МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

Збірник тез Міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року)

ЧАСТИНА ДРУГА:

Конституційне право
Адміністративне право
Фінансове право
Інформаційне право
Земельне право.
Аграрне право
Екологічне право
Природоресурсне право.
Трудове право та право соціального забезпечення

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
Видавництво Хмельницького університету управління та права
2009

УДК 34
ББК 67.0
А 43

А 43 Актуальні проблеми юридичної науки: Збірник тез міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року): У 4-х частинах. — Частина друга: «Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право. Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право. Трудове право та право соціального забезпечення.». — Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2009. — 405 с.

ISBN 978-966-8823-28-2

У збірнику представлені кращі тези доповідей, які були оприлюднені на Міжнародній науковій конференції «Восьмі осінні юридичні читання», що відбулась у Хмельницькому університеті управління та права 13-14 листопада 2009 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Конституційне право», «Адміністративне право», «Фінансове право», «Інформаційне право», «Земельне право», «Аграрне право», «Екологічне право», «Природоресурсне право», «Трудове право та право соціального забезпечення».

Збірник розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, студентів, аспірантів та докторантів юридичного напрямку, практичних працівників і широкий читацький загал.

Адреса організаційного комітету:
29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
тел./факс: (0382) 71-80-80
Ел. пошта: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua

Організаційний комітет Міжнародної наукової конференції «Восьмі осінні юридичні читання» не завжди поділяє думку учасників конференції.

В збірнику максимально точно збережена орфографія, пунктуація та стилістика, які були запропоновані учасниками конференції.

Повну відповідальність за достовірність та якість поданого матеріалу несуть учасники конференції, їх наукові керівники, рецензенти та структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978-966-8823-28-2

© Колектив авторів, 2009
© Хмельницький університет управління та права, 2009

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

CONSTITUTIONAL LAW

ADMINISTRATIVE LAW

FINANCIAL LAW

INFORMATION LAW

Антоненко Владислав Володимирович
здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ПРОЗОРІСТЬ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Доступність інформації про діяльність органів державної влади та їх прийняті рішення є не тільки необхідним елементом постійного зв'язку між громадянами та державою, а і засобом ефективного функціонування органів влади. Доступність інформації щодо фінансових рішень держави є не менш важливою. Світовий досвід показує, що участь суспільства в бюджетному процесі, відкритість в державному секторі підвищує ефективність політики, що проводиться в бюджетній сфері і є необхідною передумовою продуманої економічної стратегії держави.

Прозорість бюджету як головного фінансового інструменту по реалізації соціально-економічної політики є однією з основних умов відкритості державних рішень. Своєчасне представлення в доступному вигляді бюджетної документації збільшує можливість контролю за якістю бюджетних рішень, що приймаються зі сторони законодавчої влади і суспільства, а також виконання бюджету. Разом з цим підвищується відповідальність органів влади за розробку і виконання бюджету, створюються передумови для контролю за цільовим використанням коштів.

Проблема прозорості бюджетного процесу бере свій початок з історії парламентаризму. Проте, і сучасна практика більшості країн в бюджетній сфері не відповідає вимогам прозорості, якщо має місце монополія влади у бюджетному процесі та для суспільства обмежена інформація, яку можна використовувати для оцінки виконання бюджету.

Одним з принципів бюджетної системи України і бюджетного процесу вцілому є принцип публічності та прозорості [1]. Його реалізація вимагає, щоб інформація про бюджет була оприлюднена. Це забезпечується шляхом публікації документів, пов'язаних зі складанням проекту бюджету, його затвердженням та виконанням. Принцип публічності і прозорості дає змогу забезпечити його відкритість. Конституцією України визначено, що бюджетна система будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, держава прагне до збалансованості бюджету, а регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України мають бути оприлюднені [2, с. 45].

Затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього, контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання (тобто більша частина бюджетних процесуальних дій) належить до повноважень Верховної Ради України [3]. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету, як робочий орган парламенту, також нерозривно пов'язаний із забезпеченням прозорості бюджетного процесу. Він інформує громадськість про свою діяльність. Так, на засідання комітету можуть бути запрошені представники засобів масової інформації. Комітет має право поширювати у встановленому порядку інформацію про свою діяльність через свої веб-сторінки, на офіційному веб-сайті Верховної Ради України, у глобальній інформаційній мережі Інтернет та через інші засоби масової інформації [4]. Проте, нажаль, на практиці бюджетний процес залишається для суспільства недостатньо відкритим.

Інтерес щодо забезпечення прозорості можуть мати як представники законодавчої і виконавчої влади, так і суспільство, головним чином, його соціально активна частина, що представляє в бюджетному процесі інтереси певних груп населення. Звичайно ж інтереси, а відповідно і мета, можуть бути різними (виборчий процес, контроль за витрачанням бюджетних коштів, отримання коштів з бюджету), проте все це має спільні риси.

З розвитком інформаційних технологій стало можливим в повній мірі забезпечити відкритість бюджетного процесу і довести цю інформацію до всіх зацікавлених осіб. Для підвищення інформаційної відкритості останнім часом використовується Інтернет, проте повнота інформації, що надається для ознайомлення є недостатньою.

Прозорість дозволяє кожному члену суспільства розуміти сутність бюджету, створює умови для суспільного обговорення і дозволяє реалізувати право на отримання інформації про бюджет. Вона підвищує відповідальність влади за розробку та виконання бюджету та створює передумови як для контролю за якістю рішень, що приймаються, так і за цільовими витратами бюджетних коштів.

На сьогодні можливими варіантом вирішення даної проблеми є: підвищення прозорості бюджетного процесу за допомогою розміщення детальної інформації на web-сайтах, як це прописано в законодавстві, проте, нажаль, не в повній мірі виконується на практиці; проведення спільних слухань з питань бюджету разом з залученням громадськості, а не лише представників влади; проведення науково-дослідної роботи по проблемам бюджетного процесу.

Звичайно, сенс прозорості бюджету та бюджетного процесу визначається не тільки доступністю інформації для громадськості. Як інструмент розвитку демократії, прозорість залежить від можливості суспільства здійснювати контроль і приймати участь у прийняті рішень щодо питань бюджетної політики. Прозорість бюджетного процесу допомагає як суспільству, так і органам виконавчої та законодавчої влади в більш ефективній спільній роботі та є критерієм оцінки правильності використання бюджетних ресурсів. Прозорий бюджетний процес та прийняття правильних рішень може допомогти подолати економічні проблеми, і в той же час, забезпечити підтримку влади суспільством, адже прозорість роботи державних органів - це основа успішного розвитку держави.

***Використані джерела*:**

1. *Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р. №2542-III (з наступними змінами). //www.zakon.rada.gov.ua.*
2. *Азаров М.Я. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України.*
3. *М.Я. Азаров, В.А.Копилов, Л.К.Воронова. – Київ: НДФІ, 2006. – 632 с.*
4. *Конституція України від 26 червня 1996 р. (з наступними змінами). //www.zakon.rada.gov.ua.*
5. *Закон України «Про комітети Верховної Ради України» від 4 квітня 1995 р. №116/95-ВР (з наступними змінами). //www.zakon.rada.gov.ua.*

Бак Віра Ігорівна

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ПРЕЗИДЕНТА ТА ПАРЛАМЕНТУ: НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Проблема співвідношення та взаємодії найвищих органів державної влади в Україні набула особливої актуальності після прийняття Закону про внесення змін до Конституції. Аналіз конституційних положень в частині, що стосуються статусу Президента України та Верховної Ради України переконливо свідчить про необхідність подальшого удосконалення законодавства у цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду.

На сьогодні у світі існує більше ніж 200 країн. Всі вони відрізняються своїми держаними устроями, формати та методами взаємодії між різними гілками влади. У зв’язку з тим, що останнім часом України знаходиться на роздоріжжі у питаннях вибору системи взаємодії різних гілок влади, актуальним є дослідження різноманітних підходів щодо нормативного врегулювання взаємовідносин Президента та Парламенту. Дане дослідження необхідне не лише для перейняття позитивного досвіду зарубіжних країн, а в більшій мірі, для запобігання застосування негативного досвіду.

На нашу думку, досвід взаємодії Президента та Парламенту Республіки Польща може становити як науковий, так і практичний інтерес.

Відповідно до статті 4 Конституції Польської республіки, в Польщі, як і в Україні, верховна влада належить нації, яка здійснює владу через своїх представників чи безпосередньо. Стаття 10 Конституції передбачає, що державний устрій ґрунтується на розподілі та рівновазі законодавчої, виконавчої та судової влади. Законодавчу владу здійснює Сейм та Сенат, виконавчу – Президент та Рада міністрів, а судову владу – суди та трибунали.

При розробці Конституції у 1997 року ставилось завдання послабити позиції Президента та укріпити владу парламенту. Таким чином, відповідно до Конституції Польщі, що була прийнята у 1997 році, формою правління стала республіка змішаного типу (напівпрезидентська). За часів президентства А. Кваснєвського республіка нагадувала більше парламентський тип, але на сьогодні відбувається повернення до напівпрезидентського типу.

Відповідно до Конституції Польщі законодавча гілка влади складається з Сейму та Сенату. Сейм розглядається як нижня палата, а Сенат – верхня. Крім того, Конституцією встановлюються випадки, коли відбувається спільні засідання двох палат – Національні збори, найчастіше дані збори розглядаються як орган для представницьких, урочистих церемоній. При цьому, Збори мають певний конституційний статус – виголошення присяги Президентом, визнання неможливості Президентом виконувати свої повноваження, пред'явлення Президенту обвинувачень.

Сфера компетенції обох палат в законодавчій сфері практично співпадає. Обидві палати з різними повноваженнями приймають участь в прийнятті законів, в формуванні конституційних органів.

Повноваження Сейму ширші, зокрема, до повноважень належить контролююча функція, а саме відповідно до статті 95 Конституції, Сейм здійснює контроль за діяльністю Ради міністрів, оскільки члени останньої несуть солідарну та індивідуальну відповідальність. Сейм може виказати недовіру загалом Раді Міністрів чи окремому міністру.

Відповідно до своєї компетенції Сейм приймає закони та постанови.

Строк повноважень Сейму та Сенату однаковий – чотири роки. Сейм може скоротити строк своїх повноважень, таким же правом наділений і Президент (щодо скорочення терміну роботи Сейма). Розпуск президентом допускається у двох випадках:

1. обов'язково – при оголошенні недовіри Раді Міністрів в порядку частини 1 статті 155 Конституції, тобто у зв'язку з процедурою призначення Ради міністрів;
2. факультативно – в процесі прийняття бюджетного закону (якщо протягом 4 місяців з дня внесення до Сейму проекту, він не буде представлений Президенту на підписання).

Правовими наслідками скорочення повноважень Сейму пов'язана з обов'язком Президента видати наказ щодо проведення нових виборів та призначити їх дату.

Щодо повноважень Президента Республіки Польща, то конституційно – правовий статус Президента визначається відповідно до частини 2 статті 10 Конституції, де вказано, що «виконавча влада здійснюється Президентом Республіки та Радою Міністрів». Відповідно до статті 126 Конституції Президент – верховний представник Республіки Польща та гарант безперервності державної влади. Він слідкує за дотриманням Конституції, стоїть на страже суверенітету та державної безпеки, а також недоторканості та неподільності території.

Компетенція Президента по відношенню до гілок влади дає можливість охарактеризувати його функції як функції арбітра. Йому надані важливі повноваження, що дозволяє йому впливати на парламент. Окрім права законодавчої ініціативи, він наділений правом вето, може звертатися до Конституційного трибуналу, направляти послання Сейму та Сенату, які не підлягають обговоренню. Йому також належить право прийняття рішення щодо проведення загально польського референдуму зі згоди Сенату. Також право щодо скорочення строку повноважень Сейму та Сенату.

Президенту належать повноваження щодо формування Ради Міністрів. Він висуває кандидатуру та призначає Голову Ради міністрів. Однак реальне значення повноважень Президента щодо процедурних питань формування уряду залежить від розстановки політичних сил у Сеймі. Якщо наявна стабільна більшість, то повноваження Президента у

вказаній сфері набувають в більшій мірі формального значення. В той же час відсутність такої більшості підвищує роль Президента.

Акти Президента – це розпорядження, накази та постанови. Конституція 1997 року передбачає інститут контрасигнатури актів Президента Головою Ради міністрів, що розповсюджується на всі офіційні акти Президента. Контрасигнатура означає, що відповідальність перед Сеймом за акти Президента несе Голова Ради міністрів. На сьогоднішній день цей інститут не використовується, а Конституцією передбачена можливість відступлення від даного правила.

Цілком очевидно, що конституційно-правові основи взаємодії Президента та Парламенту Польщі та Україні досить схожі, але їх практичне застосування досить відрізняється. Оскільки в сучасних умовах інститут Президента та інститут Парламенту посідають особливе місце в системі державної влади і перебувають у процесі свого реформування, зарубіжний досвід набуває особливої актуальності та привертає увагу науковців.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція Республіки Польща від 02 квітня 2007 року;*
2. *Конституційний закон про взаємодію між законодавчою і виконавчою владами, а також про місцеве самоврядування. 17 жовтня 1992року;*
3. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Особенная часть. – М.: Норма, 2008.*

Бакумов Олександр Сергійович

студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОКУРАТУРИ В КОНТЕКСТІ ПРОЕКТУ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ КОНСТИТУЦІЇ, ЗАПРОПОНОВАНОЇ ПРЕЗИДЕНТОМ УКРАЇНИ

Існування правової та демократичної держави, утвердження і забезпечення прав і свобод людини, дотримання принципу верховенства права, що проголошує Конституція України 1996 року, неможливе без ефективної діяльності системи органів нагляду і контролю за законністю, провідне місце серед яких посідає прокуратура.

Прокуратура України становить єдину централізовану систему, на яку відповідно до ст. 121 Конституції покладається:

1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов’язаних з обмеженням особистої свободи громадян;

5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Також, відповідно до п.9 Перехідних положень Конституції, прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів та функцію попереднього слідства - до введення в дію законів, що регулюють діяльність державних органів щодо контролю за додержанням законів, та до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

Відповідно ст.10 Закону України «Про прокуратуру», на прокуратуру додатково покладається функція координації діяльності по боротьбі із злочинністю органів внутрішніх справ, органів служби безпеки, органів податкової міліції, органів митної служби, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та інших правоохоронних органів.

Таким чином, прокуратура України становить систему органів, яка забезпечує виконання провідних функцій у забезпеченні законності та правопорядку в державі, насамперед, через здійснення прокурорського нагляду. Відповідно до чинної Конституції України функції прокуратури, строк повноважень Генерального прокурора України, порядок його призначення та звільнення виокремлено в окремий VII розділ Конституції «Прокуратура». Слід зазначити, що Конституція, проголосивши принцип поділу державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову, не віднесла прокуратуру до жодної з трьох гілок влади, а тому можна зробити висновок, що у державному механізмі України прокуратура виступає як самостійна державно-правова інституція, яка при виконанні своїх функцій та завдань тісно взаємодіє з усіма гілками влади.

На даний час серед правників та політичної еліти України точиться дискусія щодо подальшого конституційно-правового статусу органів прокуратури. Посиленню даної дискусії сприяло внесення Президентом України проекту нової редакції Конституції України у Верховну Раду України та визначення цього проекту закону як невідкладного, а також винесення його на всенародне обговорення.

Проектом нової редакції Конституції прокуратуру України віднесено до розділу VII «Суди і правосуддя». Відповідно до ст. 145 даного проекту, на прокуратуру України покладається підтримання державного обвинувачення в суді. Прокуратура України також здійснює:

1) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

2) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

3) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов’язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Президентом України за згодою Сенату (друга, верхня палата парламенту). Генеральний прокурор України звільняється з посади Президентом України з підстав, визначених законом.

Таким чином, проаналізувавши вищенаведене, можна зробити висновок, що із повноважень прокуратури України виключено функцію загального нагляду, а також здійснення досудового слідства. Віднесення прокуратури до розділу «Суди і правосуддя», визначення основною функцією прокуратури підтримання державного обвинувачення в суді, дозволяє вести мову про послаблення конституційно-правового статусу прокуратури, як самостійної державно-правової інституції та визначення її статусу як органу влади, який не віднесено до жодних з трьох гілок влади, але який з урахуванням специфіки правового статусу тяжіє до судової гілки влади.

Натомість функцію загального нагляду, яку зараз виконує прокуратура, пропонується замінити на систему загального контролю, яку будуть виконувати глави державних адміністрацій на кожній, конкретній адміністративно-територіальній одиниці (ст. 166 проекту Конституції). Щодо функції досудового слідства, то вона переходить до нового державного інституту - Національного бюро розслідувань України, але не виключаючи при цьому можливість здійснення досудового слідства іншими державними органами, окрім прокуратури.

На сьогодні важко передбачити, який підхід є більш прийнятним для України: європейська модель прокуратури, де остання виконує функцію виключно кримінального переслідування і перебуває або в судовій системі, або в системі Міністерства юстиції, чи

збереже й інші функції, які притаманні сьогоденній прокуратурі України. Однак слід зазначити, що на даний час жодна державна інституція не спроможна прийняти на себе ті функції та повноваження, які зараз покладені на органи прокуратури України, а тим більш ефективно їх виконувати. Пропозиції щодо виведення з функцій прокуратури функції досудового слідства є досить слушними, однак який саме орган та за посередництвом яких кадрових ресурсів зможе об'єктивно та професійно розслідувати достатньо складні та резонансні злочини, залишається відкритим питанням. Саме підготовка та діяльність висококваліфікованих прокурорсько-слідчих кадрів дозволяє прокуратурі України ефективно виконувати покладені на неї Конституцією та Законом України «Про прокуратуру» функції та повноваження, незважаючи на постійні політичні тиски з боку різних інститутів державної влади.

Бакун Анна Станиславовна
аспирант Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ПРАВОВОЕ ЗАКРЕПЛЕНИЕ СВОБОДЫ ВЕРОИСПОВЕДАНИЯ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ И УКРАИНЫ

В научной юридической литературе свобода вероисповедания определяется как возможность реализации своих религиозных потребностей [1, с. 56]. Свобода вероисповедания включает множество правомочий: право свободно выбирать и принимать религию; право на свободу распространять религиозные убеждения; право действовать в соответствии с религиозными убеждениями; право на религиозное образование; право лица не сообщать о своем отношении к религии; право на тайну исповеди; право на замену военной службы альтернативной; равенство религий перед законом [2, с. 540].

Существует мнение, что при реализации свободы вероисповедания она трансформируется в право на свободу вероисповедания. Так, по мнению Ю.В. Сластилиной, в данном случае «право» подменяется «свободой», что обусловлено тем, что при реализации свобода трансформируется в право и приобретает форму действия (бездействия). В связи с этим, допустимым представляется использовать не «свободу совести» и «свободу вероисповедания», означающих возможность индивидуального выбора, а «право на свободу совести» и «право на свободу вероисповедания», которые позволяют реализовывать указанные свободы [3, с. 34]. Схожего мнения придерживается и С.А. Авакьян, который также подчеркивает, что свобода вероисповедания как юридическая категория выражается в праве гражданина либо отдать предпочтение какой-то религии (конфессии), либо вообще не исповедовать никакой [4, с. 524].

Представляется, что степень и объем реализации права на свободу вероисповедания также зависит от правопонимания и правосознания законодателя. Так, говорят об ограничениях свободы, однако, думается, что это ни что иное, как неполное законодательное закрепление всех существующих правомочий данной свободы одним законодателем.

Несмотря на то, что украинский законодатель, в отличие от белорусского, не разграничивает свободу совести и свободу вероисповедания, сравнительный анализ норм Закона Республики Беларусь (далее – ЗРБ) [5] и Закона Украины (далее – ЗУ) [6] о свободе совести и религиозных организациях показал, что существует общее и отличия в законодательных подходах к закреплению нормативных пределов реализации свободы вероисповедания.

Универсальной для религиозного законодательства Украины и Республики Беларусь (ч.2 статьи 3, ч.2 статьи 5 соответственно) является норма, закрепляющая, что никто не обязан сообщать о своем отношении к религии и не может быть подвергнут принуждению при определении своего отношения к религии, к исповеданию или отказу от исповедания

религии, к участию или неучастию в богослужениях, других религиозных обрядах и церемониях, в деятельности религиозных организаций, в обучении религии.

В рассматриваемых законах имеет место норма, закрепляющая равенство граждан перед законом независимо от их отношения к религии (ч. 1 статьи 6 ЗРБ, ч. 1 статьи 4 ЗУ). Однако белорусский законодатель уточнил данный принцип, закрепив в ч. 3 статьи 7, что воспрепятствование осуществлению прав на свободу совести и вероисповедания, а также установление каких-либо преимуществ либо ограничений прав граждан в зависимости от их отношения к религии не допускаются и преследуются по закону.

Общей для законодательства Республики Беларусь (ч. 3 статьи 5) и Украины (ч. 3 статьи 3) является норма, закрепляющая право родителей или лиц их заменяющих воспитывать своих детей в соответствии со своим собственным отношением к религии. Однако законодатель Республики Беларусь нормативно закрепил учет в процессе религиозного воспитания прав ребенка.

Оба закона содержат норму о невозможности по мотивам своих религиозных убеждений отказываться (уклоняться) от исполнения установленных законом обязанностей (ч. 4 статьи 7 ЗРБ, ч. 3 статьи 4 ЗУ). Однако, если украинский законодатель разъясняет данную норму, закрепляя положение о замене выполнения одной обязанности на другую по мотивам религиозных убеждений допускается только в соответствии с законодательством государства, то белорусский законодатель умалчивает об этой альтернативе.

В законодательстве Республики Беларусь (ч. 2 статьи 7) и Украины (ч. 1 статьи 4) закреплено, что в официальных документах отношение гражданина к религии не указывается, кроме случаев, когда этого желает сам гражданин. Представляется, что белорусский законодатель, употребив придаточное предложение с обстоятельством «когда этого желает сам гражданин» более полно закрепил право на свободу выражения своих религиозных убеждений, так как внешнее выражение внутренних убеждений может происходить только по свободному волеизъявлению человека.

Оба закона содержат норму о равном доступе граждан к национальной системе образования независимо от их отношения к религии (ч. 1 статьи 6 ЗУ, ч. 2 статьи 9 ЗРБ). Однако как украинский законодатель, в отличие от белорусского, закрепил такие правомочия свободы вероисповедания как право гражданина на получение религиозного образования (ч. 3 статьи 6), как тайна исповеди (в ч.5 статьи 3). Представляется необходимой нормативное закрепление данных правомочий свободы вероисповедания в законодательстве Республики Беларусь.

Думается, что общность законодательных подходов к закреплению свободы вероисповедания обусловлена общим историческим прошлым и схожестью восточнославянского менталитета. Существующие особенности нормативного закрепления свободы вероисповедания приемлемы при формировании национального законодательства, отражают разные подходы к пониманию свободы совести и свободы вероисповедания.

Использованные источники:

1. *Королев В.Н. Проблема реализации права осужденных на свободу вероисповедания. – Уфа: УВШ МВД РФ, 1994.*
2. *Большая юридическая энциклопедия / сост. В.В. Аванесян, С.В. Андреева, Е.В. Белякова, Е.В. Глазова и др. – М.: Эксмо, 2005.*
3. *Сластилина Ю.В. Свобода вероисповедания в Российской Федерации: правовое регулирование и обеспечение религиозной безопасности: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. – Архангельск, 2006.*
4. *Конституционное право. Энциклопедический словарь / С.А. Авакьян и др.; отв. ред. и руковод. авт. коллект. С.А. Авакьян. – М.: Норма, 2001.*
5. *О свободе совести и религиозных организациях: Закон Респ. Беларусь, 17 дек. 1992 г., № 2054-XII: в ред. Законов Респ. Беларусь от 31.10.2002 № 137-З; от 21.07.2008 № 416-З // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2002. – № 123. – 2/886; Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2008. – 23 июля. – 2/1513.*

6. *Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України, 23 квітня 1991 р. № 987-XII: згідно із Законам № 875-VI, 15.01.2009 // Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). – 1991. – № 25. – Ст. 283; Відомості Верховної Ради. – 2009. – № 23. – Ст. 282.*

Барвіцький Віктор Юрійович
науковий консультант судді Конституційного Суду України,
аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА КОНСТИТУЦІЙНОМУ РІВНІ

Протягом останніх десяти років точиться чимало дискусій про необхідність модернізації конституційно-правових основ місцевого самоврядування. Деякі скептики, котрі не вірили у можливість конституційних змін пропонували йти шляхом прийняття пакету законодавчих актів, які б врегульовували окремі сфери місцевого самоврядування: бюджетну, фінансову основи тощо.

Не виникає сумнівів, що цей процес реформування має бути послідовним та комплексним. Проте історичний аналіз показує, що не завжди він відбувався і відбувається саме так. Здавалося б, після прийняття у 1997 році базового Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» було напрацьовано і обговорено стільки концептуальних документів і законопроектів з питань як адміністративно-територіальної реформи, так і реформування територіальної організації публічної влади [1], що лишалося сподіватися лише на добру волю законодавця. Проте, крім прийняття окремих важливих законів [2], законодавчих актів, які б кардинально змінили конституційне регулювання місцевого самоврядування, в цілому прийнято не було, незважаючи на те, що Конституційний Суд України неодноразово, починаючи з 2003 року, приймав висновки стосовно конституційності пропонованих змін [3]. Все це є свідченням концептуальної невизначеності в підходах до реформи місцевого самоврядування.

Тим часом питання щодо покращення фінансового наповнення місцевих бюджетів для надання населенню якісних адміністративних і громадських послуг, встановлення законодавчого статусу права комунальної власності, чітких пріоритетів у здійсненні житлово-комунальної реформи тощо залишаються не вирішеними. При цьому окремими науковцями наголошується, що для України є важливою подальша децентралізація влади через розширення самоврядних прав органів самоврядування [4, с.3-5]. А конституційна реформа місцевого самоврядування є однією з ключових проблем новодемократичного конституціоналізму в Україні; її метою є формування якісно нової моделі місцевого самоврядування. Адже лише реальне та дієздатне місцеве самоврядування дозволить державі стати державою самоврядних громад [5, с.65-72].

Черговим кроком, який засвідчив наміри змінити систему публічної влади в цілому, стала розробка на базі Концепції системного оновлення конституційного регулювання суспільних відносин в Україні проекту нової редакції Конституції України та внесення суб'єктом законодавчої ініціативи – Президентом України – відповідного законопроекту до Верховної Ради України у березні цього року.

Цими змінами до Конституції України запропоновано, зокрема, нову систему адміністративно-територіального устрою України, яку складають Автономна Республіка Крим, існуючі області, райони, громади; дано конституційне визначення громади, яка має подвійну природу – адміністративно-територіальної одиниці і певної територіальної спільноти, а також свою територіальну основу; передбачено створення виконавчих комітетів районних, обласних рад, що дає реальну можливість здійснення політики децентралізації.

Паралельно із Всенародним обговоренням проекту Конституції України (реєстр. № 4290) народними депутатами України було внесено до Верховної Ради України в порядку

законодавчої ініціативи інші законопроекти про внесення змін до Конституції України (реєстр. №№ 2722, 3252 (щодо забезпечення реалізації прав територіальної громади), № 4177 (щодо строків повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів).

Проте на засіданні Верховної Ради України, яке відбулося 22 жовтня 2009 року жоден із зазначених законопроектів не був попередньо схвалений народними депутатами України, а у зв'язку з цим і не направлений до Конституційного Суду України. А тому цілком виправдовує себе вислів М.Пухтинського, науковця, одного з найкращих фахівців у сфері місцевого самоврядування, – «реформа місцевого самоврядування – це концепція плюс політична воля» [6].

Використані джерела:

1. Див. наприклад: Концепції реформи публічної адміністрації, державної регіональної політики, реформування місцевого самоврядування, реформування адміністративно-територіального устрою України, законопроекти «Про адміністративно-територіальний устрій України», «Про самоврядування територіальної громади» та інші.

2. Наприклад, закони України «Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань», «Про асоціації органів місцевого самоврядування».

3. Див. Висновки Конституційного Суду України від 30 жовтня 2003 року № 1-в/2003 у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленого Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 29, 59, 78 та інших Конституції України); від 7 вересня 2005 року № 1-в/2005 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 140, 141, 142, 143 Конституції України); від 15 січня 2008 року № 1-в/2008 у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення системи місцевого самоврядування вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 85, 118, 119, 133, 136, 140, 141, 142, 143 Конституції України).

4. М.Савчин. Конституційна реформа та конституційна ідеологія // часопис «Критика», число 6 (128), червень 2008.

5. Олександр Батанов, Володимир Кампо, Ігор Шумак. Новодемократичний конституціоналізм в Україні: проблеми становлення і розвитку // Вибори та демократія, 2008 р., № 2(8).

6. Пухтинський М.О. Реформа місцевого самоврядування – це концепція плюс політична воля. http://www.viche.info/journal/1027/

Башняк Анатолій Олексійович

старший викладач кафедри правового регулювання економіки і правознавства юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Особлива увага сьогодні приділяється становленню та формуванню служби в органах місцевого самоврядування як одному з наймолодших інститутів конституційного права.

Служба в органах місцевого самоврядування - це професійна, на постійній основі діяльність громадян України, які займають посади в органах місцевого самоврядування. Вона спрямована на реалізацію територіальною громадою свого права на місцеве самоврядування та окремих повноважень органів виконавчої влади, наданих Законом України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [1, ст.1].

У контексті досліджуваної проблематики спеціальної уваги потребує питання правових принципів служби в органах місцевого самоврядування, що обумовлено специфікою правового регулювання суспільних відносин у сфері служби у згаданих органах. Як зазначає А. Колодій: «Теорія принципів права перебуває сьогодні у стадії становлення й пошуку, формується як складний синтез опосередкування та осмислення багатьох проблем, пов'язаних з політичними, економічними, духовними та іншими процесами, і відбиває рух суспільства і держави до громадянського суспільства і правової держави» [2, с.29].

Термін «принципи» походить від латинського слова «principum», що означає основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу і соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [2, с.17].

Принципи служби в органах місцевого самоврядування можна визначити як керівні ідеї, що характеризують зміст служби в органах місцевого самоврядування, її сутність і призначення в суспільстві.

Погоджуємось також з думкою Дьоміна О., який вважає, що «принципи служби в органах місцевого самоврядування є синтезуючими засадами, об'єднуючими зв'язками, ідеологічною основою виникнення, становлення і функціонування багатьох соціально-правових явищ у сфері місцевого самоврядування» [3,с.25]. Основне призначення згаданих принципів полягає в тому, що вони здійснюють універсальне і узагальнене закріплення основ служби в органах місцевого самоврядування. Завдяки їм муніципальна служба адаптується до найважливіших потреб територіальної громади і суспільства, співіснує з ними.

Слід зазначити, що до ознак дієвої служби в органах місцевого самоврядування належить наявність стабільних і чітко сформульованих її принципів. Важливою ж ознакою принципів служби в органах місцевого самоврядування є їх безпосереднє формулювання як норми права у Законі України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [1, ст.4].

На наш погляд,одним із головних є принцип служіння територіальній громаді. Він означає, що посадові особи місцевого самоврядування повинні спрямовувати свою діяльність на користь територіальної громади, її інтересів. Даний принцип знайшов своє втілення в тексті Присяги, що складають громадяни України, які вперше приймаються (обираються) на муніципальну службу, де зазначено: «Усвідомлюючи свою високу відповідальність, урочисто присягаю, що буду вірно служити громаді..» [1,ст.11]

Також важливе значення має принцип рівних можливостей доступу громадян до служби в органах місцевого самоврядування з урахуванням їх ділових якостей та професійної підготовки. Цей принцип знайшов своє конституційне закріплення в ст. 38 Конституції України, де зазначено, що громадяни користуються рівним правом доступу до служби в органах місцевого самоврядування. Правом на службу в органах місцевого самоврядування наділено тільки громадян України. Іноземців, які хоч і на законних підставах постійно проживають на території України, таким правом не наділено. Право на службу в органах місцевого самоврядування обмежується для осіб, визнаних судом недієздатними, та осіб, яким зайняття відповідних посад в органах місцевого самоврядування тимчасово заборонено за вироком суду.

Цілком очевидно, що принцип професіоналізму, компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі також є вагомим у даній сфері. Професіоналізм означає, що посадові особи повинні мати вищу освіту, займати посади в органах місцевого самоврядування відповідно до професії та набутої кваліфікації. Посадові особи місцевого самоврядування мають бути компетентними, тобто обізнаними в певній галузі управлінської діяльності відповідно до наданих повноважень тощо.

Поряд з цими принципами також важливими є такі: принцип поєднання місцевих і державних інтересів; принцип дотримання прав місцевого самоврядування; принцип правової і соціальної захищеності посадових осіб місцевого самоврядування; принцип захисту відповідної територіальної громади та інші.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України "Про службу в органах місцевого самоврядування» від 07. 06. 2001 року № 2493-III // Офіц. вісник України.– 2001.- № 26.– С.6 – 17.*
2. *Колодій А.М. Принципи права України - К.: Юрінком Інтер, 1998. - 208с.*
3. *Дьомін О. Державна кадрова політика: система роботи з кадрами державної служби // Вісник державної служби України. – 2001. - № 2. – С. 23 – 45.*

Беляев Никита Александрович
студент 4-го курса, юридического факультета
Белорусский государственный университет

ОБЩЕСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ, КАК СПОСОБ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАКОННОСТИ

Законность является одним из важнейших принципов государственного управления. Ее можно определить, как точное и неукоснительное соблюдение и исполнение законодательства всеми органами исполнительной власти, должностными лицами, а так же гражданами [1, с. 276]. Можно сказать, что принцип законности это один из базисов, основ существования современного, правового государства.

Среди способов обеспечения законности, традиционно выделяют следующие:

- Контроль
- Надзор
- Иные способы обеспечения законности

Общественный контроль, как один из видов контроля, является непосредственным проявлением права граждан участвовать в управлении делами государства, как самостоятельно, так и при помощи иных субъектов. Под общественным контролем понимают, особый способ обеспечения законности, который осуществляется не от имени государства, а специальными субъектами, такими как – общественные объединения, профсоюзы, граждане [2, с. 604].

Таким образом, специфика данного способа выражается в субъектном составе, присущим только общественному контролю, а так же средствами обеспечения законности. В настоящее время основным вопросом, данной темы, является проблема правового оформления. Так в настоящее время, законодательством Республики Беларусь, не определяется статус общественного контроля. В статье 5 Конституции закреплено лишь то, что «Политические партии, другие общественные объединения, действуя в рамках Конституции и законов Республики Беларусь, содействуют выявлению и выражению политической воли граждан, участвуют в выборах», статья 37, закрепляет право граждан на участие в решении государственных дел [3]. Т.е право граждан на участие в управлении делами государства, не упомянуто, что указывает на недостаточное внимание к этому вопросу белорусских законодателей. Белорусская Конституция определяет народ, как главный контрольный орган, однако его контрольные полномочия четко не определены.

В законодательстве России и Украины, статус общественного контроля, в отличие от Республики Беларусь, указан более точно. Так, согласно статье 32 Конституции Российской Федерации граждане России имеют право участвовать в управлении делами государства. Это, в частности предполагает общественный контроль за органами государственного управления, за деятельностью государственного аппарата и должностных лиц [4]. Конституция Украины в статьях 36, 38 так же закрепляет, что «Граждане Украины имеют право на свободу объединения в политические партии и общественные организации для осуществления и защиты своих прав и свобод и удовлетворения политических, экономических, социальных, культурных и иных интересов, за исключением ограничений, установленных законом в интересах национальной безопасности и общественного порядка,

охраны здоровья населения или защиты прав и свобод других людей», а так же «Граждане имеют право принимать участие в управлении государственными делами, во всеукраинском и местных референдумах, свободно избирать и быть избранными в органы государственной власти и органы местного самоуправления.» [5]

В законодательстве Республики Беларусь устанавливается лишь статус субъектов общественного контроля. Так полномочия профсоюзов, в данной сфере, раскрываются в Законе Республики Беларусь «О профессиональных союзах», а так же трудовому кодексу.

Согласно вышеприведенным актам, профсоюзы участвуют в разработке и реализации социально- экономической политики государства. Они имеют право вносить в органы государственного управления предложения о принятии изменении или отмене актов законодательства. [6]

Контрольные полномочия за субъектами административного права наделены общественные объединения потребителей. Их статус регламентируется Законом «О защите прав потребителей», согласно которому, они наделены определенным спектром прав, таких как: возможность участвовать, по поручению потребителя в проведении экспертизы, обращаться, по поручению потребителя, с претензией к изготовителю, направлять иск в суд и т.д.[7] Но возможно осуществление данных прав, только после инициативы гражданина (потребителя). Таким образом, общество защиты прав потребителей лишено определенной самостоятельности, в итоге необходимо заметить, что и общественные объединения потребителей и профсоюзы имеют значительные права в области контроля, но они не наделены властными полномочиями, в этом и проявляется их недостаток. На сегодняшний день, в Республике Беларусь, возникла необходимость в создании нового субъекта общественного контроля, обладающего необходимыми полномочиями, однако работы по данному направлению не ведутся. Так в Российской Федерации основной формой общественного контроля, является контрольная деятельность Общественной палаты, которая обеспечивает взаимодействие граждан РФ с органами государственной власти в целях учета потребностей и интересов граждан.

В Республике Беларусь граждане наделены правами, по контролю за субъектами административного права, но выступают в таком качестве как частные лица. Они вправе по своему усмотрению оценивать деятельность того или иного органа государственного управления, любого должностного лица с позиции ее законности и эффективности, но лишены прав проверки данной деятельности.

В качестве вывода, необходимо отметить, недостаточное внимание к проблеме общественного контроля в Республике Беларусь. На современном этапе возникла необходимость в его правовом закреплении, необходимо пересмотреть права субъектов в данной сфере, а так же их взаимодействие с государством.

***Використані джерела*:**

1. *Мигачев Ю.А., Попов Л.Л., Тихомиров С.В. Административное право. – М : Высшее образование., 2007.*
2. *Крамник А.М Курс административного права Республики Беларусь. - Мн.: Амалфея, 2002.*
3. *Конституция Республики Беларусь от 15 марта 1994 г. с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 года и 17 октября 2004 года.*
4. *Конституция Российской Федерации от 25 декабря 1993 года, с изменениями от 09 января 1996 года, 10 февраля 1996, 09 июня 2001 года.*
5. *Конституция Украины от 28 июня 1996 года, с изменениями от 08 декабря 2004 года.*
6. *Закон Республики Беларусь от 22 апреля 1992 года «О профессиональных союзах».*
7. *В редакции Закона от 14 января 2000 года № 371-З*
8. *Закон Республики Беларусь от 9 января 2002 г. N 90-З «О защите прав потребителей»*
9. *В редакции Закона Республики Беларусь от 04 января 2003 года № 183-З*

Берченко Григорій Валерійович
аспірант кафедри конституційного права України
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Розвинуте громадянське суспільство передбачає наявність не тільки автономного і вільного індивіда, а й усталених інститутів. Разом з тим на сьогодні в Україні інститути громадянського суспільства перебувають в стані свого становлення. Саме тому актуальним є дослідження регламентації порядку створення та діяльності таких інститутів, передусім на конституційному рівні. Разом з тим це питання ще не набуло належного осмислення в науці конституційного права України. На наш погляд, надзвичайно корисним є звернення до здобутків науки конституційного права в зарубіжних країнах з цього питання, а також до досвіду конституціоналізації інститутів громадянського суспільства в цих країнах.

В конституціях зарубіжних країн ми не знайдемо розділу з назвою «громадянське суспільство». Власне і термін «громадянське суспільство» в зарубіжних конституціях майже не зустрічається. Тому скоріше винятком з цього правила є Конституція Литви, в Преамбулі якої вказується прагнення литовського народу до відкритого, справедливого, гармонійного громадянського суспільства і правової держави. На нашу думку, таке становище обумовлено тим, що завданням конституції є не фіксація поняття громадянського суспільства чи об'єднання всіх норм, які його стосуються в один розділ. Набагато важливішим є закріплення його головних цінностей, якими є свобода (преамбула Конституції США [1, с. 16]) або людська гідність [2, с. 15, 17, 20] (абз. 1 ст. 1 Конституції ФРН), основних засад діяльності інститутів громадянського суспільства і меж державного втручання в їх справи. Таким чином, засади громадянського суспільства встановлені не в якомусь одному розділі конституції, а розміщені в різних її розділах (зокрема, йдеться про розділи, присвячені засадам конституційного ладу, правам і свободам тощо).

Проте існує точка зору, згідно з якою конституційна регламентація інститутів громадянського суспільства є небажаною, оскільки сприяє їх одержавленню. На нашу думку, цей підхід є помилковим. Як основний правопорядок життя суспільства конституція не обмежується встановленням державного ладу. Вона охоплює також і основи устрою недержавного життя. Тому термін «конституційне право» ширший за обсягом, ніж термін «державне право», який за змістом означає лише право держави [3, с. 28–29]. Слід зазначити, що конституція демократичної держави закріплює саме засади інститутів громадянського суспільства, а не просто засади суспільних інститутів, адже недержавна сфера і суспільні інститути існують також і в авторитарних та тоталітарних державах.

Конституції, зміст яких зорієнтований насамперед на визначення організації державного механізму та його найважливіших ланок називають інструментальними. Такими є переважна більшість старих конституцій, які вже не діють, хоча чинними з певними змінами залишаються конституції США (1787 р.), Норвегії (1814 р.), Люксембургу (1868 р.), Австралії (1900 р.) та деякі інші [4, с. 44].

Така специфіка об'єкта конституційного регулювання була викликана необхідністю, перш за все, захистити суспільство від надмірного втручання держави. Цікавим є досвід нинішніх США, в яких до створення централізованої держави вже існувало громадянське суспільство. Тому державі досить складно доводилося «виборювати» у громадянського суспільства для себе певні права [5, с. 63].

В літературі відзначається тенденція «соціалізації» новітніх конституцій, що виникла в минулому столітті, яка відбувається шляхом включення до них положень суспільного спрямування [4, с. 48; 6, с. 45]. Це викликано збільшенням потреби у конституційній регламентації державного впливу на процеси, що відбуваються в економічній організації і політичній системі суспільства. Проте конституції є передусім основними законами держави.

Ті їх приписи, котрі зовні адресовані суспільству, звичайно відображають взаємодію суспільства та держави. Визначення конституції основним законом держави засвідчує природу громадянського суспільства як такого, де інститути суспільства і кожен індивід убезпечені від всебічного втручання держави [4, с. 48]. Власне кажучи це є цілком логічним, оскільки конституційне право є публічно-правовою галуззю права і регулює передусім державно-політичні відносини владарювання та пов'язані з ними відносини. Саме виходячи з цієї позиції необхідно підходити до конституційно-правової регламентації інститутів громадянського суспільства. Тому тезу про те, що конституція є не лише основним законом держави, а й основним законом суспільства, на наш погляд, слід розуміти саме в тому значенні, як про це писав академік Ю.М. Тодика, зазначаючи, що конституція є продуктом політичної і юридичної згоди, результатом компромісу різноманітних сил у суспільстві [7, с. 15]. На думку В.В. Речицького конституція таким чином стає суспільним, а не державним правом. Іншими словами, конституція регулює відносини між державою і суспільством таким чином, щоб держава, залишаючись гарантом громадянських прав, припинила політично контролювати суспільство. Конституція – це гарант свободи громадянського суспільства, втіленням якої є певна міра позитивного хаосу в економіці (ринок), політиці (демократія), приватному житті (privacy). Вона не стільки впорядковує громадське життя, скільки гарантує його від надмірної організованості і регламентованості [8, с. 29].

Так, наприклад, уже на початку XX ст. в багатьох європейських країнах набув значущості такий важливий інститут громадянського суспільства як політичні партії [4, с. 278]. Визнанням значення політичних партій в політичній системі суспільства було надання їм конституційного статусу: вперше про партії йшлося в деяких основних законах, прийнятих у період між світовими війнами (Австрія, Німеччина, Чехословаччина). [4, с. 279]. Майже всі прийняті після Другої світової війни демократичні конституції містять у тому чи іншому обсязі положення про політичні партії [6, с. 330].

Таким чином, на сучасному етапі розвитку конституційного права закріплення статусу інститутів громадянського суспільства вже стало традиційним для конституційного регулювання. Західні конституції, прагнучи зберегти демократію і свободу, встановлюють гарантії від надмірного втручання держави в процес створення та функціонування таких інститутів. Оскільки політичні партії найбільше впливають на публічну владу, беручи участь у виборах, то регламентація засад їх діяльності та відповідні гарантії передбачені у більшості конституцій.

***Використані джерела*:**

1. *Мишин А.А., Власихин В.А. Конституция США: политико-правовой комментарий. – М.: Междунар. отношения, 1985 – 336 с.*
2. *Государственное право Германии: В 2 т. / Сокр. пер. нем. семитом. изд. – М.: Ин-т государства и права РАН, 1994. – Т.1. – 312 с.*
3. *Хессе К. Основы конституционного права ФРГ. – М.: Юрид. лит., 1981. – 368 с.*
4. *Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.*
5. *Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / Пер. с нем. – М.: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2002. – 288 с.*
6. *Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть: Ученик для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. д.ю.н., проф. Б.А. Страшун. – 4-е изд., обновл. и дораб. – М.: Норма, 2007. – 896 с.*
7. *Тодыка Ю.Н Конституция Украины – Основной Закон государства и общества. – Х.: Факт, 2001. – 382 с.*
8. *Речицкий В.В. Свобода и государство. – Х.: Фолио, 1998. – 144 с.*

Білик Василь Вікторович
начальник територіального управління Державної судової адміністрації у Вінницькій області

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ БЮДЖЕТНО-ПРАВОВИХ ПОНЯТЬ І КАТЕГОРІЙ

Сучасні зміни та реформи, що мають місце в Україні, в її соціально-економічному і духовному житті, у свою чергу, викликають необхідність в правовому упорядкуванні тих питань, які мають вплив на вирішення визначених конкретних завдань. Так, до їх числа, очевидно, можна віднести питання бюджету та бюджетного права. Особливо важливе значення бюджету в соціально-економічному і політичному житті країни, а також складність і багатогранність відносин, що виникають під час бюджетної діяльності і в бюджетному процесі, передбачили значний централізований рівень правового врегулювання всіх цих відносин. Бюджетне законодавство досить громіздке і розгалужене, що, в свою чергу викликає необхідність його наукового аналізу та узагальнення.

Чимало питань бюджетного права, що потребують наукового дослідження, не піддавались аналізу протягом тривалого часу, а деякі взагалі залишилися нерозглянутими досі. Зокрема, до таких проблем можна віднести бюджетно-правові категорії та поняття.

З бюджетно-правових понять складаються всі теоретичні конструкції науки бюджетного права. Відомо, що поняття входять в основу принципів цієї науки, відображають ті чи інші сторони бюджетно-правових явищ і процесів, вони завжди слугують певним ступенем, у пізнанні бюджетно-правової дійсності. Поняття виступають первинними елементами бюджетно-правового знання, а категорії виділяються серед інших понять своєю фундаментальністю, базовим характером. Отже, бюджетно-правові категорії мають більш загальне та фундаментальне значення.

Очевидно, що на сьогодні відсутнє комплексне дослідження понять і категорії бюджетного права, а це обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Ще більше переконує в актуальності обраної теми недостатній ступінь її наукової розробки. У загальному проблеми бюджетного права розглядалися багатьма науковцями. Проте, за винятком окремих статей Т.С. Подорожної (Т.С.Познякової), статті Ю.О. Крохіної та декількох публікацій О.А. Музики-Стефанчук (О.А. Музики), у яких лише фрагментарно розглядаються бюджетно-правові поняття і категорії, у фінансово-правовій літературі ці питання як об’єкти спеціальної наукової розробки не досліджувались.

Перші наукові розробки окремих питань бюджетного права були зроблені у кінці XIX - на початку XX сторіччя, зокрема, такими вченими, як: Л. Штейн, А. Вагнер, Т. Жез, І.Х. Озеров, Г. Тіктін, С.С. Алексєєв, С.І. Іловайський, В.О. Лєбедєв, І.І. Янжул. У 20-х роках минулого сторіччя вийшло дві монографії з бюджетного права в Росії С.А. Котляревського та С.Б. Крилова Можна відзначити досить-таки бурхливий розвиток проблеми бюджетного права у радянський період, які, на наш погляд, були розроблені краще від інших фінансово-правових питань.

Особлива увага дослідженню окремих інститутів бюджетного права приділялась у 60-80рр. XX ст. Це пояснюється прийняттям 30 жовтня 1959 р. Закону СРСР «Про бюджетні права СРСР та союзних республік». Над проблемами бюджетного права у світлі нового бюджетного законодавства працювали, зокрема,

Фундаментальними працями з бюджетного права, положення яких і досі не втратили своєї актуальності, є роботи М.І. Піскотіна («Радянське бюджетне право» 1971 р.), Н.І. Хімічевої («Правові основи бюджетного процесу в СРСР» 1966 р., «Суб’єкти радянського бюджетного права» 1979 р.), В.В. Безчеревних («Компетенція Союзу РСР у галузі бюджету» 1976 р.), Л.К. Воронової («Бюджетно-правове регулювання в СРСР» 1975 р. і «Правові основи видатків державного бюджету в СРСР (на матеріалах союзної республіки)»), С.Д. Ципкіна («Доходи державного бюджету СРСР. Правові питання» 1973 р.), а також, звичайно, праці О.М. Горбунової, Ю.А. Ровінського та інших.

З набуттям Україною статусу незалежної держави, бюджетне право не втратило своєї актуальності, окремим його питаннями присвячені дисертаційні дослідження Н.В. Сидорової, О.О. Майданник, П.С. Пацурківського, О.Б. Заверухи, Н.К. Ісаєвої, В.Д. Чернадчука, О.А. Музики-Стефанчук.

З-поміж вчених-економістів, які досліджують проблеми бюджет, слід відмітити таких вчених, як Юрій С., Бескид Й., Василик О., Деркач Н., Гордєєва Л., Сало І., Кириленко О. та інших

Чимале значення для вітчизняної доктрини бюджетного права мають праці російських вчених, зокрема, Ю.О. Крохіної, М.В. Карасьової, Е.Д. Соколової, А.Д. Селюкова, Г.Б. Поляка, Л.А. Давидової, М.В. Романовського, О.В. Врублевської.

Очевидно, що центральною проблемою залишатиметься ще деякий час проблема комплексного дослідження бюджетно-правових понять і категорій, їх розвитку та модифікації. Вважаємо, що успішне розв'язання даної проблеми можливе лише при чіткій взаємодії та плідній співпраці юристів-науковців та вчених-лінгвістів. Оскільки однією з причин поганого вивчення мови права є те, що юристи не використовують у достатній мірі данні лінгвістики і тому їх розсуди зводяться лише до загальних висновків про необхідність писати закони чітко, коротко та зрозуміло. Лінгвісти, у свою чергу, у своїх працях поки явно мало досліджують проблему законодавчої мови як особливого стилю літературної мови, не аналізують з мовних позицій законодавчі тексти, хоча на сьогодні тут є певні зрушення.

Бойко Юлія Вікторівна,
аспірантка кафедри конституційного адміністративного та міжнародного права
Маріупольського державного гуманітарного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Сучасний етап інституційних перетворень в Україні, починаючи з 2004 р., характеризується усвідомленням суспільством необхідності здійснення адміністративної реформи в органічному взаємозв'язку з політичною і територіальною реформами. Існуюча в Україні система адміністративно-територіального устрою, сформована ще за радянських часів, значно застаріла і характеризується громіздкістю, неефективністю влади і відсутністю дієвої системи громадського контролю, що призводить до того, що вона не відповідає сучасним завданням державотворення та суспільного розвитку. Метою адміністративної реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвинутої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником при вступі до ЄС, її метою є також формування системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей.

Фактично адміністративна реформа була започаткована Указом Президента України Л.Д. Кучмою «Про створення Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи»[1], на основі якого була розроблена Концепція адміністративної реформи[2], затверджений план першочергових заходів з її проведення в Україні.

Досить часто у публікаціях висловлюється думка щодо неможливості ефективного функціонування місцевого самоврядування без докорінного реформування адміністративно-територіального устрою країни [3; 4; 5; 8, с.154-159; 9]. В Україні місцеве самоврядування зберігається на рівні середніх і великих територій, а на рівні ж невеликих адміністративно-територіальних утворень для цього не вистачає фінансових ресурсів. Існує диспропорція не тільки у фінансовому, а й у інфраструктурному стані на місцях, яка вимагає моделювання – необхідно створити уніфікований інфраструктурний «каркас» для адміністративно-територіальних одиниць України. Забезпечити умови для того, щоб кожна адміністративно-

територіальна одиниця була більш незалежною і згодом могла утримувати себе принаймні на 50%. Розвитку адміністративно-територіальних одиниць також сприятиме стимулювання відповідальності місцевої влади за свої регіони, що створить умови для місцевих лідерів займати активну позицію у відносинах із державою. Починати цю роботу слід із розширення повноважень місцевого самоврядування, а також із чіткого визначення функцій кожного рівня.

Одним із можливих шляхів реформування територіального устрою України є укрупнення територіальних громад. Ігор Коліушко Голова Центру політико-правових реформ, радник Президента України відмітив, що «логічним етапом адміністративної реформи вбачається децентралізація публічних функцій та ресурсів, яка має відбуватися шляхом створення економічно самодостатніх суб'єктів місцевого самоврядування через укрупнення сільських та селищних громад. Пропонується також запровадити повноцінне місцеве самоврядування на рівні району як додаткового рівня місцевого самоврядування». Пропозиції щодо імперативного скорочення кількості сільських територіальних громад за рахунок їх об'єднання потребують ґрунтовного аналізу. Історичний досвід засвідчує про те, що надмірне адміністративне укрупнення адміністративно-територіальних одиниць, здебільшого, закінчувалося зворотнім процесом розукрупнення [7, с.191].

Нині в Україні не може йтися про масштабне об'єднання територіальних громад, оскільки їх представницькі й управлінські організації не мають сформованого спільного економічного інтересу – основи для такого об'єднання. Укрупнення територіальних громад повинно мати здебільшого господарче підґрунтя – раціоналізація управління комунальною власністю та фінансами територіальної громади, досягнення спільних господарчих цілей. М. Кулеша, професор адміністративного права та державного управління Варшавського університету, вважає, що в Україні не слід ліквідовувати малі територіальні громади, але треба так чи інакше їх об'єднати на ґрунті співпраці. Скажімо, вони могли б делегувати певні повноваження найближчій більшій громаді, але при цьому не втратили б свого статусу. Реформи впроваджуються в інтересах людей, місцевих громад, і аж ніяк не на шкоду їм [6, с.4]. Необхідно створити механізми, які б стимулювали об'єднання територіальних громад, а не укрупнювали територіальні громади адміністративним рішенням.

Як відмітив М.О. Пухтинський, у створенні місцевого самоврядування європейського рівня ще існує багато нерозв'язаних проблем:

1. недосконала, нерозвинута законодавча база;

2. невирішеність питань щодо розмежування повноважень між органами виконавчої влади і місцевого самоврядування, компетенції органів місцевого самоврядування різного рівня, невизначеність системи і відповідного фінансового забезпечення наданих органам місцевого самоврядування законом повноважень;

3. становлення основ його фінансово-економічної самостійності, пов'язана із правом комунальної власності, реформою між бюджетних взаємовідносин, формуванням інститутів фінансів місцевого самоврядування;

4. проблеми архаїчного адміністративно-територіального устрою, дієздатності територіальних громад, недосконалості системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів, інформаційного забезпечення органів місцевого самоврядування, налагодження механізмів надання населенню якісних громадських послуг фінансового і громадського контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування [10, с.39].

На даний момент проблема адміністративно-територіальної реформи стоїть досить гостро, проте в Україні ще немає передумов для її ефективного запровадження і функціонування, досі не знайдено єдиного оптимального варіанту вирішення даного завдання, законодавчої та економічної бази його імплементації. Разом із тим, першочергові кроки, такі як: створення кваліфікованої комісії, вивчення попередніх доробок, розробка законодавчої бази та пошук відповідних рішень необхідно робити вже зараз, враховуючи також досвід інших країн та забезпечуючи відкритість цього процесу для громадськості.

***Використані джерела*:**

1. *Про створення Державної комісії з проведення в Україні адміністративної реформи - Указ Президента України від 7 липня 1997 р. - № 620/97.*
2. *Концепция административной реформы /Бюллетень «Народ и власть», Ассоциации городов Украины. – 1998. - №3. – 40с.*
3. *Адміністративно-територіальна реформа в Україні: оптимальна модель» / За загальною ред. О.І. Соскіна. – К.: Видавництво «Інститут трансформації суспільства», 2007. – 288 с.*
4. *Воронов М.П. Організаційно-правові проблеми становлення місцевого самоврядування в Україні// Проблеми вдосконалення правового регулювання місцевого самоврядування: мат. Наук.-практ. Конф. (Харків, 4-5 груд. 2001р.). – Х., 2002. – С.59-63;*
5. *Корнієнко М. Обласна (регіональна) автономія: федералізація чи децентралізація?/ М. Корнієнко // Укр.. право. – 1996. - №1(3) – С.16-23;*
6. *Кулеша М. Реформа: страхи в Україні і погляд із Польщі// Партнери: Муніципальний бюлетень. – 2005. – Червень. - С.4.*
7. *Любченко П. Реформа територіального устрою як чинник розвитку місцевого самоврядування в Україні/ П. Любченко//ВІСНИК Академії правових наук України. – 2005. - №4(43). – С. 187 – 196.*
8. *Муніципальне право України/ [Підручник В. Ф. Погорілко, О. Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін.]; за ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 352с.;*
9. *Орзіх М.П. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України/ Марко Пилипович Орзіх.// Право України. – 2005. - №7. – С.11-15;*
10. *Пухтинський М.О. Місцеве самоврядування в Україні: досвід, проблеми та перспективи розвитку: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції, 15 грудня 2000р. – Чернівці, 2001. – 112с.*

Братковський Андрій Васильович
здобувач Донецького юридичного інституту
Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дидоренка

ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДЕПОРТОВАНИХ ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ОЗНАКОЮ В УКРАЇНІ

Необхідно зазначити, що після отримання Україною незалежності з гостротою повстала та досі залишається невизначеною проблема відновлення прав депортованих у радянський період за національною ознакою етнічних груп, осіб, що до них належать, та їх нащадків. Це питання залишається вкрай гострим та політизованим, створює небезпеку для міжетнічного та міжконфесійного миру в Україні, його вирішення потребує від держави та громадянського суспільства значних організаційних зусиль та фінансово-матеріальних витрат. В Україні досі не ухвалено спеціальний акт законодавства про відновлення прав депортованих; водночас нагальні потреби відповідної категорії населення обумовлюють постійне вжиття владою адміністративних заходів із відновлення прав депортованих, у напрямку вдосконалення відповідної нормативної бази, створення структурних та програмних механізмів вирішення проблеми депортованих.

Досі є відсутнім фундаментальний, комплексний адміністративно-правовий аналіз відповідних адміністративних та фінансових механізмів, які склалися на державному та регіональному рівнях. Відповідні аспекти розглядалися насамперед у політологічних, історико-правових та конституційно-правових дослідженнях; при цьому поточним проблемам державного регулювання у сфері повернення депортованих осіб на історичну батьківщину, надання їм відповідних пільг та гарантій, бюджетного і цільового програмного забезпечення відповідних процесів у правничих дослідженнях відповідна увага не приділялася. Невисвітленою у наукових роботах залишається роль правоохоронних органів –

прокуратури, СБУ та системи МВС України у процесах забезпечення інтеграції раніш депортованих осіб в українське суспільство, відновлення їх прав тощо [1].

В рамках дослідження правових механізмів відновлення прав депортованих за національною ознакою в Україні особливу увагу слід звернути на особливості депортації за національною ознакою, як міжнародного злочину та на її адміністративно-правові наслідки. Також слід визначитись із розвитком правового статусу осіб, депортованих за національною ознакою, з моменту депортації по сучасний період, проаналізувати міжнародні стандарти та іноземний досвід вирішення проблеми відновлення прав депортованих за національною ознакою, проаналізувати норми законодавства України, які мають відношення до проблеми депортованих за національною ознакою а відповідних законопроектів. При цьому особливу увагу слід звернути на поточні організаційні механізми відновлення прав депортованих за національною ознакою в Україні.

Вважаємо, що депортація є актом дії влади СРСР у цілому та уповноважених нею посадових осіб, який є міжнародним злочином та полягав у примусовому переселенні осіб з місць постійного мешкання за етнічною ознакою та у наступній офіційній або фактичній забороні чи протидії поверненню на історичну батьківщину і супроводжувався грубим порушенням прав людини та етнічних прав. Депортація, як міжнародний злочин, не має терміну давності, питання відповідальності за вчинення депортації є предметом судового розгляду в судах України та компетентних міжнародних судах і трибуналах. Депортація кримськотатарського народу є складовою геноциду кримськотатарського народу, який був вчинений владами Російської імперії та СРСР. Фактична протидія органів публічної влади поверненню депортованих на історичну батьківщину є складовою злочину депортації, незалежно від національної або політичної природи цих органів влади [2, 6].

Депортовані можуть бути визначеними, як фізичні особи, що постійно мешкали на території сучасної України та зазнали депортації за етнічною ознакою, а також члени їх сімей, які примусово або добровільно поїхали у місця депортації, та їх прямі нащадки, що народилися до моменту остаточного повернення власних депортованих родичів з місць депортації на історичну батьківщину. На належність до депортованих не впливає громадянство, висування владою СРСР додаткових звинувачень депортованій особі та фактичне місце перебування особи на підконтрольних владі СРСР територіях на момент депортації. Права депортованих слід розуміти, як колективні (етнічні) та індивідуальні права депортованих на реституцію, компенсацію та сатисфакцію, наявність яких є обумовленою попереднім порушенням прав депортованих злочином депортації. При цьому реституція – це відновлення порушених та обмежених при депортації етнічних прав та прав людини, зокрема політичних, громадянських економічних, соціальних та культурних прав. Компенсацію слід розглядати, як матеріальне відшкодування державною владою факту порушення та обмеження при депортації етнічних прав та прав людини, зокрема політичних, громадянських економічних, соціальних та культурних прав. Сатисфакція – це моральне відшкодування державною владою та громадянським суспільством факту порушення та обмеження при депортації етнічних прав та прав людини. Вважаємо, що відповідні правові категорії мають полягти в основу Закону України про відновлення прав депортованих за національною ознакою, необхідність в ухваленні якого є передбаченою у Конституції України та Законі «Про національні меншини в Україні».

***Використані джерела*:**

1.Бабин Б. Проблемы дискриминации ранее депортированных групп в Украине и пути их преодоления: международные программы или национальное законодательство? // Конференция ОБСЕ по борьбе с дискриминацией и поддержанию взаимного уважения и понимания (Бухарест, 7-8 июня 2007 р.) [електронний ресурс] – режим доступу : http://www.osce.org/documents/html/pdftohtml/24928_ru.pdf.html

2.Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою : робочий проект Закону України, розроблений за підсумками громадських слухань 5 жовтня 2008 р. – Симферополь, 2009. – Рукопис. – 16 с.

Васильєва Ірина Василівна
студентка IV курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

ПРОБЛЕМА ІНСТИТУТУ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА

Подвійне громадянство визначається таким правовим статусом особи, за яким вона одночасно перебуває у громадянстві двох і більше держав. Оскільки змістом громадянства є сукупність прав та обов'язків особи стосовно держави, то поняття подвійного громадянства слід визначити як стійкий фактичний правовий зв'язок особи з двома державами, що проявляється у взаємних правах та обов'язках особи по відношенню до кожної з вказаних держав [5, с.211].

Грандіозні міграційні процеси, що відбувалися протягом останньої чверті двадцятого століття в країнах Західної Європи та Північної Америки призвели до значного росту кількості осіб, що мають громадянство двох і більше держав. Звичайно, імміграція не породжує автоматично подвійне громадянство. Переважна більшість іммігрантів набуває подвійне громадянство за законами країн імміграції. Поширення подвійного громадянства стимулюється також характерним для останніх десятиріч переміщенням біженців. Адже ця категорія осіб, як правило, натуралізується частіше у порівнянні з іншими переселенцями і від них не завжди вимагається обов'язкова відмова від попереднього громадянства [4, с.57].

Ставлення до подвійного громадянства становить сутність державно-правової політики у сфері громадянства. Воно залежить від особливостей політики, культури, демографічної, етнографічної ситуації, географічного положення та інших факторів [7, с.229].

Як показує практика, нагромадження громадянств допускається насамперед тоді, коли це необхідно для дотримання інших принципів, у даному випадку тих, що вважаються більш важливими. Подвійне громадянство може виникати внаслідок причин об'єктивного та суб'єктивного характеру: колізії законів про громадянство суверенних держав; укладення шлюбів між іноземцями; неспівпадіння натуралізації особи з втратою нею попереднього громадянства; свідомої діяльності законодавця; укладення міжнародних договорів про подвійне громадянство [5, с.212].

В наш час закони про громадянство, які цілеспрямовано заохочували б виникнення подвійного громадянства, зустрічаються досить рідко. На думку деяких вчених, такі норми скоріше підтверджують принцип суверенності, а саме, право кожної суверенної держави на власний розсуд встановлювати правила набуття та втрати свого громадянства, ніж спеціально заохочують подвійне громадянство. Крім юридичного аспекту, розглянутого вище, є ще й політичний. Інколи воно свідомо запроваджується державою як знаряддя для досягнення зовнішньополітичних цілей [7, с.231].

Складна природа подвійного громадянства ускладнює вироблення єдиного відношення до нього різними державами. В результаті цього в міжнародній практиці склались різні підходи щодо інститут подвійного громадянства: деякі країни дозволяють мати подвійне громадянство чи громадянство більше ніж однієї країни; деякі країни застосовують загальний принцип єдиного громадянства, але допускають винятки; деякі країни застосовують принцип єдиного громадянства: подвійне громадянство не допускається і будь-які винятки відсутні.

При визначенні курсу внутрішньої і зовнішньої політики держави в питаннях громадянства не можна керуватися позитивним або негативним впливом тільки одного з аспектів подвійного громадянства. Необхідно всі сторони подвійного громадянства розглядати в сукупності. І коли їх загальний позитивний вплив значне переважить, для цієї держави закріплення інституту подвійного громадянства буде доцільним.

Правознавці приводять ряд переконливих аргументів на користь подвійного громадянства: особи, що володіють подвійним громадянством, одержують можливість безвізового в'їзду в країну другого громадянства, вони мають більш широкі права в сфері

підприємництва і працевлаштування, вирішується проблема з освітою, медичним обслуговуванням і соціальним забезпеченням, здобуваються пільги в оподатковуванні.

Але не вато забувати, що перебування у подвійному громадянстві — це не лише можливість користуватися всіма правами в обох державах, але й необхідність нести подвійне навантаження обов'язків та зобов'язань перед цими державами. До спірних питань подвійного громадянства слід віднести такі: як державі формувати свої збройні сили з осіб з подвійним громадянством; як забезпечити непорушність кордонів, коли на певній території компактно проживають особи з подвійним,громадянством; як забезпечити збереження державної таємниці, якщо її носіями є особи з подвійним громадянством; в якій країні особи з подвійним громадянством мають сплачувати податки та виконувати інші громадянські обов'язки; в якій країні особи з подвійним громадянством мають реалізовувати свої політичні, економічні, трудові та соціальні права; як повинна реагувати країна, якщо особа з подвійним громадянством відмовляється виконувати свої обов'язки, мотивуючи це наявністю у неї громадянства іншої держави; як забезпечити єдність держави, її безпеку, якщо на її території проживає значна частина осіб з подвійним громадянством [6, с.241].

Усунення подвійного громадянства а наш час можливе як за допомогою внутрідержавних, так и міжнародно-правових засобів.

Тож, проблему подвійного громадянства можна вирішити тільки або визнавши подвійне громадянство, прийнявши при цьому єдиний міжнародний акт, який би детально регламентував кожний аспект проблеми, або повністю ліквідувавши це явище через застосування обов'язкової оптації одного з громадянств і встановленням норм, які б запобігали в майбутньому можливостям виникнення випадків подвійного громадянства.

***Використані джерела*:**

1. *Альбертіні Л.М. Правове регулювання громадянства в європейських державах (порівняльний аналіз) : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. 12.00.02. / Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 1999. — 18с.;*
2. *Боярс Ю.В. Вопросы гражданства в международном праве. - М.: Юридическая литература, 1986р. - 453с.;*
3. *Конвенція про скорочення випадків множинності громадянства від 16.05.1963р.;*
4. *Огнівець І. Законодавче розв'язання проблеми подвійного громадянства: досвід зарубіжних країн // Вісник Київського університету ім. Т.Шевченка «Міжнародні відносини». - 1999р. - № 13. - С.57-59;*
5. *Огнівець І. В. Подвійне громадянство: міжнародний досвід // Дипломатична акад. України. Науковий вісник. — К., 2000. — Вип.4: Європа: поступ у XXI століття (історія, сучасний стан, перспективи). —С.210-213;*
6. *Огнівець І. В. Правові наслідки подвійного громадянства // Дипломатична акад. України. Науковий вісник. - К., 2001. - Вип.5: Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. - С.234–242;*
7. *Суржинський М. І. Подвійне (множинне) громадянство: світова практика // Держава і право. - К., 2005. - Вип.27. - С.229-235;*
8. *Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997р.*

Васильчук Володимир Анатолійович,
Матат Юрій Ігорович
студенти 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ЗАХИСТ ПРАВ УЧАСНИКІВ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

Правова державність передбачає наявність дієвих механізмів захисту прав, у тому числі суб'єктів публічно-правових відносин. Одним з центральних інститутів демократичної держави є інститут виборчого процесу, який відіграє надзвичайно важливу роль у політико-правовому житті суспільства.

Положення п. 5 ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) [2] вказують, що до компетенції адміністративних судів належать спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Коло таких правовідносин є досить широким і, відповідно, різним може бути суб'єктний склад таких правовідносин [7, с. 2-12]. При віднесенні справ, пов'язаних з виборчим процесом до компетенції адміністративного суду, слід дотримуватися обмежень, встановлених ч. 2 ст. 17 КАС України, відповідно до якої компетенція адміністративних судів не поширюється на публічно-правові справи: що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; що належить вирішувати в порядку кримінального судочинства; про накладення адміністративних стягнень; щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) об'єднання громадян віднесені до його внутрішньої діяльності або виключної компетенції.

Водночас, досвід останніх виборчих компаній показав, що найбільшу проблематику становить питання, пов'язане із уточненням списку виборців. Як вбачається зі ст. 17 КАС України, вирішення цього питання належить до компетенції адміністративних судів. Виходячи зі змісту ч. 1 ст. 173 КАС України, право звернутися з адміністративним позовом про уточнення списку виборців, у тому числі включення або виключення зі списку себе особисто або інших осіб, має кожен, хто має право голосу на відповідних виборах. Водночас, відповідно до ст. 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 25.03.2004 р. [3] та ст. 32 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 06.04.2004 р. [4] виборцю надано альтернативу: право звернення не лише безпосередньо до суду, а й надано можливість подання скарги до дільничної, територіальної (або відповідної окружної) виборчої комісії. Вказані законодавчі акти передбачають можливість звернення до суду чи виборчої комісії з метою виправлення помилок у списках виборців як безпосередньо особами, щодо яких вони допущені, так і в інтересах цих осіб. Необхідно також зазначити, що за змістом закону, виборець має право звернутися до суду із адміністративним позовом щодо уточнення списку виборців лише в тому виборчому процесі або процесі референдуму, в якому він набув свого статусу суб'єкта виборчого процесу чи процесу референдуму.

Як вбачається зі змісту ст. 173 КАС України, у справах щодо уточнення списку виборців відповідач є відсутнім взагалі, адже предметом спору є сам факт неточності (відсутності даних щодо особи) у списку виборців, а не протиправне діяння відповідного владного суб'єкта. Натомість, серед загальних вимог до позовної заяви, що встановлені ст. 106 КАС України, передбачається обов'язкове зазначення відомостей про відповідача. Хоча Кодекс не містить жодних застережень щодо змісту позовної заяви, яка подається у порядку ст. 173 КАС України, необхідно наголосити, що зазначена обставина не має бути перешкодою в реалізації заінтересованими особами свого конституційного права на судовий захист [6, с. 82].

Статтею 173 КАС України передбачено процесуальні особливості провадження у справах щодо уточнення списку виборців. Так, ця категорія справ розглядається місцевим загальним судом як адміністративним судом за місцезнаходженням відповідної комісії. Законом передбачено загальне правило, відповідно до якого, позовну заяву може бути

подано не пізніш як за два дні до дня голосування. Строк вирішення справи не повинен перевищувати двох днів з моменту надходження заяви, але не пізніше ніж за два дні до дня голосування, а якщо позовна заява надійшла за два дні до дня голосування, - невідкладно. Водночас, законом не передбачено випадків звернення виборця із заявою про уточнення списку виборців безпосередньо у день голосування, йдеться, зокрема, про ті випадки, коли громадянин не знав і не міг знати завчасно про неточність (недостовірність) даних про нього у списку виборців або їх відсутність [5, с. 300-316]. Відсутність такої норми у КАС України істотно обмежує можливість реалізації конституційного права громадян на участь у виборах до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) [1].

Виходячи з викладеного, необхідно зазначити, що на законодавчому рівні має бути прямо передбачено і право, і обов'язок суду приймати заяви від виборців по цій категорії справ безпосередньо у день голосування, які б розглядались судом невідкладно і по спрощеній процедурі, що в свою чергу забезпечувало би швидкість і оперативність розгляду справ, надавало б можливість виборцям здійснити волевиявлення у день голосування. Зазначені пропозиції із поєднанням норм, закріплених у законі, зокрема щодо негайного виконання постанови адміністративного суду (ч. 6 ст. 173 КАС України), можуть слугувати дієвим механізмом реалізації виборчих прав громадян.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141.*
2. *Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України, 2005, № 35-36, № 37, ст. 446.*
3. *Про вибори народних депутатів України: Закон України від 25.03.2004 року // Відомості Верховної Ради України, 2004, № 27-28, ст. 366.*
4. *Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 06.04.2004 р. // Відомості Верховної Ради України, 2004, № 30-31, ст. 382.*
5. *Адміністративна юстиція України: проблеми теорії і практики. Настільна книга судді / За загальною редакцією О.М. Пасенюка. – К.: Істина, 2007.– 608 с.*
6. *Розгляд виборчих спорів за Законом України «Про вибори Президента України» / Гуменюк В.І., Ставнійчук М.І. / За ред. Яреми А.Г. – Київ – Дрогобич: Коло, 2004. – 252 с.*
7. *Самсін І.Л. Адміністративне судочинство як механізм захисту прав учасників виборчого процесу // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 2 (66). – С. 2 – 12.*

Воробйова Олександра Олександрівна

аспірант 2-го курсу Інституту законодавства Верховної Ради України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Однією з важливих і досі невирішених проблем вважається проблема вибору оптимальної форми державного правління в нашій державі. Метою дослідження є окреслення можливих напрямів розвитку форми державного правління в умовах конституційної реформи в Україні. По-перше, слід виявити недоліки та переваги всіх форм державного правління, і, по-друге, на основі відповідних теоретичних позицій та історичного досвіду знайти таку оптимальну форму державного правління, яка відповідала б принципам демократії, парламентаризму та гарантіям прав і свобод людини та громадянина.

На сучасному етапі розвитку нашої держави потенційно існує перспектива еволюції форми державного правління в межах трьох напрямків:

- парламентської форми державного правління
- президентської форми державного правління
- змішаної або напівпрезидентської форми державного правління

Розглянемо кожен із вищевказаних варіантів.

У парламентській республіці Президент обирається парламентом, він за словами деяких правознавців, виконує функції «церемоніального керівництва». Чиста парламентська форма державного правління характеризується мінімальною участю глави держави у державній політиці. В країнах з парламентською формою правління президент, як правило, є безпартійним, але в той же час, він повинен мати високий моральний авторитет та повагу, налагоджені стосунки з усіма політичними партіями.

Слід сказати, що перевагою парламентської форми державного правління вважається ефективна взаємодія парламенту та уряду. Якщо парламент та уряд різних позицій, тоді може виникнути конфліктна ситуація, що зумовлює процедуру винесення парламентом вотуму недовіри урядові. Найбільш стабільними пафрламентськими республіками слід вважати країни з політичною системою однопартійної більшості.

Для запровадження в Україні класичної парламентської форми державного правління потрібно пройти довгий шлях. По-перше, політична система повинна бути прозорою, стабільною та ефективною, де декілька політичних партій будуть представляти більшість населення. В нашій країні партії, на жаль, не дбають про інтереси громадян, а виступають в якості корпоративних груп, для яких власні інтереси переважають суспільні. По-друге, відсутні парламентські традиції політичної гри та є наявним низький рівень політичної культури, що необхідний для повноцінного розвитку парламентаризму. Однак в якості довгострокової перспективи даний варіант парламентської форми державного правління можна взяти за увагу, якщо наша держава подолає ці труднощі.

У президентській республіці Президент обирається шляхом всенародного голосування, він є одночасно главою держави і главою уряду. Президент приймає участь у формуванні уряду та органів виконавчої влади, які несуть відповідальність за свою діяльність перед главою держави. Вищі органи судової влади формуються Президентом та Парламентом, які здійснюють свої повноваження безстроково. Натомість, Верховний Суд має право скасувати будь-який нормативно-правовий акт глави держави чи законодавчого органу та визнати його неконституційним. На відміну від парламентської республіки, Президент має право на введення надзвичайного та воєнного стану у державі.

Слід зазначити, що серед переваг президентської форми державного правління вважається стабільність політичної системи, оскільки парламент не має право відправити уряд у відставку шляхом вотуму недовіри, але і президент не може достроково припинити повноваження парламенту. Але в той же час, можемо відзначити недоліки даної форми державного правління. По-перше, знижується роль політичних партій, які виступають в ролі «клубів виборців». І по-друге, в більшості країн з президентською формою державного правління влада президента посилюється, він є одночасно лідером партії більшості у парламенті, що може бути наслідком встановлення авторитарного режиму [2, с. 34].

Перехід України до класичної президентської форми державного правління слід вважати недоцільним. По-перше, низький рівень політичної культури населення, адже, кожен кандидат у президенти захоче отримати необмежену владу та втриматися на посаді. По-друге, Президентом повинен бути сильний харизматичний лідер, що має високий авторитет, навички ефективного керівництва та недопущення авторитарних методів управління державою. В Україні таких постатей, на жаль, ще немає.

Що стосується змішаної, а саме напівпрезидентської форми державного правління, слід відмітити те, що Президент являється главою держави, який здійснює повноваження у всіх сферах діяльності держави, обирається народом, шляхом загальних, прямих виборів. Він забезпечує національну безпеку та державний суверенітет, є гарантом додержання Конституції, прав і свобод громадян. Уряд формально очолює Прем'єр-міністр, який несе відповідальність перед Парламентом та Президентом (так звана подвійна відповідальність, що являється головною рисою напівпрезидентської республіки).

На користь напівпрезидентської форми державного правління слід виокремити такі важливі аргументи. По-перше, більшість країн Європи обрали саме цю форму державного

правління (Фінляндія, Португалія, Франція, Туреччина, Румунія, Чехія, Словаччина, Росія, тощо). По-друге, вона вважається надійною базою для проведення та успішної реалізації економічних та політичних реформ. По-третє, організація влади у напівпрезидентській республіці дозволяє розподілити центр влади між Президентом та главою уряду - Прем'єр-міністром з метою злагодженого керівництва та політичної конкуренції. І, останнє, напівпрезидентська форма державного правління являється найкращою формою правління для населення нашої держави. Це підтвердили результати всеукраїнського опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології, де було опитано 2038 респондентів з усіх областей України. 38% опитаних вважають найкращою для України формою державного правління президентсько-парламентську республіку, 21% - парламентсько-президентську республіку, 19% - президентську республіку, 7% - парламентську, 2% - одноосібну форму правління [3, с.1].

Таким чином, можемо підвести підсумки про те, що чисті форми правління (президентська або парламентська) є неприйнятними для України. На наш погляд, доцільно залишити змішану форму державного правління, в межах якої мають співіснувати обраний прямими виборами президент і представницький орган народу – парламент [1, с. 85]. Саме така форма державного правління є найбільш оптимальною на сьогодні для успішного проведення політичних та економічних реформ, забезпечення демократичного розвитку України.

***Використані джерела*:**

1. *«Чисті» форми правління – загроза для України / Ю. Кириченко, І. Коліушко // Правовий Тиждень.- 2008.- №12.*
2. *Чиркин В.Е. Конституционные институты формы госсударства. Гл. VII // Сравнительное конституционное право / Ред. кол.: А.Н. Ковлер, В.Е. Чиркин (отв. ред.) Ю.А. Юдин. – М.: Манускрипт, 1996 – 729 с.*
3. *Думка населення України щодо найкращої форми державного правління [електронний ресурс]: за даними Всеукраїнського опитування громадської думки 22-27 лютого 2008 року – К., 2008 – Режим доступу: www.kiis.com.ua.*

Воронцова Ирина Викторовна

кандидат юридических наук, доцент, докторант кафедры гражданского процесса Саратовской государственной академии права

О НОРМАТИВНОСТИ ПОСТАНОВЛЕНИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Несмотря на сложившуюся сегодня практику Конституционного Суда вопрос о юридической природе решений конституционного Суда продолжает оставаться дискуссионным.

Так, В.А. Кряжков замечает: «было бы ошибочным игнорировать его роль (как прецедента, дающего другим субъектом правильное направление в трактовке Конституции и порождающего предположение что в будущем по подобным вопросам Суд займёт такую же позицию. Указанное восприятие решений создаёт предпосылки для гармонизации конституционного пространства России. Оно предполагает, что субъекты права корректируют принятые ими акты, реализуют их сообразно той интерпретации, которая нашла отражение в выводах Конституционного Суда применительно к аналогичной ситуации.

И далее отмечает: решение прецедентно – обязательно и для самого Суда. Это придаёт стабильность и определённую стройность правоотношениям, несёт в себе момент уважения к сторонам конституционного процесса, которые вправе рассчитывать на то, что Суд в данном

деле будет следовать той же юридической логике, какой он придерживался ранее, при рассмотрении близких по значению вопросов [1, с. 228]. На этот счёт следует пояснить, что «исследователи, указывающие на постановления Конституционного Суда, как на источник права, склонны обозначать их в качестве прецедента» [2, с. 50].

Л.В. Лазарев в своей работе делает вывод о том, что решениям Конституционного Суда придаются свойства, присущие нормативным актам, ибо такие акты направлены не только на установление, но и на изменение и отмену норм права или на изменение сферы их действия. Кроме того, итоговые решения Конституционного Суда, как и нормативные акты, имеют общий характер, т.е. распространяются на неопределённый круг органов и лиц, рассчитаны на многократность применения, являются обязательными для всех субъектов права. Следовательно, по своей итоговой силе, утверждает учёный, итоговые решения Конституционного Суда в иерархии правовых актов занимают место непосредственно после Конституции, имеют подконституционный характер, в определённом смысле по юридической силе приближаются к юридической силе Конституции, поскольку её нормы подлежат применению в единстве с их истолкованием Конституционным Судом. В тоже время, по мнению автора, неправомерно полностью уравнивать по юридической силе решения Конституционного Суда и Конституцию, так как Конституционный Суд должен действовать на основе Конституции, а его решения непосредственно зависят от её изменений и дополнений [3, с. 58-59].

Исследуя проблему источников гражданского процессуального права, Я.Ф. Фархтдинов сделал вывод о том, что постановления Конституционного Суда Российской Федерации о признании нормативного акта либо договора, не соответствующим Конституции обязательно для всех на территории всей Российской Федерации, может применяться неоднократно. Оно также имеет обратную силу. Следует обратить внимание также на то, что незамедлительно подлежит опубликованию в официальных изданиях органов государственной власти Российской Федерации: в Собрании Законодательства Российской Федерации, в «Российской газете» и иных официальных изданиях. Таким образом, указывал учёный, имеются все основания полагать, что указанные постановления имеют не только нормативный характер, но и являются источниками гражданского процессуального права [4, с.360].

Итак, анализ представленных мнений учёных позволяет выделить общее убеждение – Конституционный суд создаёт нормы права. По мнению автора данной работы этот вывод действительно соответствует реальной правовой ситуации. В качестве подтверждения можно привести несколько примеров из деятельности Конституционного Суда уже в связи с действием ГПК РФ.

Одним из ярких примеров нормативности постановлений Конституционного Суда РФ является Постановление Конституционного Суда РФ от 20 февраля 2006 г. N 1-П «По делу о проверке конституционности положения статьи 336 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобами граждан К.А. Инешина, Н.С. Никонова и открытого акционерного общества «Нижнекамскнефтехим»[5].

Поводом к рассмотрению дела явились жалобы граждан К.А. Инешина и Н.С. Никонова, а также ОАО «Нижнекамскнефтехим» на нарушение конституционных прав и свобод положением статьи 336 ГПК Российской Федерации. Основанием к рассмотрению дела явилась обнаружившаяся неопределенность в вопросе о том, соответствует ли Конституции Российской Федерации оспариваемое заявителями законоположение в соответствии с которым на решения всех судов в Российской Федерации, принятые по первой инстанции, за исключением решений мировых судей, сторонами и другими лицами, участвующими в деле, может быть подана кассационная жалоба, а прокурором, участвующим в деле, может быть принесено кассационное представление.

По мнению заявителей, названное законоположение - по смыслу, придаваемому ему правоприменительной практикой, - позволяет отказывать лицам, не участвовавшим в деле, чьи права и законные интересы нарушены судебным актом, вынесенным по этому делу, в

принятии их кассационных жалоб, что противоречит статьям 19, 46, 47 и 123 Конституции Российской Федерации.

Раскрывая содержание конституционного права на судебную защиту Конституционный Суд Российской Федерации указал, что право на судебную защиту относится к основным неотчуждаемым правам и свободам и одновременно выступает гарантией всех других прав и свобод, в силу статьи 56 (часть 3) Конституции Российской Федерации оно не может быть ограничено ни при каких обстоятельствах.

Далее, Конституционный Суд пришёл к выводу о том, что рассматриваемое положение статьи 336 ГПК Российской Федерации не противоречит Конституции Российской Федерации, поскольку - по своему конституционно-правовому смыслу в системе действующего гражданского процессуального законодательства - не предполагает в случае отсутствия кассационной жалобы лиц, участвующих в деле, отказ суда второй инстанции в принятии к рассмотрению поданных в установленный законом срок жалоб лиц, не привлеченных к участию в деле, для кассационной проверки наличия такого основания для отмены решения суда первой инстанции, как разрешение вопроса о правах и обязанностях лиц, не привлеченных к участию в деле.

Следует подвести итог и согласиться с мнением судьи Конституционного Суда Республики Татарстан Л.А. Гусевой о том, что правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации, сформулированные в его решениях, представляют собой, по сути, нормативно правовую основу теории конституционного права. Без их изучения невозможно правильное понимание и применение Конституции Российской Федерации [6, 42].

Использованные источники:

1. *Кряжков В.А., Лазарев Л.В. Конституционная юстиция в Российской Федерации. М, 1998 С. 228. (глава написана В.А. Кряжковым).*
2. *Котов О.Ю. Влияние решений Конституционного Суда России на гражданское судопроизводство. М., 2002. С. 50.*
3. *Лазарев Л.В. Правовые позиции Конституционного суда России. М., 2008. С. 58-59.*
4. *Фархтдинов Я.Ф. Источники гражданского процессуального права Российской Федерации. Казань, 2001. С. 360.*
5. *Постановление Конституционного Суда РФ от 20 февраля 2006 г. N 1-П «По делу о проверке конституционности положения статьи 336 Гражданского процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобами граждан К.А. Инешина, Н.С. Никонова и открытого акционерного общества «Нижнекамскнефтехим» / СЗ РФ, 06.02.2006. № 10, ст. 1145.*
6. *Гусева Л.А. О некоторых особенностях решений конституционных судов как источников права // Журнал конституционного правосудия. 2008. № 4. С. 42.*

Галус Олена Олександрівна

старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЕГІТИМНИХ ФОРМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО НАРОДОВЛАДДЯ В УКРАЇНІ

Форми безпосереднього народовладдя за правовими основами здійснення можна поділити на конституційні, законодавчі та легітимні. Найбільш дослідженими в науці конституційного права є конституційні та законодавчі форми безпосереднього народовладдя. Під конституційними формами необхідно розуміти ті форми, які передбачені безпосередньо у Конституції України, а під законодавчими - форми, які Конституцією України безпосередньо не передбачені, проте закріплені у чинному законодавстві України.

Особливий науковий інтерес викликає дослідження саме легітимних форм безпосереднього народовладдя, оскільки такі форми не передбачені безпосередньо у Конституції та законах України, проте і не заборонені ними.

В юридичній літературі досить часто зустрічаються терміни «легітимність» та «легальність». Дані терміни досліджувалися багатьма авторами, однак в більшості випадків їх розглядають по відношенню до державної влади.

Термін «легалізація» походить від латинського «legalis», що означає законний [3, с.66]. Більш складним є поняття легітимації. Legitimus також означає законний, узаконений, але дане поняття не юридичне, а фактичне, хоча його складовою частиною можуть бути юридичні елементи [3, с.66].

На думку Н.Ю.Жуковської, легітимність – це обов'язкова ознака законної влади, що означає визнання її як всередині країни, так і на міжнародній арені [6, с.467]. Шляхтун П.П. під легітимністю розуміє поняття, що використовується для характеристики визнання політичної влади підвладними [5, с. 233].

Легітимність не слід плутати з поняттям легальності, яка є юридичною характеристикою. Легальність – це дозволенність, відповідність якихось соціальних явищ чинним законам [5, с.233].

Під легалізацією державної влади В.Е. Чіркін розуміє юридичне поняття, яке означає встановлення, визнання, підтримка даної влади законом, перш за все конституцією, опору влади на закон [3, с.65]. Легітимація ж, на думку В.Е.Чіркіна, нерідко взагалі не має відношення до закону, а іноді й протирічить йому. Цей процес не обов'язково формальний і навіть частіше всього неформальний, за допомогою якого державна влада набуває властивість легітимності, тобто стану, який виражає правильність, виправданість, доречність, законність та інші сторони відповідності конкретної державної влади установкам, очікуванням особи, соціальних та інших колективів, суспільства в цілому [3, с. 66].

Бачиться, що під легальними формами безпосереднього народовладдя потрібно розуміти передбачені, встановленні, визначенні Конституцією і законами України форми. На відміну від легальних форм, легітимні форми безпосереднього народовладдя – це такі форми, які не передбачені у Конституції та законах України, проте і не заборонені ними. Практика проведення легітимних форм досить рідкісна, оскільки їх проведення не передбачається чинним законодавством, і виникає проблема їх гарантування з боку держави.

На думку Трачука П.А., критерієм для виділення таких засобів безпосередньої демократії як легітимні та нелегітимні є логічний зв'язок між конституційним положенням про належність суверенітету народові України (ст. 5) та належності йому в якості колективного суб'єкта права на самозахист (ч. 5 ст. 55) [2, с.107]. Критерієм розмежування легітимності засобів безпосередньої демократії служить конституційна заборона, належним чином конкретизована в законі, спрямована на забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України, належного функціонування та правонаступності інститутів публічної влади, забезпечення належних гарантій прав і свобод людини і громадянина [2, с.108].

Згідно засад демократичного ладу визнається легітимною будь-яка форма безпосередньої демократії, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, правопорядок у державі, не здійснюється поширення екстремістських та радикальних поглядів, спрямованих на порушення громадського миру, пропаганда війни, насилля [2, с.66].

На думку професора В.М. Шаповала, за будь-яких умов форми безпосередньої демократії не застосовуються самі по собі або у зв'язку лише з конституційною фіксацією ідеї народного суверенітету. Вони повинні бути легальними способами та засобами організації здійснення державної влади, тому сфера їх застосування та інші параметри встановлюються Конституцією і законами України. Поза такими параметрами легальна практика безпосередньої демократії у конкретній країні не існує [1, с.23]. Спробуємо не погодитися з такою точкою зору. По-перше, існують такі форми безпосереднього народовладдя, які є новими або запозиченими у зарубіжних країнах, однак в силу повільного

розвитку нормативно-правової бази ще не були закріплені нормативно. По-друге, існують такі форми безпосереднього народовладдя, які в силу свого немирного характеру не повинні закріплятися в законодавстві (наприклад, революції, акти городянської непокори, протести, політичні страйки, громадянські війни, національно-визвольні рухи, голодування тощо).

Що стосується першої групи таких форм безпосередньої демократії, то цінною з цього приводу є думка В.Ф.Погорілка та В.Л.Федоренка. На їх думку, світовому конституціоналізму відомі такі форми безпосередньої демократії, що ніколи не застосовувалися в Україні й не отримали нормативного закріплення. Це плебісцити, плебісцитарні референдуми, народна законодавча ініціатива, ландегемайнде, народне вето, народне відкликання представницького органу. На нашу думку, для реалізації більшості із цих форм потрібний механізм реалізації (нормативно-правову базу, організаційно-правові елементи), за відсутності якого в Україні здійснення цих форм видається неможливим.

При визначенні легітимності виключних, немирних форм безпосереднього народовладдя потрібно, перш за все відштовхуватися від ідеї народного суверенітету, згідно з якою народ визнається джерелом і носієм влади в державі. Сучасне трактування ідеї народного суверенітету було започатковане Жан-Жаком Руссо і поєднувалося із запропонованою ним концепцією суспільного договору. Окремі положення даної концепції були відтворенні в Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки 1776 року, де зазначається, що «правителі запозичують свою справедливу владу у тих, ким правлять». Водночас за народом визнавалося право змінювати організацію владарювання і ліквідовувати «старий уряд» з метою забезпечення прав людини. Наведені тези Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки були охарактеризовані як формулювання права народу на повстання проти навіть «законних правителів», котрі по суті узурпують владу і зловживають нею. У сучасній практиці конституціоналізму, як зазначає В.М.Шаповал, таке право народу трансформувалося у право громадян протидіяти зазіханням на конституційний лад (Литва, ФРН) чи на «демократичний порядок здійснення основних прав і свобод» (Словаччина) або право чи навіть обов'язок громадян виступити «законним способом» проти узурпації державної влади (Угорщина) [4, с.140].

Сучасне конституційне право України розглядає право на повстання проти тиранії, на громадську непокору, на застосування сили проти насильства як складовий елемент народного суверенітету. Але законодавче закріплення революції як форми безпосередньої реалізації народного суверенітету в національному праві бачиться недоцільним, оскільки революція, будучи можливою формою здобуття народного суверенітету, не може бути формою його реалізації як в силу відсутності досвіду конституювання революційного процесу, так і в силу надзвичайних умов, що супроводжують революцію. За цих умов вільне волевиявлення виборчого корпусу є неможливим.

***Використані джерела*:**

1. *Ставнійчук М.І. Система безпосереднього народовладдя в умовах незалежної України // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. - № 4 (6). – С. 22 – 26.*
2. *Трачук П.А. Участь громадян України у місцевому самоврядуванні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім В.М.Корецького. – К., 2003. – 244 АРК.*
3. *Чиркин В.Е. Легализация и легитимация государственной власти. // Государство и право. – 1995. - № 8. – С. 65 – 73*
4. *Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.*
5. *Шляхтун П.П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – 568 с.*
6. *Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С.Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 2001. – Т. 3: К – М. – 2001. – 792 с.*

Геворкян Дана Суреновна
помощник судьи Федерального арбитражного суда
Северо-Западного округа (Санкт-Петербург)

КОНТРОЛЬ ТАМОЖЕННОЙ СТОИМОСТИ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ТАМОЖЕННЫМИ ОРГАНАМИ ОХРАНИТЕЛЬНЫХ НОРМ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В системе обязательных платежей, уплачиваемых в связи осуществлением экспортно-импортных операций, инструменты таможенно-тарифного регулирования – ввозные и вывозные таможенные пошлины – занимают, без преувеличения, доминирующие позиции.

Таможенно-тарифное регулирование исторически стало первой формой государственного регулирования внешней торговли. Доля таможенных пошлин в общем объеме поступлений в государственный бюджет может значительно различаться в зависимости от конкретной страны. В США и промышленно развитых странах Европы она колеблется от 1 до 5 %. В Российской Федерации таможенная пошлина остается одним из наиболее «доходных» налогов: в разные годы она давала от четверти до трети всех налоговых поступлений в доходную часть федерального бюджета.

При этом последний мониторинг поступления доходов в федеральный бюджет показал, что наибольшее сокращение поступлений по сравнению с первоначальными прогнозными значениями предусматривается в числе прочего по таможенным пошлинам и таможенным сборам (на 48,5 %, или 48 % соответственно).

Анализ факторов, повлиявших на изменение показателей прогноза доходов федерального бюджета на 2009 г. по сравнению с первоначальными прогнозными значениями, свидетельствует о том, что основное уменьшение доходов по сравнению с первоначальным прогнозируемым уровнем происходит за счет изменения макроэкономических факторов (снижения цен на нефть и природный газ, объема ВВП, прибыли прибыльных организаций, объема импорта и изменения его структуры), а также за счет изменений, внесенных в бюджетное и налоговое законодательство.

На изменение прогнозируемых доходов федерального бюджета от уплаты ввозных таможенных пошлин наибольшее влияние оказывают ожидаемое снижение объема импорта, которое приводит к сокращению доходов. Вместе с тем основную долю неналоговых доходов федерального бюджета на 2009 г., несмотря на снижение, по-прежнему будут составлять таможенные пошлины и таможенные сборы (74,8 %) [1]. Таким образом, налицо явное доминирование таможенных пошлин и налогов в составе доходной части бюджета. Данная тенденция с учетом того, что налоговой базой для исчисления таможенных пошлин является таможенная стоимость товаров и (или) их количество (ст. 322 Таможенного кодекса Российской Федерации), позволяет сделать вывод, что надлежащее определение таможенной стоимости является одним из ключевых факторов наполняемости бюджета.

Основой для исчисления таможенной пошлины в отношении товаров, облагаемых по комбинированным ставкам, является таможенная стоимость товара (адвалорная составляющая) либо количество товара в натуральном выражении (специфическая составляющая).

Вопрос о таможенной стоимости долгое время был в тени. Данный вопрос не мог встать на повестке дня ни сразу после развала Советского Союза, когда Россия практически отказалась от мер тарифного регулирования внешней торговли, чтобы наполнить пустые прилавки магазинов, ни потом, когда появились другие приоритеты с учетом специфики начала 90-х годов, когда имело место огромное количество льгот для различных участников ВЭД. Теперь же, поскольку всерьез начинают говорить о контроле таможенной стоимости, то это значит, что и таможня, и импортеры работают на новом уровне. Как отметил в своем интервью заместитель руководителя ФТС России Ю. Азаров, «нужно учитывать, что проблемы определения таможенной стоимости товара стоят не только у нас, в России: это конфликт интересов вполне естественный, ибо бизнесу нужно заявить как можно низкую

стоимость и, соответственно, заплатить меньше таможенных платежей в бюджет, не только России. Таможня же, в свою очередь, должна найти основания объективно оценить стоимость и взять столько, сколько положено… Ситуация в этом вопросе не урегулирована стопроцентно не только в России, но и в других странах мира» [2].

Таможенная оценка – одна из самых сложных и конфликтных в таможенном деле процедур. В рамках этой процедуры неизбежно столкновение интересов участников внешнеторговой деятельности, с одной стороны, и таможенных органов – с другой. Первые заинтересованы в скорейшем завершении таможенного оформления перемещаемых товаров, получении в пользование и/или распоряжение товаров, не обремененных какими-либо требованиями или ограничениями со стороны таможенных органов, минимизации финансовых расходов в связи с необходимостью прохождения таможенных процедур, уплатой таможенных платежей. Интересы таможенных органов обусловлены основными функциями, возложенными на них Законом, – обеспечение соблюдения таможенного законодательства Российской Федерации, взимание таможенных платежей, контроль за правильностью их исчисления и своевременностью уплаты.

Все предлагаемые законодателем правила определения таможенной стоимости основаны на добросовестности действий участников внешнеэкономической деятельности, однако в имеющейся российской действительности подобное вряд ли применимо. Законодатель, определяя метод по цене внешнеэкономической сделки как основной, предполагает со стороны его участников добросовестность при заключении контракта (договора), определении его условий, а также разумность и достоверность при установлении цены сделки. На практике таможенные органы достаточно часто встречаются с масштабной фальсификацией договоров (контрактов), инвойсов и других товаросопроводительных документов. По оценке ФТС России, это имеет место в 70 % внешнеторговых сделок [3]. В связи с этим нельзя подходить к контролю таможенной стоимости с формальной стороны, то есть удовлетворяться только наличием предоставленных для контроля документов и сведений, не проверяя их достоверность, в частности, путем затребования дополнительных документов и сведений.

В международной торговле все строится на доверии. В обмен на ускорение и упрощение таможенных формальностей участник ВЭД обязуется по первому требованию таможни предоставить ей свои документы учета коммерческих операций. Это называется постконтролем.

В российской действительности приходится сталкиваться, по меньшей мере, с двумя крупными проблемами: 1) широкомасштабное использование фирм-однодневок, когда объект для постконтроля попросту отсутствует; ведение двойной бухгалтерии» 2) отсутствие в таможенной службе достаточного количества квалифицированных аудиторов.

Сложность правоотношений, складывающихся при определении и контроле таможенной стоимости, обусловлена и самим характером этих правоотношений, являющихся разновидностью административно-правовых. Это изначально предполагает юридическое неравенство участников: государственный орган – правоприменитель, наделенный властными полномочиями, и лицо, такими полномочиями не наделенное, реализация прав которого во многом зависит от государственного органа.

Изложенные обстоятельства определяют необходимость детальной регламентации (на законодательном уровне) процедуры определения и контроля таможенной стоимости. Участники внешнеторговой деятельности должны четко знать свои права и активно их реализовывать, а таможенный орган – соблюдать и уважать права и законные интересы лиц, обеспечивать их реализацию.

Соблюдение прав и законных интересов лиц при определении и контроле таможенной стоимости – необходимая составляющая в деятельности таможенных органов, и не только потому, что их несоблюдение может иметь юридические последствия в виде признания незаконными и отмены соответствующих решений таможенных органов по таможенной стоимости, но и потому, что соблюдение прав и законных интересов участников

внешнеторговой деятельности свидетельствует о высоком уровне законности в деятельности таможенных органов, способствует повышению их авторитета.

На протяжении последних нескольких лет отмечается большое количество жалоб участников внешнеэкономической деятельности, а также случаев, когда принятые решения должностных лиц таможенных органов при определении, заявлении и контроле таможенной стоимости обжалуются в судах. В большинстве случаев суд встает на сторону импортеров. Таможенная стоимость оказалась определенной точкой соприкосновения, в которой столкнулись, задача наполнения доходной части федерального бюджета через выполнение ФТС установленного планового задания и законность принимаемых таможенными органами решений.

Таким образом, основным способом решения имеющейся проблемы должно стать изменение законодательства в данной сфере путем установления более точных определений, исключения возможности двойного толкования норм закона.

Использованные источники:

1. *Доклад Счетной палаты Российской Федерации о состоянии поступлений доходов и средств от заимствований в Федеральный бюджет от 03.04.2009 № 01-528/15-10*
2. *Таможенная стоимость: проблемы определения // Таможня. 2005. 23 ноября.*
3. *Алексеев А. Если предмет спора таможенная стоимость // Таможенные новости. 2005. № 7.*

Германович Юлия Леонидовна
студентка 5-го курса юридического факультета
Белорусского государственного университета.

К ВОПРОСУ О ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ЭВТАНАЗИИ.

На современном этапе проблема правового регулирования эвтаназии актуальна в подавляющем большинстве цивилизованных государств. За последние десятилетия была выработана значительная правовая база, регулирующая вопросы применения эвтаназии и его последствий.

Опыт стран, легализовавших либо ведущих подготовку к легализации эвтаназии, указывает на сложности как специфического медико-правового, так и социально-политического характера. В связи с этим, представляет интерес изучение проблемных аспектов правового регулирования применения эвтаназии в различных странах мира.

Первым государством, легализовавшим эвтаназию, стали Нидерланды. В Нидерландах понятие эвтаназии имеет единственную трактовку: действие, выполняемое по просьбе пациента в строгом соответствии с установленными нормами и направленное на прерывание его жизни. Первоначально, в соответствии с уголовным законодательством Нидерландов, эвтаназия признавалась преступлением. Однако эвтаназия, тем не менее, применялась на практике и не преследовалась вплоть до принятия специальной Инструкции, регулирующего данную проблему. В августе 1999 г. Министерством юстиции и Министерством здравоохранения в Парламент был внесен проект закона о легализации эвтаназии. Закон был принят и вступил в силу 1 апреля 2002 г. В соответствии с принятым законом, применение эвтаназии допускается в случае, если не существует каких-либо сомнений в добровольности принятого пациентом решения, болезнь пациента является неизлечимой, пациент полностью информирован о состоянии его здоровья и прогнозах лечения, пациент считает эвтаназию единственным разумным выходом, пациент письменно при наличии 2-х свидетелей подтвердит желание применения эвтаназии. Наиболее спорным положением данного закона является запрет детям в возрасте до 12 лет просить о проведении эвтаназии. Кроме того, в соответствии с утвержденной формой контракта на оказание медицинской помощи (the Medical Treatment Contracts Act), применение эвтаназии запрещено в отношении лиц, не

достигших 16 лет. Лица 16-ти и 17-тилетнего возраста вправе самостоятельно принимать решение, однако их родители должны принимать участие в обсуждении. В настоящее время в Нидерландах ведется активная дискуссия по поводу легализации применения эвтаназии по отношению к несовершеннолетним.

Процесс легализации эвтаназии в Австралии начался в середине 90-х гг. XX в. В феврале 1995 года Законодательной Ассамблеей австралийского штата Северная территория был вынесен на рассмотрение Билль «О правах неизлечимо больных пациентов». Билль закреплял право пациента на добровольный уход из жизни и был принят в мае 1995 г. Положения Билля 1995 г. определяли критерии, дающие основание для применения эвтаназии: пациент, проинформированный о наличии у него неизлечимого заболевания, испытывающий боль и страдания, имеет права на получение медицинской помощи в добровольном уходе из жизни (раздел 4 Билля). Иными необходимыми критериями для применения эвтаназии являются: достижение лицом 18-летнего возраст; отсутствие возможности проведения паллиативной терпи, и, как следствие, перенесение пациентом мучительной боли; истечение двух девятидневных периодов между двумя просьбами пациента о применении эвтаназии. В результате продолжительных дискуссий, Парламентом было принято решение о приостановлении действия билля. В июне 2008 года на рассмотрение Парламента штата Виктория был вынесен законопроект, закрепляющий право на эвтаназию. Билль устанавливает, что для возможности применения эвтаназии необходимо наличие следующих условий: 1) лицо должно быть резидентом штата Виктория; 2) отсутствие возможности лечения заболевания; 3) два врача (лечащий и независимый консультант) должны быть уверенны в информированности пациента и добровольности принятия им решения; 4) истечение двух периодов продолжительностью не менее 48 часов между первой и второй просьбой в применении эвтаназии. Билль устанавливает иммунитет для медицинских работников, оказывающих помощь в осуществлении эвтаназии. В настоящее время билль находится на рассмотрении Парламента.

Во Франции осуществление эвтаназии является преступлением и влечет ответственность в соответствии с уголовным законодательством. В апреле 2005 г. Сенат одобрил принятие Кодекса о здравоохранении, запрещающего применение эвтаназии. В апреле 2008 г. Национальная Ассамблея приняла в первом чтении законопроект, регулирующий вопросы необходимости оказания медицинской помощи в случае констатации устойчивого вегетативного состояния пациента. Закон устанавливал наступление ответственности за неоказание помощи пациенту, находящемуся в критическом состоянии и публичную пропаганду и распространение средств и способов эвтаназии.

В Республике Беларусь осуществление эвтаназии запрещено (ст. 31 Закона Республики Беларусь «О здравоохранении»). В соответствии с указанным законом, под эвтаназией понимается удовлетворение просьбы пациента о прекращении жизнедеятельности его организма и наступлении смерти посредством каких-либо действий (бездействия) с целью избавления от мучительных страданий, вызванных неизлечимым заболеванием. Лицо, сознательно побудившее другое лицо к эвтаназии и (или) осуществившее эвтаназию, несет ответственность в соответствии с законодательством Республики Беларусь. Однако, положения данного Закона закрепляют и право пациента на отказ от оказания медицинской помощи, в том числе медицинского вмешательства (ст. 45). Пациент либо лица, указанные в части второй статьи 18 указанного Закона, имеют право отказаться от оказания медицинской помощи, в том числе медицинского вмешательства. Полагаем, подобная формулировка статьи может привести к возможности неоднозначного ее толкования, так как прекращение оказания медицинской помощи, если подобные действия приводят к летальному исходу, по своей сущности являются актом пассивной эвтаназии. Но, в соответствии со статьей 31 данного Закона, применение любой формы эвтаназии, в том числе и пассивной (бездействие) является недопустимым.

Предыдущая редакция Закона Республики Беларусь «О здравоохранении» содержала положение, регулирующее процедуру оказания медицинской помощи пациенту в

критическом для жизни состоянии. Так, согласно ст. 37, пациенту, находящемуся в критическом для жизни состоянии, медицинская помощь должна оказываться в объеме лечебно-диагностических возможностей организации здравоохранения, оказывающей медицинскую помощь, с проведением необходимых организационных и консультативных мероприятий. Активные меры по поддержанию жизни пациента прекращаются после констатации биологической смерти. Закон Республики Беларусь «О здравоохранении» в действующей редакции не содержит данного положения. Следует учитывать, что Министерством здравоохранения установлены критерии, допускающие прекращение оказания медицинской помощи: прекращение реанимационных мероприятий осуществляется при отсутствии признаков сердечной деятельности на ЭКГ, на фоне использования всех возможных мер в течение не менее 30 минут в условиях нормотермии. Таким образом, при урегулировании вопроса о порядке констатации биологической смерти человека и прекращения мер по искусственному поддержанию жизни пациента подзаконным нормативно-правовым актом, на законодательном уровне допустимость прекращения таких мер не установлена.

Использованные источники:

1. *Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями). Принята на республиканском референдуме 24 ноября 1996 года – Мн: Амалфея, 2008 г.*
2. *Всеобщая Декларация прав человека. Принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г.*
3. *Рекомендации № 14/8 (1999) о защите прав человека и достоинства терминальных больных и умирающих. Одобрены 25 июня 1999 г. Парламентской ассамблеей Совета Европы // Проблема прав тяжелобольных и умирающих в отечественном и зарубежном законодательствах. М., 2002. С. 57.*
4. *Уголовный кодекс Республики Беларусь. Минск, НЦПИ, 2007 год.*
5. *Закон Республики Беларусь 18 июня 1993 г "О здравоохранении» (в ред. Закона Республики Беларусь от 20.06.2008 N 363-З).*
6. *Приказ Министерства здравоохранения Республики Беларусь от 13 июня 2006 г. N 484 «Об утверждении клинических протоколов диагностики и лечения больных»*
7. *Инструкция о констатации смерти и порядке изъятия органов для трансплантации// Приложение N 1 к Приказу Министерства здравоохранения Республики Беларусь N 150 от 20 июня 1997 года. О дальнейшем развитии трансплантологической помощи населению Республики Беларусь.*
8. *Code de la santé publique,Loi n° 2005-370, J.O. 23 avril 2005.*
9. *Medical Treatment (Physician Assisted Dying) Bill 2008 // Parliament of Victoria (Australia).*
10. *Бакулин Н.Н. Эвтаназия - право на достойную смерть // Сборник научных трудов. Ставрополь: СФ МГЭИ - 2005;*
11. *Зильберг А.П. «Этика и закон в медицинских критических состояниях» Петрозаводск: 1998.*
12. *Конюхова И.А: "Новые аспекты в защите конституционных прав и свобод в условиях современных вызовов человечеству». Конституционное и муниципальное право - 2005 г. -№ 5.*
13. *Новоселов В. П. Профессиональная деятельность работников здравоохранения: Ответственность, права, правовая защищенность. Новосибирск, 2001. 312 с.*
14. *Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья. - М.: Юрид. изд., 1948. - 512 с.*
15. *Canadian historian Ian Dowbiggen's 2003 // Cambridge University Press, 2004*
16. *Christian Schwarzenegger, Sarah J. Summers, "Criminal Law and Assisted Suicide in Switzerland,» submission to the Select Committee on the Assisted Dying for the Terminally Ill Bill, House of Lords, 3 February 2005.*
17. *Herman Nys // "Euthanasia in the Low Countries: A comparative analysis of the law regarding euthanasia in Belgium and the Netherlands,» Ethical Perspectives Vol. 9, No. 2-3 (June-September 2002).*
18. *Gonzales v. Oregon (04-623) 368 F.3d 1118, 17 January 2006.*
19. *Keown: Euthanasia, Ethics and Public Policy. An Argument Against Legislation // Cambridge University Press, 2002*
20. *Marlisa Tiedemann, Dominique Valiquet // Euthanasia and Assisted Suicide: International Experiences. Law and Government Division // Revised 17 July 2008*

Глущенко Світлана Володимирівна
здобувач Академії адвокатури України,
головний консультант Верховного Суду України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ (КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Актуальність запропонованої теми на нинішньому етапі судово-правової реформи, коли серед політичної та науково-творчої еліти ведуться теоретичні баталії з приводу варіативності судової системи шляхом усунення асиметричності та надання їй внутрішньо-організаційної єдності, не викликає сумніву. У першу чергу це стосується правового статусу Верховного Суду України та наданих йому повноважень, до яких, зокрема віднесено перегляд справ у касаційному порядку, а також у зв'язку з винятковими і виключними обставинами.

У вітчизняній правовій системі механізм оскарження судових рішень у касаційному порядку, під час якого судові акти перевіряються на відповідність вимогам матеріального і процесуального права, залежить від комплексу об'єктивних і суб'єктивних факторів, пов'язаних з апробацією політико-правових концепцій у напрямі комплексного реформування органів правосуддя. У цьому аспекті важливе значення посідає вплив нормотворчих стандартів європейського судочинства, що ґрунтуються зокрема на положеннях Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, ратифікованої Україною 17 липня 1997 р. [2].

Оціночний характер правозастосовної діяльності Верховного Суду України має спиратися на те, що, незважаючи на наданий йому Конституцією України статус верховного, найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції разом із відповідним процесуальним інструментарієм, вважати його дійсно таким стає дедалі складніше [3; 1]. Дійти такого висновку стало можливим завдяки законодавчо-функціональному розмежуванню касаційної форми перегляду судових рішень на інші неконституційно клоновані її різновиди: повторну касацію у господарському судочинстві, провадження за винятковими (виключними) обставинами – у цивільному, кримінальному та адміністративному його видах. У зв'язку з цим, вести мову про єдність касації у системі вітчизняного правосуддя є не лише об'єктивно неправильно, а й нігілістично, оскільки її правова матерія ще й досі залишається нормативно неврегульованою і процесуально незабезпеченою.

Не можна сказати, що законодавець з часу проголошення України незалежною та суверенною просто спостерігав за «саморозвитком» касації. Ні, він діяв, інколи навіть занадто активно (судово-правові реформи 2002, 2006-2007 рр.). Як показав час, ці спроби у напрямі трансформації інституту касаційного оскарження (зокрема, у справах кримінальної та цивільної юрисдикцій) викликали суттєві зміни у процесуальному законодавстві, які можна звести до такого.

Процедура касаційного перегляду судових рішень, ухвалених із порушенням матеріальних чи процесуальних норм права, стала ще більш громіздкою і малоефективною у порівнянні з регулюванням такої процедури до початку реформ 2001 року. Недотримання єдиних наукових і концептуальних підходів вилилось у неузгодженість (а подекуди й суперечливість) між правовими нормами низки процесуальних кодексів. Водночас це позначилось і на формуванні єдиної судової практики, що є прерогативою Верховного Суду України. Причинами зазначених негативних тенденцій стало недотримання нагальних організаційних і методологічних принципів (правил) процедури касаційного оскарження судових рішень, що полягали в: 1) існуючій необмеженості підстав для відкриття касаційного провадження; 2) відсутності процесуальних «фільтрів» допуску до касації; 3) порушенні розумних строків на подання касаційної скарги; 4) практично необмеженій можливості відновлення права на касацію; 5) розмитості меж розгляду справ судом

касаційної інстанції; 6) фіктивності забезпечення конституційного права на справедливе й ефективне правосуддя тощо.

Тому, аби гармонізувати процедури касаційного перегляду судових рішень необхідно звернутися до процесуальної майстерні касації та виокремити існуючі в ній інструментарні і методологічні рудименти, які, вочевидь, мають зникнути із законодавчого поля та відповідати чітким процедурним вимогам, а саме:

1) перегляд рішень, які набрали законної сили, повинен здійснюватися лише вищим судовим органом країни;

2) право ініціювання такого перегляду не може належати представникам державних органів, які не брали участі у судовому процесі під час попереднього розгляду справи;

3) право на касаційне оскарження має бути законодавчо обмежено шляхом встановлення відповідних процесуальних «фільтрів»;

4) під час перегляду справи касаційним судом не допускається повторний розгляд справи по суті;

5) виправлення судових помилок, як правило, має здійснюватися без передачі справи на новий судовий розгляд. Не слід забувати і про зобов'язання України, які вона взяла перед Радою Європи у сфері правосуддя, згідно з якими, перегляд судових рішень у країнах, що мають касаційні суди, повинен здійснюватися з додержанням права на справедливий судовий захист.

Ураховуючи викладене, слід зробити висновок, що існуючий в Україні механізм касаційного оскарження судових рішень не відповідає призначенню найвищого судового органу у системі судів загальної юрисдикції – Верховного Суду України, – а касаційний перегляд став швидше правилом, аніж винятком. У результаті такого підходу законодавця Верховний Суд України фактично зрівнявся у своїх повноваженнях з місцевими, апеляційними та вищими спеціалізованими судами, розглядаючи в порядку касації не лише будь-яку справу, а й ті процесуальні питання, в яких спір по суті не вирішується.

На нашу думку, на сучасному етапі реформування процесуального права відсутність обмежень допуску до касації є неприпустимою розкішшю, оскільки стоїть на заваді підвищення функціональної спроможності та ефективності діяльності касаційного суду. Крім того, завантажує суддів великою кількістю справ, які не лише не впливають на забезпечення єдності судової практики, але й не мають принципового значення для суспільства і подальшого розвитку права. Водночас вирішення окреслених проблем касаційного провадження має здійснюватися з урахуванням не лише формальної необхідності розвитку права, а й з точки зору недопустимості ускладнення самої процедури в суді і погіршення при цьому процесуального статусу осіб, котрі дійсно потребують додаткового судового захисту, гарантованого приписами Конституції України.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України "Про судоустрій України» : за станом на 7 лют. 2002 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27-28.*
2. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97-2000. Назва з титул. екрану. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004*
3. *Конституція України : за станом на 8 груд. 2004 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.*

Гнатовська Альона Ільдусівна
асистент Чернівецького центру Одеської національної юридичної академії

ДЕРЖАВНІ ТА МУНІЦИПАЛЬНІ ДОХОДИ: ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

Українська держава зобов'язана реалізувати безліч завдань та функцій по забезпеченню та реалізації соціальної, оборонної, культурної, адміністративної політики тощо. Для реалізації поставлених завдань обов'язковим є наявність у держави матеріального підґрунтя, тобто фінансових коштів використовуючи які державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють управління нашим суспільством. Тому важливим аспектом діяльності держави є акумулювання таких коштів, які в науковій літературі визначаються поняттями публічні, державні та муніципальні доходи.

Публічні доходи є загальним поняттям і включають в себе державні та муніципальні доходи, оскільки вони є результатом діяльність всіх державно-владних суб'єктів та органів місцевого самоврядування спрямованої на формування фінансових коштів.

Поділ публічних доходів на державні та муніципальні зумовлена суб'єктами формування фінансових коштів та метою їх використання.

Державні доходи поступають до державного бюджету країни і спрямовані на реалізацію завдань та функцій держави.

Муніципальні доходи надходять до місцевих бюджетів і сприяють реалізації завдань, що стоять перед органами місцевого самоврядування.

Не дивлячись на відмінність цих трьох категорій їх об'єднує поняття доходи. Доходи всіх рівнів бюджетів – це частина внутрішнього валового продукту, що надходить у вигляді платежів та надходжень у бюджет відповідного рівня [3, с. 123]. Для забезпечення реального функціонування органів державної влади та органів місцевого самоврядування Бюджетним кодексом України чітко визначені які платежі надходять до бюджету відповідного рівня.

До державних платежів та надходжень згідно ст. 29 Бюджетного кодексу України належать:

1) доходи, що отримуються відповідно до законодавства про податки, збори і обов'язкові платежі, від плати за послуги, що надаються бюджетними установами, які утримуються за рахунок Державного бюджету України, та інших визначених законодавством джерел, включаючи кошти від продажу активів, що належать державі або підприємствам, установам та організаціям, а також проценти і дивіденди, нараховані на частку майна, що належить державі в майні господарських товариств;

2) гранти і дарунки у вартісному обрахунку;

3) міжбюджетні трансферти з місцевих бюджетів;

4) 50 відсотків надходження адміністративних штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, що накладаються уповноваженими органами (посадовими особами).

До муніципальних платежів ст. 64, 65 Бюджетного кодексу України відносить:

1) податок з доходів фізичних осіб (до доходів бюджетів міст Києва і Севастополя зараховується 100 відсотків загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на цій території; до доходів бюджетів міст республіканського (в Автономній Республіці Крим) та обласного значення зараховується 75 відсотків від загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на цій території; до доходів бюджетів міст районного значення, сіл, селищ чи їх об'єднань зараховується 25 відсотків від загального обсягу податку з доходів фізичних осіб, що сплачується на цій території;

2) державне мито в частині, що належить відповідним бюджетам;

3) плата за ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами відповідних рад;

4) плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, що справляється виконавчими органами відповідних рад;

5) плата за торговий патент на здійснення деяких видів підприємницької діяльності (за винятком плати за придбання торгових патентів пунктами продажу нафтопродуктів (автозаправними станціями, заправними пунктами), що справляється виконавчими органами відповідних рад;

6) надходження адміністративних штрафів, що накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями;

6-1) 50 відсотків надходження адміністративних штрафів у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, що накладаються уповноваженими органами (посадовими особами);

7) єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва у частині, що належить відповідним бюджетам.

Державні і муніципальні доходи формуються трьома основними способами:

1) податками, тобто передання коштів від кожного окремого громадянина державі, за її захист, охорону та надана гарантії життя;

2) відрахуваннями, тобто перерахування коштів у фонди цільового призначення;

3) платежами, тобто оплата державі за можливість здійснення окремих видів діяльності, користування природними ресурсами тощо [4, с. 25].

Отже доходи держави та її адміністративно-територіальних одиниць є різноманітними, їх складають: податки, збори, платежі, гранти, дарунки, трансферти, плати та надходження. Всі вони належать до публічних надходжень. Їх зміст та формування закріплюється в нормах фінансового права, а саме в бюджетному та податковому праві.

***Використані джерела*:**

1. *Бюджетний кодекс України // ВВР. – 2001. - № 37-38. – Ст. 189*
2. *Музика О.А. Неподаткові доходи місцевих бюджетів України. – К.: Атіка, 2006. – 256с.*
3. *Фінансове право України / За заг. ред. Л.К. Воронової, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришви. – К.: Правова єдність, 2009. – 395с.*
4. *Фінансове право України / За заг. ред. В.К. Шкарупи, Т.О. Коломоєц. – К.: Істина, 2007. – 256с.*

Голей Володимир Петрович

аспірант Національної академії Служби безпеки України

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПОВЕРНЕННЯ ІНОЗЕМНИХ КРЕДИТІВ ЗАЛУЧЕНИХ ПІД ГАРАНТІЇ УРЯДУ УКРАЇНИ

Одним з перших документів, що був спрямований на повернення кредитів залучених під державні гарантії була Постанова Кабінету Міністрів України № 1070 від 17.07.03р. «Про укладання угод реструктуризації простроченої станом на 1 січня 2003 року заборгованості юридичних осіб за кредитами залученими державою або під державні гарантії, і бюджетними позиками». У відповідності з даною Постановою борг сплачуватиметься підприємствами-боржниками рівними частками впродовж найближчих семи років, при цьому виплати повинні здійснюватись що півроку, а контроль за погашенням зобов'язань взяла на себе Державна податкова адміністрація України. У разі невиконання позичальником угоди про реструктуризацію кредиту працівники податкової служби повинні стягнути з боржника відповідну суму. Якщо боржник бездоганно виконуватиме всі вимоги укладеної із своїм банком угоди про реструктуризацію кредиту, пеня на суму заборгованості не нараховуватиметься.

Статтею 13 Закону «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12.2008 р. № 835-VI (далі - Закон № 835-VI) [1] запроваджено норму, відповідно до якої у 2009 р. державні підприємства, в тому числі господарські товариства, акціонерні холдингові

компанії (крім банків), у статутному фонді яких 50 % та більше акцій (часток, паїв) належить державі, та їхні дочірні підприємства мають право здійснювати внутрішні довгострокові (більше одного року) та зовнішні запозичення, надавати гарантії або бути поручителями за такими запозиченнями виключно за погодженням з Мінфіном України, а здійснювати внутрішні короткострокові запозичення (до одного року), надавати гарантії або бути поручителями за такими запозиченнями – за погодженням з відповідними органами центральної виконавчої влади, у сфері діяльності яких вони перебувають.

Крім того, при укладанні зазначеними підприємствами (товариствами, компаніями), визначеними в ч.2 ст. 13 Закону № 835-VI, договорів про надання позик (кредитів) в іноземній валюті та при здійсненні запозичень у нерезидентів або під державні гарантії забороняється включати до таких договорів положення, які передбачають обов'язкове дострокове погашення зобов'язань на вимогу кредитора та/або інвестора у визначену дату або протягом визначеного періоду до дати остаточного погашення (пут-опціон) або у випадку зниження кредитного рейтингу України та/або позичальника.

При цьому майбутні запозичення, які залучатимуться підприємствами під державні гарантії, будуть чітко регламентовані за термінами їх погашення, що дасть змогу навіть у разі виникнення за цими запозиченнями заборгованості перед державним бюджетом (у разі виконання державою гарантійних зобов'язань) здійснювати реальне планування роботи щодо її погашення.

Вищезазначеним Законом, зокрема положеннями ст. 16, визначено, що в разі виконання державою гарантійних зобов'язань перед кредиторами шляхом здійснення платежів за рахунок коштів Держбюджету України або шляхом укладання з такими кредиторами договорів про реструктурування сум, повернення яких гарантовано Україною, в юридичних осіб, зобов'язання яких гарантовані, з моменту такого виконання виникає прострочена заборгованість перед державою за кредитами, залученими під державні гарантії, в обсязі фактичних витрат державного бюджету та/або таких реструктурованих сум, а до держави, відповідно, переходять права кредитора та право вимагати від боржника погашення такої заборгованості в установленому законом порядку.

Враховуючи вимоги Закону № 835-VI, необхідно зазначити, що в разі коли договором між державою та позичальником – резидентом України передбачається зобов'язання з погашення та обслуговування кредитів, залучених державою, невиконання або неналежне виконання позичальником таких зобов'язань тягне за собою перехід до держави права стягнення простроченої заборгованості у повному обсязі незалежно від стану виконання державою перед кредитором зобов'язань за такими кредитами.

Одночасно слід зазначити, що норма ст. 16 цього Закону повторює вимоги ст. 15 Закону «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28.12.2007 р. № 107-VI (зі змінами та доповненнями) [2], тому в поточному році, як і в минулому, укладання державою будь-яких угод щодо існуючого боргу за запозиченнями світових фінансових інституцій не впливатиме на розмір внутрішньої заборгованості підприємств перед державним бюджетом за виконаними державою гарантійними зобов'язаннями.

Ця норма обов'язково має доводитися до відома судових органів, які розглядають справи про стягнення заборгованості підприємств-позичальників перед державою за кредитами, залученими державою або під державні гарантії.

Підставою для стягнення сум простроченої заборгованості підприємств-позичальників за іноземними кредитами, наданими під гарантії Уряду України, згідно з п. 2 та Додатком 2 Порядку зарахування до державного бюджету сум, стягнутих у безспірному порядку з юридичних осіб України – позичальників для погашення заборгованості за іноземними кредитами, одержаними під гарантії Уряду України, затвердженого наказом Мінфіну України «Про затвердження Порядку зарахування до державного бюджету сум, стягнутих у безспірному порядку з юридичних осіб України – позичальників для погашення заборгованості за іноземними кредитами, одержаними під гарантії Уряду України» від

30.04.96 р. № 88 (далі – Порядок № 88) [3], виданого на виконання постанови КМУ «Про порядок відшкодування збитків державного бюджету, що виникли внаслідок настання гарантійних випадків за іноземними кредитами, одержаними юридичними особами України під гарантії Уряду» від 14.12.95 р. № 1002 [4], є подання територіального органу Державного казначейства, яке містить інформацію щодо простроченої заборгованості підприємства-позичальника перед державним бюджетом за іноземним кредитом та суми нарахованої за прострочення платежу пені.

Підсумовуючи вищезазначене, варто відзначити, що законодавство з повернення іноземних кредитів під гарантії Уряду України все ще не досконале, а тому потрібно розробити більш ретельний порядок повернення залучених коштів.

Використані джерела:

1. *Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» від 26.12.2008 р. № 835-VI»/ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=835-17;*
2. *Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 28.12.2007 р. № 107-VI (зі змінами та доповненнями)/ http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=107-17;*
3. *Наказ Міністерства Фінансів України «Про затвердження Порядку зарахування до державного бюджету сум, стягнутих у безспірному порядку з юридичних осіб України – позичальників для погашення заборгованості за іноземними кредитами, одержаними під гарантії Уряду України» від 30.04.96 р. № 88/ http://www.uapravo.net/data2008/base62/ukr62287.htm;*
4. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок відшкодування збитків державного бюджету, що виникли внаслідок настання гарантійних випадків за іноземними кредитами, одержаними юридичними особами України під гарантії Уряду» від 14.12.95 р. № 1002/ http://www.uapravo.net/data2008/base62/ukr62713.htm .*

Голубенко Ирина Альбертовна
аспирантка первого года обучения, юридический факультет
Белорусского государственного университета

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ИНФОРМАЦИИ, ПРЕДНАЗНАЧЕННОЙ ДЛЯ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

В рамках функции государства по регулированию рыночных отношений возникают определенные требования к информации, связанные с защитой прав потребителей [1, с. 99]. *Регулирование в этой области имеет следующие составляющие элементы:*

1) способы обеспечения достоверности информации:

а) проверка информации: оценка соответствия товаров (работ, услуг) требованиям технических нормативных правовых актов в области технического нормирования и стандартизации, осуществление гигиенической регламентации и регистрации, лицензирование определенных видов деятельности;

б) установление обязанности: по предоставлению потребителю достоверной и полной информации; по размещению достоверной рекламы товаров (работ, услуг).

2) контроль за выполнение требований законодательства, использование превентивных мер по устранению нарушений, применение административной ответственности за нарушение приведенных выше требований.

В последнее время особое внимание было уделено перечню товаров (работ, услуг), подлежащих обязательной оценке соответствия. В этой связи неоднократно вносились изменения в соответствующий перечень, в результате чего он значительно сократился. Перечень товаров (работ, услуг), подлежащих обязательной гигиенической регламентации и

регистрации, существенного изменения не претерпел. В последнее время также был принят в новой редакции Закон «О защите прав потребителей», вступил в силу Закон «О защите прав потребителей жилищно-коммунальных услуг».

В целом произошедшие изменения можно охарактеризовать как введение более лояльного по отношению к производителям (продавцам) правового регулирования. Кроме того, до сих пор действует мораторий на проведение проверок, поскольку, несмотря на то, что срок в Указе №689 от 19.12.2008 г., ограничившем число проверок, истек, новый акт, регулирующий порядок их проведения, принят не был.

Данные тенденции, с одной стороны, можно оценить положительно, поскольку они должны способствовать разнообразию товаров (работ, услуг) и уменьшению их цены, а оценка качества будет производиться непосредственно потребителями, а, с другой стороны, в связи с уменьшением контроля со стороны государственных органов можно говорить об уменьшении защищенности потребителей.

Органами, занимающимися надзором за стандартами и средствами измерения, являются государственные инспекторы по надзору за стандартами и средствами изменения [2, с. 688], в части гигиенической регламентации и регистрации – главные санитарные врачи органов и учреждений [2, с. 292]. В целом исполнение законодательства о защите прав потребителей, о рекламе контролирует Министерство торговли Республики Беларусь, местные исполнительные и распорядительные органы. Кроме того, органы государственного управления на местном уровне явились организаторами создания системы общественных организаций (обществ) защиты потребителей [2, с. 176].

Положительно, что соответствующим органам предоставлена возможность выдавать предписания, предупреждения для оперативного устранения нарушений. Тем не менее, большая часть нарушений подпадает под составы административных правонарушений, по которым предусмотрены большие размеры санкций.

Например, одно из наиболее значительных правонарушений по размеру штрафа [3, с. 233] предусматривается по статье 23.11 КоАП (нарушение требований законодательства о техническом нормировании и стандартизации): штраф на индивидуального предпринимателя или юридическое лицо - до ста процентов от стоимости реализованной продукции (выполненных работ, оказанных услуг), а при невозможности ее установления - до пятисот базовых величин.

Непосредственно за нарушение прав потребителей предусматривают ответственность две статьи: статья 12.16 КоАП (обман потребителей), статья 12.17 КоАП (нарушение правил торговли и оказания услуг населению), размер штрафов по которым на порядок ниже – не превышает 50 базовых величин, однако для некоторых случаев предусматривается конфискация товаров, а для некоторых - возможность лишения права заниматься определенной деятельностью.

В отношении формулировки статьи 12.16 КоАП, с одной стороны, возникает вопрос о том, какое деяние подпадет под действие данной статьи, когда наиболее вероятно, что будут иметь место составы иных правонарушений, то есть ее существование может быть нецелесообразным, с другой стороны, формулировку можно расширить до установления ответственности за нарушение законодательства о защите прав потребителей в целом по аналогии со статьей 12.17 КоАП.

В отношении ч. 5 ст. 12.17 КоАП [4] не совсем ясна причина включения в нее перечня объектов, в которых не может производиться сбыт, так как для его осуществления о установлены определенные правила, а также отдельный акцент на лекарственные средства, поскольку они должны входить в состав уже упомянутого понятия «товар».

С учетом проанализированных норм предлагается:

1) обеспечить существование нескольких аккредитованных органов по сертификации продукции, услуг, персонала;

2) создать общедоступную базу данных о товарах (работах, услуга), позволявшую быстро проверить достоверность предоставленной производителем (продавцом) информации

о товарах (работах, услугах);

3) создание действенного общественного контроля рекламы и такой же системы защиты потребителей, поскольку общества защиты потребителей фактически входят в государственную систему органов по защите прав потребителей и контроля за рекламой;

4) скорректировать формулировки некоторых статей кодекса, касающихся защиты потребителей, а также уменьшить размеры санкций, предусмотренные ими.

Использованные источники:

1. *Hughes, O. E. Public management and administration / O. E. Hughes. – London: MacMillan Press New York: St. Martin's Press, 1998.*
2. *Административно-правовые основы государственного управления: Учеб. пособие/ Общ. ред. А. Н. Крамника. – Мн.: Тесей, 2004.*
3. *Крамник, А. Н. Административно-деликтное право. Общая часть: Пособие для студентов вызов/ А. Н. Крамник. – Мн.: Тесей, 2004.*
4. *Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях, 21 апр. 2003 г., № 194-З: с последними изменениями и дополнениями Законом Респ. Беларусь от 15.06.2009 № 26-З // Консультант Плюс : Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*

Гришина Яна Сергеевна

ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», старший преподаватель кафедры гражданского процесса

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУДОВ, СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА ПРИ ВЕРХОВНОМ СУДЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, УПРАВЛЕНИЙ СУДЕБНОГО ДЕПАРТАМЕНТА В СУБЪЕКТАХ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ, ОРГАНОВ СУДЕБНОГО СООБЩЕСТВА С РЕДАКЦИЯМИ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

С 1 июля 2010 года вступает в силу Федеральный закон от 22 декабря 2008 года № 262-ФЗ «Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации».

Вступив в силу, данный закон заполнит информационный вакуум, образовавшийся:

над общей информацией о конкретном суде;

над информацией, связанной с рассмотрением дел (или конкретного дела) в суде;

над информацией о кадровом обеспечении деятельности определенного суда;

над информацией о порядке и времени приема граждан, а также представителей юридических лиц, общественных объединений, органов государственной власти и органов местного самоуправления и другими вопросами.

Нормы указанного закона, фактически, отвечают на два главных вопроса:

✓ как обеспечивается доступ к информации о деятельности судов в Российской Федерации (в какие сроки, кем, каким образом, на какой основе обеспечивается доступ к информации о деятельности судов в Российской Федерации и т.д.) и

✓ какая конкретно информация предоставляется неопределенному кругу лиц.

Согласно ст. 21 закона взаимодействие судов, Судебного департамента, органов Судебного департамента, органов судейского сообщества с редакциями средств массовой информации осуществляется в целях объективного, достоверного и оперативного информирования пользователей информацией о деятельности судов.

Примерные формы взаимодействия указанных субъектов со СМИ, обеспечивающие информирование пользователей информацией о деятельности судов Российской Федерации, перечисляются в ч. 2 ст. 21 данного закона, а также в «Концепции информационной

политики судебной системы», принятой Постановлением Совета судей РФ от 16 ноября 2001 г. № 60.

Вместе с тем, уже существующие проблемы взаимодействия указанных субъектов со СМИ не нашли свое разрешение в данном законе, а кроме того, вступая в силу, закон «Об обеспечении доступа к информации о деятельности судов в Российской Федерации» задает еще немало вопросов. Так, например, неразрешенными являются следующие проблемы:

1) финансовый вопрос. СМИ, безвозмездно размещая информацию о деятельности судов, не получает прибыль от коммерческой продажи данных полос. На сегодня производится финансирование тех СМИ, которые учреждены органами судебной власти.

2) у печатных СМИ (например, официальных газет, в которых публикуются нормативные правовые акты, финансируемые из бюджетных средств), зачастую возникает вопрос: а что именно и в каком объемы они должны публиковать. Этот вопрос особенно остро стоит по публикации решений по делам о признании недействующими нормативных правовых актов полностью или в части.

3) третья проблема касается такой формы взаимодействия, как свободный доступ представителей редакций средств массовой информации в помещения судов, где размещена информация о деятельности судов, а также их присутствие в открытых судебных заседаниях. Ни для кого не секрет, что зал судебного заседания порой не в состоянии вместить всех желающих присутствовать. Как быть в данном случае, на основании какого критерия приоритет отдать одному СМИ, а не другому? Конечно, есть возможность Интернет-трансляции судебного заседания. Но тогда журналисты, не находящиеся в здании суда, лишаются такой формы взаимодействия, как подход прессы.

4) желательна такая форма взаимодействия, как ответы на вопросы читателей представителями судов, Судебного департамента, органов Судебного департамента, органов судейского сообщества. Понятно, что не на все вопросы представители указанных субъектов имеют право отвечать. Однако вполне логично, что если председатель суда отвечает на вопросы в сети общего пользования Интернет, то на подобные вопросы можно было бы отвечать и на страницах печатных СМИ. Пользуется Интернетом, в основном, молодое поколение, в то время, как пожилые люди, фактически, лишаются возможности получить ответ на интересующий их вопрос.

Предлагаемые пути решения проблем, на наш взгляд, весьма очевидны:

-это хотя бы минимальное финансирование СМИ, регулярно размещающих информацию о деятельности судов;

-разъяснения со стороны судебной системы, какие именно документы и в каком объемы СМИ обязаны публиковать;

-предоставление судам помещений, позволяющих реализовывать гласность правосудия;

-активное разъяснение на страницах периодических печатных СМИ основ процессуального и материального права.

Это лишь некоторые проблемы взаимодействия судов, Судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации, управлений Судебного департамента в субъектах Российской Федерации, органов судебного сообщества с редакциями средств массовой информации. Конечно, их гораздо больше. Тем не менее, разрешение указанных проблем, весьма благоприятно скажется на реализации такого закрепленного в Конституции Российской Федерации - Основном законе Российской Федерации права, как права на информацию.

Гуменчук Тетяна Анатоліївна
студентка 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Утвердження, забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а також основою процесу реформування правової системи України та розбудови громадянського суспільства. Права і свободи людини становлять абсолютну цінність і є невід'ємними, так як належать кожному від народження.

Рівень гарантованості та забезпечення захисту права на свободу та особисту недоторканність визнається показником демократизації суспільства і є важливою складовою становлення правової державності. Саме тому, виходячи із змісту ст. 3 Конституції України, однією із засад конституційного устрою України є обов'язок держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини. Це також випливає і із змісту ч. 2 ст. 22 Конституції України, відповідно до якій конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

Конституція України у ст.29 визначає, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність: ніхто не може бути заарештований або утримуватись під вартою інакше, як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах і в порядку, встановленому законом.

Проаналізувавши конституційне право на свободу та особисту недоторканність, Олійника В.С. виділяє основні риси даного права, а саме: а) його міжнародно-правовий характер; б) приналежність індивідуальним суб'єктам; в) основний характер, як конституційного права; г) державна гарантованість особистої недоторканості; д) належність кожній людині і громадянину від народження; е) недопустимість протиправних арештів і затримань і інших примусових заходів в кримінальному та адміністративному процесі, що пов'язані з обмеженням особистої недоторканності; є) забезпеченість збоку державних органів і органів місцевого самоврядування; ж) створення можливостей відшкодування шкоди і відтворення порушеного права. [1]

Право на свободу та недоторканність людини свідчить про те, що воно включає такі елементи: а) постійне користування людиною особистою недоторканістю в межах її правомірної поведінки; б) арешт будь-якої людини на території України та тримання її під вартою можливі тільки при наявності судового рішення, яке має бути винесено на підставах та в порядку, встановленому законом; в) тримання особи під вартою та затримання може мати місце як тимчасовий захід при наявності чітко визначених Конституцією і законами України умов; г) затриманому та заарештованому мають негайно роз'яснити його права; д) за затриманим і заарештованим залишаються усі конституційні права (крім обмежень, передбачених законодавством у місцях тримання під вартою) та право у будь-який час оскаржити обмеження його прав; е) негайне повідомлення родичів затриманого чи заарештованого про його затримання чи арешт; є) кожному незаконно затриманому чи заарештованому має бути відшкодовано за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування спричинену незаконним затриманням чи арештом матеріальну та моральну шкоду [1].

Право на свободу та особисту недоторканність - це право людини самостійно приймати рішення щодо цілісності свого організму при житті або після смерті, захищеність особи від будь-якого не бажаного нею впливу, контакту або посягання, а також право самостійного вирішення питання контактування з оточуючим середовищем [2].

Щодо правового регулювання, то слід зазначити, що право на свободу та особисту недоторканність закріплене не лише в Конституції України. У Кримінапьно-процесуальному кодексі України ст. 14 (недоторканність особи) зазначає, що ніхто не може бути заарештований інакше як на підставі судового рішення. У Кримінальному кодексі України в

розділах. 3 та 4 Особливої частини «Злочини проти волі, честі та гідності особи» та «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» встановлено конкретні склади злочинів, загальним об'єктом посягання у яких виступає особиста недоторканність незаконне позбавлення волі або викрадення дитини, захоплення заручників, підміна дитини, торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передавання людини, експлуатація дітей, незаконне поміщення у психіатричний заклад, зґвалтування. Право на особисту недоторканність регулюється і нормами Сімейного кодексу України. Зокрема у главі шостій (особисті немайнові права і обов'язки подружжя) зазначені права чоловіка і дружини на повагу до своєї індивідуальності, на фізичний та духовний розвиток, право на особисту свободу (до змісту якого входить право на вибір місця проживання, вжиття заходів щодо підтримання шлюбних відносин, право на припинення шлюбних відносин та ін.).

Цивільний кодекс України відносить право на особисту недоторканність до групи особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи. Зміст цього особистого немайнового права у конструкції законодавчої норми повною мірою не розкривається. У ст. 289 ЦК України визначено, що фізична особа має право на особисту недоторканність.

Право на особисту недоторканність конкретизується у тій чи іншій галузі права з урахуванням специфіки предмета правового регулювання такої конкретної галузі. Саме з урахуванням специфіки кожної з галузей права визначається конкретний обсяг правомочностей, які входять до змісту права на свободу та особисту недоторканність.

Положення національного законодавства узгоджуються з найважливішими засадами, що містяться у міжнародних актах, які декларують загальнолюдські цінності та принципи поваги до прав та свобод людини. До цих міжнародно-правових актів відносить такі документи, як Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р., Резолюція Генеральної Асамблеї від 17 грудня 1991 р. «Принципи захисту психічно хворих осіб та покращання психіатричної допомоги», Декларація про захист всіх осіб від насильницьких зникнень від 18 грудня 1922 р., Конвенція проти тортур і інших жорстоких, нелюдських та таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання від 26 червня 1987 року.

Аналізуючи нормативно-правову базу, особливо хочеться звернути увагу на законопроекти про внесення змін до Конституції України, які були подані до Верховної Ради України.

Перш за все, звернемося до проекту Конституції україни №4290, поданого до парламенту Президентом України 31.03.2009 року. Якщо обмежитися загальним порівнянням регламентації прав і свобод людини за президентським проектом з їх регламентацією в чинному Основному Законі, то президентський проект виглядає кращим – менш максималістським, більш раціональним, прагматичним, зрозумілим. Зокрема, в проекті йдеться про заборону не «будь-якого насильства над дитиною» (чинна норма), а про заборону «насильства над дитиною»; не лише про «право на життя» (чинна норма), а й про заборону засудження до смертної кари і страчення (стаття 28).

Не є позитивним зменшення терміну можливого затримання особи до 24-х годин (нині – 72 години). Крім того, проект Конституції України, запропонований Президентом України передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод людини як таких, в той час як Європейська конвенція захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р. передбачає можливість встановлення тимчасових обмежень щодо їх практичного здійснення. Це – важливий правовий нюанс, оскільки українська доктрина суб'єктивних прав і свобод побудована на засадах політичної філософії Д.Локка, в якій права і свободи людини вважаються природними й невідчужуваними.

Ще більшим недоліком президентського проекту в ділянці забезпечення прав і свобод людини є нечітке дотримання в ньому вимог, так званого, трискладового тесту. Зокрема, Європейська конвенція захисту прав людини і основоположних свобод 1950 р. дозволяє

обмежувати здійснення прав людини і основоположних свобод лише тоді, коли ці обмеження є: а) необхідними в демократичному суспільстві; б) передбачаються на рівні закону; в) точно відповідають цілям, для досягнення яких вони запроваджуються. Вказуючи на першу (а) і третю (в) вимоги, проект лише натякає на другу (б) вимогу. Чинна ж Конституція України взагалі не вимагає, щоб передбачені в ній обмеження були необхідними в демократичному суспільстві. Не наполягає вона й на адекватності (пропорційності) обмежень щодо до їх законної мети.

Відповідно до Проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», який вноситься Якуновичем В.Ф., пропонується «у частині третій статті 29 слова «сімдесяти двох» замінити на «двадцяти чотирьох», а після слів «рішення суду про» додати слова «законність і обґрунтованість».»

На мою думку, зміна терміну тримання особи під вартою з 72х на 24ри години не буде кращим способом забезпечення реалізації права людини на свободу та особисту недоторканність. Адже протягом даного періоду правоохоронні органи не взмозі будуть виявити всі обставини затримання і винесення обвинувачення. Тому, я вважаю, за краще залити той термін тримання під вартою який зазначено в чинній Конституції України. А щодо положення про те, що «про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено вказаних нею родичів або інших осіб» є позитивним моментом. В житті трапляються різні ситуації і через особисті стосунки між родичами можуть виникати проблеми щодо захисту своїх прав особами, які затримані.

***Використані джерела*:**

1. *http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/224394.html*
2. *http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=32942*
3. *http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=34882*
4. *http://www.rada,gov.ua*
5. *Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини: Монографія – Хмельницький – Київ, 2005. – 436 с.*

Гуров Олександр Вячеславович

аспірант четвертого року навчання Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Однією з найважливіших проблем, яка стоїть перед нашою державою на даний час, є створення ефективної системи оподаткування юридичних та фізичних осіб. У цьому зацікавлена як держава та податкові органи, так і платники податків. Для забезпечення виконання державного бюджету, що становить, чималу проблему для нашої держави, необхідно насамперед забезпечити раціональне оподаткування юридичних та фізичних осіб. Безумовно, важливу роль у фінансуванні доходів державного бюджету відіграють надходження від юридичних осіб, але на нашу думку, надходження в бюджет від фізичних осіб відіграють ключову роль, оскільки податок з доходів фізичних осіб завжди був одним із основних джерел надходжень до бюджету [1, с.157].

За результатами аналізу ситуації, що склалася в Україні в системі прибуткового оподатковування, рішення загальної проблеми оподаткування доходів фізичних осіб редукується в декілька самостійних найважливіших проблем, а саме збалансування податкового адміністрування, зміни податкових ставок та збільшення податкової бази.

Реформа податкової системи в можливо більш короткі терміни повинна супроводжуватися забезпеченням її істотної стабільності, жорсткістю вимог і упорядкуванням податкової законотворчості на усіх рівнях державної влади.

Комплексно ці проблеми можна вирішити лише за умови системних підходів до їх усунення [2, с.61] і насамперед шляхом законодавчого врегулювання питань оподаткування та за наявності адекватних умов адміністрування податків, що дасть змогу надалі уникнути неконтрольованих ситуацій.

З метою вирішення зазначених проблем в оподаткуванні потрібно прискорити створення єдиного систематизованого законодавчого акта — Податкового кодексу, який охоплював би всі без винятку питання податкового права та відповідав засадам державної податкової політики.

Багато років поспіль уряд України ініціює прийняття Податкового кодексу [3], адже вітчизняному бізнесу потрібні стабільні та узгоджені норми податкового законодавства, менші, оптимальна кількість і ставки податків.

Із прийняттям кодексу податкова система України виконуватиме не тільки фіскальну, а й стимулюючу функцію. Йдеться насамперед про механізми стимулювання інноваційних процесів в економіці та про впровадження ефективнішої системи соціального захисту громадян. На нашу думку, саме такий концептуальний підхід до реформування буде найбільш вдалим, оскільки, Україна є соціальною правовою державою, відповідно її податкова система має відповідати вимогам соціальної держави.

Так, проектом Податкового кодексу України передбачається врегулювання відносини, пов’язаних з оподаткуванням в Україні. Також проект визначає основні правові основи побудови та функціонування податкової системи, її структуру та елементи. Встановлює перелік податків, зборів та інших обов’язкових платежів, що включаються до системи оподаткування, основні засади визначення суб’єктів податкових правовідносин, їх права та обов’язки, об’єкти оподаткування, розміри податкових ставок. Врегульовуються питання, пов’язані з порядком ведення податкового обліку, забезпечення виконання податкових зобов’язань та умови притягнення до відповідальності за порушення у сфері оподаткування.

Робота над проектом Податкового кодексу триває і проводиться в рамках стратегічних напрямів, визначених Концепцією реформування податкової системи України. Відтак для державної податкової служби розробка та забезпечення прийняття Верховною Радою України проекту Податкового кодексу є одними з найважливіших завдань.

Підкреслимо, що реалізація податкової політики в Україні на сучасному етапі має виняткове значення. По-перше, вона повинна забезпечити ефективне функціонування економіки держави, створення в Україні стабільної системи оподаткування, яка давала б можливість державі вчасно та в повному обсязі одержувати надходження платежів до бюджету. По-друге, завдяки реалізації податкової політики має бути забезпечено справедливий підхід до всіх категорій платників податків, зменшення втручання держави в діяльність суб’єктів господарювання та усунення всіх перешкод для розвитку їх господарської діяльності, а також створення умов для подальшої інтеграції України у світове співтовариство [4,с.10-25].

***Використані джерела*:**

1. *Латковська Т.А. Прибутковий податок з громадян: перспективи реформування, Бюджетно – податкова політика в Україні. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції – Ірпінь: ДПС України, 2002р.*
2. *Коваль В.Л. Административно-деликтное отношение - К., 1979р.*
3. *Урядовий проект Податкового кодексу України/www.Liga.net*
4. *Положення Податкового кодексу базуватимуться на Концепції реформування податкової системи України / Вісник податкової служби України, березень 2007 р., № 11 (438).*

Данилюк Юрій Васильович
старший консультант відділу проблем розвитку національного законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО УЧАСТІ В ЗАКОНОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

За загальним правилом, трудовий договір є підставою виникнення більшості трудових правовідносин. Проте в деяких випадках правові норми пов'язують виникнення трудових правовідносин не з одним юридичним актом, яким є трудовий договір, а з відповідною сукупністю юридичних фактів, приведених в певну систему. Відповідно до загальної теорії права така сукупність (система) називається фактичним складом [8, с. 380-381] і визначається як сукупність юридичних фактів, необхідних для настання певних юридичних наслідків [5, с. 54]. Існування фактичних складів обумовлено специфікою праці окремих категорій працівників, особливою складністю виконуваних ними робіт.

До проблеми фактичних складів у трудовому праві тією чи іншою мірою зверталися в своїх дослідженнях такі вчені-трудовики, як В.В. Єрьоменко, О.Д. Зайкін, П.Д. Пилипенко, Г.М. Чувакова, Л.В. Солодовник, Є.Б. Хохлов та інші. Однак на сьогодні все ще мають місце багато питань, які видаються суперечливими та потребують подальших наукових досліджень.

Метою даної роботи є дослідження особливостей фактичних складів як підстав виникнення індивідуальних трудових правовідносин, характеристика їх елементів, відмежування фактичних складів від складних юридичних фактів.

Слід зауважити, що в юридичній літературі використовувалися різні терміни для позначення сукупності юридичних фактів: *„фактичний склад"* (М.М. Агарков), *„юридичний склад"* (О.О. Красавчиков), *„складний юридичний фактичний склад"* (О.Д. Зайкін). Проте правильною, на наш погляд, є думка В.В. Єрьоменко з приводу того, що слово *„складний"* правильно вживається в сполученні з терміном *„юридичний факт"*, оскільки дозволяє з усієї сукупності юридичних фактів виокремити складні і вказати на комплексність структури даного поняття. Що стосується фактичного складу, то слово *„складний"* можна і не застосовувати, оскільки термін *„склад"* вже сам по собі свідчить про комплексність структури цього поняття. Разом з тим вживання слів *„складний"* і *„склад"* також вказує на тривалість процесу виникнення трудових правовідносин [1, с. 80].

У теорії і на практиці фактичні склади досить часто змішують із складними юридичними фактами [4, с. 24-26], що являють собою фактичні обставини, які складаються з декількох юридично значущих сторін (ознак) [6, с. 263-264]. Наприклад, трудова дієздатність як суб'єктивний елемент – право набувати своїми діями трудових прав і обов'язків; об'єктивний елемент – вік, з якого можна поступити на роботу.

Так, головна відмінність фактичного складу від складного юридичного факту, як відзначає В.Б. Ісаков, полягає в тому, що фактичний склад – це система юридичних фактів, а складний юридичний факт – система ознак факту [3, с. 27]. Тобто фактичний склад має в своїй структурі різнорідні юридичні факти, в той час як складний юридичний факт є одиничним юридичним фактом.

Ми солідарні з думкою тих науковців, які стверджують, що використання складних юридичних фактів як підстав виникнення індивідуальних трудових правовідносин в якості окремих елементів фактичного складу дозволяє охопити певні життєві обставини збільшено [1, с. 82].

Слід зупинитися на характеристиці питання про юридичне значення окремих елементів фактичного складу та їх співвідношенні з останнім. Поняття *„елемент фактичного складу"* являє собою окремий юридичний факт (подію або дію) [5, с. 57]. Ми погоджуємося з думкою О.О. Красавчикова про те, що питання про співвідношення елементів фактичного складу і,

власне, самого фактичного складу підпадає під дію закону співвідношення цілого і частини та тісно пов'язане з проблемою накопичення фактичного складу і правових наслідків, які настають у результаті накопичення [5, с. 57-58].

У зв'язку з цим слід зауважити, що фактичний склад, хоча й містить певну визначену кількість юридичних фактів, не є їх арифметичною сумою. Це проявляється в тому, що елементи фактичного складу лише у сукупності спричинюють виникнення правовідносин. Відсутність хоча б одного елемента перешкоджатиме цьому. Наприклад, для вступу на державну службу необхідно пройти конкурсний відбір (даний юридичний факт має складну структуру) і укласти трудовий договір. О.О. Красавчиков з цього приводу зазначав, що до тих пір, поки фактичний склад не є завершеним, його елементи залишатимуться лише фактами. Існує думка, що окремі елементи фактичного складу все ж можуть мати самостійні юридичні наслідки, але дане питання є доволі спірним [2, с. 35]. Так, П.Д. Пилипенко зазначає, що трапляються такі фактичні склади, які допускають виникнення індивідуальних трудових правовідносин за одним юридичним фактом. Але такі правовідносини існують у формі тимчасового виконання обов'язків. Він у цьому плані наводить такий приклад. Якщо кандидатуру Прем'єр-міністра відхилено парламентом або не отримано згоду на його призначення, то Президент України призначає відповідну особу виконуючим обов'язки Прем'єр-міністра України [7, с. 26]. Проте з такою позицією автора навряд чи можна погодитися, оскільки призначенню Президентом виконуючого обов'язки Прем'єр-міністра передує факт голосування в парламенті. Результати голосування (висловлення незгоди чи відхилення відповідної кандидатури) слід також вважати потенційним юридичним фактом, на основі якого Президент призначить виконуючого обов'язки.

Обставини, які утворюють фактичний склад, не є рівнозначними. У будь-якому фактичному складі має місце основний факт. Таким є при реалізації права на працю укладення трудового договору. Однак не у всіх фактичних складах основний факт легко визначити. В цьому аспекті важливим є встановлення певних ознак, рис факту як такого або ж просто зазначення цього моменту без встановлення будь-яких ознак.

Заключним елементом фактичного складу є не просто останній факт, що настає в процесі розвитку самого складу, а той факт, який певним чином усе підсумовує [2, с. 35-37]. Це стосується тих фактичних складів, де накопичення фактів відбувається в певній послідовності (послідовне накопичення елементів складу). Проте існують і такі фактичні склади, елементи яких можуть накопичуватися без певного порядку (незалежне накопичення елементів складу). В останньому випадку заключним може стати будь-який елемент складу.

Отже, фактичні склади як підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин становлять систему юридичних фактів. Оперувати цією системою необхідно шляхом її поділу на окремі елементи, оскільки саме таким чином ми зводимо нанівець ризик включення до фактичного складу тих елементів, які не є необхідними, або, навпаки, ризик упущення необхідних елементів.

***Використані джерела*:**

1. *Єрьоменко В.В. Підстави виникнення трудових правовідносин: Дис... к.ю.н. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.- Харків, 1998.- С. 80.*
2. *Иванова З.Д. Юридические факты и возникновение субъективных прав граждан // Советское государство и право.- 1980.- №2.- С. 35.*
3. *Исаков В.Б. Фактический состав в механизме правового регулирования.- Саратов: Изд-во Саратовского у-та, 1980.- С. 27.*
4. *Исаков В.Б. Юридические факты в советском праве.- М.: Юридлит.- С. 24-26.*
5. *Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве.- М.: Госюриздат, 1958.- С. 54.*
6. *Общая теория государства и права. Т.2. Теория права / Под ред. проф. М.Н. Марченка.- М.: Изд-во Зерцало, 1998.- С. 263-264.*
7. *Пилипенко П.Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин.- К.: Т-во Знання, КОО, 2003.- С. 26.*

8. *Проблемы общей теории права и государства: Учеб. для вузов / Под общей ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсесянца.- М.: Норма, 2004.- С. 380-381.*

Данилюк Софія Михайлівна
викладач Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Історія сільського господарства переконує, що добробут селян перебуває в тісній залежності від явищ, вплинути на які вони майже або зовсім не можуть. Займаючись сільським господарством, необхідно враховувати постійну можливість їхнього впливу, тимчасового чи довгострокового.

З методологічної точки зору будь–якого правового дослідження, зокрема логічного методу, вивчення наукової проблеми передбачає необхідність з'ясування сутності усіх базових понять загального апарату. Одним з найпоширеніших понять, що використовуються в аграрній доктрині і містяться в наукових працях, є категорія «сільськогосподарська діяльність».

У навчальній літературі, як правило, прийнято застосовувати два поняття: «виробничо-господарська діяльність» [1, с. 342] та «фінансова діяльність сільськогосподарських підприємств» [1, с. 374]. Тоді виникає закономірне питання: чи є ці види діяльності тотожними поняттю «сільськогосподарська діяльність»? У юридичній літературі існує й інша точка зору науковця М. Козиря, який сільськогосподарську діяльність розглядає як об'єкт аграрних правовідносин, хоча цей термін ще не одержав належного закріплення в нормативно-правових актах аграрного права, що регулюють дану діяльність [2, с. 34].

Адже будь-які аграрні відносини: земельні, майнові, трудові чи організаційно-управлінські виникають з приводу одержання сільськогосподарської продукції і реалізуються саме при здійсненні сільськогосподарської діяльності, а також і у межах цієї діяльності.

Таким чином, об'єктом майнових відносин виступають лише певні матеріальні і не матеріальні блага, що призводять до виникнення майнових прав та обов'язків. Тобто для аграрних майнових відносин безпосереднім об'єктом виступає сільськогосподарська продукція. В такому випадку визнання сільськогосподарської діяльності об'єктом означатиме сукупність певних дій суб'єктом, спрямованих на досягнення відповідної мети [3, с. 313].

Джерелом виникнення сільськогосподарської діяльності є, насамперед, суспільні потреби у регулярному одержанні продуктів харчування та сировини для промисловості за рахунок одержання сільськогосподарської продукції. Ці природні потреби породжують необхідність наявності відповідних сільськогосподарських товаровиробників, які здійснювали виробництво такої продукції, що зумовлюється суспільним розподілом праці [4, с. 369].

Сільськогосподарська діяльність складається із сукупності окремих дій усіх працівників відповідних сільськогосподарських підприємств. Ці дії спрямовані на обробіток землі для одержання продукції, а також на утримання сільськогосподарських тварин. До сільськогосподарської діяльності належать також дії з реалізації власно виробленої та переробленої сільськогосподарської продукції, а також виробничого споживання цієї продукції [5, с. 60].

Доцільно зауважити, що для здійснення сільськогосподарської діяльності необхідно мати певний ресурсний потенціал як втілений принцип співорганізації відповідних ресурсів. Такими ресурсами, насамперед, є землі сільськогосподарського призначення, на яких і здійснюється сільськогосподарське виробництво [4, с. 401].

Метою сільськогосподарської діяльності є виробництво та переробка виробленої продукції, а також її реалізація з метою отримання прибутку. Виконання сільськогосподарських робіт і надання послуг іншим сільськогосподарським виробникам не є метою сільськогосподарської діяльності.

Тому, підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити наступне:

Поняття «сільськогосподарська діяльність» не тотожною поняттям «виробничо-господарська та фінансова діяльність», а розглядається як складова виробничо-господарської діяльності.

Сільськогосподарська діяльність не є об'єктом, а матеріальним змістом аграрних майнових правовідносин.

Діяльність складається із сукупності окремих дій, спрямованих на одержання, переробку та реалізацію сільськогосподарської продукції.

Метою сільськогосподарської діяльності є виробництво, переробка виробленої продукції, а також її реалізація і одержання прибутку.

Використані джерела:

1. *Янчук В.В., Янчук В.З. Правове регулювання виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств // Аграрне право України / За ред. В.З. Янчука. – К., 2000. – с.342-372.*
2. *Козырь М. И. Аграрное право России: проблемы становления и развития. – М., 2003. 208с.*
3. *Єрмоленко В.М. Об'єкт в майнових правовідносинах // Держава і право. – К., 2003. – Вип. 22. – с.306 – 313.*
4. *Аграрне право України: Підручник / За ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2004. – 448 с.*
5. *Єрмоленко В. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - № 6. – с.58 – 61.*

Детюк Андрій Миколайович

здобувач кафедри адміністративного та фінансового права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЩОДО ПРИНЦИПІВ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Згідно з Концепцією (основами державної політики) національної безпеки України в державі продовжується формуватися система забезпечення національної безпеки як організована сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями та завданнями захисту національних інтересів, що здійснюють узгоджену діяльність у межах законодавства України. Враховуючи, що економічна безпека є складовою національної безпеки, відповідно вона має власну систему забезпечення її безпеки, формування якої повинно здійснюватися, виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки, шляхом розробки правових норм, які регулюють стосунки в сфері економіки, створення органів державної влади й управління в цій сфері, визначення основних напрямків їхньої діяльності, а також налагодження відповідних механізмів контролю за діяльністю цих органів.

Одним із складових елементів такої системи, що є базовим при формуванні останньої, є *принципи* забезпечення економічної безпеки, як керівні правила, вихідні положення, яких треба дотримуватися в процесі забезпечення економічної безпеки в належному стані. До основних принципів системи забезпечення економічної безпеки можна віднести:

1. Первинність закону під час діяльності по забезпеченню економічної безпеки. Забезпечення дії цього принципу насамперед визначається вимогами Конституції України, а також сукупності законів України, які регулюють функціонування економічної сфери країни.

Крім того, діяльність органів всіх гілок державної влади та інших суб'єктів забезпечення економічної безпеки в цьому напрямі має також бути врегульованою на законодавчому рівні. Вважаємо, що немає необхідності всю діяльність щодо забезпечення економічної безпеки регулювати на законодавчому рівні. Окремі функції, на нашу думку, доцільно виконувати в методичному плані: аналіз, моніторинг функціонування економічної сфери; стратегічне планування забезпечення економічної безпеки; інформаційне і прогнозне забезпечення системи забезпечення економічної безпеки тощо. Але здійснення й цих функцій має базуватися на первинності законодавства в царині забезпечення економічної безпеки.

2. Необхідність розробки, прийняття і реалізації державної стратегії забезпечення економічної безпеки. Така стратегія має розроблятися у складі відповідних концепції і державної програми.

3. Використання методології стратегічного планування для забезпечення безпеки економічної сфери. Методологія стратегічного планування як надбання світової наукової думки і практики є найбільш ефективним інструментом (технологією) розробки і реалізації програм національного рівня. Саме тому є сенс використовувати цю методологію для забезпечення економічної безпеки у масштабі країни.

4. Визначення і затвердження на державному рівні національних інтересів у економічній сфері. Це стосується і сукупності основних критеріїв економічної сфери та індикаторів, що її характеризують із точки зору дотримання економічної безпеки. Національні економічні інтереси мають визначатися та затверджуватися на державному рівні у складі стратегії забезпечення економічної безпеки.

5. Збалансованість економічних інтересів особи, підприємства, регіону, держави. Перераховані суб'єкти забезпечення економічної безпеки можуть мати і зазвичай реально мають різні економічні інтереси. Наявність незбалансованості економічних інтересів буде постійним джерелом, що породжуватиме час від часу загрози економічній безпеці. Тому без збалансованості економічних інтересів цих суб'єктів, яка в цьому випадку повинна мати динамічний характер, не можна забезпечити на належному рівні безпеку економіки.

6. Обов'язкова участь особи, підприємства, регіону, держави в забезпеченні економічної безпеки. Цей принцип є конституційним обов'язком усіх учасників забезпечення економічної безпеки країни, тому що ст. 17 Конституції України передбачає, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

7. Необхідність постійного відстеження загроз економічній безпеці. Постійне відстеження стану економіки країни надає можливість своєчасно виявляти загрози економічній безпеці. Реалізація цього принципу має відбуватися на ґрунті моніторингу основних індикаторів функціонування економічної сфери і порівняння з їхніми пороговими значеннями. Зрозуміло, що невідповідність фактичних і порогових значень індикаторів буде свідчити про появу відповідної загрози того чи іншого рівня напруги.

8. Відповідність пріоритетів державної політики щодо забезпечення економічної безпеки стану економіки. Сутність і зміст державної політики відносно підтримання економічної безпеки на належному рівні має кореспондувати зі станом самої економіки. Реалізація цього принципу означає перегляд залежно від ситуації у економіці країни основних напрямів (пріоритетів) державної політики у сфері економічної безпеки.

9. Своєчасність розробки і здійснення заходів, спрямованих на відвернення загроз і захист національних економічних інтересів. Без своєчасного реагування суб'єктів забезпечення економічної безпеки на загрози, що породжуються в самій економіці або в оточуючому її середовищі, неможливо підтримувати економічну безпеку країни на належному рівні.

10. Необхідність структурного формування і правового оформлення системи економічної безпеки. Будь-яка діяльність неможлива без наявності відповідної організаційної структури, а також правового оформлення цієї діяльності. Організаційна структура є каркасом системи, завдяки якому сама система може виконувати певні функції, які в сукупності складають її діяльність, функціонування. У свою чергу правове поле встановлює певні правила, відповідно до

яких здійснюється функціонування будь-якої системи. Дія цього принципу повною мірою відноситься і до організації і функціонування системи забезпечення економічної безпеки країни.

11. Визначення і чітке виконання функцій та реалізація повноважень суб'єктів забезпечення економічної безпеки. Без чіткого визначення і виконання певної сукупності функцій будь-яка діяльність буде безладною, безсистемною, а тому - неефективною. Тому встановлення певного кола функцій щодо забезпечення економічної безпеки та їх безумовне виконання, на нашу думку, надасть організаційній структурі системи підтримання безпеки економічно-кредитної сфери на належному рівні системного характеру.

Отже, наведений перелік принципів не є вичерпним та може бути доповнений іншими у залежності від особливостей політичної та економічної ситуації в країні на певному етапі її розвитку.

Довгань Валерій Іванович
кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри
державного управління та місцевого самоврядування
Хмельницького університету управління та права

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Перевагою вітчизняної системи ведення сільського господарства є розгалужена служба ветеринарної медицини і досить розвинутий інститут аграрного права — інститут ветеринарної медицини. Вітчизняна система ветеринарної медицини тепер особливо ретельно ставиться до ввезення в Україну закордонних сільськогосподарських тварин чи продукції з них. Ввезення в Україну тваринної продукції з деяких країн заборонено. Відповідно до Указу Президента України від 22 березня 2002 р. № 192/2001 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в Україні», в нашій країні значно посилено режим ветеринарного нагляду та контролю [1] .

Важливим законодавчим актом у системі правового регулювання ветеринарної медицини є Закон України «Про ветеринарну медицину»[2]. Цей закон визначає останню як галузь науки та практичних знань про хвороби тварин, їх профілактику, діагностику та лікування, ветеринарно-санітарну якість та безпеку продукції тваринного, а на ринках — і рослинного походження, про збереження здоров'я і продуктивності тварин, запобігання хворобам і захисту людей від захворювань, спільних для тварин і людей. Отже, правовий інститут ветеринарної медицини регулює захист сільськогосподарських тварин від хвороб, забезпечення якості та безпеки продукції тваринництва, а також встановлює вимоги до окремих видів сільськогосподарської діяльності.

Для ефективного управління ветеринарною справою утворено спеціальний орган - Державний комітет ветеринарної медицини при Мінагрополітики України. У систему державної ветеринарної служби входять також його територіальні органи і регіональні служби державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду на державному кордоні та транспорті.

Для оперативного контролю, керівництва і координації діяльності органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій щодо запобігання і ліквідації масових захворювань або отруєнь тварин при Кабінеті Міністрів України діє Державна надзвичайна протиепізоотична комісія. Державні надзвичайні протиепізоотичні комісії є також при обласних, Київській та Севастопольській міських, районних державних адміністраціях. Положення про державні надзвичайні протиепізоотичні комісії затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 1998р.№517 [3].

Закон регулює здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду, права й обов'язки його учасників.

Особливі правила встановлено для контролю виробництва, реалізації і застосування засобів захисту тварин: державний ветеринарно-санітарний контроль за якістю ветеринарних препаратів, речовин, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини здійснюється державними установами ветеринарної медицини та лікарями ветеринарної медицини, уповноваженими Державним комітетом ветеринарної медицини. Державний ветеринарно-санітарний контроль за розробкою, впровадженням, виробництвом, якістю ветеринарних препаратів, речовин, готових кормів, кормових добавок та імунобіологічних, діагностичних засобів, пробіотиків, імунобіологічних речовин здійснюють уповноважені Державним комітетом ветеринарної медицини науково-дослідні та науково-контрольні інститути.

Для ефективного управління у галузі виробництва і застосування засобів захисту тварин при Державному комітеті ветеринарної медицини утворено Державну фармакологічну комісію ветеринарної медицини [4]. Вона є експертно-дорадчим органом з питань регламентації безпечного та ефективного застосування ветеринарних препаратів, речовин, готових кормів та кормових добавок, їх реєстрації. З урахуванням даних експертизи й випробовувань ветеринарних препаратів, речовин, готових кормів та кормових добавок Державна фармакологічна комісія ветеринарної медицини видає висновки щодо їх застосування. На підставі цих висновків Державний комітет ветеринарної медицини приймає рішення про державну реєстрацію ветеринарних препаратів, речовин, готових кормів та кормових добавок.

Документом, який підтверджує реєстрацію препарату в Україні, є реєстраційне посвідчення, яке видається на кожен ветеринарний препарат, субстанцію, готовий корм, кормову добавку Державним комітетом ветеринарної медицини. До кожного ветеринарного препарату, що реалізується, додається настанова про його застосування. Забороняється реалізація ветеринарних препаратів, що містять отруйні та сильнодіючі речовини, а також імунобіологічних препаратів проти хвороб, спільних для тварин і людей, без припису спеціаліста ветеринарної медицини. Серії біологічних препаратів, що не підлягали контролю в процесі виробництва або випробуванням у порядку, визначеному Державним департаментом ветеринарної медицини, та визнані неякісними, мають бути знищені з оформленням відповідного акта за участю спеціаліста державної ветеринарної медицини та власника цих препаратів або уповноваженого його представника.

Згідно з п. 10 ст. 9 Закону України від 1 червня 2000 р. «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»[5], ветеринарні препарати можуть виробляти суб’єкти аграрного права за наявності ліцензії, що видається Державним комітетом ветеринарної медицини. Вони провадять роздрібну та гуртову торгівлю ветеринарними препаратами, готовими кормами, кормовими добавками та засобами ветеринарної медицини також за наявності ліцензії та сертифіката якості.

Державний ветеринарно-санітарний контроль і нагляд на ринках (зоологічних ринках), інших підприємствах торгівлі, де організовано продаж тварин, продукції тваринного й рослинного походження, кормів тваринного й рослинного походження, кормових добавок, є обов’язковими, їх здійснюють лише спеціалісти ветеринарної медицини державних лабораторій ветеринарно-санітарної експертизи на ринках (зоологічних ринках) або інших державних установ ветеринарної медицини [6].

Законодавство регулює також порядок впровадження правового режиму карантину тварин. Перелік карантинних захворювань, у разі виникнення яких встановлюється карантин тварин затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 448. До переліку входять ящур, чума, віспа, сибірка, сап, трихінельоз, губчаста енцефалопатія тощо [7].

На дорогах біля в’їзду в населені пункти, на ферми виставляють охорону, сторожові або ветеринарно-міліцейські пости, встановлюють знаки обов’язкового об’їзду карантинної зони. Положення про карантинний ветеринарно-міліцейський пост затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 394. Вивезення тварин, продукції

тваринного і рослинного походження з карантинної зони дозволяється лише за рішенням відповідної державної надзвичайної протиепізоотичної комісії [7].

***Використані джерела*:**

1. *Про невідкладні заходи щодо забезпечення стабільної епізоотичної ситуації в Україні: Указ Президента України від 22 березня 2002 р.// Відомості Верховної Ради України, 2002, № 192*
2. *Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. // Відомості Верховної Ради України, 1992, N 36, ст. 532*
3. *Про затвердження Положення про державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 1998р. №517 // Офіційний вісник України, 1998 р., N 16, ст. 596*
4. *Про затвердження Положення про Державну фармакологічну комісію ветеринарної медицини: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002р. №988. // Офіційний вісник України, 1998 р., N 19, ст. 695*
5. *Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України, 2000, N 36, ст.299*
6. *Про затвердження переліку особливо небезпечних (карантинних) хвороб тварин: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2007 р. № 1006 // Офіційний вісник України, 2007 р., №59*
7. *Про затвердження Положення про карантинний ветеринарно-міліцейський пост: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 394. // Офіційний вісник України, 2002 р., № 14*

Довгань Лариса Іванівна
здобувач Хмельницького університету управління та права,
магістр державного управління

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИТУБЕРКУЛЬОЗНИХ ЗАХОДІВ В УКРАЇНІ

Туберкульоз - інфекційна хвороба, що викликається мікобактеріями туберкульозу, протікає з періодичними загостреннями, рецидивами та ремісіями, вражає переважно найбідніші, соціально дезадаптовані групи населення (біженці, мігранти, особи, які перебувають в установах кримінально-виконавчої системи, особи без постійного місця проживання, алкоголіки, наркомани тощо), спричиняє високу тимчасову та стійку втрату працездатності, вимагає тривалого комплексного лікування та реабілітації хворих. Негативні соціально-економічні наслідки, що спричиняються туберкульозом, дали підстави віднести цю хворобу до групи соціально небезпечних (абзац другий статті 1 Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз») [1].

Держава визнає боротьбу з туберкульозом невід'ємною складовою частиною політики щодо безпеки суспільства та національної безпеки і визначає проведення протитуберкульозних заходів, забезпечення кожному громадянину безоплатності, доступності та рівних можливостей отримання протитуберкульозної допомоги пріоритетними завданнями для всіх центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування.

На сьогоднішній час законодавство України про боротьбу із захворюванням на туберкульоз складається з Основ законодавства України про охорону здоров'я, законів України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунодефіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього.

Так, Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороби» визначає правові, організаційні та фінансові засади діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, спрямованої на запобігання виникненню і поширенню інфекційних хвороб людини, локалізацію та ліквідацію їх спалахів та епідемій, встановлює права, обов'язки та відповідальність юридичних і фізичних осіб у сфері захисту населення від інфекційних хвороб [2].

Відповідно до статей 24 – 25 цього Закону встановлено, що особи, які хворіють на соціально небезпечні інфекційні хвороби, підлягають своєчасному та якісному лікуванню, періодичним обстеженням і медичному нагляду.

Лікування, обстеження та медичний нагляд за хворими на соціально небезпечні інфекційні хвороби у державних і комунальних закладах охорони здоров'я та державних наукових установах проводяться безоплатно (за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів).

Профілактика туберкульозу, також, здійснюється шляхом проведення профілактичних щеплень та інших заходів, зокрема, при влаштуванні дитини до навчального закладу та при прийнятті особи на роботу.

Так, відповідно до ст.ст.9 та 10 цього ж Закону профілактичні щеплення проти туберкульозу в Україні є обов'язковими і здійснюються відповідно до календаря профілактичних щеплень з дотриманням вимог ст.12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади у галузі охорони здоров'я.

Кабінетом Міністрів України 24 червня 2006 року №354-р було схвалено Концепцію Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007-2011 роках. А Верховною Радою України 9 лютого 2007 року прийнято Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми протидії захворюванню на туберкульоз у 2007-2011 роках».

І тільки безумовна реалізація усіх зазначених вище нормативно-правових актів як зі сторони органів державної влади, так і зі сторони пересічного громадянина дозволить значно скоротити поширення епідемії туберкульозу

***Використані джерела*:**

1. *Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України від 5 липня 2001 року // Відомості Верховної Ради України, 2001, N 49*
2. *Про захист населення від інфекційних хвороби: Закон України від 6 квітня 2000 року // Відомості Верховної Ради України, 2000, N 29*

Домбровська Оксана Валентинівна,

доцент кафедри теорії, історії держави і права та конституційно-правових дисциплін Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України, кандидат юридичних наук

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

Актуальність теми дослідження обумовлена теоретичним та практичним значенням питань, пов'язаних з формуванням та розвитком в Україні науково обґрунтованої концепції конституційного процесу.

Конституційний процес відображає найбільш важливі перетворення в сучасному суспільстві та є основною складовою політичного процесу. Від його стабільності в суспільстві залежить вихід з кризи та перспективи демократичного розвитку.

Формування демократичної правової держави багато в чому пов'язано з підвищенням правової культури людей, з розвитком їх поважного ставлення до права, закону.

Існує багато визначень правової культури. Так, Р. Сербін визначає правову культуру як категорію філософії права, яка характеризує обумовлене природним правом, всім соціальним, духовним, політичним, економічним ладом правове життя людини й людства,

що полягає у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, правосвідомості та загалом, у рівні правового розвитку суб'єктів (людини, різних груп, всього населення, людства взагалі), і забезпечує верховенство права у суспільному житті, дієвість гуманітарних принципів справедливості, свободи й гуманізму, людини як вищої соціальної цінності, захист її честі й гідності, а також гарантованість державою, міжнародними інституціями захисту прав і свобод, загальнолюдських цінностей[4, с. 8]. І. Осика пропонує визначати правову культуру як структурно-складне цілісне утворення, яке включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки і взаємної відповідальності держави та особистості, що позитивно впливає на суспільний розвиток і підтримання умов функціонування суспільства [1, с. 11].

Таким чином, правову культуру розглядають стосовно суспільства в цілому та особистості зокрема.

Правову культуру та конституційний процес слід розглядати з позицій діалектики, яка дає можливість правильно зрозуміти характер їхньої взаємодії в політичній сфері, оскільки конституційний процес є частиною політичного процесу та режиму, встановленому в державі. З іншого боку, конституційний процес є певна соціальна реальність, що є унікальною за змістом соціальною системою. Звісно, в понятті «конституційний процес» є й інші аспекти, що заслуговують на увагу, але даний аспект, на нашу думку, не може охопити основні сторони даного явища, надати йому необхідну визначеність, орієнтувати у всіх інших проявах конституційного процесу.

Слід зазначити, що конституційний процес – це рух до правової конституційної держави. Правова конституційна держава неможлива без підвищення рівня правового мислення, яке формується відповідно до мети, що ставить перед собою суб'єкт. Звідси – негатив чи позитив у змісті правового мислення багато в чому залежить від спрямованості такого роду цілей та інтересів.

Не менше значення у формуванні конституційного процесу має питання співвідношення правової та політичної свідомості. В цілому воно вирішується в загальному взаємозв'язку політики та права. В конституційному процесі унікальність права по відношенню до політики, політичної свідомості знаходить свій вираз в тому, що остання, опосередковуючи відносини влади і управління в державі, що є складовими суті політики, обов'язково включає в себе визнання цінності права, можливість лише тих дій, що не виходять за межі, які допускаються правом.

Неможна ігнорувати і ту обставину, що має величезне значення для формування конституційного процесу і в цілому правової культури демократичного суспільства, що право виступає засобом обмеження прямого політичного впливу на суспільство, фактором, що запобігає його одержавленню, невиправданому втручанню в особисте (приватне) життя громадян тощо.

Одним з основних напрямів розвитку правової культури є удосконалення конституційного, в першу чергу законодавчого процесу під кутом зору демократизації. Це, в свою чергу, потребує належної культури правотворчості у поєднанні з культурою управління, так як конституційний процес, на будь-якій стадії, є процесом прийняття управлінських рішень. З точки зору підвищення правової культури, необхідно широке залучення до процесу правотворчості вчених та спеціалістів-практиків.

Особливо слід підкреслити, що державно-правова культура покликана гарантувати конституційність не лише в процесі діяльності органів держави, але й в процесі перегляду, розробки та прийняття Основного Закону.

Серйозною причиною нестабільності розвитку конституційного процесу є некомпетентність тих, хто приймає закони. У зарубіжних країнах для підвищення рівня правової культури учасників законодавчого процесу створено спеціальні навчальні заклади. Так, в Італії існує коледж державної служби, де навчають правилам нормотворчості, а також

інститут вивчення документації й законодавства (ISLE) [2, с. 261]. Такі ж заклади створені у Польщі [3, с. 274]. В Україні такого досвіду практично не існує, лише в деяких юридичних вузах вивчають в межах парламентського права законодавчу процедуру. Крім того, існує правовий вакуум у регулюванні цих питань, так як крім Регламенту (який так і не прийнято на рівні закону) немає жодного посібника по техніці написання законів.

Іншою причиною нестабільності конституційного процесу є безвідповідальність що стала поштовхом до зниження рівня правової культури як суспільства, так і громадянина.

Таким чином, можна зробити висновок, що правова культура розкриває якісну сторону конституційного процесу, рівень його розвитку, зв'язок з політичною та правовою діяльністю. Правова культура – це верховенство права в дії, а основа державно-правової культури – це конституційність в діяльності органів держави та посадових осіб.

***Використані джерела*:**

1. *Осика І.В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави: Автореф. дис… канд.. юрид. наук (12.00.01)/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2004. – 24 с.*
2. *Пагано Р. Навчання нормопроектувальників: італійський досвід: Нариси з нормопроектування. – Оттава, 2000. – 325с.*
3. *Регламенты в парламентской практике: Материалы международной конференции "Регламенты в парламентской практике», Пултуск, 8–11 мая 1994 г./ Ред.-сост.: Д. Лукаш, В. Стаськевич. – Варшава: Бюро по исследов. и эксперт. заключениям канцелярии Сейма Респ. Польша, 1995. – 321 с.*
4. *Сербін Р.А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави: Автореф. дис… канд.. юрид. наук (12.00.12)/НАВСУ. – К., 2003. – 17 с.*

Дорохін Дмитро Вадимович

здобувач кафедри конституційного та адміністративного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ШВЕЦЬКИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД У БЮДЖЕТНОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальність дослідження саме швецького досвіду правового регулювання участі місцевих громад у бюджетному процесі визначається значним рівнем добробуту та соціальної захищеності населення даної країни, досягнутого в тому числі і завдяки високому рівню розвитку місцевого самоврядування. Зазначимо, що населення скандинавських країн складає близько 24 млн., а показник ВНП на 20 відсотків вищий за середній по країнах, що належать до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Крім того, на думку більшості європейських дослідників, населення скандинавських країн є найбільш задоволеним своїм публічним сектором з поміж решти європейських кран саме в результаті децентралізації, ефективного та незалежного місцевого самоврядування, яке має стабільну фінансову основу та конкретні важелі впливу на формування власних бюджетів [1; с. 225].

На сучасному етапі, бюджетні повноваження місцевих громад у Швеції регулюються Конституцією 1974 року та Актом про місцеве самоврядування, що вступив у дію 1 січня 1992 року. Відповідно до вказаних нормативно-правових актів, основними бюджетними повноваженнями на місцевому рівні наділені демократично та прямо обранні місцевим населенням органи – муніципальні та окружні асамблеї. Саме до їх виключної компетенції відносяться питання прийняття місцевих бюджетів [2; с. 8]. Загалом, діюче швецьке законодавство містить лише загальні положення. За своїм змістом Акт про місцеве самоврядування замислювався як «рамковий» закон. Це означає, що місцевим органам надається широка самостійність у вирішенні внутрішніх питань. Проте, коли мова йде про

механізми прийняття рішень місцевими представницькими органами, закон є конкретним та зрозумілим [3; с. 114].

Шведські юристи виділять ряд фінансових принципів для органів місцевого самоврядування. Так, у відповідності до них, прийнятті урядом рішення, які вимагають додаткових видатків від органів місцевого самоврядування, в обов'язковому порядку повинні бути компенсовані підвищенням рівня державних дотацій. Крім того, шведське законодавство ставить досить чіткі вимоги до збалансованості місцевих бюджетів та процедури їх затвердження. Щодо власне бюджетного процесу, то відповідно до ст. 6 розділу 8 шведського Акту про місцеве самоврядування, проект бюджету повинен бути розглянутий виконавчим комітетом до кінця жовтня поточного року [4; с. 77]. Не пізніше листопада поточного року місцева асамблея повинна затвердити бюджет та встановити ставки місцевих податків на наступний фінансовий рік. Тільки у випадку наявності особливих та виняткових причин місцевий бюджет може бути підготовлений виконавчим комітетом у листопаді, а затверджений у грудні. Проте, у цьому випадку виконавчий комітет зобов'язаний до кінця жовтня надати пропозиції щодо рівня муніципального податку, який повинен бути включений до попереднього розрахунку прибуткового податку на наступний рік [4; с. 77]. Таким чином, швецький законодавець передбачає можливість відстрочення прийняття бюджету, проте, вимагає встановлення рівня податкових платежів у строго визначені строки, чим забезпечує стабільність формування фінансового базису місцевого самоврядування. Також, важливим аспектом є те, що асамблея повинна в будь-якому разі прийняти бюджет до кінця грудня. Під час процедури затвердження асамблея може змінити раніше прийнятий рівень оподаткування, у випадку, якщо буде така необхідність [4; с. 78]. Таким чином, місцевій громаді надається можливість змінити раніше встановлені ставки оподатковування, якщо економічна та фінансова ситуація в регіоні змінилась та потребує нових фіскальних підходів.

Серйозна увага приділяється також відкритості бюджетного процесу. Так, увалений виконавчим комітетом проект бюджету повинен бути доступний широкому загалу з моменту видання оголошення про проведення сесії асамблеї, на якій він повинен бути прийнятий. При цьому, місце, де можна ознайомитись з проектом бюджету обов'язково вказується в оголошенні [4; с. 78].

Стабільність фінансового стану місцевих громад забезпечується також тим, що якщо асамблея прийме рішення за статтями витрат протягом фінансового року, то рішення має також містити вказівку про те, як дані витрати будуть фінансуватися [4; с. 79].

Виконання бюджету контролюється на постійній основі як виконавчим комітетом, так і іншими комітетами щодо фондів, якими вони розпоряджаються. Крім того, виконавчий комітет визначає дату надання іншими комітетами звітів щодо результатів фінансового адміністрування протягом минулого фінансового року. Після отримання звітів всіх комітетів виконавчий комітет повинен долучити їх до річного звіту [4; с. 79].

Вказаний річний звіт повинен бути поданий на розгляд асамблеї та аудиторів якомога раніше, проте не пізніше 15 квітня року, що слідує за звітним. Він повинен бути затверджений асамблеєю. Звіт повинен бути загальнодоступним з моменту оголошення дати засідання асамблеї, на якому він буде розглядатися. Асамблея може прийняти рішення про дозвіл членам громади приймати участь у даному засіданні та ставити питання по суті річного звіту [4; с. 80].

Таким чином, на сьогоднішній день у Швеції створено дієву систему місцевого самоврядування, яка якісно та ефективно надає послуги членам місцевих громад. При цьому, важливою передумовою якості, ефективності та доступності даних послуг є активна участь місцевих громад у бюджетному процесі, яка дозволяє органам місцевого самоврядування планувати власні доходи та видатки у відповідності до потреб місцевого населення. У багатьох аспектах швецька модель участі місцевих громад у бюджетному процесі є цікавою для українських дослідників цієї проблематики та може бути з успіхом застосована у процесі реформування системи місцевого самоврядування в Україні

***Використані джерела*:**

1. *Local Governance in industrial countries/edited by Anwar Shah. Washington, D.C., 2006. – 368 p.*
2. *Local government in Sweden – organization, activities and finance. – Regeringskansliet, 2005. – 23 p.*
3. *Петерссон О. Шведская система правления и политика. – М., 1998. – 207 с.*
4. *Swedish Local Government Act (English edition). – Stockholm, 2004. – 93 p.*

Залізняк Віталій Анатолійович
здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування України

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Внаслідок збільшення ролі та значення інформаційних ресурсів та загалом інформації в усіх сферах життєдіяльності суспільства та державного управління все більшої актуальності набуває удосконалення інформаційного законодавства України.

Не дивлячись на значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, говорити про дієвий та адекватний механізм правового регулювання інформаційних правовідносин на сьогодні неможливо.

Характерними рисами сучасного інформаційного законодавства України є його безсистемний розвиток, внутрішня суперечливість, неврегульованість багатьох інформаційних відносин, диспропорції у співвідношенні між законами і підзаконними актами на користь останніх, недостатня наукова обґрунтованість, декларативність та безадресність ряду законодавчих актів, а також відсутність у цих актах механізмів їх реалізації.

Реформування національного інформаційного законодавства зумовлено як інтенсивним розвитком суспільних інформаційних відносин всередині України, так і необхідністю приведення української інформаційної нормативно-правової бази до стандартів Європейського Союзу у зв'язку з проголошеним євроінтеграційним зовнішньополітичним курсом.

Виходячи із викладеного, дослідники вищезазначеної проблематики висловлюють різні думки, пропозиції щодо вдосконалення законодавства взагалі та інформаційного зокрема.

Найбільш популярний підхід щодо вдосконалення інформаційного законодавства України пов'язаний з необхідністю його кодифікації.

Дана позиція має також потужний правовий фундамент. Зокрема, в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 року [1] підкреслено необхідність розроблення Інформаційного кодексу України, в Програмі інтеграції України до Європейського Союзу [2] закріплюється положення щодо кодифікації нормативно-правових актів у сфері інформатизації, а також у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» закріплено норму про необхідність підготовки та прийняття Інформаційного кодексу України тощо [3].

Задля реалізації цієї пропозиції держава створила ряд інституцій, на які покладено обов'язки щодо вдосконалення законодавства - Інститут законодавства Верховної Ради України, Інститут нормотворчої діяльності при Кабінеті Міністрів України, Центр правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України та ін.

Кодифікація вітчизняного інформаційного законодавства є складним та довготривалим процесом. Тим більше, що на сьогодні нараховується більше 3 тис. нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері. Але упорядкування законодавства – одне з основних завдань на шляху до побудови правової держави, а тому є досить актуальною проблемою для дослідження.

***Використані джерела*:**

1. *Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Відкритість, дієвість, результативність» від 17 березня 2003 року // www.rainbow.gov.ua.*
2. *Програма інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 року // www.rainbow.gov.ua/action.*
3. *Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України // Офіційний вісник України. — 2007. — № 11. — Ст. 7.*

Заплітна Юлія Вікторівна
студентка 4- го курсу, юридичного факультету
Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА В УКРАЇНІ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Вагомою проблемою для будь – якого суспільства є належне функціонування державної служби. Стан українського суспільства визначається як перехідний, кількість та швидкість змін, що відбуваються в державному житті не збігаються з періодами адаптації до них населення.

У стані формування залишаються організаційні, управлінські та правові засади функціонування державної влади. У владі сучасної України, як і кожної країни, постає проблема держслужбовця, як така, без чого держава, «державна машина» взагалі функціонувати неспроможна. Свого часу, торкаючись цієї проблеми, М. Вебер розробив і обґрунтував концепцію ідеального типу бюрократії, як найбільш раціонального інституціалізованого устрою у вирішенні складних і неоднозначних завдань управління. Донині, однак, фактично не існує структурної, цілісної теоретичної моделі формування сучасного типу держслужбовця, а в Україні конкретно з цієї проблематики можна виділити лише окремі дисертаційні дослідження та публікації [4;5;6]

Становлення державної служби в Україні на сучасному етапі має проблема формування у кожного державного службовця високого почуття відповідальності за доручену справу. Загалом є три взаємопов’язані складові, на основі яких слід формувати особистість і професіоналізм — державного службовця . Атаманчук Г. В., Нижник Н. Р., Головатий М. Ф. та ін. автори до таких складових відносять:

а) формування у держ-службовця свого високого громадянського обов’язку, відповідальності за доручену справу; б) всебічна оцінка поведінки, дій державного службовця; в) використання різноманітних санкцій (позитивного, негативного характеру), що впливають на діяльність державного службовця, результати його праці.

Всебічна оцінка поведінки та дій державного службовця має достатнє нормативне та теоретичне підґрунтя в нашій країні. Правовий статус Президента України, Голови Верховної Ради України та його заступників, голів постійних комісій Верховної Ради України та їх заступників, народних депутатів України, Прем’єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України, Голови та членів Конституційного Суду України, Голови та суддів Верховного Суду України, Голови та суддів Вищого спеціалізованого суду України, Генерального прокурора України та його заступників регулюється Конституцією та спеціальними законами України. Регулювання правового становища державних службовців, що працюють в апараті органів прокуратури, судів, дипломатичної служби, митного контролю, служби безпеки, внутрішніх справ та інших, здійснюється відповідно до Закону України «Про державну службу», якщо інше не передбачено законами України. Конкретні обов’язки та права державних службовців визначаються на основі типових кваліфікаційних

характеристик і відображаються у посадових положеннях та інструкціях, що затверджуються керівниками відповідних державних органів у межах закону та їх компетенції.

Вагомим в процесі формування персоналу державних установ є процес добору кадрів. Добір персоналу — це процес оцінки професійних якостей кола претендентів, визначення придатності кожного з них для використання на певних посадах. Виходячи з реального стану справ, характеру суспільно-політичних процесів і завдань державотворення в Україні, політика кадрового добору державних службовців повинна базуватися на принципі системності й належного наукового забезпечення. [5, с.13] Основною передумовою залучення на відповідні посади державних службовців компетентних, висококваліфікованих працівників є формування дійового кадрового резерву та робота з ним

Здійснення, або проходження служби в органах державної влади включає низку ключових етапів, які в сукупності і складають процес перебування державного службовця на посаді. Зокрема, з організації добору кадрів держслужбовців, переміщення працівників по службі, присвоєння їм категорій, рангів і усілякого стимулювання їх праці, визначення та використання підстав для припинення державної служби. Свої особливості мають і кваліфікаційні вимоги до державних службовців. Вони визначають відповідно до певної посади або групи посад вимоги до освітнього та освітньо-кваліфікаційного рівня державного службовця та вимоги щодо його післядипломної підготовки (наявність обов'язкових знань, умінь, навичок, необхідних для зайняття відповідної посади), необхідні для виконання покладених на нього завдань та обов'язків, мінімальні вимоги до стажу державної служби, загального стажу роботи, або стажу наукової (науково-педагогічної) роботи. Треба при цьому зазначити, що саме кваліфікаційні вимоги до державного службовця є найдинамічнішою складовою, оскільки достеменно вони обумовлені постійною зміною, ускладненням завдань, які доводиться вирішувати конкретному державному службовцю [6, с.5] .

Отже, державна служба в Україні повинна ґрунтується на новому – європейському – розумінні професійності служби, що полягає в об'єктивності, справедливості та неупередженості при підготовці політичних та прийнятті адміністративних рішень, незалежності професійної позиції державного службовця від впливу політичного чи приватного інтересів, відданості інтересам суспільства, лояльності до держави та її легітимного політичного керівництва.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України (із змінами і доп.). – Київ : Атіка , 2006. – 64с.*
2. *Закон України «Про державну службу» від 22 травня 2008 р. N 10-рп*
3. *Манжула А. А. Державне управління на місцевому рівні: адміністративно-правовий аспект/Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук. — Харків: 2003. – 20 с.*
4. *Оболонський О. Державна служба України: концептуальні аспекти розвитку //Збірник наукових праць Української Академії управління при Президентові України: В 2 ч. /За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князєва. — Київ: 1999. — Вип. 2. —С.12*
5. *Павленчик П. Т. Проходження державної служби в Україні: організаційно-правові засади /Автор. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з державного управління. — К., 2001.- С.13*
6. *Яцюк В. А. Удосконалення підвищення кваліфікації державних службовців в Україні: організаційно-правовий аспект /Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з державного управління. — К., 2001.- с.5*

Івановська Алла Миколаївна
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ ЯК ЗАСОБУ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ КОНСТИТУЦІЙНИМ СУДОМ УКРАЇНИ

Світова практика конституціоналізму свідчить, що переважна більшість країн, проголошуючи себе демократичними, соціальними, правовими державами, декларує, насамперед, прихильність загальнолюдському, гуманітарному виміру у здійсненні влади, забезпеченні прав і свобод людини і громадянина. Особливу роль в системі гарантій реалізації і захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина відіграє судовий захист прав і свобод як національними, так і міжнародними судовими інстанціями, і, зокрема, органами конституційної юстиції.

Звичайно, Конституційний Суд України займає досить важливе місце в механізмі захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні. Більшість прийнятих ним за час своєї діяльності рішень так чи інакше стосується забезпечення прав людини. Відповідно до статті 159 Конституції України Конституційний Суд України повинен здійснювати свого роду експертизу законопроектів про внесення змін в Конституцію на предмет того, чи передбачають такі зміни відміну або обмеження прав і свобод людини і громадянина. Згідно зі статтею 147 Конституції України Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність законів і інших правових актів України Конституції України. Шляхом здійснення такого контролю Суд визнає ці акти, або окремі їх положення неконституційними, якщо вони не відповідають Основному Закону, тим самим захищаючи права і свободи людини і громадянина як вищу соціальну цінність держави. Фізичні особи, конституційні права яких порушені, не можуть безпосередньо ініціювати розгляд такого роду справ в Конституційному Суді України. Це право вони можуть здійснювати лише через уповноважених державних органів і осіб, що обмежує можливості захисту їх прав і свобод національними правовими засобами [5, с.70].

Серед процедур, які використовуються органами конституційної юстиції в багатьох зарубіжних країнах для захисту прав і свобод людини і громадянина, все більш популярною стає процедура розгляду конституційних скарг. Інститут конституційної скарги є характерним в основному для європейських країн, зокрема для Австрії, Німеччини, Іспанії, Угорщини, Швейцарії, Чехії, Болгарії, Польщі, Македонії, Словаччини, Словенії і інших. Даний інститут діє і у країнах пострадянського простору: Росії, Грузії, Таджикистані, Киргизстані. Конституційна скарга представляє собою право громадянина звернутись в органи судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності владних актів, які порушують, на його думку, певне його конституційне право. Цей інститут має свої особливості: в одних країнах захисту шляхом подання конституційної скарги підлягають всі конституційні права і свободи, в інших – їх певний перелік, який включає зазвичай громадянські і політичні права. Так, згідно з пунктом 1 статті 127 Конституції Словацької Республіки Конституційний Суд приймає рішення по скаргах фізичних або юридичних осіб на порушення їх основних прав і свобод, які випливають з міжнародного договору, ратифікованого Словацькою Республікою і обнародуваного в порядку, встановленому законом, якщо рішення про захист цих прав і свобод не приймає інший суд [4, с.146]. Відповідно до пункту 3 статті 110 Конституції Республіки Македонія Конституційний Суд Республіки Македонія захищає свободи і права людини і громадянина, які стосуються свободи переконань, совісті, думки і публічного висловлювання думок, створення і діяльності політичних організацій і дискримінації громадян на підставі статі, расової, релігійної, національної, соціальної і політичної приналежності [3,с.455].

Правом звернення з конституційною скаргою, як правило, наділяються фізичні особи, які вважають, що мало місце порушення їх конституційного права чи свободи. Однак, цим правом можуть володіти і юридичні особи, що має місце в ряді країн: Австрії, Німеччині,

Іспанії, Швейцарії, Югославії, Словаччині. Часто право на звернення з конституційною скаргою в конституційний суд здійснюється через народного омбудсмена, народного захисника або прокурора (Іспанія, Словенія, Португалія). Так, відповідно до пункту б статті 162 Конституції Іспанії закон надає право подання скарг на порушення конституційних прав і свобод – будь якій фізичній чи юридичній особі, яка посилається на законні інтереси, а також Захиснику народу і прокуратурі [2, с.90].

В країнах пострадянського простору функціонування інституту конституційної скарги теж має свої особливості. Наприклад, Конституційний Суд Російської Федерації в рівній мірі визнає право на звернення з конституційною скаргою як громадян Росії, так і іноземців і осіб без громадянства. Застосовується в Росії і практика розгляду конституційних скарг об'єднань громадян. В Таджикистані право на звернення з конституційною скаргою мають лише громадяни. В Грузії таке право належить народному захиснику Грузії, фізичним особам Грузії і інших держав (ст. 89 Конституції Грузії»). В Киргизькій Республіці право на звернення з конституційною скаргою належить юридичним і фізичним особам з питань, що безпосередньо зачіпають їх конституційні права.

В різних країнах по різному визначаються види актів і дій, які можуть оскаржуватись по конституційній скарзі. В Німеччині особа може оскаржити у Федеральний Конституційний Суд будь-які акти державної влади, які порушують, як вона вважає, її основні права, - закони, інші нормативні акти, правозастосовчі (індивідуальні) адміністративні акти і судові рішення; в Чехії, Іспанії – розпорядження, правові акти і дії публічних властей, включаючи суд; в Австрії – рішення органів управління, в Швейцарії – лише акти кантонів; в Бельгії, Угорщині – нормативні акти; в Албанії – акти і дії судових органів (пункт 8 статті 131 Конституції Республіки Албанія) і т.д.

Як свідчить практика зарубіжних країн у сфері конституційного судочинства, саме через інститут індивідуальної конституційної скарги досягається максимальний рівень захисту прав і свобод людини і громадянина з урахуванням особливості кожної справи та специфіки порушення конституційного права окремої особи [7, с.210].

На жаль у національному законодавстві досі відсутня норма про запровадження інституту конституційної скарги. Судді Конституційного Суду неодноразово наголошували на необхідності запровадження даного інституту у практику конституційного судочинства України. Більше того, це питання ставилось перед суб'єктами конституційної ініціативи щодо внесення відповідних змін до Конституції України. Однак, зазначена проблема до цього часу не розв'язана.

Донині єдиною можливістю безпосереднього захисту конституційних прав і свобод залишається використання інституту конституційного звернення з метою офіційного тлумачення Конституції та законів України, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести, або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 42, 43, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України»). При цьому законом обмежено це право лише випадками наявності неоднозначного застосування зазначених норм органами судової влади. Як наслідок – за одинадцять років своєї діяльності конституційний Суд розглянув лише шістнадцять справ такої категорії, тобто приблизно лише десяту частину із загальної кількості розглянутих ним справ. І це за умови, що надійшло таких звернень за цей період часу до Конституційного Суду майже півтори тисячі [6, с.7]. Слід зазначити, що таке обмеження також негативно позначається на міжнародному іміджі України, оскільки, не знайшовши судового захисту у своїй державі, громадяни змушені звертатись до Європейського суду з прав людини і, як засвідчує практика, щороку кількість таких звернень зростає, причому із сорока шести країн Європи до цього міжнародного органу більше від громадян нашої країни звертаються лише громадяни Росії, Туреччини та Румунії.

Запропонований аналіз повноважень Конституційного Суду щодо захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина та вивчення позитивного зарубіжного досвіду дає підстави стверджувати, що для більш ефективного захисту прав і свобод

громадян в Україні доцільним є розширення повноважень Конституційного Суду України у даній сфері, а саме введення у практику конституційного судочинства України інститут конституційної скарги. Цей інститут, як ніякий інший гарантує дотримання конституційних прав і свобод та сприяє формуванню у громадян впевненості в тому, що вони живуть у суспільстві, в якому запроваджено режим демократичної конституційної держави. Розширення повноважень Конституційного Суду України у сфері захисту прав і свобод людини здійснить позитивний вплив на всю правозастосовчу практику, спрямовуючи її в конституційне русло, сприятиме утвердженню і забезпеченню прав і свобод людини як вищої соціальної цінності.

Використані джерела:

1. *Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №49. Ст.272.*
2. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.1. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 824 с.*
3. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 840 с.*
4. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.3. / Под общей ред. Л.А.Окунькова. – М., Изд. Норма. – 2001. – 792 с.*
5. *Савчин М.В. Система захисту конституційних прав і свобод та преюдиція рішень Конституційного Суду України. // Часопис Київського університету права. – 2005 - №3 – С.70-73.*
6. *Стрижак А. Конституційне судочинство в Україні: здобутки і проблеми. // Право України – 2008 - №1 – С.3-7.*
7. *Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине. – К. – 2001. – 343с.*

Ільїна Яна Вікторівна

студентка Криворізького Економічного Інституту Державного вищого навчального закладу «Київський Національний Економічний Університет імені Вадима Гетьмана» Факультет міжнародної економіки і права, спеціальність правознавство, група 6.402-2.

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.

В статті досліджуються елементи виборчої системи, яку було прийнято в Україні і на підставі якої відбуваються парламентські вибори. Визначивши її основні елементи, автор проаналізував їхній вплив на механізм представництва, специфіку політичної відповідальності та ефективності формування уряду.

Неможливо не звернути уваги на те, що внаслідок конституційних змін та політичної реформи в Україні відбулись значні інституційні перетворення, які стосуються не лише перерозподілу повноважень та політичної відповідальності, а й механізму формування представницьких органів влади. Для того щоб краще зрозуміти, яким чином ці зміни вплинуть на систему державного управління, необхідно розглянути нову систему правил, за посередництвом якої обиратиметься парламент, більшість якого формуватиме уряд. Необхідність такого дослідження зумовлена також і тим, що на відміну від європейської практики, конституційно-інституційні зміни в Україні відбулись впродовж настільки короткого періоду часу, що його об’єктивно не вистачило для належної оцінки всіх реальних та потенційних наслідків цих змін як для українського суспільства в цілому, так і для політичної системи зокрема.

На сьогоднішній день Україна перебуває в розпалі не тільки економічної, але й політичної кризи, де друга, є стимулятором першої. Вважаючи стабільне функціонування всіх гілок влади одним з головних критеріїв ефективного управління державою, слід

зазначити, що ключові проблеми невідповідності даного критерію до українських реалій обертаються навколо функціонування українського парламенту. Спираючись на представницький статус та виборність цього органу, слід зазначити, що виборча система – це той фактор, який має створювати певне підгрунтя для визначення подальшого характеру функціонування парламенту (а відповідно і характеру його взаємодії з іншими органами системи управління).

На нашу думку, враховуючи сучасне деструктивне положення українського парламенту в системі державних органів України, слід зазначити, що модернізація виборчої системи є одним з найактуальніших проблем реформування українського законодавства, яке б зіграло важливу роль в стабілізації політичного життя країни.

Виборча система – це система суспільних відносин, пов'язаних із формуванням складу представницьких органів шляхом виборів.

Вибори і виборчі системи поділяються на кілька видів залежно від суб'єктів виборів, часу і порядку їх проведення та інших обставин.

За суб'єктами виборів вони поділяються на вибори до органів державної влади (вибори Верховної Ради України, вибори Президента України) і органів місцевого самоврядування (вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, вибори депутатів сільських, селищних і міських рад, сільських, селищних і міських голів).

За часом проведення вибори на Україні поділяються на чергові, позачергові, повторні і проміжні.

За порядком голосування і підрахунком голосів розрізняють такі види виборчих систем, як мажоритарна, пропорційна і змішана (мажоритарно-пропорційна або пропорційно-мажоритарна).

Мажоритарна виборча система – це голосування за кандидата по виборчому округу і визнання його обраним на основі одержаної ним більшості голосів виборців. За цією системою відбуваються парламентські вибори у 76 країнах світу (Велика Британія, Франція, США, країни Латинської Америки, Африки, Тихоокеанського басейну). Ця система є традиційною і найбільш прийнятною для країн з так званою двопартійною системою, тобто за наявності двох сильних політичних партій.

Існують мажоритарні системи абсолютної та відносної більшості. За першою перемогу на виборах здобуває кандидат, який набрав 50% голосів плюс один голос. Під час виборів за мажоритарною системою відносної більшості членом парламенту стає депутат, який одержує більше голосів, ніж усі його суперники, навіть якщо це менше 50% голосів виборців, які взяли участь у голосуванні.

Пропорційна виборча система – це голосування за списки кандидатів від політичних партій або інших політичних сил і розподіл місць у парламенті (депутатських мандатів) пропорційно до кількості голосів, відданих за списки. Нині вибори за пропорційною системою відбуваються у 49 країнах світу, в тому числі у 25 європейських (Іспанія, Португалія, Австрія, Швеція, Фінляндія, Норвегія, Бельгія, Росія). Ця виборча система застосовується, як правило, в тих країнах, де є кілька впливових партій, але жодна з них історично не має стабільної більшості в парламенті.

Існує кілька різновидів застосування пропорційної виборчої системи: голосування за звичайний список кандидатів і жорсткий список (звичайний список кандидатів – це розташування прізвищ кандидатів у списку в алфавітному порядку; жорсткий – це розташування прізвищ кандидатів у списку в пріоритетному порядку). Крім того, існують пропорційні виборчі системи, де виборець, хоча і голосує за список в цілому, проте визначає, якому з кандидатів у середині списку він надає перевагу (відкритий список). Пропорційна виборча система закритих списків такої можливості виборцю не надає, розподіл місць у виборчому списку здійснюють партії на власний розсуд.

Як бачимо, в Україні з початком так званої політичної реформи відбувся перехід від змішаної системи до пропорційної системи жорстких та закритих списків.

Змішана виборча система є комбінацією, поєднанням мажоритарної і пропорційної виборчих систем. У Європі змішана виборча система застосовується в Німеччині, Італії, Угорщині, Польщі, а в останні роки – у Литві, Грузії. Змішані виборчі системи застосовуються в тих країнах, де йде пошук і становлення виборчих систем або існує необхідність досягнення компромісу між принципом представництва у парламенті різних політичних сил та стабільністю сформованого ними уряду.

Найпростішим варіантом змішування є лінійне змішування: одна частина парламенту обирається за мажоритарним, інша – за пропорційним принципом (Німеччина, Литва, Грузія, Словенія). Іншим різновидом змішаної системи є структурне змішування: одна палата парламенту обирається за мажоритарною системою, а інша – за пропорційною. Ці різновиди виборчих систем застосовуються в Австралії, Італії, Польщі.

До недавнього часу вибори в парламент України проводились за лінійним змішуванням – із 450 депутатів 225 обирались в одномандатних виборчих округах на основі відносної більшості, а інші 225 – за списками кандидатів у депутати від політичних партій, блоків партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва. Вибори в органи місцевого самоврядування в Україні проводяться на основі мажоритарної системи відносної більшості.

В Україні 25 березня 2004 року прийнято новий Закон «Про вибори народних депутатів України», за яким вибори депутатів здійснюються за пропорційною системою: депутати обираються за виборчими списками кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків політичних партій у багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі. Крім того, зміни відбулись і на рівні виборів до органів місцевого самоврядування: відтепер усі депутати на рівні Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських рад міст Києва та Севастополя, районних, районних у містах Київ та Севастополь, міських рад обиратимуться за пропорційною виборчою системою. Ці зміни були внесені до виборчої системи України Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 6 квітня 2004 року. Лише депутати сільських та селищних рад і далі обиратимуться за мажоритарною системою відносної більшості.

В Україні парламент 2006 року обирався на пропорційній основі, й запровадження конституційної реформи свідчить про те, що форма правління буде парламентсько-пропорційною (за класифікацією А. Лейпхарта).Пропорційна система сприяє становленню багатопартійної системи. За такої системи кожна партія має реальні шанси привести до парламенту своїх кандидатів, не вступаючи в коаліцію. Велику роль тут відіграє і прохідний бар'єр. Взаємозв'язок між типом виборчої системи і різновидом партійної системи не є прямим. Це відзначав і М. Дюверже . Хоча вплив однієї системи на іншу закономірний, як і для будь-якого системного об'єкта. Ідеальної виборчої системи не існує. Ефективність її перевіряється одним із найважливіших критеріїв – стабільністю політичної ситуації.

Виборча система має безліч різновидів і може вдосконалюватися, поки не забезпечить основні критерії ефективності:

– представницький парламент;
– доступність виборчої процедури;
– засоби розв'язання конфліктів у суспільстві;
– стабільний і ефективний уряд;
– нормальне функціонування парламентської опозиції;
– фінансове і організаційне забезпечення тощо.

На думку деяких експертів, проведення виборів за пропорційною системою закритого типу спричинило суттєве посилення впливу партій, які стали основними суб'єктами політичної конкуренції в Україні. Вони вважають, що такий феномен, як позафракційні та позапартійні мажоритарні депутати, остаточно зник з парламенту. Відсутність у Верховній Раді України великої кількості позафракційних депутатів і міцність парламентських фракцій зробили парламент структурованим. Зокрема, народний депутат Сергій Подгорний вважає,

що пропорційна система виборів позбавила громадян конституційного права висувати кандидатів у депутати. Крім того, парламентарії, обрані за закритими списками, не мають зв'язку з виборцями. На його погляд, подальша еволюція виборчої системи має регулювати ці процеси і зберігати при цьому здобутки багатопартійної системи та парламентаризму, що стали результатом переходу на пропорційну систему. Зі слів пана Подгорного, необхідно реформувати все виборче законодавство України, створивши Виборчий кодекс. Цю ідею підтримує і представник ОБСЄ Євген Радченко. Він вважає, що, для того щоб зробити українське виборче законодавство стабільним, слід кардинально змінити підхід до його розробки. При цьому, наголосив експерт, парламентарям слід скоординувати зусилля задля усунення прогалин у чинному виборчому законодавстві. Зокрема, пан Радченко нагадав присутнім, що ЗУ «Про Державний реєстр виборців» вводяться постійні виборчі дільниці, чим фактично надається можливість виборцям змінювати виборчу адресу. Проте якщо парламент не ухвалить Закон про постійні виборчі дільниці або терміново не внесе зміни або доповнення до чинних виборчих законів, де запровадить поняття «постійна виборча дільниця», у нас не запрацює Держреєстр виборців. «А це означатиме, що будь-які вибори із будь-яким виборчим законом не будуть нормальними, адекватними і кінцевими», – підсумував пан Радченко.

Деякі політики та експерти, зокрема, народний депутат Юрій Мірошниченко, нову виборчу систему вбачають у вигляді регіональних відкритих виборчих списків партій. На думку прихильників таких списків, цей спосіб є найбільш демократичним, адже право вибору кандидата переходить від лідера партії до простого виборця. Відтак, кожен кандидат має вести виборчу кампанію, орієнтуючись здебільшого на потреби виборців, а не виконуючи вказівки партійного керівництва. Проте, на думку народного депутата Руслана Князевича, запровадження цієї альтернативи спричинить чимало технічних проблем, якими може супроводжуватися реформування виборчої системи. Він запропонував колегам передусім розв'язати технічні проблеми виборчої системи.

Інший варіант модифікації виборчої системи обстоював А. Матвієнко. Сутність цього проекту полягала в наближені змішаної системи виборів народних депутатів України до пропорційної. При цьому вона залишала переваги системи виборів у єдиному загальнодержавному багатомандатному виборчому окрузі на основі пропорційного представництва та водночас компенсувала її найважливіший недолік, підвищуючи роль волевиявлення виборців по кожному конкретному регіону, «персоніфікуючи» голосування за списками. Згідно з даним проектом, 450 народних депутатів обираються за двома виборчими списками партій (блоків). При цьому 225 кандидатів включаються до загальнодержавного багатомандатного виборчого списку партії (блоку); 225 кандидатів формують територіальний виборчий список партії (блоку), при цьому за кожним із кандидатів закріплено один із 225 територіальних виборчих округів. Не допускається внесення однієї особи одночасно до багатомандатного і територіального списків. Виборець отримує в день голосування єдиний бюлетень із переліком партій (блоків) у порядку, визначеному жеребкуванням. У бюлетені під назвою партії вказується перша п'ятірка її загальнонаціонального списку та прізвище кандидата з територіального списку, закріпленого за відповідним округом. Голосуючи за партію (блок), виборець водночас тим самим голосує й за кандидата від цієї партії (блоку), закріпленого за територіальним округом10.

Компромісним рішенням вибору між перевагами та недоліками пропорційної та мажоритарної систем виборів міг стати законопроект, запропонований свого часу на розгляд Верховної Ради народним депутатом України Степаном Гавришем. Основні положення цього проекту такі: народні депутати України обираються по 450 територіальних виборчих округах шляхом самовисування та за персоніфікованими виборчими списками кандидатів у народні депутати від політичних партій (блоків). Виборчий список кожної партії (блоку) складається з 450 кандидатів, навпроти прізвища яких зазначається номер виборчого округу, в якому кандидат є уповноваженим представником цієї партії (блоку). Як наслідок - отримаємо модель виборчої системи, за якої голосування відбувається за конкретних

кандидатів у конкретних округах, голоси яких потім враховуються як такі, що подані за партію чи блок в цілому. Цей варіант виборчої системи вперше у світі було запроваджено в Німеччині в 1946 р., де застосовують його й дотепер. Вважається, що перехід до такої системи сприяв політичній стабільності у ФРН.

Запропонована законопроектом С. Гавриша виборча система дала б можливість надійніше та об'єктивніше віддзеркалити політичну структуру суспільства. Введення такої системи змусило б партійних лідерів приділяти серйозну увагу кадровій регіональній політиці.

«Україні вкрай важливо мати демократичну та прозору виборчу систему, особливо з урахуванням того, що нині держава переживає перехідний етап до загальноцивілізаційної системи координат», – наголосив голова ВР України Володимир Литвин, відкриваючи «круглий стіл» на тему «Можливі виборчі системи на виборах народних депутатів України», який відбувся 4 лютого 2009 р. у парламенті за ініціативи Комітету з питань державного будівництва та місцевого самоврядування спільно з Робочою групою з підготовки проекту Виборчого кодексу України та Інститутом виборчого права.

Член Венеціанської Комісії, голова КС Угорщини Петер Пацолай, зокрема, зазначив, що Європейська комісія упродовж 18 років звертає увагу на те, що виборче законодавство України надзвичайно складне і детальне, у якому важко розібратися пересічному громадянинові. Крім того, він наголосив, що сьогодні за такою виборчою системою позапартійним депутатам надзвичайно важко потрапити до парламенту. Своєю чергою, заступник члена Венеціанської Комісії (Німеччина) Ангеліка Нуссбергер переконаний, що необхідно, насамперед, вирішити скільки виборчих округів (ВО) повинна мати Україна та хто буде представлений у регіональних і загальнодержавних списках.

Існування демократичного устрою держави можливе за умов, коли громадяни не тільки мають право на обрання численних державних керівників, а й обов'язково за наявності процедури їх обрання, яка неухильно дотримується і своїм змістом забезпечує формування працездатних й ефективних органів, стимулює суспільні процеси, творення інституцій, що роблять вибір громадян ефективним.

Безумовним елементом зміни, що має довготривалий позитивний вплив на суспільний настрій, є відмова від негативного голосування й запровадження позитивного голосування. Домінанта заперечення, протесту поступилась домінанті вибору. При цьому система відносної більшості у мажоритарній складовій поряд з пропорційною складовою забезпечили загальний позитивний характер кампанії, без яскраво окресленої агресії, що була неодмінним атрибутом в негативних кампаніях заперечення в округах за мажоритарної системи абсолютної більшості.

Нові елементи виборчої технології також сприяли появі усвідомлення суспільної ролі політичних партій як посередників між народом і владою, які акумулюють суспільні настрої й формують політичну волю громадян.

Виборче законодавство повинно виконувати роль стимулюючих норм для суспільного прогресу поряд із віддзеркаленням суспільних настроїв. В умовах України це законодавство має динамічно розвиватися, створюючи умови для підвищення ефективності роботи державної влади.

На кожному кроці моделювання виборчої системи виникає ситуація вибору, а тому заінтересовані партії впливають на цей процес у власних інтересах. Застосування виборчої системи є відносним і завжди повинно мати прив'язку до політичної ситуації, що склалася у країні на момент прийняття відповідного виборчого законодавства.

Таким чином, за роки незалежності Україна пройшла декілька етапів модернізації виборчої системи - від мажоритарної абсолютної більшості до пропорційної із жорсткими списками - і скільки цих етапів ще доведеться пройти залежить від соціально-економічного розвитку суспільства, від політичної та морально-психологічної підготовленості людей до змін. Цим змінам має передувати серйозна підготовча робота органів державної влади, політичних партій та громадських організацій

Підсумовуючи, можна сказати, що у дослідженні було зроблено спробу з'ясувати який вплив демонструє змінена виборча система на політичний процес в Україні. Незважаючи на те, що будь-які інституційні зміни є неодзначними, все ж таки, на думку автора, нова редакція виборчої моделі України створює більше засновників для поглиблення не тільки інституційної та політичної, а й соціальної кризи.

***Використані джерела*:**

1. *«Про вибори народних депутатів України» Закон України / Урядовий кур'єр. – 2001. - №. 201-202.*
2. *Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Голос України, 1996, 13 липня.*
3. *Погорілко В.Ф., Фріцький О.В., Городецький О.В. та ін./ Конституційне право України. – К.: Наукова думка. – 1999.*
4. *Лавринович О. Реформа виборчої системи і парламент України./ Право України. – 2001. – №1. – с. 97-98.*
5. *Ставнійчук М.І. Вибори в Україні. – К. – 1998.*
6. *Н.С.Бойко «Виборча система України: суспільно-політичний аспект».*
7. *Держава і громадянин «Реформування виборчої системи України: гендерні аспекти» с. 45-51.*
8. *«Шляхи вдосконалення Парламентської Виборчої системи України (1993-2008рр.)» / Часопис КПУ – 2008. - №2. с. 85-90.*
9. *«Правовий тиждень» - Напрями вдосконалення виборчої системи України.*

Ірха Юрій Богданович

науковий консультант судді Конституційного Суду України,
здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

ПОЛІТИЧНИЙ АБСЕНТЕЇЗМ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

1. Перебуваючи у нерозривному взаємозв'язку держава і громадянське суспільство зацікавлені у проведені вільних виборів, які забезпечать подальший поступальний рух у напрямку демократичної організації публічної влади в державі. Участь у голосуванні максимально можливої кількості виборців є однією з гарантій того, що результати виборів будуть реально відображати політичні уподобання громадян, а одержані мандати на управління отримають високий ступінь легітимності.

В Україні, як і в будь-якій іншій правовій державі, певній частині виборців притаманна пасивність у реалізації своїх прав. Проте на сучасному етапі розвитку українського суспільства це явище не набуло загрозливого характеру, про що свідчить відносно висока явка виборців. Так, згідно даних Центральної виборчої комісії України, активність громадян на виборах Президента України у 1999 та 2004 роках становила 73,8% і 77,32%, а на виборах народних депутатів України у 1998 та 2002 роках – 69,63% і 65,21% відповідно [1].

2. Загальновідомо, що у виборчому праві електоральна апатія громадян охоплюється поняттям «абсентеїзм», яке походить від латинського слова absens (absentis), яке означає відсутній [2, с. 10]. В науковій літературі відмова від участі у виборах охоплюється також поняттям «політичний абсентеїзм», що, на нашу думку, видається більш вдалим, з огляду на існування поняття «землевласницький абсентеїзм», яке характеризує форму землеволодіння, за якою земля відокремлена від землевласника [3, с. 2].

3. Парадоксом, а фактично визнаним правилом, сучасного світового державотворення є те, що політичний абсентеїзм отримав своє поширення у країнах, де забезпечуються демократичні процедури проведення виборів. Для диктаторських і авторитарних держав це явище не характерне, оскільки влада досить жорстко контролює виборчий процес, особливо на стадії голосування. На електоральну поведінку людей також значно впливає і

психологічний фактор: виборці побоюються негативних наслідків, які можуть настати у випадку неявки на вибори [4, с. 64].

Політична пасивність громадян, їх небажання брати участь у політичному житті суспільства є поживним ґрунтом для виникнення та існування не тільки абсентеїзму, але й політичного та правового нігілізму. Вони поєднані між собою тим, що у населення виникає зневіра до політиків, їх діяльності, до законодавства, влади, держави [5, с. 5], що становить загрозу для національної безпеки і за певних умов може призвести до втрати самої державності.

4. Електоральна поведінка є комплексним соціальним явищем, сутність якого визначається впливом різних факторів: соціокультурних, економічних, політичних. При цьому необхідно зважувати, що процес формування та вираження цієї поведінки значно пов'язаний із масовою свідомістю, в особливості із громадською думкою виборців, яку здебільшого породжує діяльність суб'єктів пасивного виборчого права [6, с. 15].

Загалом відсоток участі громадян у виборах залежить від багатьох чинників. На думку Н. Заяць, на поширення у суспільстві політичного абсентеїзму впливають фактори: а) загальносоціального і загальнополітичного характеру; б) тісно пов'язані із недосконалістю законодавства і з незадовільною роботою виборчих комісій; в) пов'язані з існуванням і впровадженням у процесі виборів брудних технологій, що суттєво впливають на результати виборів; г) пов'язані із особливостями конкретної виборчої кампанії; д) випадкового характеру [5, с. 7].

Зменшення кількості громадян, які беруть участь у виборах дуже часто призводить до обрання на виборні посади в органи державної влади та органи місцевого самоврядування осіб, які не користуються підтримкою більшої частини виборців. У зв'язку з цим, подальша професійна діяльність цих осіб наштовхується на супротив громадян (прихований або виражений), що негативно впливає на авторитет органів, які вони представляють.

5. Конституція України не містить положень щодо обов'язкової участі громадян у виборах, що породжує дискусійні питання про можливість законодавчого закріплення обов'язку брати участь у виборах та встановлення юридичної відповідальності за його невиконання. Не можна не погодитись, що у випадку таких новел існуватиме складність у застосуванні відповідних санкцій до осіб, які не виконали свого обов'язку участі у виборах і необхідності знаходження золотої середини між суворими та м'якими заходами впливу [7, с. 182]. Вважаємо, що у випадку вказаного напрямку розвитку виборчого законодавства відповідні норми мають бути предметом дослідження Конституційного Суду України щодо відповідності приписам Основного Закону України в частині можливого звуження обсягу і змісту конституційно гарантованого права вільно обирати.

На нашу думку, проблему подолання політичного абсентеїзму з метою підвищення репрезентативності результатів виборів неможливо вирішити за допомогою запровадження обов'язкової участі громадян у голосуванні та введення юридичної відповідальності за невиконання цього обв'язку. Адже масовий наплив громадян на виборчі дільниці під страхом відповідних санкцій хоч і підніме їх явку, проте не досягне основного – підвищення легітимності вибраних осіб, оскільки волевиявлення громадян буде зумовлене виключно об'єктивними побоюваннями відповідальності, що породжує байдужість до самих результатів виборів.

Крім того, переконані, що питання зацікавленості громадян у проведенні виборів, внутрішньої мотивації участі в них, відповідальності за зроблений вибір, підвищення правової культури населення, подолання виборчої апатії можуть бути вирішені виключно за допомогою розроблення комплексних програм правового, економічного, політичного, культурного, ідеологічного розвитку населення України, реалізація яких буде здійснюватися спільно як органами державної влади і місцевого самоврядування, так й окремими інститутами громадянського суспільства.

***Використані джерела*:**

1. *Таблиця активності виборців на виборах Президента України та народних депутатів України [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011.*
2. *Горбатенко В.П. Абсентеїзм / В.П. Горбатенко // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. – Т. 1. – А-Г. – 672 с.*
3. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.: іл.*
4. *Яворский В.Д. Принцип народовластия и абсентеизм/ В.Д.Яворский // Проблеми законності: Респ. міжвід. наук. зб. – 2002. – Вип.: 52. – С. 63-69.*
5. *Заяць Н. Феномен абсентеїзму в умовах становлення демократичного суспільства в Україні/ Н.Заяць // Юридична Україна. – 2008. – №: 9. – С. 4–8.*
6. *Петров О.В. Соціологічні виборчі технології. – Дніпропетровськ: Арт-Прес, 1998. – 164 с. Рос. мовою.*
7. *Ставнійчук М.І. Абсентеїзм і свобода виборів: правова діалектика / М.І.Ставнійчук // Держава і право: Зб. наук. праць: Юрид. і політ. науки. – К., 2005. – Вип.: 27. – С. 180–186.*

Измайлова Екатерина
аспирант кафедры государственно-правовых дисциплин
Пензенского государственного университета

ПРИРОДА ОТНОШЕНИЙ ДЕПУТАТА И ФРАКЦИИ В РОССИЙСКОМ ПАРЛАМЕНТЕ

Формирование и осуществление деятельности парламентского механизма непосредственно связано с существующей в государстве партийной системой. Политическая партия – это часть гражданского общества, объединение его наиболее политически активных членов. Как пишет В.В. Лапаева, партия «зарождается в недрах гражданского общества, но, пройдя через процедуру выборов, легитимируется в качестве государственно-правового начала в форме партийной парламентской фракции» [1]. Девятнадцатилетний опыт деятельности депутатских объединений в законодательных органах субъектов РФ (как, впрочем, и на федеральном уровне) показывает, что на сегодняшний день существуют определенные проблемы деятельности данных парламентских структур, одна из которых – проблема взаимоотношений фракции и депутата как члена этой фракции.

Существует много вопросов, вызывающих споры и требующих практического разрешения: Может ли депутат-член фракции не согласиться с официальной позицией фракции по тому или иному вопросу? Правомерно ли, что депутат, являясь частью своей фракции, рассматриваемой в законодательном органе как единое образование, займет позицию, отличную от позиции фракции по какому-либо вопросу? Должна ли быть предусмотрена ответственность за это? Если да, то какая? Возможно ли исключение депутата из фракции за это? Возможно ли лишение депутата, вышедшего из фракции добровольно либо исключенного из нее, депутатского мандата?

Прежде чем попытаться ответить на эти вопросы постараемся определить природу взаимоотношений депутата и фракции. Трудно с определенностью отнести их к трудовым, административным или конституционным правоотношениям. Депутат осуществляет свою деятельность в составе той или иной фракции, однако фракция не является организацией, дающей работу депутату, с депутатом не заключается трудовой договор, его работа во фракции не оплачивается, то есть отсутствуют признаки трудовых отношений. Нельзя отнести указанные отношения и к административно-правовым. Фракция не является государственным органом, а тем более органом исполнительной власти, отношения с членами фракции нельзя однозначно назвать отношениями власти-подчинения. Фракция – это добровольное объединение равных по статусу субъектов – депутатов.

Что касается конституционно-правовых отношений, то необходимо заметить, что существуют разные подходы, взгляды и определения ученых по вопросам понятия, структуры и содержания конституционно-правовых отношений.

Таким образом, поскольку депутатская фракция является частью законодательного органа, отношения фракции и депутата-члена этой фракции можно отнести к конституционно-правовым, рассматривая их как отношения, возникающие в процессе функционирования выборных органов государственной власти.

Возвращаясь к вопросу о выражении солидарного с фракцией мнения депутата, считаем, что депутат, голосуя по тому или иному вопросу, выражает таким образом свою позицию, основанную на мнении и убеждении. Это право дает ему как самостоятельному и независимому субъекту конституционно-правовых отношений Статья 29 Конституции Российской Федерации, которая гарантирует каждому свободу мысли и слова. Никто не может быть принужден к выражению своих мнений и убеждений или отказу от них. Свобода слова – это гарантированная государством возможность беспрепятственно выражать свое мнение и убеждения по самым различным вопросам общественного, государственного, иного характера посредством устного или печатного слова, на собраниях, митингах, другими средствами. Право свободно выражать свое мнение, как это формулируется в международно-правовых актах, включает свободу придерживаться своего мнения и свободу искать, получать и распространять информацию и идеи любыми средствами без какого-либо вмешательства со стороны публичных властей и независимо от государственных границ (ст. 19 Всеобщей декларации прав человека, ст. 10 Международного пакта о гражданских и политических правах, ст. 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод). Думается, что законодательное закрепление запрета для депутата-члена фракции выступать против официальной позиции своей фракции (или ее руководства) и голосовать отлично от нее неправомерно и противоречит Конституции РФ.

В положениях о депутатских объединениях (фракциях) в законодательном органе различных субъектов РФ просматривается иная позиция по данному вопросу – за голосование депутата противоположно тому, как проголосует остальная часть фракции, депутат может поплатиться членством во фракции. Тем не менее, несоблюдение депутатом фракционной дисциплины с точки зрения как права, так и этики (в истинном ее понимании) не является основанием для утраты депутатского мандата. Это обеспечивает свободу парламентария при решении вопросов на заседаниях законодательного органа государственной власти.

В СМИ появилась информация о готовности представителей фракции «Справедливая Россия» внести на обсуждение в Госдуму поправки, предусматривающие возможность лишения депутатского мандата за исключение из фракции. На наш взгляд введение такой нормы не является оправданным. Это, безусловно, был бы действенный механизм воздействия на депутата как члена фракции, однако в этом же состоит и опасность: под прикрытием нарушения этики и дисциплины фракции можно будет таким образом лишить статуса депутата всякого, кто воспротивится мнению большинства и пожелает высказать/не высказывать свое собственное. Введение нормы, позволяющей лишать депутатского мандата по причине исключения депутата из фракции, считаем не оправданным, во-первых, в связи с существованием опасности лишения (под прикрытием нарушения этики и дисциплины фракции) статуса депутата всякого, кто воспротивится мнению большинства и пожелает высказать/не высказать свое собственное, и во-вторых, в связи с тем, что прекращение полномочий депутата за исключение из фракции – мера, которую можно рассматривать как пересмотр без согласия избирателей их волеизъявления.

Использованные источники:

1. *Лапаева В.В. Фракции и депутатские группы в Государственной Думе как субъекты парламентского процесса // Адвокат. 1998. №4.*
2. *Лучин В.О. Конституционные нормы и правоотношения. М., 1997.*

Калабаева Елена Александровна
преподаватель кафедры публичного права
Международного института трудовых и социальных отношений

ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРОЦЕДУР

Исследование проблем, связанных с определением сущности, роли, структурных элементов и иных аспектов административных процедур, а также особенностей их правового регулирования, обусловлено совокупностью объективных обстоятельств. Во-первых, в теории административного права отсутствует единство мнений относительно сущности, понятия, роли административных процедур, что подтверждается фактом не исследованности данного явления в специальных монографических работах по административному праву. Во-вторых, интенсивное правотворчество по созданию отдельных норм и нормативных правовых актов по совершенствованию законодательства в данной сфере.

Государственный аппарат и государственное управление - опорная конструкция любого государства[1, с.87]. В нынешних условиях проведения социально-экономических преобразований достаточно остро стоит вопрос о реформировании государственного управления, в том числе о поиске новых способов повышения его эффективности.

Также следует отметить, что в теории права и теории административного права, в частности, наблюдается отсутствие единообразной точки зрения относительно понятия, сущности, содержания и видов юридических процедур в целом и административных процедур в частности[2, с.236]. В настоящее время в связи с активизацией процессов взаимодействия граждан и их организаций с государственными органами, существует необходимость детального правового регулирования отношений по такому взаимодействию.

В силу издания ряда правовых актов ставится вопрос о необходимости теоретического осмысления складывающихся практических феноменов. Для прогнозирования развития правовой системы и системы государственного управления в целом целесообразно осмыслить общетеоретические предпосылки формирования административных процедур как комплексного института. В противном случае ситуационно сложившиеся на практике модели регулирования, в том числе и негативные, будут влиять на их последующий научный и системный анализ.

Следует подчеркнуть, что, на наш взгляд, административные процедуры это отражение признака формальности права[3, с.30-37].

При характеристике сущности административных процедур представляется целесообразным вести речь о совокупности официально установленных действий в их комплексной системе, которые в данном случае будут сводиться к определенным последовательно сменяющим друг друга юридическим действиям по рассмотрению и разрешению обращений гражданина.

Анализ значения термина «административная процедура» способствует выделению целого ряда ее элементов.

Специалисты ставят своей задачей снизить степень личного участия государственного служащего при взаимодействии с индивидом, что, несомненно, влияет на уровень коррупционных отношений.

На наш взгляд, посредством административных процедур возможно упрощение государственного управления посредством установления сроков, форм документов и т.д.

В целях реализации административно-правового статуса граждан во взаимоотношениях с органами государственного управления подчеркивается необходимость совершенствования законодательства об административных процедурах.

Административные процедуры требуют развития информационных процессов в праве, выраженных в возможности удаленного доступа к процедурам, создании различных реестров и банков данных, ознакомлении заинтересованных лиц с деятельностью государственных органов, что охватывается единым термином «Электронное правительство».

Использованные источники:

1. *Матузов, Н. И. Теория государства и права: учебник для студентов высших учебных заведений, обучающихся по направлению и специальности «Юриспруденция» / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М., Юристь, 2009. – 540 с.*
2. *Бахрах, Д.Н., Административное право России : Учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Д. Н. Бахрах – М.: Норма; Инфра-М, 2000. – 623 с.*
3. *Калинин, С.А. О теоретических основаниях административных процедур / С.А. Калинин // Административные процедуры. Сборник материалов. – Минск: МЦЗПИ, 2008. – С. 30-37.*

Кафарський Олег Володимирович
аспірант кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

СПЕЦІАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО У СФЕРІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ ТА СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

Україна стала першою серед республік колишнього Радянського Союзу, що прийняла спеціальний галузевий кодифікаційний акт – Закон “Про туризм», в якому офіційно визначила і законодавчо закріпила статус туризму як одного з пріоритетних напрямків розвитку національної культури і економіки та здійснення послідовної державної політики в галузі. Закон України “Про туризм» був введений в дію Постановою Верховної Ради України від 15 вересня 1995 року [1].

На реалізацію положень Закону прийнято цілу низку нормативно правових актів як спеціалізованих, так і таких , що певною мірою стосуються туризму. Нині його нормативну базу утворюють понад 200 актів.

До спеціального законодавства функціонування туристичної галузі можна віднести ряд підзаконних актів, зокрема:

- Положення “Про Національну раду по туризму – колегіальний позавідомчий орган», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.1996 р. № 322. Її основне завдання – координація діяльності міністерств і відомств, що пов’язана з реалізацією державної політики в галузі та узгоджене вирішення питань сфери туризму і визначення напрямів її подальшого розвитку [2].

- “Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року», схвалені Указом Президента України від 10.08.1999 р. № 973, метою є яких створення умов для реалізації державної політики в галузі туризму та визначення головних її завдань і стратегії розвитку. Основні напрями мають стати концептуальною базою при розробці загальнодержавних програм соціального та економічного розвитку, забезпечення створення організаційно-правових засад становлення туризму як високорентабельної галузі економіки, важливим засобом культурного і духовного виховання громадян, відтворення їх трудового потенціалу [3].

— Указ Президента України “Про підтримку розвитку туризму в Україні» від 02.03.2001 р. № 127 [4], яким особливі повноваження надані Всеукраїнській громадській організації — Туристичній асоціації України. Її повноваження включають проведення моніторингу основних напрямів розвитку туризму, підготовку проектів законодавчих та інших нормативно-правових актів із питань туризму, забезпечення захисту прав суб’єктів туристичної діяльності та туристів, диверсифікацію туристичної діяльності з метою створення додаткових робочих місць, розширення та зміцнення міжнародного співробітництва в галузі, сприяння виходу вітчизняних суб’єктів туристичної діяльності на світовий ринок турпослуг тощо.

— Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань туризму» від 25.11.1999 р. № 2142 [5], якою сформовано управлінську вертикаль у туристичній сфері шляхом створення підрозділів із питань туризму в

складі місцевих державних адміністрацій та вдосконалено механізм взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади в галузі туризму.

— «Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності», затверджені Наказом Держкомпідприємництва і Держкоммолодьспорттуризму 17.01.2001 р. № 7/62 на зміну раніше діючих умов [6]. Вони встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги щодо провадження господарської діяльності з організації зазначених видів діяльності, а також спрямовані на впорядкування туристичної діяльності, що здійснюється суб'єктами господарювання України, захист прав та інтересів держави в галузі туризму, споживачів турпослуг та суб'єктів туристичного підприємництва.

— «Програма забезпечення захисту та безпеки туристів», затверджена Постановою колегії Держкомтуризму від 08.10.1996 р. № 96/15 [7] і Положення "Про пошуково-рятувальну службу суб'єктів туристичної діяльності» [8] (державна реєстрація 22.07.1996 р, за № 370/1395), направлені на здійснення практичної роботи із забезпечення безпеки туристів, які займаються активними формами пересування, а також їх пошуку, наданню допомоги та захисту в екстремальних ситуаціях; проведення комплексних практичних заходів щодо забезпечення захисту та безпеки туристів.

— «Методичні рекомендації щодо використання туристського ваучера», схвалені Наказом Держкомтуризму від 16.08.1996 р. № 40 [9]. Вони забезпечують регулювання фінансових правовідносин між партнерами в галузі туризму, підтверджують туристичний статус осіб та гарантують сплату і отримання послуг.

— «Методичні рекомендації щодо організації поїздок вітчизняних туристів за кордон», затверджені Постановою Колегії Держкомтуризму від 16.04.1996 р. № 96/8 [10]. Їх мета — регулювання правовідносин при здійсненні громадянами України туристичних подорожей за кордон, державне забезпечення гарантій захисту їх законних прав та інтересів у країні перебування.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України «Про туризм» від 15.09.1995 // ВВР України. – 1995. – № 31. – Ст. 241.*
2. *Положення "Про Національну раду по туризму – колегіальний позавідомчий орган», затв.*
3. *Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.1996 р. № 322 // ІПС "Законодавство»*
4. *станом на 01.09.2009 р.*
5. *Указ Президента України "Про затвердження Положення "Про Основні напрями розвитку*
6. *туризму в Україні до 2010 року» від 10.08.1999 р. № 973 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
7. *Указ Президента України "Про підтримку розвитку туризму в Україні» від 02.03.2001 р. № 127 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
8. *Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій з питань туризму» від 25.11.1999 р. № 2142 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
9. *Наказ Держкомпідприємництва і Держкоммолодьспорттуризму "Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з організації іноземного, внутрішнього, зарубіжного туризму, екскурсійної діяльності» від 17.01.2001 р. № 7/62 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
10. *Постанова колегії Держкомтуризму "Про затвердження Програми забезпечення захисту та безпеки туристів» від 08.10.1996 р. № 96/15 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
11. *Положення "Про пошуково-рятувальну службу суб'єктів туристичної діяльності» від 22.07.1996 р. № 370/139 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
12. *Наказ Держкомтуризму "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо використання туристського ваучера» від 16.08.1996 р. № 40 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*
13. *Постанова колегії Держкомтуризму "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації поїздок вітчизняних туристів за кордон» від 16.04.1996 р. № 96/8 // ІПС "Законодавство» станом на 01.09.2009 р.*

Книш Віталій Васильович
кандидат юридичних наук, доцент Навчально-консультаційного центру Одеської національної юридичної академії у м. Івано-Франківську

«ОСНОВНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН»

Важливе значення для підвищення ефективності функціонування суб'єктів владних відносин має конституційно-правова (конституційна) відповідальність.

В науковій літературі конституційно-правова (конституційна) відповідальність в основному визначається як особливий вид соціальної відповідальності, що має складний політико-правовий характер і настає за конституційне правопорушення (делікт). Тобто зміст даного виду юридичної відповідальності зводиться в основному лише до конституційно-правових санкцій, тобто до ретроспективної (негативної) відповідальності. Разом з тим, при визначенні конституційно-правової відповідальності поза увагою залишено перспективну (позитивну) відповідальність, яка випливає з належної реалізації суб'єктами свого правового статусу.

Враховуючи вищенаведене, вважаємо, що розробка та подальше удосконалення конституційно-правової відповідальності суб'єктів владних відносин має розпочинатись, у першу чергу з визначення їх правового статусу цих суб'єктів. У даному аспекті можна вести мову про те, що дії суб'єктів владних відносин в межах визначеного правового статусу охоплюються поняттям "перспективна (позитивна) відповідальність», а вихід за його межі, що проявляється у вчиненні конституційно-правових деліктів, - поняттям "ретроспективна (негативна) відповідальність».

Специфіка суб'єктів владних відносин, на наш погляд, полягає у дуалізмі їх правового статусу. З одного боку, вони є повноважними представниками держави як у внутрідержавних, так і у зовнішніх відносинах, забезпечують її суверенітет та виконують завдання і функції держави, будучи наділеними для цього відповідними владними повноваженнями. З іншого боку, суб'єкти владних відносин виступають також і як суб'єкти політики, які репрезентують інтереси всього громадянського суспільства чи певної його частини, отримуючи при цьому відповідні повноваження.

Такий їх статус у свою чергу обумовлює значний каталог прав та обов'язків, зокрема:

1) права та обов'язки суб'єктів владних відносин у взаємовідносинах з державою;

2) права та обов'язки суб'єктів владних відносин у взаємовідносинах між ними самими;

3) права та обов'язки у взаємовідносинах з громадянським суспільством, які обумовлені статусом суб'єктів політики.

На основі всього вищенаведеного можна вести мову про такі риси суб'єктів владних відносин як ускладненість їх правового статусу та багатофункціональність. В свою чергу, значний каталог правомочностей та функцій цих суб'єктів обумовлює потребу у розробці ефективного механізму їх відповідальності як перед державою, так і перед громадянським суспільством за взяті на себе зобов'язання. Тут варто зазначити, що у державах розвинутої демократії взаємодія суб'єктів владних відносин з державою, суспільством та взаємодія між самими суб'єктами конституційних відносин належним чином врегульована, що виражаються у формі ефективних конституційних моделей їх поведінки, підкріплених механізмом позитивної та ретроспективної конституційно-правової відповідальності.

Проте, на відміну від держав розвинутої демократії, у транзитних суспільствах та державах, які знаходяться на перехідному етапі розвитку, конституційні моделі взаємодії суб'єктів владних відносин між собою, з державою та з громадянським суспільством знаходяться лише на етапі становлення. Це обумовлюється тим, що, по-перше, саме громадянське суспільство переживає етап перетворення та зміни суспільної свідомості (поступово переходить від недемократичних стереотипів свідомості до демократичних). По-друге, самі суб'єкти владних відносин напряму залежать від тих процесів, що відбуваються у

громадянському суспільстві, оскільки їх формування здійснюється саме через інститути цього суспільства. По-третє, у суспільствах та державах перехідного типу існує проблема чіткого визначення та розмежування повноважень суб'єктів владних відносин, що чітко проявляється у відносинах між вищими органами влади в Україні та обумовлює подальший пошук оптимальної конституційної моделі їх взаємодії.

На нашу думку, ключовим елементом побудови взаємодії суб'єктів владних відносин між собою, з державою та з громадянським суспільством є позитивна (перспективна) та негативна (ретроспективна) конституційно-правова відповідальність.

Позитивна (перспективна) конституційно-правова відповідальність, на наш погляд, пов'язана, по-перше, з чітким визначенням правового статусу (прав, обов'язків, повноважень, завдань та функцій) вищенаведених суб'єктів у відносинах між собою, у відносинах з державою та суспільством, а по-друге, з безумовним та неухильним дотриманням усіх елементів їх правового статусу. Це, на нашу думку, одна з основних передумов формування та утвердження конституційної моделі їх функціонування.

Однак сама по собі позитивна (перспективна) конституційно-правова відповідальність не може бути самодостатньою, оскільки базується більше на моральних засадах, ніж на правових, і характерна в основному для держав розвинутої демократії, а не для держав перехідного типу.

Враховуючи все вищенаведене, у разі недостатності самої позитивної (перспективної) відповідальності починає діяти механізм негативної (ретроспективної) конституційно-правової відповідальності. Це проявляється у тому, що порушення встановленого порядку використання конституційних прав та конституційних повноважень, невиконання чи неналежне виконання конституційних обов'язків тягне за собою несприятливі наслідки у вигляді конституційно-правових санкцій. На нашу думку, саме вона є одним з головних засобів забезпечення правомірної поведінки суб'єктів владних відносин при реалізації ними своїх конституційних прав, повноважень та обов'язків в транзитному (перехідному) суспільстві.

Проте юридична відповідальність суб'єктів владних відносин і такий її різновид, як конституційно-правова відповідальність, на даний час остаточно не сформовані. Оскільки ж конституційно-правова відповідальність є невід'ємним елементом правового статусу суб'єктів владних відносин, то вважаємо, що її формування та подальше удосконалення можливе лише одночасно з утвердженням та розвитком самого конституційно-правового статусу цих суб'єктів.

Таким чином, формування правового статусу суб'єктів владних відносин і такого його ключового елементу, як конституційно-правова відповідальність, обумовлюють потребу у чіткому нормативному визначенні конституційно-правової відповідальності, а також у науковому обґрунтуванні шляхів удосконалення механізму реалізації даного виду юридичної відповідальності.

Кобільник Ростислав Ігорович
аспірант 2-го курсу ад'юнктури
Львівського державного університету внутрішніх справ
начальник відділу юридичного супроводу ТзОВ «СТКІ» (м.Київ)

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОРУШЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БЮДЖЕТНУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Порушення законодавства про бюджетну систему України є одним з найбільш суспільно небезпечних видів порушень у сфері бюджету, а тому дослідження та вирішення проблем, пов'язаних з їх кримінально-правовою кваліфікацією, викликане необхідністю більш

широкого, узгодженого та ефективного використання в правозастосовній діяльності норм Кримінального кодексу України

Однак, як слушно зазначає Р.Л. Степанюк аналіз статистичної інформації, а також матеріалів кримінальних справ, порушених за вказаними статтями КК (ст.ст. 210, 211 КК України – Р.К.), дозволяє дійти висновку, що на практиці існують певні проблеми пов'язані з кваліфікацією діянь службових осіб, котрі припускають правопорушення у бюджетній сфері. Немає єдиних підходів із питань кваліфікації бюджетних злочинів у науковій літературі [1, с.95].

Доволі часто у правозастосовній діяльності виникають труднощі при відмежуванні порушення законодавства про бюджетну систему України (ст. 210 КК України) та зловживання владою (ст. 364 КК України) або службовим становищем чи перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України), які мають свої історичні передумови.

До закріплення в кримінальному Законі кримінальної відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України діяння, пов'язані з порушенням бюджетного законодавства, могли кваліфікуватися як зловживання владою або посадовим становищем (ст. 165 КК України 1960 р.) чи перевищення влади або посадових повноважень (ст. 166 КК України 1960 р.), однак, вони не в повній мірі охоплювали всі особливості кримінально-правової кваліфікації порушення законодавства про бюджетну систему України. В зв'язку з чим, Верховною Радою України 7 жовтня 1997 року був прийнятий Закон України "Про внесення змін до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України, щодо посилення боротьби з порушенням бюджетного законодавства». Цим законом Кримінальний кодекс 1960 р. було доповнено ст. 80-3 "Порушення законодавства про бюджетну систему України», яка безпосередньо встановлювала кримінальну відповідальність за найбільш небезпечні види порушень законодавства про бюджетну систему.

Після чого, з прийняттям у 2001 році нового Кримінального кодексу України, кримінальна відповідальність за порушення законодавства про бюджетну систему України законодавцем закріплена в ст. 210 КК України, яка практично відтворює норми ст. 80-3 КК України 1960 р.

П.П. Андрушко коментуючи ст. 210 КК України зазначає, що оскільки законодавство про бюджетну систему порушується службовою особою шляхом використання нею влади чи службового становища всупереч інтересам служби або вчиненням дій, що виходять за межі наданих їй законом прав і повноважень, то злочин, передбачений ст. 210, за своїм змістом є нічим іншим, як різновидом зловживання владою чи службовим становищем (ст.364) або ж перевищенням влади чи службових повноважень (ст. 365).

Разом з тим норми, передбачені ст. 210 та ст. 364 чи ст. 365, не можуть розглядатись як спеціальна й загальна, оскільки:

- із суб'єктивної сторони зловживання владою або службовим становищем передбачає наявність спеціальних мотивів (корисливий мотив, інші особисті інтереси, інтереси третіх осіб), а мотиви вчинення злочину, передбаченого ст. 210, можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають.

- зловживання владою або службовим становищем, а також основний і особливо кваліфікований склади перевищення влади або службових повноважень належать до так званих матеріальних складів злочинів, оскільки обов'язковою їх ознакою є заподіяння істотної шкоди (основні склади) або спричинення тяжких наслідків (ч.2 ст. 364 та ч.3 ст. 365), а у ст. 210 передбачений злочин із формальним складом [2, с.748].

Шкідливі наслідки, не впливаючи на кваліфікацію за ст. 210, можуть бути враховані при призначенні покарання. За наявності до цього підстав спричинення внаслідок порушення бюджетного законодавства суспільно-небезпечних наслідків має отримувати самостійну кримінально-правову оцінку (наприклад за ст. 191, 364, 365) [3, с.599].

Крім того, незважаючи на те, що суб'єкт злочинів передбачених ст. 210 КК України та ст.ст. 364, 365 КК України спеціальний – службова особа, вони мають відмінності і за

суб'єктним складом. Тому, як зазначає Р.Л. Степанюк, при розслідуванні цих злочинів (ст. 210 КК України – Р.К.) з самого початку існує обмежене коло осіб, які внаслідок свого службового становища мають об'єктивну можливість вчинити злочин [4, с.127].

О.О. Дудуров коментуючи ст. 210 КК України вказує, якщо зловживання бюджетними коштами вчинено службовою особою установи, яка не є розпорядником або одержувачем бюджетних коштів, дії винного мають розцінюватись як злочин у сфері службової діяльності і кваліфікуватись з урахуванням обставин справи за статтею 364 або 365 [3, с.600].

Однак більш правильною є позиція П.П. Андрушко, що ґрунтується на постанові Пленуму Верховного суду України від 26 грудня 2003 р. № 15, який стверджує, що вчинення передбачених диспозицією ч.1 ст. 210 діянь службовими особами, які не є розпорядниками чи одержувачами бюджетних коштів, кваліфікується як перевищення влади або службових повноважень, оскільки ними в такому випадку вчинюються дії, що належать до компетенції вищестоящої службової особи чи службової особи іншого відомства (а ці дії згідно з підпунктом «а» абз.2 п.5 постанови ПВСУ «Про судову практику в справах про перевищення влади або службових повноважень» від 26 грудня 2003 р. № 15 повинні кваліфікуватися саме так) [2, с.747].

***Використані джерела*:**

1. *Степанюк Р.Л. Підвищення ефективності боротьби зі злочинними порушеннями бюджетного законодавства України: проблеми і пропозиції // Ученые записки Таврического национального Университета им. В.И. Вернадского. – 2006. – № 1. – С 95.*
2. *Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т.1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид. перероб. та доп. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.*
3. *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І.Хавронюка. – 5-те вид., переробл. та доповн.. — К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.*
4. *Степанюк Р.Л. Особливості суб'єктів злочинів, пов'язаних з порушеннями бюджетного законодавства. // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – вип. 18. – С. 127-130.*

Ковальчук Наталія Миколаївна

аспірантка Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖУВАЛИНИХ ЗАХОДІВ ЩОДО ІМПОРТУ В УКРАЇНУ: ПРОТЕКЦІОНІСТСЬКА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЧИ ВИМУШЕНА НЕОБХІДНІСТЬ

Відповідно до чинного законодавства в Україні існує декілька видів обмежувальних заходів по відношенню до імпортованих товарів, а саме: антидемпінгові, спеціальні та компенсаційні. Всі вони мають різні підстави та форму застосування, процедуру проведення відповідних розслідувань, що передують впровадженню таких заходів, проте усі вони спрямовані на досягнення єдиної мети: захисту національних товаровиробників від шкоди, яка заподіюється чи може заподіюватися їм імпортом того чи іншого товару.

На сьогодні більшість країн світу в цілому погоджуються з тим, що застосування обмежувальних заходів затримує розвиток міжнародної торгівлі товарами, порушує принцип вільної конкуренції та в певній мірі створює бар'єри в торгівлі. Однак, допоки жодна з країн не відмовилася від права так званого «протекціонізму» власного внутрішнього ринку. В Європейському Союзі поширена практика застосування антидемпінгових заходів, на відміну від спеціальних заходів, оскільки вони вважаються такими, що негативним чином впливають на країни, які дотримуються принципів добросовісної конкуренції. Виходячи з положень Угоди СОТ «Про захисні заходи» спеціальні захисні заходи можуть застосовуватися лише у

виключних надзвичайних випадках. Так, відповідно до параграфу 2.1 Угоди Член СОТ може застосувати захисний захід до товару лише у тому випадку, якщо цей Член СОТ визначив, що такий товар імпортується на його територію у такій збільшеній кількості, в абсолютному або відносному виразі до вітчизняного виробництва, і на таких умовах, що завдає або загрожує завданням серйозної шкоди галузі вітчизняного виробництва аналогічних товарів або товарів, що безпосередньо конкурують з імпортованими [1, с. 292]. Статтею 16 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» також передбачено, що спеціальні заходи можуть застосовуватися у випадках, якщо зростання обсягу імпорту в Україну відбувається у таких розмірах та (або) у такі строки або на таких умовах, що заподіюється або існує загроза заподіяння значної шкоди [2].

Однак, в Україні кількість спеціальних розслідувань, які передують застосуванню спеціальних заходів, не є виключним явищем. Перш за все це спричинено специфікою вітчизняного ринку. Трапляються непоодинокі випадки, коли сусідні держави обмежують імпортні поставки на власну митну територію певних видів товарів, як наслідок, такий імпорт «спрямовується» в Україну. Різке збільшення обсягів імпорту може спричинити серйозну шкоду вітчизняному виробникові подібного товару. У зв'язку із цим на сьогодні існує нагальна потреба посилити моніторинг «чутливих» товарів на внутрішньому ринку України, залучивши до нього профільні центральні органи виконавчої влади, а також проводити моніторинг зовнішніх ринків, залучивши відповідні експертні організації. Необхідна інформація має подаватися безпосередньо до органу, що проводить розслідування – Міністерству економіки України. До цієї програми необхідно залучити і Торговельно-економічні місії при Посольствах України в зарубіжних країнах. На даний час існує практика, згідно з якою Торговельно-економічні місії подають до Міністерства економіки інформацію щодо можливості проведення зарубіжними країнами тих чи інших розслідувань щодо імпорту з України. Проведення такого моніторингу дозволить зменшити кількість спеціальних розслідувань, попередити вітчизняних виробників щодо можливих змін у структурі споживання в Україні тих чи інших товарів.

Однозначно можна стверджувати, що в умовах глобалізації міжнародної торгівлі застосування антидемпінгових, спеціальних та компенсаційних заходів не повинно бути протекціоністськими діями з боку держави, а використовуватися лише у необхідних випадках. На сьогодні крім інструментів торговельного захисту існують інші механізми підтримки та стимулювання вітчизняного виробництва, застосування яких не створює дисбалансів у торгівлі. Проте, трапляються випадки, коли держава, що проводить відповідне розслідування щодо імпорту товару, у тому числі, з України, проводить протекціоністську політику із захисту власного виробництва, відверто порушуючи як норми міжнародного права, так і норми внутрішнього законодавства. Це проявляється у тому, що інформація стосовно порушення розслідування не публікується належним чином, або така інформація надається заінтересованим сторонам (країнам – експортерам, підприємствам – експортерам) уже коли розслідування триває досить довгий час, або навіть на завершальній його стадії. При цьому інформація щодо основних факторів, що мають досліджуватися компетентними органами, на вимогу заінтересованої сторони не надаються, коментарі та позиції заінтересованих сторін не враховуються, «формально» проводяться консультації та слухання. Згідно з правилами СОТ та законодавством України компетентні органи оприлюднюють інформацію щодо порушення розслідування, а також офіційно повідомляють потенційних заінтересованих сторін щодо порушення розслідування, а також про прийняті попередні та остаточні рішення. Зокрема, відповідно до параграфу 16.4 Угоди СОТ Про застосування Статті VI Генеральної Угоди з Тарифів та Торгівлі 1994 року країни – Члени СОТ без затримки доповідають Комітету про всі прийняті попередні або остаточні антидемпінгові рішення. Такі доповіді повинні знаходитися в Секретаріаті для перевірки іншими Членами СОТ [3]. Законом України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» передбачено, що відповідно до рішення про порушення антидемпінгового розслідування Міністерство економіки України публікує відповідне

повідомлення в друкованому органі Кабінету Міністрів України, а саме в газеті «Урядовий кур'єр» [4].

Одним із механізмів боротьби із протекціонізмом є проведення антисубсидиційних розслідувань та застосування за їх результатами компенсаційних заходів з метою усунення наслідків субсидії, що безпосередньо або опосередковано надається для виробництва, переробки, транспортування або експорту товару, ввезення якого на митну територію України заподіює шкоду національному товаровиробнику подібного товару [5].

На сьогодні Україна не має досвіду проведення антисубсидиційних розслідувань, що пов'язано із складністю процесу доведення нелегітимності субсидії, а також із необізнаністю вітчизняних виробників у підготовці скарги про порушення антисубсидиційного розслідування. У зв'язку із цим надзвичайно важливим є питання організації співпраці з вітчизняними виробниками на предмет роз'яснень вимог законодавства щодо підготовки та подання антисубсидиційної скарги.

Таким чином, механізми захисту національного товаровиробника від демпінгового, масованого та субсидованого імпорту потребують удосконалення, впровадження відповідних заходів щодо співпраці із вітчизняними виробниками, посилення діяльності щодо моніторингу внутрішнього та зовнішніх ринків. Такі заходи підвищать ефективність роботи у сфері інструментів торговельного захисту, сприятимуть розвитку вільної конкуренції в торгівлі.

***Використані джерела*:**

1. *Результати Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: «Вимір», Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ. – 1998. – 503 с.*
2. *Закон України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22 грудня 1998 року № 332 XIV (зі змінами та доповненнями) // Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», ТОВ «Ліга – Закон». – 2009.*
3. *Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів та торгівлі 1994 року // Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», ТОВ «Ліга – Закон». – 2009.*
4. *Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22 грудня 1998 року № 330 XIV (зі змінами та доповненнями) // Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», ТОВ «Ліга – Закон». – 2009.*
5. *Закон України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» від 22 грудня 1998 року № 331 XIV (зі змінами та доповненнями) // Інформаційно-аналітичний центр «Ліга», ТОВ «Ліга – Закон». – 2009.*

Корейба Ігор Вячеславович

аспірант 3-го року навчання, юридичного факультету,

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ У СФЕРІ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Повноваження Конституційного Суду України щодо конституційності норм міжнародних договорів є одночасно однією з основних його функцій. Проте реалізує це право не часто. За час своєї діяльності було розглянуто 4 справи про конституційність чинних міжнародних договорів та міжнародних договорів, що вносилися до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, у яких прийнято 1 висновок і 3 ухвали [1, с.9].

Відповідно Закону України "Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року, надання згоди на обов'язковість міжнародного договору для України здійснюється залежно

від виду договору. Верховною Радою України у формі закону про ратифікацію міжнародного договору, а для договорів, які не потребують ратифікації – у формі указу Президента України щодо міжнародних договорів, які укладаються від імені України та у формі постанови Кабінету Міністрів України щодо міжнародних договорів, які укладаються від імені Уряду України.

У зв'язку з цим виникає наступна проблема: чи допустимий розгляд в Конституційному Суді конституційності законів про ратифікацію міжнародних договорів, а також правових актів Президента і Кабінету Міністрів України. З практики, 24 грудня 1999 року Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин 1992 року. Після ратифікації 54 народних депутатів звернулися до Конституційного Суду України з поданням про визнання закону про ратифікацію неконституційним. Суд прийняв з цього приводу рішення, де зазначив, що зазначений закон підписаний і оприлюднений з порушенням статті 94 Конституції України, у зв'язку з чим його було визнано неконституційним [2, с. 5-9]. Чи правильно це? На це питання слід дати негативну відповідь. Ця практика є не прийнятною. Оскільки, якщо втрачають юридичну силу закони про ратифікацію міжнародних договорів, а також правові акти Президента і Кабінету Міністрів України, що приймаються при укладанні міжнародних договорів, то стають недійсними і санкціоновані ними міжнародні договори, які вже набули чинності. В результаті Україну можуть звинувачувати у порушенні міжнародних зобов'язань, оскільки це торкнеться інтересів інших держав-учасниць даного договору. Але такі наслідки явно виходять за межі компетенції Конституційного Суду України, оскільки відповідно до статті 27 Віденської конвенції «Про право міжнародних договорів» встановлено імперативну норму про те, що учасник міжнародного договору не може посилатися на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання ним договорів. Таким чином, визнання можливості заперечування в Конституційному Суді України правового акту про ратифікацію або затвердження міжнародного договору, незалежно від його рішення, неминуче веде до поразки у міжнародних судах і втрати авторитету України на міжнародній арені. Дуже вдалою з цього приводу є норма Конституції Хорватії: «Міжнародні договори, які були укладені і ратифіковані відповідно до Конституції і які були опубліковані, є складовою частиною системи правових норм Республіки і мають більшу юридичну силу порівняно з законом. Їх положення можуть змінюватися чи скасовуватися лише за умов і способом, що передбачені у самих договорах або згідно з загальними нормами міжнародного права» [3, с.471].

Не можна не погодитись з думкою кандидата юридичних наук Сергієнко Н., що політичні договори завжди були досить складним елементом у договірній практиці будь-якої держави, оскільки ефективна реалізація їх положень потребує від держави в особі її органів чіткої взаємодії та уникнення випадків погіршення ситуації у разі невиконання норм міжнародних договорів [4, с.50]. Вирішення питання про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору — це суверенне, невід'ємне право держави як суб'єкта міжнародного права. Тому, після визнання міжнародного договору неконституційним у порядку попереднього конституційного контролю, відмова в будь-який спосіб від прийняття державою міжнародно-правових зобов'язань не означає порушення цих зобов'язань. Натомість, остаточно погодившись на обов'язковість міжнародного договору, держава повинна дотримуватися його положень. Будь-яке ухилення від виконання договору, зокрема визнання його неконституційним, потребує погодження з іншими сторонами міжнародного договору [5, с.93].

Для подолання негативних наслідків для України, які можуть виникати як у сфері скасування правових актів про ратифікацію або затвердження міжнародного договору, так і у сфері наступного конституційного контролю, який може здійснюватися щодо чинних міжнародних договорів України, треба внести наступні зміни до Конституції України і Закону України «Про Конституційний Суд України»:

- скасувати правову норму, що передбачає повноваження Конституційного Суду України щодо визначення конституційності чинних міжнародних договорів України (виключення наступного конституційного контролю);
- скасувати правову норму, яка дозволяє Конституційному Суду України розглядати на конституційність правові акти про ратифікацію або затвердження міжнародного договору (виключення опосередкованого контролю);
- прийняти правову норму, яка б зобов'язувала Кабінет Міністрів України та Президента України перед укладенням договору відповідно від імені Уряду України та від імені України, внести його проект до Конституційного Суду України для визначення конституційності (запровадження попереднього контролю для всіх міжнародних договорів).

Потрібно розуміти, що подібний контроль може стати значним тягарем для Конституційного Суду України, але ж можливість наявності колізій між Конституцією України та міжнародним договором, непередбачуваних наслідків виправдовує саме таке вирішення проблемних питань.

***Використані джерела*:**

1. *Селівон М. Конституційний Суд України: дев'ятиріччя діяльності // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. - № 4.*
2. *Рішення Конституційного Суду України від 12 липня 2000 року у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України Закону України "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» // Вісник Конституційного Суду України. – 2000. -№ 3.*
3. *Конституции государств Европы. Т. 3. –М.: Норма, 2001.*
4. *Міжнародні договори у практиці органів конституційної юрисдикції європейських держав: контроль конституційності положень міжнародно-правових актів // Вісник Конституційного Суду України. – 2007. - № 1.*
5. *Міжнародні договори у практиці органів конституційної юрисдикції європейських держав: контроль конституційності положень міжнародно-правових актів (продовження) // Вісник Конституційного Суду України. – 2007. - № 2.*

Коссе Дмитро Дмитрович

кандидат юридичних наук, в.о. доцента кафедри конституційного та адміністративного права та процесу Чорноморського державного університету ім. Петра Могили

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ В ЕКОНОМІЦІ

У зв'язку із дуже швидким розвитком нових суспільних відносин, виникненням нових об'єктів та суб'єктів правовідносин в Україні, в сучасній правовій системі України виникає необхідність у застосування такої юридичної форми як правовий режим. Таке правове явище було відомо юриспруденції ще на етапі її розвитку, але зараз в Україні воно отримує все більшу актуальність для застосування. Фактично правовий режим стає особливим правовим інструментом (виключенням) законодавця при формуванні правової системи України.

Правовий режим врегульовує комплексні суспільні відносини (поза межами окремих галузей права) шляхом обмеження або збільшення об'єму правосуб'єктності, кількості об'єктів права та встановлення особливого механізму правового регулювання.

Встановлення такого правового явища законодавцем здійснюється із визначених підстав (наприклад, економічного обґрунтування) при особливому порядку створення, зміні та припинені такого явища та у деяких випадках особливому порядку застосування. Саме в такому контексті з'являється і існує загальний національний правовий режим, виникають режими сприятливості або несприятливості тих чи інших суспільних процесів для тих чи інших суспільних відносин, які потребують негайного особливого правового врегулювання.

Правові режими, направлені на врегулювання соціальних і особливо економічних процесів повинні мати відповідну структуру, що дозволяє їм ефективно досягати поставлену перед ними мету. Фактично структура є тим організаційним аспектом існування правового режиму без якого його ефективне функціонування не можливе. Структура будь-якого правового режиму повинна складається із: елементів механізму правового регулювання (норми права, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації прав та обов'язків, правозастосування), суб'єктів (правовий статус, правосуб'єктність), об'єктів права, методів взаємодії конкретних видів суб'єктів із об'єктами, системи гарантій (юридична відповідальність за порушення режиму). При цьому слід розуміти, що теорія права включає суб'єктів та об'єкти права в структуру правовідносин.

Хоча виділення таких її елементів і не є догмою, але вищезазначені елементи структури обов'язково на думку автора, повинні бути присутніми при встановленні правових режимів. Крім того, для правового режиму важливе значення мають такі умови, як час, простір, коло осіб, на яких він розповсюджується. В будь-якому правовому режимі також присутні ці три компонента змісту.

В теорії йде багато спорів з приводу існування такої правової матерії як правовий режим поза межами конкретно визначених галузей права. Наприклад, С.С. Алексєєв взагалі виділяє окрему категорію в теорії права яку називає комплексні галузі права [1, 376]. Комплексність категорії правовий режим виникає у зв'язку із необхідністю врегулювання цілої сфери суспільних відносин (вільні економічні зони, спеціальні правові режими оподаткування визначених суб'єктів, об'єктів правового регулювання, правовий статус державних фінансів, особливості правового регулювання в умовах підготовки України до ЄВРО - 2012).

Одним із важливіших елементів правового режиму є механізм правового регулювання. Елементи механізму правового регулювання розглядаються деякими вченими-теоретиками по різному. Дуже важливим в цьому сенсі постає питання про схожість змісту понять правовий режим та механізм правового регулювання. Але ці поняття не тотожні. Механізм правового регулювання означає систему правових засобів, організованих найбільш послідовним чином в цілях визначення проблемних питань, що постають перед суб'єктом права в процесі задоволення та реалізації своїх прав та їх подальшому врегулюванні.

Фактично правовий режим реалізується через механізм правового регулювання, який є загальним порядком, процесом дії та реалізації права. Якщо механізм правового регулювання це юридична категорія, яка визначається як здійснюється правове регулювання (процедурна характеристика), то правовий режим – це змістовна характеристика конкретних нормативних засобів, які повинні організувати визначену частину життєдіяльності людини. Але ж тут слід розуміти, що зміст та елементи механізмів правового регулювання в різних галузях права різні і тут слід визначатися із тими механізмами, за допомогою яких буде існувати правовий режим, пріоритетність одних засобів правового регулювання над іншими. Так необхідно визначати за допомогою яких засобів та методів буде встановлюватися правовий режим щодо суб'єкту права (особливий режим реєстрації), застосовуватися (особливі органи, що здійснюють управління, вирішують спори тощо), припинятися (особливі форми прининення, як суб'єктивні так і об'єктивні) тощо.

Кожний правовий режим може передбачати специфічний механізм правового регулювання, його особливий порядок, який направлений на конкретні види суб'єктів та/або об'єктів права, пов'язаний не стільки с конкретними ситуаціями, скільки з більш широкими загальноприйнятими соціальними процесами, в рамках яких ці суб'єкти та об'єкти взаємодіють.

Але така побудова визначається об'єктивними речами, що зумовлює деяку особливість структури правових режимів в сфері економіки в залежності від галузі господарства (виробництво, торгівля, фінанси тощо). Втручання держави в Україні в економічні процеси до настання глобальної економічної кризи 2008-2009 років було не значне, хоча різні аспекти економічної діяльності встановлювалися та гарантувалися декільками галузями права. Більше наголосу приділялося дозвільній системі в сфері економіки, держава (державні

чиновники) прагне контролювати сферу надання дозволу, а не фактичного здійснення господарської діяльності та її результатів. Так, правове регулювання сфери економічних відносин в українському суспільстві здійснюється починаючи від конституційного права (гарантовано право на здійснення підприємницької діяльності), адміністративного (встановлюється порядок заняття окремими видами діяльності, ліцензування, дозвільна система), господарського та цивільного, земельного та трудового права. Таким чином, суспільні відносини в сфері економіки включають декілька предметів та об'єктів правового регулювання.

При цьому взаємодія в сфері економіки здійснюється між суб'єктами із власними повноваженнями (державні органи, контролюючі органи), суб'єктами господарювання (виробниками, імпортерами, експортерами, торгівцями), споживачами, тобто суб'єктивний склад достатньо широкий, взаємовідносини регулюються як в режимі підлеглості, та і рівності між собою. В цьому процесі існують дуже різні по суті механізми правового регулювання, методи та способи правового регулювання, починаючи від імперативних норм про обов'язковість державної реєстрації суб'єктів господарювання до диспозитивних норм щодо суттєвих умов угод між суб'єктами господарювання і відповідно від кримінальної відповідальності за порушення (фіктивне підприємництво) і до цивільно-правової відповідальності та адміністративно-господарських санкцій.

При такій різнобарвності методів, предмету правового регулювання, об'єкту правового регулювання, різних правових статусів суб'єктів правовідносин, широкого спектру відповідальності встановлення правового режиму вимагає особливих підходів до встановлення відповідних режимів, особливих вимог щодо юридичної техніки встановлення режимів, особливих вимог до законодавця.

При встановлені та застосуванні визначенню підлягають в залежності від мети встановлення правового режиму коло осіб, до яких буде застосовуватися правовий режим (суб'єктивний склад), до яких конкретних правовідносин (об'єкт та предмет правового регулювання), якими саме методами таке регулювання буде здійснюватися відносно конкретних правовідносин (імперативні або диспозитивні), або взагалі не буде існувати і саме цим буде відрізнятися від загального правового режиму.

В залежності від цього можуть з'являтися особливі правові режими управління (державне, недержавне), оподаткування, особливі режими фінансів, в тому числі державних, особливі митні режими тощо.

Таким чином, структура правового режиму в сфері економіки це дуже складна категорія правової дійсності, яка вимагає від законодавця відповідного економічного, соціального обґрунтування встановлення або зміни такого режиму, здійснення економічних розрахунків, визначення конкретних елементів щодо яких буде застосовуватися такий особливий режим. Але не зважаючі на складність структури і самого явища правових режимів, особливостей його застосування актуальність їх як ефективного інструменту правового регулювання особливо в умовах глобальної економічної кризи збільшується. Це визначається насамперед необхідністю дуже швидкого та якісного реагування на нові виклики часу, глобальної економічної кризи та визначення стратегічного розвитку економіки держави та державного втручання.

Використані джерела:

1. *Алексеев С.С. Общая теория права. М.: Юридическая литература, 1982. – С. 562*

Крупенина Елена Эдуардовна
студентка 3 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

НОРМОТВОРЧЕСКАЯ ИНИЦИАТИВА ГРАЖДАН: ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

Президентом Украины В. Ющенко 31 марта 2009 года был внесен в Верховную Раду проект Закона «О внесении изменений в Конституцию Украины», в ст. 81 которого зафиксировано право законодательной инициативы граждан в количестве не менее 100 тыс. человек, и полутора миллиона человек – для изменения Конституции [1]. В связи с этим интерес, на наш взгляд, вызывает опыт Республики Беларусь, где институт нормотворческой инициативы граждан легально закреплен как на республиканском, так и на местном уровне.

Конституция Республики Беларусь в статье 99 впервые за историю белорусского народа закрепила владеющих избирательным правом граждан в количестве 50 тысяч человек в качестве субъекта права законодательной инициативы. Во исполнение конституционных норм был принят Закон Республики Беларусь от 26 ноября 2003 года «О порядке реализации права законодательной инициативы гражданами Республики Беларусь» (далее – Закон). Указанный Закон конкретизирует порядок осуществления права законодательной инициативы гражданами и устанавливает строгие процессуальные рамки при реализации данного права. Граждане как субъекты права законодательной инициативы опосредуют процесс выявления общей воли и доведения ее до правотворческого органа. Формами реализации права законодательной инициативы граждан, исходя из ст. 5 Закона, являются проекты законов: 1) о внесении изменений и дополнений в Конституцию Республики Беларусь, о толковании Конституции Республики Беларусь; 2) о внесении изменений или дополнений в законы Республики Беларусь, о признании утратившими силу законов Республики Беларусь; 3) о толковании законов Республики Беларусь; 4) иных проектов законов Республики Беларусь [2]. Таким образом, можно говорить о широком круге проектов законов, право внесения которых предоставляется гражданам. Кроме того, этот перечень не является закрытым, устанавливая возможность внесения иных проектов законов.

При этом следует отметить, что правоприменительной практике Республики Беларусь пока не известны случаи воплощения в жизнь конституционного права законодательной инициативы граждан, хотя такие попытки имели место. Можно говорить о ряде причин, затрудняющих реализацию данного права, и в первую очередь это довольно сложный порядок, определенный в отечественном законодательстве. Как справедливо отмечается в научной литературе, «организационная составляющая указанной конструкции настолько велика, что граждане в ней практически «отходят» на задний план, а основой является организованная специальным образом, жестко структурированная, с распределением функций, с определенными финансовыми средствами группа, что по своей сущности приближается к партии (партийной ячейке) (даже не общественной организации)» [3, стр. 62]. Кроме того, довольно малый срок для сбора подписей граждан (всего 1 месяц для того, чтобы собрать 50 тысяч), серьезные требования к соблюдению в проекте закона правил нормотворческой техники, несколько обязательных юридических экспертиз, в том числе в Министерстве юстиции Республики Беларусь, до внесения законопроекта в Парламент – все это, думается, не способствует активному осуществлению народных замыслов, направленных на внесение своих, подлинно демократических законопроектов в представительный орган.

Также необходимо сказать и о существовании в Республике Беларусь права населения на правотворческую инициативу по вопросам местного значения, о чем говорится в ст. 31 Закона Республики Беларусь от 20 февраля 1991 года «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь». Как и в случае с законодательной инициативой граждан, проект нормативного правового акта, вносимого населением, при соблюдении установленной процедуры подлежит обязательному рассмотрению. Однако требования,

предъявляемые к количеству граждан, сроку сбора подписей, предоставлению проекта решения местного Совета депутатов и пр. должны устанавливаться решением конкретного органа местного самоуправления. На практике в настоящее время такой порядок нормативно закреплен только решением Минского городского Совета депутатов. В этой связи представляется необходимой дополнительная регламентация данного вопроса в законодательстве. Здесь возможно два подхода: 1) принятие специального унифицированного законодательного акта, объединяющего в себе все требования к процедуре реализации правотворческой инициативы населения по вопросам местного значения; 2) принятие местными органами самоуправления решений, которые бы регламентировали порядок осуществления населением данного права.

Нормотворческая инициатива граждан позволяет выявить реальные общественные потребности в правовом регулировании тех или иных отношений, учитывать интересы групп населения, стимулировать правовую активность граждан. Являясь одним из демократических институтов, она призвана стать составной частью демократической конституционной системы развития белорусской государственности. Однако в современной Республике Беларусь как законодательная инициатива граждан, так и правотворческая инициатива населения по вопросам местного значения - пока маловостребованные политические права граждан. Интерес к изучению данного правового института связан с необходимостью повышения его роли в системе народовластия, обеспечения реальной возможности участия населения в процессе управления делами государства, гарантированного Конституцией Республики Беларусь.

Исходя из вышеуказанного, считаем, что сам факт закрепления белорусским законодателем таких общепризнанных демократических институтов, как законодательная инициатива граждан страны и правотворческая инициатива населения по вопросам местного значения, заслуживает поддержки. В то же время, очевидно, что процедуры реализации этих инициатив еще существенно не доработаны и нуждаются в совершенствовании. Как невозможно создание идеального нормативного правового акта, так невозможно и создание идеальной модели процесса его принятия. Поэтому постоянная необходимость развития правовой базы в любом обществе неоспорима. Неопровержимой является и необходимость совершенствования самого процесса принятия нормативных правовых актов, одной из составляющих которого является институт законодательной инициативы граждан. Важно при этом, чтобы изменения законодателем вносились на основе глубоких научных разработок и практического опыта правоприменителя в настоящей сфере. Это позволит избежать возможных ошибок при подготовке конкретных актов законодательства, а также будет способствовать стабильности нормативной правовой базы государства в целом.

Использованные источники:

1. *Про внесення змін до Конституції України: проект Закону України / Президент Украины Виктор Ющенко: официальное интернет-представительство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.president.gov.ua/content/constitution.html - Дата доступа: 02.04.2009*
2. *О порядке реализации права законодательной инициативы гражданами Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 26 ноября 2003 №248-З / Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 2003. №133. 2/997; 2008. №184. 2/1507.*
3. *Мурашко, Л.О. Нормотворческое пространство: проблемы правообразования в Республике Беларусь / Л.О. Мурашко. – Мн.: «Белорусская наука», 2008. – 203 с.*

Лисюк Олексій Юрійович
студент 5-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ІНСАЙДЕРСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Реалії сьогодення свідчать, що фінансовий ринок України знаходиться на стадії формування та розвитку. Кризові явища суспільства та економіки вкотре свідчать про необхідність чіткого регулювання фондових ринків та гарантування їх учасникам нормальних умов діяльності, заснованих на рівності та прозорості механізмів. На сьогоднішній день, рівень розвитку фінансового ринку України за оцінкою Міжнародної організації комісій по цінних паперах (IOSCO) визначається як нерегульований ринок, що розвивається. Важливою запорукою стабілізації та якісного розвитку фондового ринку є нормативне закріплення засобів попередження та боротьби зі зловживаннями на ринку.

Серед таких зловживань особливої уваги потребує інсайдерська інформація. Нормальний рівень законодавчого регулювання питань, пов'язаних з інсайдерською інформацією гарантує цілісність фінансових ринків та підвищує довіру інвесторів на цих ринках. Першочерговим завданням відповідних нормативних актів є, власне, визначення інсайдерської інформації, її відмежування від інших видів інформації, що стосується функціонування фінансових ринків. На сьогоднішній день існує певна диференціація підходів до розуміння цього поняття.

Перш за все, варто відзначити Директиву Європейського Парламенту та Ради №2003/6/ЄС від 28 січня 2003 р. «Про інсайдерську діяльність та маніпулювання ринком»[1;18], яка формує основні засади регулювання питань, пов'язаних з інсайдерською інформацією, та більшість положень котрої імплементовано в національне законодавство Європейських країн.

Інсайдерська інформація – будь-яка інформація чітко визначеного характеру, котра не була публічно оголошена, що прямо чи опосередковано стосується одного чи кількох емітентів фінансового ринку, або одного чи кількох фінансових інструментів і котра може мати вплив на формування та зміну ціни на регульованому ринку.

Директива визначає, що джерелом такої інформації може бути як професійна діяльність особи, так і вчинення певного протиправного діяння. До інсайдерів (осіб, що володіють інсайдерською інформацією) відносяться: особи що є членами адміністративних, управлінських та контрольних органів емітента; особи, що мають частку в статутному капіталі емітента; особи, що отримали доступ до такої інформації в силу трудової діяльності, професії, або службових обов'язків; особи, що отримали доступ до інформації шляхом вчинення злочинних дій.

В Україні визначення поняття «інсайдерська інформація» наведено в Законі України «про цінні папери та фондовий ринок», де її визначено як будь-яку не оприлюднену інформацію про емітента, його цінні папери або правочини щодо них, оприлюднення якої може значно вплинути на вартість цінних паперів. Ч. 4 ст. 44 даного Закону зазначає, що перелік інформації, що належить до інсайдерської встановлює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. На виконання даного положення через 2 роки після вступу закону в дію було прийнято Рішення ДКЦПФР «Про визначення інформації, яка належить до інсайдерської»[2;138], в якому дано вичерпний перелік джерел інсайдерської інформації, а саме річна та квартальна інформація, щодо емітента, а також відомості про особливу інформацію стосовно емітента.

Загалом, в плані визначення поняття, український законодавець орієнтувався саме на положення директиви, однак запропонована схема виключного переліку видів інсайдерської інформації не є доцільною, оскільки фактично головним критерієм для визначення такої інформації є її неоприлюдненість та можливість значного впливу на вартість фінансових інструментів

Важливо також розглянути стан правового регулювання даного питання в Російській Федерації. Так, Федеральний закон «Про ринок цінних паперів» оперує поняттям «службова інформація», під яким розуміється будь-яка інформація про емітента і випущені ним емісійні папери, що не є загальнодоступною, і яка ставить осіб, які нею володіють в силу свого службового становища, трудових обов'язків чи договору з емітентом, в привілейоване положення в порівнянні з іншими суб'єктами ринку цінних паперів. До числа осіб, що володіють такою інформацією, в порівнянні з запропонованим Директивою переліку також додано аудиторів емітента чи професійного учасника ринку, пов'язаного з цим емітентом договором.

Дещо інше поняття визначено в Кодексі корпоративної поведінки. Інсайдерською інформацією відповідно до даного кодексу визнається суттєва інформація про діяльність товариства, акції і інші цінні папери товариства і правочини з ними, яка не є загальнодоступною і розкриття котрої може здійснити значний вплив на ринкову ціну акцій і інших цінних паперів товариства.

В 2003 році розглядався проект Федерального закону «Про інсайдерську інформацію», але був відхилений.

На 2009 рік заплановано прийняття Федерального закону «Про протидію неправомірному використанню інсайдерської інформації і маніпулюванню ринком».[3] Законопроект визначає, що інсайдерська інформація,- це достовірна по своєму характеру нерозкрита інформація, що стосується одного чи кількох емітентів цінних паперів, одної чи кількох управляючих компаній інвестиційних фондів, пайових інвестиційних фондів і недержавних пенсійних фондів, одного чи кількох виробників товару або одного чи кількох фінансових інструментів чи товарів, а також інша інформація, розкриття якої може суттєво вплинути на ціни таких фінансових інструментів чи товарів. Також в контексті статті дається роз'яснення достовірності інформації, значного впливу на ціни. Також визначено, що не є інсайдерською інформація,отримана в результаті передачі інсайдерських відомостей невизначеному колу осіб, або отримана в результаті досліджень на основі загальнодоступних даних.

Також важливим здобутком даного законопроекту є розширене визначення кола інсайдерів, до яких включено емітентів, організаторів торгівлі, професійних учасників ринку. Також до інсайдерів відносяться фізичні особи, що пов'язані з вищенаведеними суб'єктами на основі трудових та цивільно-правових договорів, особи, що володіють не менше як 25% голосів в вищому органі управління зазначених суб'єктів, члени їх вищих органів управління. Окремою категорією виділяються інформаційні та рейтингові агентства та службові особи – представники органів управління та контролю, державні та муніципальні службовці.

Також новелою даного законопроекту є визначення категорії осіб, що є вторинними інсайдерами. До них відносяться особи, що отримали інсайдерську інформацію безпосередньо від інсайдерів по їх волі або випадково, а також особи, що отримали інсайдерську інформацію в наслідок вчинення правопорушення.

Безперечно, саме охарактеризований законопроект демонструє найбільш зважений підхід до поняття інсайдерської інформації, дає найбільш повне її визначення та характеризує її джерела. Важливо також відмітити, що на відміну від українського законодавства, запропоновано, у відповідності до Директиви, встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення порядку використання інсайдерської інформації.

Стан фондового ринку України свідчить про необхідність врахування досвіду Російської та створення повноцінної системи норм регулювання відносин, пов'язаних з інсайдерською інформацією.

***Використані джерела*:**

1. *Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation (market abuse) //Official Journal of the European Union L96 .- April 2003. - Volume 46 12.*
2. *Про визначення інформації, яка належить до інсайдерської : Рішення Держкомісціннихпаперів від 21.11.2006 № 1344 // Офіційний вісник України. - 2007 р. - № 6.*
3. *Проект Федерального закона N 145626-5 «О противодействии неправомерному использованию инсайдерской информации и манипулированию рынком» (ред., внесенная в ГД ФС РФ) [електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.consultant.ru/online/base/?req=doc;base=PRJ;n=65042;p=1*

Литвин Олена Петрівна
викладач кафедри трудового, земельного та екологічного права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЮ ТА УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМИ ФІНАНСАМИ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ В XIX ст.

Історично склалося, що спочатку виникла наука «про державні фінанси», а потім від неї відокремилося самостійне вчення про місцеві фінанси, поняття «місцеві фінанси» виникло, як зазначає Кравченко В.І., на противагу поняттю «державні фінанси» [1]. Нам видається, що не зовсім коректно вести мову про противагу, навряд чи державне слід протиставляти місцевому.

Розвиток фінансового права як своєрідної галузі права вказує на необхідність перегляду, уточнення змісту базових фінансово-правових категорій, які набувають нових якостей разом із зміною суспільних відносин. Такою категорією, як зазначає А.А. Коваленко, є «місцеві фінанси» [2]. І це не випадково, адже від правильного розкриття змісту цієї категорії залежить організація та здійснення управління, вибір методів і форм управління відповідними суб'єктами.

Термін «місцеві фінанси» уходить своїм корінням ще у XVIIIст., а до того у обігу знаходився інший термін – «місцеве фінансове господарство». Розвиток теорії місцевих фінансів особливо інтенсивно відбувався в Німеччині ще на початку XIX ст. Тогочасний міністр Пруссії у справах митниці, фабрик і торгівлі Карл Штейн (1757– 1831) стояв у витоків економічних і політичних реформ, а також реформи місцевого самоврядування та управління. Саме з діяльністю цього політика пов'язане виникнення ідей, які згодом посприяли організації місцевих фінансів як окремого інституту в Німеччині [3]. Далі питання місцевого самоврядування і місцевих фінансів розробляли відомі німецькі вчені юристи та економісти, як Лоренц Штейн, Рудольф Гнейст, Ріхард фон Кауфман, Адольф Вагнер. Останній довів, що фінансове господарство слід включати до публічного господарства і, таким чином, місцеві фінанси, поряд з державними та фінансами міждержавних об'єднань, є публічними фінансами [4]. На теренах Російської Імперії подібні питання досліджувати В.О. Лебедєв, О.І. Васильчиков, Б.Б. Веселовський, І.Х. Озеров, П.П. Гензель, та інші видатні вчені.

На XIX ст. припали численні реформаційні процеси в економіці, фінансах і праві. До реформування управління місцевими фінансами чимало зусиль доклали фінансисти М.М. Сперанський та В.А. Татаринов. Так, М.М. Сперанський склав план фінансів на 1810 р. і з його реформами у фінансовій системі державний фінансовий контроль по суті став здійснюватися із дотриманням принципу незалежності. Татаринов В.А. у 1858 р. розробив та подав царю Олександру II (цей самодержавець увійшов в історію як видатний реформатор; за часу його правління (1855-1881 рр.) скасовано кріпацтво, реформовано фінансово-контрольну та судову системи, місцеве самоврядування та управління тощо) проект

організації бюджетної, касової та контрольної справи в Росії. Цей проект ґрунтувався на ідеях, перш за все, М.М. Сперанського стосовно незалежного фінансового контролю. У ті часи зазнав змін і фінансовий контроль, що здійснювався на місцях. Так, з 1 січня 1965 р. у 12 губерніях були створені місцеві контрольні установи (палати), а з прийняттям закону про контрольні палати (1 січня 1866 р.) ці установи відкрилися у всіх областях та губерніях Російської Імперії. Створені місцеві контрольні палати не належали до губернських установ. Вони підпорядковувалися Державному контролеру, були йому підзвітні. Місцеве казначейство не могло давати контрольним палатам ніяких безпосередніх розпоряджень. Тобто принцип незалежності і самостійності було закладено в основу всієї вертикалі контрольно-ревізійних установ. Варто відмітити, що за свідченням Татаринова В.О. місцеві контрольні палати та їх керівники користувалися в регіонах великою повагою; завдяки їх чесному та принциповому служінню інтересам справи численні фінансові порушення, які раніше вважалися звичайним явищем, або взагалі припинилися, або стали рідким виключенням.

Найважливіше, що вже у XIX ст. стало зрозумілим, що метою фінансового контролю у сфері управління фінансами є не стільки переслідування фінансових правопорушень, скільки їх попередження. Звичайно, краще попередити правопорушення, ніж боротися з його наслідками.

Далі були реформи та контрреформи періоду Олександра III (1881-1894 рр.), Миколи II (1894-1917 рр.), Сальського Д.М., Рейтерна М.Х., Вітте С.Ю.

Досить проблематично стверджувати, що у XIX ст. відбулися суттєві зміни у правовому регулюванні управління у сфері місцевих органів тогочасної України оскільки то був період взагалі реального становлення системи місцевих фінансів (особливо під впливом земської реформи). Перш, ніж щось реформувати, потрібно ще щось створити.

Система контролю реформувалася, а система місцевих фінансів стрімко розвивалася.

***Використані джерела*:**

1. *Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К.: Товариство «Знання»; КОО, 1999. – С.25.*
2. *Коваленко А. А. Місцеві фінанси як фінансово-правова категорія та об'єкт фінансового контролю / А. А. Коваленко // Форум права. – 2008. - № 3. – С. 213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08kaaofk.pdf*
3. *Кравченко В.І. Місцеві фінанси України: Навч. посіб. – К.: Товариство «Знання»; КОО, 1999. – С. 18–19.*
4. *Музика О.А. Доходи місцевих бюджетів за українським законодавством: Монографія. – К.: Атіка, 2004. – С. 16.*

Личенко Ірина Олександрівна

здобувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу Львівського державного університету внутрішніх справ, викладач кафедри права Львівського інституту МАУП.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Державне управління у сфері захисту права власності виявляється у практичній діяльності правоохоронних органів щодо попередження адміністративними засобами посягань на державне, комунальне і приватне майно та їх припинення.

Вітчизняне законодавство відзначається значними прогалинами правового регулювання у цій сфері. До кінця невизначеним у нашому законодавстві є питання попередження правоохоронними органами посягань на право власності. Не зовсім чіткою є процедура

попередження правопорушень у сфері власності патрульно-постовою службою міліції, силами муніципальної міліції, працівниками підрозділів з попередження правопорушень неповнолітніх, дільничними інспекторами.

Доцільним з цього приводу було б прийняття Закону України «Про правоохоронну діяльність», що визначив би основні організаційні засади, види профілактичної діяльності правоохоронних органів, внесення відповідних змін до Статуту патрульно-постової служби міліції України.

При формуванні системи попередження правопорушень правоохоронним органам слід використовувати попередній досвід, уникаючи формалізму, захоплення кількісними показниками [1, с. 18]. Основними завданнями при цьому слід вважати узгодження цілей і завдань, координацію попереджувальної діяльності правоохоронних органів з іншими органами влади, в тому числі органами місцевого самоврядування.

На необхідності взаємодії органів державної влади наголошується в Програмі протидії злочинам проти власності на 2007-2010 роки, затвердженій Рішенням колегії МВС України від 12.10.2007 року № 47 км/1. Однак, в даному документі відсутня будь-яка регламентація взаємодії правоохоронних органів та органів місцевого самоврядування у частині профілактики посягань на право власності, що в свою чергу позбавляє організаційні заходи протидії відповідно до даної програми комплексного характеру.

Позитивною є практика створення на місцях окремих органів у сфері захисту права інтелектуальної власності. До них можна віднести робочу групу зі сприяння реалізації Програми скоординованих дій правоохоронних і контролюючих органів з питань боротьби з незаконним виробництвом, поширенням і реалізацією аудіо- і відеопродукції, компакт-дисків та інших об'єктів інтелектуальної власності.

Нечіткістю правової регламентації діяльності правоохоронних органів відзначається Статут патрульно-постової служби міліції України. У ньому доцільно закріпити обов'язок працівників міліції вести нагляд за розташованими на території їх маршрутів (постів) промисловими, торгівельними, іншими підприємствами; застосовувати необхідні заходи щодо попередження незаконного проникнення у розташовані в районі маршруту (поста) промислові, торговельні та інші підприємства, організації з метою попередження викрадення їх майна; попереджувати порушення права власності на надра, ліси, тваринний світ, псування пам'яток історії та культури, таксофонів, об'єктів благоустрою та спільної власності мешканців багатоквартирних будинків, інших об'єктів права власності, вживати невідкладні заходи для їх припинення; запобігати та припиняти викрадення майна громадян, в тому числі в місцях масового скупчення людей (в громадських транспортних засобах, на ринках, вокзалах, станціях метро); виявляти факти незаконного виготовлення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, вживати заходи щодо вилучення контрафактної продукції та притягнення винних до відповідальності. Слід законодавчо визначити у Статуті патрульно-постової служби міліції України порядок дій працівників патрульно-постової служби міліції України у випадку виявлення фактів викрадення майна.

При класифікації заходів попередження правопорушень у сфері власності, які використовуються правоохоронними органами, слід звернутися до аналогічних розробок у сфері кримінального права. Можна поділити заходи попередження правопорушень у сфері власності на соціально-економічні заходи попередження (спрямовані на усунення економічних проблем, що призводять до вчинення правопорушень, забезпечують комплексний вплив на сім'ю, колектив, об'єднання громадян); ідеолого-правові (спрямовані на формування правової свідомості та правової культури); технічні заходи (технології та правила, які сприяють попередженню вчинення правопорушень у сфері власності), правові заходи попередження (забезпечують нейтралізацію умов, що сприяють скоєнню конкретних правопорушень, перешкоджають або припиняють вчинення правопорушення, регламентують дії органів влади щодо попередження правопорушень) [2, с. 10-11].

Застосування заходів адміністративного припинення правоохоронними органами спрямоване на втручання та переривання протиправної поведінки. Заходами загального

призначення, які застосовуються органами внутрішніх справ, є вимога припинити правопорушення, адміністративне затримання, зупинка або припинення робіт, тимчасові обмеження та заборони, тимчасове затримання або вилучення документів та інші. До заходів спеціального призначення відносять заходи фізичного впливу, застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї. З метою адміністративного припинення правоохоронними органами можуть бути застосовані спеціальні засоби зупинки транспорту, припинення руху, в тому числі шляхом пошкодження [3, с. 11, 16-17].

Головним стрижнем і цільовим завданням реформування та подальшого розвитку окремих правоохоронних органів України є перетворення їх в таку структуру, яка б вибір методів роботи, форм реалізації компетенції здійснювала з урахуванням соціального ефекту, на досягнення якого вони застосовуються. Найкращим способом вирішення цього завдання, з точки зору соціальної спрямованості, було б залучення до діяльності з попередження правопорушень органів місцевого самоврядування, реалізація правових та управлінських відносин у цій сфері на засадах координації та співпраці.

***Використані джерела*:**

1. *Негодченко В. О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. О. Негодченко – Х., 2003. – 20 с.*
2. *Крижна Л. В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. В. Крижна – К., 2000. – 19 с.*
3. *Половніков В. В. Заходи адміністративного примусу в діяльності Державної прикордонної служби України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. В. Половніков – Х., 2007. – 22 с.*

Лукашенко А.А.

аспірант Інституту законодавства Верховної Ради України

САМООРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ

Однією з проблем місцевого самоврядування й самоорганізації населення є пошук оптимальної моделі ресурсного й законодавчого забезпечення місцевого й регіонального розвитку, визначення форм місцевої демократії. Тобто йдеться про організаційно-інституціональний, фінансово-економічний, правовий, інтелектуальний, інформаційний, кадровий та інші ресурси.

Ступінь забезпечення можливостей для кожного жителя населення особисто брати участь у процесах управління місцевими справами поруч з іншими питаннями є актуальною характеристикою місцевого самоврядування. Сучасні умови створюють підґрунтя стану нової якості для самоорганізації населення – активність у реалізації реальної участі з вирішення питань місцевого значення. Це захист власних домівок від несанкціонованої забудови прилеглих прибудинкових територій, самозахвату підвалів, фальсифікацій громадських слухань тощо. Достатньо формалізований стан органів самоорганізації населення (далі – ОСН) повинен змінитися на реальне включення їх у процеси життєдіяльності мікроколективів, які формуються за місцем проживання.

Існуюче положення ч.1. ст. 14 Закону України «Про місцеве самоврядування» (№ 280/97-ВР від 21.05. 1997 р., за станом на 03.06. 2008 р. № 309-VI (309-17) на наш погляд,

суперечить досвіду європейських країн (зокрема ч.1, 2 ст. 4 Європейської хартії місцевого самоврядування) [4].

Як вказує О. І. Здіорук, згідно з діючим законодавством ОСН наділені статусом самостійного суб'єкта місцевого самоврядування, що дає змогу вирішувати питання соціального, економічного та культурного життя громадян. ОСН відображують рівень демократизації на місцевому рівні та у державі зокрема. Досвід демократизації українського суспільства підтверджує, що демократія бере початок «знизу», тобто за особистою участю громадян у розв'язанні конкретних життєвих питань, які безпосередньо стосуються умов їхнього життя. Таким чином, ОСН є необхідною ланкою реалізації зв'язку між жителями певної локальної території та місцевою владою. Але нині ці органи самоорганізації населення законодавством України не наділені правом реально впливати на ситуацію на місцях [2].

Очевидно, що формування представницьких органів територіальної громади потребує законодавчих змін. Для захисту інтересів місцевих громад кандидатів у депутати місцевого рівня повинні висувати не політичні партії, а місцеві громади.

Однією з перешкод для ефективної діяльності органів самоорганізації населення є обмежена сфера їх діяльності. З одного боку, існує радянський досвід функціонування таких органів, а з іншого – необхідно враховувати кардинально відмінний характер взаємовідносин ОСН з владою за сучасних умов формування демократичної правової держави.

Експерти вказують, що механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та ОСН можна умовно поділити на три групи:

1) реєстраційно-легалізаційні процедури;

2) місцеві ініціативи та громадські слухання;

3) участь представників ОСН у засіданнях ОМС та їхніх виконавчих комітетів.

Але вони мають свої недоліки та потребують удосконалення.

За умов певної політико-правової нестабільності в суспільстві та державі розвиткові ОСН перешкоджає архаїчне розуміння населенням місця та ролі органів самоорганізації населення.

Незважаючи на позитиви, сучасна система органів місцевого самоврядування [1, с. 238, 244] та самоорганізації населення потребує удосконалення. Для цього потрібна не лише політична воля, а й адекватне відображення в юридичних документах, правових актах тощо.

Місцевий і регіональний розвиток передбачає вихід за межі традиційних, формалізовано-владних інститутів і залучення неурядових, громадських організацій, приватних, консалтингових, науково-дослідних структур.

Не менш важливим є аспект власне служби в органах самоорганізації населення.

Передумови для впровадження форм місцевої демократії створені; їх запровадження реалізовується здебільшого формально; часто відбуваються випадки маніпулятивного використання форм місцевої демократії; у місцевої влади і громадян немає повного усвідомлення необхідності запровадження вищевказаних форм.

Відбувається неповне виконання п. 1 ст. 6 Європейської Хартії місцевого самоврядування [4] щодо створення внутрішніх адміністративних структур з урахуванням місцевих потреб і необхідності забезпечення ефективного управління, оскільки не створено конституційно закріплених передумов для ефективного розвитку місцевого самоврядування.

Проблеми є і у забезпеченні належного конкурсного добору кваліфікованих кадрів до органів місцевого самоврядування, з делегуванням повноважень, а також належної оплати праці їх працівників; у сфері прийняття місцевими органами влади рішень, що не входять до сфери їх компетенції тощо.

Правова регламентація організації і діяльності органів самоорганізації населення здійснюється на кількох рівнях: на конституційному, на законодавчому та на локальному рівнях.

З прийняттям Закону України «Про органи самоорганізації населення» [3] були створені необхідні законодавчі основи організації та діяльності ОСН. Водночас реалізація Закону на практиці має певні труднощі.

Важливим самостійним елементом системи місцевого самоврядування в Україні виступають органи самоорганізації населення, які мають досить складну громадсько-публічну природу.

Подібний дуалізм органів самоорганізації населення обумовлює необхідність детальної правової регламентації їх організації і діяльності.

***Використані джерела*:**

1. *Алексєєв В. М. Власність територіальних громад в Україні : шляхи розвитку : [монографія] / Валерій Марленович Алексєєв – Чернівці, Технодрук, 2007. – 336 с.*
2. *Можливості впливу органів самоорганізації населення на вирішення проблем місцевого розвитку : (аналітична записка відділу стратегій розвитку громадянського суспільства та соціальних відносин : за станом на 5 вер. 2009) [Електронний ресурс] / О. І. Здіорук– Режим доступу: //http://www.niss.gov.ua/Monitor/ Juli08/20.htm*
3. *Про органи самоорганізації населення : Закон України № 2625-III від 11.07.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – Ст. 254.*
4. *Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України N 452/97-ВР від 15.07.97 // Відомості Верховної Ради. – 1997. - № 38. – Ст. 249. [Електронний ресурс] Режим доступу: // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=452%2F97-%E2%F0*

Лунін Сергій Вікторович

голова Апеляційного суду Автономної Республіки Крим

ЗМАГАЛЬНІСТЬ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ У XIV-XVII ст.ст.

Дослідження змагальності судового процесу на українських землях у XIV-XVII ст.ст. необхідно проводити через призму впливу на систему судочинства польського, німецького та литовського законодавства. 1 липня 1569 року була затверджена Люблінська унія, що ознаменувала собою створення нової держави – Речі Посполитої, яка проіснувала до кінця XVIII ст. [1]. На тогочасних землях України була розповсюджена польська судова система, але в той же час діяв і Литовський статут 1566 р.. Після прийняття у 1588 р. III Литовського статуту він став джерелом права в усіх українських землях і діяв там як найавторитетніше джерело протягом багатьох років до 40-х років XIX ст. [7, с. 271]. За Литовськими статутами процесуальне право не знало істотних відмінностей між цивільними та кримінальними справами, а в українських землях тривалий час зберігався обвинувально-змагальний процес, основні риси якого закріплені у давньоруському праві.

На думку Ю. Кульчицького за останнім статутом процес був переважно змагальним [3]. Судочинство починалося за заявою заінтересованої сторони, потерпілого або його родичів. Увесь процес мав позовний характер. Позивач повинен був самостійно зібрати усі докази, подати їх суду і підтримувати обвинувачення. На будь-якій стадії процесу він мав право відмовитися від позову або обвинувачення, укласти мирову угоду. Однак щодо найтяжчих злочинів слідство і суд були обов’язковими незалежно від заяви сторони, тобто виявлялися риси розшукового процесу [8, с. 79 – 86]. Загалом обсяг процесуальних повноважень сторін був досить значним, але залежав від того, у якому суді розглядалася справа, від станової належності сторін. Представниками сторін могли бути професійні адвокати, що перебували при судах. У деяких справах їх участь була обов’язковою. За послуги адвокату платили певну винагороду [2]. Без адвокатів не обходився майже жодний судовий процес, бо головну роль на ньому відігравала «розмова

сторін», як тоді називалася процедура словесних змагань. Присутність адвоката визнавалася конче потрібною. Наприклад, лише через один Луцький суд у 30-40-х роках XVII ст. проходило щороку до сотні правників.

Важливе значення мала система доказів, що застосовувалася в судах. Згідно з теорією формальних доказів вони підрозділялися на досконалі та недосконалі («повні» і «неповні»). Кількість та якість доказів установлювалися для кожної категорії як кримінальних так і цивільних справ. Литовські статути містили перелік найважливіших доказів: показання свідків, речовий доказ («поличне»), присяга тощо. Шляхта перебувала у привілейованому становищі і присяга шляхтича визнавалася безсумнівним доказом. Коли не було свідків злочину шляхтича або його не було спіймано на гарячому, він міг очиститися присягою. Статут також визначав коло осіб, які могли бути свідками. Вищою мірою вірогідності були свідчення духовенства й посадових осіб. У майнових спорах велике значення надавалося письмовим доказам, оскільки закон вимагав укладати деякі угоди тільки у письмовій формі [6, с. 59].

На відміну від Литовських статутів у Запорізькій Січі – військово-політичній організації українського козацтва, яка виникла в середині XVI ст., – існували своя судова система і судовий процес. Як зазначає В.Т. Маляренко, у запорізьких козаків поступово склалася така судова система, при якій суд не був відділений від адміністрації. Нерідко вищою судовою інстанцією виступав найвищий орган – загальна козацька рада. Правом здійснювати судові функції наділялись представники козацької старшини – кошовий отаман, військовий суддя. На місцях діяли паланкові, курінні і міжкурінні суди, а вищими судами вважалися суди військового судді, кошового отамана та Січової ради. Одним з найважливіших принципів козацького правосуддя була рівність усіх козаків перед судом. Процес за своїм характером був обвинувачувально-змагальним [4, с. 544].

Однак у Запорізької Січі не було писаного закону і там впродовж усієї її історії користувалися звичаєвим правом, яке було результатом правових переконань. Звичаї та порядки предків були занесені на Запоріжжя з усієї України. Разом з переказами та традиціями все це становило основу козацького життя. Вони передавались з покоління до покоління в усній формі. Яз зазначає І.М. Панонько, причинами існування у Запорізькій Січі звичаєвого права (правових звичаїв) були: досить нетривалий період діяльності Запорізької Січі, заінтересованість козаків у чинності неписаного права та побоювання, що писані закони значно обмежать їх існуючі права та свободи, а також консервативний характер звичаєвого права. Тому запорізькі козаки не змогли писане право виробити, систематизувати та оформити письмово, закріпивши це у нормативно-правових актах. Як зазначає вказаний автор, саме поєднання виконавчої і судової влади в руках козацької урядової старшини та значна кількість судових інституцій до яких можна було апелювати, було досить серйозним недоліком та слабкою стороною устрою Запорізької Січі, що призводило до тривалого судового розгляду [5, с. 12].

Військові суди в Запорозькій Січі були початковим етапом на шляху створення окремого (спеціального) виду судочинства. Незважаючи на жорстокість законів, їхнє існування було виправданим і багато в чому сприяло здобуткам того часу. Військове судочинство було надзвичайно демократичним та справедливим, непідкупним та неупередженим, а гласність, з якою відбувався судовий процес, не давала можливості сумніватись у правильності рішень, які виносились цими судами.

Отже, дослідження законодавчих актів, пам’яток права та інших джерел вказаного періоду, дає підстави стверджувати, що у період XIV-XVII ст.ст. у більшості випадків судовий процес мав елементи змагальності, однак назвати його змагальним не можна, оскільки наявність у ньому розшукових та обвинувальних складових доводить, що власне змагальним є процес, у якому сторони мають рівні можливості для реалізації своїх прав як учасників судового процесу.

***Використані джерела*:**

1. *Гайдай Л. І. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях (від найдавніших часів до Хмельниччини): навч. посіб.-коментар / Л. І. Гайдай. – Луцьк : Вежа, 2000. – 435 с.*
2. *Захарченко П. І. Історія держави і права України: підруч. / П. І. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – 368 с.*
3. *Кульчицький Ю. Шаблі з плугів: український повстанський рух у визвольних змаганнях / Ю. Кульчицький. – Львів, 2000. – 260 с.*
4. *Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : монограф. / В. Т. Маляренко. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 544 с. – С. 61.*
5. *Паньонко І. М. Апарат управління Запорізької Січі (середина XVI ст. – 1775 р.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави та права; історія правових та політичних вчень» / І. М. Паньонко. – Л., 2000. – 18 с.*
6. *Терещенко Ю. Україна і європейський світ : нарис історії від утворення Старокиївської держави до кінця XVI ст. / Ю. Терещенко. – К. : Перун, 1996. – С. 59.*
7. *Усенко І. Б., Чехович В. А. Литовські статути // Українське державотворення: не витребуваний потенціал : словник-довідник / за ред. О.М.Мироненка. – К. : Либідь, 1997. – С. 271.*
8. *Хрестоматія з історії держави і права України. – Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. : навч. посіб. [для юрид. вищих навч. закладів і фак.] : У 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький ; за ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В. Д. Гончаренка. – К. : Ін Юре. – 1997. – 464 с.*

Мазур Тамара Вікторівна
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Університету економіки та права «КРОК»,
кандидат юридичних наук

СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

З 1998 року в Україні запроваджена та діє система гарантування вкладів фізичних осіб (далі – СГВ). Проте, як показує практика, саме лише створення тієї чи іншої інституції не може забезпечити ефективне її функціонування протягом довгого часу, а особливо в період становлення фінансової системи держави чи кризових явищ у ній.

СГВ в Україні завершила перший етап свого розвитку, повністю виконала завдання, для яких створювалась – повернула довіру населення до банківської системи та знову перевела зберігання заощаджень до банків. Сьогодні ж, СГВ потребує негайної модернізації, основним її завданням має стати не просто відшкодування коштів за вкладами збанкрутілих банків, а виявлення проблем у банків на ранньому етапі, попередження можливих банкрутств, а також у разі банкрутства – ефективне провадження процедури ліквідації, що дозволить не тільки забезпечити стабільність банківської системи, а й фінансової системи в цілому.

За підсумками проведеного дослідження нами пропонується внести зміни і доповнення до ряду законів України та інших нормативно-правових актів з метою усунення виявлених правових колізій та реформування СГВ, а саме:

1. Замість Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» вбачається необхідним прийняти Закон України «Про гарантування вкладів у банках України», яким визначити в загальному систему гарантування вкладів в банках, принципи такої системи, її цілі та завдання, учасників, вклади, які підлягають гарантуванню, а також ті, які не гарантуються, порядок відшкодування коштів за вкладами, ну і, звичайно, правовий режим Фонду гарантування вкладів як організації, на яку покладається управління такою системою,

та як фінансової основи системи гарантування вкладів, а також про відповідальність за порушення норм про гарантування вкладів.

2. Правовий режим Фонду гарантування повинен бути змінений наступним чином:

2.1. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повинен перетворитися у Фонд гарантування вкладів у банках. Відповідно, гарантія має поширюватися на вклади не лише фізичних осіб, а і вклади фізичних осіб – підприємців, а також юридичних осіб. При цьому, з гарантії повинні виключатися вклади фінансових установ та страхових компаній; центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування; інститутів спільного інвестування; пенсійних фондів; аудиторських фірм, які здійснювали аудиторські перевірки банку протягом останніх трьох років до моменту його ліквідації, а також інших юридичних осіб, які займаються професійною фінансовою діяльністю.

2.2. Розширенню підлягають контрольні функції Фонду гарантування вкладів. Фонд має перетворитися із «грошової корзини» в «мінімізатора ризиків». Перехід має відбуватися поступово: найперше пропонується удосконалити процедуру застосування Фондом заходів впливу до порушників законодавства про гарантування вкладів шляхом наділення Фонду повноваженнями по здійсненню фінансового моніторингу з метою виявлення порушників та оперативному застосуванню дієвих організаційних та фінансових санкцій. Наступним етапом має стати наділення Фонду функцією ліквідації банків, а також окремими повноваженнями з оздоровлення проблемних банків, зокрема надати можливість переводити активи та зобов'язання збанкрутілого банку в інший – фінансово здоровий.

2.3. Необхідно закріпити якісно новий підхід до розуміння правової природи коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Ці кошти повинні визнаватися публічною власністю, оскільки за своєю природою вони не є приватною власністю, але одночасно з цим не можуть бути і державною власністю.

Всі кошти СГВ повинні поділятися на ті, які об'єднуються у цільовий фонд коштів і використовуються виключно на покриття витрат з відшкодування за вкладами, та ті, які використовуються на покриття витрат із забезпечення функціонування СГВ – на фінансування діяльності Фонду гарантування вкладів. До цільового фонду коштів мають входити кошти, акумульовані за рахунок внесків банків, коштів держави та коштів, отриманих внаслідок перевищення доходів від інвестування над витратами Фонду. У свою чергу, на фінансування поточної діяльності Фонду можуть використовуватися кошти, акумульовані за рахунок прибутку від інвестування коштів в державні цінні папери, розміщення на депозитних рахунках Національного банку України, здійснення Фондом діяльності, безпосередньо не пов'язаної з гарантуванням вкладів тощо.

Задля ефективного та прозорого використання коштів Фонду має бути розроблений Порядок складання кошторису Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. А задля зниження навантаження на банки, які не здійснюють ризикових операцій, та з метою стимулювання інших учасників банківської системи зменшити питому вагу ризикових операцій у їх діяльності, вбачається необхідним замінити існуючі сьогодні фіксовані внески банків диференційованими залежно від ризиковості операцій, здійснюваних банком.

Крім того, нами пропонується розширити джерела формування коштів за рахунок регулярної участі держави, внесків державного Ощадного банку України, розширення можливостей інвестування тимчасово вільних коштів. При цьому, законодавчо закріплений перелік джерел наповнення Фонду гарантування вкладів коштами не повинен бути вичерпним. Як приклад, Фонд повинен бути відкритим для добровільних внесків, пожертвувань тощо.

2.4. У відносинах Фонду з вкладниками позитивним може стати запозичення досвіду тих держав, які законодавчо закріпили право вкладників вимагати від Фонду та банків надання інформації про участь у СГВ, пояснення понять та процедур, пов'язаних із гарантуванням вкладів, процедурою виплат відшкодувань, і одночасно кореспондували Фонду і банкам відповідний обов'язок надати інформацію, яка запрошується.

Крім того, пропонується удосконалити та пришвидшити процедуру виплати відшкодування за вкладами.

2.7. Перегляду підлягають відносини Фонду гарантування вкладів з Національним банком України. Варто заборонити НБУ власними нормативними актами врегульовувати питання у сфері гарантування вкладів, а також встановити чіткий перелік питань, з яких Фонду дозволяється самостійно проводити перевірки банків.

У зв'язку із запропонованими змінами виникає необхідність внесення відповідних змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», Закону України «Про систему оподаткування» .

Це лише частина проблем СГВ, але вирішення їх на сучасному етапі дозволить підвищити ефективність СГВ та дійсно забезпечити стабільність банківської системи держави.

Майба Валерія Сергіївна
студентка 4 курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім. Т. Шевченка

ОСНОВНІ МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ

З проголошенням незалежності, перед Україною постало питання побудови громадського суспільства та встановлення і забезпечення основних прав людини як невід'ємних атрибутів правової держави. Проблема прав та свобод людини і громадянина є актуальною з найдавніших часів людської історії, їй приділяли значну увагу великі мислителі: Платон, Цицерон, Макіавеллі, Руссо, Монтеск'є, Драгоманов та інші. Крім цього, важливою тенденцією у розвитку основних прав та свобод людини і громадянина в Україні є імплементація міжнародно-правових норм у національному законодавстві. Так, були імплантовані положення Загальної Декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та інших міжнародних нормативно-правових актів. В свою чергу це спричинило, значною мірою, збільшення основних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Концепції основних прав людини, в силу своєї важливості та впливу на формування і закріплення основних прав у конституціях, потребують детального опису. Так, в історії політико-правової думки, юридичній практиці, звичаєвому праві різних народів склалися чотири основні підходи до розв'язання проблеми основних прав людини [1, с.110].

1. Ліберальна (європейська) концепція прав людини базується на ідеї природних, невідчужуваних прав людини та обґрунтовує необхідність конституційного визначення таких умов, які сприяли б вільному розвитку особи, філософською основою цієї концепції є вчення про свободу як про природний стан людини та вищої соціальної цінності після самого життя. «Свобода є для суспільного організму тим же, що здоров'я для індивідуума: якщо людина витрачає здоров'я, ніщо на світі їй не мило, якщо суспільство втрачає свободу, то воно знемагає і вже не знає щастя» (Г.Болінгброк). Основні ідеї ліберальної концепції прав людини вперше дістали законодавче закріплення в деклараціях і конституціях XVII-XVIII ст. А основні положення сучасної ліберальної концепції є такими:

- всі люди народжуються вільними і ніхто не має права відчужувати їхні природні права, а забезпечення та охорона цих прав – головне призначення держави;
- свобода полягає у можливості людини робити все, що не завдає шкоди іншій людині, тобто свобода людини не може бути абсолютною, вона обмежується свободою інших людей. Основа свободи – рівність можливостей для всіх;

- межі свободи можуть бути визначені лише законом, який є мірою свободи: дозволено все, що не заборонено законом. Ф.Вольтер писав: «Свобода полягає в тому, щоб залежати тільки від законів»;
- обмеження прав людини можливе лише у виняткових випадках і здійснюється з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві.

При цьому слід звернути увагу, що термін «свобода» вживається у двох значеннях: загальному та суб'єктивному [2, с.184]. Свобода в загальному значенні означає такий стан існування народу і окремої людини, який характеризується можливістю людини діяти на власний розсуд. Саме в цьому значенні термін «свобода» використовується в Конституції України, конституціях інших держав, де він виконує роль основоположного філософського принципу, а його зміст було вперше нормативно розкрито у ст. 4 французької Декларації людини і громадянина від 26 серпня 1789 р.: «Свобода полягає у можливості робити все, що не завдає шкоди іншому: отож, здійснення природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують членам суспільства користуватися тими ж правами. Ці межі можуть бути встановленні тільки законом. Це положення Декларації, своєю чергою було сформульоване відповідно до визначення свободи, запропонованого Ш. Монтеск'є : «Свобода є правом чинити все, що дозволено законом. Якби громадянин міг робити те, що цими законами забороняється, то в нього не було би свободи, оскільки те саме могли би чинити й інші громадяни».

2. Колективістські концепції прав людини (марксистська, расистська тощо) засновані на визнанні пріоритету колективу (суспільства, класу, раси, нації тощо) стосовно до особи, а також на обґрунтуванні обмеженості прав людини суспільними інтересами. Подібні підходи є глибоко антидемократичними за суттю, оскільки колективний (суспільний) інтерес здійснюється окремими особами або групами осіб на основі власних життєвих цінностей і, внаслідок цього, декларований суспільний інтерес ніколи адекватно не відображає реальних інтересів суспільства [1, с.135]

Втілення положень колективістської концепції в «соціалістичних конституціях» на практиці призводили до фактичного заперечення принципу свободи людини, градації людини.

3. Ісламська (мусульманська) концепція, або концепція рівності за шаріатом, пов'язана з традиційним мусульманським правом. Вона суттєво відрізняється від європейської концепції, а її головна особливість полягає в тому, що іслам джерелом прав і свобод визнає тільки шаріат. Однозначно оцінити основні положення сучасної ісламської концепції прав людини дуже важко. Так, у Корані міститься досить багато положень, присвячених гідності та свободі людини. Водночас мусульманські мислителі досить своєрідно тлумачать саме поняття свободи, яку вони вбачають не у зовнішній поведінці мусульманина, а в його внутрішньому світі, спрямованому на доручення його до волі Аллаха.

4. Традиційні підходи до визначення статусу людини складають у звичаєвому праві окремих племен, а їхня особливість обумовлена особливістю звичаєвого права, яке є груповим правом: воно діє в рамках малих соціальних груп (плем'я, клан, рід, сім'я); для цього характерними є колективна відповідальність за порушення звичаєво-правових приписів, а реалізація суб'єктивних прав здійснюється колективно. Відповідно, ці особливості визначили і специфіку правового статусу індивіда у звичаєвому праві, зокрема: правосуб'єктність індивіда звичаєве право пов'язує не з віком, а з важливими обставинами в його житті (народження, вигнання з племені, одруження тощо);

- правовий статус індивіда характеризується дуалізмом – у нього можна виділити загальні (які поширенні на всіх членів племені) та спеціальні (обумовлені його належністю до певного класу або сім'ї) права та обов'язки, що, наприклад може бути пов'язано з трайбалізмом – надання суттєвих привілеїв вихідцям із того племені чи роду, до якого належать керівники держави, правляча еліта;
- обов'язки людини превалюють над її правами.

Сучасний етап розвитку конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні почався з прийняттям Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р., в преамбулі якої наголошується на необхідності всебічного забезпечення прав і свобод людини і цей процес триває до цього часу.

Отже, та чи інша концепція прав людини фактично є безпосереднім чинником, який впливав як на формування, так і на характер і зміст конституцій всіх країн. Так, ліберальна концепція прав людини стала таким чинником для встановлення основних прав і свобод у Конституції України.

***Використані джерела*:**

1. *Кравченко В.В. Конституційне право України: Навчальний посібник – видання 4-те. К.: Атіка, 2007 – 568;*
2. *Фрицький О.Ф. Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: Підручник – Київ 2002. право України: Підручник – Київ: Юрінком Інтер, 2006.*

Максименко Сергей Валерьевич
кандидат юридических наук,
Российская Федерация, г.Москва

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СОЮЗОВ В РОССИИ И УКРАИНЕ

На современном этапе развития общества целью обеспечения реализации прав и свобод является определения таких основных форм и направлений деятельности государства, которые бы обеспечивали повседневный демократический режим на основе незыблемости конституционных прав и свобод человека и гражданина. Практическое значение правового государства предопределяется тем, что оно концентрирует, воплощает прогрессивные достижения человечества в государственно-правовой сфере. Правовое государство – это государство реальных прав человека на основе существования государственных структур, основанных на принципе законности.

Миграционная политика страны представляет собой комплекс правовых – международных, конституционных и других организационных мер, с использованием которых государство влияет на регулирование миграционных процессов. Миграционные процессы являются объектом деятельности органов власти по обеспечению защиты мигранта и верховенства права. Для этого государство должно иметь соответствующую программу мероприятий (действий), разрабатывать эффективные средства регулирования миграционных процессов, чего на сегодняшний день еще не достаточно сделано в Украине.

Миграционные процессы в мире приобрели проблемный характер. Именно поэтому миграция все больше рассматривается как серьезная мировая гуманитарная проблема, то есть проблема реального и потенциального (латентного) нарушения прав и свобод человека, с одной стороны, и как проблема глубинной взаимосвязи между безопасностью мигранта и всеобщей безопасностью – с другой стороны.

Одним из основных принципов миграционной политики Украины является регулирование иммиграции в Украину иностранцев и лиц без гражданства путем упорядочения численности качественного состава иммигрантов с помощью системы дифференцированных квот, применение общепринятого в мире селективного подхода, которые обеспечат такую структуру иммиграции, которая будет отвечать национальным интересам государства.

После отмены рабства, труд стал основой накопления материальных благ, как для всего общества, так и каждого индивида в отдельности, что вызывает рост благосостояния и

увеличение валового внутреннего продукта страны. Важной же социальной функцией труда является то, что он объединяет людей и развивает научно-технический прогресс.

Здесь важной стала деятельность профессиональных союзов, возникших на основе борьбы трудящихся за обеспечение социальной защиты, надлежащих и оплачиваемых условий труда. Основой существования профессиональных союзов стали право на труд, право на объединение в профессиональные союзы и другие социально экономические права, закрепленные во Всеобщей декларации прав человека 1948 г. и Международном пакте об экономических, социальных и культурных правах 1966 г.

Профсоюзы исполняют свои функций и для большинства трудящихся-мигрантов, которые наравне с собственными гражданами могут быть членами профсоюзов, основной задачей является, без сомнения, переговоры с работодателем в целях подписания коллективного договора или соглашения.

Отметим, что коллективный договор (ст.ст.10-20 КЗоТ Украины [4]) состоит из трех основных частей: условия занятости, условия труда и профессиональные отношения, что регулируется Конвенциями Международной организации труда (далее: МОТ) №87 и 98, касающиеся профсоюзных свобод и защиты профсоюзных прав, а также принципов права на организацию и проведение коллективных переговоров [7].

Что касается условий занятости, то труд, если использовать терминологию Конституции МОТ, не является товаром. Работники имеют право беспристрастные и равноправные условия занятости и именно для этого они вступают в профессиональные союзы, рассчитывая, что он будет от их имени вести переговоры с работодателем.

Согласно ст.21 КЗоТ Украины [4] все трудящиеся заключают индивидуальный контракт со своим работодателем, будь то в устной или в письменной форме. Коллективный договор является чем-то иным, но он обязывает работодателя предоставлять определенные условия занятости и найма каждому трудящемуся, которого защищает этот договор, при том что два положения должны быть одновременно разграничены и объединены (заработная плата, продолжительность рабочего времени, оплачиваемые отпуска, социальное страхование, безопасность занятости). Коллективные договоры подлежат уведомительной регистрации местными органами государственной исполнительной власти (ст.15 КЗоТ Украины [4].

В соответствии со ст.8 КЗоТ Украины [4] трудовые отношения граждан Украины, работающих за ее пределами, а также трудовые отношения иностранцев и лиц без гражданства, работающих на предприятиях, в учреждениях, организациях Украины, регулируются законодательством страны трудоустройства и международными договорами Украины.

Однако, важно подчеркнуть, что деятельность профессиональных союзов, например, в Украине регулируется Законом Украины «О профессиональных союзах, их права и гарантии деятельности» от 13 декабря 2001 г. [2], а в РФ - Федеральным законом «О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности» от 12 января 1996 года [3].

Таким образом, усилить роль профессиональных союзов и обеспечить надлежащее выполнение международных требований МОТ в сфере защиты прав трудящихся и членов их семей. Считаем целесообразным разработать кодифицированный нормативно-правовой акт, регламентирующий деятельность профессиональных союзов, учитывающий Концепцию миграционной политики Украины.

Использованные источники:

1. *Кодекс законов о труде Украины от 10 декабря 1971 г. // Ведомости Верховного Совета Украинской ССР.- 1971.- Приложение к №50.- Ст.375.*
2. *О профессиональных союзах, их права и гарантии деятельности: Закон Украины от 13 декабря 2001.- К., 2002.- 28 с.*
3. *О профессиональных союзах, их правах и гарантиях деятельности: Федеральный закон от 12 января 1996 года // Российская газета.- 1996.- 20 янв.*

Манченко Олена Віталіївна
старший викладач кафедри господарського та екологічного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Оскільки держава в імперативному порядку зобов'язує дотримання конкретних правил проведення фінансових операцій, повинні ефективно функціонувати реальні механізми, які дозволяють це проконтролювати, в іншому випадку відбувається нагромадження незаконно здобутих доходів.

Проблеми, пов'язані з відмиванням грошей є актуальними й сьогодні, хоча ще у 1989 році, на зустрічі керівників країн «Великої сімки» у Парижі у було створено Групу із розробки фінансових заходів боротьби із відмиванням грошей (FATF) - незалежний міжнародний орган, створений спеціально із метою розроблення і вдосконалення методів боротьби із відмиванням грошей.

FATF підготувала Сорок рекомендацій, які є міжнародними стандартами і становлять базову структуру заходів, спрямованих проти відмивання грошей та посилення системи саме контрольних заходів у цій галузі. Хоча рекомендації не є міжнародною конвенцією, обов'язковою до виконання, багато країн світу взяло на себе зобов'язання боротися із відмиванням грошей шляхом її реалізації. «Сорок рекомендацій» визначають загальні принципи дій, залишаючи за країнами право на певну гнучкість у їх реалізації у кримінальному законодавстві, здійсненні правосуддя, діяльності фінансової системи – тобто з урахуванням норм національного законодавства та організації фінансового контролю.

Важливими міжнародними джерелами у сфері протидії легалізації (відмивання) коштів чи майна, отриманого злочинним чи іншим незаконним шляхом є Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 р. (Віденська конвенція) і Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів від злочинної діяльності 1990 р. (Страсбурзька) [3, с.355].

Ефективність механізму фінансового контролю зумовлена рядом чинників, в тому числі узгодженістю роботи системи як внутрішнього державного контролю, так і можливості її взаємодії з міжнародними контролюючими суб'єктами, що в свою чергу потребує належного національного законодавства, адаптованого до міжнародних норм та правил.

На сьогоднішній день, одним з пріоритетних завдань нашої держави є впорядкування національного законодавства у сфері фінансового контролю, в тому числі завершення роботи над рядом важливих у цій галузі законопроектів. Зокрема, важливим кроком є прийняти Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції», Проект якого за реєстраційним № 0876 запропонований народним депутатом Джигою М.В. та розглянутий у другому читанні 18 березня 2009 року. У даному законопроекті пропонується законодавчо закріпити визначення власне самого поняття «корупція», «корупційне правопорушення», «корупційне адміністративне правопорушення»; «корупційний злочин». Також, що особливо важливо в контексті даної статті, основні принципи заходи щодо запобігання та протидії корупції, в тому числі спрямовані на ефективний контроль.

Також, не менш важливим є прийняття Проекту Закону України «Про державний фінансовий контроль» № 2020 від 08.02.2008 року, ініційований Коновалюком В.І. та Проекту Закону України «Про державний фінансовий контроль за декларуванням доходів і витрат осіб, уповноважених на виконання функцій держави» № 3036 від 01.08.2008р, розроблений колективом авторів Карамзіном Ю.А., Барнацьким П.С., Лосюк Л.В., Азімовою З.К., Корчевиною Л.О., Олійник Л.А.

Проект Закону розроблено у відповідності з п. 2 ст. 1 Указу Президента України від 25.12.2001р. № 1251/2001 «Про зміцнення фінансової дисципліни та запобігання правопорушенням у бюджетній сфері» та потребою подальшого вдосконалення нормативної бази з питань фінансового контролю.Потреба у прийнятті зазначеного Закону викликана

необхідністю законодавчого визначення суті і змісту державного фінансового контролю, як виду діяльності, та визначення цілісної системи його здійснення. Адже належна організація та функціонування системи фінансового контролю – одне з головних напрямів і невід'ємний елемент державної фінансової політики, що полягає в забезпеченні її економічної безпеки, збереженні та приросту національного багатства.

В проекті закону визначені основні принципи та мета державного фінансового контролю, розкриті усі його різновиди, визначені види, форми й методи його проведення; система державного фінансового контролю; механізм координації та взаємовідносин діяльності органів державного фінансового контролю; повноваження окремих органів державного фінансового контролю; порядок оскарження дій суб'єктів державного фінансового контролю; обов'язки і відповідальність суб'єктів державного фінансового контролю; кадрове, матеріальне забезпечення суб'єктів контролю, тощо.

Одним з ключових моментів законопроекту є регламентація взаємодії суб'єктів державного фінансового контролю між собою виходячи з принципів координації їх діяльності вищим органом державного фінансового контролю на засадах, що визначені Лімською декларацією керівних принципів контролю.

Небезпідставною вбачається думка автора Законопроекту № 3036 с приводу того, що даний нормативний акт зможе розв'язати нагальну проблему щодо визначення на законодавчому рівні механізму державного фінансового контролю за декларуванням доходів і витрат осіб, уповноважених на виконання функцій держави та сприятиме формуванню відкритості влади.

Вдосконалення законодавства у сфері фінансового контролю забезпечить уникнення дублювання та паралелізму в роботі контролюючих органів, зміцнення фінансової дисципліни, а також сприятиме запровадженню єдиних підходів у діяльності суб'єктів фінансового контролю та обміну інформацією між ними, що значно підвищить ефективність їх роботи. Також, максимально узгоджене та вдосконалене нормативно-правове забезпечення фінансового контролю сприятиме зміцненню державної влади, створенню дієвого механізму протидії правопорушенням і зловживанням як у бюджетній сфері, так і у фінансовій системі держави в цілому.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - с.141.*
2. *Грищенко Олександр. Проблеми боротьби із «відмиванням брудних коштів» // Юридичний журнал № 7 / 2005 Видавнича організація «Юстиніан» . – с. 34.*
3. *Европейское международное право. – М.: «Международные отношения», 2008. – 408 с.*
4. *Коваленко В.В., Дмитров С.О., Єжов А.В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансування тероризму: Монографія. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 110 с.*

Маринич Людмила Валеріївна

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту, м. Черкаси

старший викладач, доктор філософії в галузі права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ

Юридичних осіб визнають суб'єктами правових відносин майже в усіх галузях права, за винятком тих, де це неможливо, виходячи з природи самих відносин. Відповідно до КУпАП суб'єктами адміністративної відповідальності є лише фізичні особи. Вагомим кроком у розв'язання даної проблеми стало прийняття Господарського кодексу України, главу 28

якого повністю присвячено загальним питанням адміністративної відповідальності юридичних осіб. У ній встановлено перелік адміністративних стягнень, які законодавець називає адміністравно-господарськими санкціями, надано характеристику кожному з них, визначено термін їх застосування та гарантії прав юридичних осіб у разі неправомірного притягнення їх до відповідальності.

Тобто Господарський кодекс можна назвати не лише законодавчим актом, який офіційно визнав адміністративну відповідальність юридичних осіб, а і першим кодифікованим актом, який містить загальні положення щодо такої відповідальності. Його положення стосуються не всіх її випадків, але значної частини з них. Так, вони регулюють відповідальність юридичних осіб за порушення в сферах обмеження монополізму, захисту конкуренції, захисту прав споживачів, зовнішньоекономічної діяльності, містобудування, реклами, виконання державних замовлень. На відповідальність за порушення в сфері оподаткування, пожежної та санітарно-епідеміологічної безпеки, використання природних ресурсів, банківської діяльності й деякі інші ці загальні положення не поширюються. Надалі, щоб забезпечити ефективне функціонування розглянутого виду адміністративної відповідальності, слід встановити чіткий перелік юрисдикційних органів, а також загальні правила щодо притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності. Адже на практиці юридичні особи несуть відповідальність нарівні з фізичними особами-підприємцями, бо відсутній механізм притягнення юридичних осіб до відповідальності. Немає і системи у видах санкцій, що застосовуються до юридичних осіб. Стан справ, наявний нині, коли в кожного державного органу розроблений свій, окремий і здебільшого дуже недосконалий порядок накладення адміністративних стягнень та розгляду справ про адміністративні правопорушення з боку юридичних осіб, а в багатьох випадках він взагалі відсутній, є незадовільним.

З метою підвищення ефективності законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб слід чітко визначити загальні підстави такої відповідальності та встановити механізм притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності.

В КУпАП наведений перелік органів та посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, і для всіх них, незважаючи на суттєві розмежування в структурі та порядку діяльності, встановлено єдиний порядок провадження по справам про адміністративні правопорушення. Також ці питання можуть бути вирішені і відносно відповідальності юридичних осіб. Слід чітко визначити органи, уповноважені накладати адміністративні стягнення на юридичних осіб, та порядок провадження по справам про адміністративні правопорушення.

Стостовно стягнень, які накладаються на юридичних осіб, то вони дійсно є різноманітними не за своєю природою, а за формулюванням в нормативних актах. Така різноманітність заважає ефективному функціонуванню системи адміністративної відповідальності юридичних осіб. Значну частину стягнень складають штрафи. Поряд з ними застосовуються такі заходи впливу, як припинення або призупинення певного роду діяльності, вилучення майна. А дійсно специфічні види впливу, як примусовий поділ суб’єктів господарювання, монополістів є поодинокими випадками.

В зв’язку з цим проведення систематизації, зокрема кодифікації законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб має важливе практичне значення. Це дозволить не лише ефективніше застосовувати відповідні правові норми, що є передумовою зміцнення законності в сфері діяльності підприємств, установ і організацій, а й створить надійну базу для подальшої роботи в напрямі вдосконалення згаданого законодавства та практики його реалізації.

Мартинюк Роман Станіславович
доцент кафедри державно-правових дисциплін правничого факультету
Національного університету «Острозька академія»

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Первинно інститут імпічменту був атрибутом жорсткого поділу влади у президентських республіках. Тут, в умовах неефективності парламентського контролю за урядовими структурами та відсутності інституту парламентської відповідальності уряду імпічмент виконував роль функціонального замінника останнього. Однак у ході розвитку республіканської форми правління він став типовим елементом системи стримувань і противаг у всіх її різновидах.

Ст. 111 Конституції України регламентує процедуру імпічменту наступним чином: «Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою України не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом України і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в якому звинувачується Президент України, містить ознаки державної зради або іншого злочину».

Важливо звернути увагу на негативні моменти в українській моделі процедури імпічменту, які суттєво знижують її результативність, якщо не роблять її взагалі неможливою. Якщо прийняття рішення про звинувачення Президента України не менш як двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України є ще вірогідним, то положення щодо прийняття рішення про усунення з поста Президента України не менш як трьома четвертими голосів від її конституційного складу виглядає більш ніж сумнівним.

Окремої уваги потребує конструкція процедури імпічменту за змістом Проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», внесеного 31 березня 2009 р. Президентом України Віктором Ющенком на розгляд Верховної Ради України. Ст. 124 Проекту гласить: «Президент України може бути усунений з поста в порядку імпічменту у разі вчинення ним умисного злочину. Розгляд питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від загального складу Палати депутатів. Для проведення розслідування Палата депутатів створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції спеціальної тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Палати депутатів у двомісячний строк від дня створення спеціальної тимчасової слідчої комісії. За наявності підстав Палата депутатів не менш як двома третинами від загального складу ухвалює рішення про звинувачення Президента України. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ухвалюється Сенатом у місячний строк від дня ухвалення рішення про звинувачення Президента України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо додержання встановленої цією статтею процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ухвалюється Сенатом не менш як двома третинами від його загального складу».

Визначений Проектом формат імпічменту породжує цілу низку складних і заплутаних із теоретичної і практичної точки зору ситуацій. Наведемо принаймні такі гіпотетично можливі

сценарії. Президент України – злочинець, однак спираючись на підтримку частини депутатів чи (і) сенаторів, зриває завершення процедури імпічменту. Водночас вилучення із цієї процедури Верховного Суду України як суб'єкта, що визначає наявність чи відсутність у діях Президента України ознак складу злочину загрожує перетворити питання про це на предмет політичної доцільності в руках Сенату. Тут можлива постановка риторичного питання: чи компетентні політики, якими є депутати і сенатори, судити про наявність складу злочину в діях Глави держави? Виникає й більш серйозне запитання. Як узгоджується право сенаторів визнавати Главу держави злочинцем із класичним кримінально-правовим принципом презумпції невинуватості, відповідно до якого "особа вважається невинуватою у вчиненні злочину…, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ст. 62 Конституції України). Відповідний принцип передбачено і ст. 66 Проекту.

Ст. 124 Конституції України містить положення про те, що "юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі». Аналогічне за змістом формулювання містить і ст. 136 Проекту. Чи означає наведене положення, що рішення Сенату про усунення Глави держави в порядку імпічменту може бути переглянуте в суді загальної юрисдикції? Якщо, наприклад, суд загальної юрисдикції не підтримає рішення Сенату, то чи спричиняє це поновлення Президента на посаді?

Вирішення вищезгаданої проблеми (допоки гіпотетичної), зв'язаної зі здійсненням процедури імпічменту у вітчизняних державно-правових умовах вбачається у зміні формулювання ч. 1 ст. 111 Конституції України, яка визначає коло підстав порушення імпічменту щодо Глави держави й обмежує їх випадками «вчинення ним державної зради або іншого злочину». До переліку підстав, визначених ст. 111 Конституції України, слід додати підставу «умисне порушення Конституції України». Зазначена підстава визначається Основним законом ФРН (Конституціями Болгарії, Польщі, Хорватії передбачена підстава «порушення конституції»). Очевидно, що в такому випадку мали б бути розширені повноваження Конституційного Суду України, які Суд має здійснювати у процесі імпічменту на його заключній стадії. Орган конституційної юрисдикції повинен стати останньою інстанцією у процесі імпічменту, порушеного не з підстави вчинення Главою держави кримінально-караних діянь, а з підстави умисного порушення Конституції України. Поняття «умисне порушення Конституції України» достатньо невизначене й може тлумачитися і суто з мотивів політичної доцільності, а не в контексті принципу верховенства права. Принаймні в теоретичному плані саме Конституційний Суд України є тим компетентним органом, який спроможний дати фахову оцінку діям Президента України на предмет їхньої відповідності Основному Закону України.

Уявляється, що вітчизняна модель процедури імпічменту мала б більш реалістичний характер, якщо б її регламентація за змістом ст. 111 Основного Закону України виглядала наступним чином: «Президент України може бути усунутий із поста Верховною Радою України в порядку імпічменту в разі вчинення ним державної зради або іншого злочину чи умисного порушення Конституції України. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Для проведення розслідування Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої включаються спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. Висновки і пропозиції тимчасової слідчої комісії розглядаються на засіданні Верховної Ради України. За наявності підстав Верховна Рада України не менш як двома третинами від її конституційного складу приймає рішення про звинувачення Президента України. Президент України вважається усунутим із поста в порядку імпічменту і припиняє свої повноваження у випадку перевірки справи Конституційним Судом України та отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, у яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину. Підставою для усунення Президента України з поста в порядку імпічменту є

також висновок Конституційного Суду України про умисне порушення Президентом України Конституції України».

Масловський І.М.
начальник юридичного відділу
Хмельницького університету управління та права

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНІ

Влада політична невіддільна від влади духовної та економічної. Сфера матеріальних цінностей (зокрема, фінанси) завжди були предметом домагання політики. Поряд із цінностями культурного, мисленнєвого характеру, вони, власне, і утворювали політику, формували політику як вид заняття. Нині, політика переважно є не тільки спрямованою на здобуття матеріальних цінностей, а й сама уможливлюється матеріальними ресурсами. Як пише одна із небагатьох дослідниць цієї проблеми, С. Н. Пшизова, «без вкладення значних матеріальних ресурсів нормальний пербіг політичного процесу є неможливим у жодній із сучасних демократичних систем. Професійна політика і супутні їй явища, що посилилися після краху великих ідеологічних утопій, роблять проблематику фінансування цієї галузі надактуальною» [4, с.18].

Однією з основних проблем, які виникають в правовому регулюванні діяльності політичних партій в Україні є механізм фінансового забезпечення їх діяльності. У науковій літературі розрізняють декілька видів фінансування: пряме й непряме, загальне та спеціальне. Якщо розглядати пряме й непряме фінансування теоретично, можна сказати, що вони мають різну правову природу і вирішують різні тактичні завдання. Так, правовою природою непрямого фінансування виступає право партій на рівне ставлення до них з боку держави, а саме формальна рівність. Відповідно до цього принципу держава надає всім політичним партіям однакові можливості для пропаганди своїх цілей і надає деякі матеріальні пільги. Основними позитивними моменти існування названого принципу є: по-перше, партії мають змогу більш широко пропагувати свої цілі й завдання; по-друге, населенню надається можливість детально ознайомитися з програмами політичних партій та віддати перевагу таким, що відповідають їх потребам; по-третє, забезпечується підтримка опозиційних партій, яка полягає в рівних інформаційних можливостях та матеріальних пільгах з партіями більшості, що сприяє демократичному розвитку держави [2, с.16]. Іншим видом є пряме фінансування, яке означає безпосереднє перерахування бюджетних коштів на рахунок політичної партії. Правовою природою такого виду фінансування є стимулювання розвитку окремих політичних партій. Формально всі партії можуть претендувати на бюджетні кошти, але з юридичної точки зору підставою одержання бюджетних фондів має стати воля народу, виражена на виборах до органів державної влади. Іншими словами, скільки голосів віддадуть виборці за партію, відповідно скільки грошей їй перерахують. Такі виплати мають компенсувати затрати політичної партії на виборах, а також надати додаткової змоги для реалізації цілей та завдань, підтриманих виборцями.

Світовий досвід фінансування політичних партій свідчить, що сучасне законодавство передбачає три групи фінансових джерел існування партій: власні кошти політичних партій, приватне фінансування (кошти фізичних та юридичних осіб), державне фінансування або бюджетне. В свою чергу державне фінансування теж буває двох видів: нецільове і цільове. При нецільовому державні субсидії виділяються на діяльність політичних партій в основному організаційного характеру (проведення зборів, утримання апарата партії, оренда приміщень та ін.). Цільове ж фінансування – це субсидіювання окремих напрямів діяльності політичних партій: проведення виборчої кампанії, діяльності парламентських фракцій, субсидії партійній пресі, молодіжним організаціям, створеним партією.

Питання фінансування політичних партій в Україні знайшло своє відображення у Законі України “Про політичні партії в Україні» і, на мій погляд, є досить обмеженим. Статтею 15 Закону встановлюється перелік обмежень у фінансуванні політичних партій. Цікаво, що п. 1 цієї статті забороняє фінансування партій органами державної влади та органами місцевого самоврядування [1]. Вже цей факт переконливо свідчить про підхід законодавця до вирішення проблеми державного фінансування політичних партій – останнє Законом “Про політичні партії в Україні» не передбачено взагалі.

Однак якщо звернутися до зарубіжного досвіду, то державне фінансування партій все більше поширюється у демократичних країнах. В Австрії, Данії, Фінляндії, Норвегії та Швеції державне фінансування для національних партій перевищує або дорівнює їх зареєстрованому прибутку з інших джерел. Тільки у Нідерландах, Великобританії і США внески членів фактично перевищують фінансування від суспільного гаманця.

Згідно з п .2 ст. 15 цього Закону заборонено також фінансування партій державними та комунальними підприємствами, установами та організаціями, а також підприємствами, установами та організаціями, у майні яких є частки, що є державною власністю, або які належать нерезидентам. Крім того, не допускається фінансування політичних партій іноземними державами та їх громадянами, підприємствами, установами, організаціями; благодійними та релігійними об’єднаннями та організаціями; анонімними особами або під псевдонімом; політичними партіями, що не входять до виборчого блоку політичних партій. На думку Д. В. Лук’янова, для того, щоб треті особи не мали змоги перераховувати незаконні кошти на рахунки політичних партій, необхідно доповнити закон такою нормою: «Пожертвування не повинне перевищувати суму, законне надання якої особа може підтвердити та з якої сплачено всі податки та інші обов’язкові платежі» [2, с.17].

Особливо гостро питання фінансування політичних партій виникає під час проведення ними чергової виборчої кампанії, результати якої залежать саме від суми коштів, яку собі може дозволити витратити політична партія чи виборчий блок на підвищення своєї популярності серед виборців. Необхідність такого фінансування політичних партій у виборчих кампаніях виникає внаслідок двох основних причин. По-перше, повинні існувати широкі, цілком реальні можливості для політичних партій та всіх, хто бажає взяти участь у передвиборчій агітації, в отриманні коштів, достатніх для ознайомлення потенційних виборців зі своїми програмами та політичними поглядами, і в першу чергу через засоби масової інформації. По-друге, сам порядок залучення таких коштів має бути детально врегульованим на законодавчому рівні з метою забезпечення відкритості та гласності джерел фінансової підтримки політичних партій як суб’єктів виборчого процесу.

Не врегульовано Законом низку питань, пов’язаних з формуванням матеріально-фінансової бази партій (у тому числі порядок здійснення пожертвувань фізичними та юридичними особами на користь партії, розміри таких пожертвувань), оподаткуванням надходжень на користь партій. На думку Д. В. Лук’янова, «…необхідно накласти повну заборону на пожертвування юридичних осіб, де є внески держави та іноземного капіталу, тому що це створює умови для впливу чиновників на окремі партії, що порушує їх рівність, а також для втручання інших держав у внутрішню політику країни. Належить, як вбачається, також заборонити партіям приймати пожертвування від різних некомерційних структур, зокрема, благодійних фондів, релігійних та громадських організацій, професійних спілок. По-перше, це не відповідає завданням цих організацій, а, по-друге, будучи некомерційними, вони мають пільги немайнового характеру, в тому числі податкові, що може бути використане для створення незаконних схем фінансування» [2, с.16]. Окремою нормою слід деталізувати порядок фінансової звітності партії. У статті 17 Закону передбачено, що політична партія зобов’язана щорічно опубліковувати в загальнодержавному засобі масової інформації фінансовий звіт про доходи і видатки, а також звіт про майно політичної партії. Водночас порядок здійснення контролю за поданням звітності та відповідальність за порушення вимог ст.17 Закону не передбачено.

А в світі вже існує три основні види державних органів, які здійснюють контроль за фінансовою діяльністю політичних партій. Перший — це державні органи зі спеціальною компетенцією. Другий вид — це державні органи загального фінансового контролю. Третій вид контрольних органів — виборчі комісії, на які у низці країн покладаються повноваження контролювати усю фінансову діяльність політичних партій. Поруч із відзначеними основними видами контрольних органів, контроль за фінансовою діяльністю політичних партій у низці країн покладений і на інші державні установи: міністерство фінансів (Бенін), міністерство внутрішніх справ (Гвінея), відомство реєстрації політичних партій (Ефіопія).

Міністерство юстиції України в Законі «Про політичні партії в Україні» передбачено одним з органів, який здійснює державний контроль за додержанням політичною партією вимог Конституції та законів України, а також статуту партії. Іншим органом, який здійснює державний контроль за діяльністю політичних партій є Центральна виборча комісія та окружні виборчі комісії – за додержанням політичною партією порядку участі політичних партій у виборчому процесі. Таким чином Законом "Про політичні партії в Україні» передбачено тільки два органа держави, які здійснюють контроль за діяльністю політичних партій – Міністерство юстиції України та Центральна виборча комісія. У той же час недоцільним є віднесення повноважень зі здійснення фінансового контролю до компетенції Міністерства юстиції, оскільки чинним законодавством відповідними функціями наділено органи фінансового контролю, зокрема Державну податкову адміністрацію України та її регіональні відділення. До встановленого Законом переліку контролюючих органів доцільно віднести також і низку інших правоохоронних органів, у тому числі Генеральну прокуратуру (відповідно до ст. 21 Закону, Генеральний прокурор України наділений правом внесення подання про заборону політичної партії до Верховного Суду України, а тому, фактично, здійснює контроль за її діяльністю), Службу безпеки України, яка згідно з положеннями Закону «Про службу безпеки України» виявляє та ліквідовує організації, діяльність яких спрямована на підрив обороноздатності, територіальної цілісності та безпеки держави [3, с. 16]. Одночасно з розширенням переліку органів, що здійснюють контроль за діяльністю партій, необхідно конкретизувати їхні права та обов'язки з метою запобігання порушення прав партій та надмірного державного втручання у їхню діяльність.

Таким чином, правова регламентація фінансової діяльності політичних партій є нині загальною тенденцією розвитку «партійного права». Зокрема, в багатьох сучасних державах склалося і діє велике, детально розроблене законодавство, яке стосується фінансів, іншого майна і підприємницької діяльності політичних партій. Правова регламентація фінансової діяльності політичних партій, здійснювана в багатьох країнах, свідчить про прагнення держави ввести цю діяльність у суворі правові рамки, поставити під свій контроль. І Україна повинна втілювати надбання західних демократій у цій сфері з тим, щоб покінчити з політичною корупцією, оздоровити політичне життя, підтримати нормальне функціонування багатопартійної системи.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України «Про політичні партії в Україні // Урядовий кур'єр - 2001 – 28 квітня - №77.*
2. *Лук'янов Д.В. Правове регулювання джерел фінансування політичних партій // Проблеми*
3. *законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. – Вип. 46. – С. 17 -21.*
4. *Мандрика Л.М. Право власності політичних партій : Автореф. ...канд. юрид. наук: Нац. ун-т внутр. справ. – Х, 2005. – 19 С.*
5. *Пшизова С.Н. Финансирование политического рынка: теоретические аспекты практических проблем (I) // Полис. – 2002. – № 1. – С16-19.*

Матвієнко Поліна Євгенівна
здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування України

МІСЦЕ ТА РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДІЛЬНОСТІ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ З ОХОРОНИ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

Для захисту прав суб'єктів господарювання на комерційну таємницю в Україні створено ряд механізмів. Серед іншого, за порушення законодавства у даній галузі передбачена [1, С.11]:

- дисциплінарна та матеріальна відповідальність;
- цивільно-правова та господарська відповідальність;
- адміністративна відповідальність;
- кримінальна відповідальність.

Адміністративна відповідальність за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденціальної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця, установлюється ч. 3 статті 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2]. Установлене для порушника покарання – штраф у розмірі від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, стаття 252 Господарського кодексу України [3] містить суттєве положення щодо адміністративної відповідальності згідно із законом посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, а також громадян, зареєстрованих як підприємці, у тому числі за неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці

Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [4] також передбачена відповідальність за неправомірний збір комерційної інформації (стаття 16), розголошення комерційної таємниці (стаття 17), схилення до розголошення комерційної таємниці (стаття 18), неправомірне використання комерційної таємниці (стаття 19). Цим же законом регулюється порядок подачі і розгляду заяв по зазначених правопорушеннях в Антимонопольний комітет України.

Доцільність існування адміністративної відповідальності за порушення законодавства у галузі комерційної таємниці обумовлена самою сутністю даного виду відповідальності як відповідальності у сфері державного управління, покликаної забезпечити оперативне реагування в ній на дрібні порушення, які створюють загрозу заподіяння або заподіюють незначну шкоду і обумовлюють застосування до винних осіб попереджувально-виховних заходів.

Ознаками, що дозволяють відмежувати адміністративну відповідальність за порушення законодавства у галузі комерційної таємниці від інших видів відповідальності є наступні.

По-перше, об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, що виникають і розвиваються як у сфері зовнішнього державного управління, що не пов'язане з виробничою, службовою, навчальною та іншою діяльністю винного, так і у сфері внутрішнього управління на відміну від об'єкта дисциплінарного проступку, який, як правило, обмежується межами внутрішньо-управлінських, трудових відносин

По-друге, за допомогою адміністративної відповідальності забезпечується захист публічно-правових інтересів, на відміну від цивільної відповідальності, яка призначена для поновлення прав учасників цивільного обороту та компенсування їх збитків, що виникли внаслідок правопорушення.

По-третє, наявність нормативно закріпленої відповідальності за порушення у сфері комерційної таємниці дозволяє забезпечити покарання винної особи у випадку, коли ступінь суспільної небезпеки недостатня для настання кримінальної відповідальності.

Використані джерела:

1. *Топалова Л. Д. Правовий режим комерційної таємниці : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / Л. Д. Топалова. – Донецьк, 2006. – 25 с.*
2. *Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073 — X // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. (зі змінами).*
3. *Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 — IV // Голос України. — 2003. — № 49. (зі змінами).*
4. *Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 36. — С. 164.*

Михайлова Олена Володимирівна
студентка 2 курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

МЕТОДИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Корупція - це використання посадовими особами наданих їм прав і владних можливостей з метою особистого збагачення. Це соціально-правове явище, пов'язане з підкупом осіб, які перебувають при владі. Корупція офіційно визнана загрозою національній безпеці -руйнує основні засади демократичного суспільства та конституційного ладу. На думку Президента України Ющенка В.А. сьогодні боротьба з корупцією має хаотичний, вибірковий, а подекуди і декларативний характер. Уряд та законодавча гілка влади не забезпечуються захищеність населення від корупційних проявів. Причина - у відсутності системи протидії корупції.

Дослідженням і вивченням цього питання займалися: Гаран В., Денисова О., Іллюк Ф.. Собовий О.

В Україні час від часу починається боротьба з корупцією. Влаштовуються прес-конференції для журналістів, наради правоохоронців та на рівні уряду постійно твердять, що час покінчити з цим ганебним явищем. Але суттєвих зрушень у вирішенні цієї наболілої проблеми так і не має.

Сьогодні в Україні викривається лише кожен восьмий випадок хабарництва. Тож ми знаємо лише про вершину цього злочинного айсберга. І можна тільки уявити, які величезні кошти обертаються на цьому тіньовому ринку «послуг». Однак реальне покарання за подібні злочини несуть одиниці.

Стримуючим фактором для припинення хабарництва було б підвищення кримінальної відповідальність за корупційну діяльність, аж до відведення корупції до категорії злочинів «державна зрада».

Кримінальним кодексом України передбачається відповідальність як за давання хабара, так і за його одержання.

Як бачимо, санкції статей не досить жорсткі щодо обох сторін даного виду правопорушення. Час прийняти більш суворий закон. Такий закон №3428 прийняла Верховна Рада. Він передбачає підвищення кримінальної відповідальності за корупцію. Для чиновника будь-якого рівня, якого зловлять на отриманні хабара 10 тисяч доларі США і вище, передбачено 15 років позбавлення волі, з конфіскацією майна і без права амністії. А якщо з таким же хабаром попадуться слідчий, прокурор або суддя, то для них передбачена довічна в'язниця з конфіскацією майна і без права амністії. Президент України наклав вето на цей закон і парламент повинен прийняти рішення щодо цього вето. Це покаже, хто говорить про боротьбу з корупцією, а хто дійсно з парламентарів готовий з нею боротися. Затягування з підписанням цього закону хоч на один день - це нові можливості для корупції, яка паралізувала всю країну.

Отже, специфіка корупції як системного явища потребує нормативно-правового налагодження системи запобіжних та каральних заходів, які мають бути розроблені різними

галузями законодавства: цивільним, фінансовим, господарським, адміністративним та іншими.

Європейські експерти радять нам почати з малого: передусім створити держслужбовцям нормальні умови праці - з адекватною зарплатою. Але мені здається, що наші судді та прокурори у цьому відношенні аж ніяк не обділені. Тому я вважаю, слід суворо карати всіх хабарників.

Потрібно скасувати недоторканість депутатів і суддів, які часто зловживають своїм становищем та владою. В державі не повинно бути касти абсолютно недоторканних осіб.

яких неможливо покарати за вчинені ними корупційні правопорушення. Необхідно запровадження щорічного декларування доходів та видатків осіб, які займають посади в органах державної влади, — державних службовців, працівників правоохоронних органів, суддів та членів їхніх сімей, що додасть владі публічності та прозорості. Але, на мою думку, необхідно встановити підзвітність не лише уряду, але й простим людям і не тільки у формі паперу і виписки в газету, але й в прямому контакті з людьми. Кардинально зарадити в справі протидії корупції могло б єдиний антикорупційний орган з широкими повноваженнями і великою мірою відповідальності. До компетенції цього органу відноситись вироблення єдиної антикорупційної політики в державі та реалізація комплексу заходів протидії корупції. У багатьох країнах такі органи — зі своїм досудовим слідством, спеціальними суддями і спецпрокурорами, підпорядкованими безпосередньо першим особам країни — вже давно й ефективно діють.

Розв'язати проблему доброчесності в органах виконавчої влади, виборних органах та установах судової влади було б можливо за рахунок вдосконалення державної служби, в тому числі і через прийняття у новій редакції Закону України «Про державну службу», підготовку Кодексу поведінки держслужбовців та Кодексу адміністративних процедур (порядок і умови надання державою послуг громадянам) та існує необхідність провести реформу в судових органах, внести зміни в Конституцію України і закони щодо суддів, ввести виборний порядок призначення на посаду судді. Потрібно впровадити механізм аналізу прийнятих судових рішень на їх відповідальність Конституції і Законам України. Важливу роль повинні відігравати засоби масової інформації, преса, яка має бути спрямована на усестороннє висвітлення проявів корупції, хабарництва в суспільстві, фактів притягнення до відповідальності різного роду посадовців, суддів та політиків, які судом визнані винними у скоєнні корупційних правопорушень, з тим, щоб люди знали своїх «героїв».

Крім того, необхідно створити єдиний державний реєстр осіб, які були притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності за корупційні діяння. Я вважаю, що у боротьбі з корупцією має брати участь суспільство в цілому. Все залежиь від самих людей, від їхньої активності, від їхнього зацікавлення в особистому добробуті. Вони повинні повернутися до моралі, перестати давати і брати. Всі разом ми змусимо владу поважати закон, а заразом і самі навчимося його дотримуватись. Отже, діяльність по боротьбі з корупцією повинна базуватися на поєднанні профілактичних і репресивних заходів. Боротьба з хабарництвом має бути націлена так як на забезпечення невідворотності покарання, так і на боротьбу з причинами корупції.

Використані джерела:

1. *Гаран В. Розмежування адміністративних правопорушень та злочинів у сфері корупції// Вісник прокуратури. - 2009. - №7*
2. *Денисова О. Проблема корупції в органах судової влади України // Економіка, фінанси, право. - 2006. - №5*
3. *Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 № 356/95-ВР. 4.1ллюк Ф. Раз корупція, два корупція // Юридичний вісник України. — 2008. - №36. 5.Конституція Украйни - Харків, 2009.*
4. *Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001. - К., 2001*
5. *Корупція «дорожчає» або хабарі по-українськи // Юридичний вісник України. - 2008. - №29.*

6. *Собовий О. Проблеми удосконалення антикорупційного законодавства // Юридичний вісник України. - 2008. - №49.*

Михеева Екатерина Валерьевна
аспирант 3 года обучения кафедры административного права
Академии управления при Президенте Республики Беларусь

О ПРАВОВОМ СТАТУСЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА

В интенсивно развивающейся информационно-правовой сфере важной проблемой является соотношение правовых норм и существующих общественных отношений, поскольку от степени упорядочения последних во многом зависит эффективность достижения основной цели – построения единого информационно-правового пространства. Определение существующего уровня правового регулирования рассматриваемых общественных отношений и необходимых мер по его повышению является одной из приоритетных задач в проведении государственной политики развития правовой информатизации в Республике Беларусь.

Общеизвестным является тот факт, что изменение общественных отношений приводит к изменениям в сфере их правового регулирования. Среди основных причин, определяющих необходимость совершенствования правового регулирования в рассматриваемой сфере можно выделить следующие:

- внедрение в правовую систему общества современных и постоянно совершенствующихся информационных коммуникативных технологий с точки зрения их эффективности при обеспечении доступа и обмена правовой информацией, что в свою очередь вызывает рост общественной потребности в последней в форме электронных документов;
- возникновение потенциальных угроз дестабилизации общественных отношений в информационно-правовой сфере, которые могут выражаться в различных формах (например, предоставление недостоверной правовой информации; преднамеренное искажение информации в информационно-правовых системах);
- необходимость адекватного урегулирования возникающих в обществе проблем, связанных с созданием, обработкой, хранением и распространением правовой информации в условиях интенсификации процессов информатизации (например, официальное опубликование нормативных правовых актов в электронной форме);
- возрастающая общественная потребность в своевременном доступе (с момента вступления в юридическую силу) к правовым актам в электронной форме, то есть – к информационно-правовым ресурсам.

Таким образом, существует настоятельная необходимость в проведении исследований, направленных на обоснование совершенствования законодательства в области правовой информатизации и определении основных направлений его развития, адекватно отражающих современное состояние рассматриваемых общественных отношений.

С точки зрения правового обеспечения создания и дальнейшего развития единого информационно-правового пространства, следует учесть, что в механизме правового регулирования важную роль играют юридические документы. Именно с их помощью средства правового регулирования получают свое объективированное выражение, становятся доступными для других субъектов.

В этой связи основой правового обеспечения создания единого информационно-правового пространства должно явиться закрепление в законодательстве правового статуса юридических документов в электронной форме. При этом следует отметить, что возможность использования электронного документа в законодательстве предусмотрена. Так, в соответствии с частью первой статьи 2 Закона Республики Беларусь от 10 января 2000 г. «Об электронном документе»

электронный документ может использоваться во всех сферах деятельности, где применяются программные и технические средства, необходимые для создания, обработки, хранения, передачи и приема информации. С помощью электронных документов могут совершаться сделки (заключаться договоры), производиться расчеты, осуществляться переписка и передача документов и иной информации.

Вместе с тем, комплексное (в рамках одного нормативного правового акта) установление правового статуса всех юридических документов в электронной форме пока невозможно, поскольку процессы сбора, накопления, систематизации и распространения правовой информации на основе современных информационных коммуникативных технологий охватывают самый широкий круг юридических документов и правоотношений. К юридическим документам в частности относятся нормативные правовые акты, судебные решения, правоустанавливающие акты органов государственного управления, гражданско-правовые договоры и целый ряд других видов документов. Каждый из этих юридических документов обладает специфическими особенностями, связанными с той или иной стадией процесса правового регулирования, которые различаются своей направленностью целями и задачами.

Данное обстоятельство позволяет выделить сферы правовой информатизации в устоявшихся общественных отношениях, в которых на сегодняшний день уже возможно определить правовое положение конкретных видов юридических документов. К таким сферам относятся:

- нормотворческая деятельность государственных органов и организаций, связанная с разработкой, систематизацией и официальным опубликованием правовых актов;
- правоприменительная деятельность государственных органов, в том числе органов судебной власти по осуществлению правосудия.

Таким образом, сегодня необходимо сделать акценты в развитии законодательства в сфере информатизации нормотворческой и правоприменительной деятельности государственных органов, в том числе и правоприменительной деятельности судебных органов, с целью определения правового критериев правового статуса электронного документа.

Мищак Іван Миколайович
Інститут законодавства Верховної Ради України, завідувач інформаційно-аналітичного сектору, канд. іст. наук, старший науковий співробітник

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАКОНОДАВЧОЇ ІНІЦІАТИВИ

Економічний розвиток будь-якої держави, її геополітичне становище, демократичний, правовий, соціальний тощо характер влади значною мірою залежать від ефективного законодавства. Саме тому законодавча діяльність належить до пріоритетних функцій парламентів, а відповідні положення закріплені в Конституціях більшості держав світу. Не є винятком у цьому й Україна. Зокрема, згідно зі ст. 75 Конституції України єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Разом з тим діяльність парламенту у першу чергу повинна базуватися на засадах законності.

На сьогодні в Україні налічується більш як 100 нормативно-правових актів, які регулюють питання законотворчості[1, с. 36]. Серед них перш за все варто відзначити Конституцію України, Закони України «Про статус народного депутата України», «Про комітети Верховної Ради України», Регламент Верховної Ради України та ін.

Важливе місце у здійсненні парламентаріями законодавчої функції відводиться безпосередньо законодавчій ініціативі. За Конституцією Української РСР від 20.04.1978 р. (із змінами, несеними згідно із Законами Української РСР № 404-12 від 24.10.1990, № 1213а-12 від 19.06.1991, № 1293-12 від 05.07.1991 та Законом України № 171/94-ВР від 21.09.1994 р.) право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України належало народним депутатам

України, Президії Верховної Ради України, Голові Верховної Ради України, постійним комісіям Верховної Ради України, Президенту України, Конституційному Суду України, Кабінету Міністрів України, Верховному Суду України, Генеральному прокурору України, Верховній Раді Автономної Республіки Крим, Академії наук України.

Слід також зауважити, що із внесенням змін до Конституції від 19.12.1992 р. Кабінет Міністрів України отримав право видавати декрети у сфері законодавчого регулювання з окремих питань. Такі декрети мають силу закону (ст. 97-1 Конституції)[2, ст. 60]. Відповідні повноваження зберігалися за урядом до набрання чинності Основного Закону від 28.06.1996 р.

Конституція України 1996 р. звузила коло суб'єктів законодавчої ініціативи до чотирьох: Президент України, народні депутати України, Кабінет Міністрів України та Національний Банк України. У редакції Закону № 2222 від 08.12.2004 р. стаття 93 Основного Закону залишає право законодавчої ініціативи у Верховній Раді лише Президентові України, народним депутатам України та Кабінету Міністрів України. Таким чином, на сьогодні правом законодавчої ініціативи володіють лише ті інституції, які безпосередньо пов'язані з вирішення найважливіших питань державного будівництва.

Подібна практика обмеження кількості суб'єктів законодавчої ініціативи характерна для більшості країн світу. Зокрема, у США суб'єктом законодавчої ініціативи виступають лише окремі парламентарії – сенатори або члени Палати представників (колективна законодавча ініціатива заборонена), у Франції – члени парламенту та Прем'єр-міністр, у Канаді та Австрії – парламентарії та уряд, у Фінляндії – члени парламенту та Президент, який є главою уряду.

Разом з тим в Україні існують думки і щодо необхідності розширення кола суб'єктів законодавчої ініціативи, при цьому їхні автори посилаються на зарубіжний досвід. Так, у Росії загальне право законодавчої ініціативи мають шість суб'єктів: Президент, Рада Федерації, депутати Ради Федерації, депутати Державної Думи, уряд, законодавчі (представницькі) органи влади суб'єктів РФ. Крім того, спеціальне право законодавчої ініціативи належить Конституційному Суду, Верховному Суду, Вищому Арбітражному Суду[1, с. 18]. Уповноважений з прав людини в Російській Федерації також має право законодавчої ініціативи у сфері захисту прав громадян, що дозволяє йому усувати недоліки й прогалини законодавства.

Розширене коло суб'єктів права законодавчої ініціативи і в ряді інших країн. Для прикладу, у Швеції таке право мають парламентарії (члени Риксдагу), постійні комісії Риксдагу, інші парламентські органи з питань, що належать до їх компетенції, уповноважені Риксбанку та Управління національного боргу, ревізори парламенту, а також Конференція при голові парламенту з питань регламенту Риксдагу[3, с. 383]. У Великобританії поширене так зване делеговане законодавство. Суть його полягає в делегуванні парламентом своїх повноважень щодо прийняття нормативно-правових актів іншим суб'єктам (королеві, уряду, міністерствам). Вищою формою здійснення делегованого правотворення є «наказ у Раді», що формально являє собою наказ Таємної ради (монарха й таємних радників), а фактично – уряду[4, с. 176].

В окремих країнах певною мірою обмежена й законодавча ініціатива депутатів. Так, наприклад, у Фінляндії парламентарії можуть вносити законопроекти лише протягом 14 днів після відкриття чергової сесії, проте за певних обставин парламент може дозволити депутату внести законопроект і пізніше цього терміну, якщо про це з відповідним проханням звертається уряд[1, с. 14].

Ст. 93 Конституції України не передбачає обмежень щодо внесення законопроектів народними депутатами України, а згідно з п. 4 частини першої статті 11 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат має право виступати із законодавчою ініціативою у Верховній Раді України. Надане право (ст. 12 Закону) реалізується у формі внесення до Верховної Ради України:

1) законопроекту;

2) проекту постанови;

3) іншої законодавчої пропозиції.

Важливе місце у врегулюванні порядку здійснення законодавчої функції парламенту та діяльності народних депутатів посідає Регламент Верховної Ради України. Згідно з Регламентом право законодавчої ініціативи здійснюється шляхом внесення до Верховної Ради:

1) проектів законів, Регламенту Верховної Ради, постанов;
2) проектів інших актів Верховної Ради;
3) пропозицій до законопроектів;
4) поправок до законопроектів (ст. 89 Регламенту).

Регламент парламенту передбачає також право ініціатора внесення чи представника суб'єкта права законодавчої ініціативи на доповідь законопроекту, проекту іншого акта на пленарному засіданні Верховної Ради та на засіданні головного комітету чи тимчасової спеціальної комісії з цього питання.

***Використані джерела*:**

1. *Богачова О. В., Зайчук О. В., Копиленко О. Л. Законотворчий процес зарубіжних країн. – К.: Реферат, 2006.*
2. *Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 9.*
3. *Чиркин В. Е. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. – 2-е изд. – М.: Юристъ, 2000.*
4. *Порівняльне правознавство (правові системи світу) / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. Парламентське вид-во, 2008.*

Молодець Уляна

студентка групи 4-го курсу юридичного відділення

Коледжу Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола

ПАРЛАМЕНТСЬКА РЕСПУБЛІКА В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

На даний час у нашій державі панує хаос, безвладдя, а основна проблема – це дуалізм влади. Всім ми пам'ятаємо випадок, коли уряд намагається скликати голів МДА, а Президент видає укази «не з'являтися на наради», «не виконувати рішень КМУ». Саме цим Президент не допомагає нашій державі розв'язувати проблеми, а навпаки заганяє уряд у глухий кут.

Зазначене обумовлює актуальність обраної теми. Наша держава сьогодні перебуває на роздоріжжі думок щодо вибору форми правління. Кожна політична сила пропонує свій варіант, вигідний саме для неї.

Ідея конституційних змін, які наблизили б Україну до парламентської форми правління (з обранням президента у парламенті), виникла ще у 2003 році, напередодні президентських виборів-2004. Колишній глава держави Леонід Кучма мріяв увійти в історію як останній всенародно обраний президент. Відповідний законопроект було навіть направлено до Конституційного Суду, який дозволив парламенту змінювати спосіб обрання глави держави без референдуму. Щоправда, цей проект так і залишився на папері.[4]

Сергій Грабовський стверджує, що проблема конституційної форми правління широко дискутується в Україні як і в 1995-96 роках – засвідчує щонайменше два факти. Перший – недостатню ефективність чинної системи влади та неврегульованість інститутами, які спонукають політиків та аналітиків до кращих моделей державного життя. Другий – впритул пов'язаний із першим – провал так званої «політичної реформи», принаймні, у тому вигляді, який маємо сьогодні.[1]

І знову виринають ідеї переходу України до суто парламентської республіки, бо це оптимальна форма правління з точки зору розвитку демократії та соціально-економічних реформ.

Однією із переваг парламентської республіки є формування більшості у парламенті, яка зможе ефективно керувати державою. Більшість формується з єдиної партії, тому не буде протиріч у самій більшості, адже у них єдина ціль, програма розвитку держави. Також це ефективний спосіб для прийняття всіх рішень і законів. Адже не буде суперечок, не буде постійного блокування трибун. ВРУ запрацює ефективніше і жвавіше. Саме лідер партії, яка отримала більшість стає Прем'єр-міністром. Давид Жванія вбачає плюси парламентської республіки у тому, що форма правління не персоніфікована. Саме тут не має значення: чи сильний чи слабкий прем'єр, все одно волею партійної більшості продовжується розвиток країни. Також обрання не лише прем'єра, а й міністрів призведе до того, що міністри відчуватимуть на собі вплив із боку трьох центрів -- парламенту, прем'єр-міністра, партії, яку цей міністр представлятиме в уряді.[1]

Позитивом парламентського врядування є його гнучкість, можливість чутливо реагувати на змінювані потреби життя, відповідно до них змінювати характер діяльності уряду та й самий його особовий склад. Парламент тут не тільки створює закони й ухвалює бюджет, а й спрямовує та контролює діяльність уряду. Прийняття ним державного бюджету, проект якого розробляє й пропонує уряд, є приводом, для обговорення урядової політики назагал і слугує підставою для внесення питання про довіру й позбавлення повноважень цілого кабінету або когось з його членів. Парламентська система, якщо вона до того ж грунтується на партійно-пропорційних засадах, стимулює рух до політичного діалогу й партійно-ідеологічного компромісу між політичними силами, уможливлює більш чутливе й гнучке відбиття в структурах і діях вищої державної влади багатоманітних потреб і настроїв громадян та громад. За цих умов народ отримує такий уряд, за який він голосував. Однак, відповідно до відомої формули, це означає ще й те, що народ має уряд, на який він тільки й заслуговує .

Для України кращою формою правління є парламентська республіка. Тому що Україна як багато інших країн в цьому регіоні має тоталітарне минуле. Я вважаю, що розірвавши з тоталітарним минулим і тоталітарними спокусами, для України краще йти до парламентерської республіки. Іншим аргументом на користь цього є те, що в Європі більшість країн є парламентськими демократіями. Навіть, якщо в Європі є монархії, вони все одно є парламентськими демократіями, з особливим винятком Франції, яка є напівпрезидентською республікою. Тому я вважаю, що парламентська демократія є важливою для вашої країни. Це також важливо з точки зору внутрішнього, структурного різноманіття українського суспільства. Нам потрібна гнучкість для того, щоб тримати людей разом. Президентська демократія є менш гнучкою і, можливо, вона може бути ефективнішою при ухваленні рішень. Але вона й значно небезпечніша в плані збереження людей об'єднаними. Такого роду демократії бракує внутрішнього механізму збереження рівноваги в інституціях, а також в суспільстві.

Такої ж думки вочевидь дотримувався і Олександр Задорожній, який вказував на те, що саме парламентаризм є найприроднішою формою демократії. Мовляв, у країнах, де президента обирає народ, глава держави має повноваження монарха.[2]

Представники КПУ у власному проекті Конституції доводять необхідність скасування поста Президента.[5] Сам Петро Симоненко в одну із виступів заявив: «Посада президента сьогодні як п'яте колесо в організації влади і заважає».[6] Вважаємо такий метод радикальним. Адже саме глава держави є: гарантом прав і свобод людини і громадянином, представником держави та виконує ще низку повноважень кардинально важливих для держави. . Але з метою забезпечення балансу системи сримувань та противаг у Президента залишиться одне із головних переваг – це право розпуску парламенту та право вето. Це ефективно запобігатиме диктатурі однієї партії та її лідерів.

Багато політиків проти парламентської форми правління, тому що просто бояться контролю партії. Багато хто доводить що саме це буде диктатура однієї партії. Але ж у парламенті не одна партія, їх багато. Просто одна має більшість. Але для прийняття багатьох законів потрібно не просто більшість, а 300 голосів.

Але у парламентської форми правління є і свої противники. Так, Юрій Шведа, кандидат політичних наук, доцент Львівського національного університету ім. Івана Франка, стверджує, що у такому випадку зменшується суверенітет народу, відтак — рівень демократичності тих інститутів влади, які формуються в державі.[7] Вважаємо такі думки не достатньо обґрунтованими. Адже Конституція України запобігає встановленню диктатури, закріплює політичну багатоманітність і статус опозиції, яка б стримувала, унеможливлювала свавілля.

Незалежні політологи підходять до питання про введення в Україні парламентської республіки стриманіше й одностайні в одному: нинішнє двовладдя в країні однозначно треба ліквідувати. Або зменшити повноваження і вплив президента (а в такому разі прямі вибори справді будуть зайвими), або, навпаки, дати йому достатньо повноважень для одноосібного керування (тоді це вже буде монархія). Але вся проблема в тому, що у нас немає сильного лідера.[7]

Не будучи прихильником тих, хто вимагає скасування посади президента, усе ж висловлю переконання, що більш прийнятним виходом з ситуації, коли жоден з претендентів не отримує кваліфікованої більшості голосів виборців, є взагалі не обирати президента всенародно. Так, глава держави має бути неодмінно. Але, якщо не вдається обрати «сильного» президента, не варто робити це за рахунок компромісів, бо він не буде сильним. А коли немає «сильного», всенародно обраного глави держави, його обирає парламент, однак при цьому право формувати уряд й керувати його діяльністю так само належить законодавчому органу, точніше партії більшості чи парламентській коаліції.

Отже, основні переваги парламентської республіки можна сформувати так:

- законодавча і виконавча влада будуть залежати один від одного, що допоможе уникнути постійних конфліктів;
- припиниться «кривава» боротьба за президентське крісло, яка стала чи не пріоритетною для основних політичних сил;
- вибори Президента в парламенті допоможуть державному бюджету значно економити.

Відсутність на даному етапі розвитку сильного лідера, здатного ефективно управляти державою і зумовлює те, що нам потрібний сильний уряд, який мав би велику підтримку у ВРУ. Саме такою є парламентська республіка.

Це саме те, що нам потрібно.

***Використані джерела*:**

1. *Грабовський С. Чи справді парламентська республіка порятує Україну? / С. Грабовський [Електронний ресурс] Режим доступу : http://dialogs.org.ua/issue _full.php?m_id=8792.*
2. *Чирва В. Уроки моделювання / В. Чирва [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.ut.net.ua/art/166/0/3043.*
3. *[Електронний ресурс] Режим доступу : http//www.radiosvoboda.org/ content/article/893279.html.*
4. *[Електронний ресурс] Режим доступу : http//www.voanews.com/ Ukrainian/archive/2003-09/a-2003-09-10-2-1.*
5. *Конституція України (нова редакція) / [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.kpu.net.ua/elections.*
6. *П. Симоненко вимагає скасувати посаду Президента / [Електронний ресурс] режим доступу : http://tsn.ua/ukrayina/simonenko-vimagaye-skasuvati-posadu-prezidenta.html.*
7. *Ромашова Н. В якій країні ми прокинемося завтра? / Н. Ромашова [Електронний ресурс] Режим доступу : http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=15776.*

Моткова Ольга Дем'янівна
студент 1-го, курсу, юридичного факультету,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ МЕЖІ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства постало сьогодні гострою проблемою співвідношення влади та права. Тлумачення кожного із цих понять науковцями, та взаємовплив цих явищ на функціонування механізму держави в цілому не можна не переоцінити. Формування нових підходів, що активно відображують і суб'єкти політичної боротьби, вимагає особливо зваженого підходу до осмислення теоретичних основ права, як єдиного засобу обмеження державного свавілля прихованого під лозунгами порядку. Такий режим державного порядку – це штучно створена гармонія суспільного життя, у якому моральні принципи жорстко насаджуються соціуму з боку публічної влади. Приватне життя людини стає підпорядкованим егоїстичним інтересам публічної влади, як правило, держави. В умовах «порядку» усі соціальні процеси повністю контролюються. Особисті права втрачають свій сенс, тому що вони потрібні лише ініціативно діючим індивідам, які самостійно визначають лінію власної поведінки. У такому суспільстві питання спрямування приватного життя окремої особи бере на себе держава. Вона стверджує систему «забезпечення і утримання», формує напрямок руху життя людини, і за необхідності чутливо реагує на «відхилення», корегуючи поведінку (що за умови встановлення всеохоплюючого контролю виглядає зовсім не складно). Зрозуміло, що у такій ситуації законодавчі приписи є лише елементом зовнішнього декору і не є правом. Розглянемо цю ситуацію більш детально. В сучасній юридичній науці термін «право» використовується в декількох значеннях. Правом називають соціально-правові основи життя людей, наприклад, право людини на життя, право народів на самовизначення. Ці домагання обумовлені природою людини і суспільства і вважаються природними правами. Під правом розуміють також система юридичних норм. Це – право в об'єктивному значенні, бо норми права створюються і діють незалежно від волі окремих осіб. У дореволюційному словнику Брокгауза і Ефрона, читаємо: «Право є сукупність правил (норм), що визначають обов'язкові взаємні відносини людей у суспільстві». Велика радянська енциклопедія, висловлюючи нормативно-позитивістську позицію марксистсько-ленінської науки, визначала, що: «Право – це сукупність встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил поведінки (норм), дотримання яких забезпечується заходами державного впливу».

Згідно лібертарно-юридичного підходу, виражає праворозуміння однієї з найбільш авторитетних філософсько-правових шкіл сучасної Росії: «Право - єдність рівний для всіх норми і міри свободи і справедливості».

Отже, право у загальному розумінні це – система наявних у даному суспільстві правових доктрин і цінностей та сформована на цій основі система формально – визначених, загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою. Характерною особливістю права е забезпечення його додержання примусовою силою держави. Виконуючи роль знаряддя державного управління і будучи формою реалізації державної політики, право водночас є принциповим показником становища особи в суспільстві і державі та у зв'язку з цим визначальним критерієм оцінки рівня демократії даної держави. Проте, виникає інше питання, а що за сила породжує ці правила поведінки? Відповідь очевидна – їх породжує суб'єкт влади.

Що стосується визначення поняття «влада», то воно є більш однозначним. Влада за своєю суттю – це механізми підпорядкування своїй волі і придушення ряду видів свободи особистості. За своєю формою влада може бути від тотальної (практично повне придушення свободи) до ліберальної (частково обмежує свободу). У своїй тотальної формі має назву тоталітарна влада, що є основою для функціонування тоталітарних держав (тоталітаризм, диктатура). Влада з `явилась одночасно з людським суспільством і буде в тій чи іншій формі завжди супроводжувати його розвиток. Вона необхідна для організації суспільного

виробництва, що вимагає підпорядкування всіх учасників єдиній волі, а також для регулювання інших взаємин між людьми в суспільстві.

Якщо підсумувати, влада – у загальному розумінні здатність і можливість вирішальним чином впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою волі, авторитету, права або банального насильства.

Специфічною різновидом є державна влада – здатність суб'єктів, що виступають від імені держави, контролювати поведінку людей та їхніх об'єднань за допомогою державного апарату. За своєю сутністю державна влада є знаряддям здійснення волі панівної частини суспільства в межах усієї країни і проявляється у вигляді системи публічно – політичних відносин володарювання і підпорядкування, які забезпечуються можливістю застосування примусу з боку державних структур.

Ознакою держави є наявність особливого класу (групи, верстви) осіб, в руках якого зосереджується влада. Звичайно ж, державна влада – це влада, здійснювана спеціальним, відособленим апаратом, створеним саме для управління.

Статтею 1 Конституції України Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. За ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Стаття 8 Конституції України закріплює в Україні верховенство права. Проте, найголовнішим є положення за яким єдиним джерелом влади, а отже силою яка породжує правила поведінки є народ.

Конституція не дає нам відповіді на те, чим же є народ. Ми вважаємо, що під народом необхідно розуміти вільних у політичному виборі громадян.

Бути вільним означає вільний вибір варіантів поведінки, діяльності, дій або бездіяльності. Межа цього вибору, визначена соціальною необхідністю, вимагає поважати права і свободи інших людей, не порушувати ці права та свободи, усвідомлювати соціальну (перспективну) відповідальність перед суспільством. Правовий порядок передбачає вибір варіанта поведінки у межах, визначених законодавством, і включає обов'язок здійснювати діяння (дії або бездіяльність), якщо його не покладено на індивідуального (фізична особа) або колективного (юридична особа) суб'єкта права шляхом прямого його окреслення у законодавстві (законі та інших нормативно-правових актах) [1].

Таким чином підсумовуємо, що формула визначення правових меж державної влади складається з таких елементів: вільні у політичному виборі громадяни, свідомі у співвідношенні власних приватних інтересів та вимог продиктованих соціальною необхідністю, будучи єдиним джерелом влади, формують правові межі такого втручання держави у життя суспільства на яке вони самі погоджуються, примушуючи до їх дотримання і виконання всіх і кожного (у тому числі і себе).

При перенесенні цієї формули на сучасну політичну дійсність в України виникає суттєва стурбованість майбутнім розвитком політичних подій, як через недорозвинутість інститутів громадянського суспільства так і через незначну можливість здійснення політичного вибору.

***Використані джерела*:**

1. *Орзих М. Конституционная свобода и равенство людей / Марк Орзих // Юридический вестник. –1998. – №2. – С.48.*
2. *Энциклопедический Словарь Ф.А. Брокгауза и И.А. Ефрона / http://ru.wikipedia.org/*

Музика-Стефанчук Оксана Анатоліївна
доцент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент

ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ПРАВА У БЮДЖЕТНОМУ ПРАВІ

Більшість вчених термін «повноваження» використовує для характеристики прав та обов'язків, пов'язаних із здійсненням влади. Відомий вчений Ю.С. Шемшученко визначає повноваження як сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій [1]. Не зовсім зрозуміло, чому і куди із наведеного визначення «випали» органи місцевого самоврядування. Далі Ю.С. Шемшученко зазначає, що термін «повноваження» близький за своїм значенням до терміна «компетенція». Проте, на жаль, ніде не розкривається ця «близькість»

Розглядаючи поняття «податкова компетенція», О.А. Тарасенко зупиняється на питанні співвідношення понять «податкова компетенція» і «податкові права» [2]. Аналогічно і ми розглядаємо співвідношення понять «бюджетна компетенція» і «бюджетні права». Зауважимо одразу, що нормативно-правових визначень вітчизняне законодавство не містить (проте за радянських часів у бюджетному законодавстві зустрічалися «бюджетні права» і саме звідти, з того періоду він походить), а у фінансово-правовій літературі вони зустрічаються доволі часто при розгляді компетенції держави та органів місцевого самоврядування в галузі бюджету.

Поняття «бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування» І.Ю. Петраш визначає як сукупність прав, обов'язків та правообов'язків місцевих органів влади, їх постійних комісій, виконкомів, фінансових та інших відділів і управлінь виконкомів в області бюджету, тобто по утворенню фондів грошових засобів адміністративно-територіальних одиниць та їх використанню на фінансування господарської та суспільно-культурної діяльності, яка здійснюється місцевими радами, а також по складанню, розгляду та затвердженню звітів про їх виконання [3]. У цьому визначенні вжито термін «правообовязків», що, у свою чергу, підкреслює особливість бюджетних повноважень, у яких спостерігається певна «обов'язковість прав».

Відомий радянський вчений-фінансист М.І. Піскотін так писав: право кожної адміністративно-територіальної одиниці мати власний бюджет, який затверджується її Радою депутатів трудящихся, є загальним правом, що охоплює цілий ряд конкретних повноважень, які в законодавстві та літературі називаються бюджетними правами місцевих Рад [4].

Авторське бачення того чи іншого бюджетно-правового поняття залежить від того, чи є його легальне визначення. У РФ, наприклад, у БК РФ раніше вживався термінологічний зворот «компетенція органів державної влади та органів місцевого самоврядування у галузі регулювання бюджетних відносин». Федеральним Законом від 20 серпня 2004 р. № 120-ФЗ «Про внесення змін до Бюджетного кодексу Російської Федерації в частині регулювання міжбюджетних відносин» цей зворот замінено на «бюджетні повноваження». Хоча і до цих змін у спеціальній фінансово-правовій літературі частіше вживали саме бюджетні повноваження.

Повноваження органів публічної влади на отримання бюджетних доходів, що по суті є порядком формування доходів бюджетів, значною мірою визначає весь характер і обсяг бюджетних прав вказаних органів. Це пов'язано із принципом пріоритетності

Аналізуючи процесуальні норми бюджетного права О.Г. Пауль вказує на те, що певну частину бюджетно-процесуальних норм, що регламентують провадження стосовно складання проектів бюджетів, становлять компетенційні норми, тобто такі, що встановляють повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування в галузі бюджету [5]. Отже, норми, що визначають повноваження, є похідними від компетенційних норм.

Часто термін «бюджетні права» (а, отже, «бюджетні повноваження») доволі часто трактують як повноваження чи компетенцію відповідних суб'єктів [6]; поняття «бюджетна компетенція» і «бюджетні права» розглядають як рівнозначні поняття [7]. При цьому вчений В.В. Безчеревних додавав, що термін «бюджетна компетенція» є більш точним, оскільки в поняття «компетенція» входять як права, так і обов'язки.

Взагалі, наявність прав передбачає, що суб'єкти можуть: 1) прикладати певних зусиль задля досягнення позитивного інтересу, використовуючи при цьому правомірні засоби і методи; 2) вимагати від інших учасників вчинення відповідних дій; 3) звертатись до держави за захистом порушених прав чи за об'єктивним розглядом і вирішенням спірних правовідносин. Встановлені законодавцем юридичні обов'язки спонукають суб'єктів: 1) вчиняти певні дії; 2) утримуватись від протиправних дій [8].

Мурзабеков М.Р. визначає бюджетні права місцевого самоврядування як обов'язкову до виконання сукупність повноважень у галузі бюджетної діяльності, що здійснюються представницькими і виконавчими органами місцевого самоврядування [9].

Досить цікавим видається погляд О.І. Худякова стосовно оглядуваного питання – він пропонує включати норми, що регулюють бюджетні повноваження відповідних суб'єктів до інституту «Управління в галузі бюджету» [10].

У підручниках з фінансового права традиційно окремим розділом чи параграфом розглядаються бюджетні повноваження держави та органів місцевого самоврядування [11]. Проте вчена Ю.О. Крохіна у свій підручник з фінансового права включила главу «Бюджетна компетенція (права) Російської Федерації, суб'єктів РФ та муніципальних утворень» [12]. Як вже зазначалося, з-поміж елементів компетенції ця автор виділяє поняття «права та обов'язки», «предмети відання», «повноваження» і зазначає, що компетенція як правова категорія визначається через відповідні повноваження, тому бюджету компетенцію держави та муніципальних утворень доцільно розглядати в аспекті прав та обов'язків [13]. На її думку, бюджетні права (компетенція) РФ, суб'єктів РФ та муніципальних утворень – це сукупність належних їм повноважень (компетенції) в особі відповідних органів державної влади чи органів місцевого самоврядування щодо формування, використання та реалізації коштів власного бюджету та правовому регулюванню бюджетних відносин у визначених законом межах [14]. Визначення, запропоноване Ю.О. Крохіною, також викликає декілька зауважень. По-перше, визначення одного поняття (терміна) через те ж саме лише ускладнює його розуміння. По-друге, якщо повноваження є елементом компетенції, то остання має трактуватися дещо ширше, ніж повноваження (у запропонованому визначенні вони наведені як тотожні). По-третє, запропоноване визначення дуже подібне до того, яке дала Н.І. Хімічева: бюджетні права РФ, її суб'єктів та муніципальних утворень – це належні їм повноваження (компетенція) в особі відповідних державних органів влади чи місцевого самоврядування щодо формування та реалізації власного бюджету та регулюванню бюджетних відносин у визначених законодавством межах [15]. При цьому професор Н.І. Хімічева слушно наголошує на особливості саме бюджетних прав (повноважень) – вони за своїм юридичним змістом досить часто наближені до обов'язків. Інколи фактично навіть ними і є (наприклад, право представницького органу затверджувати є одночасно його обов'язком; право розпорядника бюджетних коштів отримувати та використовувати ці кошти є одночасно обов'язком використовувати ці кошти за цільовим призначенням). Ці права встановлюються компетенційними нормами, які не слід розглядати виключно як уповноважувальні, це не є права у класичному розумінні. Отже, компетенційна бюджетно-правова норма встановлює бюджетне повноваження органів публічної влади, особливістю якого є те, що праву (як частині повноваження) інколи кореспондує обов'язок а інколи – саме це право і є обов'язком, такому правообов'язку кореспондує вже інше право.

Отже, вимальовується логічний ряд: права є частиною повноважень; повноваження як сукупність певних прав та обов'язків є одним із елементів компетенції. Неможна ототожнювати компетенцію з правами, оскільки вони є частиною одного з елементів компетенції.

Використані джерела:

1. *Шемшученко Ю.С. Повноваження // Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992с. – С.639*
2. *Тарасенко О.А. Субъект Федерации как субъект налогового права: Дисс. канд. юрид. наук: 12.00.14 / Московская государственная юридическая академия. – М., 2002. – 190 с. – С. 22. Зазначимо, що автор прийшла до висновку, що термін «податкові права» суб'єктів РФ можна трактувати як «податкова компетенція» суб'єктів РФ (с. 24). Проте таке твердження викликає заперечення з огляду на теоретичне розуміння компетенції та прав.*
3. *Петраш І.Ю. Бюджетно–фінансові повноваження органів місцевого самоврядування.// Збірник наукових праць з фінансового права. / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х.: 1999. – С. 204.*
4. *Пискотин М.И. Бюджетные права местных Советов депутатов трудящихся. – М.: Госюриздат, 1961. – 330 с. – С. 42.*
5. *Пауль А.Г. Процессуальные нормы бюджетного права / Под общ. ред. М.В. Карасевой. – СПб.: Питер, 2003. – С. 90. Про наявність компетенційних норм у фінансовому праві пише також М.В. Карасьова (див.: Финансовое право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. М.В. Каресева. – М.: Юристъ, 2002. – С. 83).*
6. *Финансовое право: учебник / К.С. Бельский и др.; под ред. С.В. Запольского. – М.: Российская академия правосудия; Эксмо, 2006. – С. 133 – 136; Бюджетное право / Под ред. А.М. Никитина. Уч. пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ-Дана: Закон и право, 2001. – С. 107 – 118. Финансовое право / Отв. ред. Н.И. Химичева. – 2-е узд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – С. 168 – 185; Тосунян Г.А., Викулин А.Ю. Финансовое право: Конспекты лекций и схемы: Учеб. пособие. – 2-е изд. – М.: Дело, 2002. – С. 140 – 147 (автори Г.А. Тосунян та О.Ю. Вікулін розглядають бюджетні права (повноваження) як такі, що в сукупності складають бюджетно-правовий статус відповідного суб'єкта).*
7. *Бесчеревных В.В. Компетенция Союза ССР в области бюджета. – М., 1976. – С. 45; Крохина Ю.А. Бюджетное право и российский федерализм / По ред. проф. Н.И. Химичевой. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – С. 193 – 214.*
8. *Древаль Л.Н. Субъекты российского финансового права / Под ред. Е.Ю. Грачевой / Л.Н. Древаль. – М.: ИД «Юриспруденция», 2008. – С. 76.*
9. *Мурзабеков М.Р. Бюджетная деятельность муниципальных образований в Российской Федерации: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / 12.00.14. / М.Р. Мурзабеков. - М., 2003. - 23 с. – С. 7 (п. 4 новизни)*
10. *Худяков А.И. Финансовое право Республики Казахстан. Особенная часть: Учебник. – Алматы: ТОО «Издательство «Норма-К», 2002. – С. 45.*
11. *Див., наприклад: Воронова Л.К. Фінансове право України: Підручник. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – С. 131 – 141; Фінансове право: Підручник / Керівник авт. колективу і відп. ред. Л.К. Воронова. – Харків: Фірма «Консум», 1999. – С. 153 – 166; Орлюк О.П. Фінансове право: Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 146 – 168. Зауважимо, що деякі вчені не розглядають окремо бюджетну компетенцію та бюджетні повноваження (див., наприклад: Фінансове право України: Підручник / Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, І.Є. Криницький; за ред. М.П. Кучерявенка. – К.: Юринком Інтер, 2004. – 320 с.; Финансовое право: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. / А.Б. Быля, О.Н. Горбунова, Е.Ю. Грачева (и др.); отв. ред. Е.Ю. Грачева, Г.П. Толстопятенко. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 528 с.; Финансовое право: учеб. пособие / отв. ред. И.В. Рукавишникова. – М.: Норма, 2007. – 512 с.; Майорова Е.И., Хроленкова Л.В. Финансовое право: Учебное пособие. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2005. – 304 с.; Емельянов А.С. Финансовое право. – М.: «Былина», 2002. – 368 с.; Бойко Т.С., Лещенко С.К. Финансовое право: Учеб. пособие / Т.С. Бойко, С.К. Лещенко. – Мн. Книжный дом, 2006. – 320 с. (але це не означає, що вказані вчені взагалі виключають бюджетні повноваження – вони просто розглядають повноваження відповідних органів, наприклад, на різних стадіях бюджетного процесу (тобто в межах питань про бюджетний процес).*
12. *Крохина Ю.А. Финансовое право России: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2004. – С. 258 – 272.*
13. *Але чому тоді названа вчена розглядає поняття і суть бюджетної компетенції (прав)? Куди ж зникли обов'язки…? Хоча далі вона аналізує як права, так і обов'язки РФ та її суб'єктів як*

елементи правового статусу, а це дозволяє констатувати про наявність юридичних обов'язків у закріпленні правового статусу суб'єктів бюджетного права (Крохина Ю.А. Финансовое право России: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2004. – С. 260).
14. *Крохина Ю.А. Финансовое право России: Учебник для вузов. – М.: Норма, 2004. – С. 262.*
15. *Финансовое право: Учебник для вузов / Отв. ред. Н.И. Химичева. – М.: Юристъ, 1999. – С. 169.*

Мурадян Гарик Акопович
студент 4 курсу юридичного факультету
Київського національного університету ім.. Т Шевченка

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСНОВНИХ ПРАВ, СВОБОД ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем основних прав та свобод людини і громадянина в Україні пов'язана, з потребою вдосконалення чинного законодавства, приведення його у відповідність з чинною Конституцією України, а також з необхідністю створення реально діючих механізмів, для забезпечення реалізації основних прав та свобод людини і громадянина в Україні.

Після, історичного простеження формування і закріплення основних прав свобод та аналізу концепцій у розумінні та підходах до них, можна переходити до теоретичної характеристики об'єкта досліджень.

Теорія конституційного права України розглядає основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, як сукупність певних норм, що складають загальний, конституційно-правовий інститут правового статусу людини громадянина. За своєю структурою цей інститут поділяється на кілька інших правових інститутів: 1) конституційні принципи правового статусу людини громадянина; 2) громадянство; 3) загальна правосуб'єктність; 4) основні права свободи та обов'язки; 5) гарантії правового статусу[1, с. 107].

Основою, головним елементом правового статусу людини і громадянина права, свободи та обов'язки людини і громадянина. У правах, свободах та обов'язках не лише фіксуються стандарти поведінки, які вважаються обов'язковими, корисними, доцільними для нормальної життєдіяльності суспільства, а й розкриваються основні принципи взаємовідносин держави особи.

Поняття «права людини» складне й багатогранне, це - категорія не лише юридична, а також філософська, політична, моральна. Для кращого розуміння сутності цього поняття слід звернути увагу на деякі його аспекти:

1) права з'являються у людини від моменту народження як невід'ємні умови фізичного соціального існування та розвитку і, водночас, як засіб і мета життя, незалежне від того, усвідомлюються вони людиною чи ні;

2) за змістом права людини - це такі її соціальні можливості, які пов'язані з конкретно-історичними умовами об'єктивно обумовлені досягнутим економічним і культурним рівнем життя суспільства, вони виявляють сукупність потреб, задоволення яких сприяє забезпеченню людині певного стандарту життя, характерного для конкретного суспільства;

3) права людини - це категорія можливої поведінки людини; їх реалізація залежить від бажання конкретної людини, а держава не може і не повинна примушувати до використання прав. Водночас нормальні функціонування сучасного демократичного суспільства неможливе без використання його членами своїх прав і свобод. Ось чому держава не може обмежуватись юридичною фіксацією прав людини, вона повинна їх забезпечити (гарантувати) не тільки правовими, а й економічними, політичними та культурними засобами;

4) права людини мають універсальний характер неподільні, взаємопов'язані та взаємообумовлені, вони є надбанням кожної людини. Така сукупність властивостей дозволяє

сформулювати певне визначення прав людини у широкому розумінні. Так, права людини — це спроможність людини вільно діяти, самостійно обирати вид і міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних матеріальних і духовних потреб шляхом користування певними соціальними благами в межах, визначених законодавчими актами[2, с. 193].

Як і права людини, обов'язок теж характеризується певними рисами:

1) на відміну від суб'єктивного права, юридичний обов'язок - це категорія необхідної поведінки людини, його реалізація не повинна обумовлюватися бажанням людини; 2) обов'язок - це завжди певне обмеження прав людини. Людина повинна коритися певним правилам, щоб у здійсненні своїх прав і свобод не завдавати шкоди іншим людям. Необхідність установлення обов'язків прямо передбачається міжнародно-правовими документами. Так, у ч. 3 ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права йдеться, що право людини на вільне вираження свого погляду пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають установлюватися законом та бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. Стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає заборону пропаганди війни, виступів на користь національної, расової чи релігійної ненависті. У Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права допускається можливість обмеження в національному законодавстві прав, закріплених у пакті, але лише таких, що визначаються законом, і лише постільки, постільки це є сумісним із природою зазначених прав, і тільки з Метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві; (так званий виключний режим конституційного права); 3) виконання обов'язку забезпечується спеціальним механізмом, який має держава (це дозволяє державі, за невиконання обов'язку встановлювати юридичну відповідальність).

Правовий статус особи визначається всім обсягом прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, які закріплюються різними галузями національного права України. Водночас основи правового статусу особи (конституційний статус особи) визначають лише права, свободи та обов'язки людини і громадянина, які отримали конституційне закріплення і, завдяки ньому, називається основними правами, свободами та обов'язками людини і громадянина.

Так, основні права і свободи людини і громадянина - це закріплені в Конституції України невід'ємні права і свободи людини і громадянина, що належать їм від народження чи завдяки наявності у них громадянства України, гарантуються Українською державою і становлять ядро правового статусу особи в Україні.

Ці права і свободи характеризуються специфічними рисами, а саме: 1) вони життєво важливі та найбільшою мірою соціальне значимі як для окремої людини, так і для суспільства в цілому і для держави. Значення основних прав і свобод для людини полягає в тому, що вони виступають необхідною передумовою її участі у вирішенні питань устрою та управління суспільством, забезпечення честі й гідності людини тощо. Для суспільства й держави значимість основних прав і свобод людини і громадянина обумовлена тим, що їх реалізація забезпечує демократичний, соціальний та правовий характер Української держави; 2) вони не набуваються і не відчужуються за волевиявленням людини і громадянина, тобто належать кожному від народження; 3) їм притаманні особливі юридичні властивості та специфічний механізм реалізації, зокрема: а) конституційні (основні) права і свободи становлять ядро правового статусу особи і покладені в основу всіх юридичних прав, установлених іншими галузями права, які, з огляду на це, мають похідне значення стосовно до основних; б) закріплюються за кожною людиною і за кожним громадянином; в) мають загальний характер, тобто їх об'єм є однаковий для кожної людини і для кожного громадянина; г) основні права і свободи мають особливу юридичну форму закріплення - вони фіксуються в Конституції України; д) специфіка механізму їх реалізації пов'язана з тим, що на відміну від інших прав і свобод, які реалізуються в конкретних правовідносинах, основні права і свободи виступають передумовою будь-яких правовідносин у конкретній сфері, постійного, невід'ємного права кожного учасника правовідносин.

Таким чином, можемо зробити висновок, що в цілому, за своїм юридичним характером основні права - це суть юридичне гарантовані, публічні, суб'єктивні права індивіда. Тобто, суб'єктивне тому, що конституційне визначене, гарантоване для носія цього права певною претензією до держави. Окрім того основні права мають безпосередній характер (виникають із прямого закріплення їх у Конституції України), мають особистий характер (безпосередньо пов'язані з особою індивіда і його потребами, тому і реалізація самою мірою залежить від самого індивіда), мають публічно-правовий характер (основне публічне право протистоїть приватним правам).

***Використані джерела*:**

1. *Кравченко В.В. Конституційне право України: Навч. посібник – Видання 4, - К.: Атіка, 2007 – 568 с.*
2. *Фрицький О. Конституційне право України: Підручник. – 3-тє видання – К.: Юрінком Інтер, - 2006*

Насушна Оксана Володимирівна
аспірантка кафедри правового регулювання економіки
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ОСНОВНОГО НАПРЯМУ ПРОТИДІЇ ПРОЯВАМ КОРУПЦІЇ В ЗЕМЕЛЬНІЙ СФЕРІ

Зі здобуттям незалежності Україна перейшла на новий етап соціально-економічного розвитку, який характеризується зростанням ролі ринкових механізмів в управлінні земельними ресурсами. Шляхом ліквідації монополії держави на землю, встановлення приватної форми власності та переходу до багатоукладності землекористування, запровадження платного використання земельних ресурсів тощо в країні загалом закладено основи ринкового земельного ладу.

Проте, детальний аналіз сучасного стану земельних відносин дає підстави стверджувати про існування ряду проблем, які потребують негайного вирішення. Так, через неефективну земельну політику держави загострились проблеми організації раціонального використання та охорони земель, невпорядкованості економічно-правових відносин власності на землю, неефективності державного управління земельними ресурсами та землекористуванням, недосконалості земельного законодавства та інфраструктури ринку земель тощо. Земельна реформа, започаткована ще у 1991 році, практично не досягла своєї кінцевої мети – забезпечення раціонального, ефективного та екологобезпечного використання земельних ресурсів та охорони земель.

Термінового та невідкладного вирішення потребує проблема поширення корупції у сфері земельних відносин. Значне збільшення ціни на землю, а також недосконалість земельного та антикорупційного законодавства спровокували поглиблення зазначеної проблеми.

Слід зазначити, що сфера земельних відносин, уражена корупцією, стала сприятливим середовищем для діяльності організованих злочинних угруповань, у тому числі із залученням працівників органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів тощо.

За даними міжнародної організації «Трансперенсі Інтернешнл» індекс сприйняття корупції в Україні склав 2,5 бала (за шкалою від 0 до 10, де 0 означає найвищий рівень сприйняття корупції, а 10 – найменший) [1]. Індекс нижче межі 3,0 означає, що корупція прогресує шаленими темпами. У переліку із 180-ти країн світу, Україна, яка ще торік займала 118 сходинку, сьогодні – на 134 місці.

Про високий рівень корупції в земельній сфері свідчить те, що під час чергового етапу перевірки законності поводження з землею, було виявлено 17 тисяч суттєвих порушень законодавства з використанням корупційних схем. До Генеральної прокуратури України передано матеріали в 1602 справах, де є ознаки злочину. До органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування направлено 11235 клопотань прокуратури про приведення у відповідність до законодавства прийнятих ними рішень з питань регулювання земельних відносин, використання та охорони земель [2].

Вище наведене свідчить про неефективність державної земельної політики, що напряму залежить від її неналежного інституційного забезпечення, до якого відносять насамперед нормативно-правову базу (законодавчі та інші нормативні акти) та організаційну структуру (державні органи різного рівня, на які покладаються відповідні управлінські функції).

Загалом на цей час в Україні створені інституційні основи забезпечення процесів формування та реалізації земельної політики. Разом з тим, у зазначеній сфері існує ряд невирішених проблем. Усталеного характеру набуло розпорошення земельних правових норм у різних законодавчих актах, часта зміна редакцій законодавчих актів, їх несистемне прийняття тощо. Водночас залишаються законодавчо не врегульованими такі важливі для розвитку земельних відносин питання, як державний земельний кадастр, ринок землі тощо. У результаті, земельне законодавство залишається неповним і суперечливим, а сам процес його формування свідчить про непослідовність державної земельної політики. Складність положень Земельного кодексу України, зокрема щодо управління землями державної власності, вражає, проте він не охоплює всіх питань, пов’язаних з використання земельних ресурсів.

Не менш вражаючою, ніж стан земельного законодавства, є практика його застосування. В Прикінцевих положеннях Земельного кодексу України міститься положення про необхідність протягом шести місяців після опублікування цього Кодексу розробити проекти певних законів, спрямованих на повну імплементацію його положень, проте більшість з них на сьогоднішній день не ухвалені [3]. Саме це створює проблеми в застосуванні норм земельного законодавства та сприяє збільшенню випадків зловживань, використанню корупційних схем в земельній сфері тощо.

Створення дієвої системи запобігання корупції в земельній сфері, розробка і впровадження комплексу організаційно-правових заходів для протидії цьому явищу, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків має стати одним із пріоритетів державної земельної політики зокрема, та політики держави в цілому. Ефективність боротьби з цим явищем залежить від правового та організаційного забезпечення заходів протидії корупції. Вдосконалення земельного законодавства є одним з першочергових завдань, від реалізації якого залежить подолання корупції у сфері земельних відносин.

Прийняття Верховною Радою України в червні 2009 року пакету антикорупційних законів – «Про засади запобігання та протидії корупції» [4], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» [5] та «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» [6] є безперечно ще одним кроком вперед. Ухвалення зазначених законів має змінити підходи до подолання корупції в Україні з урахуванням міжнародних стандартів.

Для попередження корупційних проявів в сфері земельних правовідносин та ефективної боротьби з ними пропонується розглядати не лише наслідки цього явища, а, перш за все, причини його поширення у суспільстві, серед яких основними є економічні та соціальні негаразди в державі, прогалини чинного законодавства, незадовільна робота контролюючих органів тощо.

Як свідчить зарубіжний досвід, застосування системного підходу щодо вирішення питань попередження та протидії корупції в державі дає найкращі результати в боротьбі з цим негативним явищем. Застосування нового антикорупційного законодавства, удосконалення системи контролюючих органів в поєднанні з стимулюванням правомірної поведінки суб’єктів земельних правовідносин шляхом підвищення рівня правосвідомості та

правової культури в суспільстві має стати новим етапом у формуванні ефективної земельної політики держави.

***Використані джерела*:**

1. *http://www.transparency.org.*
2. *Див.: Тимошенко хоче забрати у Пінчука 100 гектарів землі? – Інтернет-видання «Українська правда», 7 травня 2008р., http://pravda.com.ua.*
3. *Земельний кодекс України від 25.10.2001 // Урядовий кур'єр від 15.11.2001 р., № 211.*
4. *Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції» від 11.06.2009 № 1506-VI // Офіційний Вісник України 2009, № 53 від 24.07.2009, ст. 1822.*
5. *Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення « від 11.06.2009 № 1508-VI // Офіційний вісник України від 24.07.2009 - 2009 р., № 53, стаття 1824.*
6. *Закон України " Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень» від 11.06.2009 № 1507-VI // Офіційний вісник України від 24.07.2009 - 2009 р., № 53, стаття 1823.*

Нечипорук Світлана Володимирівна

заступник начальника Головного управління юстиції в Київській області

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ

Конституційні принципи – це основоположні ідеї, які покликані визначати шліхи розвитку і, будучи нормативно закріпленими, спрямовують рух законодавства і практики в сфері організації та діяльності судової влади, без їх системного та повного дослідження неможливо розкрити справжнє положення суду у вітчизняній системі розподілу влади, а також неможливо виявити тенденції у формуванні статусу і прогнозуванні перспектив її розвитку [1]. З таким твердженням важко не погодитись, оскільки самі принципи, які досліджуються на рівні конституційно-правової науки, мають свої практичне впровадження.

Щодо поняття конституційних засад (принципів) здійснення судової влади, то основна полеміка визначення тут полягає не тільки в окресленні значення категорії «принципів», а й у визначенні сфери, у якій, відповідно, така система принципів має діяти та застосовуватись. Зокрема, окремі вчені виділяють лише конституційні принципи правосуддя. Так, за І.Шицьким конституційними принципами правосуддя є закріплені в Конституції України й інших законах основні, вихідні, нормативні положення (правила, вимоги, ідеї) найбільш загального характеру, що виражають демократичну сутність правосуддя, і утворюють єдину систему, що визначає організацію і діяльність судової влади щодо виконання завдань, що стоять перед нею [2]. Д.Притика під принципами правосуддя розуміє такі начала державної діяльності, які виражають закономірності і сутність даних функцій, характеризуються універсальністю, імперативністю і загальною значимістю, направляють і синхронізують судову діяльність, виражають її об'єктивну необхідність в організованому суспільстві [3].

В свою чергу, інші науковці зосереджуються на дослідженні принципів судочинства. Так, В.Городовенко пише про принципи (засади) судочинства взагалі (незалежно від галузевої належності) та визначає їх як передбачені законодавством основні, пов'язані з метою і завданням останнього, ідеї, які відображають специфіку його стадій, інститутів, особливості процесуальної діяльності суду та всіх інших учасників процесу [4]. А.Георгіца та В.Скомороха пишуть про принципи конституційного судочинства, визначаючи їх як вироблені тривалою судовою практикою країн світу та обґрунтовані правознавчою наукою загальні правила (ідеї, максимуми) здійснення належної природної процедури, які закріплені в міжнародно-правових актах з прав людини, конституціях і спеціальних законах

національних держав та які застосовуються у практичній діяльності органів конституційної юрисдикції сучасних держав.

Назаров І.В. пише про принципи побудови судової системи [5]. До основних принципів побудови судової системи вчений відносить такі: принцип територіальності, принцип спеціалізації, принцип єдності судової системи, принцип самостійності суду, принцип ступінчастості побудови судової системи, принцип ієрархічності, принцип доступності суду. Існування таких принципів є очевидним. Проте ми маємо додати, що існують як конституційні, так й інші правові принципи. Назаров І.В., ґрунтовно розглядає саме другу групу принципів.

І лише у деяких дослідженнях можна побачити конституційні принципи власне судової влади. Так, у працях теоретика В.Смородинського ми зустрічаємо визначення принципів власне судової влади. Під ними, зокрема, вчений розуміє загальні положення, що відображають її сутність, найбільш загальні політико-правові вимоги, що виражають зміст даного явища і виходять від соціального носія державної влади – Українського народу. В свою чергу, конституційні принципи судової влади В.Смородинським визначаються як закріплені в Конституції та міжнародних правових актах провідні правові положення щодо організації і функціонування органів судової влади [6].

Значний інтерес для нас становить докторська дисертація В.І. Анішиної, яка присвячена дослідженню безпосередньо конституційних принципів як основи самостійності судової влади [7]. Вчена пропонує весь комплекс принципів у цій сфері розподіляти за критерієм віднесення до основних ознак самостійності, що забезпечується: по-перше, забороною на зовнішнє втручання; по-друге, встановленням в діяльності суду та внутрішньо системній взаємодії судів начал невтручання і забезпечення автономії волі судді при здійсненні правосуддя. На її думку, всі основоположні начала можна поділити на [8]:

а) принципи, що визначають основи зовнішньої самостійності судової влади, або ідеї автономії суду у системі розподілу влади в державі (повнота судової влади; паритетність взаємодії з іншими владними структурами та рівність статусу гілок влади; принцип недопустимості обмеження конституційних повноважень судової влади законом; принцип невтручання у судову діяльність;здійснення правосуддя виключно судом; принцип конституційності та законності у питання організації та діяльності судової влади; незалежність, недоторканність та незмінність судді; фінансування з федерального бюджету та інші);

б) принципи, що визначають основи внутрішньої (внутрішньо системної) самостійності, включають принципи статусу судді та принципи судочинства як основи забезпечення його самостійності у процесі здійсненні правосуддя (визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю; рівність всіх перед законом і судом; вільний доступ до правосуддя; публічність судової влади; здійснення правосуддя у розумні строки; транспарентність (відкритість, гласність); державна мова судочинства; неупередженість правосуддя; універсальність судового захисту; вмотивованість судового рішення; презумпція невинуватості; колегіальність та одноособовість здійснення правосуддя; участь громадськості у здійсненні правосуддя; доступність юридичної допомоги; гарантія права на захист обвинуваченого та інші).

Як бачимо, за допомогою наведеної класифікації автор розкриває внутрішні і зовнішні системні зв’язки при визначені статусу судової влади.

Наразі, не заглиблюючись детально у питання співвідношення судової влади, судочинства та правосуддя, зауважимо лише, що не погоджуємося із окресленням конституційних правових принципів в сфері будь-яких проявів реалізації судової влади як «ідей» (зустрічається, зокрема, в роботах І.Шицького, В.Городовенко, А.Георгіци і В.Скоморохи та ін.). Адже за таких підходів між ідеями і принципами має стояти знак рівності, у той час, наприклад, як ідея справедливості і принцип справедливості є різними явищами [9]. Напрочуд важливо тут підкреслювати, що тільки за умови законодавчого

закріплення абстрактні правові ідеї можуть набувати соціальної значимості та регулятивної дії [10].

Теоретичних проблем у сфері конституційних принципів організації та функціонування судової влади існує чимало і нині вони потребують свого комплексного дослідження.

***Використані джерела*:**

1. *Анишина В.И. Конституционные принципы как основа самостоятельности судебной власти: Дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / Верховный Суд Российской Федерации, Высший Арбитражный Суд Российской Федерации, Российская академия правосудия. – М., 2006. – С. 85.*
2. *Шицький І.Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2006. – С. 105.*
3. *Притика Д.М. Специфічні принципи арбітражного процесу //Актуальні проблеми держави і права. – Вип. 9. – Одеса, 1994. – С. 94-95.*
4. *Городовенко В. Принцип незалежності суддів і підкорення їх лише законові як один з основних принципів судочинства в Україні // Право України. – 2002. – №4. – С. 125.*
5. *Назаров І.В. принципи побудови судової системи: Монографія. – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 144 с.*
6. *Смородинський В.С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2001. – С. 65-66.*
7. *Анишина В.И. Конституционные принципы как основа самостоятельности судебной власти: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / Верховный Суд Российской Федерации, Высший Арбитражный Суд Российской Федерации, Российская академия правосудия. – М., 2006. – 431 с.*
8. *Анишина В.И. Конституционные принципы как основа самостоятельности судебной власти: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; 12.00.02 / Верховный Суд Российской Федерации, Высший Арбитражный Суд Российской Федерации, Российская академия правосудия. – М., 2006. – С. 86-87.*
9. *Букина В.С. Принципы советского гражданского процессуального права (теоретические вопросы понятия и системы). Автореф. дисс… канд. юрид. наук. – Л., 1975. – С. 23.*
10. *Лиховая С.Я. Конституционные принципы правосудия в СССР. – К.: Вища школа, 1984. – С. 41-56.*

Носова Тетяна Віталіївна

студентка 4-го курсу, Донецького національного університету,
економіко-правового факультету

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

В сучасних умовах в Україні відбуваються великі зміни у політичній, економічній і соціальній сферах, духовно-моральні труднощі нашого життя стають істотним фактором, що дестабілізує традиційні сімейні відносини. З кожним роком збільшується кількість сімей, не здатних належним чином забезпечити утримання і виховання дітей. Заявило про себе так зване «соціальне сирітство», тобто сирітство при живих батьках. Падіння рівня життя, збільшення числа неблагополучних родин, втрата моральних цінностей призвели до того, що діти найчастіше «витісняються» на вулицю, наслідком чого є небачене зростання протиправних вчинків, що скоюються неповнолітніми.

Тому правовий статус дітей як громадян держави у вітчизняній правовій системі не залишається поза увагою та знаходить документальне відображення у низці нормативно-правових актів[1,34]. Перш за все певні гарантії прав дитини передбачені Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом «Про громадянство України» та іншими законодавчими актами. Але значна частина вказаних норм має насамперед декларативний,

ніж практичний, характер. Це призвело до того, що законодавство про права дитини здебільшого не реалізується, а то й просто порушується. Відсутність чіткого механізму контролю за його виконанням та неспроможність державного забезпечення неухильного дотримання гарантованих дитині прав, позбавляє її надійного соціального захисту. Жорсткі реалії сучасного економічного, соціально-демографічного і культурного становища у нашій країні об'єктивно довели не тільки безсилля держави у вирішенні проблем неповнолітніх, а й те, що сьогодні діти залишені сам-на-сам зі своїми проблемами, методи і шляхи розв'язання яких вони обирають самостійно. Прямий наслідок цього – збільшення кількості підлітків, чия поведінка виходить за межі моральних і правових норм і які стають об'єктом нагляду правоохоронних органів[2, с.123].

Як свідчать дані МВС України, тільки у минулому році виявлено 42520 неповнолітніх правопорушників, за вчинення адміністративних правопорушень затримано 17191 особу; 12960 неповнолітніх було притягнуто до адміністративної відповідальності. Крім того, 1386 осіб притягнуті до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративних проступків у складі груп, з них – 1038 неповнолітніх.

Тому у зв'язку з цим законодавство з одного боку має бути гуманним щодо неповнолітніх правопорушників, враховуючи особливості психіки неповнолітнього і його соціальний статус, але з іншого - - невпинне зростання правопорушень серед неповнолітніх має спонукати законодавців шукати більш ефективних методів і засобів боротьби з ними.

Однак подальший розвиток суспільних відносин свідчить, що ідея стримувати правопорушника, особливо неповнолітнього, за рахунок жорстокості покарання (стягнення) безперспективна. Г.Кригер і А.Соловйов зазначають, що неповнолітні правопорушники значно легше піддаються виправленню І тому застосовувати до них сурові міри покарання в більшості випадків недоцільно. Тому чинне законодавство за своєю сутністю має на меті не покарати неповнолітнього правопорушника, а попередити від скоєння правопорушення і виховати його.

Але поглянемо на ті заходи впливу яке застосовує законодавство щодо неповнолітніх порушників від 16 до 18 років: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; застереження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання; попередження; штраф; виправні роботи тощо.

Тому постають наступні питання: Чи є досить ефективною наведена вище система адміністративних стягнень для неповнолітніх? Чи досягається мета, яку ставить законодавець, встановивши перераховані види адміністративних стягнень та заходів впливу на неповнолітніх на сьогодні? З огляду на це випливає декілька проблем, що стосуються ефективності застосування до неповнолітніх правопорушників адміністративних стягнень, які потрібно вирішити шляхом внесення змін та доповнень до чинного КпАП або в проект нового Кодексу:

- знизити вік, з якого можна буде притягати неповнолітнього до адміністративної відповідальності (з 14 років), адже навіть новий Кримінальний кодекс передбачає кримінальну відповідальність неповнолітніх з 14 років за деякі тяжкі злочини (наприклад, за вбивство, крадіжку, розбій та ін.). І пояснюється це тим, що в такому віці неповнолітній усвідомлює суспільну небезпечність вказаних злочинів і спроможний розуміти наслідки своєї поведінки.

- запозичити із нового Кримінального кодексу додаткові заходи виховного впливу і включити їх в КпАП. Наприклад покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

- заходи дисциплінарної відповідальності слід замінити на такі заходи впливу як: 1) оприлюднення інформації щодо вчинення адміністративного проступку неповнолітнім, що є формою зовнішнього осуду протиправної діяльності неповнолітнього; 2) обмеження дозвілля

і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, що полягатиме у забороні відвідування певних місць, використання певних форм дозвілля, в тому числі пов'язаних з управлінням механічним транспортним засобом, обмеження перебування поза місцем проживання протягом певного часу доби, виїзду в інші місцевості без дозволу спеціалізованого державного органу, обов'язок з'являтися для реєстрації; 3) зобов'язання відвідувати навчальні програми правоохоронного спрямування із встановленням днів, тривалості та часу початку та закінчення занять, а також установ; 4) громадські роботи, що полягають у виконанні правопорушником у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт[4, с.87].

- Доцільним є також передбачитив КпАП передбачити окрему статтю під назвою «Обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення вчинене неповнолітнім» такого змісту: «При розгляді справи про адміністративне правопорушення вчинене неповнолітнім, крім обставин, зазначених у статті 280 КпАП цього Кодексу, необхідно також з'ясувати: а) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього; б) характеристику особи неповнолітнього; в) умови життя та виховання неповнолітнього; г) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього». Вважаємо, що таке положення буде відповідати і міжнародним актам у галузі охорони прав неповнолітніх, зокрема п.16.1 Пекінських правил.

***Використані джерела*:**

1. *Кригер Г. Наказание и его применение. — М., 1962. — С. 32.*
2. *Соловьев А. Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву. — М., 1958. - С. 119.*
3. *Кодекс України про адміністративні правопорушення. — Х., 2003.*
4. *Гончаров С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України. — К., 1995.*

Окопник Олена Миколаївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та процесу
Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

На етапі розвитку демократії в державі та з провадженням принципу верховенства права особливого значення набуває думка про те, що законність у наш час перетворюється на правову цінність.

Необхідність всебічного осмислення ролі державних органів у даному періоді від тоталітарної до сильної правової держави є вельми актуальною. Трансформація функцій держави з правової регуляції та правової охорони суспільних відносин зумовлюється потребою більш глибокого пізнання соціально-правових явищ, динаміки взаємодії держави і суспільства [1, 3-7].

Розпочатий на конституційних засадах процес державотворення в Україні потребує чіткого визначення місця правоохоронної діяльності в системі державної влади і, відтак, місця та ролі правоохоронних органів у системі органів державної влади та місцевого самоврядування.

Вирішення цієї проблеми пов'язано з певними труднощами.

По-перше, відсутнє конституційне закріплення поняття і системи правоохоронних органів. Взагалі в Конституції України немає навіть терміну ''правоохоронні органи». Це дає підставу для висловлення сумніву у можливості вживання такого терміну взагалі.

По-друге, конституційне закріплення принципу розподілу влад, який передбачає наділення їх засобами стримувань і противаг, розводить державно-владні інституції, які традиційно відносять до правоохоронних органів, до різних гілок влади, що потребує переосмислення старих підходів до визначення їх функцій та напрямів взаємодії з іншими владними структурами. Так, наприклад, прокуратура, на яку раніше покладалась найважливіша функція координації діяльності всіх правоохоронних органів, сьогодні не тільки втратила її та ряд інших, але й взагалі позбулася місця серед гілок державної влади. Також на принципово нових конституційних засадах має функціонувати і судова влада.

По-третє, практично відсутня і потребує розбудови система правоохоронних органів регіонального рівня, яка б функціонувала в межах місцевого самоврядування. Підрозділи або службовці муніципальної міліції, які існують у деяких регіонах, лише утримуються за місцеві кошти, а підпорядковуються вони за вертикальним принципом і керуються наказами й інструкціями МВС України.

Крім того, існуюча сьогодні в Україні система державних правоохоронних органів є недосконалою як за структурою, так і функціонально. Вона створювалася ще за радянських часів і лише частково трансформувалася за останні роки під впливом найрізноманітніших чинників. Так, через загострення політичної ситуації в окремих регіонах підрозділи міліції були вилучені з-під контрою місцевої влади.

Ускладнює проблему і відсутність законодавчого визначення поняття правоохоронного органу та ознак, за якими той чи інший новостворений підрозділ міг би належати до цієї категорії.

Одне з центральних місць у різноманітній та багатоплановій діяльності держави займає виконання завдань із забезпечення правопорядку та законності, захисту прав і свобод людини, охороні прав і законних інтересів державних та недержавних організацій боротьбі зі злочинами та іншими правопорушеннями. До певної міри умовно, цей різновид державної діяльності в юридичному вжитку отримав найменування «правоохоронна діяльність», її сутність як правової діяльності полягає у правозастосуванні і метою охорони права, а найбільш поширеною ситуацією є реалізація правових норм, яка полягає в практичному здійсненні уповноваженою юридичною чи фізичною особою певних правозначущих дій або утриманні від вчинків, заборонених правовими нормами.

З іншої боку, правоохоронну діяльність припустимо розглядати як різновид виконавчо-розпорядчої діяльності відповідних органів державної виконавчої влади, що виконує передусім охоронну, виховну та певною мірою регулятивну функції,

Отже, правоохоронна діяльність є різновидом державної діяльності, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу. Вона виявляється в протидії виникненню та розвитку протиправних вчинків (провин і злочинів), нейтралізації та ліквідації шкідливого впливу (наслідків), правовій оцінці скоєного, забезпеченні відповідного соціального результату тощо, що базується на примусі [2, 189-191].

***Використані джерела*:**

1. *Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: Навч. Посіб. /В.С.Ковальський, В.Т.Білоус, С.Е.Демський та ін.; Відп. Ред. Я.Кондратьєв.- К.: Юрінком Інтер, 2003.- 320 с.*
2. *Колпаков В.К., Кузьменко О.В. / Адміністративне право України: Підручник.- К.: Юрінком Інтер, 2003. – 544с.*
3. *Ануфрієв М.І. Управління персоналом органів внутрішніх справ і умовах демократичного розвитку держави і суспільства // Актуальні проблеми управління персоналом ОВС України: Матеріали наук.-практичної конф. Харків., 24.10.2002.. НУВС, Х., 2002. –С. 6-14.*

Олуйко Віталій Миколайович
голова Обласного територіального відділення Антимонопольного комітету України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений юрист України

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ»

Сьогодні корупція – невід'ємний атрибут існування українського суспільства та усіх владних рівні нашої держави. Подолати ці тенденції можна лише за умови дієвої нормативно-правової бази. Не можна впевнено стверджувати, що антикорупційне нормативно-правове забезпечення у нашій державі є ефективним. За цих негативних умов необхідність прийняття нового закону, який би врегульовував питання антикорупційної діяльності в якісно відмінному від сучасного форматі, постало давно і об'єктивно. Адже чинний сьогодні Закон України «Про боротьбу з корупцією» характеризується рядом недоліків, на яких неодноразово наголошувалось [1], [2, с. 8-9], [3]. Саме тому прийняття нового Закону для врегулювання усіх проблемних аспектів нормативного забезпечення подолання корупції в Україні – на часі.

Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р. №1506-VI (*далі – Закон*) визначає основні засади запобігання та протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних правопорушень шкоди, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи інтересів юридичних осіб, інтересів держави [4]. Цей Закон визначає такі поняття як «близькі особи», «конфлікт інтересів», «корупційне правопорушення», «неправомірна вигода» та «корупція». При цьому, остання категорія дефініціюється досить широко і передбачає, що особа використовує надані їй службові повноваження та пов'язані з цим можливості не лише з метою одержання неправомірної вигоди, але й прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди (ст. 1) [4]. Разом з тим, проблемним залишається питання доведення факту давання обіцянки та умислу в ній; невизначеності, яка саме пропозиція – майнового чи немайнового характеру – може трактуватися як складова корупції. Ці аспекти повинні врегулюватись через визначення механізму фіксування моменту давання обіцянки (наприклад, шляхом аудіо- чи відеозапису) та внесення поправки до Закону щодо майнового чи / і немайнового характеру пропозиції неправомірної вигоди.

Важливою характеристикою Закону є його суб'єктивна визначеність: встановлено коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення та суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції (ст. 2, 3) [4]. До кола суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення включено і посадовців юридичних осіб, а також фізичних осіб, які безпосередньо або опосередковано надавали неправомірну вигоду іншим суб'єктам відповідальності за корупційні правопорушення (ст. 2, п. 4) [4]. Фактично, цим положенням встановлюється відповідальність за давання хабара та інші корупційні прояви, що цілком узгоджується зі ст. 369 Кримінального кодексу України [5].

До кола суб'єктів, визначених Законом, які здійснюють заходи щодо запобігання та протидії корупції, належить і Кабінет Міністрів України. Він, відповідно до ст. 3, п. 3, здійснює координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання та протидії корупції [4]. Разом з тим, не зовсім зрозумілим є механізм координування та контролю Кабміном вище названих органів виконавчої влади. Якщо процес координації ще можна пояснити, то реалізацію контролю розтлумачити важче. Тому необхідно уточнити дане законодавче положення: вказати строки та терміни звітування з питань протидії корупції керівників органів виконавчої влади перед відповідними міністрами чи Кабінетом Міністрів в цілому).

Аналізований Закон розширює перелік дозволеної іншої, ніж безпосередня службова, оплачуваної або підприємницької діяльності: викладацька, наукова та творча, медична та інструкторська й суддівська зі спорту практика (ст. 4, п. 2) [4]. При цьому відкритим

залишається питання здійснення зазначеної практики в позаробочий час. Як правило, ці види діяльності здійснюються у певний період робочого дня. Тому в нормі Закону про здійснення дозволеної оплачуваної або підприємницької діяльності в позаробочий час було б доцільно встановити квоту робочого часу на тиждень, котрий дозволено використовувати для реалізації зазначених практик.

Також Законом встановлюються обмеження щодо одержання подарунків. Передбачається заборона суб'єктам відповідальності за корупційні правопорушення приймати подарунки у зв'язку з виконанням ними функцій держави, крім тих, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, за умови, що вартість одного подарунка не перевищує розміру однієї податкової соціальної пільги (ст. 5, пп. 1, 2) [4]. Встановлення розміру вартості подарунка, який дозволяється приймати, є позитивним моментом. Проте викликає сумніви категорія «загальновизнані уявлення про гостинність», яка має виключно суб'єктивний характер: уявлення про гостинність у різних індивідів можуть суттєво відрізнятися. Середньої величини уявлень про гостинність не існує. Тому, для встановлення розміру вартості дозволеного подарунку достатньо цілком конкретного терміну «одна податкова соціальна пільга». Крім того, відкритим залишається питання одержання подарунків нематеріального характеру (наприклад, теле- чи радіовітання), від якого отримувач не матиме матеріальної неправомірної вигоди. Отже, необхідно унормувати обмеження щодо отримання подарунків немайнового характеру шляхом встановлення межі вартості таких подарунків у розмірі однієї податкової соціальної пільги.

Серед інших заходів антикорупційного спрямування – фінансовий контроль. Його сутність у тому, що суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення «зобов'язані подавати відомості про майно, доходи, витрати, зобов'язання фінансового характеру, у тому числі за кордоном…» (ст. 10) [4]. Важливим є зобов'язання звітувати і про витрати, оскільки лише співставлення доходів та витрат дає змогу побачити реальний рівень життя підзвітного суб'єкта відповідальності. Разом з тим, значним недоліком є відсутність зобов'язання фінансового контролю щодо близьких осіб суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення. Тому внесення цього пункту є актуальним питанням. Недоліком провадження фінансового контролю суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, також можна вважати відсутність норми, котра б зобов'язувала подавати відомості про майно, доходи, витрати тощо, які належать особі і використовуються нею де-факто, а не де-юре.

Потребує уточнення норма Закону, що врегульовує строки звільнення осіб, яких притягнуто до кримінальної або адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення, пов'язане з порушенням окремих обмежень, встановлених ст. 4, пп. 1-3 [4]. Адже визначений триденний строк, по-перше, суперечить в окремих випадках Кодексу України про працю [6], а, по-друге, є недостатнім для проведення ревізії при передачі звільненим матеріально відповідальної посади. Тому строки звільнення у цьому разі мають бути переглянуті та узгодженні із Кодексом України про працю.

Отже, підсумуємо, що прийняття Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» є актуальною вимогою українського сьогодення. Разом з тим, новоприйнятий Закон, усуваючи недоліки чинного, містить ряд недопрацювань, виправити які було б доцільно ще до набрання ним чинності.

***Використані джерела*:**

1. *Азаров, М.Ю. Проблеми практичного застосування Закону України «Про боротьбу з корупцією» / М.Ю Азаров. // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія та практика). – 2003. - №8 – Режим доступу: http://mndc.naiau.kiev.ua/Gurnal/8text/g8_07.htm.*
2. *Гайдук, А.В. Заходи адміністративного примусу у боротьбі з корупцією в Україні: Автореф. дис. … кандидата юр. наук / Київський національний університет внутрішніх справ. – К., 2006. – 21 с.*
3. *Камлик, М.І. Напрями протидії корупції в Україні / М.І. Камлик – Режим доступу: http://www.akmf.org/wbook/print/563.htm*

4. *Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11 червня 2009 р. №1506-VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/alldocWWW/3968FFEBDB409AE8C22575F30.*
5. *Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 р. №2341-III / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=10&nreg=2341-14*
6. *Про працю: Кодекс Законів України від 10 грудня 1971 р. №322-VIII зі змінами та доповненнями / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=322-08.*

Осика Дмитрий Викторович
преподаватель, аспирант кафедры конституционного права
Белорусского государственного университета

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФОРМЫ ПРАВЛЕНИЯ В БЕЛАРУСИ

Актуальность вопроса о форме правления определяется, прежде всего, ее политико-правовым значением как ведущего элемента формы государства. Она также обусловлена практической значимостью формы правления для современного этапа государственного строительства в Республике Беларусь, т.к. позволяет определить характер государства с позиций организации верховной власти, выяснить ее содержание и механизм осуществления суверенитета и народовластия.

Конституционная реформа 1996г. своим содержанием предопределила ряд актуальных вопросов государственно-правовой науки, среди которых – характер республиканской формы правления в Беларуси и проблема ее классификации, тенденции развития республики, особенности государственного режима.

В Конституции Республики Беларусь форма государства в общих ее чертах определяется в ст. 1: «Республика Беларусь – унитарное демократическое социальное правовое государство». При этом конституционная характеристика оставляет возможность для толкования: фактическое положение президентской власти обнаруживает черты как президентской республики, так и смешанной.

В Конституции закреплен ряд обязательных характеристик президентской республики: конституционно-правовой статус Президента как Главы государства (ст. 79), внепарламентский способ его избрания (ст. 81), – которые в зарубежной конституционной практике могут сочетаться с доминированием парламента в политической жизни страны (Украина). Поэтому данные характеристики президентской республики хотя и являются обязательными, но не достаточны для окончательной классификации.

Форма правления в Беларуси имеет ряд особенностей, отличающих ее от типичных президентских республик. Хотя Президенту и принадлежит не обусловленное со стороны Парламента право определять структуру Правительства, назначать и освобождать от должности членов Правительства, отправлять их в отставку (ст 84), самостоятельность Президента в решении названных вопросов не лишена ограничений со стороны законодателяя. Право председательствовать на заседаниях правительства не предоставляет Президенту возможности руководить работой Совета Министров. Согласно регламенту последнего, его работа не исчерпывается формой заседаний. В сфере назначения высших должностных лиц принципы президентской республики также не проведены до конца: значительные полномочия сохраняются за Национальным Собранием (п. 2. ч. 1 ст. 98, ч. 5 ст. 106) .

Важной чертой президентской республики является право Президента отменять акты Правительства (ст. 84). Полагаем, такая черта связана не столько с положением Президента как главы исполнительной ветви власти, которое юридически не закреплено, сколько с его

конституционными характеристиками как гаранта Конституции, прав и свобод человека и гражданина (ст. 79). Внимательное изучение особенностей работы Правительства не позволяет классифицировать его как служебный орган при Президенте, что характерно для классической президентской республики. Также не согласуются с принципами президентской республики: право Президента распустить палаты парламента (ст. 84); право парламента вынести вотум недоверия правительству, отказать в доверии правительству (ст. 97); требование согласия Палаты представителей на назначение на должность Премьер-министра (ст. 97); юридическое закрепление ведущей роли в осуществлении исполнительной власти за самостоятельным госорганом (ст. 106); двойное подчинение Правительства; обширные полномочия правительства во внутренней и внешней политике, в нормотворческой сфере.

Ввиду названных конституционных особенностей, не представляется возможным полностью согласиться с тем, что современная Республика Беларусь является президентской (а тем более, суперпрезидентской) республикой [1, с. 34].

Однако следует признать, что фактически, в конституционных рамках, влияние Главы государства на правительство усилено за счет устойчивой тенденции к президенциализации государственного режима. Безусловно, юридические характеристики формы правления должны определяться конституцией. Тем не менее, расширительное понимание формы правления в фактическом смысле, включающее в себя, в том числе, государственный режим, позволяет охарактеризовать форму правления не только de jure, но и de facto. [2, с. 60].

Конституционалисты отмечают, что в Республике Беларусь наблюдается движение от слабости государственной власти к ее значительному усилению [3, с. 7]. Примечательно, что в современной государственной практике Беларуси обнаруживаются некоторые из переменных, которые могут усилить президентскую власть в смешанной республике [4, с. 11]. Так, можно выделить сложившиеся за время существования независимого государства собственные политические традиции и особые условия (парламентское большинство, которое, как и Президент, представляет интересы большинства граждан, эффективно сотрудничает с Главой государства). Полагаем, эти факторы и усиливают президентскую власть при неизменности смешанного характера республики согласно нормам Конституции.

Смеем предположить, что отличительные черты конституционно-правового статуса высших органов белорусского государства позволяют варьировать в форму правления между сбалансированной смешанной и президентско-парламентарной республикой, обеспечивая большую эффективность государственной власти. Последнее, в свою очередь, способно минимизировать негативные последствия возможных политических и экономических кризисов.

Обозначенные вопросы приобретают особую актуальность в аспекте сравнительного анализа новейших конституционных реформ в Беларуси (1996), Украине (2004) и России (2008). На основе сочетания богатейшего опыта конституционных исследований и новых подходов возможно найти пути наиболее рационального закрепления форм правления суверенных государств с учетом тенденций их развития, специфики государственных режимов, а также избежать непоследовательного перераспределения полномочий между высшими органами власти.

Использованные источники:

1. *Василевич Г. А. К вопросу о форме правления в Беларуси // Вестник Конституционного Суда. — 2006. — №2. С. 32-41.*
2. *Приходько Л.А., Кондратович Н.М. Современные формы правления и государственные режимы в зарубежных странах // Сб. научн. трудов «Проблемы развития юридической науки и совершенствования правоприменительной практики»: сб. науч. — . редкол.: С.А. Балашенко (гл. ред.) [и др.] — Мн. : БГУ, 2005.*
3. *Василевич Г.А. Конституция как отражение эпохи. // Юстиция Беларуси. — 2006. — №10. С. 5-7.*

4. *Зазнаев О.И. Российская форма правления: прошлое, настоящее и будущее. // Сравнительное конституционное обозрение — 2006. — №4 (57). С. 4-12.*

Острогляд Олександр Васильович
юридичний факультет Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ, доцент кафедри господарського та екологічного права, кандидат юридичних наук

РІШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВОГО ПРАВА

У сучасній науці під джерелами права, в основному, розуміються форми виразу і закріплення правових норм. Джерела права – це форми виразу нормативної державної волі, завдяки яким «право знаходить свої невід'ємні риси і ознаки: загальнообов'язковість, формальну визначеність, а також здатність правових норм, що складають джерела права, визначати права і обов'язки невизначеного кола осіб, їх призначення для неодноразового застосування [4, с.12].

У теорії фінансового права проблематика джерел фінансового права не є абсолютно новою. Проте, в недавньому минулому вона зв'язувалася виключно з нормативними правовими актами. Під впливом демократизації суспільного життя і руху країни шляхом ринкової економіки, а також інтеграції України у світову спільноту змінилися принципи, форми правового регулювання фінансів. Логічним наслідком даних обставин став активний розвиток фінансового права. Зокрема, у фінансово-правовій науці, як і у вітчизняній юриспруденції в цілому, як джерело фінансового права все частіше почали визнавати нормативний договір і судовий прецедент.

Реальністю сьогоднішнього дня вже стали рішення Конституційного Суду України, рішення Європейського Суду з прав людини, які є достатньо помітним сектором в системі джерел права, а також постанови пленумів вищих судів як один з основних орієнтирів при роботі над конкретними справами.

Дискусія про роль судової практики в системі джерел права, що мала місце в радянській науці, з новою силою поновилася в наукових колах. Висловлюються кардинально протилежні точки зору, іноді рішення вищих судових органів порівнюють з прецедентами, або ототожнюють з нормативними актами. Дана проблема носить не тільки теоретичний, але і практичний характер, оскільки єдиної думки не існує і у самих правозастосовувачів.

При цьому, в теорії права продовжує панувати доктрина, що не визнає джерелами права, а відповідно, і дійсними регуляторами суспільних відносин, ні судову практику українських і міжнародних судів, ні судовий прецедент як такий. Проте, сучасна правова реальність, активні процеси перетворень в правовій системі свідчать про те, що таке положення не є вірним і гальмує розвиток найважливіших механізмів належного і ефективного регулювання всіх правовідносин, що виникають в суспільстві [2, с. 4].

Особливе значення, як джерело фінансового права, мають рішення Конституційного Суду України. Загальнообов'язковість рішень Конституційного Суду виражається в тому, що відповідно до ст. 61 Закону України «Про Конституційний Суд України» правові акти можуть бути визнані неконституційними повністю або в окремій частині і втрачають силу. Таким чином, Конституційний Суд формулює для всіх обов'язкове правило: не застосовувати ці акти. Крім того, Конституційний Суд часто в ході розгляду справи формулює правила поведінки загального характеру, які раніше не були зафіксовані в якому-небудь нормативному акті [3, с. 272].

Як зазначає Е. С. Дмитренко у юридичній науці триває дискусія про правову природу таких рішень, в ході якої серед інших думок пропонується законодавчо закріпити їх нормативний характер. Специфіка нормативних приписів рішень Конституційного Суду

України полягає в тому, що такі приписи не створюють нових різновидів фінансово-правового регулювання, а дають тлумачення існуючих фінансово-правових норм. Особливості впливу рішень Конституційного Суду України на джерела фінансового права пов'язані з його компетенцією – правом визнавати неконституційними фінансово-правові норми, які, у разі визнання їх такими, втрачають силу, що веде до змін у фінансовому законодавстві [1, с. 132].

Практика діяльності Конституційного Суду України дає достатні підстави для висновку про те, що його рішення про визнання неконституційними законів, інших правових актів або їх окремих положень є складовою чинного законодавства і посідають в системі джерел права особливе місце. Ухвалюючи рішення, Конституційний Суд України не встановлює нових норм права, оскільки це не властиво його призначенню і повноваженням, а лише «звільняє» систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави, виконуючи тим самим «функцію негативного правотворця». Цим самим рішення Конституційного Суду України підпадають під визначення поняття нормативно-правового акта, оскільки ними фактично «скасовуються» вказані правові акти в цілому чи їх окремі частини [1, с. 133].

Зважаючи на це Е. С. Дмитренко стверджує, що особлива юридична сила рішень органів конституційної юрисдикції відрізняє їх від актів судів загальної юрисдикції та інших судових органів і водночас зближує з актами законодавства, оскільки рішенням цих органів з конкретних справ надається характер юридичного прецеденту.

Н. І. Чужикова обґрунтовує іншу точку зору та зазначає, що рішення Конституційного суду є джерелом фінансового права і відповідають вимогам судового прецеденту за наступними ознаками: 1. прийняття рішення здійснюється вищою за статусом судовою інстанцією; 2. прецедент може бути створений як єдиним рішенням, так і серією рішень; 3. рішення містить відповідь на питання не факту, а права; 4. норма права або правовий принцип міститься в мотивувальній частині судового рішення; 5. публікація прецедентів в регулярних судових звітах; 6. обов'язковість рішень; 7. прецедент, за загальним правилом, має як ретроспективну, так і перспективну дію в часі, тобто розрахований на багатократне застосування; 8. юридична сила прецеденту вища, ніж у закону; 9. невиконання, неналежне виконання або перешкода виконанню рішення Конституційного суду спричиняє за собою юридичну відповідальність [4, с.11].

Зважаючи на викладене можна зробити ряд висновків та намітити подальші перспективи розробки джерел фінансового права:

1. Доцільність використання судового прецеденту в судовій практиці, незважаючи на дискусійність його природи, повинна не викликати сумнівів, що допоможе правильно визначити перспективу подальшого вдосконалення джерел фінансового права і фінансового законодавства.

2. Зважаючи на зростаючу роль прецеденту для регуляції фінансових відносин, поняття джерела фінансового права потребує уточнення. Джерелом фінансового права варто вважати форму виразу і закріплення (а також зміни чи скасування) діючих фінансово-правових норм.

***Використані джерела*:**

1. *Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина: Навчальний посібник / Дмитренко Е. С. – К.: Алеута; КНТ, 2006. – 376 с.*
2. *Коростелкина О. Н. Судебная практика и судебный прецедент в системе источников российского права: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. / Коростелкина Ольга Николаевна. – Москва. – 2005. – 192 с.*
3. *Про Конституційний Суд України. Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – с. 272*
4. *Чужикова Н. И. Источники финансового права: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.14: / Чужикова Надежда Ивановна. Воронеж, 2004 227 с.*

Павлющик Сергей Владимирович
начальник цикла гражданско-правовых дисциплин кафедры юридических дисциплин, факультета внутренних войск учреждения образования «Военная академия Республики Беларусь»

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ВНУТРЕННИХ ВОЙСК

В настоящее время вопросы правового статуса военнослужащих составляют важнейшее научное направление для исследования военными юристами. Актуальным является анализ и конкретизация составляющих его элементов.

Как справедливо отмечает известный ученый Г.А. Василевич, «важнейшим критерием, помогающим установить составные элементы правового статуса личности, является место индивида в обществе и государстве» [1, с. 88]. Защита Отечества в истории Беларуси всегда была и остается одной из важнейших функций государства, а военная служба – почетной обязанностью граждан. В этой связи, представляется интересным рассмотрение правового статуса военнослужащих внутренних войск с учетом специфики службы во внутренних войсках МВД Республики Беларусь.

Действуя в составе военной организации государства, внутренние войска занимают особое место в современном государственно-правовом механизме организации белорусского общества, который обеспечивает существование сильного, стабильного государства, с прочным правопорядком, соединяющимся со свободой личности, в целях защиты жизни, здоровья, прав, свобод и законных интересов граждан, общества и государства, конституционного строя, безопасности и суверенитета Республики Беларусь от преступных и иных противоправных посягательств. Служба во внутренних войсках напрямую связана с безопасностью государства, а опосредованно – с идеологией, политикой и другими сферами общественной жизни страны.

Общий, или конституционный статус, является единым для всех граждан государства. В структуру конституционного статуса личности входят: гражданство; основные права, свободы, законные интересы и обязанности; правосубъектность; правовые принципы; гарантии правового статуса. В учебной литературе отмечается, что «зависимость правового статуса личности от ее фактического общественного положения обуславливает необходимость его рассмотрения на различных социальных уровнях» [2, с. 482]. Применительно к специфическим субъектам права, какими являются военнослужащие, конституционно-правовой статус конкретизируется в их специальном правовом статусе.

Проблемой статуса военнослужащих занимались такие российские ученые-юристы, как Артамонов Н.В., Ахметшин Х.М., Кузнецов Н.И., Корякин В.М., Кудашкин А.В., Мигачев Ю.И., Орлов Г.В., Романов П.И., Серегин В.П., Семакин А.С., Старов Б.Ф., Стрекозов В.Г., Тер-Акопов А.А., Тихомиров С.В., Шарыкина О.В., Ямщиков А.С. и др. Специальному исследованию правового статуса военнослужащих посвящена докторская диссертация Артамонова Н.В. [3]. В своих трудах он пришел к выводу о существовании специального статуса военнослужащих, рассмотрел его структуру: общую (относящуюся к статусу гражданина вообще), специальную (совокупность общих военнослужебных прав и обязанностей), особенную (комплекс специфических черт, характеризующих правовое положение соответствующих категорий военнослужащих), и единичную, включающую в себя особенности положения конкретного военнослужащего [4, с. 15]. А.В. Кудашкин, рассматривая военнослужащего как специфического субъекта права, отмечает, что правовой статус военнослужащего «включает в себя совокупность прав, свобод, гарантированных государством, а также обязанностей и ответственности, юридически закрепленных Конституцией и законодательством Российской Федерации в целях исполнения данной категорией лиц военной службы в составе военной организации государства» [6, с.274]. Важные общетеоретические выводы о структуре и содержании правового статуса военнослужащего нашли свое закрепление и в современном законодательстве Беларуси: «Статус военнослужащих устанавливает систему их прав, свобод, обязанностей и

ответственности. Он приобретается гражданами Республики Беларусь со дня определения (призыва, поступления) на военную службу и утрачивается со дня исключения из списков воинской части в связи с увольнением с военной службы» [7].

На обеспечение прав, свобод и обязанностей направлены гарантии (политические, социально-экономические, нравственные, организационные). Преобразования в Республике Беларусь, продиктованные временем, потребовали обновления законодательства в области военного строительства. В этой связи прогрессивным является закрепление в статье 14 Закона Республики Беларусь «О внутренних войсках Министерства внутренних дел Республики Беларусь» особенностей статуса военнослужащих внутренних войск: «на военнослужащих внутренних войск при исполнении ими обязанностей милиции распространяется статус работника милиции; при выполнении задач, возложенных на внутренние войска, военнослужащие внутренних войск являются представителями власти и находятся под особой защитой государства; законные требования военнослужащих внутренних войск при выполнении задач, возложенных на внутренние войска, являются обязательными для исполнения должностными лицами и иными гражданами; невыполнение законных требований военнослужащих внутренних войск, а также другие действия, препятствующие выполнению возложенных на внутренние войска задач, влекут ответственность, установленную законодательством Республики Беларусь» [8].

Таким образом, конституционно-правовой статус военнослужащих внутренних войск, включает в себя конституционно-правовой статус человека и гражданина и специальный правовой статус, особенности содержания которого обусловлены спецификой выполняемых войсками задач на современном этапе функционирования военной организации государства и его правоохранительных органов.

Использованные источники:

1. *Василевич, Г.А. Конституционное право Республики Беларусь: учебник / Г.А. Василевич. – Мн.: Книжный Дом, 2005. – 320 с.*
2. *Общая теория государства и права: Учеб. / А.Ф. Вишневский [и др.]; Под общ. ред. В.А. Кучинского. – Минск: Интегралполиграф, 2009. – 552 с.*
3. *Артамонов Н.В. Правовой статус военнослужащих в СССР: Дис. ...докт. юрид. наук. – М., 1983.*
4. *Артамонов, Н.В. Правовой статус советских военнослужащих и его обеспечение / Н.В. Артамонов – М.: ВКИ, 1984. – 462 с.*
5. *Корякин, В.М. Военно-административное право (военная администрация): учебник. Серия «Право в Вооруженных Силах – консультант» / В.М. Корякин, А.В. Кудашкин, К.В Фатеев. – М.: «За права военнослужащих», 2008. – Вып. 90. – 496 с.*
6. *О статусе военнослужащих: Закон Респ. Беларусь, 13 нояб. 1992 г., № 1939-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 15.07.2008 г. № 408-З // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2001. – № 2/351, 2008. – № 184. – 2/1505.*
7. *О внутренних войсках Министерства внутренних дел Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 3 июня 1993 г., № 2341-XII: в ред. Закона от 21.07.2008 г., № 417-З // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2004. – № 190. – 2/1092, 2008. – № 184. –2/1514.*

Петров Андрей Юрьевич
доцент кафедры конституционного и административного права
Южно-Уральского государственного университету,
кандидат юридических наук

ПОНЯТИЕ, ФУНКЦИИ И СОДЕРЖАНИЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА СУБЪЕКТОВ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ИТОГИ И ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Конституция Российской Федерации закрепляет юридическую возможность формирования и развития процессуального законодательства субъектов Российской Федерации. Так, в соответствии с пунктом «к» части 1 статьи 72 Конституции Российской Федерации к совместному ведению Российской Федерации и субъектов Российской Федерации относятся административное, административно-процессуальное, трудовое, семейное, жилищное, земельное, водное, лесное законодательство, законодательство о недрах, об охране окружающей среды. Помимо непосредственно указанной отрасли административно-процессуального законодательства в регионах активно развиваются отдельные процессуальные институты и нормы материальных отраслей: выдача исключительных разрешений на вступление в брак [1], установление патронажа [2], формы социальной поддержки отдельных категорий граждан [3] и многое другое.

Особое место в развитии процессуального законодательства занимают конституционные положения статьи 73 Конституции Российской Федерации, предусматривающие право субъекта Российской Федерации в пределах собственной компетенции принимать социально-значимые решения и формировать собственное процессуальное законодательство.

Для целей настоящей статьи, исходя из общих научных представлений о законодательстве субъектов Российской Федерации [4], под региональным процессуальным законодательством понимается система нормативных правовых актов субъектов Российской Федерации, принимаемых в пределах исключительной компетенции субъектов Российской Федерации и совместного ведения Российской Федерации и ее субъектов и направленных на создание и эффективное функционирование процедурно-процессуального механизма реализации гражданами и органами власти принадлежащим им прав, свобод и полномочий, защитой и охраной частных и публичных интересов.

Процессуальное законодательство субъектов Российской Федерации обладает собственным набором функций, свойственных для процессуального права России.

В теории права термин «функция» употребляется в различных смыслах и значениях, характеризуя динамическую структуру права и законодательства, описывая категории действия, воздействия, деятельности [5, с. 9].

Под функциями регионального процессуального законодательства будем понимать основные направления правового воздействия на общественные отношения, обусловленные его служебной ролью – регулированием процедурно-процессуального механизма реализации прав, свобод и полномочий граждан и органов власти, а также защиты и охраны частных и публичных интересов [6, с. 88].

Среди функций регионального процессуального законодательства выделяются следующие: 1) юридические функции: а) регулятивная (формирование правореализационной составляющей процедурно-процессуального механизма); б) охранительная (формирование правоохранительной, юрисдикционной составляющей процедурно-процессуального механизма) [7, с. 9]; 2) общесоциальные функции: а) культурно-историческая (отражение в региональном процессуальном законодательстве национальных субъектов Российской Федерации уникальных правовых подходов к установлению процессуальных прав и обязанностей); б) воспитательная (создание устойчивого образца процессуального поведения); в) информационная (формирование информационного нормативного массива о

социальных возможностях того или иного поведения) [8, с. 207]; г) оценочная (установление своеобразных «мерил» дозволенности и приемлемости действий субъектов права).

Процессуальные нормативные правовые акты субъектов Российской Федерации могут быть классифицированы по различным основаниям. Исходя из анализа современного состояния регионального процессуального законодательства, можно выделить следующие виды и формы закрепления процессуальных правил в субъектах Российской Федерации.

1. В зависимости от конституционного определения предметов ведения и полномочий: 1) процессуальные нормативные правовые акты, принятые в пределах совместной компетенции органов государственной власти Российской Федерации и ее субъектов (статья 72 Конституции Российской Федерации); 2) процессуальные нормативные правовые акты, принятые в пределах исключительной компетенции субъектов Российской Федерации (статья 73 Конституции Российской Федерации).

2. В зависимости от формы нормативного правового акта: 1) процессуальные законы субъектов Российской Федерации; 2) процессуальные подзаконные нормативные правовые акты субъектов Российской Федерации.

3. В зависимости от принципа разделения властей (статья 10 Конституции Российской Федерации): 1) региональные процессуальные нормативные правовые акты, устанавливающие основы правотворческого (законодательного) процесса; 2) региональные процессуальные нормативные правовые акты, устанавливающие основы процессуальной деятельности органов исполнительной власти (административный, избирательный, учредительный процесс); 3) региональные процессуальные нормативные правовые акты, определяющие основы конституционного (уставного) процесса.

Научное изучение регионального процессуального законодательства имеет серьезное теоретическое значение, позволяя сформулировать и обосновать целостную систему процессуального законодательства России и, что наиболее важно, предположить вектор его дальнейшего поступательного развития.

Использованные источники:

1. *Закон Челябинской области от 26 августа 1999 года № 83-ЗО «Об условиях и порядке выдачи, в виде исключения, разрешения на вступление в брак на территории Челябинской области лицу, не достигшему возраста 16 лет» // Южноуральская панорама. – 1999. – 23 сентября.*
2. *Постановление Правительства Москвы от 23 сентября 1997 года № 692 «Об утверждении положений «О порядке установления попечительства в форме патронажа над совершеннолетними дееспособными гражданами в Москве» и «О специалисте по охране прав детей районной Управы г. Москвы» // Вестник Мэрии Москвы. – 1997. – № 23.*
3. *Закон Республики Адыгея от 30 декабря 2004 года № 278 «О мерах социальной поддержки отдельных категорий жителей Республики Адыгея» // Советская Адыгея. – 2005. – 12 января.*
4. *Сафина С.Б. Законодательство субъектов Российской Федерации: вопросы теории и практики: Дис. ... канд. юрид. наук. – Уфа: Уфимский юридический институт МВД России, 2000; Федякова Н.А. Законодательство субъектов Российской Федерации (конституционные вопросы): Дис. ... канд. юрид. наук. – Саранск, 2007.*
5. *Радько Т.Н. Теоретические и методологические проблемы функций социалистического права: Автореф. дис. ... докт. юрид. наук. – М., 1978.*
6. *Лукьянова Е.Г. Теория процессуального права. – М.: Издательство «НОРМА», 2003.*
7. *Чумак П.А. Природа и механизм реализации охранительной функции советского права: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Киев, 1986.*
8. *Фаткуллин Ф.Н. Проблемы теории государства и права. – Казань, 1987.*

Плотнікова Катерина В'ячеславівна
студентка 3-го курсу, юридичного факультету,
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПЕРЕГЛЯДУ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

В сучасних умовах активізації політичних процесів, в умовах розгортання передвиборчої компанії, питання Конституції, внесення змін до неї, розглядається майже усіма політичними силами нашої держави, як необхідний атрибут політичного протистояння. Звичайно, що це є абсолютно зрозумілим, оскільки принципи побудови держави і правового суспільства та їх взаємодії закріплені в Основному Законі - Конституції.

В сучасній правовій теорії Конституцію визначають як: політико-правовий ідеал; як сучасне втілення суспільного договору між державою та її соціумом; як певний інтегруючий національний символ (що є властивим до американського розуміння соціальної природи Основного закону); як особливий інститут правової системи держави, і нарешті, як політико-правовий документ, в якому знаходять свій концентрований, офіційний вираз і закріплення головні, базові устої суспільного і державного устрою.

Звичайно, існує багато інших підходів та тлумачень поняття Конституції, проте в кожному з них якщо не прямо, то опосередковано, зазначається її політична сутність. Таким чином, цілком природнім є те, що політичні процеси нашої країни торкаються Конституції та її безпосереднього змісту. Проте підхід сучасних політичних сил до даного питання не є цілком ґрунтовним та заглибленим в проблематику самого процесу формування, закріплення та реалізації конституційних норм. Адже не завжди кардинальні зміни мають позитивні наслідки, крім того не завжди відсутність реалізації норм залежить від змісту самих норм (з нашої позиції це скоріш за все залежить від взаємодії та консенсусної «праці» між державою та суспільством, забезпеченню реалізації конституційних норм з боку держави, державний захист Конституції).

Так, конституційні зміни, на сучасному етапі, з нашої точки зору, не сприяють збалансованій роботі державного механізму, розподілу владних повноважень, що є необхідною умовою для ефективного зміцнення основ громадянського суспільства, побудови правової держави, розвитку механізмів узгодження інтересів різних соціальних груп.

Україна має досвід внесення змін до Основного Закону, а саме Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року, практика застосування якого не принесла очікуваних результатів. Крім того, спроби змінити Основний Закон з'являлись практично завжди при виникненні політичних конфліктів між представниками різних гілок влади або при зміні розстановки політичних сил у парламенті (наприклад, всеукраїнський референдум 16 квітня 2000 року, проекти законів «про внесення змін до Конституції», внесені Президентом України та народними депутатами в 2003 році, тощо).

Щодо прийняття Конституції, то світова практика визначає найбільш демократичним спосіб прийняття конституції представницькими *Установчими зборами*, які наділені так званою установчою функцією і є окремою гілкою влади. В Україні така функція притаманна Верховній Раді, але саме прийняття Конституції Верховною Радою України це здійснення установчої влади, а не законодавчої. Таким чином, відсутність спеціально уповноваженого на народне представництво органу вказує на узурпацію всієї повноти влади у країні парламентом, що ставить під загрозу гарантії реалізації прав народу.

Виходячи із вищевказаного виникає питання про процедуру розробки і створення нової Конституції, адже така процедура не регламентується на законодавчому рівні. А, яким чином створюються проекти нових конституцій в нашій країні?

Достовірної відповіді на це питання неможливо знайти, оскільки широкому загалу невідомі імена розробників першочергових проектів конституцій, оскільки їх робота презентується від політичних сил України. Постає питання про рівень професіоналізму

робочих груп, які працюють під егідою певної політичної системи і безпосередньо займаються створенням проектів Основного Закону.

Таким чином, конституційне нормотворення здійснюється відповідно до політичних програм партій, робочі групи яких, безпосередньо, займаються створенням проекту нової конституції. Це свідчить про симульовану правотворчість, так як норми такої конституції виражають інтереси окремих панівних груп суспільства – представників політичних партій.

На нашу думку, розглядаючи даний аспект потрібно зазначити про доцільність залучення національної еліти, яка здатна здійснити конструктивний вплив на розробку конституційних норм.

В зв'язку з цим надзвичайною актуальності набуває принцип формування органів установчої влади (Конституційні (Установчі) збори, конвенти), які розробляють і попередньо схвалюють проекти конституції (США, Франція, Румунія, Болгарія). Також, доцільним буде створення технічних органів таких як редакційні комісії, які можуть виступати як аполітичні утворення, забезпечуючи цим врахування прав, свобод та інтересів загалом суспільства. «Ядро» редакційних комісій мають становити професійно-компетентні особи, а саме науковці, практики, представники різних гілок влади та рівнів управління, основним завданням яких є досягнення консенсусу на конституційному рівні як представників різних суспільних груп.

Зазвичай, питання про внесення змін до Конституції чи її прийняття виникає в умовах політичного протистояння чи загострення соціально-економічного дисбалансу. Яскравим прикладом активізації конституційного проектування є сучасна економічна криза, в умовах якої створенні проекти політичних лідерів України (Юлія Тимошенко і Віктор Ющенко), таким чином ці проекти більше нагадують спроби роз'яснення і вирішення основних проблем економічної кризи, що випливають із підтексту.

Ми вважаємо, що принципами внесення змін до національної Конституції (під внесенням змін ми розуміємо не лише фінальну стадію нормативного-правового закріплення, але й розробку проекту та його апробацію), за якими дана процедура має відбуватися є:

1. циклічність розвитку економіки (включаючи світові економічні процеси);
2. врахування стадій перебігу національних політичних процесів;
3. зваження реальної необхідності внесення змін до Конституції з їх відповідністю інтересам суверену – народу.

До безпосередньої участі у створенні норм Основного Закону необхідно залучати вітчизняний науковий потенціал, а саме систему наукових недержавних організацій, центрів, структур, об'єднань, учасники яких, по-перше, є аполітичними та високопрофесійними знавцями у сфері своєї діяльності, що можуть провести ґрунтовний аналіз потреб сучасного суспільства та загалом держави, для її становлення, як повноцінного та ефективно діючого соціально-правового регулятора.

***Використані джерела*:**

1. *Дзеркало тижня/ Влада/ Внутрішня політика, «Таємне стає явним: проект Конституції від БЮТ і Президента України», - № 20 (748) 6 — 12 червня 2009р;*
2. *Кравченко В.В. Конституційне право України: навчальний посібник, - К.:Атіка,2002р;*
3. *Лотюк О.,»Конституційний контроль в зарубіжних країнах»/Теорія і практика інтелектуальної власності, - №5(43), 2008р;*
4. *Режим доступу: http://rights.unian.net/ukr/detail/1418: Микола Оніщук, «Доктрина оновленої Конституції України: реалії та перспективи»;*
5. *Шаповал В.М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник. - К.: Артек,1997;*
6. *Шаповал В.М.,»Феномен конституції у контексті вітчизняної політико-правової «міфології»«/Вісник Центральної виборчої комісії : Державотворення, - №3 вересень,2008р;*

Побережна Віта Анатоліївна
магістр права

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК УМОВА ПОБУДОВИ ПЕРЕДОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Важливою умовою ефективного державного управління є професіоналізація. Важливим інститутом професіоналізації державного управління є система фахового навчання службовців, інтелектуального й інституційного зміцнення фахової спроможності цієї системи у галузі державного управління.

У сучасних умовах професіоналізм державно-управлінської діяльності передбачає орієнтацію "… на гуманістичну домінанту, на пошук шляхів розширення об'єктивного протиріччя між технократизмом і гуманізмом» [1]. Тому одним із важливих завдань є суттєве оновлення управлінської еліти.

Державні службовці це авангард української еліти, процес формування якої має бути під протекцією та опікою держави. Державні службовці, особливо місцевих органів влади є найбільш впливовими у вирішенні різноманітних державних, зокрема регіональних проблем. Однією з найважливіших проблем державного управління в регіонах є низький рівень освіти управлінців. Неефективність багатьох рішень місцевих органів влади часто визначається низьким професіоналізмом, неефективними методами управління і системою роботи державних службовців. Сучасних професійних фахівців державно-управлінського профілю ще незначна кількість.

Одночасно впровадження нових державно-управлінських технологій потребує значного підвищення рівня професіоналізму та компетентності державних службовців, що досягається в розвинутій системі підготовки кадрів. [2]

Професійний розвиток полягає, перш за все, у формуванні і в постійному збагаченні у службовців якостей, професійно значимих знань, навиків та умінь, які необхідні їм для ефективного виконання своїх посадових функцій, прав і обов'язків. Вони покликані в повній мірі розкрити здібності, талант, потенційні можливості службовців. Зазначимо, що професійний розвиток державних службовців є вираженням взаємодії управлінських службових потреб апарату (і створення в ньому умов для їх реалізації) і інтересів, потреб, здібностей кожного службовця.

Професійний розвиток державних службовців слід здійснювати у двох напрямах: професійно-кваліфікаційному і професійно-посадовому. Професійно-кваліфікаційний напрямок в основному пов'язаний з навчанням і самоосвітою, отриманням нових знань, умінь і навичок. Реалізація цього напрямку можлива через низку різноманітних навчальних закладів, курсів підвищення кваліфікації, семінарів, нарад тощо.

Професійно-посадовий напрямок розвитку в основному пов'язаний з формуванням єдиної ефективно діючої системи функціонування органу державної служби, де максимально будуть враховуватись можливості і здібності кожного працівника, його досвід, вік, особисті якості, вміння, знання.

В умовах побудови правової, демократичної держави Україна конче потребує такого апарату управління, організаційна побудова якого науково обґрунтована, базується на демократичних засадах і постійному професійному рості його кадрів.

Важливо створити такі умови, за яких і держава, і кожний її службовець були б взаємозацікавлені в професійному розвитку всього персоналу державної служби і конкретного працівника, у підвищенні ефективності управлінської праці.

Для професійного навчання управлінських кадрів використовуються системи перепідготовки і підвищення кваліфікації центральних органів виконавчої влади, державні і недержавні навчальні заклади, відомчі і галузеві форми самоосвіти, підвищення ділового рівня керівників і спеціалістів державних органів, підприємств і установ, службовців органів місцевого самоврядування. Вони знайомляться з конкретними завданнями і проблемами регіонів, програмами економічного і соціально-культурного розвитку регіонів, населених

пунктів, окремих сфер, галузей, виробничих структур, що формує сучасну управлінську, економічну, політичну культуру, підприємливість, здатність ефективно діяти в умовах перехідного суспільства.

***Використані джерела*:**

1. *Нижник Н., Пашко Л. Управлінська культура: теоретичне поняття чи управлінська поведінка? // Політ. менеджмент. - 2005. - № 5. - С. 105 - 111.*
2. *Козаков В.М Професіоналізм як визначальна ціннісна ознака державного управління / http://nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-2/txts/06квмvgs.htm*
3. *Олуйко В. Особливості формування кадрової політики: регіональний аспект // Командор. - 2000. - № 1. - С. 29-32.*
4. *Олуйко В. Успіх реформ вирішують кадри // Урядовий кур'єр. - 1999. - 8 червня. - № 104. - С. 6.*

Побережний Володимир Володимирович
магістр державної служби

КОРУПЦІЯ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ (СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНИЙ АНАЛІЗ)

На міжнародному рівні Україна часто трактується як корумпована держава. Обсяги поширення корупції в Україні не лише негативно позначилася на становищі громадян та на іміджі нашої держави, але й загрожує національній безпеці. У вітчизняному законодавстві під корупцією розуміють діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг (ст. 1 Закону України "Про боротьбу з корупцією»). [1]

Корупція присутня практично у всіх країнах світу, незалежно від рівня їх соціально-економічного розвитку, культурних особливостей та історичних традицій становлення державної формації. Абсолютно подолати корупцію не вдалось іще жодній державі. І причини цього не лише у соціально-економічних особливостях розвитку країни, специфіці ментальності громадян, дії економічного закону безмежних потреб і обмежених ресурсів, але й у багатовіковій історії досліджуваного явища.

В чому полягають витоки та специфіка корупційної дії? Для цього потрібно здійснити екскурс в історію перших людських цивілізацій. В первісні часи, щоб отримати прихильність вождя, шамана чи навіть жінки можна було показати себе з кращої сторони, або задобрити їх чимось цікавим, корисним чи словесною хвалою. В період існування перших цивілізацій в Африці та Азії виникає практика надання подарунків представникам держави для покращення їх ставлення до залежної від них людини. Загалом в цих регіонах така традиція полегшення вирішення багатьох проблем почасти зберігається і сьогодні.

Офіційно перший факт корупції в історії зафіксований у клинописних письменах давніх шумерів. Там зазначається, що представник влади присвоїв певні блага і був за це нещадно покараний: йому відрубали голову [2].

Чимало свідчень про корупційні діяння міститься і в Біблії. У Виході, одній з книг П'ятикнижжя, сказано, щоб не брати дарунків, оскільки вони засліплюють видячих і викривляють справи справедливих (Вих 23:8) [3].

Видатний мислитель Конфуцій, вчення якого, фактично, узаконювало корупцію на державній службі, оскільки він вважав, що службовець не повинен отримувати заробітної платні від імператора, а тому має право брати винагороду від прохачів. Разом з тим, Конфуцій одночасно вказує, що надмірна запопадливість може призвести до народного невдоволення [4, с. 23-24].

Прояви корупції мали місце і у Давній Греції, про що згадується навіть у міфах. Так, наприклад, один із міфів розповідає, як богині Гера, Афіна та Афродіта намагалися підкупити Париса, троянського царевича, аби той визнав найпрекраснішою саме її. [5, с. 222]**.** Давньогрецький поет Гомер в "Іліаді» описує суперечку між Одисеєм і Аяксом за право успадкувати зброю Ахілла. Одисей підкуповує суддів, і ті присуджують зброю йому [6, с. 82].

У вітчизняній історії були цікаві факти щодо корупції державного діяча. Користуючись посадовим статусом князь Ігор після визначеного отримання данини з древлян вирішив позловживати високим державним статусом. Він повернувся і вимагав додаткової винагороди. Тобто здійснював корупційні дії за що й поплатився життям. [7]

Якщо вважається, що суспільство має базуватись на принципі справедливості, то корупція це прояв порушення справедливості. Загалом корупція – несправедливі дії, зловживання будь-якою особою своїм соціальним, державним, посадовим статусом для отримання певної користі (в першу чергу матеріальної) для себе або інших осіб, чиї інтереси вона представляє чи лобіює. Власне корупційними діями є процес вимагання, приймання чи випрошування якоїсь винагороди за свої послуги для несправедливого шляху вирішення будь-якої проблеми. Правомірно вважати корупціонером також і того, хто надає таку несправедливу (не узаконену) винагороду за корупційні дії, чи це приватний підприємець, банкір, пенсіонер, батько студента, пацієнт в лікарні або хтось інший.

Корупція підриває систему управління, спотворює процес прийняття рішень, послаблює державні програми та інфраструктури, зменшує витрати на охорону здоров'я та освіту, а також призводить до серйозних бюджетних проблем. Корупція є проявом слабкості політичної, соціальної, правової та економічної системи держави. Що виступає причинами розширення корупції в суспільстві, а особливо в сучасній Україні? Тут в першу чергу слід відзначити слабкість самої державної інституції. Держава майже не контролює, а тому і не карає корупційні дії. Тобто причини корупції часто лежать в політичній площині. Політична сфера українського суспільства є дуже недосконалою. Як наслідок виникає юридичний прояв цього явища. Досконалість правової системи прямо впливає на стан корупції в державі. Існування дієвого законодавства проти корупції, можливості швидкого реагування, затримання та покарання за корупційні дії ефективно вплине на таку несправедливість.

Прозорість в діяльності державних інституцій, неупереджене висвітлення в ЗМІ допоможе призупинити поширення корупції. Часто людина не робить поганого вчинку не тому, що має совість, а тому, що боїться розкриття. Для цього потрібно активізувати наукові методи дослідження та викорінення корупції. Можливо тоді й повірить «простий українець» в існування справедливості в рідній державі.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України про боротьбу з корупцією // Відом. Верховної Ради України. - 1995. - № 34. - Ст. 266.*
2. *Антипова А. Про злочин і кару // Голос України. – 2007. - № 230. – с. 12-13.*
3. *Библия: Книги священного писания ветхого и Нового Завета канонические / В русском переводе. – Кишинев: Межконфессиональное библейское общество. – 1992. – 1567 с., с. 82*
4. *Конфуций Уроки мудрости: Сочинения. – М.: ЭКСМО-Пресс, Харьков: «Фолио», 2002. – 958 с.*
5. *Кун М. А. Легенди та міфи Стародавньої Греції. 4-те вид./ Тернопіль: АТ «Тарнекс». – 1993. – 416 с.: іл.9*
6. *Антична література: Хрестоматія. – К.: Радянська школа. – 1968. – 610 с.*
7. *Повість врем'яних літ: Літопис (За Іпатським списком). - К., 1990. - С. 82/83 – 84/85*

Полящук Наталья Анатольевна
старший преподаватель
Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДЕПУТАТА МЕСТНОГО СОВЕТА ДЕПУТАТОВ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Проблемы, связанные с характеристикой правового регулирования какой бы то ни было деятельности всегда находятся в центре внимания как правотворческих органов, так и лиц, непосредственно реализующих конкретные нормы права. Правовое регулирование деятельности депутата местного Совета депутатов в Республике Беларусь не являются исключением: в Республике Беларусь вопросам местного самоуправления уделяется пристальное внимание как со стороны общества и государства, так и со стороны Президента. Об этом свидетельствуют и непрерывающаяся работа над Концепцией реформирования местного управления и самоуправления, и периодическое внесение изменений и дополнений в действующее законодательство, регулирующее местное самоуправление в целом и деятельность депутатов в частности с целью его совершенствования.

В характеристике правового регулирования статуса депутата местного Совета депутатов и его непосредственной деятельности нормы конституции являются основополагающими. В Конституции Республики Беларусь содержится общая правовая регламентация правового статуса депутата местного Совета как представителя органа местного самоуправления [2, ст. 117 - 124], поскольку компетенция депутата является производной от компетенции местных Советов. В разделе V «Местное управление и самоуправление» Конституции Республики Беларусь закреплены основные формы самоуправления, вопросы исключительной компетенции местных Советов, а в статье 124 установлено, что компетенция, порядок создания и деятельности органов местного управления и самоуправления определяются законодательством. В разделе III Конституции «Избирательная система. Референдум» закреплены принципы избирательного права и правовые основы выборов депутатов, отзыв депутатов [2].

В системе актов законодательства, регламентирующего элементы правового статуса депутата местного Совета депутатов, приоритетное значение занимает Закон Республики Беларусь «О статусе депутата местного Совета депутатов Республики Беларусь», который определяет полномочия депутата местного Совета депутатов, устанавливает основные правовые и социальные гарантии их осуществления [7].

Кроме этого специального акта особое значение имеет Закон Республики Беларусь «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь», определяющий (наряду с другими положениями) систему местного самоуправления в Республике Беларусь, закрепляющий основы правового положения органов местного самоуправления, отдельных форм непосредственной демократии, связанных с деятельностью депутата местного Совета депутатов и Избирательный кодекс, так как они более детально закрепляют правовое положение депутата местного Совета депутатов. Так, глава 3 (статьи 12 – 27) Закона «О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь» конкретизирует некоторые элементы депутатского статуса и устанавливает процедуру реализации депутатских полномочий в Совете и его органах. Часть 6 статьи 16 Закона содержит обширный перечень вопросов, решаемых депутатами исключительно на сессии, в том числе признание депутатских полномочий и досрочное их прекращение, утверждение структуры Совета, определение порядка компенсации депутатам расходов, связанных с реализацией депутатских полномочий [3].

В Избирательном кодексе, кроме порядка проведения выборов, закреплены некоторые избирательные цензы (статьи 57, 59 – 60), которые также следует рассматривать как элемент статуса депутата, мажоритарная избирательная система, в разделе VIII Избирательного кодекса Республики Беларусь указаны основания отзыва депутата [1].

Среди актов законодательства о статусе депутата местного Совета важная роль отводится регламентам Советов, которые содержат правовые нормы, закрепляющие организационную структуру Совета и организационно-правовые формы функционирования Совета и его структур, а также закрепляющие некоторые вопросы взаимодействия Совета с иными субъектами правоотношений [5, 6].

Принятый Президентом Республики Беларусь Указ «О повышении роли органов местного управления и самоуправления в решении вопросов жизнеобеспечения населения» вместе с Положением «О председателе сельского, поселкового, городского (города районного подчинения) исполнительного комитета») свидетельствует о том, что Президент также уделяет пристальное внимание деятельности депутатов местного Совета и частично регламентирует ее [4].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что перечень нормативных правовых актов, регулирующих деятельность депутата местного Совета депутатов нельзя назвать слишком обширным, поэтому одной из основных проблем может быть реализация действующих норм на практике самими депутатами.

В рамках совершенствования информационно-правового обеспечения деятельности членов Парламента Республики Беларусь и депутатов Советов различного уровня, а также с целью информирования населения об избирательной системе Республики Беларусь и правовом регулировании депутатской деятельности Национальным центром правовой информации Республики Беларусь создан банк данных правовой информации «Депутат» (БД «Депутат»). Он включает в себя нормативные правовые акты, определяющие основы конституционного строя Республики Беларусь, правовое регулирование деятельности депутатского корпуса, ответственность за нарушение избирательных прав, регулирование отдельных правоотношений в трудовой сфере и ряд других правовых актов.

Эффективность правового регулирования в целом во многом предопределяет качество работы депутата местного Совета депутатов как в самом Совете и его органах, так и качество его работы с избирателями.

Использованные источники:

1. *Избирательный кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь, 11 февр. 2000 г., № 370 – З: Принят Палатой представителей 24 янв. 2000 г.: Одобрен Советом Республики 31 янв. 2000 г.: в ред. Закона Респ. Беларусь от 6.10.2006 г. // Консультант Плюс: Беларусь [Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*
2. *Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.*
3. *О местном управлении и самоуправлении в Республике Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 20 февр. 1991 г., № 617-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 05.01.2008 г. // Консультант Плюс: Беларусь [Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*
4. *О повышении роли органов местного управления и самоуправления в решении вопросов жизнеобеспечения населения: Декрет Президента Респ. Беларусь, 12 янв. 2007 г., № 21: вы ред. Декрета Президента Респ. Беларусь от 12.05.2009 г. // Консультант Плюс: Беларусь [Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*
5. *О Регламенте Минского городского Совета депутатов: Решение Минского городкого Совета депутатов, 1 апр. 2004 г., № 96 // Консультант Плюс: Беларусь [Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*
6. *О Регламенте Минского областного Совета депутатов: Решение Минского областного Совета депутатов, 12 февр. 2007 г., № 10: в ред. 21.12.2007 г. // Консультант Плюс: Беларусь [Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.*
7. *О статусе депутата местного Совета депутатов: Закон Респ. Беларусь, 27 марта 1992 г., № 1547-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 07.05.2009 г. // Консультант Плюс: Беларусь*

[Электрон. ресурс] / ООО»ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.

Припхан Ірина Ігорівна
Викладач кафедри конституційного та міжнародного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ,
Здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ

Суспільна мораль як багатоаспектне і багатозначне поняття широко використовується і вивчається значною кількістю суспільних наук, в тому числі і юридичною. При цьому, головна відмінність тлумачення суспільної моралі в праві від її розуміння в етиці, психології, соціології і філософії полягає в тому, що в праві вона розглядається не як різновид суспільної свідомості, а як об'єкт правового захисту. Юридичне визначення суспільної моралі є досить складною правовою проблемою, яку, на нашу думку, доцільно почати вирішувати з уточнення поняття моралі. Очевидно, що розгляд проблеми суспільної моралі суттєво залежить від розуміння моралі як такої і того, яку роль вона відіграє в суспільстві.

Вже в самому походженні слова мораль простежуються «витоки багатозначності і нечіткості поняття, що ним позначається, його невизначене значення» [2, с. 15]. Загальноєвропейська традиція розуміння та тлумачення терміну «мораль» походить з античності. Етимологічно мораль походить від латинського mos, множина mores – вдача, moralis – повчальний, моралістичний [3, с. 511].

З точки зору вітчизняних теоретиків-правознавців мораль – система норм і принципів, які виникають із потреби узгодження інтересів індивідів один з одним та суспільством в цілому (класом, соціальною групою, державою), зокрема, регулювання поведінки людей відповідно до розуміння добра і зла, та його відображенням у громадській думці. За допомогою моралі узгоджується поведінка особи з інтересами суспільства, долаються суперечності між ними [7, с. 265]. На думку П.М. Рабіновича, мораль як соціальна норма— зумовлене об'єктивними закономірностями правило фізичної поведінки, яке має загальний характер виражає волю певної частини і забезпечується різноманітними засобами соціального впливу [6, с. 86].

Реально мораль вплетена в суспільну практику і в своїй дійсності опосередкована нею. Окремі дослідники вказують: «Вона (мораль.— Авт.) представляє собою практичні цінності і вимоги, які направляють людей в їх відносинах один з одним і з суспільством. В цьому контексті набуває самостійного сенсу концепт «суспільна мораль» [1, с.10].

У науковій літературі термін «суспільна мораль» досить часто підмінюється термінами «громадська мораль» та «соціальна мораль». Одна із причин смислової неузгодженості понять—варіативність перекладу з іншомовних джерел: з російської мови—терміну «общественная мораль», з англійської—»public morality», з німецької—»öffentliche Sittlichkeit» та з французької—»moralité publique». Інша формалізація понять у юридичній науці, для якої відповідно до логіки суспільної моралі, благо загальне пріорітетніше блага особистого. Така позиція часто вступає в конфлікт з правами особи, особливо в тих випадках, коли перевагу необхідно віддати тому, що в більшій мірі відповідає загальному благу.

Адже зміст цих понять визначається через особливий ланцюг понять, які характеризуються нормативно-ціннісним змістом. При цьому, одні науковці вкладають в критерії моральності тільки позитивне навантаження (наприклад, уявлення про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість), а інші,—як позитивне, так і негативне (наприклад, уявлення про добро і зло, обов'язок, справедливість і несправедливість, честь і безчестя). На нашу думку, доцільніше вкладати в розуміння

терміну «суспільна мораль» саме позитивний зміст, адже уявлення про зло, несправедливість і безчестя можуть переважати у свідомості людей, але в такому випадку вони не можуть бути основою суспільної моралі.

Питання про межі втручання держави в моральну сферу теж є проблемою багатьох поколінь правознавців. Вона залишається актуальною, через те, що правові межі державного впливу на моральну сферу в сучасному українському законодавстві чітко не визначені. Тим не менше, розуміючи загрози, які сьогодні стоять на шляху подальшого розвитку української державності, законодавець здійснив перші кроки, спрямовані на захист суспільної моралі.

Закон України "Про захист суспільної моралі» в ст.1 визначає суспільну мораль як систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість [4].

У лютому 2009 р. Національна експертна комісія з питань захисту суспільної моралі оприлюднила для громадського обговорення проект закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», який передбачає внесення змін в т.ч. до Закону України «Про захист суспільної моралі». Передбачається на законодавчому рівні змінити дефініцію «суспільна мораль» і розглядати її як систему етичних цінностей, правил і норм поведінки, що склалися у суспільстві на основі духовних і культурних надбань, уявлень про добро, совість, свободу, відповідальність, гідність, громадський обов'язок, толерантність, спрямованих на творчу самореалізацію людини в усіх сферах життя [5]. Спостерігаємо, що у цьому визначенні у зміст суспільної моралі додано категорії свободи, відповідальності, толерантності, а натомість десь «загубилася» категорія честі.

Вважаємо, що в українському законодавстві суспільна мораль повинна розглядатися не тільки як регулятор суспільних відносин, але й як об'єкт правового захисту. Саме у цьому аспекті суспільну мораль варто розглядати як систему етичних цінностей, правил і норм поведінки, що склалися у суспільстві на основі багатовікових духовних і культурних надбань, уявлень про добро, совість, свободу, честь, гідність, відповідальність, громадський обов'язок, толерантність, які й визначають сутність вимог до індивіда зі сторони суспільства, що, в свою чергу, повинно знайти відображення в Законі «Про захист суспільної моралі».

***Використані джерела*:**

1. *Апресян Р.Г. Понятие общественной морали (опит концептуализации) / Вопросы философии.—2006.—№5.—С.3-17.*
2. *Дробницкий О.Г. Понятие морали. Историко–критический очерк. – М.: Наука, 1974. – 388 с*
3. *Етимологічний словник української мови: В 7-ми т. / Укл. Г.В. Болдирєв, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін.; Ред-кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. - К.: Наук, думка. – Т. 3: К-М. – 1989. – 552 с.*
4. *Закон України «Про захист суспільної моралі» // Відомості Верховної Ради України.—2004.—№14.—Ст. 192*
5. *Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.moral.gov.ua/_proekt_zakon_ukrajini_pro_0_0_0_1048_1.html*
6. *Рабінович П.М. Основи загальної теорії права і держави. Вид. 5-те, зі змінами: Навчальний посібник. – К.: Атака.— 2001. – 176 с.*
7. *Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Х.: Консул, 2001. – 656 с.*

Провізіон Тетяна Олександрівна
аспірантка кафедри конституційного, адміністративного та міжнародного права
Маріупольського державного гуманітарного університету

ПОПЕРЕДНІЙ КОНТРОЛЬ КОНСТИТУЦІЙНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Повноваження щодо перевірки конституційності міжнародних договорів передбачається у компетенції багатьох органів конституційної юрисдикції. Попередній контроль конституційності міжнародного договору є встановленням відповідності конституції держави норм міжнародного договору до набрання ним чинності. Як правило, попередній контроль конституційності міжнародних договорів передбачено в тих державах, де конституція або забороняє укладати договори, що суперечать їй, або їх укладення зумовлює внесення змін до самої конституції [1, с.46]. За Конституцією України укладання договорів, що суперечать Конституції, можливе лише після внесення змін до неї (частина друга статті 9).

Попередній конституційний контроль міжнародних договорів держави існує і в країнах, де немає спеціального органу конституційної юрисдикції. Так, у США при здійсненні внутрішньодержавних процедур, необхідних для висловлення згоди на обов'язковість для США договорів, досліджується питання про те, чи не потребує відповідний договір прийняття законодавчих чи інших заходів, заборонених Конституцією. Про це свідчить відповідна практика Верховного Суду США, що підтверджує верховенство Конституції США щодо міжнародних договорів США [2, с.239].

Встановлення відповідності Конституції України багатьох нормативних актів, у тому числі і міжнародних договорів України, відноситься до повноважень Конституційного Суду України. Основна мета перевірки конституційності міжнародних договорів до надання Верховною Радою України згоди на їх обов'язковість – виявлення можливих колізій між міжнародним договором і Конституцією України та вжиття заходів щодо подолання таких колізій. Проте лише один раз предметом перевірки Суду став міжнародний договір, що вносився до Верховної Ради України для надання згоди на його обов'язковість [3].

У більшості європейських держав право звернення до органів конституційної юрисдикції з питань встановлення відповідності положень міжнародного договору нормам конституції наділені парламенти. Крім того, у багатьох європейських країнах глава держави має право звертатися до органів конституційної юрисдикції з питань проведення попереднього контролю конституційності міжнародних договорів (Андорра, Угорщина, Албанія, Словенія, Франція, Азербайджан та Росія). У більшості країн, спеціальне законодавство яких передбачає проведення попереднього контролю конституційності міжнародних договорів, уряди також мають право звертатися до органів конституційної юрисдикції.

Згідно з Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» [4] (статті 41, 87) правом на звернення до Конституційного Суду України з питання відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів чи міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, наділені Президент України та Кабінет Міністрів України. Наділення саме цих суб'єктів правом на звернення щодо попереднього конституційного контролю міжнародних договорів є відображенням сталої практики надання главі держави та органу виконавчої влади права на укладання міжнародних договорів [5, с. 7].

Під час попереднього контролю і до моменту винесення остаточного рішення неприпустимо давати згоду на обов'язковість норм міжнародного договору для держави. При цьому варто зауважити, що надання згоди на обов'язковість міжнародного договору Верховною Радою України (ратифікація через прийняття закону) є атрибутом національного права на відміну від ратифікації як способу укладення договору. Тому зрозуміло, що надання такої згоди має відбуватись після підписання договору, але передувати акту його ратифікації, приєднання до нього тощо [5, с. 13]. В Україні такий порядок забезпечується тим, що на підставі підписаного та офіційно оприлюдненого Президентом України закону про

ратифікацію Голова Верховної Ради України підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ України, якщо договором передбачено обмін такими грамотами [6]. Зважаючи на те, що іноді додатковий аналіз підписаного договору приводить державу до відмові від його ратифікації [7, с. 108], видається доцільним конституційне й законодавче закріплення права Верховної Ради України звертатись до Конституційного Суду України до надання згоди на обов'язковість міжнародного договору (за аналогією зі зверненням парламенту до органу конституційної юстиції про надання висновку щодо законопроекту про внесення змін до Конституції України).

У разі здійснення попереднього контролю конституційності міжнародних договорів особливо важливими є справи, в результаті розгляду яких виникає необхідність внесення змін до конституції держави, наприклад, справи щодо попереднього контролю конституційності багатосторонніх договорів. Як правило, визнання неконституційним міжнародного договору, згоди на який ще не надано державою, тягне за собою перегляд Конституції (Іспанія, Франція тощо). В інших країнах законодавство закріплює положення про ненабуття чинності для держави неконституційного міжнародного договору після проведеного попереднього контролю конституційності (Албанія, Росія, Угорщина). Як вказує проф. П. Мартиненко, «частина друга статті 9 Конституції України не забороняє укладати міжнародні договори, що суперечать Конституції України, але ставить це у залежність від попереднього внесення змін до неї. Звідси Основний Закон імпліцитно закріплює принцип відповідності Конституції інкорпорованих у національне законодавство міжнародних договорів» [8, с. 14].

Основним недоліком попереднього контролю конституційності як єдиної форми контролю є неможливість визнати неконституційним міжнародний договір, якщо неконституційність буде виявлено в процесі правозастосовної діяльності або у разі суттєвої зміни умов, за яких він був прийнятий і які можуть надати йому неконституційного характеру [1, с. 46]. Однак за умови попереднього конституційного контролю більшості міжнародних договорів України вплив цього недоліку звівся би до мінімуму. Тому для створення гармонізованого та такого, що не суперечить Конституції України, міжнародно-договірного права більш ефективним є ширше застосування попереднього контролю конституційності міжнародних договорів. З цією метою доцільно було б законодавчо закріпити обов'язковість перевірки міжнародних договорів Конституційним Судом України (тобто обов'язок відповідних суб'єктів права на конституційне подання направляти таке подання до Суду) перед наданням згоди на їх обов'язковість Верховною Радою України.

***Використані джерела*:**

1. *Сергієнко Н.М. Міжнародні договори у практиці органів конституційної юрисдикції європейських держав: контроль конституційності міжнародно-правових актів // Вісник Конституційного Суду України. – 2007. - №1. – С. 45-56.*
2. *Осминин Б. И. Принятие и реализация государствами международных договорных обязательств. Монография. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 386 с.*
3. *Висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року № 3-в/2001 у справі про Римський Статут*
4. *Про Конституційний Суд України: Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 49. - Ст. 272.*
5. *Экономидес К. Взаимоотношения между международным правом и внутренним законодательством. – Страсбург, 1994. – 30 с.*
6. *Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року N 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 50. - Ст. 540.*
7. *Резніченко С.В. Договір у системі джерел конституційного права України: Монографія. – Одеса: Астропринт, 1999. – 136 с.*
8. *Мартиненко П.Ф. Конституційна імплементація норм міжнародного права – об'єкт судового контролю в Україні // Українське право. – 1999. - № 2. – С. 7 – 16.*

Прокопенко Олександр Борисович
суддя Верховного Суду України, здобувач кафедри організації судових та правоохоронних органів Національної юридичної академії України ім. Я.Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРСНИХ ЗАСАД ПРИ ДОБОРІ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДИ СУДДІВ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ

На сьогодні процедура добору та призначення кандидатів на посаду суддів врегульована широким колом нормативних актів, серед яких як закони, так і підзаконні нормативно-правові акти (Конституція України, Закони України: «Про судоустрій України» від 07.02.2002 р., «Про статус суддів» від 15.12.1992 р., «Про вищу раду юстиції» від 15.01.1998 р.; Указ Президента України: «Про положення про порядок розгляду питань та підготовки матеріалів щодо призначення на посаду професійного судді вперше» від 30.06.2004 р., наказ голови Держаної судової адміністрації України «Про затвердження положення про формування кадрового резерву на посади суддів місцевих та апеляційних судів» від 21.08.2006р., рішення Ради суддів України «Про затвердження порядку розгляду питань та підготовки матеріалів щодо призначення чи обрання на посаду професійного судді, переведення судді до іншого суду, звільнення з посади судді (методичні рекомендації)» від 27.01.2006 р.). Особливістю нормативно-правового регулювання процедури добору і призначення на посаду судді є непрозорість, нечіткість і суперечливість окремих правових актів, а також відсутність визначеності щодо ряду важливих питань.

Одним із проблемних аспектів добору кандидатів на посади суддів є визначення концептуальних засад її проведення. Відповідно до чинного законодавства державні службовці при прийнятті на службу проходять відповідний конкурс. Ці положення поширюються на співробітників апарату суду. Аналогічні засади існують в інших державних органах, на яких не поширюється законодавство про державну службу – прокуратурі, Збройних Силах України. Отже, постає питання про розробку конкурсних засад добору кандидатів на посади суддів.

Після прийняття у грудні 2007 р. рішення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, яким кваліфікаційним комісіям суддів апеляційних округів було рекомендовано приймати кваліфікаційні іспити у кандидатів на посади суддів на конкурсній основі лише за наявності вакантної посад судді й надавати кандидатам рекомендацію на заміщення вакантних посад на конкурсній основі, постала потреба внесення змін у діюче законодавство. Проведення конкурсу кандидатів на посади суддів до цього рішення не передбачалося, кваліфікаційні комісії суддів приймали іспити у всіх бажаючих стати суддею, і за браком вакантних місць зараховували цих осіб до кадрового резерву місцевих загальних судів. Після прийняття вказаного рішення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України постало питання визначення конкурсних засад заміщення суддівських посад, оскільки кваліфікаційним комісіям суддів загальних судів було рекомендовано проводити конкурс насамперед із осіб, які перебувають у кадровому резерві. Склалася ситуація, коли комісії були вимушені впроваджувати конкурсні засади заміщення суддівських вакансій без належної регламентації ані в Законі України «Про судоустрій України» ані в підзаконних нормативних актах.

Кваліфікаційні комісії суддів загальних судів почали напрацьовувати практику застосування вказаного рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Приміром, 28.05.2008 р. кваліфікаційною комісією суддів загальних судів Харківського апеляційного округу прийнято рішення про порядок проведення конкурсу на заміщення вакантних посад. Було вирішено при відкритті вакансії проводити співбесіду серед кандидатів на посади суддів, які знаходяться у кадровому резерві на відповідний суд до вичерпання відповідного резерву. При відкритті вакансії усі ці особи мають інформуватися територіальним управлінням Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України). Відповідні оголошення мають розміщуватися в територіальних управліннях ДСА України та апеляційних судах відповідного регіону, на сайтах відповідних судів і ДСА України. Був визначений

максимальний термін проведення конкурсу – 2 місяці з моменту відкриття вакантної посади судді. Однак, слід визнати, що вказане нормативне регулювання носить локальний характер і не містить усіх тонкощів процедури проведення конкурсного відбору кандидатів на посади суддів.

На нашу думку, що підтверджується досвідом роботи у кваліфікаційній комісії судів Харківського апеляційного округу протягом 2004-2008 рр., практика введення конкурсних засад добору суддів в Україні має йти шляхом внесення відповідних змін до чинного законодавства. Концептуальними засадами проведення конкурсного добору кандидатів на посади суддів мають стати такі положення:

1) Законом «Про судоустрій України» (у статті 60) має бути закріплено, що добір кандидатів на посади суддів здійснюється на конкурсних засадах. Органом, який здійснює організацію конкурсного добору, має бути орган, відповідальний за проведення кваліфікаційної атестації суддів – кваліфікаційні комісії суддів загальних судів. Органом, який здійснює технічне сприяння кваліфікаційній комісії, є відповідне територіальне управління ДСА України. Детальна процедура проведення конкурсу серед кандидатів на посаду судді має бути регламентована спеціальним підзаконним нормативним актом, зокрема рішенням Ради суддів України або Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

2) Конкурс серед кандидатів на посади суддів має проводитися як серед осіб, які перебувають у кадровому резерві у відповідний суд, так і серед усіх інших осіб, які виявлять бажання брати участь у відповідному конкурсі. Роль кадрового резерву суддів, на нашу думку, має полягати у тому, що при рівності інших показників кваліфікаційної атестації двох кандидатів на посаду судді (рівень знань, навичок, умінь, професійної кваліфікації тощо) кваліфікаційна комісія має віддати перевагу особі, яка знаходиться у кадровому резерві. У разі ж якщо під час проведення конкурсу кандидат на посаду судді, який не перебував у кадровому резерві, виявляє більший рівень кваліфікації, більш високий рівень знань, безумовно, саме він має бути рекомендований на посаду судді.

3) Конкурс серед кандидатів на посади суддів має проводитися лише за наявності вакантної посади судді в певному суді. Проведення кваліфікаційної атестації за відсутності вакантної посади судді ми вважаємо зайвим витрачанням часових і організаційних ресурсів кваліфікаційних комісій суддів. Більше того, такої практики не має в інших державних органах, як правило, відбувається добір посадовців за наявності вакантних посади. За чинним законодавством посада судді вважається вакантною за умови: 1) набрання чинності Указом Президента України про збільшення кількості суддів у конкретному суді або про утворення нових судів; 2) набрання чинності актом про переведення чи обрання судді до іншого суду; 3) звільнення судді з посади органом, що його обрав або призначив, з підстав, передбачених пунктами 1-9 частини п’ятої статті 126 Конституції України; 4) смерті судді. Отже, за умови настання цих обставин слід розпочинати процедуру проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді.

4) Конкурс на заміщення вакантної посади судді має оголошувати голова кваліфікаційної комісії суддів, в юрисдикції якої з’являється вакантна посада судді. Відповідне оголошення має бути опубліковане у друкованих засобах масової інформації місцевого значення, а також інформаційних Інтернет ресурсах судової влади не пізніше одного місяця до початку відповідного конкурсу. В оголошенні про проведення конкурсу повинні міститися такі відомості: 1) найменування суду із зазначенням його місцезнаходження, адреси та номерів телефонів; 2) назва вакантної посади із зазначенням, що додаткова інформація щодо основних функціональних обов’язків, розміру та умов оплати праці надається відповдіним територіальним управлінням ДСА України; 3) основні вимоги до кандидатів, визначені Конституцією України і Законом України «Про судоустрій України»; 4) термін прийняття документів (протягом 30 календарних днів з дня оголошення про проведення конкурсу); 5) координати кваліфікаційної комісії суддів, яка проводить конкурс (адреса, номер телефону контактної особи) і територіального управління ДСА

України, в юрисдикції якого зявилася вакантна посада судді) (адреса, номер телефону контактної особи).

5) Особи, які виявили бажання взяти участь у конкурсі, повинні звернутися до відповідної кваліфікаційної комісії суддів або територіального управління ДСА України. Там їх мають ознайомити із переліком документів, що мають подати кандидати на підтвердження своєї відповідності законодавчо встановленим вимогам до кандидатів на посаду суддів. Кандидат має у визначений кваліфікаційною комісією суддів термін подати всі документи, а також реферат з питань права на тему, визначену кваліфікаційною комісією суддів. Заяви кандидатів на посаду суддів приймаються протягом 30 днів після опублікування оголошення про проведення конкурсу, а документи, що підтверджують їх відповідність законодавчо встановленим вимогам до кандидатів на посаду суддів – протягом встановленого кваліфікаційною комісією терміну (не більше 60 днів після опублікування оголошення про проведення конкурсу).

6) Спеціальна перевірка кандидата на посаду судді має бути проведена компетентними органами, у тому числі територіальним управлінням ДСА України по факту подання кандидатом на посаду судді усіх документів, які підтверджують його відповідність законодавчо встановленим вимогам до кандидата на посаду судді. На нашу думку, це має відбуватися до моменту допуску кандидата на посаду судді до кваліфікаційної атестації – з метою уникнення участі у конкурсі осіб, які не відповідають вимогам до суддів, що встановляє закон.

7) До участі в конкурсі слід допускати усіх осіб, які подали відповідні заяви до кваліфікаційної комісії суддів, зібрали усі передбачені законодавством документи, які підтверджують його відповідність законодавчо встановленим вимогам до кандидата на посаду судді, успішно пройшли спеціальну перевірку наданих ними відомостей і здали до кваліфікаційної комісії суддів належно оформлений і опрацьований реферат з питань права.

8) Далі у визначений кваліфікаційною комісією суддів термін має проводитися кваліфікаційна атестація кандидатів на посаду суддів у формі, що передбачена чинним законодавством (кваліфікаційний іспит, що складається із письмової частини і співбесіди). Окремо члени кваліфікаційної комісії суддів мають здійснювати оцінку особової справи кандидата шляхом вивчення наданих ним документів і постановки йому запитань. За результатами кваліфікаційної атестації комісія має обрати кандидата на посаду судді, що рекомендований до заміщення вакантної посади судді. Рішення кваліфікаційної комісії суддів може бути оскаржене до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Пукліч Владислав Тадейович
студент 5-го курсу юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.

Необхідність продуктивного функціонування бюджетної політики є прямо пропорційно до прогресивного розвитку суспільства.

Розвиваючи тему бюджетної політики, перш за все, потрібно звернути увагу на поняття бюджетної політики, її типи, визначення суб’єктів та об’єктів. Потім слід переходити до методів і засобів, за допомогою яких буде здійснюватися реалізація бюджетної політики та концепції її побудови. Розглянемо декілька визначень терміна «бюджетна політика», посилаючись на думки деяких фахівців. Зокрема, бюджетна політика (або фіскальна політика - fiscal policy) звичайно означає використання оподаткування і державних видатків для регулювання сукупного рівня економічної діяльності [4, с.41].

Згідно з визначенням Н.П.Граціанової, бюджетна політика - це сукупність рішень, що приймаються органами законодавчої (представницької) та виконавчої влади, пов'язаних з визначенням основних напрямів розвитку бюджетних відносин і виробленням конкретних шляхів їх використання в інтересах громадян, суспільства та держави [1, с.48].

Т.М.Ковальова та С.В.Барулін вважають, що бюджетна політика як організаційно-фінансова категорія «являє собою систему заходів і дій органів влади в сфері управління бюджетним процесом на основі концепції розвитку бюджетних відносин у складі загальної економічної політики, спрямованої на реалізацію всіх функцій бюджету з метою досягнення певного на даному етапі економічного та соціального ефекту» [3, с.91-92].

На наш погляд, визначення бюджетної політики Н.П.Граціановою, є більш ґрунтовним, оскільки її позиція, зачіпає більш глибше і обширне розуміння політики як такої. Політика як правило, являє собою певний комплекс дій, включаючи нормотворчі і виконавчі, за допомогою яких досягається необхідний, бажаний результат. І першочергове місце займає процес нормотворення в бюджетній сфері, який є регулятором бюджетної політики і бюджетних відносин в цілому.

На жаль, Бюджетний Кодекс України не дає визначення бюджетної політики, що є однією із прогалин чинного українського законодавства в даній сфері діяльності.

Що стосується типів бюджетної політики, то за класифікацією Т.М.Ковальової та С.В.Баруліна розрізняють такі:

а) залежно від пріоритетів цільового спрямування заходів у сфері управління бюджетним процесом:

- дохідний тип (мета - максимально можливе збільшення за допомогою будь-яких засобів доходів бюджету);
- видатковий тип (мета - надавати суспільству максимум благ (послуг));
- контрольно-регулюючий тип (мета - пошук засобів штучного втручання в економіку для підтримки рівноваги доходів та видатків);
- комбінований тип (мета - створення необхідних і достатніх умов для розвитку ринкової економіки) [3, с.94-97].

б) залежно від стратегічного спрямування:

- стримуючу бюджетну політику (мета - запобігання кризам перевиробництва окремих видів продукції, недопущення перенасичення інвестиціями окремих галузей економіки);
- стимулюючу бюджетну політику [3, с.97].

Підводячи підсумок сказаному про сутність та різноманітність типів бюджетної політики в цілому зазначимо, що ці питання мають суттєве значення для з'ясування поняття «бюджетна політика».

Можна стверджувати, що визначення «бюджетна політика» повинна відповідати вимогам загальної теорії права і науки фінансового права, оскільки право повинне розкрити це поняття точно і чітко. У свою чергу, ми акцентуємо увагу на дієвому законодавстві, оскільки воно являє собою механізм правового забезпечення здійснення цілей і мети бюджетної політики. Тому підтверджуємо свою позицію щодо формування такої нормативної бази, яка б могла забезпечити здійснення усіх необхідних дій, реалізації мети і цілей бюджетної політики на благо суспільства і держави в цілому.

Доцільно згадати події 23 червня 2009 року, а саме затвердження парламентом України нової редакції Бюджетного кодексу України, на яку Президент наклав вето. Це є прикладом того, що без законодавчо закріплених важелів, механізм правильно не запрацює. В силу того, що Кабінет Міністрів України проводив розрахунки головного кошторису країни з урахуванням нової редакції Бюджетного кодексу, на яку накладено вето, ми розуміємо, що таким чином бажаного і запланованого результату досягнуто не буде, а наслідки таких процесів відіб'ються на життєздатності громадян України.

Поряд з цим слід розглянути питання концепції побудови бюджетної політики. Ряд науковців розрізняють три концепції: а) перша концепція базується на тому, що бюджет повинен бути щорічно збалансований. Проте при більш ретельному розгляді цієї проблеми

стає очевидним, що щорічно збалансований бюджет в основному виключає, або в значній мірі зменшує ефективність фіскальної політики держави, що має анти циклічну, стабілізуючу спрямованість; б) друга концепція базується на тому, що бюджет повинен бути збалансований в ході економічного циклу, а не щороку. Дана концепція припускає, що уряд здійснює антициклічну дію і одночасно прагне збалансувати бюджет; в) третя концепція пов'язана з ідеєю так званих функціональних фінансів. Відповідно до цієї ідеї питання про збалансованість бюджету – на щорічній або на циклічній основі – другорядне. Первинною метою федеральних фінансів є забезпечення неінфляційної повної зайнятості, тобто збалансування економіки, а не бюджету [2, 159].

Ми вважаємо, що друга концепція є обґрунтованою, послідовною і найбільш сприятливою для нашої бюджетної системи, тому що бюджет не повинен балансуватися щорічно. Достатньо, щоб він був збалансований в ході економічного циклу. Логічне обґрунтовування цієї концепції бюджетної політики – просте і розумне. Для того, щоб протистояти спаду, уряд повинен понизити податки і збільшити урядові витрати. В ході подальшого інфляційного підйому уряд підвищує податки і урядові витрати. Проте, як свідчить практика, в Україні прогресує перша концепція, що і є результатом нестабільності, як економічної так і бюджетної. Щодо третьої концепції, то вона є найбільш поширеною і такою, яка підходить для держав з федеративним устроєм.

Отже, викладене дозволяє зробити висновок, що бюджетна політика держави, як сукупність законотворчих дій відповідних на це органів є основною ланкою забезпечення функціонування бюджетних відносин. Її правильне формування і забезпечення виконання буде запорукою досягнення бажаного результату. Ті прогалини у бюджетній сфері, які ми розглянули, є своєрідним бар'єром в сучасній бюджетній політиці. Тому першочерговим і актуальним буде вирішення цих проблем та усунення недоліків на законодавчому рівні.

***Використані джерела*:**

1. *Грацианова Н.П. Совершенствование механизмов формирования эффективной бюджетной политики региона // Проблемы совершенствования бюджетной политики регионов и муниципалитетов России и стран Северной Европы: Материалы Пятой ежегод. междунар. науч-практ. конф. - Петрозаводск: Изд-во ПетрГУ, 2005. - Кн. 1. - 246 с.*
2. *Економічна політика: Навч. посіб. / О. О. Бєляєв (кер. кол. авт.), А. С. Бебело, М. І. Диба та ін. — К.: КНЕУ, 2004. - 283 с.*
3. *Ковалёва Т.М. Бюджет и бюджетная политика в Российской Федерации: Учеб. Пособие / Т.М.Ковалёва, С.В.Барулин. - М.: КНОРУС, 2005. - 152 с.*
4. *Словник сучасної економіки Макміллана / Пер. з англ. - К.: АртЕК, 2000. - 640 с.*

Пшіник Павло Валентинович

курсант 3-го курсу факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ З ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Наркотизм - переважно молодіжна проблема. Серед наркоманів, які стоять на обліку, особи у віці до 30 років складають у середньому по країні 62-70%. По даним вибіркового дослідження – половина з них неповнолітні [2, с.65].

Наступні факти були з'ясовані щодо ставлення підлітків до наркотиків. До віку 12 років з наркотиками не був знайомий жоден підліток. У віці 12-14 років менше 4% підлітків вже спробували наркотик. Менш оптимістична картина спостерігається серед 19-20 річних, оскільки наркотик спробували вже понад 15% з них. А серед 15-18 річних з наркотиком

познайомився вже кожний п'ятий. Переважну активність у пізнанні такого заборонного "плоду», як наркотик, знову виявляються юнаки. У 12-14-річному та 19-20-річному віці кількість знайомих з наркотиками юнаків перевищує число ровесниць удвічі, а у віці 15-18 років майже втричі. Можна стверджувати, що віком активного "дегустування» наркотиків є період 15-17 років. Саме в цьому віці до 60% підлітків спробували їхню дію на собі [2, с. 84].

У розглянутих ситуаціях чітко виявляється взаємодія об'єктивного і суб'єктивного, особистості і життєвої ситуації, що й утворюють механізм індивідуального деліктного поводження.

Таким чином, для ефективної профілактики потрібно як усунення деліктогенних умов, що утворюють конкретні життєві ситуації, так і виявлення обставин, що негативно впливають на моральне формування особистості. Варто також зазначити, що виникненню деліктогенних ситуацій можуть сприяти і самі співробітники міліції в тих випадках, коли вони не звертають уваги або не вживають заходів у випадку вчинення підлітками адміністративних правопорушень. "Багато умов цих правопорушень, – підкреслює Е.С. Жигарьов, – беруть своє коріння в некомпетентності, бюрократичному апараті, у помилках і недоліках діяльності управлінського персоналу» [2, с. 53].

Виходячи з викладеного, можна дати визначення деліктогенної ситуації як комплексу обставин реального життя, що у сукупності з асоціальними моральними установками особистості формують намір вчинити адміністративне правопорушення.

Можна виділити такі етапи діяльності міліції по попередженню адміністративних правопорушень неповнолітніх: виявлення й організація комплексного впливу на негативні умови формування особистості; безпосередня профілактична робота з неповнолітніми; виявлення й усунення деліктогенних ситуацій.

Для успішного вирішення профілактичних завдань потрібно передусім встановити, що і де було упущене в керуванні процесом розвитку особистості, які інститути соціалізації спрацювали не в повну силу, у чому це конкретно виразилося. Щоб відповісти на це, потрібно глибоко й всебічно проаналізувати інформацію про умови життя конкретної особи в минулому і в сьогоденні, вивчити її становище (соціальне) в колективі за місцем навчання, роботи та в інших мікросередовищах, а також, що надто важливо, індивідуально-психологічні особливості її особистості. Остання вимога, на жаль, у практичній діяльності суб'єктів профілактики часто ігнорується. Це пов'язано із загальним недоліком підходу до людей як до деяких абстрактних, рівних один одному об'єктів виховання. Тут проявляється неуважність чи небажання враховувати закони психології і педагогіки, які вимагають індивідуалізації виховного підходу, що особливо важливо в роботі з неповнолітніми. Відсутність у нормативних актах, які регламентують діяльність міліції, прямого закріплення виховної роботи як функції і завдань міліції, не означає, на наш погляд, відмовлення від використання методів педагогічного, виховного впливу на неповнолітніх, оскільки ця робота є "фундаментом» успішної індивідуальної профілактики.

Досвід профілактичної роботи співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх свідчить, що шаблонність прийнятих ними тактичних рішень, убогість і примітивність застосовуваних ними засобів, методів, прийомів і форм виховного впливу обумовлені, з одного боку поверховим, вивченням об'єкту цього впливу, а з іншого, – прагненням у стислий термін розв'язати те чи інше завдання, не порушивши термінів його виконання в умовах дефіциту часу.

Остання обставина, на наш погляд, не може бути об'єктивним виправданням неефективної роботи, а швидше пов'язана із загальними недоліками в її організації відповідними підрозділами міліції. Незадовільна робота кримінальної міліції у справах неповнолітніх, у тому числі по попередженню адміністративної деліктності, пов'язана ще й з відсутністю в розпорядженні практичних працівників апробованих методик вивчення особистості підлітка.

Для того, щоб бути ефективною, профілактика адміністративної деліктності (у першу чергу пияцтва, наркоманії, проституції) повинна проводитися з урахуванням соціально-демографічних, статево-вікових, морально-психологічних та інших особливостей підлітків.

Принцип індивідуалізації виховного впливу є універсальним для профілактичної роботи. Індивідуалізованими повинні бути прийоми профілактичного впливу на свідомість, почуття, волю неповнолітніх правопорушників. Вирішуючи завдання попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх, співробітники кримінальної міліції у справах неповнолітніх використовують систему педагогічних прийомів і, насамперед, прийомів морального виховання з метою формування позитивних моральних переконань, почуттів і поведінки [6, с. 159].

До таких прийомів можна віднести роз'яснення, порівняння, співставлення, протиставлення, спростування, авансування довірою, активізацію таємних почуттів, моральну підтримку тощо. Поряд з переліченими, застосовуються і так звані "гальмуючі» прийоми: прояв обурення, іронія, попередження, осуд, докір, виклик страху покаранням тощо.

Таким чином, специфіка механізму дії детермінант адміністративної деліктності стосовно неповнолітніх визначає зміст форм і методів адміністративної діяльності міліції по її попередженню: вона мусить бути орієнтована на досягнення особистісних змін, корекцію соціального середовища, включати в якості обов'язкового елемента застосування заходів до осіб, які сприяють протиправній поведінці підлітків, і тих, які не впливають позитивно при наявності відповідного обов'язку.

***Використані джерела*:**

1. *Титаренко Ю.Л., Сущенко В.Д., Філонов В.П., Коваленко О.І. Організація управління в органах внутрішніх справ. Монографічне дослідження / За ред. Ю.Л. Титаренко. – Донецьк: ДІВС, 1999. – 146 с.;*
2. *Самохин П.М. Взаимодействие милиции с общественностью в области охраны правопорядка: Автореф. ... дисс. канд.юрид.наук. - М., 1973. – 21 с.;*
3. *Колпаков В.К. Взаимодействие милиции и общественности в сфере правопорядка. - К.: Украинская академия внутренних дел, 1998. – 267 с.*
4. *Жуковська Ж.О. Залучення населення для співробітництва з міліцією // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 2000. - № 1. - С. 22-24.;*
5. *Полищук А.Д. Понятие взаимодействия милиции и добровольных дружин в охране общественного порядка: Учебное пособие. - К.: МВД УССР, 1982. – 44 с.*

Рижук Ірина Володимирівна,
асистент кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права України Хмельницького університету управління та права

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ДВОПАЛАТНОГО ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

Проблематика переходу до двопалатної структури Верховної Ради України озвучена в роботах ряду вітчизняних авторів: В. Шаповала, В. Борденюка та Г. Журавльової («Парламентаризм і законодавчий процес в Україні»), В. Журавського («Становлення і розвиток українського парламентаризму (теоретичні та організаційно-правові проблеми)», («Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування»), В. Кравчука та М. Кравчука («Проблеми вдосконалення діяльності парламенту»), А. Гальчинського, О. Литвиненка, В. Паламарчука ("Проблеми реалізації політичної реформи в Україні") та ін. Однак потреба наукового аналізу відповідної проблематики зберігає свою значимість.

Саме тому спробуємо проаналізувати низку актуальних проблем, пов'язаних із перспективою переходу до бікамералізму в Україні.

Під парламентом звичайно розуміють одно- або двопалатну представницьку установу, хоча з юридичних позицій це поняття є значно складнішим. В англосаксонському праві парламент – триєдина установа, яка включає главу держави (монарха у Великобританії, президента в Індії), верхню і нижню палати. У країнах, які зазнають впливу англійського права, де представницький орган має одну палату, а главою держави є президент, парламент розглядається як двоєдина установа, що складається із зазначених органів. Навпаки, у континентальному праві під парламентом розуміють його обидві палати (єдину палату), а глава держави не може бути його складовою. В юридичному середовищі трапляються випадки і більш оригінального сприйняття парламенту. Німецький Бундесрат у вітчизняній фаховій літературі звичайно визначається як верхня палата німецького Парламенту (нижня палата – Бундестаг). Однак у самій Німеччині більшість державознавців вважають, що тільки Бундестаг можна йменувати парламентом. Відповідно до змісту Основного Закону ФРН тільки Бундестаг обирається населенням, складається з депутатів (тільки членів Бундестагу Основний Закон називає депутатами) і представляє німецький народ як єдине ціле. Лаконічні формулювання німецького Основного Закону про статус Бундесрату в питанні про визначення його природи обмежуються вказівкою на те, що «через Бундесрат землі приймають участь у законодавчому управлінні Федерацією і у справах Європейського Союзу» [1, с. 196]

У сучасний період у більшості країн діють двопалатні парламенти. Двопалатність (бікамералізм) тривалий час була типовою рисою парламентаризму. Ще для буржуазних парламентів у період їх виникнення була характерна двопалатна структура. В унітарних державах вона відобразила насамперед компроміс між буржуазією, що прагнула влади і дворянством. При цьому нижні палати формувались шляхом прямих виборів. Представницьким нижнім палатам протистояли верхні, призначувані главою держави чи сформовані за спадковою ознакою, або утворені тим чи іншим шляхом. За таким принципом, наприклад, донедавна формувалася Палата Лордів Великобританії.

Перевага двопалатної структури парламенту вбачається насамперед у тому, що верхня палата покликана виступати як засіб стримування демократичних аномалій, які можуть проявлятися в нижній палаті [2, с. 14]. Верхня палата, членство в якій відповідає більш жорстким умовам, утримує нижню палату від поспішних, непродуманих рішень. Верхня палата, яка звичайно складається з фахівців-професіоналів (на відміну від нижньої, що формується на партійній основі з політиків часто без фахового досвіду), покликана забезпечити врівноважений підхід у законопроектній роботі, надати їй високого професійного рівня. Діяльність верхньої палати має стримувати нижню, створюючи такі умови, за яких буде забезпечений зважений законодавчий процес, виключене прийняття непродуманих рішень і зберігатиметься рівновага в державному механізмі. Теоретично в умовах бікамеральної структури палати виступають одна щодо одної як експертні установи. Між тим, якщо верхня палата перестає грати таку роль і стає аналогічною за своїм складом нижній палаті, вона перетворюється в дублікат останньої [3, с. 101].

Нині двопалатна структура парламентів характерна насамперед для федерацій, де верхня палата репрезентує інтереси суб'єктів федерації. Бікамералізм виправдовує себе лише в умовах розвиненого парламентаризму. Посилення начал парламентаризму в організації механізму влади в Україні та підвищення ефективності діяльності Верховної Ради України потребує розв'язання питання про здійснення відповідних інституційних змін у структурі Парламенту – переходу до бікамеральної структури Верховної Ради України [4, с. 33].

Запровадження двопалатної структури українського Парламенту крім вищезгаданих загальнотеоретичних має ще один важливий аргумент, обумовлений суто національними реаліями. Верхня палата, яка б утворювалась на основі представництва регіонів і територіальних громад, стала б легальним засобом впливу регіональних еліт на

формування державної політики, відображення в законодавчій діяльності регіональних інтересів та інтересів територіальних громад. Таким чином, верхня палата стала б стабілізуючим чинником української державності, забезпечила б більш високий рівень стабільності політичної системи України, сприяла б зменшенню випадків виникнення конфліктних ситуацій між представницьким органом і Урядом [5, с. 55]. Однак, формування верхньої палати нового українського Парламенту має здійснюватись на основі законодавчо визначеної (бажано на конституційному рівні) однакової квоти представництва для всіх регіонів. Така уніфікована квота дозволить повноцінно представити в Парламенті України інтереси менш населених регіонів, які за умови диференційованої (пропорційно до чисельності населення) квоти залишилися б у цьому відношенні дискримінованими.

Саме двопалатний орган забезпечить необхідні стримування і противаги в системі поділу влади [6, с. 80]. Звичайно, верхня палата майбутнього українського Парламенту має формуватися в інший спосіб, аніж нижня палата, у іншому випадку верхня й нижня палати будуть досить схожі. Це, звичайно, полегшуватиме законодавчий процес, але не сприятиме цілям контролю верхньої палати за нижньою.

Загалом створення у структурі Верховної Ради України верхньої палати сприятиме підвищенню якості та ефективності законодавчого процесу на основі запровадження механізму узгоджувальних процедур міжпалатної взаємодії. Це, у свою чергу, сприятиме значному зниженню рівня конфліктності у взаєминах між Парламентом і Президентом України. В остаточному результаті це посилюватиме позиції Верховної Ради України в системі стримувань і противаг.

Аргументуючи в цілому переваги двопалатного парламенту, необхідно зазначити, що запровадження верхньої палати Парламенту в Україні може стати чинником, який гальмуватиме законодавчий процес.

На це питання, однак, неможливо дати однозначну відповідь. Питання про запровадження верхньої палати Верховної Ради України порушує цілу низку інших супутніх питань. Насамперед важливе значення має те, чи буде це Парламент із сильною чи слабкою верхньою палатою.

Відповідно до функціонального призначення верхньої палати має бути визначене коло її повноважень, які б не перетиналися з повноваженнями нижньої палати. До повноважень верхньої палати мають бути віднесені розв’язання проблем регіонального характеру та установчі повноваження. До прерогатив нижньої палати слід віднести прийняття бюджету, встановлення податків.

Можливим додатковим засобом розв’язання затяжного конфлікту між Палатами із приводу остаточного змісту законопроекту могло б стати надане Кабінету Міністрів України право вимагати від нижньої палати схвалити законопроект у її редакції. Попри те, що запровадження верхньої палати Парламенту є одним із найбільш дискусійних питань у суспільстві та середовищі політичної еліти України, а тому, можливо, буде здійснене лише у віддаленій перспективі, в умовах політичної стабільності.

Якщо парламент розглядати як інститут представництва суспільних інтересів у політичному полі, то двопалатний парламент у цьому сенсі слід розглядати як розширення представництва та один із засобів децентралізації влади. Для того, щоб бікамералізм пішов на користь суспільному представництву, він потребує високої демократичної, політичної культури й регламентованих процедур, поділеної влади, відмежованої від політичного процесу управлінської сфери та розвинених й дієвих громадянських інститутів А тому перш ніж впроваджувати структурні новації, які ускладнять процес ухвалення рішень, в Україні доцільно провести ряд системних реформ у сфері демократизації та управління (виборчу, адміністративну, територіальну, податкову, місцевого самоврядування, судово-правової системи), які допоможуть децентралізувати управління та розвинути самоврядування в інтересах громад,

забезпечать делегування цих інтересів у політичне поле та їх врахування у законодавчому процесі.

Поза проведенням таких реформ та забезпеченням верховенства права у політичному процесі бікамералізм здатен стати джерелом інституційної загрози і джерелом додаткових конфліктів у політичному процесі та діяльності органів державної влади, що мають політичну природу і складають політичну систему держави.

Використані джерела:

1. Основной Закон Федеративной Республики Германии. Ст. 50 // Конституции государств Европейского Союза / Под ред. Л. А. Окунькова. – М.: НОРМА-ИНФРА.М, 1999. – 816 с.

2. Шаповал В. Вищі органи сучасної держави. Порівняльний аналіз. – К.: Програма Л, 1995. – 136 с.

3. Гайєк Ф. А. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії. Т. І-ІІІ. – К.: Аквілон-Прес, 2000. – 448 с.

4. Журавський В. Двопалатний парламент в Україні: проблеми формування // Право України. – 2001. – № 3. – С. 33-35.

5. Кравчук В., Кравчук М. Проблеми вдосконалення діяльності парламенту // Нова політика. – 2001. – № 3. – С. 53-55.

6. Гальчинський А., Литвиненко О., Паламарчук В. Проблеми реалізації політичної реформи в Україні // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – К.: НІСД, 2003. – 317 с.

Рідкоус Володимир Михайлович

доцент кафедри конституційного і міжнародного права
Міжнародної Академії бізнесу та управління (м. Москва)
кандидат юридичних наук, доцент

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ДО 2020 РОКУ

Проблеми національної безпеки України останніми роками є предметом активної дискусії серед вітчизняних та іноземних політиків, експертів, науковців, цілком справедливо відзначають в своїй праці В.П. Горублін, О.Ф. Бєлов, О.В.Литвиненко [1, с. 3]. Але цей висновок є гідним при розгляді питань національної безпеки любої цивілізованої країни, яка проголосила побудову демократичної та правової держави. Важко погоджуватися з висновками В.П. Горубліна, О.Ф. Бєлова та О.В.Литвиненко про те, що «керівництво РФ готове відроджувати своє домінування на території колишнього Радянського Союзу всіма доступними засобами, із застосуванням воєнної сили включно» [1, с. 47], або що «посилюється цілеспрямована антиукраїнська політико-інформаційна кампанія Кремля, здійснювана за активної участі спецслужб РФ» [1, с. 88]. Кожен має право на свій погляд з питань національної безпеки, але дійсний науковий аналіз повинен враховувати думки всіх сторін.

Тому декілька слів треба сказати про один з найважливіших документів, який регулює питання національної безпеки в Росії – Стратегію національної безпеки Російської Федерації до 2020 року [2]. Згідно з нею головними напрямами забезпечення національної безпеки Росії є стратегічні національні пріоритети, якими визначаються завдання найважливіших соціальних, політичних та економічних перетворень для побудови безпечних умов реалізації конституційних прав та свобод громадян Російської Федерації, здійснення сталого розвитку країни, збереження територіальної цілісності і суверенітету держави. Головне завдання цієї Стратегії полягає у формуванні та підтримці силами забезпечення національної безпеки внутрішніх і зовнішніх умов, сприятливих для реалізації стратегічних національних пріоритетів.

У цій Стратегії основні поняття вживаються в такому значенні: «національна безпека» - стан захищеності особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, яке дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідні якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність і сталий розвиток Російської Федерації, оборону та безпеку держави; «національні інтереси Російської Федерації» - сукупність внутрішніх і зовнішніх потреб держави в забезпеченні захищеності та сталого розвитку особистості, суспільства і держави; «загроза національній безпеці» - пряма або непряма можливість завдання шкоди конституційним правам, свободам, гідного якості та рівня життя громадян, суверенітету і територіальної цілісності, сталого розвитку Російської Федерації, оборони і безпеки держави; «стратегічні національні пріоритети» - найважливіші напрями забезпечення національної безпеки, за якими реалізуються конституційні права і свободи громадян Російської Федерації, здійснюються сталий соціально-економічний розвиток і охорона суверенітету країни, її незалежності і територіальної цілісності; «система забезпечення національної безпеки» - сили та засоби забезпечення національної безпеки; «сили забезпечення національної безпеки» - Збройні Сили Російської Федерації, інші війська, військові формування та органи, в яких федеральним законодавством передбачена військова та (або) правоохоронна служба, а також федеральні органи державної влади, які беруть участь у забезпеченні національної безпеки держави на підставі законодавства Російської Федерації; «засоби забезпечення національної безпеки» - технології, а також технічні, програмні, лінгвістичні, правові, організаційні засоби, включаючи телекомунікаційні канали, що використовуються в системі забезпечення національної безпеки для збору, формування, обробки, передачі або прийому інформації про стан національної безпеки та заходи щодо її зміцнення. Сили і засоби забезпечення національної безпеки зосереджують свої зусилля і ресурси на забезпеченні національної безпеки у внутрішньополітичній, економічній, соціальній сферах, у сфері науки та освіти, в міжнародній, духовної, інформаційної, оборонної, оборонно-промислової та екологічній сферах, а також у сфері суспільної безпеки. Ці положення можна використовувати для вдосконалення правової основи забезпечення національної безпеки в Україні, зокрема Стратегії національної безпеки України.

Розвиток відносин двостороннього та багатостороннього співробітництва з державами - учасницями СНД є для Росії пріоритетним напрямом зовнішньої політики. Росія буде прагнути розвивати потенціал регіональної та субрегіональної інтеграції та координації на просторі держав - учасників СНД в рамках перш за все самого СНД, а також Організації Договору про колективну безпеку і Євразійського економічного співтовариства, що надають стабілізуючий вплив на загальну обстановку в регіонах, що межують з державами - учасницями Співдружності Незалежних Держав.

Найважливіший напрямок вдосконалення російського законодавства у сфері забезпечення національної безпеки - це встановлення відповідності між основними положеннями Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року, з одного боку, і положеннями Закону РФ «Про безпеку», з іншого боку. Так, наприклад, Закон РФ «Про безпеку» визначає безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що вимагає коректування. На порядку денному стоїть питання про прийняття федерального закону «Про національну безпеку». Також, на думку автора, є перспективи вдосконалення змісту Стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року [5]. Так, у Стратегії використовуються поняття «національна безпека» (п. 6), «безпека держави» (п. 6), «реалізація громадянами РФ права на ... безпека» (п. 20), згадуються такі види безпеки, як: «державна безпека» , «громадська безпека» (п. 23), «військова безпека» (п. 28), «продовольча безпека» (п. 49, 50), «енергетична безпека» (п. 60), «технологічна безпека» (п. 68), «особиста безпека» (п. 46), «економічна безпека» (п. 61); «екологічна безпека» (ст. 85); «загальна безпека» (п. 92); «міжнародна безпека» (п. 95); інформаційна безпека (п.п. 108, 109), використовуються інші словосполучення з використанням слова «безпека». Визначення ж дано тільки для поняття «національна безпека».

Все це говорить про необхідність продовження порівняльних досліджень у галузі забезпечення національної безпеки, що дозволить значно покращити національні законодавства і Росії, України у цій галузі.

***Використані джерела*:**

1. *Горублін В.П., Бєлов О.Ф., Литвиненко О.В. Національна безпека: порядок денний для України. – К.: ВД «Стилос», 2009.*
2. *Указ Президента РФ от 12 мая 2009 г. № 537 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года» // Собрание законодательства Российской Федерации от 18 мая 2009 г. N 20 ст. 2444.*
3. *Закон РФ от 5 марта 1992 г. № 2446-I «О безопасности» // «Российская газета» от 6 мая 1992 г. N 103.*
4. *Редкоус В.М. Некоторые вопросы совершенствования Стратегии национальной безопасности Российской Федерации // Право и государство: теория и практика. 2009. № 8 (56). С. 83-88.*

Романовский Георгий Борисович
заведующий кафедрой уголовного права
Пензенского государственного университета,
доктор юридических наук

Брызгунова Олеся Владимировна,
доцент кафедры уголовного права
Пензенского государственного университета

СОЦИАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВО, ДОСТОЙНАЯ ЖИЗНЬ, РЕПРОДУКТИВНЫЕ ПРАВА

Конституция Российской Федерации провозглашает в статье 7 наше государство социальным, расшифровывая: «…политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека». Тем самым в основах конституционного строя четко обозначена цель социальной политики – обеспечение достойной жизни каждого россиянина. Между тем, национальные нормативные документы не определяют, что же именно следует понимать под «достойной жизнью».

Статья 6 Международного Пакта об экономических, социальных и культурных правах [1] закрепляет право на труд, дополняя, что оно включает право каждого человека на получение возможности зарабатывать себе на жизнь трудом, который он свободно выбирает или на который он свободно соглашается. При этом в Пакте специально оговаривается, что государства предпримут надлежащие шаги к обеспечению этого права. Это означает, что основной формой обеспечения права на достойную жизнь является свободный труд человека. Статья 7 дополняет, каким критериям должны отвечать справедливые и благоприятные условия труда, обеспечение которых возлагается на государство. К таковым будет относиться:

1) вознаграждение, обеспечивающее, как минимум, всем трудящимся:

а) справедливую зарплату и равное вознаграждение за труд равной ценности без какого бы то ни было различия, причем, в частности, женщинам должны гарантироваться условия труда не хуже тех, которыми пользуются мужчины, с равной платой за равный труд;

б) удовлетворительное существование для них самих и их семей;

2) условия работы, отвечающие требованиям безопасности и гигиены;

3) одинаковую для всех возможность продвижения в работе на соответствующие более высокие ступени исключительно на основании трудового стажа и квалификации;

4) отдых, досуг и разумное ограничение рабочего времени и оплачиваемый периодический отпуск, равно как и вознаграждение за праздничные дни.

На европейском уровне также принят ряд документов, предельно четко устанавливающих параметры социальной политики государства по вопросу обеспечения права на достойную жизнь. К таковым относятся Европейская конвенция о социальном и медицинском обслуживании (ETS № 14), Европейская социальная хартия (ETS № 163), Европейский кодекс социального обеспечения (ETS № 48), Европейская Конвенция о социальном обеспечении (ETS № 78). К сожалению, следует констатировать, что ни один из этих документов не обязателен для Российской Федерации. Только в отношении Европейской социальной хартии было принято Распоряжение Президента РФ от 12 мая 2000 года, в соответствии с которым Хартия была только подписана. Процедура ратификации не пройдена. Следует отметить, что именно европейские документы позволили бы российским гражданам отстаивать свои социальные права в наднациональных организациях, в первую очередь, в Европейском Суде по правам человека. По-видимому, оценка массовости таких обращений не позволяет российскому парламенту пойти на их ратификацию.

В сентябре 2005 года Президент России В.В. Путин обратился к Правительству, Государственной Думе, региональным органам государственной власти с программным заявлением о реализации федеральных программ, цель которых повысить качество жизни наших граждан. Одними из таких являются программа обеспечения жильем и программа развития медицинской помощи.

Обращает внимание, что констатация невозможности реализации каждым права на достойную жизнь отражена в Стратегии национальной безопасности Российской Федерации до 2020 г., утвержденной Указом Президента РФ от 12 мая 2009 года [2]: «Последствиями глубокого социального кризиса являются резкое сокращение рождаемости и средней продолжительности жизни в стране, деформация демографического и социального состава общества, подрыв трудовых ресурсов как основы развития производства, ослабление фундаментальной ячейки общества – семьи, снижение духовного, нравственного и творческого потенциала населения». Содержит признание данного факта и ряд других Программ социально-экономического развития Российской Федерации. Так, Постановлением Правительства РФ от 28 августа 2002 года утверждена Подпрограмма «Обеспечение жильем молодых семей» [3], входящая в состав федеральной целевой программы «Жилище» на 2002-2010 годы. Между тем следует признать, что ни одна из заявленных программ не разрешила кардинальным образом заявленные цели и задачи. В то же время в Подпрограмме представлены интересные социологические данные. Например, показатель рождаемости (число родившихся на 1000 постоянных жителей) к 2000 году составил около 8 по сравнению с 13,4 в 1990 году. По оценкам экспертов, при сохранении такой демографической тенденции население России может уменьшиться до 100 млн. человек к 2020 году и до 50-55 млн. человек к 2075 году. Особенно интенсивно будет сокращаться численность населения восточных регионов страны. Приведенные данные подчеркивают, что социальная политика должна иметь ранг стратегической, поскольку уже в обозримом будущем может получиться так, что не будет тех, на кого эта политика будет направлена. Следует отметить, что реализация программ легла в большей мере на региональные бюджеты, которые и так не являются высокодоходными. Это при том, что проценты наиболее доходных налогов, перечисляемые в них, планомерно уменьшаются. Уменьшаются и полномочия субъектов Российской Федерации.

Указом Президента РФ от 9 октября 2007 года № 1351 утверждена Концепция демографической политики Российской Федерации на период до 2025 года [4], в которой обозначено, что российская демографическая политика направлена на увеличение продолжительности жизни населения, сокращение уровня смертности, рост рождаемости, регулирование внутренней и внешней миграции, сохранение и укрепление здоровья населения и улучшение на этой основе демографической ситуации в стране. В Концепции обозначен механизм реализации демографической политики, одним из элементов которого

является дальнейшее совершенствование законодательства в различных сферах с учетом мер по реализации демографической политики, общепризнанных норм международного права, направленных на создание системы экономических стимулов для населения в сфере демографического развития. Отрадно, что благой посыл оформлен в виде нормативного предписания. Однако неконкретность обозначенной цели настораживает: будет ли реализована Концепция на самом деле. Нетрудно увидеть, что решение демографических проблем затрагивает репродуктивные права человека, которые в России традиционно понимают как правомочия на получение специальной медицинской помощи в объявленной сфере. Аборт, искусственное оплодотворение, родовспоможение, планирование семьи и др. – часть социальных услуг, осуществляемых государством через сеть создаваемых медицинских учреждений. Законодательное разрешение таких вопросов в Российской Федерации осуществляется в Основах законодательства Российской Федерации об охране здоровья граждан [5]. Отметим, что выделенные сферы нередко в международных актах именуются как «чувствительные», затрагивающие наиболее личностные аспекты прав граждан. Они вызывают дискуссии не только среди юристов, но и среди политиков, демографов, социологов. В то же время природа личных прав показывает на недопустимость чрезмерного в них вмешательства со стороны государства. Соответственно решение демографических проблем возможно через выполнение позитивных обязательств государства, вытекающих из его социальной природы. В вопросе же регулирования репродуктивных прав необходимо следовать логике здорового консерватизма, хотя это не исключает динамичность реагирования на меняющуюся ситуацию.

Использованные источники:

1. *Международная защита прав и свобод человека: сборник документов. – М.: Юрид.лит., 1990. – С. 20-32.*
2. *Собрание законодательства РФ. 2009. № 20. Ст. 2444.*
3. *Собрание законодательства РФ. 2002. № 35. Ст. 3386.*
4. *Собрание законодательства РФ. 2007. № 42. Ст. 5009.*
5. *Ведомости Съезда народных депутатов РФ и Верховного Совета РФ. 1993. № 33. Ст. 1318.*

Русенко Ірина Ярославівна
студентка 4-го курсу юридичного факультету
Львівського національного університету ім. І. Франка

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЮВЕНАЛЬНИХ СУДІВ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ

Сьогодні все більшого розголосу набуває тема, яка стосується прийняття нової Конституції, оскільки нині діючий Основний Закон вже не може повністю охопити і врегулювати суспільні відносини, які виникають на даний час. Президент України, як гарант Конституції запропонував обговорити проект Народної Конституції, яка згодом, при підтримці громадськості, може стати Основним Законом держави.

Деякі правові питання, які не були врегульовані в діючій Конституції, залишаються поза межами правового регулювання і в проекті Конституції Президента України. Насамперед, це стосується створення і введення ювенальних судів в судову систему України. Розділ XII проекту Конституції присвячений судам і правосуддю, проте там не зазначається ні про ювенальні суди як основну ланку у здійсненні правосуддя над неповнолітнім, ні про відновне правосуддя загалом. Правники України дійшли спільного висновку про необхідність запровадження вищевказаних інститутів в судову систему України, проте різні підходи до здійснення правосуддя щодо неповнолітнього зумовили суперечки, якими саме вони мають бути.

Підліткова злочинність в Україні набуває дедалі більшого поширення, що викликає занепокоєність як самої держави, так і громадськості та зумовлює потребу у пошуку нових способів та засобів для скорочення злочинних проявів у середовищі неповнолітніх. Безперечним кроком вперед для української системи правосуддя було б перехід від каральної (пенітенціарної) моделі до реституційної або реінтеграційної моделей. Адже засудження неповнолітнього призведе лише до часткового виправлення його протиправної поведінки, і змушує його в певній мірі з агресією виходити на волю, де він є особою з карним минулим, відірваним від реалій життя. Як наслідок підлітки часто відчувають себе особистістю саме у місцях позбавленні волі, де вони сформувались та утвердились і свідомо здійснюють повторно злочини, усвідомлюючи, що загроза позбавлення волі за порушення закону їм вже не страшна. Тим самим держава стимулює майбутніх злочинців-рецидивістів. Для зміни такого становища ювенальна юстиція має бути своєрідним полем співпраці держави та інститутів громадянського суспільства, що забезпечить краще майбуття дітей України. Сенс такої юстиції полягає у підпорядкуванні судочинства вирішенню завдань щодо пристосування молодих людей як законослухняних членів суспільства.

За основу перед ювенальною юстицією як ланкою, що відновлює, а не карає поставлено принципи охорони, відновлення, реабілітації. Принцип охорони полягає у забезпеченні судового захисту неповнолітнього як потерпілого, підсудного, засудженого тощо шляхом закриття справи про злочин неповнолітнього або про посягання на злочин, зменшення розміру покарання у зв'язку з неповноліттям правопорушника.

Ювенальна юстиція мала би базуватися на відновному принципі, що і є відмінністю від сучасного правосуддя. Адже сьогодні за скоєний злочин винна особа несе відповідальність не залежно від того чи визнає вона свою вину чи ні. Правосуддя щодо неповнолітнього має кардинально відрізнятися від сучасного «дорослого» судочинства. Перш за все правосуддя у справах неповнолітніх має бути не каральним, а відновлюваним, а саме метою ювенального судочинства буде не покарати дитину через поміщення її в місця позбавлення волі, а відновити в ній моральність, повагу до суспільства. Тому неповнолітні вже не будуть відбувати покарання в колоніях для неповнолітніх, а в замін цьому будуть проводитись заняття психологами, вчителями, які старатимуться виправити поведінку, утвердити мораль законослухняного громадянина. Така робота з неповнолітнім сприятиме усвідомленню правопорушником необхідності відповідати за свої вчинки.

Проте після вчинення правосуддя над дитиною, її психіка міняється, тому певною мірою їй необхідна реабілітація, яка б змогла відновити в дитини почуття довіри до суспільства. На цьому етапі починає діяти вже принцип реабілітації, який стосується не лише дитини, яка скоїла правопорушення, а й яка потерпіла від жорстокого поводження або недбалого піклування. Для здійснення таких функцій ювенальний суд повинен бути координатором програм і проектів, а також центральною інституцією серед низки державних і недержавних, які працюють з дітьми.

Для запровадження в життя ювенальної юстиції потрібно здійснити перш за все реформування системи правосуддя щодо неповнолітніх у напрямі зміни способу реагування на правопорушення, як уже зазначалося з карального на відновний. Основою для введення ювенальної юстиції є створення системи ювенальних судів, де б він розглядав би певне коло справ про: злочини вчиненні неповнолітніми (у тому числі й за наявності дорослих співучасників); адміністративні правопорушення неповнолітніх; жорстоке поводження з дітьми та невиконання обов'язків стосовно дитини; усі правопорушення, від яких постраждалою стороною є дитина; цивільні справи, де стороною є дитина.

Отже, проблема дитячої злочинності існує, а на законодавчому рівні не достатньо прийнято нормативно-правових актів, які б змогли врегулювати та виправити цю ситуацію. Альтернативою щодо подолання підліткової злочинності залишається ювенальна юстиція, яка б кардинально змінила і покращила становище дітей, які мають проблеми із законом. Основою ювенальної юстиції мало би бути створення ювенальних судів і введення їх у

судову систему України, як єдиного компетентного органу, що займається розглядом справ, хоча б однією стороною якої є дитина.

Для цього, на мою думку, необхідно скористатися винесеним на всенародне обговорення проекту Конституції Президента України Віктора Ющенка і статтю 135, розділу VIII «Суди і правосуддя» доповнити реченням: «В Україні діють ювенальні суди, які здійснюють правосуддя з метою захисту прав та свобод дитини.»

***Використані джерела*:**

1. *Проект Конституції Президента України Віктора Ющенка.*
2. *Ємельянова І.І. Роль відновного правосуддя в концепції ювенальної юстиції. // Відновне правосуддя в Україні. – К., 2005. – № 1-2.– С.96-99.*
3. *Проект концепції створення та розвитку системи ювенальної юстиції в Україні. // Відновне правосуддя в Україні. – К., 2005. - №1-2. – С.91-96.*

Саєнко Марина Іванівна

старший викладач Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

ВНУТРІШНІЙ І ЗОВНІШНІЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Залежно від характеру зв'язку між контролюючими органами та підконтрольними суб'єктами, традиційно контроль поділяється на внутрішній і зовнішній, і кожен із них має свою мету, знаходяться у взаємозв'язку. Взагалі, внутрішній контроль полягає у здійсненні заходів по зниженню кількості помилок, а також у зниженні збитків від допущених помилок. Дуже позитивно, що на підзаконному рівні регулюється питання внутрішнього фінансового контролю, оскільки залишати це на вирішення самих фінансових установ навряд чи було достатньо ефективним.

В Україні, як і в окремих країнах Східної Європи, переважає централізована модель державного внутрішнього фінансового контролю (на рівні окремого контролюючого органу) з елементами децентралізованої – у частині здійснення попереднього контролю.

Необхідно розмежовувати поняття «внутрішній контроль» та «внутрішній (або ініціативний) аудит» установ, що надають фінансові послуги. На наш погляд, внутрішній аудит є похідним від внутрішнього контролю, оскільки він має визначати, який власне чином здійснюється останній, як він організований. За організацію та функціонування внутрішнього контролю відповідає керівництво фінансової установи, а за внутрішній аудит – аудиторська компанія чи/та аудитор. Також наслідки контрольних та аудиторських перевірок є різними, зокрема, стосовно заходів, які застосовуються у разі виявлення порушень у фінансовій установі. Завдяки аудиту організація отримує лише певні рекомендації, консультації з метою вдосконалення діяльності фінансової установи, а після виявлення у ході контролю порушень, то порушників вживають різних заходів – їх може бути притягнуто до відповідальності.

Слід зазначити, що в Законі від 22 квітня 1993 р. «Про аудиторську діяльність» у редакції Закону від 14 вересня 2006 р. термін «внутрішній (ініціативний) аудит» не вживається, лише у ст. 3 вказується, що аудит може проводитися з ініціативи суб'єктів господарювання, а також у випадках, передбачених законом (обов'язковий аудит). Обов'язковий аудит є методом державного фінансового контролю.

Згідно зі ст. 8 Закону проведення аудиту є обов'язковим для: 1) підтвердження достовірності та повноти річної фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності відкритих акціонерних товариств, підприємств – емітентів облігацій, професійних учасників ринку цінних паперів, фінансових установ та інших суб'єктів господарювання, звітність яких відповідно до законодавства України підлягає офіційному оприлюдненню, за винятком установ і організацій, що повністю утримуються за рахунок державного бюджету; 2)

перевірки фінансового стану засновників банків, підприємств з іноземними інвестиціями, відкритих акціонерних товариств (крім фізичних осіб), страхових і холдингових компаній, інститутів спільного інвестування, довірчих товариств та інших фінансових посередників; 3) емітентів цінних паперів при отриманні ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів. Тобто по відношенню до надавав фінансових послуг аудит є обов'язковим.

Виходячи із загального визначення аудиту, наведеного у ч. 2 ст. 3 Закону, аудит фінансової установи можна визначити як перевірку даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності такої установи з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил (внутрішніх положень суб'єктів господарювання) згідно із вимогами користувачів.

Ще одним із методів держаного контролю в сфері фінансових послуг є інспекція у формі ревізій і перевірок (хоча інколи ревізії та перевірки називають самостійними методами державного контролю). Інспектування здійснюється органами державної контрольно-ревізійної служби, контрольно-ревізійними підрозділами центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, установ та організацій з метою забезпечення виявлення фактів порушення чинного законодавства. За результатами проведених інспекцій керівникам фінансових установ висуваються конкретні вимоги щодо усунення виявлених порушень, винних осіб може бути притягнуто до відповідальності. У разі необхідності відповідні матеріали передаються до слідчих органів і прокуратури.

Проявом зовнішнього державного контролю є перевірки та ревізії організацій, що надають фінансові послуги, здійснюють також органи державної податкової служби. Відповідно до ст. 2 Закону від 4 грудня 1990 р. «Про державну податкову службу в Україні» у редакції Закону від 24 грудня 1994 р. завданнями органів державної податкової служби є, зокрема такі: здійснення контролю за додержанням податкового законодавства, правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджетів, державних цільових фондів податків і зборів (обов'язкових платежів), а також неподаткових доходів, установлених законодавством; запобігання злочинам та іншим правопорушенням, віднесеним законом до компетенції податкової міліції, їх розкриття, припинення, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення. Звичайно, надавані фінансових послуг є платниками податків, тому по відношенню до них на загальних підставах застосовуються контрольні заходи з боку органів державної податкової служби.

Сайко Виталий Михайлович
студент 5 курса юридеческого факультета
Брестского государственного университета им.А.С.Пушкина

НАРОД КАК СУБЪЕКТ ПРАВОТВОРЧЕСТВА

Процесс правотворчества в Республике Беларусь осуществляют следующие субъекты: государственные органы (должностные лица), негосударственные организации (профсоюзы), международные организации и народ.

В тех случаях, когда юридическое решение, в котором содержатся общие правила поведения, принимается посредством референдума (народного голосования), государство придает такому решению официальное значение. Решение референдума – нормативный правовой акт, направленный на урегулирование важнейших вопросов государственной и общественной жизни, принятый республиканским или местным референдумом, где народ выступает специфическим субъектом. Участие государства в процедуре принятия нормативных решений непосредственно народом, является минимальным. Оно заключается

в объявлении референдума, его результатах, а затем опубликовании и введении принятого решения в действие.

Достоинство референдума, если он проводится с целью принятия нормативного акта, проявляется в том, что воля народа выражается непосредственно и, что не менее важно, решения, принятые референдумом, могут быть отменены или изменены только путем референдума.

За небольшой срок существования Республики Беларусь было проведено четыре республиканских референдума. Однако, на практике, пока не реализуется Конституционное право проведения местных референдумов как формы прямого волеизъявления граждан в нашей стране.

Местные Советы депутатов, в своей компетенции, должны осуществлять огромную по своим масштабам деятельность на местах. Образуемые самим народом Советы, являясь органами всенародного представительства, могут состоять из лиц всех слоев общества и профессий. В местных Советах заложены организационные возможности для постоянного привлечения широких масс народа к решению задач местного и общегосударственного значения, поэтому, было бы совершенно справедливым, предоставить местным Советам депутатов право законодательной инициативы. Пожалуй, нет других органов, которые были бы ближе к проблемам и запросам народа. Представители органов местного самоуправления наиболее осведомлены в экономических, социальных, политических, культурных вопросах непосредственно на местах, и как следствие, могут предложить более рациональные пути решения многих проблем.

Местное самоуправление не может сводиться лишь к избранию и осуществлению деятельности представительных органов – местных Советов депутатов. Оно значительно шире и должно включать местные референдумы, собрания, работу органов территориального общественного самоуправления и другие формы прямого участия населения в государственных и общественных делах. Несмотря на то, что органы территориального общественного самоуправления и создаются, ощутимых результатов их деятельности на сегодняшний день нет.

Данная проблема заключается не только в отсутствии кадров с принципиальностью при отстаивании общенародных интересов, смелостью при выявлении проблем и постановке задач, но и в снижении авторитета местных Советов депутатов, главной причиной чего, является недостаточное финансирование, осуществляемое из республиканского бюджета.

На мой взгляд, решение этой проблемы состоит в децентрализации власти, а именно, дозволении местным органам формирование бюджета на местах, что позволит эффективно и в полной мере распределять средства в нуждающиеся сектора. А конретное их использование повлечет за собой рост гражданской инициативы. Так же я считаю, что следует наделить правом законодательной инициативы местные Советы депутатов.

Семчик Ольга Олександрівна
молодший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Захист прав людини в умовах розбудови демократичної і правової держави є пріоритетним напрямом у діяльності всіх державних інституцій та удосконаленні нормативно-правових актів у різних галузях права. У Конституції України закріплено принцип, що держава дбає та сприяє розвитку різних сфер суспільного життя, створює умови для реалізації прав громадян та юридичних осіб, гарантує та захищає їх. При цьому, саме права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави і держава відповідає за свою діяльність перед людиною. Всі потреби і права громадян, які

визначені на конституційному рівні передбачають необхідність матеріального їх забезпечення, а точніше фінансування у певному обсязі із фондів коштів, які для цього створюються на державному або місцевому рівні. Отже, найважливішим питанням у даному контексті є ефективність фінансової діяльності держави з точки зору захисту при цьому прав і свобод людини. Держава як суб'єкт фінансового права і як гарант суспільних інтересів має забезпечити реалізацію громадянами своїх прав і свобод, в тому числі шляхом здійснення фінансової діяльності.

Однією з основних ознак держави є належність їй публічної влади, під якою розуміється система відносин підпорядкування одних людей іншим, і це підпорядкування забезпечується правовими засобами – системою загальнообов'язкових формально-визначених правил поведінки, що встановлюються та охороняються державою. Шляхом застосування правового механізму, держава як політична організація регулює суспільні відносини між владою та особами на яких ця влада розповсюджується. Держава виступає учасником відносин з підлеглими владі особами у порядку та на умовах, встановлених нею як політичною організацією суспільства. Інакше кажучи, право виступає зв'язуючою ланкою між державою і підпорядкованими їй фізичними і юридичними особами, а також іншими державами. Створивши правове підґрунтя для різних видів діяльності – систему загальнообов'язкових норм, – держава також набуває певних прав та обов'язків і виступає у якості суб'єкта права. У наявності взаємозв'язків між державою і правом, за визначенням Недбайла П.О. простежуються загальні закономірності виникнення, розвитку, призначення і функціонування держави і права в суспільному житті у світлі основних положень державно-політичної і правової свідомості [1, с. 363-364].

На державу як на суб'єкта публічного права покладається певне коло функцій (економічні, політичні, соціальні, захисту прав і свобод людини і громадянина тощо), які із розвитком держави постійно змінюються.

Вкрай своєчасним видається підхід сучасних вчених, які досліджують проблеми публічних галузей права, який передбачає, що сучасна правова наука повинна проголошувати і запроваджувати у практику принцип, за яким права людини мають бути не чимось похідним чи другорядним завданням здійснюваних у сфері державного управління перетворень, а їх найголовнішою метою, яка покликана принципово змінити історичну парадигму стосунків між державою і людиною [2, с. 404]. Відповідно, основним призначенням держави як суб'єкта права є забезпечення за допомогою механізму влади і права її існування, територіальної цілісності та суверенітету, гарантування реалізації прав людини, забезпечення належного життєвого рівня для населення, встановленого правопорядку, створення умов для формування громадянського суспільства, ефективного використання та розподілу наявних ресурсів (природних, фінансових тощо).

Держава шляхом прийняття нормативно-правових актів забезпечує правове регулювання різних суспільних відносин. Однак, в умовах нестабільності функціонування національної та світової економіки нормативно-правове регулювання має здійснюватися більш динамічно і носити стабілізаційний характер. Разом з тим, в Україні питання захисту прав людини сьогодні не стоять на першому місці, причина чого вбачається у політичних конфліктах. І все ж правове регулювання має удосконалюватися, а тому виявляючи нагальні проблеми сьогодення, можна досягти ефективних результатів у майбутньому. Проблема захисту прав людини у фінансових відносинах все частіше виходить на перший план.

Державна діяльність у фінансовій сфері повинна відповідати, в першу чергу, загально-правовим принципам, зокрема верховенства права, законності, прозорості, а також галузевим принципам фінансового права у яких найбільш повно розкривається її сутність. До основних проблем у сфері фінансової діяльності, які вимагають вирішення з боку державою в умовах сьогодення варто віднести: недосконалість бюджетного законодавства, відсутність єдиної концепції податкової політики та політики у сфері формування та обслуговування державного боргу в Україні, а також нестабільність банківської системи, що призводить до порушень прав громадян з боку банків.

Найперше необхідно звернути увагу на бюджетне законодавство, яке на сьогоднішній день було піддано спробі удосконалення шляхом прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України. Однак, реформування лише бюджетного законодавства без відповідної комплексної реформи системи місцевого самоврядування наряд чи призведе до необхідних позитивних зрушень. Дійсно децентралізація управління фінансовими ресурсами є нагальною необхідністю для України, адже саме коли громадяни набувають можливості контролю за використанням фінансових ресурсів, які були акумульовані на відповідній території, вони можуть найповніше забезпечити захист своїх прав з боку держави. Разом із тим, у новій редакції Бюджетного кодексу включено ряд норм, які розширюють повноваження Кабінету міністрів України, особливо що стосується здійснення бюджетних видатків. Однак більшість із таких нововведень, зокрема визначення складу поточних та капітальних видатків, розподіл видатків на видатки споживання та видатки розвитку мають чітко визначатися безпосередньо нормами Бюджетного кодексу [3]. Таким чином, розпорядження коштами Державного бюджету на розсуд виключно одного із органів державної влади не дозволить забезпечити максимальної ефективності реалізації прав громадян, які визначаються, наприклад, на рівні законів України про Державний бюджет на відповідний рік. Разом із тим, крок до розширення повноважень місцевих розпорядників коштів є дійсно прогресивним, однак має здійснюватись поступово і обґрунтовано. При цьому, для забезпечення прав людини з боку держави компетенція і діяльність різних органів у сфері фінансових правовідносин має бути максимально чітко визначена та скоординована.

Наступним питанням, яке потребує суттєвої уваги з боку держави є необхідність розробки та проведення виваженої податкової політики, яка матиме на меті підтримку та розвиток різних галузей економіки особливо в умовах світової фінансової кризи. Основним завданням держави у цій сфері на сьогодні залишається прийняття єдиного кодифікованого акту – Податкового кодексу України, у якому б чітко визначались права та обов'язки суб'єктів податкових правовідносин – як фізичних осіб так і держави, в особі уповноважених органів.

Отже, захист прав людини при здійсненні державою фінансової діяльності має здійснюватись за різними напрямками (у бюджетній, кредитній, банківській, податковій сферах), і разом із тим має забезпечуватись єдиною довгостроковою фінансовою політикою, яка скоординовано буде реалізовуватися на різних рівнях державної влади і крім того визначенням чітких засад відповідальності держави перед людиною за її діяльність у сфері фінансів.

***Використані джерела*:**

1. *Недбайло П. Е. Применение советских правовых норм / П. Е. Недбайло. – М. : Госюриздат, 1960. – 511 с.*
2. *Авер'янов В. Б. Проблеми державного управління і забезпечення верховенства прав людини / В. Б. Аверьянов // Антологія української юридичної думки. В 10 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. – К. : Вид. Дім «Юридична книга». – Т.10.– 2005. – С. 395–412*
3. *Насаднюк А. Бюджетная кодификация: так ли хорош новый Бюджетный кодекс? // Юридическая практика. - № 28 (603).- С.6.*

Собовий Олександр Михайлович
здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ПРО ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРУ АДМІНІСТРАТИВНО-ЮРИСДИКЦІЙНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Загальна кількість конкретних адміністративних проваджень надзвичайно велика, що зумовлено характером діяльності публічної адміністрації, яка охоплює всі сторони суспільного життя, і різноманітністю суспільних правовідносин, що постійно змінюються.

Тому на нинішньому етапі розвитку адміністративно-правової науки найважливішою проблемою є класифікація адміністративних проваджень на види та підвиди за найбільш характерними і значущими для юридичної практики ознаками.

Розв'язанню цієї проблеми присвячували свої наукові доробки вчені-адміністративісти радянського та пострадянського періодів: Н. Г. Саліщева, М. Я. Масленніков, В. Д. Сорокін, Д. М. Бахрах В. К. Колпаков, П. І. Кононов, Ю. М. Козлов, М.Р. Стахурський, А.Т. Комзюк, Л. Л. Попов, І. П. Голосніченко М. М. Тищенко, О.В. Кузьменко, Ю. М. Старілов та багато інших. Незважаючи на певне розмаїття точок зору на структуру адміністративного процесу, можна констатувати, що принципових відмінностей вони не мають і більшість науковців підтримують поділ адміністративно-процесуальної діяльності на юрисдикційну (конфліктну) та неюрисдикційну (неконфліктну, управлінську).

Необхідності внесення певних коректив у таке розуміння посприяло запровадження адміністративної юстиції та адміністративного судочинства (прийняття 6 липня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства).

Однією з основних проблем визначення місця судочинного провадження серед інших адміністративних полягає у співвідношенні понять адміністративна юстиція та юрисдикція.

Стосовно адміністративної юрисдикції слід зазначити, що останнім часом з приводу меж цього поняття виникають певні суперечки. Більшість науковців під юрисдикцією розуміють діяльність компетентних органів щодо розгляду юридичних справ і винесення щодо них юридично обов'язкових рішень. Нерідко її поєднують з підвідомчістю та підсудністю справ, що вирішуються, а інколи і з судовим провадженням. Крім цього, вказаним терміном позначається система відповідних юрисдикційних органів. Проаналізувавши правові джерела, думки вчених з цього приводу, підтримуємо позиції тих науковців, які вважають, що адміністративна юстиція є формою адміністративної юрисдикції. Така думка найбільш повно та об'єктивно відображає сучасні реалії змісту адміністративно-юрисдикційної діяльності суб'єктів владних повноважень.

Таким чином, на сьогоднішній день структуру юрисдикційних проваджень мають складати: 1) провадження по застосуванню заходів адміністративного попередження; 2) провадження по застосуванню заходів адміністративного припинення; 3) адміністративно-деліктне провадження; 4) виконавче провадження; 5) дисциплінарне провадження; 6) провадження по розгляду скарг громадян; 7) адміністративно-судочинне провадження.

Виокремлення проваджень по застосуванню заходів адміністративного попередження та припинення пов'язано з тим, що не всі ці заходи застосовуються у зв'язку з вчиненням адміністративного проступку.

Враховуючи викладене, можна визначити поняття адміністративно-юрисдикційного провадження, під яким слід розуміти вид адміністративного процесу, урегульовану адміністративно-процесуальними нормами та здійснювану в адміністративно-процесуальній формі діяльність уповноважених органів та посадових осіб щодо розгляду та вирішення певної категорії індивідуальних справ (про застосування примусових заходів, вирішення конфліктів (спорів)), правової оцінки поведінки тих чи інших суб'єктів, з метою попередження та припинення правопорушень, забезпечення провадження у справах,

покарання правопорушника, виконання прийнятого рішення, а в певних випадках поновлення права, порушеного незаконними діями суб'єктів владних повноважень.

Соколянський Георгій Михайлович
студент 2 курсу юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ЗВОРОТНОЇ ДІЇ У ЧАСІ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ПРО ВИЗНАННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ НЕКОНСТИТУЦІЙНИМИ

Конституційний Суд України (далі – КСУ) є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні та гарантує верховенство Конституції України як Основного Закону держави на всій її території. Для виконання цього завдання КСУ наділений низкою повноважень. Зокрема згідно зі ст. 13 Закону України «Про Конституційний Суд України» КСУ приймає рішення та дає висновки у справах щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. У разі якщо ці акти або їх окремі положення визнаються такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), вони оголошуються нечинними і втрачають чинність від дня прийняття КСУ рішення про їх неконституційність (ч. 2 ст. 73 цього Закону).

Найбільшу увагу в цитованій нормі права привертає означення моменту, з якого неконституційний акт втрачає чинність. Ч. 2 ст. 152 Конституції України та ч. 2 ст. 73 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначають таким моментом день прийняття КСУ рішення про неконститутиційність такого акту, тобто йдуть шляхом встановлення загального правила прямої дії рішень КСУ в часі.

Стикаємось із протиріччям. З одного боку, пряма темпоральна дія нормативно-правових актів є принципом теорії права, становить «важливий фактор правової стабільності» [1, С. 174]. З іншого ж боку, неконституційні положення правових актів були такими від моменту їх прийняття. Самий факт їхньої чинності суперечив принципові верховенства Конституції, а застосування норм неконституційних правових актів могло порушувати права та законні інтереси осіб.

Рішення КСУ про неконституційність правового акту надає особі, чиї права та законні інтереси цей акт порушував, можливість вимагати поновлення порушених прав та відшкодування завданої шкоди. Так, хвилю позовів викликало Рішення КСУ № 6-рп/2007 від 9 липня 2007 року (справа про соціальні гарантії громадян). Діти війни вимагали виплати надбавок до пенсій, які передбачені ч. 1 ст. 6 Закону України «Про соціальний захист дітей війни», але які не були отримані внаслідок неконституційності деяких положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік».

Вирішального значення у контексті вирішення подібних спорів набуває те, чи вказав КСУ на преюдиціальність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта. Така можливість КСУ передбачена ст. 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» та являє собою важливий інструмент захисту прав громадян. З ним, тим не менш, пов'язані принаймні дві юридичні проблеми.

По-перше, викликає сумніви доцільність вживання саме терміну «преюдиціальність» при формулюванні даної норми права. Так, ч. 3 ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України визначає преюдиціальність як «обов'язковість фактів, встановлених судовим рішенням, що набуло законної сили в одній цивільній, господарській або адміністративній справі, для суду при розгляді цивільних справ, в яких беруть участь ті самі особи». Така дефініція хоча й дана для потреб ЦПК України, але відображає загальне теоретичне уявлення про преюдиціальність як про обов'язковість врахування раніше встановлених судом фактів.

Преюдиціальність базується на правовій властивості законної сили судового рішення [2, С. 707] та в такому сенсі властива всім без виключення рішенням КСУ.

Лише системне тлумачення положень Закону України «Про Конституційний Суд України» дозволяє розкрити дійсний зміст ст. 74 цього Закону щодо преюдиціальності рішень КСУ. Вживання замість даного терміну формулювання «зворотна дія рішення Конституційного Суду України у часі» більш коректно відображало би зміст правової норми та сприяло би правильному її застосуванню.

Наступною проблемою є виключна рідкість вказівок КСУ на преюдиціальність своїх рішень. КСУ вказав на це в рішеннях у декількох справах: справі щодо стажу наукової роботи, справі щодо несумісності депутатського мандату, справі за зверенням жителів міста Жовті Води, справі про відшкодування шкоди державою, справі про соціальні гарантії громадян, а також у справі N 1-27/2009 від 8 вересня 2009 року. Варто погодитися з дослідниками, які зазначають, що «при цьому чітко не простежується критерій, яким керувався суд при «наданні» таким рішенням преюдиційного характеру», а «така непослідовність зокрема не сприяє утвердженню авторитету Суду» [3, С. 61]. Можна додати, що така непослідовність також не сприяє ані реалізації принципу верховенства Конституції, ані стабільності правовідносин.

Ще один проблемний аспект теми – перегляд судових рішень, обґрунтування яких спиралося на правові акти, визнані в наступному неконституційними. Ст. 111-15 Господарського процесуального кодексу України передбачає оскарження рішень Вищого господарського суду України «з мотивів застосування Вищим господарським судом України закону чи іншого нормативно-правового акта, що суперечить Конституції України». Ст. 400-5 Кримінально-процесуального кодексу України серед підстав для перегляду за нововиявленими обставинами згадує «всі інші обставини, які не були відомі суду при винесенні судового рішення і які… доводять неправильність засудження або виправдання підсудного».

У цивільному та адміністративному судочинстві це питання вирішено однаково: п. 4 ч. 2 ст. 361 Цивільного процесуального кодексу України та п. 5 ч. 2 ст. 245 Кодексу адміністративного судочинства України відносять «встановлення Конституційним Судом України неконституційності закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи» до підстав перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами. Проте перегляд можливий лише тоді, коли «рішення суду ще не виконано». Такий підхід значно обмежує права громадян та може призвести до неможливості скасувати незаконне рішення суду.

Спираючись на вищезазначене, приходимо до наступних висновків:

1. Вказуючи на «преюдиціальність» рішення відповідно до ст. 74 Закону України «Про Конституційний Суд України» КСУ фактично надає зворотну дію своїм рішенням про визнання правових актів неконституційними.

2. Враховуючи особливу природу та особливе завдання таких рішень, доцільним видається встановити для них зворотну дії у часі як загальне правило.

3. Перегляд судових рішень, обґрунтування яких спиралося на правові акти, визнані в наступному неконституційними, має здійснюватися в рамках перегляду за нововиявленими обставинами, але без обмеження строку можливості перегляду.

***Використані джерела*:**

1. *Алексеев С.С. Общая теория права / С.С. Алексеев — М. : Юридическая литература, 1981. — Т. 1 — 573 с.*
2. *Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. — К. : ТОВ «Видавництво “Юридична думка»«, 2007. — 922 с.*
3. *Білоусов Ю.В. Шляхи забезпечення виконання рішень Конституційного Суду України / Ю.В. Білоусов, А.М. Івановська // Університетські наукові записки. — 2006. — № 2 (18). — С. 58-68.*

Соловей Ганна Дмитрівна
студентка відділення підготовки магістрів заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ДО ПИТАННЯ ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН

Побудова громадянського суспільства, в якому дотримуються права, свободи та інтереси громадян, можлива лише за умови здійснення системного, комплексного реформування всіх сфер суспільного життя. Складовою частиною такої реформи має стати адміністративно-правова реформа [2, с.122]. Зрозуміло, що міри і заходи в межах реформи необхідно розпочинати із вдосконалення основоположних ідей. Саме це дасть змогу повною мірою здійснювати правову реформу, а відповідно і вдосконалювати право в Україні. Головними завданнями таких реформ є удосконалення системи державного управління, приведення норм адміністративного права у відповідність із положеннями Конституції України, забезпечення реалізації прав і свобод громадян у сфері державного управління, їх охорони і захисту адміністративно-правовими засобами [3, с.3].

Сказане безпосередньо стосується інституту адміністративної відповідальності, аналіз правового забезпечення якого дозволяє виділити в чинному адміністративно-деліктному законодавстві ряд недоліків, прогалин і колізій, які послаблюють охорону прав і свобод громадян. Це стосується, передусім, принципів адміністративної відповідальності, провадження в справах про адміністративні проступки. Зміни, що вносяться до Кодексу про адміністративні проступки (далі по тексту – КпАП), істотно проблему вирішити не можуть. Сьогодні потрібен докорінний перегляд чинного адміністративного-деліктного законодавства, приведення його у відповідність з Конституцією України [4, с.171].

Важливим принципом адміністративної відповідальності є принцип невідворотності. КпАП містить ряд винятків з даного принципу: звільнення від адміністративної відповідальності (ст.ст. 21, 22); застосування заходів дисциплінарного впливу до окремих категорій правопорушників (ст.15), що не завжди дозволяє досягнути виховного і попереджувального впливу на них. Наприклад, в разі звільнення від адміністративної відповідальності з підстав, передбачених ст.21 КпАП, розгляд матеріалів громадською організацією або трудовим колективом часто відбувається формально або взагалі не проводиться. Крім того, громадські організації і трудові колективи не володіють достатніми засобами для впливу на правопорушника. Незрозумілою є позиція законодавця, який у ч.2 ст.21 КпАП закріпив можливість звільнення від адміністративної відповідальності особи, яка керувала транспортним засобом у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння (діяння, передбачене ч.1-2 ст.130 КпАП). Зауважимо, що вказане діяння є досить небезпечним для суспільства, бо може завдати шкоди життю, здоров'ю, майну громадян, тому особа за їх вчинення повинна нести адміністративну відповідальність у повному обсязі.

На нашу думку, необхідно зменшити кількість зазначених винятків за рахунок збільшення видів адміністративних стягнень, різноманітність яких дозволяла б повною мірою діяти з урахуванням всіх обставин справи, особи, майнового стану, особливостей соціального статусу (військовослужбовці, працівники міліції тощо) правопорушника. Також вважаємо за доцільне вилучити із ч.2 ст.21 КпАП вказівку на ч.1-2 ст.130 КпАП.

Реалізація адміністративної відповідальності за проступки, які посягають на права і свободи громадян, здійснюється в межах особливого провадження. Ряд недоліків стосується насамперед, законодавчого закріплення принципів провадження в справах про адміністративні правопорушення, багато з яких не знаходить свого відображення в чинному адміністративному законодавстві, але в той же час визнаються як теоретиками, так і практиками.

Серед принципів, що мають істотне значення для забезпечення прав і свобод громадян, які притягуються до адміністративної відповідальності, виділимо принцип презумпції

невинуватості. У чинному КпАП він виражений тим, що особа до винесення постанови по справі називається не правопорушником, а особою, яка притягується до адміністративної відповідальності. Проте цього недостатньо, оскільки поняття презумпції невинуватості набагато ширше і містить ряд правил, недотримання яких порушує права і свободи громадян. Основним правилом є те, що будь-яка особа, винність якої не доведена у встановленому законом порядку і не підтверджена звинувачувальним актом органу, який уповноважений на розгляд справи, є невинною і не може бути покарана. З цього правила виходять інші: ніхто не зобов'язаний доводити свою невинність, обов'язок доведення покладено на сторону, яка звинувачує; всі сумніви тлумачаться на користь особи, яку звинувачують; недоведене обвинувачення є доведеною невинністю особи. Закріплення в адміністративному законодавстві даного принципу дозволить захистити громадян від необґрунтованих втручань у їх особисте життя.

Ще одним важливим принципом, який необхідно закріпити в адміністративному законодавстві, є принцип публічності. Роль його не лише в тому, що держава самостійно, за свій рахунок вживає всіх заходів, необхідних для припинення адміністративних проступків, розгляду справи, притягнення винних до відповідальності і виконання постанови по справі, але і в тому, що він закріплює обов'язок за представниками держави порушувати справи про адміністративні проступки у всіх випадках їх вчинення [4, с.184]. Відповідно до чинного КпАП, в разі отримання відомостей про вчинене правопорушення органи виконавчої влади мають право самостійно вирішувати порушувати адміністративне провадження чи ні. У справах про адміністративні проступки, які посягають на права і свободи громадян, прийняття і перевірка заяви про адміністративний проступок, порушення і розгляд справи, прийняття рішення має стати обов'язком органів держави, що буде гарантією розгляду справ, виключить свавілля з боку чиновників, дозволить запобігти ігноруванню адміністративних проступків, яке на сьогодні має місце. Закріплення в адміністративному законодавстві принципу публічності провадження у справах про адміністративні проступки забезпечує невідворотність адміністративної відповідальності, дозволяє посилити охорону прав і свобод громадян.

Принцип публічності не є чимось, що принижує роль потерпілих у провадженні. Навпаки, він покликаний посилити цю роль, яка за чинним законодавством залишається пасивною. Про це можна судити за тими правами, які надано потерпілому. За потерпілим не закріплено право звернутися із заявою про вчинення адміністративного проступку, право користуватися в процесі юридичною допомогою фахівців в галузі права, право надавати докази, право оскаржити процесуальні дії посадових осіб та інші. Потерпілий може реалізувати деякі з цих прав, посилаючись на Конституцію України, численні закони і підзаконні, особливо відомчі, нормативні акти. Але це тільки заплутує провадження, ускладнюючи і сповільнюючи процес розгляду справи, а значить і відновлення потерпілого в його правах, які порушені адміністративними проступками. Не треба забувати, що постанова по справі про адміністративний проступок є беззаперечним доказом, який в подальшому допоможе громадянинові відновити порушені права, відшкодувати заподіяну шкоду. Тому доцільно всі права потерпілого визначити в одній статті КпАП, причому значно розширивши їх коло. Це дозволить потерпілому, захищаючи свої права, бути активним учасником провадження.

Існують й інші проблеми, які стосуються адміністративної відповідальності. Вважаємо, що реалізація на практиці зазначених пропозицій сприятиме вдосконаленню адміністративно-деліктного законодавства.

***Використані джерела*:**

1. *Кодекс про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року // ВВР УРСР. -1984. -Ст.1122.*
2. *Самбор М. Особливості провадження та притягнення до адміністративної відповідальності // Право України. -2008. -№5. С.122-127.*

3. *Коліушко І. Адміністративні суди: для захисту прав людини чи інтересів держави // Право України. -2007. -№3. С.3-7.*
4. *Синьов О.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, що посягають на права і свободи громадян: Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. наук. -Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2001.*

Соловьева Татьяна Владимировна
старший преподаватель кафедры гражданского процесса
ГОУ ВПО «Саратовская государственная академия права», кандидат юридических наук

О ПРОБЛЕМЕ ИСПОЛНЕНИЯ РЕШЕНИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Решения Конституционного Суда РФ обязательны на всей территории Российской Федерации для всех представительных, исполнительных и судебных органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений, организаций, должностных лиц, граждан и их объединений, действуют непосредственно и не требуют подтверждения другими органами и должностными лицами (ст. 6 и 79 Федерального конституционного закона «О Конституционном Суде РФ», далее ФКЗ «О Конституционном Суде РФ»).

Особой значимостью решений, принимаемых Конституционным Судом в рамках предоставленных ему Конституцией Российской Федерации исключительных полномочий по проверке конституционности нормативных правовых актов, предопределяется необходимость их неукоснительного исполнения органами государственной власти и должностными лицами, чем обеспечиваются требования единства конституционно-правового поля Российской Федерации и недопустимости противопоставления законности и целесообразности.[1]

Основная проблема, связанная с исполнением решений Конституционного Суда, состоит в отсутствии конкретного механизма их реализации. Практика реализации решений Конституционного Суда РФ достаточно противоречива. Можно привести немало примеров их своевременного, даже немедленного исполнения, но встречаются факты и другого рода - явное игнорирование, неоправданное затягивание с исполнением, попытки преодоления их юридической силы повторным принятием норм, аналогичных признанным неконституционными.

Причины неисполнения или ненадлежащего исполнения актов конституционной юрисдикции различны:

1) сохраняющийся в обществе, во властных структурах правовой нигилизм, неуважение к закону и правопорядку;

2) противоречивые процессы во взаимоотношениях федерального центра и регионов;

3) ущербность процессуального механизма исполнения актов конституционной юрисдикции;

4) несовершенство самих этих актов - усложненное изложение их содержания, приводящее к недопониманию исполнителями.[2, С.12]

Современный уровень исполнения актов Конституционного Суда РФ, основанный на их «самодостаточности», непосредственном действии, внешне идеальный, рассчитанный на четкое функционирование институтов власти, к сожалению, не всегда эффективен, дает отдельные «сбои».[3, С.25]

Неисполнение же решений Конституционного Суда РФ приведет к иллюзорности прав, защищаемых Конституцией, и фактически аннулирует право на обращение в Конституционный Суд РФ.[4, С.28-29]

Решения КС РФ по своей сути, последствиям и механизму реализации практически не отличаются от законов, указов Президента, иных нормативных актов, которыми отменяются те или иные правовые нормы, именно поэтому в случае неисполнения, ненадлежащего исполнения либо воспрепятствования их исполнению возникает, ответственность, установленная ст. 80 ФКЗ «О Конституционном Суде». Отметим, что данная норма является отсылочной.

Так, в п.п. 4 и 5 ст.80 ФКЗ установлено, что если законодательным органом субъекта Федерации по истечении 6 месяцев, а высшим должностным лицом субъекта Федерации по истечении 2 месяцев после опубликования решения Конституционного Суда РФ не будут приняты предусмотренные ст.80 меры в связи с решением Конституционного Суда РФ, то применяется механизм ответственности, предусмотренный федеральным законодательством.

В качестве примера можно привести статью 3.1. Федерального закона «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и исполнительных органов государственной власти субъектов Российской Федерации», которая устанавливает, что органы государственной власти субъектов Российской Федерации несут ответственность за нарушение Конституции Российской Федерации, федеральных конституционных законов и федеральных законов, а также обеспечивают соответствие Конституции Российской Федерации, федеральным конституционным законам и федеральным законам принимаемых (принятых) ими конституций и законов республик, уставов, законов и иных нормативных правовых актов краев, областей, городов федерального значения, автономной области, автономных округов и осуществляемой ими деятельности.

Данная статья Федерального закона предусматривает возможность применения одного из видов юридической ответственности - конституционную ответственность. Основанием привлечения органов государственной власти к конституционно-правовой ответственности является конституционное правонарушение (деликт).[5, С.54-56]

Неисполнение решения Конституционного Суда РФ может быть основанием и для применения мер уголовной ответственности за неисполнение судебного акта (ст.315 УК РФ). Здесь требуется определенное законодательное решение, устанавливающее персональную ответственность должностных лиц за несвоевременное исполнение постановления Конституционного Суда РФ.[6,С.22-32]

Подводя итог, отметим, что исполнение решений Конституционного Суда в РФ является одной из наиболее острых проблем в настоящее время. Хотя законодательно и предусмотрена ответственность за неисполнение решений Конституционного Суда, применить ее очень сложно, поскольку нет нормативного закрепления самого механизма приведения указанных решений в исполнение.

Думается, что для повышения роли решений Конституционного Суда РФ и эффективности их исполнения, в первую очередь, необходимо на уровне законодательных органов субъектов РФ создать постоянно действующие отделы (службы), в полномочия которых будет входить изучение, обобщение и анализ решений Конституционного Суда и доведение этой информации до сведения всех органов и должностных лиц как законодательной, так и правоприменительной сферы.

***Використані джерела*:**

1. *Решение Конституционного Суда Российской Федерации об информации «Об исполнении решений Конституционного Суда Российской Федерации» / http://www.legis.ru/misc/news/13760*
2. *Лазарев Л. Исполнение решений Конституционного Суда РФ / Российская юстиция. 2002.№9.*
3. *Митюков М. Исполнение актов конституционного суда РФ и конституционных*
4. *(уставных) судов субъектов федерации / Российская юстиция. 2001. №6.*
5. *Султанов А.Р. Снова о действии во времени актов Конституционного Суда РФ / Журнал конституционного правосудия. 2008. №3.*
6. *Ишеков К.А., Тюрин П.Ю., Черкасов К.В. Комментарий к Федеральному закону от октября 1999 г. № 184-ФЗ «Об общих принципах организации законодательных (представительных) и*

исполнительных органов государственной власти субъектов РФ» / ООО «Новая правовая культура».2006.
7. *Гаджиев Г.А. Правовые позиции Конституционного Суда РФ как новый источник российского гражданского права //Журнал «Закон». Ноябрь.2006.*

Спінчевська Олександра Миколаївна
аспірантка Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРИЗАЦІЮ СТАДІЙ ПРОВАДЖЕННЯ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

В умовах становлення України як демократичної, правової держави важливе значення має забезпечення верховенства Конституції України як правового акта найвищої юридичної сили. Це завдання реалізує Конституційний Суд України (далі – КСУ), визначений Основним Законом України як єдиний орган конституційної юрисдикції. Відповідно до Конституції України юрисдикційна діяльність КСУ здійснюється в межах певної судової процедури, іменованої конституційним провадженням.

Провадження у КСУ – це встановлений державою судовий процес відкриття, розгляду і вирішення справ про право, якому притаманний стадійний характер. Проте розмежування його стадій в актах, що регламентують порядок здійснення конституційного провадження[1], носить нечіткий або й невизначений характер. Не врегульовано цими актами, зокрема, й ряду процесуальних питань, які стосуються особливостей розгляду справ КСУ на тій чи іншій стадії конституційного провадження. Це на практиці породжує деякі проблеми при врегулюванні та реалізації юрисдикційних повноважень КСУ, які він змушений вирішувати ad hoc, тобто ситуативно (наприклад, щодо реалізації процедур відкриття, відмови у відкритті та припинення конституційного провадження). Тому практика КСУ свідчить про неоднозначність окремих його процесуальних ухвал, що також є підтвердженням актуальності проведення наукового дослідження стадій конституційного провадження та проблем закріплення їх у відповідних нормативних актах. На нашу думку, у першу чергу важливим є наукове визначення та розмежування стадій конституційного провадження відповідно до актів, які регулюють діяльність КСУ, та з урахуванням практики їх реалізації.

Стадія конституційного провадження – це виокремлені процесуальні правовідносини, що мають самостійне значення для відкриття, розгляду чи вирішення справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням. Для виділення стадій конституційного провадження важливе значення мають критерії їх ідентифікації, якими, на думку деяких авторів, окремо чи у сукупності, є хронологічна визначеність дій, характерних для відповідних стадій конституційного процесу, та специфіка змісту конституційних процесуальних відносин на кожній із стадій [1, с.296]. Вважаємо, що до таких критеріїв можна віднести також наявність правових положень (правових підстав), які передбачають права та обов'язки КСУ та учасників провадження на тій чи іншій його стадії; наявність правового акта, який є свідченням логічної та формальної завершеності стадії конституційного провадження, та інші критерії.

Таким чином, стадії конституційного провадження умовно можна поділити на три блоки: досудові і позасудові стадії, які здійснюються Секретаріатом КСУ, та судові, які безпосередньо здійснює КСУ. На наш погляд, є підстави для виділення наступних стадій конституційного провадження:

[1] Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР „Про Конституційний Суд України“ (Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст.272) зі змінами та доповненнями та Регламент КСУ, затверджений Рішенням КСУ від 5 березня 1997 року (у новій редакції згідно з Рішенням КСУ від 14 жовтня 2008 року №34-р/2008).

Досудові стадії – надходження конституційних подань і конституційних звернень, їх опрацювання в Секретаріаті КСУ.

Судові стадії: А. Основні: 1) Направлення Головою КСУ конституційних подань та конституційних звернень в колегії суддів КСУ; затвердження колегією суддів КСУ кандидатури судді-доповідача;

2) Вивчення та опрацювання конституційних подань, конституційних звернень суддями-доповідачами, підготовка проекту ухвали про відкриття/відмову у відкритті конституційного провадження у справі;

3) Внесення проекту ухвали про відкриття/відмову у відкритті конституційного провадження на розгляд колегії суддів; його розгляд у колегії суддів та прийняття ухвали;

4) Попередній розгляд справи на засіданні КСУ, якщо колегія суддів відмовила у відкритті конституційного провадження – ситуативна стадія; визначення форми слухання (усне слухання – факультативна стадія)/відмова у відкритті конституційного провадження;

5) Підготовка матеріалів справи до розгляду на пленарному засіданні КСУ (звернення судді-доповідача з інформативними запитами тощо);

6) Розгляд справи на пленарному засіданні КСУ, підготовка проекту рішення;

7) Ухвалення рішення, висновку КСУ/ухвала про припинення провадження;

8) Офіційне оприлюднення рішень і висновків КСУ; опублікування рішень, висновків КСУ в офіційних виданнях;

Б. Додаткові: 9) роз'яснення рішень, висновків КСУ; 10) розгляд КСУ справ за нововиявленими обставинами.

Позасудова стадія – контроль за виконанням рішень та висновків КСУ.

Різні українські науковці дають свої класифікації стадій конституційного провадження. Так, Т.О.Цимбалістий виділяє лише п'ять стадій такого провадження: внесення звернень до КСУ; попередня перевірка звернень і підготовка справи до розгляду; розгляд звернень, щодо яких відкрито конституційне провадження; прийняття підсумкового рішення; прийняття рішень і висновків КСУ та їх офіційне оприлюднення [2, с.122-123]. М.В.Тесленко виокремлює чотири стадії конституційного судочинства: звернення до КСУ; попередній розгляд звернень; провадження у справах у КСУ, за якими відкрито конституційне провадження; прийняття рішень і висновків КСУ [3, с.115]. М.В.Савчин зазначає, що стадіями конституційного провадження є: відкриття конституційного провадження; підготовка матеріалів справи до слухання у пленарному засіданні; розгляд справи у пленарному засіданні; ухвалення рішення; виконання рішення [4, с.278]. Однак вважаємо, що запропонований вказаними авторами поділ стадій не враховує всіх особливостей провадження в КСУ.

Проблеми структуризації стадій провадження в КСУ свідчать, на наш погляд, про необхідність розробки доктрини стадій конституційного провадження як майбутньої теоретичної основи Кодексу конституційного судочинства України, у якому міститимуться кодифіковані положення законодавства про конституційне провадження, практика його застосування та пропозиції доктрини. Загалом, для вдосконалення провадження в КСУ, на нашу думку, необхідним є проведення наукових досліджень з питань стадій конституційного провадження з метою формування відповідної доктрини, а також вдосконалення законодавчого та підзаконного регулювання стадій провадження в КСУ.

***Використані джерела*:**

1. *Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. – К.: «МП Леся», 2007.*
2. *Цимбалістий Т.О. Конституційна юстиція в Україні: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007.*
3. *Тесленко М.В. Конституційна юрисдикція в Україні: Навчальний посібник. – К.: Видавництво «Школа", 2003.*

4. *Ващук О.М., Мазурок І.О., Навроцький В.В., Савчин М.В., Трачук П.А. Конституційна держава та права людини й основоположні свободи: Україна та європейський досвід. – Ужгород: Видавництво «Мистецька Лінія“, 2008.*

Стефанчук Марина Миколаївна
аспірантка Інституту законодавства Верховної Ради України

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Відповідно до ч. 2 ст. 120 Конституції України організація, повноваження і порядок діяльності Кабінету Міністрів України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади визначаються Конституцією і законами України.

В Україні органи виконавчої влади становлять систему, до якої входять:

а) вищий орган – Кабінет Міністрів України (далі –КМУ);

б) центральні органи виконавчої влади – міністерства, державні комітети (державні служби) і органи, статус яких прирівнюється до державного комітету, а також центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом;

в) місцеві органи виконавчої влади – обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, територіальні органи центральних органів виконавчої влади, а також Рада міністрів Автономної Республіки Крим [1, с. 287].

Обсяг і характер повноважень даних органів залежать від їх місця в системі органів виконавчої влади. Однак, слід зауважити, що на сьогодні ще недостатньо врегульований правовий статус органів виконавчої влади, їх місце, значення та завдання в системі влади. Потребує уваги питання законодавчого закріплення статусу кожного окремого органу цієї гілки влади. Не можна в даному аспекті не погодитись з думкою В. Б. Авер'янова, що «конкретні питання компетенції, організації та порядку діяльності як Кабінету Міністрів, так і інших органів виконавчої влади визначені (або мають бути визначені) в окремих законах про кожний вид органів виконавчої влади. Причому слід враховувати, що найбільший ефект може бути досягнутий при врегулюванні правового становища не тільки окремих органів, а й усієї системи» [2, с. 14]. Так, правовий статус Кабінету Міністрів України на сьогодні визначено Законом України від 16 травня 2008 р. «Про Кабінет Міністрів України», відповідно до абз. 5 п. 6 ч. 1 ст. 20 якого до повноважень КМУ віднесено утворення, реорганізація і ліквідація міністерств та інших центральних органів виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затвердження положень про зазначені органи. В даному контексті доречно одразу ж зауважити, що організація і діяльність органів виконавчої влади відповідно до вимог ст. 92 Конституції України має визначатися виключно законами України. Саме на даному етапі правового регулювання статусу органів виконавчої влади виникає проблема – відсутність такого закону.

Таким чином, слід констатувати той факт, що немає поки що законів, які б визначили систему та правовий статус центральних органів виконавчої влади, хоча, слід зауважити, що спроби врегулювати це питання мали місце в історії сучасного українського законодавства: так, відповідно до п. 2 Указу Президента України від 15.04.2005 р. № 658 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 березня 2005 р. «Про засади реформування системи центральних органів виконавчої влади» КМУ було доручено вжити в установленому порядку заходів щодо прискорення прийняття Закону України про Кабінет Міністрів України та подати у двомісячний строк після його прийняття на розгляд Верховної Ради України проект Закону України про центральні органи виконавчої влади. Справедливості заради слід зауважити, що проект закону під такою назвою таки було зареєстровано у Верховній Раді України 12 грудня 2007 року, однак вже 18 грудня того ж року цей проект

було відкликано і до тепер проект такого закону не внесено на розгляд Верховної Ради України, що зумовлює низку проблем у визначенні правового статусу та функціонуванні центральних органів виконавчої влади.

Система центральних органів виконавчої влади на сьогодні визначена Указом Президента України від 15.12.1999 р. № 1572/99 із відповідними змінами та доповненнями «Про систему центральних органів виконавчої влади» та Указом Президента України від 15.12.1999 р. № 1573/99 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади», додатком до якого визначена схема організації центральних органів виконавчої влади. При цьому Указом Президента України 28 квітня 2007 р. № 365/2007 «Про внесення змін до Указу Президента України від 15 грудня 1999 р. № 1573» із Схеми організації центральних органів виконавчої влади виключено Антимонопольний комітет України, Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Службу безпеки України та Управління державної охорони України. Наступними змінами, внесеними Указом Президента України 30 січня 2007 р. № 56/2007 «Питання Фонду державного майна України», внесено зміну до Схеми організації центральних органів виконавчої влади шляхом виключення з неї Фонду державного майна України, одночасно Фонду державного майна України було надано доручення підготувати та подати у тижневий строк Президентові України пропозиції до законопроекту про Фонд державного майна України (реєстраційний № 1190), зокрема щодо статусу Фонду, його функцій, системи органів Фонду.

Зауважимо, що ці зміни вносились Президентом в період, коли вже діяли зміни, внесені до Конституції України Законом України від 8 грудня 2004 р. «Про внесення змін до Конституції України», які набрали чинності з 1 вересня 2005 р. відповідно до прикінцевих та перехідних положень вказаного закону, відповідно до яких утворення, реорганізація та ліквідація відповідно до закону міністерств та інших центральних органів виконавчої влади було віднесено до повноважень КМУ.

Цю плутанину в законодавстві в частині визначення статусу окремих органів виконавчої влади частково розв'язує КСУ. Так, доречно при розгляді даного питання звернути увагу на Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. № 3-рп/2008 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин першої, п'ятої, дванадцятої статті 6 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», пунктів 1, 9 Положення про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку, затвердженого Указом Президента України від 14 лютого 1997 р. (справа про Державну комісію з цінних паперів та фондового ринку), в якому КСУ, зокрема встановив, що Президент України може унормовувати діяльність лише тих органів, щодо утворення яких і керування якими він має конституційні повноваження.

З урахуванням викладеного вище та вимог перехідних положень, визначених Розділом XV Конституції України, відповідно до яких закони та інші нормативні акти, прийняті до набуття чинності цією Конституцією, є чинними у частині, що не суперечить Конституції України, можна цілком впевнено та обґрунтовано стверджувати, що зазначені вище Укази Президента України в частині регулювання статусу органів виконавчої влади суперечать нормам чинної Конституції України та закону України «Про Кабінет Міністрів України».

В розвиток даної проблеми слід вказати на те, що включення окремих органів державної влади до системи центральних органів виконавчої влади є досить спірним з огляду на організаційно-правове регулювання їх статусу.

Так, зокрема це стосується правого статусу згадуваного вже Фонду державного майна України, який визначається Постановою ВРУ від 7 липня 1992 р. № 2558 «Про Тимчасове положення про Фонд державного майна України» , відповідно до якого ФДМУ є державним органом, який здійснює державну політику в сфері приватизації державного майна, виступає орендодавцем майнових комплексів, що є загальнодержавною власністю. Фонд у своїй діяльності підпорядкований і підзвітний ВРУ.

Відповідно до закону України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. Служба безпеки України – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. СБУ підпорядкована Президенту України і підконтрольна ВРУ.

Відповідно до закону України «Про Антимонопольний комітет України» від 26 листопада 1993 р. Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. АМКУ підконтрольний Президенту України та підзвітний ВРУ.

Відповідно до Положення про Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки, затвердженого Указом Президента України від 14 червня 2000 р. № 800/2000 Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки є спеціальним органом, що підпорядковується Президентові України і утворений для попереднього розгляду питань щодо кандидатур на присудження Державних премій України в галузі науки і техніки, щорічних премій Президента України для молодих вчених, призначення стипендій Президента України, Кабінету Міністрів України для молодих вчених.

Відповідно до закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 4 березня 1998 р. правовий статус Управління державної охорони України визначається як державний правоохоронний орган спеціального призначення, підпорядкований Президентові України та підконтрольний ВРУ.

Підводячи риску під цим питанням, слід зауважити на тому, що на превеликий жаль українським законодавством на сучасному етапі державотворення не врегульовано багато питань, пов'язаних з правовим статусом органів виконавчої влади, з принципами і порядком їх організації та взаємодії з органами інших гілок влади. Так, зокрема, на нашу думку, є об'єктивна необхідність у висновку Конституційного Суду України щодо відповідності частині 2 ст.120 Конституції України абз. 5 п. 6 ч. 1 ст. 20 Закону України від 16 травня 2008 р. «Про Кабінет Міністрів України», оскільки, виходячи з компетенції Конституційного Суду України, лише він може дати остаточну оцінку щодо дотримання вимог Конституції України при визначенні організаційно-правового статусу центральних органів виконавчої влади не законами, а положеннями КМУ.

Крім того, є об'єктивно зумовлена необхідність удосконалення структури та системи виконавчої влади та введення її в офіційне правове поле.

Особливого значення ця необхідність набуває з огляду на вимогу ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

***Використані джерела*:**

1. *Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. — Т. 4: Н-П. — К.: Укр. енцикл., 2002. — 720 с.*
2. *Авер'янов В. Б. Органи виконавчої влади в Україні. — К.: Ін Юре, 1997. — 48 с.*

Стоєцький Олексій Васильович

ад'юнкт кафедри адміністративної діяльності

Київського національного університету внутрішніх справ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Контент-аналіз законодавства в сфері національної безпеки дозволяє дійти висновку, що найважливіші засади як національної, так і інформаційної безпеки урегульовані нормативно-

правовими актами, затвердженими саме Президентом України, зокрема Стратегія національної безпеки України, Доктрина інформаційної безпеки України.

Більше того, в концептуальному законі в сфері національної безпеки України - Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що Стратегія національної безпеки України і Воєнна доктрина України, доктрини, концепції, стратегії і програми, якими визначаються цільові настанови та керівні принципи воєнного будівництва, а також напрями діяльності органів державної влади в конкретній обстановці з метою своєчасного виявлення, відвернення і нейтралізації реальних і потенційних загроз національним інтересам України розробляються і затверджуються Президентом України [1].

Хоча Конституція України у ст. 92 закріпила, що виключно законами України визначаються основи національної безпеки [2]. Але в п. 1 ст. 106 Основного закону вже визначено, що Президент України забезпечує національну безпеку, та згідно з ч.1 ст. 107 цього ж акту Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Отже, у зв'язку з колізійністю конституційних норм щодо визначення суб'єкту нормотворення в сфері національної безпеки, на сьогодні норми Закону України «Про основи національної безпеки України» є чинними та слугують правовим фундаментом для прийняття нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини в сфері національної безпеки України, саме Президентом України.

Загалом повноваження Президента України закріплені в ст. 106 Конституції України. Норми цієї статі мають не тільки уповноважуючий, але і зобов'язуючий характер. Таким чином, ураховуючи вищезазначені повноваження, Президент України як суб'єкт забезпечення інформаційної безпеки має ряд прав і обов'язків: правотворчі (видання указів і розпорядження, які є обов'язковими до виконання на території України), кадрові (утворює суди у визначеному законом порядку; створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України, інших військових формувань; вносить до ВР України подання про призначення Міністра оборони України, Міністра закордонних справ України; призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Генерального прокурора України; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України тощо) та контрольні (зупиняє дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності цій Конституції з одночасним зверненням до конституційного Суду України щодо їх конституційності; скасовує акти Ради Міністрів Автономної Республіки Крим; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України тощо) повноваження.

Як вірно зазначає Кормич Б.А., у руках Президента зосереджені ключові функції щодо організаційного забезпечення інформаційної безпеки [3, с. 198].

У цілому в наукових колах доволі дискусійним залишається питання щодо адміністративно-правового статусу Президента України як суб'єкта забезпечення інформаційної безпеки. Одні вчені [3, с. 194] визначають, що основне завдання Президента України є загальне керівництво над іншими суб'єктами забезпечення інформаційної безпеки та забезпечення визначеною Верховною Радою України внутрішніх і зовнішніх засад інформаційної безпеки. Оскільки дані повноваження визначені в п. 17 ст. 106 Конституції України, відповідно до якого він здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, тобто і в інформаційній сфері та в п. 1 ст. 106 Основного Закону, де чітко закріплено, що Президент України забезпечує національну безпеку (інформаційну безпеку).

Інші ж науковці [4, с. 124] навпаки стверджують, що Президент формує політику національної безпеки, визначає пріоритетні цілі, напрями забезпечення національної безпеки, також сили, засоби та інше [5].

Ми ж підтримуємо думку останніх, оскільки як ми зазначали раніше, конституційні норми в цьому контексті є колізійними. Де-факто нормотворча діяльність Президента України щодо нормотворчої діяльності Верховної Ради України є більш активною. Саме тому, Президент України як суб'єкт забезпечення інформаційної безпеки визначає зовнішні та внутрішні засади інформаційної безпеки України, а також координує і контролює в силу специфіки своїх повноважень всі гілки влади, тобто діяльність інших суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки.

***Використані джерела*:**

1. *Про основи національної безпеки України : Закон України // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.*
2. *Конституція України // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 1996. — № 30. — Ст. 141.*
3. *Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України : [монографія] / Б. А. Кормич. — Одеса : Юридична література, 2003. — 472 с.*
4. *Ліпкан В.А. Адміністративно-правове регулювання національної безпеки України : [монографія] / В.А. Ліпкан. — К.: ТЕКСТ, 2008. — 440 с.*
5. *Ліпкан В.А. Національна безпека України : [навч. посібник] / В. А. Ліпкан. [2-е вид.]. — К. : КНТ, 2009. — 576 с.*

Сторожук Ірина Петрівна

старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІСЦЕВОГО УПРАВЛІННЯ З ТЕРИТОРІАЛЬНІСТЮ

В організації місцевого управління адміністративно–територіальний поділ має подвійне значення. По – перше, у відповідності з ним будується система місцевих органів державної адміністрації на місцях. По–друге, адміністративно-територіальний поділ визначає систему виборних органів місцевого управління.

Місцеві державні адміністрації, як представники державної виконавчої влади на місцях, в межах своїх повноважень здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. визначаючи тим самим її ієрархічність.

Стосовно місцевого самоврядування прослідковується, що хоча місцеве самоврядування і пов'язане з адміністративно - територіальним поділом держави та цей зв'язок не носить абсолютного характеру. Тому одна територіальна громада може здійснювати місцеве самоврядування як в межах всієї адміністративно - територіальної одиниці так ї її частини. В той же час наявність, самої по собі адміністративно - територіальної одиниці не тягне за собою здійснення в обов'язковому порядку місцевого самоврядування лише однією територіальною громадою.

Існуючі проблеми можуть бути вирішенні шляхом реформування низового рівня системи адміністративно-територіального устрою України, завданням якої є забезпечення територіальності місцевого самоврядування, тобто здійснення його на територіях, які відмежовані одна від одної.

Одним з головних гальмівних факторів реального здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні є також недосконалість існуючої законодавчої бази. Законодавча база нової адміністративно-територіальної реформи повинна унормувати систему управління на місцевому рівні, регламентувати взаємовідносини між центром і територіями, зокрема встановлення рівноправного партнерства, чіткого розподілу

повноважень і фінансів між центром і територіями, взаємоповаги і взаємоконтролю між структурами виконавчої влади і місцевого самоврядування.

Вбачається необхідним при прийнятті закону «Про адміністративно-територіальний устрій в Україні»:

законодавчо закріпити, адміністративно-територіальний устрій – як систему поділу держави на територіальні утворення, відповідно до яких здійснюється організація та функціонування місцевого управління (органів державної влади та місцевого самоврядування);

- законодавчо розмежувати поняття «адміністративно-територіальної одиниці», як територіального утворення, сума яких складає систему адміністративно-територіального устрою держави (область, район, місто, село, селище), та «населеного пункту», як поселення разом з прилеглими територіями (місто, село, селище);
- законодавчо надати населеному пункту статусу базової адміністративно-територіальної одиниці;
- позбавити статусу самостійних адміністративно-територіальних одиниць населенні пункти, які перебувають в межах адміністративних кордонів інших населених пунктів.

Отже, стосовно реалізації принципу територіальності місцевого управління є необхідним проведення адміністративно-територіальної реформи, як головного фактора організації політичної та адміністративної влади в центрі і на місцях, забезпеченням ефективного функціонування механізму місцевого управління, збалансування і розмежування владних функцій і повноважень органів місцевого управління з метою забезпечення економічного та соціально-культурного розвитку територіальних громад, населених пунктів і регіонів, а найголовніше, задоволення прав і свобод громадян. Без такої реформи є неконструктивним і невиправданим проведення реформування в сфері місцевого управління.

Твердохліб Вадим Юрійович
здобувач кафедри адміністративного та господарського права
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова, начальник Фрунзівського районного управління юстиції Одеської області

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Будь-яка галузь українського права регулює визначені нею правовідносини, тобто відносини урегульовані нормами права. Зокрема, цивільному праву властиве регулювання цивільних правовідносин (майнових і пов’язаних з ними особистих немайнових прав). Варто вказати, що адміністративне право – це самостійна галузь правової системи України. Саме предмет адміністративного права складають ті відносини, про які мова йтиме далі.

Аналіз нормативних актів, які регламентують діяльність громадських формувань в Україні, дозволяє встановити головну відмінність їх адміністративно-правового статусу від адміністративно-правового статусу державних структур. Вона полягає в тому, що у відносинах з іншими суб’єктами права і між собою ці формування виступають виключно від власного імені, не маючи державно-владних повноважень. Держава інтенсивно та цілеспрямовано регулює їх діяльність.

Свій регулюючий вплив держава поширює тільки на ті повноваження громадських формувань, які реалізуються безпосередньо у взаємовідносинах з державними органами.

Норми адміністративного права визначають правовий статус громадських організацій. Перш за все це стосується питань легалізації громадських організацій.

Легалізація являє собою складний процес, за якого громадські організації вступають в адміністративно-правові відносини з органами влади. Наслідком таких відносин є законодавчі неврегульованості, що тягнуть за собою практичні проблеми.

Центральне місце у законодавстві щодо функціонування в Україні громадських організацій належить Закону України «Про об'єднання громадян» (далі – Закон).

Згідно частини першої статті 14 Закону легалізація (офіційне визнання) об'єднань громадян є обов'язковою і здійснюється шляхом їх реєстрації або повідомлення про заснування.

Слід розуміти, що на сьогодні в Україні Мін'юстом утворено територіальні органи Мін'юсту, на які покладено обов'язок реєстрації громадських формувань з місцевим статусом. Але за Законами «Про об'єднання громадян» та «Про місцеве самоврядування в Україні» питання реєстрації місцевих громадських формувань віднесено до компетенції місцевої державної адміністрації (в районах) та місцевого самоврядування (в містах та селах).

Однак запровадивши єдину систему органів реєстрації громадських організацій, автоматично усунеться ще одна колізія законодавства України про громадські організації.

В Україні заява про реєстрацію місцевої громадської організації розглядається у 3-денний строк після надходження документів. Рішення про реєстрацію або відмову в ній заявнику повідомляється не пізніше наступного робочого дня після його прийняття.

Заява про реєстрацію всеукраїнської та міжнародної громадської організації розглядається протягом одного місяця після надходження документів.

У світовій практиці строк реєстрації становить 11 робочих днів незалежно від статусу організації (за заявою засновників орган реєстрації має право подовжити цей строк на 10 робочих днів для усунення помилок у документах).

З огляду на це, вважаємо за необхідне перейняти міжнародну практику щодо строків реєстрації та узаконити її у вітчизняному законодавстві.

Крім того, враховуючи особливість державної реєстрації, що відповідно до частини другої статті 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [1, с. 12], може бути встановлена законом для об'єднань громадян спрощена процедура подання документів для проведення державної реєстрації. Документи, які подаються для цього державному реєстратору, повинні містити відповідну відмітку про їх реєстрацію виконавчим комітетом сільської, селищної, міської ради, а під час проведення державної реєстрації громадської організації, державному реєстратору повинно також бути пред'явлено документ, що підтверджує її реєстрацію як громадської організації, а саме свідоцтво про реєстрацію об'єднання громадян.

Крім того, громадські організації можуть легалізувати своє заснування шляхом письмового повідомлення про це відповідний реєструючий орган.

Чинним законодавством не передбачено для легалізуючого органу строк легалізації громадської організації шляхом повідомлення про її заснування. Для усуненя цього недоліку потрібно терміново внести зміни, передбачивши строк легалізації однаковий з строком реєстрації.

У зв'язку з тим, що легалізація громадської організації шляхом письмового повідомлення не тягне за собою отримання для даної організації статусу юридичної особи було б доцільно спростити дану процедуру. Можливо достатнім було би публічне повідомлення громадської організації про своє заснування (тобто через засоби масової інформації) із зазначенням назви, місцезнаходження та основної мети діяльності. Якщо протягом визначеного законом терміну до органів державної влади не надходитиме позовної заяви про заборону легалізації громадської організації, то остання визнаватиметься законно створеною і може здійснювати свою діяльність [2, с. 54].

В світовій практиці передбачено чотири підстави для відмови в реєстрації: неконституційні цілі; невиправлення помилок та неточностей у документах, поданих органові реєстрації; використання найменування, не дозволеного законом; порушення вимог закону про державну реєстрацію юридичних осіб.

Щодо вітчизняного законодавства то перелік підстав для відмови в реєстрації не є закритим. За суттю, підставою для відмови може стати невідповідність статуту або інших поданих органу реєстрації документів будь-яким законам України .

Таким чином, для подальшого створення зрозумілої і прозорої системи легалізації громадських організацій, необхідно встановити чіткий перелік підстав для відмови в реєстрації громадських організацій.

Порівняльний аналіз практики допомагає виявити недоліки і переваги українського законодавства щодо офіційного визнання громадських організацій в Україні.

***Використані джерела*:**

1. *Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003 р., № 755-IV зі змінами і доповненнями // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 12.*
2. *Гаєва Н.П. Конституційні основи об'єднань громадян в Україні // Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика / Відп. ред. В.Ф.Погорілко: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 88 с.*

Тищенко Юлія Вікторівна,
викладач кафедри господарського права та господарського процесу
Київського національного університету внутрішніх справ,
здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України

КОНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ В УКРАЇНІ

Забезпечення прав споживачів – це один із обов'язків демократичної, соціальної, правової держави. Воно має важливе значення для функціонування громадянського суспільства та розвитку особистості, оскільки з ним пов'язується можливість реалізації багатьох інших прав і свобод.

Саме тому одним із перших законів незалежної України був Закон України «Про захист прав споживачів». Його першу редакцію було прийнято ще 12 травня 1991 року.

З розвитком української держави та її правової системи зазнавало змін і законодавство щодо забезпечення захисту прав споживачів, адже прийняття Конституції України зумовило перенесення цієї правової категорії і у сферу конституційного-правового регулювання.

Проблема забезпечення прав споживачів є не лише внутрішньодержавною. Україна має у даній сфері і певні міжнародні зобов'язання.

Загальнодержавною програмою адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженою Законом України від 18 березня 2004 року, захист прав споживачів визначено однією з пріоритетних сфер, в яких здійснюється адаптація національного законодавства.

Україна має міжнародні зобов'язання щодо забезпечення прав споживачів відповідно до Угоди про основні напрями співробітництва держав - учасниць Співдружності Незалежних Держав у галузі захисту прав споживачів від 25 січня 2000 року (ратифікована Україною 7 березня 2002 року). Нею, зокрема, передбачено, що права споживачів та їх захист гарантуються національним законодавством про захист прав споживачів, а також цією Угодою.

За пунктом 22 статті 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач - фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Засади державної політики стосовно прав споживачів закріплено в Конституції України. Водночас конституційні положення про забезпечення прав споживачів не знайшли належного аналізу в науковій літературі.

Відповідно до частини четвертої статті 42 Основного Закону України держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності організацій споживачів.

Аналогічне положення містилося і в частині третій статті 47 проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (реєстр. № 4290 від 31.03.2009), поданого на розгляд парламенту Президентом України (22 жовтня 2009 року цей проект було Верховною Радою України відхилено).

На нашу думку, наведена конституційна норма потребує вдосконалення. У ній поняття «продукція» та «послуги і роботи» закріплено як різні, не зіставлені категорії. Крім того, у цій нормі не вживається термін „товари".

Водночас у пункті 19 статті 1 Закону України термін «продукція» визначається як будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб. Отже, у даному Законі послуги і роботи розуміються поряд з виробами (товарами) як різновиди продукції.

У зв'язку з цим вважаємо за доцільне під час подальшого здійснення конституційної реформи внести зміну до частини четвертої статті 42 Основного Закону, передбачивши, що держава здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції (товарів, послуг, робіт).

Певне зауваження є і стосовно терміну «організацій споживачів», що вживається у коментованій конституційній нормі. На наш погляд, більш слушним було б застосувати у даному випадку поняття «об'єднань споживачів».

Відповідно до частини другої статті 50 Конституції України кожному гарантується право вільного доступу до інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

І дане конституційне положення, як гадаємо, потребує певного вдосконалення.

По-перше, незрозуміло, чому гарантується право вільного доступу до інформації про якість лише харчових продуктів і предметів побуту. У законопроекті № 4290, про який йшлося вище, було зроблено спробу доповнити цей перелік, включивши до нього житло. Однак, на нашу думку, такого доповнення недостатньо. Вважаємо, що Основним Законом кожному має гарантуватися право вільного доступу до інформації про якість будь-якої продукції (товарів, послуг, робіт).

По-друге, як гадаємо, Конституція має гарантувати право вільного доступу до інформації не лише про якість, а про продукцію взагалі, що, безумовно, включає і інформацію про її якість. Адже крім інформації про якість споживач, на наш погляд, повинен мати право отримати інформацію про властивості продукції (товарів, послуг, робіт) взагалі. Такий підхід, як вважаємо, узгоджується з положенням частини першою статті 9 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року, згідно з яким всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій. Принагідно зауважимо, що вживання у наведеному положенні терміну «громадяни України» не узгоджується з конституційним положенням, за яким право вільного доступу до інформації гарантується кожному, тобто громадянам України, іноземцям та особам без громадянства.

Важливість вдосконалення конституційних положень з питань забезпечення прав споживачів полягає в тому, що, по-перше, відповідно до частини третьої статті 8 Основного Закону України норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

По-друге, згідно з частиною першою вказаної статті закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Говорячи іншими словами, – Основний Закон України є юридичною базою для поточного законодавства. На підтвердження цього можна привести Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року, назва і зміст якого зумовлені змістом наведених вище конституційних положень.

Вважаємо, що врахування викладених пропозицій шляхом внесення змін до Конституції України сприятиме ефективному забезпеченню прав споживачів в Україні.

Товстопят Людмила Миколаївна
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Східноєвропейського університету економіки і менеджменту, м. Черкаси

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Адміністративна система держави в сучасних умовах розвитку суспільства в цілому - це певне коло нормативів, а також практики, що склалася у галузі утворення, формування, повноважень, структури, а також форм діяльності органів державної влади. Тобто поняття «адміністративна система» охоплює поняття «система органів виконавчої влади».

В Україні регулярно здійснюється реорганізація органів (ліквідація, запровадження нових, зміна назв), насамперед, виконавчої влади. Сучасна адміністративна система України представлена у декількох рівнях: загальнодержавний (центральний) і місцевий. До загальнодержавного (центрального) рівня адміністративної системи входять: 1) Кабінет Міністрів України; 2) міністерства; 3) державні комітети; 4) комісії; 5) державні департаменти; 6) державні фонди; 7) агентства; 8) державні служби; 9) інші органи в системі міністерств та інших органів виконавчої влади, інспекції.

В. Авер'янов вирізнив три основні групи центральних органів виконавчої влади[1, 22-23]:

І група - міністерства, які здійснюють повноваження щодо реалізації державної політики у певній сфері чи галузі суспільного життя;

ІІ група - державні комітети, обсяг повноважень яких має обслуговуючий характер щодо інших органів виконавчої влади або має міжгалузеве значення;

ІІІ група - головні управління, комітети, національні агентства, комісії тощо. Ці органи належать до органів державної виконавчої влади і водночас вони є суб'єктами адміністративних правовідносин. Проте виникає декілька запитань щодо того, наскільки правильно включати до адміністративної системи інші органи (інших гілок влади, а також ті органи та організації, що не належать до жодної з гілок влади). Наприклад, є певні проблеми з Національним банком України - це не орган виконавчої влади, проте він виконує державні управлінські функції. Якби Національний банк України входив до системи органів саме виконавчої влади, то він мав би підпорядковуватися Кабінету Міністрів України. Останній, у свою чергу, мав би безпосередній вплив на здійснення грошово-кредитної політики та емісію грошей.

Термін «адміністративне» означає буквально «управління» - діяльність з керівництва будь-чим. Тобто словосполучення «адміністративне право», як зазначає В.К. Колпаков, цілком закономірно можна трактувати як «управлінське право»[2,187]. Тобто серед органів адміністративної системи (або ж системи управління державою чи в державі) слід назвати й інші органи, які здійснюють соціальне управління (управління людьми щодо людей). Наприклад, органи судової влади, органи прокуратури, а також Президента України.

Другий - місцевий рівень - представлений місцевими державними адміністраціями (місцевими органами виконавчої влади). Проблеми функціонування цього рівня

адміністративної системи зумовлені, насамперед, недосконалістю законодавства, що визначає статус органів центрального рівня. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» виконавчу владу в областях, районах, районах АР Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади. Місцева державна адміністрація у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою[3,24].

Основне місце в адміністративній системі країни посідає Кабінет Міністрів України. На цей орган покладено функцію практичного впровадження у життя законів, які приймає Верховна Рада України. Кабінет Міністрів України відповідальний перед Президентом України і Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді України у межах, передбачених Конституцією. Таке положення дістало закріплення в Основному Законі України (ч. 2 ст. 113) і є підтвердженням дії системи «стримувань» і «противаг». Як зазначає В. Авер'янов, Конституція враховує наявність так званого «дуалізму» виконавчої влади, тобто певного розподілу повноважень цієї гілки влади на рівні її вищих суб'єктів - Президента і Кабінету Міністрів України[4,14].

Органи виконавчої влади (а так само - і законодавчої) - це не лише органи державної влади, а й політичні органи. Специфіка діяльності виконавчої влади полягає в тому, що в ній представлені як політичні, так і суто технічні управлінські, бюрократичні інститути та органи. І, як зазначає В. Скрипнюк, для створення ефективної системи виконавчої влади треба насамперед ретельно розібратись у тому, що саме вона являє собою з погляду співвідношення її політичної та управлінської ознак[5,38]. На жаль, в Україні доволі часто політичні ознаки переважають над управлінськими.

На сьогодні адміністративна система України представлена багатьма органами та установами, що наділені широким комплексом повноважень у галузі державного управління. Від ефективності здійснення державного управління залежить добробут громадян і те, як функціонує держава в цілому. Певні зрушення у реформуванні вітчизняної адміністративної системи є, але вони відбуваються доволі повільно, супроводжуються прийняттям нових нормативно-правових актів, які не є першочерговими. Натомість закони, які мають визначати повноваження окремих державних органів, уже декілька років чекають свого розгляду у Верховній Раді України. Сподіваємося, що реформи, які мають місце в Україні, а також нові закони, що супроводжують усі ці реформаційні процеси, позитивно будуть відображені на адміністративній системі нашої країни.

***Використані джерела*:**

1. *Авер'янов В. Адміністративна реформа і правова наука / Авер'янов В. // Право України. .- 2002 р. - № 3. – С. 20-26*
2. *Куйбіда В., Чушенко В. Система місцевого самоврядування в Україні / Куйбіда В., Чушенко В. // Вісник УАДУ. -1998. - №2. – С. 186-194*
3. *Пахомов І. Адміністративна реформа: предмет реформування / Пахомов І. // Право України. - 2004 р.- № 3. – С. 22-25.*
4. *Аверянов В. Нова доктрина українського адміністративного права / Аверянов В. // Право України. – 2006. - № 5. – С. 11-16.*
5. *Пахомов І. Конституція України і виконавча влада / Пахомов І. // Право України. - 2002 р.- № 9. – С. 38-40.*

Токар Алла Миколаївна
старший викладач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОКРЕМИХ ФОРМ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема підвищення ефективності окремих форм управління, а особливо форм взаємодії є вкрай актуальною для процесів державотворення на сучасному етапі реформування українського суспільства.

Одним із пріоритетних напрямів організації публічної влади на місцях має бути забезпечення оптимальної взаємодії місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. На даний момент, функції держави, обласних та районних рад перемішані у межах однієї й тієї ж місцевої державної адміністрації, що породжує наукову та політичну дискусію щодо доцільності існування місцевих органів виконавчої влади у нинішньому їх вигляді.

Можливо конституційна реформа призведе до втілення французької системи місцевого управління в Україні, де головна роль вирішення місцевих справ відводиться органам місцевого самоврядування, діяльність яких контролюють представники держави на місцях – префекти. Водночас, такі зміни потребують законодавчого оформлення та значних матеріальних і часових затрат і в умовах економічної кризи видаються неперспективними.

На наш погляд вдосконалення та підвищення ефективності такої форми взаємодії місцевих органів управління, як адміністративний договір може сприяти відображенню нових можливостей, підходів при вирішенні управлінських проблем певної адміністративно-територіальної одиниці.

Розширення повноважень місцевого самоврядування на даному етапі можливе лише шляхом делегування повноважень місцевих органів виконавчої влади, яке повинно супроводжуватись передачею відповідних фінансових та матеріальних ресурсів. Оптимальною формою передачі державно-владних повноважень органам місцевого самоврядування є адміністративний договір.

Аналіз нормативно-правових актів та практики діяльності органів місцевого управління дозволив виділити також наступні сфери застосування адміністративного договору:

- між органами місцевого самоврядування щодо перерозподілу повноважень та власних бюджетних коштів (ч. 7 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);
- між територіальними громадами щодо об’єднання на праві спільної власності об’єктів права комунальної власності, а також коштів місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування комунальних підприємств, установ, організацій, а також щодо створення для цього відповідних органів і служб (ч. 3 ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);
- між виконавчим органом місцевого самоврядування та підприємством, установою, організацією щодо участі останніх в комплексному соціально-економічному розвитку відповідних територій, а також щодо виробництва продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади (підпункти 7, 8 п. «а» ч. 1 ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);
- між місцевим органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування щодо здійснення спільних програм, створення спільних органів та організацій (ч. 5 ст. 35 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»);
- між місцевим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, з одного боку, і недержавним суб’єктом, який надає соціальні послуги, щодо умов фінансування та вимог до обсягу, порядку і якості надання соціальних послуг (частини 2, 4 ст. 13 Закону України «Про соціальні послуги»);
- між місцевим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, з одного боку, і засобами масової інформації на підставі Закону України «Про порядок

висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації»;

- між місцевим органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, з одного боку, і громадянином на підставі Закону України «Про державну службу» [184] чи Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування»;
- між місцевим органом виконавчої влади і профспілками на підставі Закону України «Про колективні договори і угоди» [185];
- відносини щодо приватизації комунального майна;
- відносини оренди комунального майна;
- відносини щодо розподілу продукції, концесійні договори;
- інші сфери.

Розширенню сфери застосування адміністративних договорів місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування буде сприяти їх чітка правова регламентація, тому доцільним буде прийняття Закону України «Про адміністративні договори».

Томчак Нина Василівна
асистент кафедри організації судової та правоохоронної діяльності
Одеської національної юридичної академії

ПИТАННЯ ПРОГРАМНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Досліджуючи питання механізмів розвитку судової системи України, слід констатувати, що їх істотною складовою частиною є програмні нормативні акти, розроблені та ухвалені в рамках концепції програмно-управлінської діяльності. Так, слід визнати, що відповідні проблеми знайшли своє відображення майже в усіх загальнонаціональних програмах, розроблених в останні роки в Україні. До таких програмних актів слід віднести бюджетні програми; парламентські програми; програми діяльності уряду; програми європейської інтеграції; програми євроатлантичного співробітництва; програми соціально-економічного розвитку тощо.

У Програмі інтеграції України до Європейського Союзу, схваленій Указом Президента № 1072/2000 від 14 вересня 2000 р. питанням реформування судових органів приділялася значна увага. Так, відповідним аспектам був присвячений розділ 3 («Судова система») та частково – розділ 15 програми («Правосуддя та внутрішні справи»). У розділі 3 виокремлювалися такі напрямки реформування:

- підвищення рівня інституційної та адміністративної спроможності;
- поліпшення діяльності судових органів;
- підготовка фахівців;
- поліпшення доступу до інформації стосовно рішень судів [1].

У Спільній стратегії ЄС щодо України від 11 грудня 1999 р. (1999/877/CFSP), ця наддержавна структура пропонує зміцнити співпрацю з Україною в низки пріоритетних галузей, зокрема у напрямку «Зміцнення демократії, правопорядку та громадських інституцій в Україні». В рамках цього напрямку Спільною стратегією передбачається, що ЄС підтримує зусилля України з реформування юридичної системи, та констатується що незалежна судова влада, яка працює належним чином, є ключовим елементом ефективного виконання рішень уряду, а ЄС у свою чергу підтримуватиме зусилля України, спрямовані на розвиток ефективності, прозорості та демократичності її державних установ [2].

Особливе значення для розвитку судових органів України мають програмні документи, ухвалені в рамках взаємодії України та Організації Північноатлантичної Угоди (НАТО). Серед двосторонніх програмних угод в форматі Україна-НАТО особливе значення має План

дій Україна-НАТО, ухвалений у Празі 22 листопада 2002 р. На розвиток приписів відповідних актів в Україні щорічно з 2003 р. указами або розпорядженнями Президента України ухвалюються Цільові плани Україна-НАТО у рамках Плану дій Україна–НАТО.

Серед відповідних напрямків Цільового плану 2005 р. вдосконаленню судової влади присвячено дев'ять заходів, з них вісім – задля реалізації Цілі І.1.А.2 («Зміцнення повноважень та незалежності судової влади»):

- сприяння прийняттю з метою продовження реформування законодавства з питань судочинства відповідно до євроатлантичних стандартів;
- забезпечення функціонування системи адміністративних судів, у тому числі формування кадрового резерву суддів, укомплектування апаратів працівниками, організація навчання тощо;
- аналіз статистичних даних про навантаження суддів і підготовка пропозицій щодо оптимізації кількісного складу суддів та раціоналізації структури місцевих судів з метою скорочення видатків на їх утримання;
- вдосконалення процедури розв'язання окремих категорій спорів, у тому числі стосовно їх досудового врегулювання, опрацювання питання щодо створення школи посередників та залучення з цією метою міжнародної технічної допомоги;
- розроблення проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» щодо вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції;
- систематизація законодавства, що регулює діяльність судів загальної юрисдикції, ініціювання залучення міжнародної допомоги у приведенні зазначеного законодавства у відповідність із вимогами Європейського Союзу
- утворення автоматизованої системи електронного документообігу в судах загальної юрисдикції; розміщення на веб-сайтах судів загальної юрисдикції інформації про стан розгляду справ, та залучення з цією метою міжнародної технічної допомоги;
- опрацювання питання про ліквідацію військових судів [3].

Водночас жодних механізмів реалізації, контролю за виконанням зазначених заходів зазначений Цільовий план не містив.

Діяльність судової влади та судова реформа мали бути важливим об'єктом регулювання Державних програм економічного та соціального розвитку України, які повинні щорічно розроблятися Кабінетом Міністрів України та ухвалюватися Верховною Радою України, відповідно до Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23 березня 2000 р. № 1602 і постанови Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» від 26 квітня 2003 р. № 621 [4]. На жаль, внаслідок політичних причин відповідні програмні акти не були ухвалені Верховною Радою України з часу ухвалення профільного закону ні разу. Особливе значення в умовах розбудови парламентсько-президентської моделі держави та зростання політичної структурованості суспільства мають такі політико-управлінські програмні акти, як програми парламентських коаліцій та уряду. Отже, слід прийти до висновку, що програмне регулювання є істотною складовою елементів механізму розвитку судової системи України та здійснення її реформування.

***Використані джерела*:**

1. *Про затвердження Програми інтеграції України до Європейського Союзу : Указ ПрезидентаУкраїни № 1072/2000 від 14 вересня 2000 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi*
2. *Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України від 11 грудня 1999 р. (1999/877/CFSP) // Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/general_strategy.pdf*

3. *Про Цільовий план Україна – НАТО на 2005 рік у рамках Плану дій Україна – НАТО : Розпорядження Президента України від 21 квітня 2005 р. № 990/2005-рп // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi*
4. *Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 621 // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi*

Mgr ***Aneta Tyc*** *and mgr* ***Robert Siuciński***
from University of Łódź, Poland

A BRIEF OUTLINE OF JUDICIAL CONTROL OF ADMINISTRATION IN TURKEY AND POLAND

1) Turkey

We would like to begin our thesis with a short description of the evolution of the review of administrative acts in Turkey. In 1837 the Supreme Council for Judicial Regulations was founded as a result of reform process, which was started by Sultan Mahmud II. Noble Edict of the Rose Garden of 1839 established a principle that this body was to perform supervisory and quasi-legislative function. The Supreme Council was reorganized in 1868. It was divided into: a Board of Judicial Regulations and a Council of State. The former was a revised version of the earlier Council, with quasi-legislative and some judicial functions. The latter, stemmed from the French *Conseil d'État,* was in effect a high court of appeal in administrative cases and an advisory and an examining body. All the judgements of the Council of State could be implemented exclusively after the Sultan`s approval (*Justice retenue*). On 29th October 1923 there was a proclamation of republic and the Council of State was reorganized. It begun to work four yeas later. *Justice retenue* was abolished. However, until the Constitution of 1961 category of *acte de gouvernement* continued to be excluded from judicial review. Constitution of 1961 formulated the principle that all acts and actions of the administration are subject to judicial review[2].

The Preamble of the Turkish Constitution[3] of 1982 states the principle of separation of powers: "The principle of the separation of powers, which does not imply an order of precedence among the organs of State, but it refers solely to the exercising of certain state powers and discharging duties, which are limited to cooperation on and division of functions, and which accepts the supremacy of the Constitution and the law». This means that the basis of the whole balance of the Turkish constitutional system is the maxim of judicial review. It should be said that effective judicial control is a matter of distribution of justice, but not only. It is also a matter of constitutional government, supremacy of law, legality of the Administration and protection of rights and freedoms of the people. Administrative courts are those which keep judicial control of the Administration since the acts, actions and contracts of administrative authorities are exceptionally in the field of ordinary courts (*adliye mahkemeleri*). We should deal with a question: according to which principles and organization the courts of special competence fulfil their duty? The Turkish Constitution *in principio* states that: "Recourse to judicial review shall be available against all actions and acts of administration» and *in fine*: "The administration shall be liable to compensate for damages resulting from its actions and acts». These rules, expressed in article 125, which compose a single fundamental rule, should always spring to mind, especially in the interpretation of the following exceptions related to the extent of judicial review. The following acts and actions,

[2] http://www.juradmin.eu/en/eurtour/eurtour_en.lasso?page=detail&countryid=30
[3] See the site:
http://www.anayasa.gov.tr/images/loaded/pdf_dosyalari/THE_CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_TURKEY.pdf

which are definitely "administrative» in nature, are taken by the Constitution out of the scope of administrative justice (*idari yargı*) and the judiciari: decisions of the Supreme Military Council and acts of the President in his own competence. There should be no recourse against the decisions of the Supreme Council of Judges and Public Prosecutors regarding the transfer, appointment, promotion of judges. There also should be no recourse against decisions of the Court of Accounts concerning acts and accounts of the responsible officials. However, it is provided in the article 159 of the Law on the Right to Access to Information[4] that the agency has to give information to person interested, if the decision shall have any impact on his/her work life or professional reputation. Judicial review of the decision is not provided by his information[5]. The next exception come from article 125 of the Turkish Constitution: "National or international arbitration may be suggested to settle the disputes which arise from conditions and contracts under which concessions are granted concerning public services. Only those disputes involving foreign elements can be solved by international arbitration». Article 125 also says that: "The law may restrict the issuing of stay of execution orders in cases of state of emergency, martial law, mobilisation and state of war, and for reasons of national security, public order and public health». However, not only these principles ensue from article 125. There is also a rule according to which: "In suits filed against administrative acts, the statute of limitations shall be effective from the date of written notification» (*yazılı bildirim*). Moreover, we can find there a following principle: "Judicial power is limited to the verification of the conformity of the actions and acts of the administration with law. No judicial ruling shall be passed which restricts the exercise of the executive function in accordance with the forms and principles prescribed by law, which has the quality of an administrative action and act, or which removes discretionary powers». Another rule includes not only *iptal hükmü,* what means the retroactive effect of a decision of annulment, but also simple, written, cheap review procedure; the reviewable character of discretionary power; the inquisitorial nature of administrative adjudication and the active role of the administrative law judge; a two-tier judicial review; suspension of the enforcement and binding force of the administrative act in question before final ruling; liability with or without fault[6].

It is very interesting how the Turkish system of administrative courts (*idarî mahkemeler*) is organized. They have the Supreme Military Administrative Court, the Council of State and subordinate administrative courts. In Supreme Military Administrative Court all members are military personnel. There are not only military judges, but also high ranking officers of the Armed Forces. According to article 157 of the Turkish Constitution: "The High Military Administrative Court of Appeals shall be the first and last instance court for the judicial supervision of disputes arising from administrative acts and actions involving military personnel or relating to military service, even if such acts and actions have been carried out by civilian authorities. However, in disputes arising from the obligation to perform military service, there shall be no condition that the person concerned be a member of the military body». It also states that: "Members of the High Military Administrative Court of Appeals who are military judges shall be appointed by the President of the Republic from a list of three candidates nominated for each vacant office by the president and members of the Court, who are also military judges, by secret ballot and by an absolute majority of the total number of such members, from among military judges of the first category; members who are not military judges shall be appointed by the President of the Republic from a list of three candidates nominated for each vacant office by the Chief of the General Staff from among officers holding the rank and qualifications prescribed by law. The next rule states that: "The president, chief public prosecutor and head of division of the Court shall be appointed from among military judges according to rank and seniority». It should be added that "The organization and functioning of the High Military Administrative Court, its procedure, disciplinary affairs and other matters relating to the status of its members shall be regulated by law in accordance with the

[4] 9 October 2003, No. 4982.
[5] S. Güran [in:] *Introduction to Turkish Law* edited by T. Ansay, D. Wallace, Ankara 2009, p. 77-78.
[6] *Ibidem,* p. 78.

principles of the independence of the courts and the security of tenure of judges within the requirements of military service».

The second body, the Council of State (*Danıştay*) is the highest administrative court, in its judicial capacity, generally with appellate jurisdiction. When it is required to review administrative cases as a court of first instance, it does so. It performs a function of a court of conflicts charged with the solution of disputes concerning conjunction, competence and venue. The Council of State is also obliged to resolve the conflicts among the judgments of its Chambers and to unify the opinions[7]. The Courts founded at the regions are: administrative courts and tax courts, both of which are courts of first instance with general jurisdiction; and the regional administrative courts. The administrative courts review all administrative cases which are not within the jurisdiction of the Council of State as a court of first instance. The same principle applies to tax courts which review only tax cases. Judgments rendered by single-judge court are only reviewed by the regional administrative courts. These courts also function as courts of conflicts at the regional level and solve problems of competence, venue and matters of conjunction. The Constitutional Court is not competent to hear administrative cases[8].

A rudimentary remedy against illegal administrative acts, regulations and by-laws is an action of annulment (*iptal davası*). When somebody wants to commence an action of annulment the plaintiff should have standing to sue, which means the existence of an adverse effect of the decision on his personal interests, which means existence of a tight link between the plaintiff and the decision brought before the court for review. The Administration`s decision must have an executory nature and final, all administrative remedies must be exhausted, and a sixty-day time limit should not have expired. Since the commencement of this type of action does not immediately suspend the legal effect of the act reviewed except in the tax cases the plaintiff should request a stay order (*yürütmenin durdurulması kararı*). The Constitution has clearly stated the requirements for the issuance of a stay order by the administrative court: "If the implementation of an administrative act should result in damages which are difficult or impossible to compensate for, and at the same time this act is clearly unlawful, then a stay of execution may be decided upon, stating the reasons why» (article 125). A stay order is a temporary remedy. Until the final decision is rendered it has binding and restoring effect[9]. There is another action called *tam yargı davası*, a full remedy action, which is possible to use for administrative acts and actions as well. It can be brought by a person who reproaches Administration with violating some right of his/her thereby entitling him/her to compensation. It is important that a concrete, personal, actual and direct damage should exist in order to commence an action under discussion. It should arise from the act or action of the Administration. There is a sixty-day time limit for bringing the action, the beginning of which depends on the fact whether it is an act or action. Full remedy action is a suit where the liability of the Administration is reviewed; to decide in favour of the plaintiff, the court should find a service fault committed by the Administration or in other cases it should base its judgment on the theory of liability without fault. There is either non-feasance, late-feasance or mal-feasance, because cases of service fault involve some defect, delay or failure in the establishment or operation of the public service in question. Service fault also emerges when mishandling of public affairs has expressed itself in an illegal decision. There is a rule connected with the liability without fault which tells that if something is done even unlawfully but in the general interest, may induce a right to compensation when an exceptional burden falls on one particular person, the plaintiff. Additionally, in some cases the activities of the state, even conducted without fault, may involve a risk. There are two principles which provide the base for holding the Administration liable for damages caused by its acts or actions without fault: first, the elementary principle of equality in carrying public burdens, the second, the principle of equity or social risk. It should be added that there is a joint liability of the Administration and the official in case of combination of service fault with the fault of the official connected with his/her willful misconduct, gross negligence, imprudence and personal, but not

[7] *Ibidem,* p. 79.
[8] http://www.juradmin.eu/en/eurtour/eurtour_en.lasso?page=detail&countryid=30
[9] S. Güran [in:] *Introduction..., op. cit.,* p. 80-81.

severable from service. The person aggrieved has to sue the Administration and collect damages. After that, the administration must sue the official before ordinary court, for the ultimate division of responsibility. In Turkey also occurs a plea of unconstitutionality. The plaintiff can recourse to the Constitutional Court by raising it if administrative decision is in conformity with the Law or Decree Having the Force of Law that is based upon, but the legislation is repugnant to the Constitution. He/her does so in order to get a judgment for the annulment of the administrative act reviewed or for compensation. The plaintiff can raise plea of unconstitutionality before the administrative court where the action for annulment or full remedy action is pending and upon the decision of referral. As a result of this recourse if the Constitutional Court annuls the legislation under review, then the administrative court will proceed and solve the dispute before it according to the judgment of the Constitutional Court[10].

2) Poland

Article 77 of Polish Constitution gives the right to an effective remedy before a tribunal. Judicial control of public administration, concerns legality, conformity with the law of administrative acts or the lack of due activity. It is in the field of ordinary courts of law or of administrative courts. From 1980 to 2004 we had the unique Supreme Administrative Court[11]. Since 2004, we have two levels of administrative courts: regional administrative courts (*wojewódzkie sądy administracyjne*), the Supreme Administrative Court (*Naczelny Sąd Administracyjny* – the supreme court in matters belonging to the competence of administrative courts)[12]. From administrative decisions, from some provisions of procedural administrative law, other official acts of administration from which one is entitled to instrument of appeal, as well as from enacted acts of local law – one is entitled to make a complaint to regional administrative court. From judicial decisions of regional administrative court he/she is entitled to make an appeal to Supreme Administrative Court. In addition, Supreme Administrative Court explains complicated legal problems[13]. Generally speaking, the said court is only a court of cassation, competent to annul decisions of regional administrative courts, but acting within the framework of the cassation complaint, which should be based on violation of substantive law by its erroneous interpretation and/or inappropriate application as well as on violation of the dispositions of the informal law if such violation could have a considerable influence on the court decision. Only in case of nullity of the procedure the Supreme Administrative Court may go beyond the scope of the complaint. The cassation complaint must be elaborated and signed by an advocate and/or a certified legal counsel; such «compulsion to act by an advocate» in the Supreme Administrative Court is a standard solution[14].

Sometimes the judicial control of administrative decisions is conducted by common civil courts and is predicted by law as direct or indirect control. The latter is executed when the opportunity arises to examine a civil or penal case, so to speak incidentally. The former is also kept by the courts of labour and social insurance, which examine instruments of appeal in cases of money from social insurance. Direct court controlling functions are also exercised by the antitrust courts, which control decisions of administration bodies issued mainly in cases from the scope of the antitrust laws that protect consumers` interest[15].

It should be mentioned that the term “administrative act» has different meanings. It can concern only individual acts or even only administrative decisions. There are also two kinds of administrative decisions: first – a bound decision, control of which is not complicated, because

[10] *Ibidem,* p. 81-82.

[11] See more about history: http://www.nsa.gov.pl/index_eng.html. B. Adamiak, J. Borkowski, *Postępowanie administracyjne i sądowoadministracyjne,* Warszawa 2007, p. 73-85.

[12] H. Izdebski, *Introduction to public administration and administrative law,* Liber 2006, p. 94-95.

[13] M. Możdżeń-Marcinkowski, *Introduction to Polish Administrative Law. Wprowadzenie do polskiego prawa administarcyjnego,* Warszawa 2009, p. 138.

[14] H. Izdebski, *Introduction..., op. cit.,* p. 100. See more: W. Chróścielewski, J. P. Tarno, *Postępowanie administracyjne i postępowanie przed sądami administracyjnymi,* Warszawa 2009, p. 470-476.

[15] M. Możdżeń-Marcinkowski, *Introduction..., op. cit.,* p. 138.

there is solely one good decision, conforming to the substantive law and the second – discretionary decision, when the authority may, and is not obliged to take a given solution, so there is a choice among different solutions, or in the basis of their solutions there are imprecise terms. Discretionary decisions *sensu stricto* exclude those based on imprecise terms. As a result of this, evaluation of the legality of the decision require less effort than in cases of strictly discretionary decisions[16].

It should be understood that administration cannot fulfil its tasks without the possibility of using administrative discretion (*uznanie administracyjne, władza dyskrecjonalna*). It is impossible to foresee by the legislative power all life problems and to agree on one, simple solution to it, to be transformed in an administrative decision[17]. Discretion can not become an administrative arbitrariness in a democratic state of law[18].

A choice left to the decision-making authority should be: 1) contained within the legal framework of legal authorisation, 2) limited to freedom expressly granted by the legislative power and 3) conforming with general principles of administrative law. General principles of administrative law, a part of which are principles of administrative procedure are of cardinal importance. Recommendation no. R. (80) 2, from 1980, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe, on Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities concerns administrative discretion *sensu stricto*. The term "discretionary power» is defined as "a power which leaves an administrative authority some degree of latitude as regards the decision to be taken, enabling it to choose from among several legally admissible decisions the one which it finds to be the most appropriate». The said document names several principles to which an administrative authority should stick, when exercising a discretionary power[19].

It is a matter of absolute necessity to control legality of discretionary decisions, though this should be done without taking control of their sense of purpose, in which domain the decisions are to be left to administrative discretion. However, as «an administrative authority, when exercising a discretionary power, does not pursue a purpose other than that for which the power has been conferred», there can be introduced a judicial control of legality, an action which depends on a degree to which an examination of the purpose is regarded as admissible. Such judicial control of legality consists in that respect in examining conformity of the discretionary decision with the purpose of the legislation conferring the discretionary power[20].

In Poland generally we have a general competence clause (*klauzula generalna*) of controlling legality of administrative acts, which is less open to a deeper examination of the purpose than a specific specific competence (*klauzula enumeracyjna*). The distinction between the general competence and the specific competence of administrative courts corresponds, to a certain extent, to the distinction between the two possible powers of administrative courts: to annul simply the questioned act or to decide on the merits of the case. Additionally, this distinction seems to correspond to the distinction of the two following missions of administrative courts: that of protecting public-law rights and that of protecting the legal order or the law. Specific competence is linked rather with the protection of the law and general competence with the protection of rights[21].

[16] H. Izdebski, *Introduction..., op. cit.*, p. 95-96. See also: Z. Duniewska, B. Jaworska-Dębska, R. Michalska-Badziak, E. Olejniczak-Szałowska, M. Stahl, *Prawo administracyjne – pojęcia, instytucje, zasady w teorii i orzecznictwie,* Warszawa 2004, p. 389.

[17] H. Izdebski, *Introduction..., op. cit.*, p. 96. More: Z. Duniewska, B. Jaworska-Dębska, R. Michalska-Badziak, E. Olejniczak-Szałowska, M. Stahl, *Prawo..., op. cit.,* p. 76-85.

[18] See judgement of the Supreme Administrative Court from 11th September 1996, SA/Ka 1543/95, Lex No. 28662 and judement of the Supreme Administrative Court from 23rd September 1996, SA/Ka 1418/95, Lex No. 28721.

[19] See more: H. Izdebski, *Introduction..., op. cit.*, p. 97-98.

[20] *Ibidem,* p. 98.

[21] *Ibidem,* p. 98-99.

Удалов Олег Станіславович
здобувач кафедри економіко-правових дисциплін
Київського національного університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ СТРАХУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

При дослідженні правових питань інвестицій загальноприйнятою є позиція, згідно з якою випадки, коли інвестиціями є кошти з державного і місцевих бюджетів, інвестиційна діяльність більшою мірою регулюється нормами фінансового права. А цивільно-правові чи господарсько-правові відносини виникають уже як вторинні при взятті зобов'язань за угодами, що укладаються на виконання підрядних робіт, надання послуг і придбання необхідних матеріалів та інших матеріальних цінностей.

Державні інвестиції – це частина національного доходу у вигляді коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, що вкладаються у розвиток економіки, відокремлюються від поточного державного споживання з метою підтримки виробництва, соціальної сфери, економічного росту. Державні інвестиції, як правило, вкладаються в пріоритетні сфери економіки, у соціальну і культурну сфери, оборону, важливі державні об'єкти інфраструктуру, охорону навколишнього середовища, у розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, житлове і цивільне будівництво, забезпечення внутрішньої безпеки, сприяння розвиткові науки, техніки, здійснення міжнародних проектів.

Не викликає сумнівів, що особливо в сучасних умовах економічної нестабільності, інвестування державою коштів у названі сфери суспільного життя повинно бути економічно-виправданим. У протилежному випадку мають існувати державні механізми забезпечення, принаймні, мінімізації втрат очікуваних результатів. Серед таких механізмів важливу роль відіграє інститут страхування. Однією з важливих особливостей страхування державних інвестицій можна назвати те, що воно, в залежності від форми власності суб'єкта страхової діяльності, може бути як державне, так і приватне.

Виходячи зі спільності головної мети приватного і державного страхування державної інвестиційної діяльності спробуємо класифікувати "інститут збереження та захисту інвестицій» на види за наступними критеріями:

1. За сферою здійснення та об'єкта інвестування:

- страхування внутрішньогосподарського інвестування. Виходячи з того, що такий різновид інвестування зазвичай виходить за межі поточної діяльності суб'єкта господарювання, а відтак – є більш ризиковим, потребує страхування;
- страхування зовнішньогосподарського інвестування;

2. За місцем розташування об'єктів інвестування:

- страхування внутрішньодержавного інвестування;
- страхування зовнішньодержавного (зовнішньоекономічного) інвестування;

3. За правовими формами:

- страхування корпоративного інвестування (портфельного, фінансового та стратегічного інвестування);
- страхування договірного інвестування;
- страхування змішаного інвестування;

4. За економіко-правовими формами:

- страхування інноваційного інвестування;
- страхування капітального інвестування;
- страхування лізингового інвестування;
- страхування концесійного інвестування;
- страхування інвестування на територіях пріоритетного розвитку, в спеціальних економічних зонах тощо.

Наведена класифікація видів страхування інвестиційної діяльності держави очевидно є невичерпною і не аксіологічною. Крім означених критеріїв класифікації, можуть бути

обрані й інші доповнюючі варіанти. Загалом, дискусійна наукова робота щодо визначення всіх можливих видів страхування державних інвестицій лише позитивно сприятиме формуванню ефективного механізму забезпечення збереження та примноження вкладених у різні сфери життя капіталів.

Харитончик Ирина Дмитриевна
студентка 4-го курса юридического факультета Белорусского государственного университета

РАСШИРЕНИЕ ПОЛНОМОЧИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ В СВЕТЕ НОВОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Конституционный Суд является одним из важнейших государственных институтов в Республике Беларусь. Это единственный орган судебной власти, компетенция которого закреплена непосредственно в Конституции Республики Беларусь.

С 1996 года (после внесения изменений в Конституцию Республики Беларусь на республиканском референдуме 24 ноября 1996 года) компетенция Конституционного Суда оставалась неизменной. Лишь с течением времени возникающие вопросы привели к изданию Декрета Президента Республики Беларусь от 26 июня 2008 «О некоторых мерах по совершенствованию деятельности Конституционного Суда Республики Беларусь» (далее – Декрет).

Декрет расширяет рамки полномочий Конституционного Суда. Например, Конституционный Суд уполномочивается осуществлять обязательный предварительный контроль законов до подписания их Президентом; излагать позицию о конституционности международных договоров – до подписания Президентом нормативных правовых актов о выражении согласия Республики Беларусь на обязательность для нее этих международных договоров; давать официальное толкование декретов и указов Президента, касающихся конституционных прав, свобод и обязанностей граждан, и некоторые другие.

На мой взгляд, одним из важнейших новых полномочий является обязательный предварительный контроль. Однако при первом прочтении сомнения вызывает формулировка «предварительный контроль законов до их подписания Президентом». Если законопроект уже стал законом, будет ли этот контроль предварительным? Для того чтобы ответить на этот вопрос, обратимся к теории конституционного права, а именно к понятиям предварительного и последующего контроля.

Как отмечается в литературе, при предварительном контроле акт проверяется до его вступления в силу (закон – до санкционирования и промульгации, но уже после принятия парламентом). Последующий контроль распространяется в принципе на действующие, по крайней мере, официально опубликованные, акты.

Таким образом, становится понятным разграничение предварительного и последующего контроля на различных стадиях законодательного процесса. После принятия законопроекта Парламентом Республики Беларусь он становится законом, однако вступит в силу только после подписания его Президентом Республики Беларусь. В соответствии с частью шестой ст. 100 Конституции, принятый Парламентом закон передается Президенту на подпись. В свою очередь Президент имеет 2 недели на подписание закона либо на возвращение его в Парламент с замечаниями. В течение всего этого времени может осуществляться предварительный контроль закона. Таким образом, уже после подписания закона Президентом будет осуществляться последующий контроль, независимо от времени вступления его в силу (через 10 дней после его официального опубликования либо с даты, указанной в самом законе).

Из всего вышесказанного можно сделать выводы, что рассматриваемый Декрет Президента Республики Беларусь не только значительно расширяет полномочия

Конституционного Суда, являясь значимым шагом в развитии Конституционного Суда, но также подтверждает конституционный принцип разделения властей и возможность ветвей власти контролировать друг друга.

Использованные источники:

1. *Конституция Республики Беларусь с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г. // Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь. 1999. №1*
2. *О судоустройстве и статусе судей: Кодекс Республики Беларусь от 29.06.2006 г. №139-з // Консультант Плюс: Беларусь, Технология 3000 [Электронный ресурс]/ ООО «ЮрСпектр», Национальный Центр Правовой Информации Республики Беларусь.*
3. *О Конституционном Суде Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 30.03.1994 г., в ред. Закона от 03.11.2005 г. // Ведомости Верховного совета Республики Беларусь, 1994г., №15, ст. 220; Ведомости Национального собрания Республики Беларусь, 1997г., №25-26, ст. 465*
4. *О Национальном собрании Республики Беларусь: Закон Республики Беларусь от 8 июля 2008 г. № 370-З // Консультант Плюс: Беларусь, Технология 3000 [Электронный ресурс]/ ООО «ЮрСпектр», Национальный Центр Правовой Информации Республики Беларусь.*
5. *О некоторых мерах по совершенствованию деятельности Конституционного Суда Республики Беларусь: Декрет Президента Республики Беларусь от 26 июня 2008 г. № 14 // Консультант Плюс: Беларусь, Технология 3000 [Электронный ресурс]/ ООО «ЮрСпектр», Национальный Центр Правовой Информации Республики Беларусь*

Цимбалістий Тарас Олегович
кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного,
адміністративного і міжнародного права Юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституція України (ст. 147) визначає Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні. Відповідно до ст. 2 Закону “Про Конституційний Суд України», завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції як Основного Закону на всій території України. Виконання цього завдання здійснюється шляхом реалізації Конституційним Судом своїх повноважень.

Правова природа Конституційного Суду України розкривається через з’ясування особливостей його статусу. Ці особливості полягають у наступному.

1. Конституційний Суд здійснює спеціалізований конституційний контроль як самостійний вид державної діяльності. Цим зумовлено місце Конституційного Суду в системі правової охорони Конституції України взагалі і конституційного контролю зокрема. Як відомо, Конституційний Суд є не єдиним органом в цій системі, адже відповідні контрольні повноваження здійснюють Президент України, Верховна Рада. Проте лише Конституційний Суд є спеціалізованим органом конституційного контролю.

2. Конституційний Суд України є судовим органом держави, адже віднесені до його компетенції питання він вирішує в порядку судової процедури.

3. Відповідно до Конституції України (ст. 147) Конституційний Суд України є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. В теорії права юрисдикцію розглядають як сукупність повноважень відповідних органів щодо розгляду і вирішення правових спорів, правової оцінки діянь суб’єктів права і застосування відповідних санкцій. Отже, визначення Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції означає, що це

єдиний в державі орган, який уповноважений вирішувати питання конституційності відповідних правових актів та інші справи, віднесені до його виключної компетенції.

4. Лише Конституційний Суд України здійснює офіційне і загальнообов'язкове тлумачення Конституції і законів України. Цим самим Конституційний Суд України формує конституційно-правову доктрину, визначає напрямки розвитку законодавства, заповнює прогалини в праві, а отже - до певної міри і у відповідних межах Конституційний Суд України творить право.

5. Особлива роль належить Конституційному Суду України в системі стримувань і противаг. Необхідність здійснення в Україні державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову закріплено в ст. 6 Конституції України. Це – один із найбільш важливих принципів організації державної влади. Отже всі три гілки влади є самостійними, кожна з них діє в межах своєї компетенції, визначеної Конституцією та законами України. Важливим фактором узгодження їх діяльності є відповідні засоби стримувань і противаг, які мають урівноважувати усі три гілки державної влади. Одним із таких засобів є діяльність Конституційного Суду України. Вирішуючи суперечки між органами державної влади Конституційний Суд виступає як орган примирення і компромісу, як гарант політичного миру і стабільності у суспільстві і державі, як охоронець конституційного ладу держави.

6. Рішення Конституційного Суду України виносяться від імені України, діють на всій її території, мають загальнообов'язкову юридичну силу і можуть бути подолані лише шляхом прийняття нової Конституції чи внесення змін до існуючої. Тим самим юридична сила рішень органу конституційної юстиції прирівняна до юридичної сили конституції.

7. В підсумку, Конституційний Суд відіграє головну роль у забезпеченні верховенства і прямої дії Конституції України на всій території держави і стосовно до всіх суб'єктів права.

Говорячи про місце Конституційного Суду України у механізмі держави необхідно відзначити, що він посідає особливе місце у системі поділу влади, що закріплена в Конституції України. Будучи органом судової влади, Конституційний Суд України за своїм статусом належить до системи вищих органів державної влади, знаходиться на рівні таких інститутів державної влади, як глава держави, парламент, уряд. За певними ж ознаками Конституційний Суд України стоїть вище цих органів, адже через здійснення конституційного правосуддя він може впливати на їх діяльність шляхом вирішення справ про конституційність виданих ними актів, офіційного і загальнообов'язкового тлумачення Конституції і законів України.

Досить цікавим є питання про здійснення Конституційним Судом України політичної функції, взаємозв'язок права і політики в діяльності Конституційного Суду України. Дане питання досить складне, а тому відповідь на нього не може бути однозначною.

З одного боку, варто зважити на те, що сама Конституція є не лише правовим, але й політичним документом. Вона є найбільш концентрованим виразом політики. А тому, здійснюючи правову охорону Основного закону, Конституційний Суд діє як політико-правовий інститут і до певної міри стає учасником політичних процесів в державі. Особливо яскраво це проявляється на фоні протистоянь між вищими органами державної влади.

Разом з цим, очевидним є те, що будь-яка політична діяльність є несумісною з діяльністю як судів загальної юрисдикції, так Конституційного Суду України (його суддів). Але Конституційний Суд є своєрідним учасником політичних процесів, і зумовлено це його правовою природою, завданнями і місцем у механізмі держави. Мова йде про те, що Конституційний Суд не повинен бути активним учасником політичних процесів у державі. Розглядаючи справи, які носять яскраво виражений політичний характер, Суд повинен залишатися стороннім арбітром, третейським суддею. Тобто вирішуючи ту чи іншу справу, Конституційний Суд повинен виходити не з політичних міркувань, а засновувати свою позицію виключно на положеннях Конституції України.

Таким чином Конституційний Суд повинен бути аполітичним органом, а політичні питання, які стають предметом його діяльності, вирішувати з точки зору права, а не політичної доцільності.

Все це дає підстави говорити про особливу правову природу діяльності Конституційного Суду України як органу державної влади. При цьому можна виділити два аспекти його діяльності: з одного боку її змістом є здійснення конституційного контролю, з іншого – відповідні повноваження реалізуються Конституційним Судом України як органом судової влади у формі конституційного судочинства.

Циц Сергій Віталійович
начальник юридичного відділу апарату
Хмельницької обласної державної адміністрації

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПОСАД ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Дослідження й удосконалення правового регулювання інституту державної служби неможливі без уточнення змісту поняття «посада». Адже характерною особливістю організаційної структури державно-правових різновидів соціальних систем є те, що вона постає перед нами як структура соціальних позицій (посад); посада - первинний осередок, вихідна організаційно-структурна одиниця державних органів, державних підприємств, установ, організацій, що визначає службове місце й становище учасників управлінського процесу. Посада є першоелементом, «цеглинкою» органу державної влади, і важливим інститутом державної служби. Тобто посада - одна з ознак організаційного та правового положення державного службовця.

Поняття «посада» широко використовується в юридичній, соціологічній та соціально-психологічній літературі. Висунуто надзвичайно багато визначень даного поняття. Кожне з яких визначає специфіку підходу автора до визначеної проблематики. Часто використовуються два підходи: деонтологічний та рольовий. При деонтологічному підході посада визначається як сукупність тих дій та операцій, які повинні виконуватись людиною на робочому місці. При рольовому підході посада визначається як встановлена певним чином соціальна (службова) міра впливу, яку повинна виконувати людина в державному органі, підприємстві, установі, організації [3, с. 137].

В основі розробки систем державної служби лежить метод класифікації посад. Розвиток системи класифікації посад веде до встановлення рангової структури та компенсаційних рівнів для державних службовців.

Класифікацію посад визначають як «організацію робочих місць на підприємстві в групи чи класи на основі посадових обов’язків, відповідальності та вимог до кваліфікації» [4, с. 70]. Продумана та дієва система класифікації посад державних службовців поєднує організаційну структуру та розподіл обов’язків зі стратегічними та операційними (робочими) планами та пріоритетами організації. Ці обов’язки визначаються з метою досягнення очікуваних результатів, і підтримуються на рівні планів організації. Класифікація є основою для виконання інших функцій управління людськими ресурсами, закладаючи підґрунтя для порівняльних досліджень, необхідних для обґрунтування встановлення розмірів оплати праці державних службовців, для визначення кваліфікацій чи компетенцій при наборі та просуванні, навчанні та розвитку, для встановлення цілей при оцінці роботи та для управління діяльністю державних службовців. Класифікація посад також дозволяє визначити кар’єрний шлях для працівників, що є важливим засобом утримання працівників на державній службі [4, с. 73].

Є два підходи до розробки класифікації посад. Це - визначення рангу посади та визначення рангу особи. В Україні використовується підхід визначення рангу посад. Згідно з цим підходом, посади класифікуються відповідно до посадових обов'язків.

Класифікація посад державних службовців на території України здійснюється на основі віднесення їх до категорій (стаття 25 Закону України «Про державну службу»[1]), існує сім категорій посад державних службовців. Кожна категорія має певний перелік посад. Чинним законодавством (Закон України «Про державну службу»[1], постанова Кабінету Міністрів від 4 квітня 1996 р. № 658 [2]) передбачено присвоєння державним службовцям, які займають адміністративні посади, одного з п'ятнадцяти рангів державних службовців залежно від займаної посади, кваліфікації та результатів роботи.

Сьогодні система класифікації в Україні недостатньою мірою пов'язана з навчанням.

Оцінкою діяльності чи кар'єрним зростанням державних службовців. Нерозвиненість системи класифікації обмежує здатність окремих органів державної влади пристосовуватися до динамічної зміни умов, в яких вони працюють, в тому числі - до їхніх пріоритетів та цілей. Вимоги законодавства щодо встановлення категорій посад службовців та присвоєння службовцям рангів у межах відповідних категорій майже не залишають простору для пристосування до спеціальних чи особливих організаційних потреб цих органів влади.

Можна визначити проблематику на місцевому рівні:

- на рівні районних державних адміністрацій маленька кількість кадрів (100-110), що не дозволяє адекватно виконувати покладені на них функції;
- не сприяє роботі з персоналом відсутність чіткої вертикалі область-район;
- постійні реорганізації на рівні районних державних адміністрацій (створення нових підрозділів, які протягом року працюють без затвердженого Положення) створюють проблеми роботи з персоналом;
- незначний штат кадрових служб. По-перше, на місцевому рівні штат працівників, відповідальних за роботу з кадрами складається з однієї особи, яка не завжди фізично може встигнути оформити документальний супровід проходження державними службовцями своєї служби відповідно до чинного законодавства. По-друге, кадрові служби місцевих державних адміністрацій не можуть собі дозволити мати в своїх штатах психологів та соціологів;
- негнучка система класифікації посад особливо є відчутною на місцевому рівні -на рівні сьомої категорії посад, яка не дозволяє розрізнити ролі та рівні відповідальності (спеціаліст і керівник на рівні районної державної адміністрації мають сьому категорію та відповідно однакові умови праці). Яскравим прикладом негнучкості є ситуація, яка складається в усіх без винятку місцевих державних адміністраціях на території України, а саме: особа працює на посаді головного спеціаліста певного відділу місцевої державної адміністрації вже більше 10 років, але у зв'язку із політичною складовою формування верхівки відділів, вона позбавлена можливості просування по кар'єрній піраміді та отримання більш високого рангу;
- існує залежність конкурсних комісій установ на місцевому рівні від думки керівника;
- вимоги Довідника типових професійно-кваліфікаційних характеристик посад державних службовців не завжди можна застосувати на практиці, особливо на районному рівні (вимоги до стажу роботи на посади спеціалістів). Тобто планка прийняття на роботу є дещо завищеною в сучасних умовах політичної та економічної кризи.
- як підтвердження вищезазначеного пункту, через низьку оплату праці проблематичним є залучення фахових спеціалістів на державну службу на місцевому рівні.

Тому, на нашу думку, необхідно розробити та закріпити на законодавчому рівні новий підхід до класифікації посад на державній службі, який ґрунтується на функціях, що їх виконують державні службовці, а не на правовому статусі органів влади, та який включатиме організаційну структуру, нову методологію опису посадових обов'язків та розроблення настанов щодо стандартів класифікації для оцінювання відносної вартості всіх нових та/або існуючих посад на державній службі.

Цей новий підхід буде включати опис структури організацій та посад, написання посадових інструкцій, орієнтованих на результати, які співвідносяться з цілями організації, зі складністю, рівнем відповідальності та обсягом зусиль, необхідних для виконання роботи. Він також включатиме використання стандарту класифікації або настанов, які встановлюють цілі та послідовні критерії, що повинні використовуватися для визначення посадових обов'язків та відносної вартості усіх робіт в системі державної служби.

***Використані джерела*:**

1. *Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 року № 3723 // http://portal.rada.gov.ua*
2. *Про затвердження Положення про ранги державних службовців: постанова Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1996 року № 658 // http://portal.rada.gov.ua*
3. *Государственная гражданская служба: учебник/В.Д.Граждан. -2-е изд., перераб. и доп.- М.:КНОРУС, 2007.496 с.*
4. *Малиновський В.Я. Державна служба: теорія і практика. Навчальний посібник. - К: Атака, 2003.- 160 с.*

Чвалюк А.М.

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри адміністративного і кримінального права та процесу

Донецького університету економіки і права

КОРИСНІСТЬ «РУЙНІВНИХ» ПРОЦЕСІВ У ПРАВОВІЙ НАУЦІ

У попередніх своїх працях [1, 2] нами було запропоновано залучення до бюджетної системи України такого принципу як «дестракційність», але недостатньо обґрунтовано необхідність його застосування та межі дії. Природно, що ознайомившись з нашими публікаціями, такі вчені як О.Ю. Бакаєва та О.А. Музика-Стефанчук висловили свої зауваження відносно: необхідності додаткового обґрунтування доцільності введення такого принципу бюджетної системи; доречності насаджувати вітчизняне законодавство та науку іншомовними словами, якщо в українській мові є їх переклад; створення зрозумілої термінології законодавства для правозастосувачів, які можуть і не володіти англійською мовою; порядку дії цього принципу; прикладів його застосування в юридичній науці та практиці.

Також, у наукових колах, виникли суперечки щодо питання, чи є дестаркційність принципом взагалі, у зв'язку з тим, що принципи – це основні засади, керівні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права. У зв'язку з цим з'явилися сумніви щодо вищої імперативності принципу дестракційності та його відповідності іншим наведеним ознакам.

Вищезазначені зауваження носять конструктивний характер й дозволили нам доопрацювати власне дослідження та більш повно обґрунтувати доцільності введення такого принципу бюджетної системи як дестракційність. Результати цієї роботи ми й спробуємо довести до наукової громадськості, щоб попередити наступні полеміки.

Використання для назви принципу дестракційності англійського слова обґрунтовується тим, що спочатку, як прийнято у науці, ми спробували застосувати латинську мову, але отримана транскрипція «дестракціонність» виявилась немилозвучною для української мови, а оригінальна назва – принцип «руйнування», погано сприймався, визиваючи асоціації з теорією «хаосу». Тоді нами було обрано англійське слово destruction – руйнування, яке на нашу думку є оптимальним для назви зазначеного принципу.

Принцип дестракційності було створено для противаги принципу емерджентності запропонованого Ю.В. Пасічником, що передбачає еволюційність функціонування бюджетної системи з урахуванням тих обставин, що нові якості бюджетної системи формуються на базі старих, поступово набуваючи нових рис (ознак, характеристик) тощо [3, с. 135]. Але там, де є творення, існує і руйнування. Тому у зв'язку з переходом від адміністративно-командної системи СРСР до формування сучасної концепції права України, наука та законодавство наповнюються новими термінами та категоріями, які співіснують разом з застарілими замість того щоб замінити їх. Тому для своєчасного удосконалення та оновлення законодавства і пропонується використання принципу дестракційності, сутність якого полягає у знищенні застарілих, непотрібних для бюджетної системи якостей, які більше не використовуються й поглинені новими, найдосконалішими якостями (ознаками, характеристиками).

Щодо прикладів застосування принципу дестракційності у юридичній науці та практиці, то їх безліч. Так, у зв'язку з декриміналізацією, з науки та практики було виключено термін «спекуляція», вже тривалий час не використовується категорія «рецидивіст» тощо. Також можна згадати, що в Україні кілька років існував «судейський суд», бо слово «арбітр» з багатьох мов перекладається як суддя. І тільки у 2001 році Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд» слово «арбітражний» у відповідних відмінках було замінено словом «господарський» у відповідних відмінках. Такі приклади наявні і в фінансовій сфері. Так, в науці давно розмовляють про так звані публічні фінанси, але в чинному законодавстві навіть тоді коли йдеться як про державні фінанси так і про місцеві вживається термін «державні фінанси», що не зовсім правильно. Звідси необхідність введення в чинне законодавство нового поняття.

Дія цього принципу має полягати у постійному моніторингу чинного законодавства та законопроектів задля вчасного усунення термінів та категорій які вже втратили своє смислове навантаження, замінені сучасними (поширеного використання) синонімами, зокрема у наслідку євроінтеграційних прагнень України тощо.

Ми згодні, що принцип дестракційності не є повноцінним принципом у повному розумінні цієї категорії, але він виступає у якості певної закономірності, яка існує у різних сферах, а отже має право на використання у юридичній науці.

***Використані джерела*:**

1. *Чвалюк А. М. Характеристика принципів бюджетної системи України / А. М. Чвалюк / Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: зб. наук. пр. – Донецьк.: ДЮІ. – № 3. – 2006. – С. 257-268.*
2. *Чвалюк А. М. Проблематика принципів бюджетної системи України: матеріали міжн. наук.-практ. конф. [«Розвиток господарсько-правового забезпечення сучасної економіки»], (Донецьк, 27 жовт. 2006 р.). – Ч.1. – Донецьк: ДЮІ ЛДУВС, 2006. – С. 99-102.*
3. *Пасічник Ю. В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні: монографія. / Ю. В. Пасічник. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток ЛТД», 2005. – 642 с.*

Шагурова Светлана Борисовна
соискатель кафедры конституционного и муниципального права Саратовского государственного университета им. Н.Г. Чернышевского

ПРОБЛЕМЫ СООТНОШЕНИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ КАТЕГОРИЙ «ОБЯЗАННОСТЬ» И «ПРАВА И СВОБОДЫ» КАК ЭЛЕМЕНТОВ ОСНОВ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ЛИЧНОСТИ

Положение любого человека в обществе и государстве наиболее полно может быть охарактеризовано через понятие правового статуса личности, в котором отражаются «все основные стороны юридического бытия индивида: его интересы, потребности, взаимоотношения с государством, трудовая и общественно-политическая деятельность, социальные притязания и их удовлетворение»-[1, с. 200]. Правовой статус личности складывается из прав, свобод и обязанностей, закрепленных различными правовыми актами, но основы этого статуса в любом государстве устанавливаются конституцией. Отметим, что в текстах конституций главы (разделы) о статусе личности расположены в начале текста основного закона. По мнению Т.Я. Хабриевой и В.Е. Чиркина это объясняется тем, что именно человек, его права и свободы, являются высшей ценностью общества и государства, именно человек является основой общества и государства, именно он «образует коллективы и общество, создает государство»-[2, с. 115]. Если глава о статусе личности является одной из последних в конституции, то, по мнению С.А. Авакьяна, это может свидетельствовать о неуважении к личности – [3, с. 156].

Рассматривая соотношение категорий «обязанности» и «права и свободы человека и гражданина», составляющих правовой статуса личности, мы сталкиваемся с лаконичностью регламентации обязанностей по сравнению с достаточно подробным и детальным регулированием основных прав и свобод личности. На наш взгляд закрепление некоторых обязанностей на конституционном уровне – это скорее правило, чем исключение. Л.Д. Воеводин отмечает, что «…закрепление в конституциях основных обязанностей человека и гражданина является следствием одного из основополагающих конституционных принципов статуса личности – сочетание индивидуальных интересов личности и интересов других лиц, общества и государства» - [4, с. 34-35].

Т.Я. Хабриева и В.Е. Чиркин справедливо указывают на то, что конституционные обязанности просто перечисляются в Основных законах. Ученые предполагают, что «в конституциях могла бы быть более широкая адресная формулировка: об обязанностях человека и гражданина по отношению к обществу, государству, коллективам, другим лицам» -[5, с. 133]. Анализ текста Конституции РФ 1993 г. подтверждает наше убеждение в формальности закрепления обязанностей, проявленной российским законодателем. Н.И. Матузов констатирует: «обязанности граждан отражены весьма слабо» -[6, с. 236], в чем с ним солидарны А.Н. Головистикова и Л.Ю. Грудцына-[7, с. 85].

Как мы видим нормы об обязанностях граждан в основном законе нашей страны не выделены в качестве отдельной главы. Не упомянуто о них и в названии главы второй (как это было в последней редакции Конституции (Основного закона) РФ 1978 г.[8]), хотя статьи об обязанностях в главе второй Конституции РФ есть. Как считает Е.И. Козлова «данный подход можно объяснить тем, что конституционное провозглашение прав и свобод человека и гражданина является центральной самостоятельной функцией основного закона» - [9, с. 182]. «Отсутствие широкого перечня конституционных обязанностей вызвано традицией закреплять в конституциях прежде всего права и свободы, установлением универсальной конституционной обязанности граждан соблюдать Конституцию РФ и законы (ч.2 ст.15), акцентированием внимания на закреплении наиболее социально значимых обязанностей человека и гражданина», рассуждает в связи с этим В.В. Невинский [10, с. 148].

Для сравнения мы обратились к конституциям зарубежных стран, в результате чего обнаружили, что в названиях глав, посвященных статусу личности, достаточно часто содержится термин «обязанности», например, часть первая Конституции Италии 1947 г.

называется «Права и обязанности граждан» - [11, с. 104], часть первая Конституции Португалии 1976 г. – «Основные права и обязанности» [12, с. 751], раздел первый Конституции Испании 1978 г. - «Об основных правах и обязанностях» [13, с. 52], часть вторая Конституции Турции 1982 г. – «Основные права и обязанности» [14, с. 224], глава вторая в Конституции Болгарии 1991 г. – «Основные права и обязанности граждан» [15, с. 398], часть вторая в Конституции Румынии 1991 г. – «Основные права, свободы и обязанности» [16, с. 65].

Подводя итог выше сказанному, отметим, что обязанностям как одному из составляющих элементов правового статуса личности по сравнению с другим элементом - правами и свободами человека и гражданина уделено мало внимания. Все проблемные области, касающиеся соотношения указанных категорий находят свое отражение в Конституции РФ 1993 г. Формальность перечисления, недостаточная конкретизация, доминирование прав и свобод человека и гражданина по сравнению с обязанностями дает огромное поле деятельности для законодателя и ученых-правоведов, в первую очередь конституционалистам, для масштабных разработок содержания конституционных обязанностей.

Использованные источники:

1. *Теория государства и права. Курс /Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Саратов. 1995.*
2. *Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции. – М.: Норма, 2005.*
3. *В структуре конституции могут отражаться порой оценки и воззрения тех, кто предлагает стране новый основной закон. К примеру, размещение в Конституции СССР 1936 г. главы об основных правах и обязанностях граждан ближе к концу ее текста (это гл.10, а всего 13 глав в данном Основном Законе) не случайно. Это как бы одно из отражений неуважения к личности, сложившегося в государстве, ставшем к тому времени тоталитарным» / Авакьян С.А. Конституционное право России: Учебный курс. – 2-е изд., перераб. и доп. – В 2 т. Т.1. – М.: Юристъ, 2006.*
4. *Хабриева Т.Я., Чиркин В.Е. Теория современной конституции. – М.: Норма, 2005.*
5. *Теория государства и права. Курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. Саратов. 1995.*
6. *Головистикова А.Н., Грудцына Л.Ю. Права человека. Учебник. М., 2008.*
7. *Глава 6 «Обязанности граждан Российской Федерации».*
8. *Козлова Е.И., Кутафин О.Е. Конституционное право России: Учебник. М., 2007.*
9. *Конституционное право России. Учебник / Отв.ред. А.Н. Кокотов и М.И. Кукушкин. М., 2007*
10. *Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России. Учебное пособие. М., 1997.*
11. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*
12. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*
13. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.2 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*
14. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.3 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*
15. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.1 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*
16. *Конституции государств Европы: В 3 т. Т.3 / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: Издательство НОРМА, 2001.*

Шепєта Олена Василівна
здобувач Національної академії Служби безпеки України

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЗАКОНІВ У СИСТЕМІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТЕХНІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНІ

Однією зі складових процесу побудови системи технічного захисту інформації (ТЗІ) є створення ефективної нормативної бази [1, С.358].

Зростання рівня загроз для інформації обумовлює необхідність робіт з удосконалення вже наявної нормативної бази і розробки проектів нових нормативних документів. Першим кроком на шляху підвищення ефективності нормативно-правового регулювання сфери технічного захисту інформації має стати дослідження та класифікація системи нормативних актів, що регулюють ТЗІ в Україні. Однією зі складових цієї діяльності є визначення ролі та місця законів у системі нормативного регулювання.

Закон, як відомо, має найвищу юридичну силу в системі нормативно-правових актів країни [2, С.88]. Саме закони є основним джерелом і формою права, а законодавство – пріоритетною формою здійснення державної влади і правотворчості [3, С.20]. Будь-який інший правовий акт приймається на основі, на виконання і відповідно до закону [4, С.43]. Закони, у свою чергу, мають бути спрямовані на реалізацію основних положень Конституції України [5, С.24].

Враховуючи викладене, можемо дійти висновку, що правові основи функціонування системи технічного захисту інформації, які містяться у Конституції України, знаходять свій розвиток у законах та підзаконних нормативних актах, що визначають функції та завдання державних і недержавних суб'єктів системи ТЗІ, конкретизують конкретні напрями діяльності у досліджуваній сфері тощо.

Отже основою системи нормативно-правових документів з питань технічного захисту інформації є Конституція України.

На наступному рівні розташовані Закони України: «Про інформацію», «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» тощо. До даної групи входить також Кодекс України про адміністративні правопорушення, який містить, крім інших, ст. 188-31 «Невиконання законних вимог посадових осіб органів Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України», ст. 212-2 «Порушення законодавства про державну таємницю» (п. 9 «Невиконання норм і вимог криптографічного та технічного захисту секретної інформації, внаслідок чого виникає реальна загроза порушення її конфіденційності, цілісності і доступності») та ст. 164 (у частині правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає Держспецзв'язку). Вказані статті містять перелік порушень у галузі ТЗІ, за які винні особи можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності, відповідно до вимог ст. 254 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Положення чинного законодавства знаходять свій розвиток у системі підзаконних нормативно-правових актів органів державної влади, що видаються останніми відповідно до їх компетенції, функцій, прав і обов'язків

З урахуванням викладеного, у ході класифікації усього загалу нормативних документів, якими урегульовується ТЗІ в Україні, на першому рівні слід розмістити Конституція України, як основний Закон, якому мають відповідати, в тому числі, і міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України.

Другий рівень складають угоди України з іншими державами з питань ТЗІ, ратифіковані Верховною Радою України, а також закони України. Причому положення, закріплені в міжнародних угодах, знаходять свій розвиток у відповідній законодавчій базі, оскільки зазвичай такі угоди носять узагальнений характер і вимагають певної деталізації.

Нарешті на більш нижчих рівнях розташовані укази Президента України; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; накази Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, зареєстровані в Міністерстві Юстиції України; державні стандарти України; міжвідомчі нормативні документи системи технічного захисту інформації України (НД ТЗІ); внутрішні накази, розпорядження та вказівки, що урегульовують питання організації технічного захисту інформації на відомчому рівні.

***Використані джерела*:**

1. *Бервено С. Л. Деякі питання нормативно-правового забезпечення діяльності підрозділів технічного захисту інформації Міністерства внутрішніх справ України / С. Л. Бервено // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності. — К.: Київський нац. ун-т внутр. справ. — 2006. — С. 358-367.*
2. *Демків Р. Роль закону в нормативно-правовому регулюванні діяльності міліції України / Р. Демків // Право України. — 2006. — № 8. — С. 88—91.*
3. *Алексеев С. С. Теория права / Сергей Сергеевич Алексеев. — М. : БЕК, 1995. — 320 с.*
4. *Монастирський Д. А. Історичні витоки сучасного розуміння закону в Україні / Д. А. Монастирський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. — 2004. — № 1-2. — С. 36—44.*
5. *Колодій А. М., Халюк С. О. Ефективність дії законів в Україні / А. М. Колодій, С. О. Халюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. — 2003. — № 2. — С. 23—29.*

Шиманська Ірина Станіславівна
студентка магістратури другого року навчання
Хмельницького університету управління та права

АКТИ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Виконавчу владу в областях, районах, районах Автономної Республіки Крим, у містах Києві та Севастополі здійснюють обласні, районні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Правовий статус місцевих державних адміністрацій встановлюється Конституцією України, Законом України «Про місцеві державні адміністрації» та іншими законодавчими актами.

Місцеві державні адміністрації у своїй діяльності керуються Конституцією України, цим та іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади вищого рівня, а районні державні адміністрації в Автономній Республіці Крим - також рішеннями та постановами Верховної Ради Автономної Республіки Крим, рішеннями Ради міністрів Автономної Республіки Крим, прийнятими у межах їх повноважень.

На виконання Конституції України, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, власних і делегованих повноважень голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники управлінь, відділів та інших структурних підрозділів - накази.

Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій, прийняті в межах їх компетенції, є обов'язковими для виконання на відповідній території всіма органами, підприємствами, установами та організаціями, посадовими особами та громадянами.

Правові акти місцевих органів виконавчої влади є одним із засобів здійснення місцевими державними адміністраціями своїх завдань та функцій. За допомогою актів місцевих державних адміністрацій реалізується їх компетенція, а також регулюються відносини

адміністрації з іншими державними органами, підприємствами, установами, організаціями, органами місцевого самоврядування та громадянами.

Відділи та управління місцевих державних адміністрацій діють у межах компетенції відповідної держадміністрації, але наділені власними державно-владними повноваженнями, для реалізації яких мають право приймати акти управління у вигляді наказів керівників відділів чи управлінь (ст. 6 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»).

Сутність, зміст та значення правових актів відділів та управлінь, як і інших управлінських рішень, є однією з не вирішених повністю проблем. Акти відділів та управлінь спрямовані на встановлення, зміну, відміну правових норм, або виникнення, зміну, припинення індивідуально-визначених правовідносин.

Правові акти, що приймаються відділами та управліннями у процесі реалізації покладених на них завдань та функцій, містять ряд специфічних ознак і властивостей, що дозволяють їх відрізнити від інших актів.

Однією з властивостей актів відділів та управлінь є їх вольовий характер. Правові акти відділів та управлінь виступають зовнішнім виявленням волі, яка направлена на створення певних юридичних наслідків. В усіх випадках воля, яка виражена в актах відділів та управлінь, є державною. Ці акти приймаються у процесі реалізації державної влади. Приймаючи правові акти, керівники відділів та управлінь виступають носіями державно-владних повноважень, під якими ми розуміємо забезпечені законом вимоги уповноваженого суб'єкта щодо поведінки і діяльності фізичних чи юридичних осіб. Звідси і випливає владний характер та обов'язковість приписів, наказів керівників відділів та управлінь держадміністрацій.

Акти відділів та управлінь держадміністрацій мають відповідну юридичну силу. Ієрархія державних органів визначає ієрархію правових актів. Звідси їх співвідношення полягає в тому, що юридична сила актів відділів та управлінь залежить від місця, ролі і значення цих органів як у системі адміністрації, так і в системі відповідних міністерств. Вона вища за юридичну силу актів однойменних органів нижчого рівня, але менша за юридичну силу актів вищих органів державної влади та управління. Так, накази керівника управління житлово-комунального господарства обласної держадміністрації не повинні суперечити Конституції України, актам Президента України, Кабінету Міністрів України, наказам Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України, розпорядженням голови відповідної обласної держадміністрації.

Юридична сила правових актів відділів та управлінь має галузеву направленість. Ця особливість актів обумовлена їх змістом, питаннями, які в них вирішуються, межами галузі. Галузева спрямованість визначається тим, що акти відділів та управлінь встановлюють, змінюють, відміняють правила поведінки в конкретних галузях управління або встановлюють суб'єктивні права і обов'язки певних осіб, беручи до уваги особливості конкретного предмету. У зв'язку з галузевими межами своєї юридичної сили ці акти фактично не можуть породжувати юридичні наслідки в інших галузях. Суб'єктивні межі юридичної сили означають, що дія актів відділів та управлінь розповсюджується тільки на однойменні органи нижчого рівня, підлеглі підприємства, установи, організації, тільки на тих осіб, права і обов'язки яких безпосередньо визначені в даному акті. Необхідно додати, що крім суб'єктивної і галузевої меж юридичної сили, акти відділів та управлінь мають територіальну обмеженість, тобто вони є обов'язковими тільки на території певної області чи району.

Обов'язковість також є важливою особливістю актів відділів та управлінь, що є виразом їх юридичної сили. Вони обов'язкові для виконання підвідомчими підприємствами, організаціями, установами. Обов'язковість волевиявлення є одним з елементів владного повноваження і полягає в можливості відділів та управлінь забезпечити реалізацію правового акту не тільки методом переконання, регулювання, але й за допомогою державного примусу'.

Крім того, приписи правових актів відділів та управлінь обов'язкові для виконання і самими відділами та управліннями. Так, згідно з Типовим положенням «Про управління житлово-комунального господарства обласної державної адміністрації» начальник управління організовує і контролює виконання наказів. Організація виконання і перевірки виконання — головні елементи державно-владних повноважень органів держави. За необхідності змінити чи скасувати раніше прийнятий правовий акт, відділи та управління зобов'язані дотримуватись встановлених вимог щодо порядку видання чи скасування актів. Таким чином, обов'язковість розглядуваних актів має двосторонній характер, бо вони підлягають виконанню як органами, підприємствами, установами, організаціями, громадянами, яким вони адресовані, так і самими відділами та управліннями, що прийняли ці акти.

На основі визначених особливостей правових актів відділів та управлінь можна констатувати, що вони є обов'язковими приписами, наділені державно-владними ознаками, мають галузеву спрямованість та обов'язкові для виконання усіма підвідомчими об'єктами.

Накази керівників відділів та управлінь місцевих державних адміністрацій істотно впливають не тільки на здійснення функцій і завдань місцевих органів виконавчої влади, але й на виконання завдань та функцій, поставлених перед державою взагалі. Адже правові акти відділів та управлінь держадміністрацій видаються для здійснення безпосереднього керівництва господарським, соціально-культурним та адміністративно-політичним будівництвом відповідних територій. Таким чином, правові акти відділів та управлінь є основним засобом реалізації державних повноважень на місцевому рівні, посідають центральне місце в системі організаційних та правових засобів здійснення місцевої і регіональної влади

Шостак Вікторія Андріївна
студентка 4-го курсу
Рівненського інституту Київського університету права НАН України

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ ЕТАП РЕФОРМУВАННЯ

Рівень розвитку демократії у будь-якій країні визначається можливістю її громадян брати участь у державному житті, реально впливати на внутрішню і зовнішню політику держави, процеси державного будівництва, законотворення, інші важливі процеси, що відбуваються у різних сферах і галузях багатогранного життя держави і суспільства, самостійно, у межах Конституції і законів, вирішувати питання місцевого значення.

Проблема вдосконалення шляхом реформування місцевого самоврядування є ключовою на шляху побудови демократичного правового суспільства. Конструктивне самоврядування народу є серцевиною справжньої демократії, запорукою соціального благополуччя населення, гарантом забезпечення прав і свобод громадян. Проблема полягає в необхідності досягнення консенсусу щодо напрямків, змісту і глибини реформ, вирішити наскільки радикальними мають бути суспільні трансформації.

Для подальшого розвитку місцевого самоврядування в Україні потрібно невідкладно вирішити такі питання: а) поглиблення децентралізації влади; б) запровадження повноцінного регіонального місцевого самоврядування, створення виконавчих органів районними й обласними радами; в) усунення двовладдя на місцевому рівні шляхом удосконалення правового статусу, функціональної переорієнтації обласних та районних державних адміністрацій; г) розширення повноважень обласних рад і їх виконавчих органів шляхом передачі їм значної частини управлінських функцій з розв'язання регіональних проблем соціальної політики, економічного й науково-технічного розвитку; ґ) вдосконалення територіального устрою країни.

Шляхи подальшого розвитку місцевого самоврядування запропоновано в проекті Закону України «Про внесення змін до Конституції України», реєстр. № 4290 (далі Проект), внесеному Президентом України. У статті 159 Проекту закріплено право обласних і районних рад утворювати свої виконавчі комітети, але, враховуючи значний перелік питань, що належить до їх відання, на нашу думку, доцільно як і на рівні громад передбачити право обласних і районних рад утворювати виконавчі органи, а не лише виконавчі комітети. Потребує додаткового обговорення та аналізу пропозиція щодо розділення керівництва районної й обласної ради та її виконавчого комітету (ч. 6 ст.159 Проекту), так як це може стати основою для конфліктів, тому керівництво бажано покласти на голову відповідної ради. Розвитку інституту місцевого самоврядування сприяло б закріплення на конституційному рівні заборони делегування повноважень місцевого самоврядування органам виконавчої влади.

На посилення дієвості місцевого самоврядування направлені положення ч.4 ст. 157 Проекту, де закріплено право ради громади в порядку, передбаченому законом, передавати за договором окремі свої повноваження іншим радам. Користуючись цим механізмом, ради зможуть об'єднувати свої зусилля, практичну діяльність, матеріально-фінансові ресурси (ч. 2 ст. 158 Проекту) для реалізації повноважень, які вони не можуть самостійно здійснювати.

Негативний відтінок в розвитку місцевого самоврядування потенційно може надати закріплене в ч.2 ст. 162 Проекту право глави державної адміністрації зупиняти дію актів органів місцевого самоврядування з одночасним зверненням до суду. «Перегинання палиці» щодо реалізації даного права може призвести до блокування роботи органів місцевого самоврядування громади, району чи навіть регіону. На нашу думку, доцільніше надати дане право виключно суду.

23 червня 2009 р. Верховною Радою прийняті зміни до Бюджетного кодексу, які в свою чергу являються фактично новою редакцією цього кодексу. Основним лейтмотивом цих змін є формування вертикалі місцевих бюджетів не від районів до сіл, як це здійснюється зараз, а навпаки – починаючи від сільських і селищних рад. Таким чином, територіальні громади отримують реальні можливості планування бюджетів і використання коштів, які їм нині дістаються за залишковим принципом. Відповідно до змін, буде збільшено обсяг надходжень від сплати за ліцензії та сертифікати, державну реєстрацію, який буде залишатись в областях.

Внесені зміни, на наш погляд, є доцільними і спрямованими на ефективний розвиток громад, ми підтримуємо внесені зміни і насамперед голови сільських, селищних, міських рад вважають, що дані зміни допоможуть у вирішенні питань благоустрою та поліпшення життєзабезпечення сільської громади.

У зверненні президії Ради сільських і селищних голів при Кабінеті Міністрів України зазначено, що голови більшості населених пунктів переконані: «Це потужна підтримка розвитку місцевого самоврядування. Адже Бюджетний кодекс, ухвалений парламентом в час світової кризи та її жахливого впливу на національну економіку, запроваджує прямі міжбюджетні відносини з територіальними громадами, яких в Україні – понад 12 тисяч. Нова редакція Бюджетного кодексу припинить формування місцевих бюджетів через бюджети районів за «залишковим» принципом, через який сільські і селищні ради були позбавлені реальних важелів впровадження самостійного бюджетного планування, утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій і повноважень місцевого самоврядування. Вперше була реалізована конституційна норма, за якою основою місцевого самоврядування є територіальна громада села, селища і міста. В даний час більше 95 % сільських, селищних бюджетів України є дотаційними і прийнятий парламентом новий Бюджетний кодекс стане доленосним для усіх територіальних громад».

На нашу думку, якими б скептичними не були настрої представників влади і як би вони не розцінювали дані нововведення, головне, щоб був позитивний результат від реалізації даних змін. Ми впевнені у тому, що досягненням «нового» кодексу є саме децентралізація бюджетних коштів, зміцнення податкової бази, формування економічно та фінансово самодостатніх територіальних громад.

Успіх розвитку місцевого самоврядування значною мірою залежить від його сприйняття і підтримки з боку громадськості, що є можливим лише за умови достатнього рівня довіри до місцевих рад та їх виконавчих органів. Проте місцевим органам влади поки що не вистачає довіри й підтримки з боку населення. Це зумовлено переважно недостатнім рівнем відкритості, «прозорості» їх діяльності. Тому слід активно застосовувати різноманітні форми спілкування і взаємодії з громадськістю, переходити від примітивного інформування до рівноправного діалогу, якомога ширше залучати громадян у публічну дискусію для визначення пріоритетів та механізмів реалізації реформ у сфері місцевого самоврядування, у процесі вироблення публічно-правових рішень.

***Використані джерела*:**

1. *Куйбіда В.С. Принципи і методи діяльності органів місцевого самоврядування : моногр. – К.: МАУП, 2005. – 432 с.*
2. *Проблеми функціонування місцевих рад //за ред. Ю.М. Тодики. – Х., 2009.*
3. *Грінчак Т. Зміни до Бюджетного кодексу //Урядовий кур'єр. - 2009. – № 17. – С. 5-7.*
4. *Любченко П.С. Концептуальні підходи реформування місцевого самоврядування в Україні // Право України. – 2009. - № 5. – С. 55-60.*
5. *Лебедь П.Р. Зміни: на краще чи навпаки? // Право України. – 2009. – № 6. – С.22-25.*
6. *Селиванов В.П. Людський вимір політики трансформації державного управління України // Право України. – 2007. - № 10. – С. 4-10.*

Шумляк Ольга Петрівна

аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕЄСТРАЦІЇ ВИБОРЦІВ У КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЧЕРГОВИХ ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2010 РОКУ

Керівним принципом розбудови української державності за умов сьогодення є реалізація безпосередньої демократії народу. Водночас, теорія механізму реалізації прямого народовладдя в Україні, до речі, так само, як і суспільно-політична практика, знаходяться лише в стадії становлення. Відбувається пошук системи раціональних форм реалізації прямого волевиявлення, відшліфовуються загальні засади і принципи його здійснення, вдосконалюється система гарантування реалізації прямого народовладдя. Черговим етапом у процесі становлення українського виборчого законодавства стало прийняття 21 серпня 2009 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виборів Президента України» [1], необхідність якого гостро відчувало все українське суспільство: норми попереднього Закону 2004 року уже значним чином застаріли, у багатьох випадках не були узгодженими чи навіть прямо суперечили положенням інших законодавчих актів (зокрема Закону України «Про Державний реєстр виборців»), «прописували процедури для виконання тими інституціями, котрі вже не існували кілька років з огляду на їхню ліквідацію [2]. Все це унеможливлювало навіть початок нової президентської виборчої кампанії.

Проте зміст нормативного акту не отримав схвалення ні з боку Президента України, ні з боку відомих українських фахівців виборчого права, ні збоку таких відомих організацій як Венеціанська комісія, Бюро демократичних ініціатив та прав людини ОБСЄ. Так, Венеціанська комісія у своєму загалом негативному висновку щодо демократичності та прозорості організації виборів Президента 2010 року наголосила на «продовження в Україні негативної практики вдосконалення виборчого законодавства за дуже короткий термін до безпосереднього початку кампанії та наполегливо рекомендувала Україні, як і іншим державам, вносити зміни та доповнення раніше ніж за півроку до початку виборчого процесу» [3].

Інші зауваження фахівців виборчого права та європейський інституцій, які здійснюють моніторинг за нормативним забезпеченням та практикою реалізації інститутів безпосередньої демократії стосувались наступних аспектів: порядку та строків формування окружних та дільничних виборчих комісій, який не забезпечує збалансованого представництва у них кандидатів на пост Президента України, створює передумови для суттєвого зниження незалежності комісій під час здійснення ними своїх повноважень; необґрунтованих розміру грошової застави та підстав її повернення, які практично перетворюються на майнове обмеження пасивного виборчого права громадян України; розширення дискреційних повноважень Центральної виборчої комісії; відсутності у громадських організацій права здійснювати спостереження за виборами, що суперечить стандартам демократичних виборів; істотного звуження конституційних прав громадян України щодо судового оскарження порушень, допущених підчас виборів Президента України; можливостей встановлення результатів виборів виключно на підставі протоколів окружних виборчих комісій, наявних у Центрвиборчкомі станом на 10-11 день після дня голосування, що дозволить виборчим комісіям коригувати результати народного волевиявлення у загальнонаціональному масштабі; встановлення кримінальної відповідальності за членів виборчих комісій за ухилення від роботи у складі останніх без поважних причин, що не відповідає принципу адекватності та дієвості санкцій та ін. [4, 5, 6].

Автори також підтримують висловлені вітчизняними та зарубіжними фахівцями критичні оцінки закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виборів Президента України» стосовно передбачених ним процедур складання та уточнення списків виборців.

Насамперед зауваження викликає надання права голосу у закордонному виборчому окрузі на виборах Президента України тільки тим виборцям, які в період підготовки та проведення виборів проживають або перебувають за межами України та були взяті на консульський облік. І хоч О.Лавринович введення такої норми пояснював «необхідністю прогнозованого формування виборчих дільниць та списків виборців за кордоном, потребою нормативним чином забезпечити недопущення багаторазового голосування одним виборцем на різних закордонних дільницях» [7], не слід забувати, що абсолютна більшість наших заробітчан за кордоном на консульському обліку не перебуває. Таким чином, десятки тисяч українських виборців фактично позбавляються можливості проголосувати на чергових президентських виборах, порушується конституційний принцип рівності громадян перед законом – різні групи однієї категорії виборців (тих, хто перебуває або проживає на день виборів за межами території України) ставляться у нерівні умови щодо здійснення виборчого права.

Варто зауважити, що право кожного громадянина України вільно залишати територію України гарантується статтею 33 Конституції України [8]. Водночас ні Конституція України, ні Закон України «Про громадянство України», ні Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», ні інші закони не встановлюють обов'язку громадян, які залишили територію України, перебувати на консульському обліку. За статтею 70 Основного Закону право голосу на виборах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років (частина перша). Таке конституційне право не може бути обмежено, крім випадків, передбачених Конституцією України (частина перша статті 64). Так, не мають права голосу лише громадяни, яких визнано судом недієздатними (частина друга статті 70). Отже, будь-яких обмежень конституційного права голосу громадян, які були б пов'язані з перебуванням чи не перебуванням громадян на консульському обліку, Конституція України не передбачає, і жоден закон не може у будь-який спосіб звузити зміст та обсяг такого права.

Не може бути підтримане авторами і положення нового виборчого закону, яке скасовує використання на виборах Президента України використання відкріпних посвідчень, адже це означає, що громадяни України, які у день голосування перебуватимуть не за своєю виборчою адресою (зокрема – виконання трудових обов'язків у відрядженні, виконання

обов'язків офіційних спостерігачів та ін.) не зможуть проголосувати взагалі. В одній із праць нами уже було проведено аналіз цієї проблематики й зроблено висновок про те, що держава повинна забезпечити механізм реалізації виборчих прав таких громадян України, застосовуючи один із визнаних у світі механізмів: голосування поштою, попереднє голосування, голосування через Інтернет, голосування за довіреністю або за відкріпними посвідченнями [9]. Український законодавець, заборонивши використання одного із усталених для України механізмів – відкріпних посвідчень, не передбачив жодного іншого, практично позбавивши їх права голосу. Крім того, за свідченнями Ю.Б. Ключковського «удосконалений у 2006 році порядок використання відкріпних посвідчень під час проведення парламентських виборів працював майже ідеально» [6]. На цих підставах вважаємо, що нам не варто було відмовлятись від інституту, відкріпних посвідчень, слід лише передбачити для виборів Президента України той порядок їх використання, який встановлений для парламентських виборів.

Далеким від досконалості є і визначений новою редакцією Закону України «Про вибори Президента України» порядок складання та уточнення списків виборців: надання окружним та дільничним виборчим комісіям права вносити зміни до виборчих списків фактично порушує загальну логіку Закону України «Про Державний реєстр виборців», який з метою забезпечення реалізації принципів загального та рівного виборчого права, гарантування однократності голосування виборців покладав означені функції виключно на органи ведення Реєстру. За нових умов можливості виборчих комісій вносити зміни до виборчих списків у поєднанні із наданням таких можливостей до дня та на день голосування включно, а також із невизначеністю порядку їх взаємодії із органами ведення Реєстру та встановленням відповідальності виборців за кратне голосування на одній дільниці (відповідно таке ж голосування на двох і більше дільницях відповідальності не тягне) можуть призвести до масової не однократної реалізації виборчого права громадянами України. На цій небезпеці неодноразово наголошувала Венеціанська комісія та Бюро демократичних ініціатив та прав людини ОБСЄ, а також заступник Глави Секретаріату Президента України М. Ставнійчук [3, 5]. Сумнівними є й механізми реалізації повноважень дільничних виборчих комісій із внесення змін до списків виборців у день електоральної події: якщо відповідні зміни будуть вноситись за рішенням комісії (а саме цього вимагає колегіальний характер даного органу), то це призведе до вимушених перерв у процедурі голосування з метою проведення засідань та розгляду скарг виборців або й до її зриву, якщо ж списки змінюватимуться одним членом комісії, то такий підхід не дозволятиме належним чином контролювати дії відповідного члена виборчої комісії.

На підставі викладеного вважаємо, що нова редакція Закону України «Про вибори Президента України» потребує внесення значної кількості змін та доповнень. На переконання авторів у сфері правового регулювання складання та уточнення списків виборців ними повинні стати наступні зміни:

– надання права голосу у закордонному виборчому окрузі усім громадянам України, які в період підготовки та проведення виборів проживають або перебувають за межами України і перетнули державний кордон України на законних підставах;

– позбавлення виборчих комісій права розглядати скарги на порушення, пов'язані з реєстрацією виборців, складанням і уточненням списків виборців – відповідні повноваження мають бути передані органам ведення Державного реєстру виборців, рішення яких мають оскаржуватись в адміністративному або судовому порядку;

– встановлення порядку подання скарг на відповідні порушення щодо списків виборців лише до одного органу, а не одного з декількох органів за вибором скаржника;

– визначення кінцевого строку, після завершення якого списки виборців вже не можуть змінюватись (при цьому мають враховуватись строки адміністративного та судового оскарження рішень, дій та бездіяльності органів ведення Реєстру, строки розгляду відповідних справ);

– встановлення чітких механізмів взаємодії органів ведення Реєстру, судів та інших органів, відповідальних за забезпечення належної реєстрації виборців.

Реалізація вказаних пропозицій дозволила б суттєво покращити якість виборчого законодавства України, забезпечити єдність механізмів правового регулювання окремих виборчих процедур з метою проведення чесних, справедливих, прозорих та законних виборів глави Української держави.

***Використані джерела*:**

1. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виборів Президента України. Закон України від 21 серпня 2009 року // Офіційний вісник України. – 2009. - №43. - ст.1429.*
2. *Лавринович О. Зміни до закону про вибори Президента мають захистити вибір громадян / О. Лавринович [Електронний ресурс] Режим доступу : http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/publish/article/news_left?art_id=167811&cat_id=37486*
3. *Draft joint opinion on the law on amending some legislative acts on the election of the President of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on 24 July 2009 by the Venice Commission and the OSCE/ODIHR on the basis of comments by Ms Angelika Nussberger (Substitute member, Venice Commission, Germany) Mr Jessie Pilgrim (Electoral expert, OSCE/ODIHR) [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-EL(2009)016-e.asp.*
4. *Конституційне подання Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України» від 21 серпня 2009 року № 1616–VI [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.president.gov.ua/news/14998.html.*
5. *Ставнійчук М.І. Виступ заступника на засіданні Верховної Ради України від 21 серпня 2009 року [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/zakon/skl6/4session/STENOGR/21_08.htm.*
6. *Ключковський Ю.Б. Виступ на міжнародній конференції «Якість виборів як основа зміцнення демократії» (Львів, 24-25 вересня 2009 року) [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.parliament.org.ua/index.php?action=budget&id=11&ar_id =1916&ch_id=5&as=0/*
7. *Лавринович О. Державний реєстр виборців безрезультатно з'їв сотні мільйонів гривень / О. Лавринович [Електронний ресурс] Режим доступу : http://rights.unian.net/ukr/detail/2108.*
8. *Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №30. – Ст. 141.*
9. *Шумляк О.П. Механізми голосування виборців поза місцем їх постійного або тимчасового перебування // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. - №4(14). – С. 52-57.*

Юбко Виктория Анатольевна

студентка 4-го курса юридического факультета

Белорусского государственного университета

ФРАНЦУЗСКАЯ КОНСТИТУЦИОННАЯ РЕФОРМА 2008 г.: ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Франция всегда считалась «лабораторией конституций», и прошедшая в июле 2008 года реформа, инициированная Президентом Франции Н. Саркози, это подтвердила, изменив облик Конституции 1958 г. Почти половина текста Конституции V Французской Республики было дополнено или изложено в новой редакции.

Июльская реформа 2008 г. была проведена по трем основным направлениям: 1) усиление роли парламента; 2) лучше контролируемая исполнительная власть; 3) обретение гражданами новых прав. Представляется целесообразным проследить основные изменения, исходя из указанных направлений.

С 2008 г. деятельность Парламента реализуется под средством трех основных функций: принятие законов, контроль за деятельностью Правительства, оценка публичной политики. Конституционный закон № 2008-724 от 23 июля 2008 г. в целом направлен на уравновешивание публичных властей. Реформа, прошедшая летом 2008 г. усилила роль Парламента в государственном механизме, наделив его новыми правами, среди которых можно назвать: право принимать резолюции (ст.34-1 Конституции); разрешать или продлять военные вмешательства за рубежом (ст.35); обсуждать проекты по тексту, поправленному комиссией, а не Правительством (ст. 42); наделила правами в области международной и европейской политики (ст. 88-4 и др.). Как видно, в Конституции V Республики сохранены и расширены существенные элементы парламентского правления.

Несмотря на то, что фигура Президента в V Республике оказалась во многом сильнее, чем это было закреплено ранее, его полномочия сейчас несколько ограничены, например, право помилования может быть реализовано теперь только в индивидуальном порядке (ст. 17); ограничено право назначения Президентом Республики ряда должностных лиц (например, членов Конституционного Совета) (ст. 13, ст. 56). Более того, закреплен запрет для занятия поста Президента более двух раз подряд (ст. 6). Реформа 2008 г. затронула ст. 16 Конституции 1958 г., закрепляющую исключительные полномочия Президента во время чрезвычайного положения, ограничив данные полномочия контролем со стороны Конституционного Совета. Вместе с тем, реформа 2008 г. предоставила право Президенту Республики прямо обращаться в Парламент с посланием (ст. 18). Таким образом, несмотря на некоторую корректировку президентских полномочий, можно утверждать, что Президенту Франции по-прежнему принадлежит ведущая роль в государстве, он остается центральной фигурой страны.

Необходимо отметить, что положительный опыт Франции заимствуется рядом постсоветских государств. В частности, в Республике Беларусь, в Республике Казахстан была учреждена модель института президентства по французскому образцу. Президент Республики Беларусь и Президент Французской Республики осуществляют посредничество между органами государственной власти. Не исключены и различия, в частности, Конституционный закон 2008 г. ввел норму об ограничении переизбрания лица Президентом Франции более двух сроков подряд, а в Республике Беларусь это ограничение было снято в результате прошедшего 17 октября 2004 г. республиканского референдума.

В отношении граждан в Конституции Франции 1958 г. предусмотрены следующие новеллы. Вводится народная законодательная инициатива (ст. 11), возможность участвовать в контроле за конституционностью законов в порядке возражения против исков (ст. 61-1), учреждается должность защитника прав (раздел XI bis «Защитник прав»), закрепляется возможность обращения с петицией в Экономический, социальный и по вопросам окружающей среды совет (ст. 69).

В целом июльская конституционная реформа 2008 г. изменила не только содержание, но и внесла определенные изменения в структуру французской Конституции. Так, были изменены наименования двух разделов Конституции 1958 г. (раздел XI – «Экономический, социальный и по вопросам окружающей среды совет», раздел XIV – «О франкофонии и соглашениях об объединениях»), включен в текст новый раздел XI bis – «Защитник прав». В Конституцию было добавлено девять новых статей (ст.ст. 50-1, 51-1, 51-2, 61-1, 71-1 и другие), восстановлена статья 87, тридцать восемь статей Конституции Пятой Республики были дополнены или изложены в новой редакции. Следует обратить внимание на тот факт, что в первую статью Конституции 1958 г., которая находится в Преамбуле (что расценивается как признание юридической силы Преамбулы Конституции), провозглашающую Францию неделимой, светской, социальной, демократической республикой, децентрализованным государством, обеспечивающим равенство перед законом всех граждан без различия происхождения, расы и религии, утверждающим все вероисповедания, в 2008 г. была внесена норма о равном доступе женщин и мужчин к получению выборных мандатов, выборных должностей и к получению должностей

профессионального и социального характера. Это свидетельствует о приоритете принципа равенства во французском государстве.

Июльская реформа 2008 г. частично затронула ст. 89 Конституции, которая закрепляет порядок ее пересмотра. Вместе с тем, неизменным осталось чрезвычайно важное положение о том, что республиканская форма правления не может быть предметом пересмотра. Представляется, данную норму было бы целесообразно закрепить и в Конституции Республики Беларусь.

В целом, реформа, прошедшая летом 2008 г., является, на наш взгляд, основанием для трансформации политического режима во Франции. Очевидно, что происходит определенное смягчение президенционализма в сторону парламентаризма.

Многочисленные изменения, принятые в отношении полномочий Президента и Парламента, со временем покажут свое качество на практике, можно будет говорить о предпосылках создания во Франции Шестой Республики и принятия в будущем новой Конституции. Однако необходимо учитывать, что действующая Конституция Франции за 51 год своего существования после внесенных в нее многочисленных поправок приобрела новый облик.

Якубовський Роман Володимирович
аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ДО ПИТАННЯ ПРО ГРАНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

Серед перспективних джерел фінансування освіти можна виділити гранти.

Грант — вид матеріальної допомоги, що надається організації (як правило, некомерційній чи благодійній) або особі для досягнення конкретної, наперед окресленої мети. Цільові освітні гранти спрямовані на розвиток освіти і надаються освітнім інституціям для реалізації тих чи інших проектів (розроблення нових навчальних програм, проведення наукових досліджень, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій, поліпшення управління якістю навчання, керівництва освітніми закладами тощо)[1, с. 140].

Основи фінансово-правового регулювання освіти закріплені у Конституції України, Бюджетному кодексі України, Законах України: «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про позашкільну освіту», “Про вищу освіту», але жоден з цих актів не містить норм, які стосуються освітніх грантів.

На рівні підзаконних нормативно-правових актів заслуговує на увагу Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 року № 347/2002[2], який прийнятий з метою визначення стратегії та основних напрямів розвитку освіти в Україні, де зокрема у п. 26 закріплено, що основними джерелами фінансового забезпечення освіти є: кошти державного та місцевих бюджетів; кошти юридичних і фізичних осіб, громадських організацій та фондів, у тому числі благодійні внески і пожертвування; кошти від надання навчальними закладами додаткових освітніх та інших послуг; гранти; кредити на розвиток навчальних закладів усіх рівнів та здобуття освіти; кошти від здійснення навчальними закладами економічної діяльності, регламентованої державою. Тому гранти виступають як одне з джерел фінансування освіти.

Гранти надаються переважно для реалізації певних проектів або здійснення наукових досліджень. Так слід виокремити Укази Президента України: «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 2 серпня 2000 року № 945/2000[3], «Про Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених» від 24 грудня 2002 року № 1210/2002[4], «Про Положення про гранти

Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів» від 28 грудня 2004 року № 1561/2004[5], «Про Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень» від 17 червня 2009 року № 446/2009(набирає чинності з 1 січня 2010 року)[6]. Дані Укази передбачають надання щорічних грантів Президента України для фінансової підтримки державою: обдарованої молоді, з метою реалізації соціально значущих творчих проектів у соціальній та гуманітарній сфері; випускників професійно-технічних навчальних закладів України, з метою реалізації технічних проектів у сфері суспільного виробництва; актуальних, значущих наукових досліджень молодих учених; докторів наук для здійснення наукових досліджень. Проте вищезазначені Укази не містять положень щодо надання коштів на освітні гранти.

Фінансово-правове регулювання освіти за допомогою грантів в Україні перебуває на етапі становлення, що актуалізує питання вдосконалення законодавства у даній сфері. Таким нормативним актом, на нашу думку, міг би бути Закон України «Про освітній грант». В ньому слід закріпити наступні основні положення: визначення терміна освітній грант; основні принципи надання гранту(безповоротність, неприбутковість, рівність, цільовий та конкурсний характер); суб'єкти надання та коло осіб-отримувачів гранту, їх права та обов'язки; загальні критерії отримання гранту; процедура проведення конкурсу на отримання освітніх грантів; умови договору освітнього гранту; оподаткування гранту; відповідальність за нецільове використання коштів освітнього гранту.

Розвиток та підтримка освіти за допомогою грантів повинні становити важливу роль серед джерел фінансування освіти.

***Використані джерела*:**

1. *Енциклопедія освіти [голов.ред. В.Г. Кремень]. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 1040с.*
2. *Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку освіти» від 17 квітня 2002 року № 347/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. - № 16. – Стор. 11. - Стаття 860. - Код акту 22250/2002.*
3. *Указ Президента України «Про гранти Президента України для обдарованої молоді» від 2 серпня 2000 року № 945/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. - № 31. - Стор. 26. - Стаття 1308. - Код акту 16375/2000.*
4. *Указ Президента України «Про Положення про порядок надання грантів Президента України для підтримки наукових досліджень молодих учених» від 24 грудня 2002 року № 1210/2002 // Урядовий кур'єр від 04.01.2003 р. - № 2.*
5. *Указ Президента України «Про Положення про гранти Президента України для випускників професійно-технічних навчальних закладів» від 28 грудня 2004 року № 1561/2004 // Урядовий кур'єр від 11.01.2005 р. - № 3.*
6. *Указ Президента України «Про Положення про щорічні гранти Президента України докторам наук для здійснення наукових досліджень» від 17 червня 2009 року № 446/2009 // Урядовий кур'єр від 08.07.2009 р. - № 120.*

Янишевская Екатерина Александровна

студентка 3-го курса экономико-правового факультета Одесского национального университета имени И.И. Мечникова

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЦЕНЗУРЫ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

На сегодняшний день в рамках глобальной информатизации общества Всемирная сеть Интернет не только приобрела роль связующего звена между отдельными индивидами, но и значительно упростила процесс диалога между странами и союзами государств. Тем не менее, возможность свободной публикации материалов любого содержания и их всеобщего

обозрения пользователями сети, а также фактическая анонимность лиц, общающихся посредством сети Интернет и вспомогательных программ, порождает очевидную необходимость законодательного урегулирования вопроса сетевой цензуры и установления четко очерченных граней и рамок поведения в Интернете. Для того чтобы не допустить нарушения прав человека и гражданина посредством неправомерного использования Всемирной Сети, разрабатывается совокупность нормативных актов и соглашений международного значения.

Трансграничность сети Интернет влечет рациональное следствие – отказ от парадигмы позитивного права, необходимость международно-правового регулирования правоотношений в сети Интернет, унификация существующих правил и обыкновений. [5, с.1] Стандарты международного права являются приоритетными по отношению ко всем иным нормам, соответственно, следует обратить внимание на принципы, провозглашаемые документами интернационального значения. Например, 28 мая 2003 года Комитетом Министров Совета Европы на 840-м заседании заместителей министров в Страсбурге была принята Декларация о свободе общения в Интернете. Принципы построения информационного сообщества, а также особенности цензуры в глобальных компьютерных сетях прописаны и в Окинавской Хартии глобального информационного общества, принятой лидерами «большой восьмерки» в Окинаве 22 июля 2000 года. В преамбуле Декларации о свободе общения в Интернете содержится ссылка на ст. 10 Европейской Конвенции о защите прав и основных свобод, принятой 4 ноября 1950 г. в Риме. Ст. 10 гласит, что каждый человек имеет право на свободу выражения своего мнения. Данное право включает свободу придерживаться своего мнения, получать и распространять информацию и идеи без вмешательства со стороны государственных органов и независимо от государственных границ. [1, с.1] Эта статья не препятствует государствам вводить лицензирование радиовещательных, телевизионных или кинематографических предприятий. . [2; с.1]

Следующим немаловажным документом является Окинавская Хартия глобального информационного общества. Хартией подчеркивается исключительная значимость информационных технологий, в том числе и Всемирной Сети Интернет. Окинавская Хартия Глобального информационного обмена от 22 июля 2000 года подтвердила право всех людей на пользование преимуществами глобального информационного обмена и специально выделила среди демократических ценностей свободный обмен информацией и знаниями. Иными важными нормативно-правовыми актами, направленными на урегулирование отношений в сфере всемирной сети, являются акты комиссии ООН по праву международной торговли (ЮНСИТРАЛ)(Закон ЮНСИТРАЛ «Об электронной коммерции» 1996г. (с дополнительной статьей 5 bis, принятой в 1998г.); Типовой закон ЮНСИТРАЛ «Об электронных подписях» 2001г.,) и некоторые конвенции Совета Европы (Конвенция «О защите физических лиц в отношении автоматической обработки персональных данных» от 28 января 1981г. (Страсбург); Дополнительный протокол к Конвенции о защите физических лиц в отношении автоматической обработки персональных данных, касающийся надзорных органов и трансграничных потоков данных от 8 ноября 2001г. (Страсбург); Конвенция об информационном и правовом сотрудничестве, касающемся «услуг информационного общества» от 4 октября 2001 г.) Актуален вопрос сетевой цензуры и для Украины. Легальное определение Интернета содержится в статье 1 Закона Украины «О телекоммуникациях», согласно которому Интернет – всемирная информационная система общего доступа, логично связанная глобальным адресным простором, основывающимся на Интернет-протоколе, определенном международными стандартами. соответственно Указу Президента Украины «О мерах по развитию национальной составляющей глобальной информационной сети Интернет и обеспечению широкого доступа к этой сети в Украине» развитие национальной составляющей глобальной информационной сети Интернет обеспечение широкого доступа к этой сети граждан и юридических лиц всех форм собственности в Украине, надлежащее представление в ней национальных информационных ресурсов является одним из приоритетных направлений государственной политики в сфере

информатизации, удовлетворения конституционных прав граждан на информацию, построения открытого демократического общества, развития предпринимательства. [4, с.1] Тем не менее, возникает проблема закрепления за периодическими Интернет-изданиями законного статуса, поскольку термин «электронные средства массовой информации» до сих пор не получил надлежащего толкования в рамках законодательства, соответственно, государство не может контролировать достоверность сведений, публикуемых на электронных порталах в полной мере. В дальнейшем этот законодательный пробел должен быть устранен посредством издания соответствующего акта.

Рассмотрев различные подходы к нормативному регулированию отношений, связанных с использованием ресурсов сети Интернет, приходим к выводу, что актуальность вопроса отслеживания происходящего в рамках сети Интернет, на сегодняшний день, является неоспоримой, поскольку в настоящее время Всемирная Паутина превратилась в многоуровневую, комплексно-структурируемую информационную среду, объединяющую миллионы граждан мирового сообщества. Государствам, вне зависимости от менталитета и национальных традиций, следует обеспечить свободный доступ к информации, публикуемой в Интернете, подвергая ее цензуре лишь в том случае, когда контент является оскорбительным, явно противоречит нормам общепринятой морали или же направлен на провокацию межрасовых и иных конфликтов.

Использованные источники:

1. *Конвенция о защите прав человека и основных свобод (Рим, 4 ноября 1950 г. с изменениями от 21 сентября 1970 г., 20 декабря 1971 г., 1 января, 6 ноября 1990 г., 11 мая 1994 г.)// http://jurdopomoga.com.ua/ru/page/konvencija*
2. *Декларация о свободе общения в Интернете (Принята Комитетом Министров на 840-м заседании заместителей министров), Страсбург, 28 мая 2003 г. // http://medialaw.asia/document/-2358*
3. *Окинавская хартия глобального информационного общества (Принята 22 июля 2000 года лидерами стран «Большой Восьмерки»)// http://www.ifap.ru/ofdocs/rest/okinhar.htm*
4. *Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31.07.2000 р. № 928/2000 // http://zakon.rada.gov.ua*
5. *Пособие по защите Ваших прав в сети Интернет. Великомыслов Ю.Я., Равлик А.В. // Allpravo.Ru. - 2005.*

Янчук Артем Олександрович
помічник судді Конституційного Суду України,
кандидат юридичних наук

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНДУМНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Процеси розбудови демократичної, правової держави безпосередньо пов’язані з утвердженням принципу народовладдя, що передбачає провідну роль народу у визначенні конституційного ладу, вирішенні найважливіших питань організації та здіснення влади в державі. Закріплюючи цей принцип, Конституція України (стаття 5) чітко визначає пріоритет безпосередньої демократії в механізмі народовладдя, відносячи до її основних форм вибори та референдум (стаття 69).

Характеризуючи становлення та розвиток цих форм безпосередньої демократії в незалежній Україні, можна констатувати диспропорції як в їх законодавчому забезпеченні, так і в практичному застосуванні. Так, сьогодні Україна фактично стоїть на порозі четвертого етапу оновлення виборчого законодавства, накопичено значний практичний досвід організації та проведення різних видів виборів, виборча проблематика отримала

достатньо ґрунтовне дослідження у вітчизняній юридичній науці. У той же час, ситуація з референдумом суттєво відмінна: в Україні ще не набуто значного досвіду їх організації та проведення, застарілою є законодавча основа референдуму (Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» був прийняти ще 3 липня 1991 року, тобто значно раніше, ніж Конституція України).

Відповідно, у вітчизняній юридичні науці ще не отримали системного та комплексного характеру дослідження проблематики референдуму, які, не зважаючи на їх чисельність, носять фрагментарний характер, спрямовані на вивчення лише окремих питань реалізації цієї важливої форми безпосередньої демократії. Як наслідок, можна спостерігати наявність суттєвих прогалин у законодавстві про референдум, неузгодженість його положень, недостатність науково обґрунтованих пропозицій щодо його вдосконалення та застосування на практиці. Окремі питання проблематики референдумів, зокрема, питання референдумного процесу – ініціювання, призначення (проголошення), підготовка, проведення референдумів, визначення кола суб'єктів та учасників референдумного процесу, актів референдумного процесу, їх ознак та видів, порядку прийняття й оскарження тощо, до сьогодні ще не були предметом окремого комплексного наукового аналізу. Такі обставини призвели до нівелювання значення референдуму, вони суттєво ускладнюють, а часто і унеможливлюють, проведення як всеукраїнських, так і місцевих референдумів.

Отже, з огляду на неповноту наукового аналізу проблематики організації і проведення референдуму, недосконалість його законодавчої основи слід зробити висновок про доцільність і необхідність проведення наукового дослідження у цій сфері, його теоретичну та практичну значимість.

1. Перша проблема, на яку ми звернули увагу у процесі дослідження – це питання розмежування суб'єктів та учасників референдумного процесу. Чинне законодавство не проводить чіткого поділу, проте оперує термінологією як «учасники», так і «суб'єкти» референдуму (референдумного процесу). Зважаючи на наведене, на основі аналізу діючого законодавства та теоретичних положень нами пропонується до суб'єктів референдумного процесу відносити політичні партії (виборчі блоки політичних партій), виборців, комісії з референдумів, Президента України, Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, а також ініціативні групи референдумів та загальні збори громадян, до компетенції яких і належить обрання таких груп. Натомість всіх інших осіб (у тому числі колективні об'єднання), які приймають участь в організації та проведенні референдумів, слід відносити до учасників референдумного процесу.

2. З точки зору вивчення процесуальних механізмів референдумів досить актуальним є дослідження стадій референдумного процесу. Саме стадії референдумного процесу визначають його зміст, процедури ініціювання, підготовки, організації та проведення референдумів. Нами, на основі проведеного аналізу чинного законодавства та теоретичних джерел, пропонується виділяти три основних стадії референдного процесу – підготовчу, організаційну та основну, визначаючи в межах кожної з них відокремлені завершені етапи. Саме стадійність нами пропонується покласти в основу оновленого законодавства про референдуми. Стадійність повинна зумовлювати структурну побудову нового закону.

3. Крім того, у процесі дослідження нами встановлено, що чинне референдумне законодавство не проводить розмежування понять «акти референдуму» та «акти референдумного процесу», що є досить актуальним з точки зору розуміння змісту та значення вказаних актів, суб'єктів їх прийняття.

Враховуючи вказані принципові положення, можна стверджувати, що Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» потребує доопрацювання з метою визначення поняття акта референдумного процесу та закріплення основних його ознак і юридичних особливостей. Перш за все, це дозволить уникнути неоднозначного ставлення до актів референдумного процесу як результату здійснення суб'єктами референдумного процесу своїх функцій та сприятиме більш ефективному їх дотриманню та виконанню. Зокрема, нами пропонується визначати акт референдумного процесу як документально оформлений

правовий акт, що існує у вигляді владної настанови, виробленої і прийнятої на підставі норм діючого законодавства спеціально уповноваженим суб'єктом референдумного процесу в межах наданої йому компетенції у сфері референдумних відносин, містить обов'язкові до виконання положення і є результатом правового вираження низки взаємообумовлених, послідовних стадій референдумного процесу.

4. Тісно з питаннями актів референдумного процесу пов'язане питання процедури їх оскарження. Законодавче закріплення такої можливості створює об'єктивні передумови для розбудови правової, демократичної держави, забезпечує дотримання, чесне та неупереджене застосування референдумного законодавства, прозоре проходження усіх стадій референдумного процесу. Саме можливість оскарження актів референдумного процесу на будь-якій його стадії робить даний процес гуманнішим, зводить до мінімуму можливість зловживання уповноваженими особами своїм службовим становищем з метою впливу на перебіг референдумного процесу, сприяє розбудові громадянського суспільства та правової держави.

Аналіз чинного законодавства виявив ряд недоліків у процедурі оскарження актів референдумного процесу як в адміністративному порядку, так і в судовому (в порядку адміністративного чи конституційного судочинства).Зокрема, невирішеним залишається питання спрощення процедури звернень до Конституційного Суду з питань оскарження актів суб'єктів референдумного процесу, а також розширення кола суб'єктів подання таких звернень. Говорячи про оскарження актів референдумного процесу у порядку адміністративного судочинства, важливим видається питання доукомплектування системи адміністративних судів, особливо на місцевому рівні і коли це стосується питання виборчих та референдумних справ.

Яцків Ірина Ігорівна
здобувач кафедри адміністративної діяльності КНУВС

НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Корупція – соціальне явище, яке виникає через сукупність сприятливих для цієї протиправної діяльності чинників, зокрема низький рівень правової культури населення, бажання вигоди та наявності повноважень для досягнення цього. Сучасне антикорупційне законодавство складається з великої кількості нормативно-правових актів, основу яких складає Закон України «Про боротьбу з корупцією» [1].

11 червня 2009 року прийнято 3 нові антикорупційні закони, які визначають поняття корупції, конкретизують коло її суб'єктів та нові склади правопорушень у даній сфері:

- Про засади запобігання та протидії корупції[2];
- Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень[3];
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення[4].

Пропонується розглянути склади корупційних правопорушень, внесених у Кодекс України про адміністративні правопорушення (Глава 15-Б) Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення».

Адміністративна відповідальність у формі штрафу передбачена за одержання *неправомірної вигоди* (стаття 212-21 КУпАП).

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини що посягають на встановлений справедливий порядок розподілу матеріальних благ.

Об'єктивна сторона полягає у діях суб'єкта правопорушення щодо одержання неправомірної вигоди для себе чи іншої особи у розмірі, що не перевищує 5-ти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (85 гривень).

Під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги матеріального чи нематеріального характеру, що їх обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, без законних на те підстав.

Суб'єктом неправомірної вигоди, як і підкупу (ст. 212-22 КУпАП), незаконного сприяння фізичним або юридичним особам (ст. 212-23) та неправомірного втручання в діяльність державних органів, підприємств, установ та організацій є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування;

2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування;

3) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування.

До осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування відносять Президента України, Голову Верховної Ради України та його заступники, Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України. Голову Служби безпеки України, Голову Рахункової палати, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Голову Верховної Ради АРК, Голову Ради Міністрів АРК, народних депутатів України, депутатів Верховної ради АРК, депутатів місцевих рад, державних службовців, осіб місцевого самоврядування, військових посадових осіб Збройних сил України та інших, утворених відповідно до законів військових формувань; суддів Конституційного Суду України, професійних суддів, народних засідателів і присяжних; осіб рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, податкової міліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів і підрозділів цивільного захисту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України; посадових осіб і працівників органів прокуратури, дипломатичної служби, митної служби, державної податкової служби, посадових і службових осіб інших органів державної влади.

До осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування відносять посадових осіб юридичних осіб публічного права, які одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету; членів окружних територіальних та дільничних виборчих комісій, керівників громадських організацій, які частково фінансуються з державного чи місцевого бюджету; помічників-консультантів народних депутатів України та інших виборних осіб; осіб, які надають публічні послуги і не є державними службовцями чи посадовими особами місцевого самоврядування та деяких інших.

До третьої категорії суб'єктів відносять осіб, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків або осіб, спеціально уповноважених на виконання таких обов'язків в юридичних особах, фізичних осіб-підприємців.

Суб'єктивна сторона правопорушення полягає в прямому умислі на отримання неправомірної вигоди.

Корупційним правопорушенням визнається умисне діяння, що містить ознаки корупції, вчинене суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну відповідальність. Саме ж поняття корупції визначається як використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб, або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі, або на її

вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей.

***Використані джерела*:**

1. *Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1995. - № 34. - ст. 266*
2. *Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 // Голос України. від 18.07.2009. - № 132*
3. *Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень: Закон України від 11.06.2009 // Офіційний вісник України (ОФУ) від 24.07.2009. - №53*
4. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення: Закон України від 11.06. 2009 // ОФУ від 24.07.2009. - №53*

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО

АГРАРНЕ ПРАВО

ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

ENVIRONMENTAL LAW

LAND LAW

AGRARIAN LAW

Базыма Наталья Александровна
магистрант 1-го курса факультета права
Белорусского государственного экономического университета

ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ АУДИТ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ, РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И УКРАИНЕ: СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ

В настоящее время все большее внимание уделяется проблемам охраны окружающей среды и обеспечения экологической безопасности. Стабильное развитие нельзя свести только к решению отдельных экономических, социальных или технологических задач. Прежде всего, необходимо формирование и развитие новой промышленной экологической культуры и культуры предпринимательства, где охрана окружающей среды и рациональное использование природных ресурсов рассматриваются среди высших приоритетов. Общество все шире использует в своей деятельности сведения об экологической обстановке, в то же время существует проблема нехватки достоверной информации в данной сфере, что послужило началом для развития такого вида услуг, как экологический аудит.

Экологический аудит способствует повышению конкурентоспособности и рентабельности продукции аудируемого субъекта с позиции роста экономической эффективности его хозяйственной, и в том числе природоохранной, деятельности; дает возможность правильно сформировать учетную политику организации; способствует эффективному решению вопросов льготного налогообложения при внедрении ресурсосберегающих технологий, предотвращению возможных производственных аварий.

В промышленно развитых странах очевидные результаты в решении экологических проблем, в первую очередь на производственном уровне, связанны в последнее время с развитием таких негосударственных предпринимательских видов деятельности, как экологическое аудирование и менеджмент.

Что касается Республики Беларусь, Российской Федерации и Украины, то в этих странах нормативная правовая база экологического аудита только начинает формироваться.

Так, в Республике Беларусь понятие экологического аудита дается в Законе Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» от 26 ноября 1992 г. N 1982-XII (в редакции от 02.07.2009 N 32-З). Под экологическим аудитом понимается независимая комплексная документированная проверка соблюдения юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, осуществляющими хозяйственную и иную деятельность, требований, в том числе нормативов и технических нормативных правовых актов, в области охраны окружающей среды, требований международных стандартов и подготовка рекомендаций по снижению (предотвращению) вредного воздействия такой деятельности на окружающую среду [1].

В соответствии со ст. 1 Закона Украины «Об экологическом аудите» от N 1862-IV от 24.06.2004 г. (с последующими дополнениями и изменениями) экологический аудит - это документально оформленный системный независимый процесс оценивания объекта экологического аудита, включающий сбор и объективное оценивание доказательств для установления соответствия определенных видов деятельности, мер, условий, системы управления окружающей природной средой и информации по этим вопросам требованиям законодательства Украины об охране окружающей природной среды и другим критериям экологического аудита [2].

В Российской Федерации в Законе «Об охране окружающей среды» № 7-ФЗ от 10 января 2002 года (с изменениями и дополнениями) закреплено следующее понятие экологического аудита: «независимая, комплексная, документированная оценка соблюдения субъектом хозяйственной и иной деятельности требований, в том числе нормативов и нормативных документов, в области охраны окружающей среды, требований международных стандартов и подготовка рекомендаций по улучшению такой деятельности» [3].

Таким образом, в Украине по сравнению с Россией и Республикой Беларусь отношения, касающиеся экологического аудит регулируются отдельным законом, в то время как в

последних нормы об экологическом аудите содержатся в нормативно-правовых актах смежных отраслей права.

Анализ действующего законодательства вышеперечисленных стран показывает, что в них существует ряд нормативных правовых актов, касающихся правового регулирования экологического аудита, но имеется ряд пробелов в данной сфере, для устранения которых необходима разработка новых норм.

Таки образом, экологическое аудирование может оказать решающее влияние на формирование и развитие рынка разнообразных экологических услуг, включая услуги в области экологического менеджмента, экологической сертификации и страхования, финансово-экологического аудита, экологического консалтинга, образования и просвещения. Именно здесь творческий потенциал предпринимательства способен создать принципиально новые возможности и пути преодоления экологического кризиса. Методы и средства, используемые в практике экоаудита, должны постоянно развиваться и совершенствоваться, что требует постановки и проведения соответствующих научно-методических и научно-исследовательских работ.

Использованные источники:

1. Об охране окружающей среды: Закон Республики Беларусь, 26 ноября 1992 г. № 1982-XII: в ред. Закона Республики Беларусь от 2 июля 2009 г. № 32-З // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2009.

2. Об экологическом аудите: Закон Украины, от 24.06.2004 г. № 1862-IV: в ред. Закона Украины от 15.01.2009 № 882-VI (882-17) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1862-15 – Дата доступа: 12.10,2009 г.

3. Об охране окружающей среды: Закон Российской Федерации, 10 января 2002 г. № 7 - ФЗ // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2009.

Белобородая Анна Александровна,
студентка 3-го курса юридического факультета
Международного института трудовых и социальных отношений,
Минск, Республика Беларусь

МЕСТО ЗАКОНА РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ «ОБ ОХРАНЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ» В ИЕРАРХИИ ИСТОЧНИКОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА

Проблема систематизации отрасли права – это, прежде всего, практический вопрос, определяющий обязательность нормативных правовых актов, входящих в систему, применение их к соответствующим общественным отношениям, а также их соподчиненность. Задачи построения системы законодательства Республики Беларусь решаются Законом Республики Беларусь «О нормативных правовых актах Республики Беларусь» [1].

В настоящее время, экологическое право является стремительно развивающейся отраслью права Республики Беларусь. В связи с чем, наличие достаточно большого объема нормативных правовых актов эколого-правового содержания предопределяет необходимость единого нормативного правового акта, регламентирующего фундаментальные принципы и направления в правовом регулировании отношений в области охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов. Таковым нормативным правовым актом является Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» [2]. Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» - это средство закрепления государственной экологической политики. Он имеет комплексный характер, т.е. охватывает весь комплекс общественных отношений, которые возникают по поводу окружающей среды.

Следовательно, Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» содержит ряд норм, определивших прогрессивные тенденции в развитии экологического права на современном этапе.

В силу круга регулируемых отношений, Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» является актом, консолидирующим систему экологического законодательства. Однако, в настоящее время, существует правовая проблема определения места Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» в системе экологического законодательства, поскольку он не выполняет своей консолидирующей функции. Это обусловлено тем, что Закон Республики Беларусь «О нормативных правовых актах Республики Беларусь» устанавливает большую юридическую силу кодекса по отношению к другим законам [1]. Поскольку в системе экологического законодательства присутствует четыре природоресурсных кодифицированных акта, то данное положение лишает Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» его особого статуса и поэтому он имеет меньшую юридическую силу по отношению к ним. Имеющее системное противоречие между ролью Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» и местом, которое он занимает в иерархии источников права в силу Закона Республики Беларусь «О нормативных правовых актах Республики Беларусь», не позволяющим рассматривать его в качестве головного закона в отрасли, полагаем разрешить посредством придания Закону Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» статуса программного закона, который принимается в порядке, установленном Конституцией Республики Беларусь, по вопросам внешней и внутренней политики [3, ст. 104]. Такая позиция обусловлена следующим.

Во-первых, одним из основных направлений внутренней политики Республики Беларусь является охрана окружающей среды и рационального использования природных ресурсов [4, ст.17] Во-вторых, Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» регулирует природоохранительные отношения в сфере всей окружающей среды, не выделяя ее отдельные объекты, охране которых посвящено специальное законодательство. Кроме того, в отличие от природоресурсных актов, он формулирует требования, предъявляемые к хозяйственной и иной деятельности, и тем самым, занимает особое место в процессе формирования экологическо-правового регулирования. В-третьих, ведущим принципом экологического законодательства является научно обоснованное сочетание экологических и экономических интересов, рассматриваемое с точки зрения сохранения, а при необходимости восстановления природной среды и здоровья человека - главных ценностей современного мира [2, ст. 4]. Это обеспечивается через установление экологических требований к хозяйственной и иной деятельности, влияющей на состояние окружающей среды, которые закреплены в Законе Республики Беларусь «Об охране окружающей среды», определения механизма исполнения этих требований.

Таким образом, полагаем, что придание Закону Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» статуса программного закона, во-первых, установит основные эколого-правовые механизмы и институты охраны окружающей среды, во-вторых, будет способствовать логическому упорядочению нормативных правовых актов в области охраны окружающей среды, а также повышению эффективности законодательства Республики Беларусь в данной сфере.

Использованные источники:

1. *О нормативных правовых актах Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 10 янв. 2000 г., № 361-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 02.07.2009 г., № 31-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*
2. *Об охране окружающей среды: Закон Респ. Беларусь, 26 ноя 1992 г., № 1982-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 02.07.2009 г., № 32-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*

3. *Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 нояб. 1996 г. и 17 окт. 2004 г.). – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.*
4. *Об утверждении Основных направлений внутренней и внешней политики: Закон Респ. Беларусь, 14 ноя 2005 г., № 60-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*

Бицюра Людмила Володимирівна
магістр 2-го року навчання юридичного факультету Національного університету біоресурсів та природокористування України

ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ІНТЕРВЕНЦІЙНИХ ОПЕРАЦІЙ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС ТА НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Визначення механізму інтервенційних операцій для насичення внутрішнього споживчого ринку та стабілізації цін є надзвичайно актуальним питанням на сучасному етапі як в Україні, так і на території держав-членів ЄС.

Так, на думку Петрова Р.А., сільськогосподарське ціноутворення у межах Співтовариства було «засадничим інструментом аграрної політики упродовж тривалого часу». Ціни на сільськогосподарську продукцію встановлювалися на відносно високому рівні, що значно перевищував світові ціни, що мало слугувати підтримуванню прибутків сільськогосподарських товаровиробників [1; с.243] .

Інтервенційні закупівлі регулюються однаково на всій території ЄС. Право Співтовариства визначає не тільки порядок здійснення інтервенційних закупівель, але також порядок зберігання, транспортування сільськогосподарської продукції та наступного її використання. Інтервенційні закупівлі у межах Співтовариства є засобами протидії падінню цін на сільськогосподарську продукцію нижче певного рівня, що має забезпечити належний рівень доходів селян у Співтоваристві.

Аналогічну мету переслідує й український законодавець, визначивши, зокрема, у Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV, що метою державної аграрної інтервенції як продажу або придбання сільськогосподарської продукції на організованому аграрному ринку є забезпечення цінової стабільності Державна аграрна інтервенція поділяється на товарну та фінансову.

Держави-члени ЄС уповноважені утворювати спеціалізовані державні інтервенційні агенції, які мають провадити інтервенційні закупівлі надлишків сільськогосподарського виробництва, їх зберігання і наступну реалізацію, а так само виплачувати експортні доплати (export refunds). Держави-члени зобов’язані інформувати Європейську Комісію про утворення таких агенцій, їх назву, організаційно-правову форму, а також складати річні звіти про їх діяльність. Функції інтервенційних агенцій можуть також виконувати уповноважені адміністративні органи держави. Незважаючи на певні відмінності в організації інтервенційних агенцій у різних державах-членах, що обумовлені особливостями історичного розвитку та культурними традиціями різних країн, у підвалини функціонування таких агенцій закладено однакові цілі та завдання, згідно з засадами спільної аграрної політики [1; С.244-245].

Подібні організації існують в усіх провідних країнах світу, за зразками яких було створено і Аграрний фонд в Україні [2]. Аграрний фонд є головним механізмом держави у регулюванні цінової політики в аграрному секторі, що забезпечує стабільний розвиток сільського господарства України.

Аграрний фонд згідно з положеннями постанови Кабінету Міністрів України «Про аграрний фонд» від 06.07.2005 №543 є державною спеціалізованою бюджетною установою, уповноваженою реалізувати цінову політику в агропромисловому секторі економіки. Основними завданнями фонду є: проведення цінової політики в АПК у межах, визначеними законом; виконання від імені держави функції кредитора на період дії режиму заставних закупівель окремих об'єктів державного цінового регулювання; виконання бюджетних програм, визначених законом про Державний бюджет України на відповідний рік; формування державного продовольчого резерву об'єктів державного цінового регулювання виключно для здійснення товарних та фінансових інтервенцій на організованому аграрному ринку. Аграрний фонд виступає, в установленому законодавством порядку, замовником під час закупівлі товарів (робіт, послуг) за рахунок коштів державного бюджету; продає або купує об'єкти державного цінового регулювання з або до державного продовольчого резерву, який формується виключно для здійснення товарних інтервенцій на організованому аграрному ринку; подає Кабінету Міністрів України пропозиції щодо запровадження та скасування тимчасового режиму адміністративного регулювання цін. Аграрний фонд не може придбавати або продавати об'єкти державного цінового регулювання поза організованим аграрним ринком [2].

Згідно з п.1 постанови Кабінету Міністрів України від 04.02.2009 «Про затвердження Порядку придбання у 2009 році суб'єктами господарювання (експортерами зерна, борошна пшеничного і житнього, спирту, олії соняшникової) зерна, борошна пшеничного і житнього з державного інтервенційного фонду та аміачної селітри» реалізацію зерна, борошна пшеничного і житнього та аміачної селітри суб'єктам господарювання здійснює Аграрний фонд на Аграрній біржі за середньозваженими цінами, що склалися протягом трьох попередніх торгових сесій на Аграрній біржі та сертифікованих нею акредитованих товарних біржах, але не нижче ціни закупівлі зерна, борошна пшеничного і житнього та аміачної селітри з урахуванням витрат, пов'язаних з їх зберіганням.

Важливим інструментом впливу на Спільний ринок Співтовариства є фінансова допомога інтервенційним агенціям або уповноваженим приватним підприємствам на забезпечення належного рівня зберігання сільськогосподарської продукції. Цей правовий інструмент тісно пов'язаний з інтервенційними закупівлями і застосовується на більшості ринків сільськогосподарської продукції. Його завдання—забезпечення споживачам надійності поставок сільськогосподарської продукції [1; с. 244].

Подібні функції в Україні здійснює також Аграрний фонд. Так, згідно з нормами Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення механізмів державного регулювання ринку сільськогосподарської продукції» від 04.06.2009 № 1447-VI, зокрема, він здійснює відшкодування витрат, пов'язаних з комплексом заходів із зберігання, перевезення та переробки об'єктів державного цінового регулювання в межах норм, встановлених Кабінетом Міністрів України. А з метою забезпечення продовольчої безпеки Аграрний фонд відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 № 1877-IV формує державний інтервенційний фонд, який стосовно кожного об'єкта державного цінового регулювання не може бути меншим ніж 20 відсотків обсягів їх річного внутрішнього споживання за попередній маркетинговий період.

Таким чином, здійснення інтервенційних операцій мають спільні мету та завдання, відмінності ж полягають у специфіці механізму реалізації політики державних закупівель. Проте здійснення державних товарних інтервенцій по суті є сталим інструментом державного регулювання цінової ситуації на певних товарних ринках як на території держав-членів ЄС, так і в Україні..

***Використані джерела*:**

1. *Право Європейського Союзу: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.А.Петрова.—2-ге вид.—К.: Істина, 2009.—378 с.*

2. *http://agrofund.com.ua/indexx.php*

Богатюк Ірина Григорівна
старший викладач кафедри правознавства Інституту землевпорядкування та інформаційних технологій при Національному авіаційному університеті (м. Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОКРУГІВ І ЗОН САНІТАРНОЇ (ГІРНИЧО-САНІТАРНОЇ) ОХОРОНИ КУРОРТІВ ТА ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧИХ МІСЦЕВОСТЕЙ

Основною організаційною формою правової охорони курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей є санітарна охорона, мета якої – збереження природних властивостей наявних лікувальних ресурсів, запобігання їх забрудненню, пошкодженню та передчасному виснаженню [11, с. 494]. У зв'язку з цим у межах лікувально-оздоровчої місцевості або курорту встановлюється округ санітарної (гірничо-санітарної) охорони, а також провадиться зонування території. Зони санітарної (гірничо-санітарної) охорони створюються навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні і водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення, для їх санітарно-епідеміологічної захищеності. У межах цих зон забороняється діяльність, яка може призвести до заподіяння шкоди зазначеним об'єктам.

Загальна правова норма, що передбачає встановлення округів санітарної охорони на територіях оздоровчого призначення, міститься у ч.2 ст.62 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища» [3]. Існування округів санітарної (гірничо-санітарної) охорони передбачено також ч.ч. 2, 3 ст. 48 Земельного кодексу України [1], ст.ст. 93, 104 Водного кодексу України [2]. Особливості правового режиму зон санітарної охорони водних об'єктів визначені відповідною постановою КМУ [8].

Порядок установлення меж та режиму округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони курортів регулюється нормами ст.29 Закону України "Про курорти» [4]. Територія таких округів поділяється на три зони: перша – суворого режиму; друга – зона обмежень; третя – зона спостережень (ст. 30 Закону України "Про курорти»). Для кожної із зон встановлений особливий правовий режим (ст.ст. 31-33 Закону України "Про курорти»). По відношенню до окремих курортів межі зон визначаються у рішенні про оголошення природної території курортом [5] та спеціальними нормативними актами про округи і зони їх санітарної охорони [7].

Питання правового режиму санітарної охорони і зонування лікувально-оздоровчих місцевостей практично не врегульовані в чинному законодавстві, що не сприяє забезпеченню раціонального й ефективного використання природних лікувальних ресурсів таких земель, їх належної охорони. Для усунення цієї прогалини необхідно законодавчо закріпити механізми зонування лікувально-оздоровчих місцевостей відповідно до їх функціонального призначення та санітарних (гірничо-санітарних) вимог, на що неодноразово зверталася увага в наукових дослідженнях. Так, В.Андрейцев пропонує кодифікувати основний земельний закон у частині встановлення правового режиму територій лікувально-оздоровчих місцевостей, а також прийняти спеціальний закон про землі лікувально-оздоровчого призначення, який би врегулював зазначені проблеми [12, с. 384]. А.Бобкова вважає, що порядок встановлення округів санітарної охорони на землях оздоровчого призначення, їх зонування та правовий режим доцільно врегулювати в окремому нормативному акті, за аналогією із законодавством Російської Федерації [13, с. 107, 110]. О.Ткаченко вказує на необхідність закріплення науково обґрунтованих принципів зонування лікувально-оздоровчих територій в Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища» та галузевому законодавстві шляхом внесення відповідних доповнень [15, с. 113].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що правовий режим округів і зон санітарної охорони курортів, на відміну від лікувально-оздоровчих місцевостей, досить детально врегульований в чинному законодавстві. Однак це не виключає недоліків у правовому регулюванні охорони лікувальних ресурсів курортів. Зокрема, як зазначає І.Костяшкін, законодавець не регламентує право загального використання громадянами земельних ділянок, що містять лікувально-рекреаційні ресурси, як в межах округу санітарної охорони курорту, так і на лікувально-оздоровчих територіях, що призводить до необґрунтованих обмежень такого права [14, с. 108].

Отже, до правових заходів, спрямованих на збереження територій курортів і лікувально-оздоровчих місцевостей та їх належної санітарної охорони, слід віднести необхідність удосконалення чинного земельного та екологічного законодавства, внесення в нього ряду доповнень і змін. Адже незважаючи на те, що одним із принципів державної політики у сфері курортної справи проголошено економне та раціональне використання природних лікувальних ресурсів і забезпечення їх належної охорони [4], сьогодні практично не розв'язується вкрай актуальна проблема неефективного використання земель оздоровчого призначення. Однією із причин такої ситуації є, на нашу думку, недостатнє законодавче забезпечення правового режиму земель курортів і, особливо, лікувально-оздоровчих місцевостей. На необхідність забезпечення особливого режиму використання земель оздоровчого призначення, державної підтримки збереження природних лікувальних ресурсів, дотримання режиму зон санітарної охорони курортів, розроблення та прийняття відповідних законодавчих актів вказують і нормативно-правові акти Президента України [6] та КМУ [9; 10].

Вважаємо, що практичне втілення зазначених заходів стане ще одним кроком на шляху до створення належних умов для реалізації закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, охорону здоров'я, безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище.

Використані джерела:

1. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР України). – 2002. - № 3-4. – Ст. 27.

2. Водний кодекс України // ВВР України. – 1995. - № 24. – Ст. 189.

3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 р. // ВВР України. – 1991. - № 352. – Ст. 683.

4. Про курорти: Закон України від 5 жовтня 2000 р. // ВВР України. – 2000. - № 50. – Ст. 435.

5. Про оголошення природних територій міста Бердянська Запорізької області курортом державного значення: Закон України від 11 січня 2005 р. // ВВР України. – 2005. - № 9 . – Ст. 174.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 червня 2005 року "Про стан додержання вимог законодавства та заходи щодо підвищення ефективності державної політики у сфері регулювання земельних відносин, використання та охорони земель»: Указ Президента України від 21 листопада 2005 р. № 1643/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. - № 47. – Ст. 2943.

7. Про межі округу і зон санітарної охорони курорту Пуща-Водиця в м. Києві: Постанова Ради Міністрів УРСР № 355 від 2 жовтня 1986 р. // www.kmu.gov.ua

8. Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 р. № 2024 // Офіційний вісник України. – 1998. - № 51. – Ст. 31.

9. Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 231-р // Офіційний вісник України. – 2003. - № 17. – Ст. 785.

10. Про схвалення Стратегії розвитку туризму і курортів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2008 р. № 1088-р // Офіційний вісник України. – 2008. - № 60. – Ст. 2041.

11. Андрейцев В.І. Екологічне право. Особлива частина.– К.: Істина, 2001.–544 с.

12. Андрейцев В.І. Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – К.: Знання, 2005. – 446 с.

13. Бобкова А.Г. Правовое обеспечение рекреационной деятельности. – Донецк: Юго-Восток, 2000. – 308 с.

14. Костяшкін І.О. Право загального землекористування громадян: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 163 с.

15. Ткаченко Е.Н. Право пользования курортными, лечебно-оздоровительными и рекреационными зонами: Дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Х., 1999. – 161 с.

Бондарчук Наталія Валеріївна
аспірантка відділу проблем земельного, аграрного та екологічного права
Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ АВІАЦІЙНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ

В умовах активної підготовки України до Євро-2012 ключовим питанням постає будівництво та реконструкція аеропортів, які фактично виступатимуть візитною карткою нашої держави перед іноземними громадянами. Земля, виступаючи територіально-просторовою базою у сфері авіаційного транспорту відіграє в цьому процесі надзвичайно важливу роль.

На нашу думку, можна виділити такі елементи правового режиму земель в цілому та авіаційного транспорту зокрема: порядок набуття, зміни і припинення прав на землі; правове забезпечення раціонального використання земель; правова охорона земель; функції та повноваження органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо управління землями; відповідальність за порушення земельного законодавства.

Розвиток земель авіаційного транспорту і відповідно їх правового режиму можна розділити на 4 періоди. Період становлення (1930-ті – 1960-ті р.р.). Поняття «землі авіаційного транспорту» вперше з'явилось у законодавстві нашої країни в 1933 р. в «Положенні про землі, надані транспорту» [1], оскільки до цього часу авіаційного транспорту практично не існувало. Період активного розвитку (1960-ті – 1990 р.). Наземна база обслуговування авіаційного транспорту стала активно розвиватись лише в 1960-х роках. Це пов'язано з тим, що авіаційний транспорт став масовим внаслідок появи реактивних літаків. Період кризи (1990-ті р.р.). У 1990-х роках цивільна авіація України переживала кризу. Обсяги перевезень постійно скорочуються, матеріально-технічна база не оновлюється, наземна база не розвивається. Період відродження (2000 р. – сучасний період). З 1 січня 2002 року введено в дію новий Земельний кодекс, який закріпив в ст. 67 можливість перебування земель транспорту в державній, приватній та комунальній власності [2 ст. 67]. Проте, в цьому кодексі правовий режим земель авіаційного транспорту не отримав належного правового регулювання.

На сьогодні законодавство щодо земель авіаційного транспорту розвивається, в основному, шляхом прийняття підзаконних нормативно-правових актів. Зокрема, Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу» [3] та Концепція Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2020 року [4] спрямовані на забезпечення будівництва, реконструкції та модернізації об'єктів наземної інфраструктури аеропортів та резервування земель для цих цілей; проведення органами виконавчої влади інвентаризації земель авіаційного транспорту та ін.

В сучасний період більшість вітчизняних аеропортів перебуває в комунальній власності. В державній власності перебувають аеропорти «Бориспіль», «Дніпропетровськ», «Запоріжжя» і «Львів». З метою підвищення ефективності державного управління і контролю, створення сприятливих умов для залучення інвестицій та прискореного розвитку аеропортів уряд вважає доцільним їх повернення у державну власність та фінансування із залученням коштів державного бюджету.

В ст. 72 Земельного кодексу України [5] перелічено складові частини земель авіаційного транспорту, проте відсутнє законодавче визначення даної категорії земель. На нашу думку, дане визначення можна сформулювати наступним чином: землі авіаційного транспорту – це землі, які виступають просторовим (територіальним) базисом у сфері авіаційного транспорту, тобто надані або призначені для належного функціонування цивільної авіації.

Особливістю правового режиму земель авіаційного транспорту є те, що до складу цих земель включаються не смуги відводу, характерні для земель залізничного та автомобільного транспорту, а окремі території, зайняті різноманітними об'єктами цього виду транспорту.

Головною складовою частиною земель авіаційного транспорту України виступають землі аеропортів. Землі аеропортів – це землі, на яких розташовано комплекс споруд, що призначений для приймання/відправлення повітряних суден, обслуговування повітряних перевезень, проведення авіаційних робіт. Земельні ділянки аеропортів включають в себе ділянки для аеродрому, відособлених споруд та службово-технічної території [6, п. 3].

На нашу думку, до недоліків законодавства про правовий режим земель авіаційного транспорту відноситься те, що норми, які діють при проектуванні та будівництві аеродромів були прийняті ще за часів Радянського Союзу. На сьогодні вони потребують перегляду та оновлення, оскільки технічні характеристики літаків змінюються внаслідок науково-технічного прогресу, збільшується кількість пасажирів та вантажів, що можуть бути перевезені, а отже і збільшується навантаження на землі аеродромів.

З метою забезпечення раціонального використання земель авіаційного транспорту України законодавством визначено таке поняття як приаеродромна територія (прилегла до аеродрому зона контролю і обліку об'єктів та перешкод) - обмежена встановленими розмірами місцевість навколо аеродрому, над якою здійснюється маневрування повітряних суден [7, ст. 41]. На приаеродромній території обмежується допустима висота природних (рельєф місцевості, висота лісової рослинності) та штучних (споруди, лінії електропередач) бар'єрів; дозволяється розміщення будівель та споруд, враховуючи висотні обмеження, встановленні нормами технічного проектування, якщо вони не створюють перешкод для радіонавігації та запроваджується особливий режим одержання дозволу на будівництво (реконструкцію) чи іншу діяльність лише за погодженням з органом державного регулювання діяльності авіації та відповідною Радою.

Аеропорти в процесі їх експлуатації безумовно являються джерелом забруднення навколишнього середовища в цілому та земель і ґрунтів зокрема. Шкідливими продуктами згоряння авіаційних двигунів є окис вуглекислого газу, окис азоту та дрібні тверді частинки. Використання земельних ділянок під аеропорт призводить до порушення рівноваги флори та фауни. Роботи по будівництву аеропорту пов'язані з пошкодженням ґрунтів. В процесі експлуатації ґрунт на території аеропорту та навколо нього може піддаватися ерозії в результаті впливу природних умов та викиду реактивного потоку повітряного судна. Тому, планування як функція державного управління землями авіаційного транспорту відіграє надзвичайно важливу роль порівняно з плануванням земель інших видів транспорту. Оскільки необхідно розглянути і врахувати вплив даного виду транспорту не лише на його землі, а й на суміжні землі. А такий вплив є масштабним і негативним в екологічному плані.

Отже, правовий режим земель авіаційного транспорту має певні особливості порівняно із землями інших видів транспорту. Одночасно з цим в законодавстві України неналежним є правове регулювання щодо земель авіаційного транспорту. В діючому законодавстві містяться норми щодо земель аеропортів і аеродромів і практично відсутні норми, що стосуються вертольотних станцій та інших складових земель авіаційного транспорту. Крім того, деякі підзаконні нормативно-правові акти, зокрема норми відводу земель для аеродромів та аеропортів, застарілі. Крім того, практично відсутні норми щодо охорони земель авіаційного транспорту. Такі недоліки ускладнюють механізм реалізації норм права і негативно впливають на розвиток земель авіаційного транспорту.

Дані недоліки законодавства можливо вирішити шляхом прийняття нормативно-правових актів щодо правового режиму вертольотодромів та вертольотних станцій,

збільшення норм відводу земель для аеродромів та аеропортів, а також розробки основних положень охорони земель авіаційного транспорту України відповідно до особливостей даної категорії земель.

***Використані джерела*:**

1. Положение о землях, предоставленных транспорту: Постановление ЦИК и СНК СССР от 7.02.1933 // СЗ СССР. – 1933. - №12. – ст. 66-б.

2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. – ВВР, 2002 р. № 3-4, ст. 27. – ст. 67.

3. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу» від 31 жовтня 2007 року № 1295.

4. Концепція Державної цільової програми розвитку аеропортів на період до 2020 року, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 5 березня 2008 р. № 506 – р.

5. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. – ВВР, 2002 р. № 3-4, ст. 27. – ст. 72.

6. Нормы отвода земель для аэропортов. СН 457-74 – М.: Стройиздат, 1974 – п. 3.

7. Повітряний кодекс України – ВВР, 1993 р. № 25 ст. 27. – ст. 41.

Брикуля Тамара Олегівна

студентка 4-го курсу юридичного факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ КАПІТАЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Сьогодні залишаються законодавчо неврегульованими відносини і правовий режим земель у сфері капітального будівництва. Варто зазначити, що всі землі капітального будівництва є землями забудови, але не всі землі забудови є землями капітального будівництва. Отже, капітальне будівництво є складовою забудови, тому ці два явища співвідносяться між собою як частина і ціле.

Критерій капітальності будівель міститься в Єдиному класифікаторі житлових будинків залежно від якості житла та наявного інженерного обладнання, затвердженому наказом Держбуду України від 30 вересня 1998 р. № 215.

Таким чином, капітальне будівництво можна визначити як діяльність власників чи користувачів земельних ділянок (забудовників) у галузі матеріального виробництва, врегульовану нормами права, за допомогою якої створюються основні фонди виробничого і невиробничого призначення терміном придатності до 125 років (готові до експлуатації будівлі, будівельні конструкції, споруди та їх комплекси). Оскільки правові відносини, пов’язані із наданням земельних ділянок для капітального будівництва, регулюються загальними положеннями норм для забудови населених пунктів відповідно до їхньої містобудівної та проектної документації, іноді це викликає ряд суперечностей, особливо коли капітальне будівництво здійснюється поза межами населених пунктів. Серед таких проблемних питань наступні:

1. Правовий режим якої категорії земель потрібно застосовувати до такої земельної ділянки? На жаль, чинне земельне законодавство не передбачає можливості розташування об’єкта будівництва на земельних ділянках різних категорій земель. Проте на практиці трапляються випадки, коли земельні ділянки, які не відносяться до категорії земель житлової і громадської забудови (наприклад, землі водного фонду, лісогосподарського призначення тощо), надаються для капітального будівництва. Отже, земельна ділянка фактично використовується як земля житлової та громадської забудови, а формально належить до іншої категорії земель. Тому за умови отримання даної земельної ділянки у користування в порядку, передбаченому ст. 123 Земельного кодексу України, до неї може застосовуватися режим земель житлової та громадської забудови, якщо це не порушуватиме порядку її цільового використання.

Мірошниченко А.М. зазначає, що вирішення колізій між правовими режимами кількох категорій по відношенню до однієї земельної ділянки можливо шляхом встановлення пріоритетності одних категорій земель над іншими, встановлюючи поділ земель на: особливо охоронювані території – сільськогосподарські угіддя – землі рекреаційного призначення – інші землі [5, с. 49]. Дійсно, даний поділ земель визначає умови пріоритетності земельної ділянки – її цільове призначення та значимість – і є більш раціональним для застосування.

Специфічно до вирішення даної проблеми поставився законодавець Російської Федерації, за законодавством якої одна земельна ділянка може відноситися лише до однієї категорії земель. Це призводить до того, що землі природно-заповідного фонду в межах населених пунктів використовуються за правилами режиму «особливо охоронюваних територій та об'єктів» [6, с. 27].

Дане питання необхідно вирішувати, враховуючи критерії пріоритетності та доцільності. Тому хоч і капітальне будівництво щодо таких «безпритульних» об'єктів не передбачається генеральним планом населеного пункту і схемою планування території (оскільки вони поширюються тільки в межах населених пунктів), капітальні будівлі зводяться, а земельні ділянки надаються для цієї мети. Здебільшого, таке будівництво виконується в приміській зоні або на інших невіддалених від населених пунктів земельних ділянках, тому до них можна застосовувати правовий режим земель житлової та громадської забудови за умови, що призначення встановленого цільового використання даної земельної ділянки не буде порушеним.

2.Які підстави виникнення права на таку земельну ділянку? Підставами виникнення права на земельну ділянку для потреб капітального будівництва поза межами населених пунктів є сукупність взаємопов'язаних дій суб'єктів капітального будівництва для встановлення меж земельної ділянки в натурі та отримання певного правового титулу стосовно конкретної земельної ділянки з дотриманням встановлених законодавством процедур.

Суб'єктами капітального будівництва можуть бути юридичні особи, територіальні громади, держава залежно від характеру потреб (локальних, комунальних чи загальнодержавних). Таким чином, земельна ділянка може набуватися у власність (за цивільно-правовими договорами; внесенням земельних ділянок засновниками юридичної особи до статутного фонду; прийняттям спадщини тощо [1, с. 33]), передаватись у постійне користування, оренду, або на праві користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій).

3.Чи можна будівництво на даній ділянці розцінювати як самочинне? Слід відмежовувати поняття «самочинне будівництво» від «самовільного зайняття земельних ділянок». Проаналізувавши статтю 1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» та статтю 376 Цивільного кодексу України, бачимо, що при самовільному зайнятті земельної ділянки особа взагалі не має ніяких на це правових підстав, а при самочинному будівництві особа може легально користуватися земельною ділянкою, але не мати правових підстав для здійснення будівельних робіт.

Сьогодні земельне законодавство використовує імперативно-диспозитивний метод в регулюванні правового режиму земельних ділянок, розташованих поза межами населених пунктів, коли земельна ділянка не відведена для капітального будівництва. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 вересня 2009 р. № 1035 [4] визначає порядок, який узаконює збудований об'єкт за умови відповідності його встановленим вимогам із застосуванням до правопорушника певних заходів адміністративного впливу. Тому дана постанова допомагає вирішувати проблему самочинно збудованих об'єктів на користь їхніх добросовісних забудовників.

Отже, правовий режим земель у сфері капітального будівництва має чимало прогалин, які потребують законодавчого врегулювання для запобігання зловживань та відповідальності «з необережності».

***Використані джерела*:**

1. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР).–2002.–№ 3-4. – Ст. 27.

2. Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» // Відомості Верховної Ради (ВВР).–2003.– № 39. – Ст. 350.

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 09 вересня 2009 р. № 1035 «Про затвердження Тимчасового порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом приватних житлових будинків садибного типу, дачних та садових будинків з господарськими спорудами і будівлями, споруджених без дозволу на виконання будівельних робіт» // www.rada.gov.ua

4. Мірошниченко А.М. Проблемні правові питання поділу земель на категорії // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – № 12(50). – Ст. 49.

5. Козырь О.М. Особенности правового режима земель поселений // Экологическое право. – 2005. – № 1. – Ст. 27.

Вітовська Ірина Володимирівна

кандидат юридичних наук, завідувач кафедри господарського та екологічного права Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

ВПОВНОВАЖЕНІ І ЗОБОВ'ЯЗАНІ СУБ'ЄКТИ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВОВІДНОСИН

В загальній теорії права суб'єктами правовідносин визнаються юридичні та фізичні особи, які відповідно до законодавства можуть бути носіями прав і юридичних обов'язків [1,с.138; 2,с.343].

Детальне визначення кола суб'єктів відповідного виду правовідносин становить завдання тих чи інших галузей законодавства. В екологічному законодавстві по різному визначено коло суб'єктів земельних, водних, лісових, фауністичних, рослинних, атмосфероповітряних та деяких інших правовідносин. Так, наприклад, відповідно до ст. 13 Кодексу про надра України [3], суб'єктами права користування надр можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземні юридичні особи та громадяни. Суб'єктами екологічних правовідносин також є органи загальної та спеціальної компетенції в галузі екології, громадські організації та об'єднання екологічної спрямованості.

В еколого-правовій літературі питання про суб'єктів екологічних правовідносин традиційно розглядалося крізь призму окремих суб'єктивних прав. Багато уваги приділялося визначенню суб'єктів права користування природними ресурсами [4,с.140; 5,с.140].

Так, наприклад, в літературі, присвяченій правовим проблемам охорони тваринного світу та його використання, також переважає тенденція щодо характеристики тільки суб'єктів права користування тваринним світом [6,с.10] або суб'єктів права на полювання [7,с.13]. Класифікація суб'єктів здійснюється тільки за критерієм їх юридичного статусу, а також за рядом інших ознак, що об'єктивно не є достатнім для характеристики фактичного становища у цій сфері.

Разом із тим необхідно зазначити, що більш ефективною є позиція вчених, які розглядають питання про суб'єктів екологічного законодавства в площині правових відносин, тобто враховують при визначенні їх суб'єктного складу наявність подвійного кола таких суб'єктів. Так, наприклад, Г.О.Аксєньонок суб'єктами земельних правовідносин визначав, з одного боку, державні органи, які здійснюють повноваження управління та розпорядження земельним фондом, а з іншого, землекористувачів – громадян, державні і недержавні підприємства, установи і організації [8,с.73]. Зазначена точка зору знайшла свою підтримку в еколого-правовій літературі сьогодення [9,с.100; 10,с.46].

Класифікація суб'єктів права природокористування може бути проведена за різними ознаками, наприклад, за родом діяльності або цільовим призначенням наданих у

користування об'єктів природи. Проте загалом можна сказати, що суб'єкта права користування характеризують дві ознаки: 1) наявність встановленої законом правоздатності, тобто визнаної законом можливості володіти конкретним суб'єктивним правом природокористування, що виражається як в праві отримання природного об'єкту чи його частини в користування, так і в праві отримання суб'єктивних прав і обов'язків по природокористуванню; 2) дійсне володіння суб'єктивним правом природокористування в результаті надання природного об'єкта чи його частини для певних цілей у встановленому законом порядку.

Суб'єктів екологічних правовідносин можна поділити на дві групи: вповноважені й зобов'язані [11,с.94-94]. Існування цих груп є обов'язковою ознакою екологічних правовідносин за схемою: кожному вповноваженому суб'єкту відповідає наявність зобов'язаного суб'єкта.

Вповноважені суб'єкти виконують в цих правовідносинах роль носіїв визначених суб'єктивних прав, реалізація яких залежить від свободи волі цих суб'єктів. В ієрархічній структурі державної влади їх можна поділити на дві групи. Перша складається з органів державної влади і управління загальної компетенції. До другої групи належать спеціалізовані органи управління в галузі охорони та використання природних ресурсів. Слід зазначити, що ці органи можуть приймати участь лише у чітко визначених в екологічному законодавстві правовідносинах в залежності від конкретних різновидів використання природних ресурсів.

Зобов'язані суб'єкти екологічних правовідносин є носіями обов'язків по реалізації прав вповноважених суб'єктів даних правовідносин. Дані групи суб'єктів не є раз і назавжди сталими. Зі зміною змісту правовідносин вони можуть змінювати своє правове становище у правовідносинах. Так, орган державного контролю за використанням і охороною природних ресурсів, вимагаючи необхідну інформацію, є вповноваженим суб'єктом по відношенню до користувача даними природними ресурсами (фізичної чи юридичної особи), який є зобов'язаним суб'єктом. Однак, якщо даний контролюючий орган вмішується в діяльність користувача з перевищенням своїх повноважень, то зобов'язаний суб'єкт через суд ставить цей орган в становище зобов'язаного зупинити незаконні дії суб'єкта екологічних правовідносин. При цьому сам користувач стає вповноваженим по відношенню до контролюючого державного органу суб'єктом на період відновлення порушеного законом становища.

***Використані джерела*:**

1. *Алексеев С.С. Структура советского права. – М., 1975. – 326 с.*
2. *Теория государства и права. Учеб. для юр. вузов и факультетов./ Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова.– М.: Наука, 1997. – 570 с.*
3. *Кодекс України про надра. – К.: Юрінком-Інтер,1997. - С.448-475.*
4. *Вовк Ю.А. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Общая часть. - Харьков: Вища школа, 1986. - 160 с.*
5. *Право природопользования в СССР. – М.: Наука, 1990. – 195 с.*
6. *Чуйков В.А., Шахов В.С. Право пользования животным миром: Текст лекций. – Х.: Юр. ин-т, 1987. – 35с.*
7. *Колбасов О.С. Охотничьи законы. – Л.: ЛГУ, 1960. – 62с.*
8. *Аксененок Г.А. Земельные правоотношения в СССР. – М.: Госюриздат, 1958. – 424 с.*
9. *Гетьман А.П. Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве. – Х.: Основа, 1994. – 136с.*
10. *Тихий П.В. Еколого-правове регулювання спеціального використання дикої фауни: Дис. канд. юрид. наук. – Х., 2000. – 165с.*
11. *Ерофеев Б.В. Экологическое право России. Учебник. Изд. 2-е перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1996. – 624 с.*

Василюк Валерія Валеріївна
студентка 4-го курсу
Рівненсько інституту Київського університету права

БЕЗКОШТОВНА ПРИВАТИЗАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК: ПОЗИТИВНІ ТА НЕГАТИВНІ АСПЕКТИ

Приватизація земельних ділянок є одним з основних напрямків земельної реформи, яка розпочалася ще в 90-х роках та триває досі. Намагання розв'язати дану проблему з боку уряду звелися, насамперед, до створення необхідних умов щодо безкоштовного оформлення та видання до кінця 2009 року громадянам України державні акти на землю. Більшість експертів, що встигли прокоментувати цей намір Кабміну, оцінили його як передвиборний піар кандидата в Президенти, який очолює Кабмін, і зійшлися на думці, що користі від цієї затії буде мало. Ажіотаж серед бажаючих отримати акти, що породжує черги, величезна кількість помилок у документації, оформленої на швидку руку. Пророкують неможливість виконання встановлених термінів і навіть зростання хабарництва, всупереч думки Прем'єра, яка заявляє про ліквідацію «величезного пласту корупції» в цій сфері. Чи так сумно йдуть справи? Порядок безоплатного оформлення та видачі громадянам України в 2009 році державних актів на право власності на земельні ділянки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання реалізації права власності на землю громадян України в 2009 році», набув чинності 1 вересня. У новій спрощеній процедурі оформлення держактів на землю є чимало позитивних моментів.

Насамперед – це імперативно виписана (п. 2 постанови) заборона чиновникам стягувати з громадян плату за видачу акта, оформленого згідно з Порядком, а також за надання додаткових і супутніх послуг з розробки документації із землеустрою.

По-друге, нормативно встановлений термін, протягом якого чиновники зобов'язані виготовити і видати акт і розробити документацію із землеустрою: не більше 30 днів з моменту подання громадянином заяви про оформлення акта.

По-третє, чітко прописаний перелік документів (копія документа, що посвідчує особу, копію доручення для уповноваженої особи, копія документа про присвоєння ідентифікаційного коду, копія рішення про передачу земельної ділянки у власність), які необхідно додати до заяви про видачу державного акта на право власності на землю.

Перевагою є те, що громадянам не потрібно нікуди їхати. Заяву та документи можна подати безпосередньо селищному, сільському чи міському голові у кожному населеному пункті. Забрати готовий акт можна там же.

В докір уряду ставлять практично всі коментатори – спонтанність і непродуманість рішення. Щоб виконати до кінця року обсяг роботи, яка нахлинула, гранична чисельність Держкомзему згідно з постановою збільшена на 335 одиниць та ще на 14374 людини для його територіальних органів. Але де взяти стільки фахівців, де їх усіх розмістити і куди подіти після 31 грудня 2009 (адже Порядок діє лише до кінця року) – дивуються експерти. Дійсно, з набором нових працівників Держкомзему можуть виникнути проблеми, ускладнені тією обставиною, що згідно з Законом України «Про державну службу» прийняттю на державну службу повинен передувати конкурсний відбір, проведення якого займе час. Можна припустити, що уряд розраховував на приплив співробітників приватних структур, тих, які до цих пір надавали населенню послуги з виготовлення технічної документації на приватизацію ділянки, але абсолютно очевидно, що ця процедура не була продумана належною мірою. Що стосується розміщення нових співробітників, то це питання, всупереч докорам критиків, Кабмін не залишив без уваги. Пунктом 5 постанови Держкомзему запропоновано створювати підрозділи на базі Державної інспекції з контролю за використанням і охороною земель, яка ліквідується. Так що додаткові приміщення та оргтехніка у Держкомзему з'являться, правда, не зовсім ясно чи буде їх досить.

Разом з тим, отримати акти безкоштовно зможуть далеко не всі. По-перше, є обмеження за призначенням ділянки. У постанові мова йде тільки про оформлення та видачу актів на

земельні ділянки, призначені для будівництва та обслуговування житлового будинку і господарських будівель, ведення особистого селянського господарства в межах населених пунктів і садівництва, причому у розмірах, які можуть бути приватизовані безкоштовно (ст. 121 Земельного кодексу). По-друге, є думка, що технічну документацію, виготовлення якої займає велику кількість часу і складає левову частку витрат громадян, безкоштовно оформлять тільки тим, хто отримав на руки рішення місцевої влади про передачу землі у власність до 2002 року. Такий висновок випливає з аналізу п.3 Порядку, згідно з яким Держкомзем укладає договори на розробку технічної документації з державними підприємствами тільки відносно ділянок, які передані громадянам у власність до 2002 року у відповідності з чинним тоді Декретом Кабміну від 26.12.1992 № 115-92. А тому, хто починає процес приватизації зараз (за новим Земельним кодексом), розраховувати на швидке і безкоштовне оформлення технічної документації не доводиться. Безкоштовно він отримає тільки сам акт. Саме таку позицію зайняли багато відділів земельних ресурсів, хоча цей висновок не такий уже і очевидний. Нагадаємо, пунктом 2 постанови заборонено стягнення з громадян плати не тільки за оформлення і видачу акту, а й за надання додаткових та супровідних послуг з розробки документації.

Недоліком нового документа може стати положення, що задумано урядом, як одне з головних позитивних нововведень. Вже з'явилася інформація про те, що місцеві органи влади не виявляють завзяття до негайного виконання постанови уряду. Відлік 30-денного терміну на видачу актів уряд веде саме з моменту звернення громадянина до сільського голови, який згідно з постановою повинен накопичувати заяви, а потім за списком передавати їх в органи Держкомзему. Контролювати останніх Кабмін може і буде (з огляду на заяви Прем'єра, тримати на посадах «повільних» чиновників ніхто не має наміру), але ось впливати на органи місцевого самоврядування уряд не зможе ніяк. Так що зрив 30-денного терміну цілком може відбутися ще на самій першій стадії.

Нарешті, основною проблемою, яка підриває віру в можливість реалізації урядових ініціатив, залишається величезна кількість людей, ще не отримали акти (за словами Прем'єра, 6 млн. чоловік), які, безумовно, захочуть зробити це до кінця року. Наплив заявників може бути таким величезним, що ніяких зусиль для задоволення всіх бажаючих просто не вистачить. Якби терміни видачі актів з новим порядком не були такими стисненими, органи Держкомзему могли б, поступово набираючи людей, освоювати новий Порядок. Однак вимога уряду виконати всю роботу до кінця року заздалегідь робить поставлене завдання нездійсненним.

Незважаючи на всі негативні характеристики нового Порядку, відмовлятися від наданого урядом шансу нарешті оформити свою ділянку швидко і безкоштовно не варто. Майбутні вибори і боротьба за електорат будуть хорошим стимулом для уряду втілювати популярну у народі ідею в життя всіма можливими і неможливими методами. Тим більше, що про перспективи продовження «привабливої пропозиції» на наступний рік поки не йдеться.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України від 13 березня 1992 року*
2. *Земельний Кодекс України від 25.10.01*
3. *Декрет Кабінету Міністрів України "Про приватизацію земельних ділянок» від 26.12.92 р.*
4. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання реалізації права власності на землю громадянами України у 2009 році» від 05.08.2009 року*

Врублевський П. С.
студент 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРОБЛЕМИ ФОРМ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ

Питання власності на землю є пріоритетним в Україні ще з початку 90-х років. Адже завданням реформування земельних відносин, як визначено в Постанові Верховної Ради України "Про земельну реформу», є перерозподіл земель, який передбачав появу нового власника. Визначення оптимальних шляхів роздержавлення та передачі земель у власність як громадянам України так і господарюючим суб'єктам стало предметом низки наукових дискусій та монографічних досліджень. Зокрема, значний вклад у питання становлення відносин власності землю в Україні внесли праці В. І. Андрейцева, В. І. Семчика, М. В. Шульги та інших. Однак актуальність цих питань з становленням нового земельного законодавства лише зростає.

Земельний кодекс України визначає такі суб'єктами права власності на землю:

а) громадяни та юридичні особи - на землі приватної власності;

б) територіальні громади, які реалізують це право безпосередньо або через органи місцевого самоврядування, - на землі комунальної власності;

в) держава, яка реалізує це право через відповідні органи державної влади, - на землі державної власності.

Право власності на землю згідно Земельного кодексу України - це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками.

Право власності на землю набувається та реалізується на підставі Конституції України, цього Кодексу, а також інших законів, що видаються відповідно до них.

Земля в Україні може перебувати у приватній, комунальній та державній власності.

Земельна ділянка - це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами.

Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться.

Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд.

На превеликий жаль із прийняттям Земельного кодексу України 2001 року не вирішеними залишились окремі питання власності на землю, що мали місце у попередній період, зокрема, колективної власності.

Важливі зміни щодо форм власності на землю були проведені з прийняттям Закону України "Про форми власності на землю», у якому було встановлено, що поряд з державною власністю на землю впроваджуються колективна і приватна власність. Нові форми власності розширили коло суб'єктів права власності на землю, якими стали фізичні та юридичні особи. Проте на цьому пошук нових форм власності на землю не припинився. У 1995 р. у договорі між Верховною Радою та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади, місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України [1] були визначені такі форми власності: загальнодержавна, комунальна, колективна та приватна.

Згідно положень Земельного кодексу можна сказати, що він розмежовує землі державної та комунальної власності з врахуванням меж населеного пункту та виділяє землі приватної власності суб'єктом якої виступають як фізичні так і юридичні особи. До суб'єктів державної власності на землю віднесено органи державної виконавчої влади на рівні місцевих державних адміністрацій та Кабінету Міністрів України, які наділені повноваженнями щодо розпорядження землями поза межами населених пунктів.

При цьому не слід забувати, що реально і формально юридично право колективної власності на землі та земельні ділянки визнано за значною кількістю суб'єктів, що посвідчено відповідними державними актами. Проте долю їх подальшої реалізації ЗК України не встановлено. А це дає підставу зробити висновок, що на сьогодні суб'єктивні можливості осіб, яким земельні ділянки юридично належать на праві колективної власності, через зазначені законодавчі маніпуляції не мають належного законодавчого гарантування. І це тоді, коли їх суб'єктивне право на зазначені земельні ділянки посвідчено юридичним титулом і зафіксовано в правовстановлюючих документах — Державних актах на право колективної власності на землю [2, с.445].

Важливим залишається питання щодо вирішення долі земель колективної власності за умови розпаювання земель колишніх сільгосппідприємств. Тому що значна їх кількість залишається не розподіленою. Згідно з ч. 4 ст. 7 Закону України "Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [3] із площі земельних ділянок, що підлягають розподілу, виключаються деградовані, малопродуктивні, а також техногенно забруднені сільськогосподарські угіддя, що підлягають консервації; заболочені землі; інші землі, які недоцільно використовувати для сільськогосподарських потреб. При цьому законодавець не визначає долю таких земель.

Не розпайовані землі передаються органам місцевого самоврядування або державним адміністраціям у комунальну або відповідно державну власність за клопотанням відповідних сільгосппідприємств, що реорганізуються.

Без дотримання процедури добровільної відмови від земельної ділянки сам факт припинення діяльності колективного господарства формально не є безумовною підставою переходу власності на таку ділянку до органів державної влади чи місцевого самоврядування.

При реорганізації колективних сільськогосподарських підприємств утворюються підприємства, в статуті яких можуть закладатись положення про правонаступництво, що, в свою чергу, зумовлює їх права на землі, передані у колективну власність і не розпайовані. Так, згідно з ст. 19 Закону України "Про господарські товариства» [4], при реорганізації товариства вся сукупність прав та обов'язків товариства переходить до його правонаступників.

Разом із тим законодавець не регламентує порядку набуття та юридичного оформлення права власності на такі землі за правонаступниками. Зокрема, не врегульованою залишається процедура оформлення права власності за правонаступником, адже мова йде про перехід від колективної власності до приватної власності юридичної особи правонаступника.

І останнє що хотілось би сказати - майно що залишилося після задоволення претензій кредиторів, розподіляється між членами підприємства. Оскільки законодавець наклав заборону на продаж земель сільськогосподарського призначення можливим є тільки розподіл майна, тобто земель.

Не забезпечено переходу від постійного землекористування до права власності або оренди на землю.

Залишається невирішеним і питання імплементації положень Конституції України про право власності юридичних осіб у чинному земельному законодавстві. Це викликано тим, що право власності юридичних осіб на землю не визначено в юридичній науці. Наукові пошуки до останнього часу велись навколо права колективної власності на майно, а стосовно землі за юридичною особою передбачалося тільки право постійного або тимчасового землекористування.

Що ж до юридичних осіб, то існування права власності юридичної особи можливо лише у випадку відокремлювання засновника від майна створюваної юридичної особи, як це має місце у громадських та релігійних формуваннях, політичних партіях, об'єднань тощо. Але відповідно до змісту та принципів чинного земельного законодавства означені юридичні особи не є суб'єктами права власності на землю, зокрема сільськогосподарського

призначення, тому правовий статус цих осіб не потребує правового регулювання в земельному законодавстві.

За час, протягом якого народжувалося нове земельне законодавство і здійснювалася земельна реформа, найбільша увага приділялася трансформації форм власності на землю, внаслідок чого ці форми змінювалися чотири рази.

Використані джерела:

1. *Урядовий кур'єр. – 1995. - №86. 10 червня.*
2. *Земельне право і законодавство суверенної Україн: Актуальні проблеми практичної теорії. – К.: Знання, 2005. – 445с. С.210.*
3. *"Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» від 05.06.2003 // ВВРУ. 2003. №38. – Ст. 314.*
4. *"Про господарські товариства» від 19.09.1991 // ВВРУ. 1991. №49. – Ст. 682.*
5. *Носік Володимир Васильович. Проблеми здійснення права власності на землю українського народу : Дис... д- ра юрид. наук: 12.00.06 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2006. — 365арк. — Бібліогр.: арк. 322-365.*
6. *І. О. Костяшкін. До питань про зміну форм власності на землю в Україні // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2006. - №3-4.- С.293-297.*
7. *Воскобійник М. Деякі питання права комунальної власності на землю // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №2. – С.108-111.*
8. *Ковальський Д. Проблемні питання порядку зміни цивільного призначення земель, які перебувають у власності громадян або юридичних осіб // Юридична Україна. – 2003. - №9. – с. -36.*

Галайдюк Лідія Юріївна

аспірантка Національного університету біоресурсів і природокористування України

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Аграрне право, регулюючи суспільні відносини з виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, встановлює особливі правила щодо тих чи інших видів сільськогосподарської діяльності. Специфіка такого правового регулювання пов'язана з особливостями ведення сільськогосподарської діяльності в цих галузях з потребою державного регулювання тих чи інших її аспектів, або з доцільністю підтримки розвитку депресивних галузей. [1, с. 340]

Актуальність висвітлення питання правового регулювання ветеринарного обслуговування в Україні полягає в тому, що в окремих регіонах країни виникають вогнища захворювань тварин на туберкульоз, пташиний грип, лейкоз, а в країнах Європи та США – губчасту енцефалопатія та інші хвороби, небезпечні для людей та тварин. За останнє десятиріччя в Україні значно скоротилося поголів'я великої рогатої худоби, свиней та інших сільськогосподарських тварин внаслідок їх загибелі. І однією з основних причин цих негараздів є невиконання вимог ветеринарного законодавства. Все це викликає необхідність проведення комплексного дослідження стосовно правового регулювання ветеринарної справи і причин порушень встановлених чинним законодавством ветеринарних правил. Відсутність науково-теоретичних досліджень правового регулювання ветеринарного обслуговування тваринницької галузі аграрного сектора економіки суттєво впливає на якість законодавчого забезпечення прав громадян та юридичних осіб – власників тварин, а також фахівців ветеринарної медицини. [4, с. 107]

В Україні сформована певна нормативно-правова база державного управління галуззю ветеринарної медицини, якою визначено організаційно-правові засади її функціонування, вимоги щодо ветеринарно-санітарної якості й безпечності об'єктів ветеринарного контролю

та нагляду, повноваження органів держветмедицини при здійсненні ветеринарного контролю та нагляду тощо. [5, с. 43]

Конституція України, маючи найвищий правовий статус, є юридичною базою всього ветеринарного законодавства, яка закріплює основи механізму державної влади та управління.

Практичну реалізацію конституційних норм розкривають закони України як необхідні «вторинні» законодавчі акти, які деталізують конституційні норми у тій мірі, в якій це необхідно для їх реалізації у практиці правозастосування.

Важливим законодавчим актом у системі правового регулювання ветеринарної медицини є Закон України «Про ветеринарну медицину» від 25.06.1992 р., що регулює захист сільськогосподарських тварин від хвороб, забезпечення якості та безпеки продукції тваринництва, а також встановлює вимоги до окремих видів сільськогосподарської діяльності. [1, с. 340]

Дослідження змісту вищенаведеного законодавства дозволяє виділити деякі недоліки:

— відсутність послідовної та чіткої системи юридичних термінів та понять, наприклад: різне за своїм обсягом визначення терміну «об'єкти державного ветеринарно-санітарного контролю та нагляду» законів України «Про ветеринарну медицину» та «Про якість та безпечність харчових продуктів», що утрудняє діяльність державним інспекторам ветеринарної медицини;

— протиріччя Закону України «Про якість та безпечність харчових продуктів» у новій редакції з раніше прийнятим законом України «Про ветеринарну медицину», внаслідок чого, останній містить норми, які формально не діють;

— науково-практичні розробки у сфері правового регулювання ветеринарної медицини за час незалежності не торкнулися сфери діяльності підрозділів ветеринарної міліції.

Не завжди норми підзаконних нормативно-правових актів відповідають, а інколи і суперечать нормам законів. Деякі правові акти дублюють один одного, не відповідають правилам юридичної техніки, пересичені нормами-деклараціями або зовсім застарілі. Зазначене викликає певні незручності для суб'єктів правовідносин у сфері ветеринарної медицини. [6]

Для вирішення цих проблем, на нашу думку, необхідно:

по-перше, чітко планувати законопроектні роботи, що в свою чергу забезпечує поетапне вдосконалення ветеринарного законодавства.

по-друге, забезпечення зручності користування ветеринарним законодавством, полегшення пошуків юридичної норми, яка підлягає застосуванню або реалізації.

по-третє, виявлення і усунення колізій ветеринарного законодавства.

***Використані джерела*:**

1. *Аграрне право України: Підручник / За ред. О. О. Погрібного. — К.: Істина, 2007. — 448 С.*
2. *Про ветеринарну медицину: Закон України від 25.06.1992 р. № 2498 – XII //Відомості Верховної Ради – 1992 – № 36. – с. 531*
3. *Про якість та безпечність харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 року. № 77/97 – ВР// Відомості Верховної Ради – 1998. – № 19.*
4. *М. Синьківський. Ветеринарне законодавство чи ветеринарне право/Право України. 2004 №3. – с. 107 – 110*
5. *Ю. Горжеєва. Права державних інспекторів ветеринарної міліції при здійсненні державного ветеринарно-санітарного нагляду/ Право України. 2006 №1. – с. 43 – 45*
6. *Ю. Ярмоленко. Особливості законодавчого регулювання діяльності ветеринарної міліції України/ Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції [«Стан та перспективи розвитку юридичної науки та освіти»] збірник наукових праць. – К., 2006. – с. 253 – 255*

Гноянко Марина Миколаївна
студентка 5 курсу, юридичного факультету
Хмельницького університету управління і права

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОХОРОНА» І «ЗАХИСТ» В СИСТЕМІ ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Однією з найбільш актуальних проблем в земельному праві є дослідження та обґрунтування концепції гарантії охорони права власності на землю в Україні. Численні праці українських та зарубіжних науковців не вирішують всього комплексу проблем, що існує в цій сфері. Значну увагу проблемам гарантії охорони права власності приділили: О.Вівчаренко, І.М. Кучеренко, В.Є. Рубаник, І.О. Костяшкін, В.В. Носік та ін. Серед таких проблем є питання стосовно співвідношення понять правової охорони права власності на землю і засобів захисту права власності.

Право власності на землю в Україні гарантується у взаємодії зі всіма галузями права, але насамперед норми земельного права забезпечують регулювання і охорону цих відносин при нормальних умовах використання власником належного йому майна без порушення прав та інтересів інших осіб.

Зокрема, науковці , що працюють у сфері земельного права зазначають, що система охорони права власності на землю нормативно регулюється не тільки сукупністю норм за 6 розділом ЗК «Охорона земель» та 5 розділом «Гарантії прав на землю», а має ширше коло правового регулювання , в яке входить ст. 13, 41 Конституції України, Цивільнй кодекс України.

Правову охорону земель слід розглядати як один із визначальних принципів земельного права як природо ресурсної галузі,- юридичну гарантію у правовому механізмі захисту земельних прав, систему юридичних обов'язків учасників земельних правовідносин,- форму управлінської діяльності у сфері використання та відтворення земель.[3]

Таке розуміння даної правової категорії спричиняє те, що система охорони права власності на землю в ЗК розпорошена у різних главах і розділах, що регулюють повноваження органів влади, статус землевласників і підстави набуття права власності, тощо. У зв'язку з викладеним система засобів захисту є підпорядкована системі охорони права власності і є складовою частиною цієї великої системи.

Серцевиною охорони земель є організація їх раціонального використання, тому нормативне закріплення обов'язків землевласників і землекористувачів займає вагоме місце у загально охоронних нормах ЗК.

Запорукою чіткого функціонування системи захисту права власності на землю в Україні є комплексність, систематичність, обґрунтованість земле охоронних заходів. Тому нормативне регулювання правової охорони земель різних категорій слід визначити в одному нормативно-правовому акті на рівні закону, а не так як сьогодні – в різних нормативно-правових актах.

Слід вирішити питання в частині суб'єктного складу права власності на землю, а саме: включити до переліку суб'єктів за ЗК Український народ , а також чітко закріпити статус територіальних громад як повноцінних суб'єктів права власності на землю. [4] Неврегульованим залишається питання судового захисту інтересів територіальних громад та держави оскільки в ч. 1 ст.152 ЗК проголошено, що держава забезпечує громадянам та юридичним особам рівні умови захисту прав власності на землю, а в ч. 3 цієї статті йдеться про можливі способи захисту лише щодо юридичних та фізичних осіб. Тому доречно було б доповнити ст. 154 ЗКУ, в якій передбачити відповідальність посадових осіб органів державної влади за порушення права власності територіальних громад та держави. А саме ввести відповідальність представницьких органів місцевого самоврядування шляхом дострокового припинення повноважень депутатів відповідних рад за ухвалення рішень, що порушують або суперечать праву власності територіальної громади на землю.

Підсумовуючи викладене, можна константувати про наявність ряду проблем співвідношення нормативного регулювання охорони права власності і захисту цього права. Тому систему засобів забезпечення захисту права власності на землю потрібно розглядати як підпорядковану та взаємопов'язану з системою засобів забезпечення охорони права власності на землю. В основі правової охорони має бути покладений принцип забезпечення непорушності та здійснення права власності на землю та заходи спрямовані на запобігання порушенню цього права.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України.-К: Паливода А .В, 2009*
2. *Андрєйцев В. І. Механізм гарантування права власності на землю// Конкуренція .- 2003 №1, с.21.-25*
3. *О. Вівчаренко Проблеми гарантій охорони права власності на землю в Україні/ Право України 2003 р. №12, с. 88-92.*
4. *Носік В.В Право власності на землю Українсього народу 2006 ,Юрінком с. 544*

Гончарова Олена Сергіївна
студентка 5 курсу, юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ В СФЕРІ СУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ

Належне вирішення земельних спорів – одна з найважливіших гарантій реалізації земельних прав та інтересів суб'єктів, забезпечення принципу верховенства права у земельних відносинах.

Земельні спори серед інших правових спорів посідають самостійне місце. З'ясування їх сутності, правової природи й особливостей, ролі в гарантуванні використання й охорони земель набуває практичного значення.

Великий внесок у дослідження проблемних питань судового вирішення земельних спорів зробили вітчизняні та зарубіжні учені такі, як Г.О. Аксеньонок, С.С. Алексєєв, В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, С.О. Боголюбов, Л.О. Бондар, Ю.О. Вовк, А.П. Гетьман, В.І. Гордєєв, В.К. Гуревський, І.А. Дмитренко, Б.В. Єрофєєв, Ю.Г. Жариков, О.О. Забелишенський, І.О. Іконицька, О.С. Колбасов, М.В. Краснова, М.І. Краснов, В.В. Носік, І.В. Павлов, О.М. Пащенко, та ін.

Потрібно враховувати, що з реформуванням земельних відносин виникають нові види спорів, які потребують поглибленого дослідження. Це, зокрема, спори, пов'язані з приналежністю земельних ділянок окремим громадянам, територіальним громадам, юридичним особам та іншим суб'єктам, приватизацією земель сільськогосподарського призначення, отриманням земельних сертифікатів та відведенням земельних ділянок в натурі (на місцевості), які стали об'єктами права приватної власності громадян, спори, що виникають при використанні земельних ділянок на умовах оренди, розмежуванні земель державної й комунальної власності та ін.

Розгляд та вирішення земельних спорів здійснюється в позасудовому та судовому порядку. Органи, що уповноважені вирішувати земельні спори, за чинним законодавством мають певну компетенцію та процедури, які забезпечують правильний розгляд земельних справ. При цьому виникають науково-практичні питання розподілення їх повноважень та ефективності процедур розгляду справ та реалізації рішень по земельних спорах. У зв'язку з цим слід підкреслити недостатню правову урегульованість земельних відносин, відсутність єдиного підходу до вирішення земельних спорів, певну неузгодженість нормативних актів,

що не може не ускладнювати реалізацію земельних прав та вирішення спорів, що виникають із земельних правовідносин.

Практика судового розгляду свідчить про існування багатьох проблем..Зокрема із розгалуженням системи судів постала проблема в розмежуванні їх компетенції у вирішенні земельних спорів, на сьогодні це питання стосується лише розмежування компетенції між господарськими та загальними судами (яке здійснюється за суб'єктним складом спору). Також оскільки сьогодні, особливих норм, щодо розгляду саме земельних спорів, у жодному з процесуальних кодексів практично немає, крім ч.1 ст.114 ЦПК України, яка встановлює виключну підсудність за позовами з приводу нерухомого майна за місцем його знаходження застосовуються загальні правила судочинства. Говорячи про значення судового порядку вирішення спорів, не можна не зачіпити ще одну важливу проблему, яка гостро постала і в теорії, і на практиці. Фактично на сьогодні судовим органам надано не властиві їм функцій розпорядження земельним фондом: тобто, суд, при вирішенні спору між компетентним органом управління земельними ресурсами та іншою особою, не просто скасовує рішення відповідного органу, яке не відповідає закону, але й вирішує питання, що було суттю цього спору — про надання земельної ділянки, порядок розпорядження нею, спонукання до укладення договорів тощо. Існує багато противників такої судової діяльності, хоча на необхідності такого способу захисту прав ще у 70-ті роки XX ст. наголошувала І.О. Іконицька, а у 90-их цю думку підтримав М.В. Шульга, наголошуючи на тому, що при скасуванні незаконного рішення та передачі справи на новий розгляд в подальшому до того ж органу, що і прийняв його, зменшує ефективність судового захисту, і сам він стає фікцією [5].

Слід також зазначити, що постає нагальна потреба в узагальненні й дослідженні судової практики щодо вирішення земельних спорів з урахуванням конституційних положень про те, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, які виникають у державі (ст. 124 Конституції України). Актуальними є і проблеми, пов'язані з вирішенням земельних спорів у позасудовому порядку як місцевими радами, так і органами спеціальної компетенції. [2]

Оскільки, механізм правового регулювання вирішення земельних спорів є частиною більш глобальної проблематики, пов'язаної із забезпеченням реалізації й захисту прав на землю,необхідно здійснити подальший розвиток і вдосконалення визначення поняття «земельний спір. Його слід розглядати як особливий вид правових відносин, в основі яких знаходяться розбіжності, що проявляються у процесі виникнення, реалізації, зміни чи припинення земельних прав, їх охорони (захисту) у зв'язку з порушенням прав та законних інтересів (чи їх визнанням) власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі й орендарів земельних ділянок та інших суб'єктів земельних правовідносин;

Сутність судового вирішення земельних спорів полягає в сукупності встановлених земельно-процесуальними нормами тих чи інших юридично значимих дій (у тому числі вирішення земельних спорів), що здійснюються уповноваженими органами і спрямовані на вирішення індивідуально-конкретних земельних питань.

Підсумовуючи вище зазначене, необхідно зробити висновок, що вирішення земельних спорів виступає однією з найважливіших гарантій забезпечення земельних прав та інтересів суб'єктів, однак на даний момент існує низка проблем нормативного та практичного характеру у застосуванні даних процесуальних норм.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України- Київ: Паливода А. В., 2009 р.*
2. *Ільків Н. В. /Окремі аспекти судового вирішення земельних спорів/ БО «Твоє право»*
3. *Лейба Л. В. Правове регулювання вирішення земельних спорів // автореф. Дис..*
4. *Журавлева Л. В./Актуальні проблеми земельного законодавства (науково практична конференція)// «Государство и право»-2005 №7 с.108*
5. *Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях.— Х.: Фирма «Консум», 1998.— С.185—186.*

6. *Шульга М.В. Судовий захист земельних прав у населених пунктах // Радянське право.— 1991.— № 7.— С. 29*

Горелько Алеся Валерьевна
преподаватель кафедры публичного права
юридического факультета Международного института трудовых и социальных отношений,
Минск, Республика Беларусь

ОБЩЕСТВЕННЫЙ КОНТРОЛЬ В СИСТЕМЕ КОНТРОЛЯ ЗА ОХРАНОЙ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЗЕМЕЛЬ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Создание гражданского общества предполагает вовлечение в управление делами всего общества, а в осуществление контроля за использованием и охраной земель – всех звеньев и возможностей, которыми оно располагает. Отношения по поводу охраны и рационального использования земель регулируются не только нормами земельного, но и экологического законодательства. В соответствие со статьей 5 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» одним из объектов отношений в области охраны окружающей среды выступает земля (включая почвы), а согласно части 2 статьи 86 данного Закона система экологического контроля в области охраны окружающей среды состоит из государственного, ведомственного, производственного и общественного контроля [1].

Экологический контроль является важным звеном организационно-правового механизма охраны окружающей среды.

Правовую основу общественного экологического контроля создает Конституция Республики Беларусь, Закон Республики Беларусь «Об охране окружающей среды». Согласно статье 86 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» контроль в области охраны окружающей среды проводится в целях обеспечения республиканскими органами государственного управления, местными исполнительными и распорядительными органами, юридическими лицами и гражданами исполнения законодательства Республики Беларусь в области охраны окружающей среды, соблюдения требований в области охраны окружающей среды, а также обеспечения экологической безопасности.

Общественный контроль в области охраны окружающей среды ставит своей задачей проведение общественной проверки соблюдения физическими и юридическими лицами природоохранного законодательства, а также выполнение мероприятий по охране, рациональному использованию и воспроизводству природных ресурсов [1].

Общественный контроль за использованием и охраной земель как вид экологического общественного контроля является одной из гарантий обеспечения права граждан на благоприятную окружающую среду и на возмещение вреда, причиненного нарушением этого права, предусмотренных в статье 46 Конституции Республики Беларусь [2].

Следует обратить внимание на то обстоятельство, что в новом Кодексе Республики Беларусь о земле, который вступил в силу 1 января 2009 года закрепление получил только один вид контроля – государственный контроль за использованием и охраной земель. Земельное законодательство традиционно относится к тем отраслям, на состоянии которых наиболее остро отражаются политические, экономические, идеологические изменения в обществе. Если в начале проведения современной земельной реформы основной целью правового регулирования земельных отношений было закрепление института права частной собственности на землю и введение ее в гражданский оборот, осуществление приватизации земель, то на сегодняшний день встает необходимость закрепления правового механизма, который бы обеспечил оптимальное, гармоничное сочетание интересов государства, общества и частных лиц.

С учетом изложенного, возникает необходимость прибегнуть к экологизации отдельных норм земельного законодательства и закрепить в Кодексе Республики Беларусь о земле,

наряду с государственным и общественный контроль за охраной и использованием земель, имеющий своей целью усиление публичности и открытости контроля в данной сфере.

В статье 5 Кодекса Республики Беларусь о земле закреплен принцип гласности и учета общественного мнения при принятии решений об изъятии и предоставлении земельных участков, изменении их целевого назначения, установлении ограничений (обременений) прав на земельные участки, в том числе земельных сервитутов, затрагивающих права и защищаемые законом интересы граждан [3]. Данный принцип следует рассматривать как проявление публично-правовых начал в земельном праве и одновременно как гарантию обеспечения соблюдения законности в сфере реализации земельных отношений.

Проанализировав нормы экологического и земельного законодательства, представляется, что общественный контроль за охраной и использованием земель может осуществляться общественными инспекторами охраны природы, общественными объединениями, гражданами. Осуществление общественного земельного контроля должно основываться на принципе «разрешено все, что не запрещено законом».

Учитывая, что, специальный порядок осуществления общественного контроля за охраной и использованием земель законодательством не установлен, субъектам необходимо руководствоваться положениями экологического и иного законодательства, регулирующими их участие в принятии экологически и социально значимых решений, защите своих прав и законных интересов.

Изложенное дает основания рассматривать необходимость закрепления в Кодексе Республики Беларусь о земле общественного контроля за охраной и использованием земель как приоритетное направление развития земельного законодательства, поскольку это позволит в наиболее полной степени реализовать один из важнейших принципов белорусского земельного законодательства – принцип гласности и учета общественного мнения при принятии решений об изъятии и предоставлении земельных участков, изменении их целевого назначения, установлении ограничений (обременений) прав на земельные участки, в том числе земельных сервитутов, затрагивающих права и защищаемые законом интересы граждан.

Использованные источники:

1. *Об охране окружающей среды: Закон Респ. Беларусь, 26 ноя 1992 г., № 1982-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 02.07.2009 г., № 32-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*
2. *Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноя. 1996 г. и 17 окт. 2004 г.). – Минск: Амалфея, 2005. – 48 с.*
3. *Кодекс Республики Беларусь о земле: Кодекс Респ. Беларусь, 23 июля 2008, № 425-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 06.11.2008 г., № 447-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*

Грицан Ольга Анатоліївна

доцент кафедри господарського та екологічного права

Юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ НАДР: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

У сучасний період створена розгалужена система органів спеціального контролю у сфері користування надрами. Здійснюючи надвідомчий екологічний контроль, ці органи відіграють

важливу роль у забезпеченні раціонального використання надр та їх охорони. Водночас невирішеними залишаються питання, пов'язані з паралелізмом у роботі контролюючих органів та дублюванням контрольних повноважень.

Зокрема, відповідно до положень чинного законодавства, як Держгеослужба, так і Держпромгірнагляд уповноважені виконувати функцію контролю за веденням робіт з геологічного вивчення надр. Справи щодо таких адміністративних правопорушень, як порушення вимог щодо охорони надр та порушення правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр можуть бути в потрійній підвідомчості. Контроль за здійсненням рекультивації земель, порушених внаслідок надрокористування, здійснюють як Держкомзем, так і Управління державного геологічного контролю за веденням робіт по геологічному вивченню та використанню надр Держгеослужби.

Іншою, не менш вагомою проблемою, є недотримання основоположних принципів екологічного управління, а саме – розмежування регулятивно-розпорядчих та контрольних функцій між окремими органами влади. Адже на сьогодні Мінприроди фактично займається розпорядженням фондом надр та одночасно здійснює контроль за його використанням та охороною.

Вищесказане дає можливість стверджувати, що на даний час назріла об'єктивна необхідність реформування системи органів державного управління надрокористуванням на основі позбавлення Мінприроди розпорядчих функцій у сфері надрокористування та створення для виконання цих функцій відповідного органу державної виконавчої влади. Таким органом може стати Державний комітет України з питань надрокористування.

Державний Комітет з питань надрокористування повинен отримати статус центрального органу виконавчої влади з питань охорони надр і раціонального використання мінеральної сировини, діяльність якого повинна координуватися та спрямовуватися Мінприроди. Серед основних завдань комітету необхідно визначити: узагальнення практики з питань використання надр, виконання загальнодержавних програм розвитку мінерально-сировинної бази, управління державним фондом надр. До повноважень Державного комітету з питань надрокористування доцільно передати ряд організаційно-господарських функцій, зокрема: 1) організацію та проведення аукціонів на одержання права користування надрами, в тому числі облік заяв на участь в аукціоні та перевірку документів, що до них додаються, а також затвердження остаточних результатів аукціону; 2) видачу та реєстрацію спеціальних дозволів на користування надрами та внесення змін до них; 3) оформлення та переоформлення ліцензій на визначені законом види господарської діяльності, пов'язаної з надрокористуванням; 3) внесення пропозицій щодо обмеження або тимчасового припинення діяльності підприємств, установ або організацій у разі порушення ними чинного законодавства в галузі раціонального використання та охорони надр; 4) організацію державного геологічного вивчення надр; 5) організацію експертиз проектів геологічного вивчення надр та експертизи геологічної інформації; 6) встановлення кондицій на мінеральну сировину; 7) прийняття рішень стосовно дострокового припинення права на користування надрами.

До складу комітету повинна ввійти Держгеослужба, за винятком Управління державного геологічного контролю. Це пов'язано з тим, що правовий статус цього комітету не повинен передбачати контрольних повноважень у сфері надрокористування. Таким шляхом вдасться уникнути відомчого контролю, що на даний час здійснюється стосовно підприємств Держгеослужби.

У процесі реформування органів державного управління надрами Управління державного геологічного контролю необхідно включити до складу Держекоінспекції. При цьому контрольні функції слід розділити на такі, що здійснюються ним самостійно, та функції, що здійснюються спільно з іншими підрозділами Держекоінспекції. Запропонований поділ зумовлений специфікою набору знань, необхідних для здійснення контролю за використанням та охороною надр.

До функцій, які органи державного геологічного контролю можуть здійснювати самостійно, варто віднести ті, які стосуються безпосередньо користування надрами, а саме: 1) контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо геологічного вивчення, раціонального використання та охорони надр, вимог ліцензій на здійснення господарської діяльності, пов'язаної з користуванням надрами, вимог спеціальних дозволів на всі види користування надрами та обов'язкових угод про умови користування надрами; 2) контроль за наявністю у користувача надрами позитивних висновків державної екологічної експертизи для тих різновидів діяльності щодо користування надрами, які становлять підвищену небезпеку згідно чинного законодавства; 3) контроль за наявністю результатів експертизи програм, проектів та планів з геологічного вивчення надр, відповідності поточної діяльності надрокористувача показникам, затвердженим в проектній документації; 4) контроль за дотриманням вимог щодо збереження гірничих виробок і свердловин, зразків порід, дублікатів проб та інших матеріалів, які в майбутньому можуть бути використані в процесі будь-якого різновиду користування надрами.

Спільно з іншими підрозділами Держекоінспекції, органи державного геологічного контролю можуть перевіряти діяльність щодо: 1) дотримання умов утримання ділянок надр, що являють собою наукову і культурну цінність, природних геологічних заповідників, а також окремих геологічних пам'яток природи; 2) дотримання вимог щодо охорони навколишнього природного середовища та окремих його компонентів в процесі користування надрами; 3) дотримання вимог щодо розміщенням відвалів, вміщуючих порід, хвостосховищ, териконів та інших відходів видобування корисних копалин і переробки мінеральної сировини; 4) раціонального використання мінеральних ресурсів континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони; 5) дотримання вимог про охорону навколишнього природного середовища при захороненні в надрах відходів.

Запропоноване розмежування допоможе вирішити ряд існуючих проблем. В першу чергу, буде забезпечено комплексність екологічного контролю, адже надрокористування справляє чималий вплив на всі компоненти природного середовища. Зосередження функцій екологічного контролю в руках одного державного контролюючого органу дасть змогу інспекції перевіряти як користування надрами, так і вплив цього користування на всі взаємозв'язані з надрами природні об'єкти. По-друге, такий розподіл повноважень є запорукою узгодженості діяльності інспекцій, оскільки перевірки щодо використання та охорони надр будуть здійснюватися в межах одного державного органу.

Данькова Вікторія Станіславівна
студентка 3-го курсу заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ В КОНТЕКСТІ ЗМІН ДО ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Виникнення права власності на земельну ділянку, а також право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав[1; ст.125]. Відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обмежень - офіційне визнання і підтвердження державою фактів виникнення, переходу або припинення речових прав на нерухоме майно та їх обмежень, що супроводжується внесенням даних до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обмежень[2; ст.2].

Законом України від 05.03.2009 р. № 1066-VI унесено зміни до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок, зокрема[3]:

унесено зміни до Земельного кодексу України (ЗКУ), відповідно до яких поділ чи об'єднання земельних ділянок не припиняє дії обмежень, обтяжень, установлених на ці ділянки, крім випадків, коли обмеження (обтяження) поширювалося лише на частину земельної ділянки, що в результаті поділу не ввійшла до сформованої нової земельної ділянки.

Право власності на земельну ділянку, право постійного користування та право оренди земельної ділянки виникають з моменту державної реєстрації цих прав. Таким чином, положення ЗКУ приведено у відповідність до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень».

Право власності на земельну ділянку, набуту у власність із земель приватної власності без зміни її меж, цільового призначення, посвідчується цивільно-правовою угодою щодо відчуження земельної ділянки, укладеною в порядку, установленому законом або свідоцтвом про право на спадщину. При цьому при набутті права власності на земельну ділянку на підставі зазначених документів державний акт на право власності на земельну ділянку, що відчужується, не оформлюється заново, а долучається до документа, на підставі якого відбувся перехід права власності на земельну ділянку, у кожному такому випадку відчуження земельної ділянки.

На державному акті про право власності на земельну ділянку нотаріус, який посвідчує (видає) документ, та орган, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень, роблять відмітку про відчуження земельної ділянки із зазначенням документа, на підставі якого відбулося відчуження.

Орган, який здійснює реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень, робить відмітку про реєстрацію прав на земельну ділянку на підставі документа про її відчуження, складеного та посвідченого в порядку, установленому законом, протягом 14 календарних днів з дня подання до цього органу зазначеного документа.

В угодах про перехід права власності на земельну ділянку, крім тих суттєвих умов, що раніше були перелічені в ч. 2 ст. 132 ЗКУ, тепер має зазначатися кадастровий номер земельної ділянки та момент переходу права власності на земельну ділянку.

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону № 1066-VI обумовлено, що посвідчення права власності на земельні ділянки на підставі цивільно-правової угоди щодо відчуження земельної ділянки, укладеної в порядку, установленому законом, або свідоцтва про право на спадщину поширюються також на випадки, коли зазначені документи були укладені (видані) до набрання чинності цим Законом, але державні акти на право власності на земельні ділянки видані не були.

Крім того, унесено деякі зміни до ст. 56 Закону України «Про землеустрій» та до ст. 19 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень»[4].

На нашу думку, законодавець цілком доцільно вніс такі зміни законів, гармонізуючи та конкретизуючи у певній мірі земельне законодавство. Особливу увагу зі всіх інших внесених змін привернула частина, згідно якої при набутті права власності на земельну ділянку на підставі зазначених документів державний акт на право власності на земельну ділянку, що відчужується, не оформлюється заново, а долучається до документа, на підставі якого відбувся перехід права власності на земельну ділянку. Оскільки це значно економить час та гроші нового набувача права власності на земельну ділянку.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 3-4, Ст.27*

2. *Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» від 1 липня 2004р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. - № 51. - Ст.553*
3. *Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо документів, що посвідчують право на земельну ділянку, а також порядку поділу та об'єднання земельних ділянок» від 5 березня 2009р. // Відомості Верховної Ради України. – 2009. - № 29. Ст.396*
4. *Електронний ресурс: http://www.zempravo.info/content/publisher/1677/index.shtml*

Домбровський Станіслав Феліксович
професор кафедри трудового, земельного, екологічного, аграрного та господарського права Хмельницького університету управління та права, доцент, д.ю.н., академік Української Технологічної Академії (відділення права і юриспруденції), заслужений юрист України, відмінник освіти України

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ТА НАДАННЯ ЙОМУ ЮРИДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НА ПОДІЛЛІ

Враховуючи недостатній рівень поінформованості селян щодо аграрної та земельної реформ, забезпечення зростання сільськогосподарського виробництва, створення сприятливих умов для подальшого розвитку аграрного сектора економіки Президент України своїм Указом №70/2002 від 21.02.2002р. «Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектору економіки» зобов'язав обласні державні адміністрації вжити заходів щодо розвитку у сільській місцевості організацій, які надаватимуть правові, консультативні і інформаційні послуги сільськогосподарським товаровиробникам [2].

Цьому питанню значна увага приділена в законі України «Про інформацію»[1], Загальному положенні про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації [6], Указах Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» [3], «Про деякі заходи щодо зміцнення юридичних служб державних органів» [4], постанові Кабінету Міністрів України «Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» [5], та в інших актах чинного законодавства України.

На сьогодні державні органи України приділяють увагу організації правової поінформованості селян і розглядають, як один із принципів аграрної і земельної реформ на селі.

В сприянні забезпечення належного правового навчання селян відводиться велика роль місцевим радам і адміністраціям, органам управління агропромислового розвитку, а також правоохоронним органам.

Значна роль в цих важливих питаннях відводиться пресі, радіо, телебаченню.

Бажано в подальшому продовжити практику проведення юридичного всеобучу на селі.

Негативний вплив соціально-економічної кризи призводить до зубожіння більшості сільських жителів, які на сьогодні не мають змоги передплачувати газети і журнали. Нерідко селянам не відновлюють радіоточки дротового мовлення через нестачу коштів. Тому особливо сільське населення відчуває потребу в правовій інформації.

Аналіз показує, що юридична освіта в Хмельницькій області поставлена на не поганому рівні. В подільському регіоні діє 5 юридичних закладів, факультетів та кафедр права.

Крім того, в Хмельницькому університеті управління та права систематично діє юридична клініка «Громадська юридична приймальня». Вона на безоплатній основі надає юридичну допомогу малозабезпеченому колу громадян, в тому числі селянам. Керівництво практичною роботою студентів в юридичній клініці здійснюють досвідчені викладачі права,

які крім викладацької роботи займаються також адвокатською практикою. В юридичній клініці студенти юридичного факультету набувають ряд навиків правової роботи, вони вивчають шляхи практичного виконання законодавства на користь громадян, які потерпають від недоотримання відповідними органами та службовими особами чинного законодавства.

Студенти мають можливість вивчати відповідні галузі права, які застосовуються ними при проходженні практики в юридичній клініці і наданню правової допомоги населенню.

Також студенти разом із досвідченими викладачами права виїжджають в сільські населені пункти. В сільських і селищних радах, школах, підприємствах, установах вони проводять прийом громадян з різних правових питань, надають сільським жителям юридичні консультації, читають лекції з юридичних питань, готують відповідні документи правового характеру в інтересах громадян у державні, судові, прокурорські та інші органи з різних галузей права.

Завдяки такій організації юридичної практики студенти юридичного факультету університету вчаться краще передбачати, які правові проблеми можуть виникнути під час слухань відповідних справ в місцевих та господарських судах, і набувають більшої впевненості у правильному вирішенні спірних правових питань. Практичне навчання в юридичній клініці допомагає студентам набуті теоретичні знання з різних галузей права поєднувати з практикою та сприяти захисту інтересів малозабезпеченого населення області.

Важливу роль у становленні майбутнього спеціаліста-правознавця у університеті управління та права відіграють: бесіди з громадянами і їх юридичне консультування, з'ясування фактичних обставин конкретних справ, пошук і аналіз правової бази, усне і письмове спілкування як під час розмови з громадянином, так і під час розгляду справи в судах. Це сприяє підвищенню юридичної професійної кваліфікації студента.

У загальній системі освіти в Україні, в розбудові української держави, особливе місце посідає юридична освіта. Проголошений принцип «верховенства права» не може бути втілено у життя нашого суспільства без існування належної демократичної системи правової освіти. Цьому питанню сприяє закон України «Про інформацію» [1]. Проте, правовій освіті не сприяє відсутність достатньої кількості високопрофесійних фахівців-юристів на селі. Враховуючи це, значну увагу університет управління і права, крім заочної форми навчання випускників шкіл, на юридичному факультеті приділяє увагу у здобуті другої вищої юридичної освіти особами, що мають вищу освіту з інших спеціальностей, але виконують роботу, що потребує юридичних знань. Таку правову освіту здобувають практичні працівники правоохоронних, державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій.

У підвищенні правової кваліфікації відповідальних працівників місцевих рад і підприємств відіграє Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій, який діє в складі Хмельницького університету управління та права. В цьому центрі практикується проведення семінарів по різних галузях права та законодавства з керівниками, юрисконсультами, фінансово-бухгалтерськими, контрольно-ревізійними службами та з іншими працівниками такої важливої галузі, як сільське господарство за участю викладацько-професорського складу університету.

Враховуючи вимоги нового Загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації [6] велике значення приділяється в роботі юрисконсультів по організації підвищення юридичних знань і правового виховання працівників суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі України. Робота юридичних служб по організації підвищення рівня юридичних знань і правового виховання працівників безпосередньо пов'язана із здійсненням забезпечення не лише законності, а й сприянню забезпечення збереження власності, використанням засобів для покращання економічно-фінансових показників суб'єктів господарювання.

Юридична служба має можливість застосовувати ряд способів по підвищенню рівня правових знань і правового виховання керівників, спеціалістів, працівників та інших громадян. Систематична планомірна робота по організації підвищення правових знань керівників та відповідних спеціалістів є необхідною умовою піднесення рівня правових знань юридичними особами та фізичними особами – підприємцями.

Однією із основних форм правової пропаганди та навчання є організація нарад, семінарів і лекцій з правових питань та участь у них юрисконсультів. При цьому, як показує багаторічний досвід організації правової роботи в районах, в області та державі в цілому, такі семінари і наради доцільно проводити із спеціальних питань фінансово-господарської діяльності юридичних осіб.

Практика підтверджує про доцільність проведення занять із спеціалістами різних спеціальностей з правових питань. В усіх районах Хмельницької області створені університети економічних знань, в яких організовані і функціонують юридичні сектори під керівництвом працівників юридичних служб та правоохоронних органів.

Особливо виправдовує себе в сільському господарстві практика проведення семінарів з правових питань до початку проведення основних сільгоспробіт та перед проведенням договірної кампанії.

На підставі викладеного вважаємо, що подальше здійснення систематичної організації правового виховання і навчання сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників сприятиме покращенню юридичної грамотності селян та спеціалістів сільського господарства, недопущенню юридичних помилок. Вирішення цих питань позитивно вплине на своєчасний правовий захист селянства від несправедливих і незаконних дій з боку окремих державних і недержавних формувань та їх службових осіб. Належна правова пропаганда сприяє повазі до праці на землі, відродженню духовної і правової культури українського селянства.

***Використані джерела*:**

1. *Про інформацію. Закон України від 02.10.1992р., №2657-ХИ // ВВРУ. -№48.-Ст.65О.*
2. *Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та подальшого розвитку аграрного сектору економіки: Указ Президента України від 21.02.2002р.//УК.-2002.-№43.-13 березня.- Ст.5.*
3. *Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки: Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. //Законодавство України про землю.-К., 2002.-С.88-98.*
4. *Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та дальшого розвитку аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 21 лютого 2002 року №170/2002.*
5. *Про вдосконалення організації правової роботи в міністерствах,*
6. *центральних органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2001р.//ОВУ.-200І.-№5І.-Ст.2298.*
7. *«Про затвердження загального положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації: Постанови Кабінету Міністрів України від 26.11.2008. // УК .- 2008.-№238, 18 грудня.*

Ілларіонов Олександр Юрійович
молодший науковий співробітник
Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Донецьк

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИДОБУВАННЯ ГАЗУ (МЕТАНУ) ВУГІЛЬНИХ РОДОВИЩ

Необхідність забезпечення дегазації вугільних пластів діючих шахт, а також видобування та використання газу метану з вугільних родовищ спонукала до відповідного правового забезпечення цього виду господарської діяльності. Понад 7 років розроблявся галузевий Закон України «Про газ (метан) вугільних родовищ», який нарешті 21 травня 2009 р. був прийнятий в цілому [1]. Цей Закон визначив правові, економічні, екологічні та організаційні засади діяльності у сфері геологічного вивчення газу (метану) вугільних родовищ, у тому числі дослідно-промислової розробки, видобування і вилучення його під час дегазації та подальшого використання як матеріального та/або енергетичного ресурсу.

Ще раніше 19 лютого 2009 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову «Деякі питання забезпечення видобування та використання газу метану з вугільних родовищ» [2], якою було затверджено План першочергових заходів щодо забезпечення дегазації вугільних пластів діючих шахт, а також видобування та використання газу метану з вугільних родовищ. Серед першочергових заходів нормативно-правового характеру було визначено розроблення і прийняття Концепції Державної програми видобування та використання газу метану з вугільних родовищ як альтернативного енергоресурсу, підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2004 р. № 1506 «Про затвердження переліків матеріалів, комплектуючих виробів та обладнання, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України з метою використання для підвищення безпеки робіт на вугільних шахтах, запобігання вибухам метану, а також зменшення його викидів у довкілля та не виробляються підприємствами на території України» [3], підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо внесення змін до відповідних актів законодавства з метою надання податкових пільг підприємствам (організаціям), які розробляють та впроваджують технології видобування та утилізації газу метану з вугільних родовищ і виготовлення відповідного обладнання, спрощення порядку затвердження «зеленого» тарифу, а також видачі ліцензій на провадження господарської діяльності, пов’язаної з комбінованим виробництвом електричної та теплової енергії, за умови використання газу метану з вугільних родовищ, підготовка та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо внесення змін до відповідних актів законодавства стосовно запровадження обов’язкової попередньої дегазації газонасичених вугільних пластів до початку проведення гірничих робіт з їх відпрацювання.

Окремо серед заходів варто виділити підготовку та подання Кабінетові Міністрів України пропозицій щодо нормативно-правового врегулювання питань спрощення процедури проведення аукціонів з видачі спеціальних дозволів (ліцензій) на надрокористування для геологічного вивчення та дослідно-промислового видобування газу метану з вугільних родовищ з установленням їх нульової початкової вартості та передачі у користування земельних ділянок з метою реалізації інноваційних та інвестиційних проектів з питань попередньої дегазації вугільних родовищ.

Відповідні заходи потребуватимуть адекватного правового забезпечення, але вже сьогодні існує ряд успішно реалізованих проектів з дегазації вугільних пластів та утилізації газу (метану) та його подальшого використання як альтернативного виду палива.

Кабінетом Міністрів України вже розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» (щодо встановлення спеціальних тарифів на електричну енергію – «зелені» тарифи»)» (реєстраційний № 4693 від 23.06.2009 р.), але він поки що далекий від досконалості, та не враховує положень Закону України «Про газ (метан) вугільних родовищ».

Ст. 1 Закону від 21 травня 2009 р. визначає, що видобування газу (метану) вугільних родовищ – це господарська діяльність, яка включає комплекс технічних заходів, спрямованих на вилучення газу (метану) вугільних родовищ з вугільних пластів, вміщуючих порід та підземних порожнин діючих шахт і тих, що готуються до експлуатації, та вугільних родовищ, промислова розробка яких не здійснювалася, незалежно від їх подальшого використання, а також відпрацьованих вугільних родовищ, якщо вилучений газ (метан) призначається для подальшого використання як матеріальний та/або енергетичний ресурс. Відповідно до цього, діяльність щодо видобування газу (метану) вугільних родовищ регулюється окрім зазначеного Закону ще й загальними нормами господарського законодавства.

На відносини у цій сфері також поширюються норми Кодексу України про надра [4] та Гірничого закону України [5].

В цілому можна сказати, що правове забезпечення видобування газу (метану) вугільних родовищ знаходиться на стадії становлення, адже такий вид господарської діяльності з'явився порівняно нещодавно. Окреслені у Плані першочергових заходів завдання надають можливість оцінити масштаби необхідної роботи по створенню відповідного масиву законодавства, яке сприятиме 1) підвищенню безпеки праці шахтарів, 2) зменшенню викидів метану у атмосферне повітря (екологічний аспект), 3) зацікавленню суб'єктів господарювання у використанні альтернативних джерел енергії як для задоволення своїх потреб, так і потреб всієї економіки України у більш дешевих видах палива.

***Використані джерела*:**

1. *Про газ (метан) вугільних родовищ: Закон України від 21 травня 2009 р. № 1392-VI // Офіційний вісник України. – 2009. – № 46. – Ст. 1544.*
2. *Деякі питання забезпечення видобування та використання газу метану з вугільних родовищ: постанова Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2009 р. № 194 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 18. – Ст. 578.*
3. *Про затвердження переліків матеріалів, комплектуючих виробів та обладнання, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України з метою використання для підвищення безпеки робіт на вугільних шахтах, запобігання вибухам метану, а також зменшення його викидів у довкілля та не виробляються підприємствами на території України: постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2004 р. № 1506 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2973.*
4. *Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.*
5. *Гірничий закон України від 6 жовтня 1999 р. № 1127-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 50. – Ст. 433.*

Кітнік Олександр Миколайович

студент 5 курсу юридичного факультету Хмельницького університету управління та права

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В ІНТЕРЕСАХ СУСІДІВ

Однією з новел ЗК України, який набув чинності 1 січня 2002 р., є поява в ньому окремої глави, присвяченої відносинам добросусідства. Аналіз правових норм, які входять до складу цієї глави, свідчить, що одним із засобів правового регулювання добросусідських відносин є обмеження прав на землю осіб, земельні ділянки яких мають спільну межу або є недалеко одна від одної. З введенням у ЗК України глави, присвяченої відносинам добросусідства, був визначений важливий напрям розвитку земельного законодавства, який спрямований на забезпечення гармонізації відносин між власниками (користувачами) суміжних (сусідніх) земельних ділянок.

На жаль, питання яке стосується сутності обмежень прав на землю в інтересах сусідів, залишається остаточно не з'ясованим у теорії земельного права. Значною мірою недостатня дослідженість цього питання в теорії земельного права України обумовлена тим, що починаючи з 1917 р. відносини добросусідства не були в «епіцентрі» земельно-правової політики нашої держави.

На наш погляд, всебічне дослідження цієї проблеми необхідне для того, щоб уникнути можливих неясностей та суперечливих тверджень щодо цього питання. До того ж не можна мати цілісного уявлення про добросусідські правовідносини без урахування обмежень прав на землю в інтересах сусідів. Вважаємо, що таке дослідження матиме позитивне значення для забезпечення найбільш повного здійснення прав на землю громадянами та юридичними особами. Воно також сприятиме проведенню удосконалення законодавчої та правозастосовної практики у сфері захисту земельних прав.

Окремі аспекти проблеми обмежень прав на землю в інтересах сусідів були порушені в працях В.К. Гуревськогої, І.І. Каракаша, П.Ф. Кулинича, В.І. Федоровича. Проте вони були підготовлені на початку XX ст. і значною мірою втратили свою актуальність. У результаті до цього часу залишається недостатньо дослідженою низка теоретичних питань щодо обмеження прав на землю в інтересах сусідів у контексті реалій сьогоднішнього етапу правового регулювання земельних відносин в Україні. Зокрема, потребують серйозного наукового аналізу проблеми визначення змісту елементів правовідносин щодо обмеження прав на землю в інтересах сусідів, стадій розвитку цих правовідносин, співвідношення правовідносин щодо обмеження прав на землю в інтересах сусідів з добросусідськими правовідносинами та правовідносинами щодо встановлення та реалізації земельних сервітутів тощо.

Вважаємо також, що з'ясування сутності обмежень прав на землю в інтересах сусідів дасть можливість виявити закономірності розвитку добросусідських відносин як проблеми земельного права, сформулювати теоретичні положення щодо змісту обмежень прав на землю в інтересах сусідів, а також дозволить виявити шляхи вдосконалення чинного законодавства України в галузі обмежень прав на землю в інтересах сусідів.

Як відомо, досить часто навіть правомірне, в межах закону, використання земельних ділянок їх власниками чи користувачами є джерелом негативного впливу на сусідні земельні ділянки. Це, у свою чергу, породжує необхідність вирішення проблеми регулювання правом допустимого впливу на сусідню земельну ділянку, на здоров'я людей, тварин та ін., оскільки залежно від того, яким чином здійснюється використання земельних ділянок, його наслідки можуть варіюватися в діапазоні від найменших незручностей для власників та землекористувачів сусідніх земельних ділянок до шкідливого впливу на здоров'я людей, тварин, повітря, земельні ділянки та ін. Саме тому з метою врегулювання проблеми допустимого впливу на сусідню земельну ділянку, на здоров'я людей, тварин та ін. у ЗК України включені правові норми, які встановлюють обмеження прав на землю в інтересах сусідів. За допомогою цих норм законодавець намагається визначити міру допустимого впливу на сусідню земельну ділянку, на здоров'я людей, тварин, на повітря та ін. внаслідок використання земельних ділянок.

Слід зазначити, що право добросусідства як сукупність правових норм, які регулюють відносини між власниками (користувачами) суміжних (сусідських) земельних ділянок, починає здійснювати регулюючий вплив на особу з моменту, коли вона набуває статусу власника чи користувача земельної ділянки. Тому можна із впевненістю стверджувати, що власники (користувачі) сусідніх (суміжних) земельних ділянок постійно є сторонами правовідносин добросусідства. У свою чергу, сусідство земельних ділянок має дві форми. Перша форма передбачає наявність спільної межі між земельними ділянками. За цих умов сусідні земельні ділянки є суміжними. Друга форма не передбачає наявності між земельними ділянками спільної межі. За цих умов сусідні земельні ділянки не є суміжними, проте вони можуть розглядатись як сусідні земельні ділянки.

Як вважає І. Б. Новицький, обмеження прав на землю в інтересах сусідів належать до явищ приватно-публічного характеру. Він стверджував, що обмеження прав на землю в інтересах сусідів є обмеженнями, які встановлюються не лише в приватних інтересах — інтересах власників та користувачів сусідніх земельних ділянок, а й у суспільних інтересах. На нашу думку, з цією точкою зору варто погодитись, адже у забезпеченні можливості використання земельних ділянок за цільовим призначенням зацікавлені як власники та користувачі земельних ділянок, так і суспільство в цілому. У свою чергу, одним із засобів досягнення цього є встановлення обмежень прав на землю в інтересах сусідів.

Не менш важливим є з'ясування співвідношення таких понять як земельний сервітут та обмеження прав на землю в інтересах сусідів.Їм притаманні певні спільні риси. Зокрема, вони можуть бути безплатними та безстроковими, виступати як обмеження здійснення права власності та права користування земельною ділянкою. Протее ці риси не охоплюють всіх ознак, які притаманні земельним сервітутам та обмеженням прав на землю в інтересах сусідів. Істотні відмінності між ними проявляються в меті їх запровадження, в наявності або відсутності обслуговуючої та панівної земельної ділянки, в моменті виникнення правовідносин земельного сервітуту та правовідносин щодо обмеження прав на землю в інтересах сусідів, в можливості їх збереження у разі переходу прав на земельну ділянку, в способах їх встановлення, в аспекті розгляду їх як прав на чужу річ, в можливості стягнення плати та збитків у випадку їх встановлення, в термінах їх існування.

На нашу думку, сформульовані теоретичні положення можуть слугувати підґрунтям для вироблення конкретних пропозицій щодо подальшого удосконалення правового регулювання обмежень прав на землю в інтересах сусідів. Зокрема, з метою забезпечення дотримання власниками та землекористувачами земельних ділянок принципу цільового використання земельних ділянок законодавець закріпив у ст. 105 ЗК України положення, згідно з яким у випадку проникнення коренів і гілок дерев з однієї земельної ділянки на іншу власники та землекористувачі земельних ділянок мають право відрізати корені дерев і кущів, які проникають із сусідньої земельної ділянки, якщо таке проникнення є перепоною у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням.

Варто зауважити, що ця стаття є дещо непослідовною. Статтю 105 ЗК України можна поділити на дві частини. Перша частина (гіпотеза) статті як юридичні факти розглядає проникнення коренів і гілок дерев з однієї земельної ділянки на іншу. Друга ж частина (диспозиція) описує дії, які можуть вчинити власники та землекористувачі земельної ділянки при настанні зазначених у гіпотезі життєвих обставин. Непослідовність виявляється в тому, що як юридичний факт розглядається проникнення коренів і гілок дерев, а диспозиція наділяє власників і землекористувачів земельних ділянок правом відрізати корені дерев та кущів.

На нашу думку, до перепон у процесі цільового використання земельної ділянки може призвести як проникнення на сусідню земельну ділянку коренів та гілок дерев, так і проникнення коренів і гілок кущів. Це, у свою чергу, може викликати необхідність їх відрізати. Проте законодавець не відніс до юридичних фактів проникнення коренів та гілок кущів, а в диспозиції не передбачив можливість відрізати гілки дерев та кущів. Отже, з метою уникнення наявних прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин щодо обмеження прав на землю в інтересах сусідів ці положення мають знайти своє відображення в зазначеній статті. На нашу думку, ст. 105 ЗК України доцільно викласти в такій редакції:

«У випадку проникнення коренів і гілок дерев і кущів з однієї земельної ділянки на іншу власники та землекористувачі земельних ділянок мають право відрізати корені і гілки дерев і кущів, які проникають із сусідньої земельної ділянки, якщо таке проникнення є перепоною у використанні земельної ділянки за цільовим призначенням».

Якщо ж ця стаття залишиться без змін, то до не передбачених у ст. 105 ЗК України випадків обмеження прав на землю положення цієї статті мають застосовуватися за аналогією.

***Використані джерела*:**

1. *Бусуйок Д.В. Обмеження прав на землю за законодавством України: Монографія.- К.:ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2006.-144с.*
2. *Гуревський В.К. Добросусідство // Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Бондар Л.О., Гетьман А.П., Гончаренко В.Г. та ін.; За заг. ред. В.В. Медведчука. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 269—278;*
3. *Кулинич П.Ф. Обмеження прав на землю // Земельне право України: Підручник / Шульга М.В., Анісімова Г.В., Багай И.О. та ін.; За ред. М.В. Шульги. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — С. 130-140;*
4. *Кулинич П.Ф. Право добросусідства за земельним законодавством України // Земельне право України. — 2006. — № 1. — С. 25—33.*
5. *Федорович В.І. Новели Земельного кодексу України 2001 року і земельні права громадян // Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України: Науково-навчальний посібник / Титова Н.І., Позняк С.П., Гуревський В.К. та ін.; За ред. Н.І. Титової. - Львів: ПАІС, 2005. - С. 238-263.*

Касьянчик Алеся Ивановна
студентка 5 курса факультета управления
Института управленческих кадров
Академии управления при Президенте Республики Беларусь

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ЗЕМЕЛЬНОГО УЧАСТКА: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ, РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКИ БЕЛАРУСЬ

В настоящее время отсутствует единый подход к определению содержания понятия «земельный участок» в странах СНГ, включая Украину, Российскую Федерацию и Республику Беларусь.

Так, часть 1 статьи 79 Земельного кодекса Украины от 25 октября 2001 года. N 2768-I (далее – ЗК Украины), определяет земельный участок как часть земной поверхности с установленными границами, определенным местом расположения, с определенными в отношении его правами. Кроме того, части 2 и 3 указанной статьи уточняют, что право собственности на земельный участок распространяется в его пределах на поверхностный (грунтовой) слой, а также на водные объекты, леса и многолетние насаждения, находящиеся на нем. Право собственности на земельный участок распространяется на пространство, находящееся над и под поверхностью участка на высоту и в глубину, необходимые для возведения жилищных, производственных и иных построек и сооружений. Аналогичная норма содержится также в статье 373 Гражданского кодекса Украины от 16 января 2003 года (далее – ГК Украины).

Абзац 1 части 2 статьи 6 Земельного кодекса Российской Федерации (далее – ЗК РФ) устанавливает, что земельный участок как объект земельных отношений - часть поверхности земли (в том числе почвенный слой), границы которой описаны и удостоверены в установленном порядке. Части 2 и 3 Гражданского кодекса Российской Федерации от 30 ноября 1994 года N 51-ФЗ (далее – ГК РФ) закрепляют, что если иное не установлено законом, право собственности на земельный участок распространяется на находящиеся в границах этого участка поверхностный (почвенный) слой и водные объекты, находящиеся на нем растения. Собственник земельного участка вправе использовать по своему усмотрению все, что находится над и под поверхностью этого участка, если иное не предусмотрено законами о недрах, об использовании воздушного пространства, иными законами и не нарушает прав других лиц.

Согласно статье 1 Кодекса Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 года № 425-З (далее - КоЗ), земельный участок - часть земной поверхности, имеющая границу и целевое

назначение и рассматриваемая в неразрывной связи с расположенным на ней капитальными строениями (зданиями, сооружениями). Каких-либо специальных норм, регулирующих права собственника на природные объекты, расположенные на принадлежащем ему земельном участке ни в Гражданском кодексе Республики Беларусь от 7 декабря 1998 года № 218 - З (далее - ГК) ни в КоЗ не содержится.

В связи с различием положений в законодательстве Украины, Российской Федерации и Республики Беларусь, среди ученых-цивилистов часто возникают вопросы относительно того, представляют ли земельные участки и расположенные на нем природные объекты единый объект правового регулирования. Анализируя различные точки зрения ученых и специалистов в области земельного и гражданского права, полагаем, что можно выделить следующие подходы: 1) природные объекты, которые расположены на земельном участке и находятся с ним в неразрывной связи являются элементами земельного участка и, следовательно, должны включаться в понятие «земельный участок»; 2) земельный участок и расположенные на нем природные объекты не являются единым объектом, но имеют единую судьбу, т.е. при возникновении прав на земельный участок одновременно возникает идентичное право на расположенные на нем природные объекты; 3) земельный участок и расположенные на нем природные объекты имеют различную правовую природу и правовую судьбу.

Выбор последнего из перечисленных подходов при формировании законодательства Республики Беларусь обусловлен наличием специальных норм природоресурсных кодексов и законов, устанавливающих особый порядок эксплуатации отдельных природных объектов, ограничивающий полномочия собственника земельного участка, на котором расположен природный объект. Так, согласно статье 30 Кодекса Республики Беларусь о недрах землевладельцы, землепользователи и собственники земель имеют право в пределах предоставленных им земельных участков осуществлять добычу для своих хозяйственных нужд общераспространенных полезных ископаемых, а также строительство и (или) эксплуатацию подземных сооружений, не связанных с добычей полезных ископаемых. Статья 5 Лесного кодекса Республики Беларусь устанавливает состав древесно-кустарниковой растительности, не входящей в государственный лесной фонд. Таким образом, на указанную растительность не распространяется исключительная собственность государства, и права на эту растительность входят в состав прав на земельный участок. Законом Республики Беларусь «О растительном мире» закрепляется положение о том, что право на объекты растительного мира у пользователя земельного участка возникает с момента предоставления земельного участка и прекращается с момента прекращения права на земельный участок. В статье 8 указанного Закона предусматривается право для пользователей земельных участков осуществлять пользование объектами растительного мира. Объекты растительного мира, расположенные в границах земельных участков, предоставленных в собственность являются собственностью граждан, негосударственных юридических лиц и, если иное, не установлено, судьбе земельного участка, в границах которого они расположены.

Таким образом, можно вести речь о существенном ограничении прав землепользователя, на природные объекты, находящиеся на и под земельным участком. Как показывает практика, в большинстве случаев имеет место такое ограничение.

Следовательно, именно третий подход отражает реально сложившуюся практику владения, пользования или распоряжения земельным участком и расположенными на нем объектами недвижимости. И в тоже время, следует отметить, что наиболее юридически грамотным является подход, закрепляющий единство судьбы земельного участка и расположенных на нем природных объектов, поскольку он устанавливает общее правило эксплуатации природных объектов, а специальные нормы природоресурсных кодексов и законов устанавливают исключение из этого правила.

На основании вышеизложенного и с целью унификации законодательства Украины, Российской Федерации и Республики Беларусь, полагаем, что соответствующие нормы

гражданского и земельного кодексов Украины следует изменить путем принятия нормы, аналогичной норме ГК РФ, ограничивающей правило единства судьбы земельного участка и расположенных на нем природных объектов, случаями предусмотренными законодательством. В то же время в законодательство Республики Беларусь целесообразно также внести изменения для приведения его в соответствие с нормами гражданского и земельного законодательства Украины и Российской Федерации.

Кондратьева Татьяна Александровна
Белорусский государственный экономический университет, факультет права, 5 курс

ИННОВАЦИОННЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО МЕХАНИЗМА ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Республика Беларусь определила в качестве стратегического направления инновационный тип развития экономики. Реализация данной цели предполагает построение национальной инновационной системы, под которой понимается совокупность законодательных, структурных и функциональных компонентов, обеспечивающих активизацию инновационной деятельности в стране. В Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2007-2010 годы, утвержденной Указом Президента Республики Беларусь от 26 марта 2007 г. № 136, определены основные направления государственной политики в области формирования и развития национальной инновационной системы [1]. Одним из приоритетных направлений деятельности государства и общества в условиях инновационного развития становится охрана окружающей среды и обеспечение экологической безопасности. Инновационными элементами организационно-правового механизма охраны окружающей среды и экологической безопасности, позволяющими согласовывать цели экономической деятельности с экологическими требованиями и ограничениями являются экологическая сертификация, экологический аудит, экологическое страхование.

Понятие экологической сертификации в настоящее время определено в ст. 31 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» - «это деятельность по подтверждению соответствия, осуществляемая органом по сертификации, аккредитованным в Системе аккредитации Республики Беларусь, объектов оценки соответствия требованиям нормативных правовых актов, в том числе технических нормативных правовых актов, в области охраны окружающей среды»[2]. В Республике Беларусь предусмотрена как обязательная, так и добровольная сертификация. Экологическая сертификация является одним из новых видов сертификации и направлена, в первую очередь, на стимулирование производителей к внедрению таких технологических процессов и выпуску таких товаров, которые будут минимально загрязнять окружающую среду, и создадут потребителю гарантию безопасности продукции для жизни, здоровья и имущества. Такая экологическая сертификация дополняет обычную сертификацию и в Республике Беларусь должна носить обязательный характер. Для многих видов продукции за рубежом экологический сертификат или знак является определяющим фактором ее конкурентоспособности. Система законодательства в области экологической сертификации достаточно «молода», однако в ее пользу говорит тот факт, что с каждым годом количество организаций прошедших экологическую сертификацию постоянно растет. Экологическая сертификация нуждается в надлежащем правовом регулировании и разрабатываемый в настоящее время Экологический кодекс Республики Беларусь будет этому способствовать.

В условиях продолжающегося ухудшения экологической обстановки, еще одним инновационным механизмом, направленным на охрану окружающей среды и обеспечение

экологической безопасности общества является экологический аудит. Экологический аудит - это независимая, комплексная, документированная проверка соблюдения юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, осуществляющими хозяйственную и иную деятельность, требований, в том числе нормативов и технических нормативных правовых актов, в области охраны окружающей среды, требований международных стандартов и подготовка рекомендаций по снижению (предотвращению) вредного воздействия такой деятельности на окружающую среду[2]. Несмотря на то, что экологический аудит имеет четко выраженную природоохранную направленность, он должен представлять интерес и для предпринимателей как фактор повышения конкурентоспособности организации на рынке. Экологический аудит в Республике Беларусь должен получить развитие как элемент рынка экологических услуг, как вид предпринимательской деятельности, осуществляемой на независимой, профессиональной, лицензионной основе, который в конечном итоге позволит обеспечить необходимые условия для осуществления промышленно-хозяйственной и иных видов деятельности организаций, создать необходимые гарантии для реализации конституционного права граждан на благоприятную окружающую среду и обеспечить научно обоснованное сочетание экологических и экономических интересов общества. Экологический аудит может применяться для развития территориальных систем мониторинга источников воздействия на окружающую среду и отходов; для государственного и общественного экологического контроля; в процедурах оценки воздействия на окружающую среду и экологической экспертизы; при разработке территориальных экологических программ; при продаже недвижимости, в том числе земельных участков; при разработке бизнес-планов организаций и т.д. [3,с.30].

Экологическое страхование - страхование гражданской ответственности юридических лиц и индивидуальных предпринимателей по защите имущественных интересов граждан и организаций, а также Республики Беларусь и ее административно-территориальных единиц при причинении экологического вреда [2]. В отношениях экологического страхования доминируют публично правовые экологические интересы личности, общества и государства в сравнении с частноправовыми интересами причинителя экологического вреда, что обосновывает преимущественную необходимость развития и законодательного закрепления Республике Беларусь обязательного экологического страхования. Учитывая эколого-правовую специфику экологического страхования, оно представляет собой самостоятельный вид страхования ответственности, требующий отдельной правовой регламентации, в связи с чем представляется необходимым разработка Закона об экологическом страховании или на данном этапе отдельной главы в Положение о страховой деятельности в Республике Беларусь, утвержденное Указом Президента Республики Беларусь от 25 августа 2006 г. № 530 [4], что будет способствовать гарантированному возмещению вреда третьим лицам и экономически стимулировать предотвращение аварийного загрязнения окружающей среды.

Использованные источники:

1. Государственной программе инновационного развития Республики Беларусь на 2007-2010 годы: Указ Президента Респ. Беларусь, 26 марта 2007 г., № 136 // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.
2. Об охране окружающей среды: Закон Респ. Беларусь, 26 ноябр. 1992г. № 1982-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь, 17 июля 2002г., № 126-З: с изм. и доп.: текст по состоянию на 27 дек. 2007г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.
3. Катасонов, В.Ю. Экологический аудит / В.Ю. Катасов // Международный бизнес России.-1995.-№3.-с.28-32
4. О страховой деятельности: Указ Президента Респ. Беларусь, 25 авг. 2006 г., № 530: с изм. и доп.: текст по состоянию на 28 апр. 2008 г. // Эталон-Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009.

Костяшкін Іван Олександрович
завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права юридичного факультету Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Україна переживає дуже складний для долі її народу період реформ, що закладають фундамент нового суспільного устрою, при якому діяльність всіх суспільних і державних інститутів будується на підставі визнання вищою соціальною цінністю людини, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, як це проголошується в статті 3 Конституції нашої країни.1 В результаті суспільних змін, що відбулись в нашій державі, право приватної власності на землю отримало своє визнання та закріплення в чинній Конституції України. При цьому всі землі в межах території України є об'єктом права власності Українського народу. Більше того земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави. Виникає питання, наскільки широкою є свобода власника землі, якими повноваженнями він наділений, як визначити межі його свободи і навпаки наскільки можливим та обґрунтованим є втручання держави у відносини приватної власності з метою забезпечення правового режиму земель, здійснення загальнодержавних функцій, реалізації суспільних інтересів.

Попри надзвичайну важливість права власності на землю юридична наука ще не виробила оптимальної моделі цього права для нашої країни. Реформування земельно-правових відносин у нашій державі з необхідністю потребує розвитку інститутів, покликаних забезпечити узгодження інтересів власників чи користувачів земельних ділянок як між собою, так і з іншими членами суспільства, що лежить в основі реалізації соціальної функції права власності на землю.

Земельна ділянка як просторово і функціонально визначене ціле призначена не лише для задоволення потреб власника (спеціального користувача), а й залишаючись частиною земної поверхні, являє собою споживчий інтерес для суспільства в цілому як територія, здатна задовольняти духовні, естетичні, оздоровчі, рекреаційні потреби населення.

Конституційно-правова модель, реалізована в ЗК України про те, що земля є основним національним багатством, підкреслює її специфіку як об'єкта права власності, що належить до надбання нації, а отже усього Українського народу, реальне присвоєння корисних властивостей якого спрямоване логічно на задоволення загальнонародного, суспільного, і в той же час індивідуального інтересу кожної людини22. Як справедливо відзначає Касімов Т.С. існування в правовому регулюванні земельних відносин у США принципу дотримання балансу інтересів суспільства й приватних землевласників дає можливість успішно регулювати такі важливі проблеми, пов'язані із правом приватної власності на землю, як межі державного втручання у володіння, користування й розпорядження землею приватними власниками й обмеження їхніх прав на користь держави й інших зацікавлених осіб, тобто суспільства в цілому.

Гармонізація індивідуальних та суспільних інтересів як мета будь-якої земельної реформи23 зумовлює гостру потребу детального наукового дослідження та належного законодавчого регулювання соціальної функції права власності на землю в Україні.

Потреба у наукових дослідженнях соціальної функції права власності на землю в Україні зумовлена нині об'єктивними негативними реаліями соціально-економічного, демографічного, екологічного, правового характеру через незавершеність земельної та

---

[22] Андрейцев В.І. Конституційно-правові імперативи використання власності на землю // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Юридичні науки. - 2004. - № 58-59. – С. 99 (96-99; 140-143.)

[23] Пейчев К. Обмеження права власності на земельні ділянки: окремі питання // Право України. – 2002. - № 8. – С.47-49.

аграрної реформ, проблемами пов'язаними з сприйняттям і реалізацією ідеї та конституційних приписів щодо права власності на землю Українського народу.

Як не безпідставно стверджує Носік В.В., в Україні розробляються протилежні за векторами теоретичні і законодавчі конструкції сучасного українського земельного права щодо: а) утвердження і водночас обмеження права приватної власності на землю; б) запровадження демократичних і прозорих форм та методів державного регулювання відносин власності на землю і встановлення жорстких адміністративних процедур щодо здійснення громадянами і юридичними особами прав на земельні ділянки; в) дозвіл на право приватної власності на землі сільськогосподарського призначення і закріплення мораторію на їх відчуження; г) формування ринку землі й пропозиції щодо встановлення адміністративного контролю за його функціонуванням з боку держави24.

Вихід із такого стану вбачається у науково-теоретичному обґрунтуванні соціальної функції права власності на землю в Україні виходячи з об'єктивних закономірностей природи, економіки і суспільства у розвитку соціально-економічних та державно-правових явищ, керуючись нормами Конституції, щодо права власності на землю Українського народу, правового режиму земель як основного національного багатства, зобов'язаннями зумовленими власністю на землю, обмеженнями у використанні права власності, соціальною спрямованістю економіки держави, рівністю усіх суб'єктів права власності перед законом, і на цій основі здійснення розбудову земельно-правової системи України.

Реалізація державою соціальної функції у відносинах власності на землю полягає у:

забезпеченні реального доступу громадянина до земельної ділянки право приватної власності на яку закріплено Конституцією;

гарантуванні чітких механізмів реалізації принципу невтручання держави в здійснення громадянами, юридичними особами та територіальними громадами права власності на землю;

визначенні у питаннях цільового призначення земельних ділянок, що забезпечить їх раціональне використання та охорону;

встановленні конкретних та вичерпних підстав припинення права власності на землю при наявності чітких та дієвих процедур їх застосування;

врегулюванні земельних юрисдикційних правовідносин через гарантування дієвих та прозорих процедур захисту земельних прав.

Крушеніцький Валерій Михайлович
студент 5 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

Актуальність теми дослідження. Правовий аспект реєстрації прав на землю як правова точка зору, з якої може бути досліджена реєстрація прав на землю, набуває особливої актуальності у даний час, оскільки повністю відповідає інтересам держави у сфері удосконалення здійснення відповідних функцій державного управління, розвитку відносин власності на землю та ринку землі.

Використання застарілих технологій у процесі здійснення реєстрації прав на землю в Україні разом із назрілою необхідністю адекватного розвитку правовідносин у відповідній сфері також обумовлюють потребу в порівняльному дослідженні правових аспектів реєстрації прав на землю за законодавством України та законодавством інших країн з метою отримання важливого позитивного досвіду.

[24] Носік В.В. Право власності на землю Українського народу: Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – С.28.

Інституційно-функціональне правове забезпечення реєстрації прав на землю здійснюється через чинне законодавство, яке юридично визначає інституційні засади (систему органів, їх структуру) та функціональні засади (компетенцію зазначених органів, їх взаємодію між собою та іншими органами) у сфері реєстрації прав на землю.

Конституція України від 28 червня 1996 року визначає найбільш загальні, фундаментальні начала інституційно-функціонального забезпечення регулювання суспільних відносин у державі, у тому числі і відносин у сфері реєстрації прав на землю (останніх – звісно, лише опосередковано). Однак, конституційно-правових норм, які б безпосередньо стосувалися реєстрації прав на землю, законодавство України не містить

Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року в сфері інституційно-функціонального забезпечення реєстрації прав на землю, також не є прикладом достатнього правового регулювання. Хоча зазначений нормативно-правовий акт і містить деталізацію повноважень "у галузі земельних відносин» зазначених вище органів, органів місцевого самоврядування та окремих органів надвідомчого і спеціального пересурсового управління (відповідно, – Міністерства екології та природних ресурсів України та Держкомзему України), з інституційно-функціональної точки зору безпосередньо реєстрації прав на землю у Земельному кодексі України стосується лише одна норма – пункт г) статті 15 – згідно з якою "ведення державного земельного кадастру, у тому числі державної реєстрації земельних ділянок» віднесено до повноважень центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів у галузі земельних відносин.

Отже, можна виділити низку проблем, що стосуються, безпосередньо, реєстраціїї прав на землю:

Відсутність єдиної системи реєстрації прав на землю

Вважаємо, що ситуація, за якої у чинному законодавстві можна віднайти норми, які хоча і передбачають певні правові моделі поведінки, але є такими, що не діють (причому без жодних застережень про це в нормативно-правовому акті, в якому ці норми закріплені), не спроможна надати прозорості інституційно-правовому та будь-якому іншому забезпеченню реєстрації прав на землю.

Цілком реальною є проблема співвідношення нормативно-правових актів рівня закону та підзаконних нормативно-правових актів у сфері правового забезпечення реєстрації прав на землю. Справа тому, що частиною 2 статті 204 Земельного кодексу України передбачена імперативна норма, згідно з якою порядок ведення державного земельного кадастру встановлюється законом. До того ж такий імператив повною мірою стосується і реєстрації прав на землю, оскільки остання відповідно до статті 196 того самого кодексу є складовою державного земельного кадастру. Отже, за бажанням, застосувавши буквальне тлумачення відповідної норми, можна прийти до висновку, що будь-який підзаконний нормативно-правовий акт, що визначає порядок ведення реєстрації прав на землю є таким, що суперечить чинному Земельному кодексові. Логічно, що за такої ситуації абсолютно вся постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження порядку державної реєстрації договорів оренди землі» від 25 грудня 1998 року за формально-юридичною ознакою є такою, що не діє через пункт 3 Прикінцевих положень Земельного кодексу, незважаючи на те, що є прийнятою на виконання норми Закону України "Про оренду землі» від 6 жовтня 1998 року.

Інша проблема, пов'язана з наведеним вище станом речей, полягає у тому, що ні окремого закону, спрямованого на регулювання відносин, пов'язаних із веденням державного земельного кадастру, ні закону, присвяченого правовому регулюванню відносин у сфері реєстрації прав на землю, в Україні, на сьогодні, не існує.

Шляхи вирішення:

На жаль, сьогодні можна виявити немало тривожних симптомів процесу нормотворення у сфері реєстрації прав на землю. З цієї точки зору надзвичайно показовими під час прийняття нових нормативно-правових актів, є випадки відмови від прогресивних ідей, що вже отримали своє законодавче закріплення. Так, наприклад, попередній Земельний кодекс України, більш точно визначав місце реєстрації прав на землю у системі функцій державного

управління у сфері використання, відтворення та охорони земель то зараз, відповідно до статті 196 чинного Земельного кодексу України, функція ведення державного земельного кадастру включає функцію реєстрації, що може свідчити лише про те, що законодавець не схильний надавати останній самостійного значення.

З нашого погляду, невиправдано передчасно чинним Земельним кодексом України органи місцевого самоврядування фактично виведено із складу суб'єктів реєстрації прав на землю. Реалії сьогодення, а також позитивний досвід розвинених зарубіжних країн говорять про те, що система реєстрації прав на землю не обов'язково повинна бути централізована на всі 100 відсотків з точки зору інституційно-правового забезпечення її функціонування (наприклад, досвід Німеччини, Швейцарії). Достатньо лише згадати про економічний бік проблеми створення будь-якої централізованої системи органів для того, щоб замислитись над можливими (і не менш дієвими) способами покращення вже наявної системи, доведення її до досконалого рівня. З'ясування причин неефективності роботи системи, і грамотна ліквідація цих причин, а не руйнація всього попереднього з метою необдуманого запровадження чужорідних моделей правового регулювання, виступає головним заходом держави, який, між іншим, завжди виправдає вкладені у нього ресурси.

У будь-якому випадку, замість повної перебудови системи органів реєстрації прав на землю, достатньо було б повноцінного впровадження інформаційних технологій та комп'ютеризації, яка поряд із чітким розмежуванням компетенції різних органів реєстрації, вдалим правовим регулюванням процедур реєстрації, здатна була б забезпечити злагоджену роботу необмеженої кількості органів державної влади та місцевого самоврядування та оперативне внесення необхідних відомостей у відповідні реєстри (або єдиний електронний реєстр).

Вирішенням ряду проблем, які були названі, стало б прийняття Закону України «Про реєстрацію прав на землю».

Як і будь-який нормативно-правовий акт, що претендує на комплексність регулювання суспільних відносин повинен складатися, принаймні, з декількох розділів. На нашу думку, доцільною є наявність таких розділів: загальні положення; регулювання та управління у сфері реєстрації прав на землю; правовий статус державних реєстраторів в органах - суб'єктах реєстрації прав на землю; права та обов'язки заявника; порядок здійснення реєстрації прав на землю; взаємовідносини між суб'єктами реєстрації прав на землю, суб'єктами обліку земель, іншими органами; національна безпека в інформаційній сфері у галузі реєстрації прав на землю та інформаційно-технологічне і науково-технічне забезпечення реєстрації прав на землю; фінансування реєстрації прав на землю; відповідальність за порушення законодавства про реєстрацію прав на землю; міжнародне співробітництво у сфері реєстрації прав на землю; прикінцеві та перехідні положення.

***Використані джерела*:**

1. *Указ Президента України "Про Основні напрями земельної реформи в Україні на 2001-2005 роки» від 30 травня 2001 року № 372/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. - № 22. – Ст. 986.*
2. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. –2002. - № 3-4. - Ст. 27.*
3. *Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. – М.: Прогресс, 1987. – Т.3: Муза-Сят. – 832 с.*
4. *Словник української мови: У 10 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні.- К.: Наукова думка, 1977. – Т.8: Природа – Ряхтливий. – 927 с.*
5. *Юридичний словник-довідник / За ред. Ю.С. Шемшученка. - К.: Феміна, 1996. – 696 с.*
6. *Андрейцев В.І. Правові засади земельної реформи і приватизації земель в Україні: Навчально-практичний посібник. – К.: Істина, 1999. – 320 с.*
7. *Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України // Законодавство України. Науково-практичні коментарі. – 2002. - № 2. – С. 3-19.*

Кудінов Володимир Олексійович
здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Інституційний механізм адаптації земельного законодавства України до законодавства ЄС охоплює систему спільних інституцій, що покликані визначати та впроваджувати стандарти ЄС в земельній сфері до вітчизняного законодавства.

Адаптація є складовою частиною євроінтеграції як процесу об'єднання та взаємного пристосування національних правових систем. Здебільшого виокремлюють такі стадії цього процесу: 1) наближення національних правових систем до європейських міждержавно-правових систем шляхом попередньої адаптації внутрішньодержавного законодавства; 2) входження їх до європейських міждержавно-правових систем у межах єдиного європейського правового простору та їх остаточна правова адаптація [1, с. 146].

Не дивлячись на доволі потужну правову базу та сформований інституційний механізм адаптації законодавства України до законодавства ЄС, є низка проблем, що негативно впливають на ефективність зазначеного процесу. Зокрема, серед основних правових проблем, що ускладнюють прийняття та впровадження Україною європейських стандартів в земельній сфері є: термінологічна неузгодженість та неоднозначність в трактуванні фундаментальних понять (наприклад: "Європейський Союз» та "Європейські Співтовариства», "Рада Міністрів» та "Рада Європейського Союзу», "асоційоване членство в ЄС» та "асоційовані відносини» тощо); наявність великої кількості застарілих норм земельного права ЄС чи таких, що вже втратили чинність; відсутність офіційного тлумачення норм права; доволі складний інституційний механізм адаптації українського законодавства до права Європейського Союзу; інтенсивність змін земельного законодавства ЄС, що регулюють суспільні відносини в земельній сфері; наявність значної кількості актів первинного та вторинного законодавства ЄС, що регулюють суспільні відносини в земельній сфері; відсутність офіційних перекладів актів земельного законодавства ЄС на українську мову; відсутність фахівців земельного права ЄС, особливо з боку тих осіб, які займаються законотворчою роботою в цій сфері, та тих, на кого покладається їх реалізація та нагляд за дотриманням.

Загалом адаптація земельного законодавства України до земельного законодавства ЄС має охоплювати такі заходи, як:

визначення актів acquis communautaire, які регулюють правовідносини у земельній сфері;

офіційний переклад визначених актів на українську мову;

здійснення компаративного дослідження правового регулювання земельних правовідносин у Україні та в Європейському Союзі;

розроблення рекомендацій щодо приведення земельного законодавства України відповідно до acquis communautaire;

визначення переліку проектів нормативно-правових актів, що регулюють земельні правовідносини;

підготовка проектів нормативно-правових актів України з урахуванням європейських стандартів;

моніторинг імплементації європейського земельного законодавства до законодавства України.

Крім того, здійсненню адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу має передувати приведення нормативно-правових актів суб'єктів нормотворення у відповідність з Конституцією України та чинним законодавством [2, с. 142].

Задля оптимізації процесу гармонізації земельного законодавства України із законодавством ЄС доцільно також:

- систематизувати законодавство ЄС відповідно до магістральних векторів земельної реформи;

- сформувати ефективну та адекватну інформаційно-пошукову систему земельного законодавства ЄС, до якого має бути адаптоване законодавство України;

- здійснити належну професійну підготовку фахівців земельного права, які мають безпосередньо забезпечувати процес зближення законодавства;

- розробити глосарії уніфікованої юридичної і спеціальної термінології в сфері земельного законодавства ЄС тощо.

Таким чином, дослідження земельного законодавства ЄС та впровадження європейського досвіду в українську правову систему є серйозним поштовхом досягнення високих європейських стандартів у цій сфері та реалізації Україною євроінтеграційних прагнень.

Створений задля цього інституційний механізм адаптації земельного законодавства України до законодавства ЄС охоплює систему спільних інституцій, що мають взаємопов'язані та взаємоузгоджені права та обов'язки. Потужне співробітництво України та ЄС вимагає постійних пошуків оптимізації структури і системи вищезазначеного механізму, корекції компетенції та повноважень, зменшення матеріальних витрат та удосконалення кадрового потенціалу.

***Використані джерела*:**

1. *Луць Л. Основні заходи та способи європейської правової інтеграції / Л. Луць / // Право України. — 2002. — № 5. — С. 146—148.*
2. *Железняк Н. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / Н. Железняк / // Право України. — 2004. — № 11. — С. 140—143.*

Кудрейко Полина Николаевна,
Шкаева Алеся Владимировна
студентки 4 курса Факультета права
Белорусского государственного экономического университета

УЧАСТИЕ ГОСУДАРСТВА В РАЗВИТИИ ЗЕМЕЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ

Земля в жизни людей всегда занимала особое положение. Без нее невозможно ведение сельского хозяйства, создание продуктов питания и большинства сырьевых ресурсов для промышленности. Если производство рассматривать как единство труда, капитала, природных ресурсов и предпринимательской деятельности, то земля в этом единстве - главное, незаменимое условие производства, которое характеризуется постоянством местоположения, пространственно ограничено, не воспроизводимо и в качественном отношении не однородно. Различие в качестве земель (т. е. в климате, рельефе, механическом составе почв и мелиоративном их состоянии), а также местоположении земельных участков оказывает большое влияние на перераспределение доходов и процесс воспроизводства.

В мировой практике имеет место развитие нескольких экономических систем. Основополагающими принципами рыночной экономической системы применительно к исследуемой теме можно назвать следующие: частная собственность на средства производства, в том числе на землю, экономическая свобода предпринимательства, личный интерес как главный мотив поведения производителей, конкуренция, свободная система ценообразования и ограниченное вмешательство государства в управление производством. Плановой экономике свойственны централизованное планирование и управление на основе государственной монополии на средства производства, природные ресурсы и произведенную продукцию.

Земельная собственность как общественное явление имеет многоаспектный характер. Экономический аспект ее проявляется в отношениях, связанных с использованием земли как хозяйственного ресурса и определением возможностей удовлетворения потребностей и реализации интересов людей. Она, как исторически сложившаяся общественная форма присвоения земли, может иметь государственный, общинный, коллективный, кооперативный, личный характер. Считается, что частная земельная собственность - поздний и наиболее совершенный институт собственности, оказывающий большое влияние на эффективность производственной деятельности. Общей закономерностью для экономически развитых стран является именно господство частной собственности на землю и приспособление других ее форм к условиям развития рыночного производства в системе их производственных отношений.

Для стран с переходной к рыночным отношениям экономикой, к которым относится Республика Беларусь, необходимым является пересмотр земельных отношений по пути упразднения государственной монополии на землю и создания многообразных форм собственности (личной, коллективной и других наряду с государственной), развития рынка земли.

Опыт развития земельной собственности во всем мире не прост, а изобилие продуктов в наиболее развитых странах объясняется не только наличием у них частного землевладения и единоличным способом хозяйствования, но и иными причинами. Анализ зарубежной земельной практики позволяет сделать следующие выводы. Первый сводится к тому, что в этих странах хорошо понимают различие последствий, когда земля выступает как объект собственности, а когда как объект хозяйствования. Второй заключается в понимании преимуществ крупного аграрного производства, требующего и соответствующих земельных площадей. Третий состоит в том, что главным является вопрос не формы земельной собственности, а прав и обязанностей землевладельцев и землепользователей.

Не случайно восточноевропейские страны раньше Республики Беларусь приступившие к приватизации, пришли к выводу о необходимости корректив земельных реформ. Бурная деколлективизация земельных угодий быстро сменилась более осторожным подходом к трансформации форм собственности. И для этого были веские причины.

В Румынии, например, массовая приватизация земельных участков привела к уничтожению больших площадей виноградников, разрушению расположенных на приватизируемых землях хозяйственных построек, сокращению поголовья скота. Половиной новых землевладельцев оказались горожане, не умеющие вести хозяйство или не желающие участвовать в производстве сельскохозяйственной продукции.

В Болгарии остановились на варианте сосуществования трех форм земельной собственности: государства, общин и граждан.

Характеризуя положение восточноевропейских, бывших социалистических стран, можно заключить, что единоличная собственность на землю там частично восстановлена, однако развитого рынка земли пока нет. Сохранены значительные ограничения на использование полученной в частную собственность земли, лимитированы максимальные и минимальные размеры арендуемых участков.

В Федеративной Республике Германия, где есть большая возможность государственной поддержки для желающих организовать собственное хозяйство, частные земли занимают только 10% и большинство крестьянских хозяйств объединились в кооперативы, так как в мелкотоварном хозяйстве невозможно эффективно использовать дорогостоящую современную технику; отсутствуют достаточные средства для расширенного воспроизводства.

Целью аграрной политики правительства Германии в отношении восточных земель страны является отнюдь не ликвидация общественной собственности, а формирование высокопроизводительного сельскохозяйственного производства, отвечающего экологическим требованиям и конкурентоспособного на западноевропейском рынке.

Собственность на землю в Китае отделена от землепользования и землевладения там продается право пользования землей и таким образом земельные отношения включаются в рыночные механизмы. Арендные отношения выдвинуты в качестве основных с сохранением на земельные ресурсы собственности народа в лице государства и с предоставлением коллективным и индивидуальным арендаторам всей необходимой полноты прав, требующихся для организации эффективного производства и хозяйского использования их земельных участков. Более 96% сельскохозяйственных земель в Китае находятся сегодня в аренде, вопрос о передаче их в частную собственность не ставится.

Итак, нынешний зарубежный институт частной собственности на землю в развитых странах давно не однозначен прежнему праву, которому воля собственника являлась законом для данного земельного пространства. Вопросы производства сельскохозяйственной продукции на любой земле регулируются многими структурами - государством, кооперативами, потребительскими обществами и т.д. Использование аренды становится общей мерой для многих стран, сокращается рынок земли как объекта собственности и увеличивается - как объекта хозяйствования.

Лышко Анастасия Олеговна
студентка 2-го курса факультета права
Белорусского государственного экономического университета

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АТОМНОЙ ЭНЕРГИИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ: ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ

Закон Республики Беларусь «Об использовании атомной энергии» был подписан Президентом Республики Беларусь 30 июля 2008 года (далее Закон). Закон призван определить условия, правовую базу для безопасного развития атомной энергетики и использования других ядерных технологий в различных отраслях народного хозяйства, а также при проведении научно-исследовательских работ.

Законом закрепляется понятийный аппарат, как необходимая основа для дальнейшего развития законодательства в области использования атомной энергии, а также устанавливаются такие основополагающие принципы осуществления деятельности по использованию атомной энергии, как:

принцип приоритета защиты жизни и здоровья настоящего и будущих поколений граждан, охраны окружающей среды перед всеми иными аспектами деятельности по использованию атомной энергии;

принцип обеспечения превышения выгод для граждан и общества от использования атомной энергии;

принцип возмещения вреда, причиненного вредным воздействием ионизирующего излучения либо деятельностью по использованию атомной энергии;

принцип обеспечения ядерной и радиационной безопасности;

принцип предоставления информации, связанной с деятельностью по использованию атомной энергии, если эта информация не содержит сведений, составляющих государственные секреты или сведений ограниченного распространения;

принцип запрета на производство ядерного оружия и других ядерных взрывных устройств [2].

Законом закреплены полномочия государственных органов в области использования атомной энергии, а также определены государственные органы по регулированию безопасности при использовании атомной энергии и их компетенция. Законом также устанавливаются требования к проектированию и сооружению объектов использования атомной энергии, их вводу и выводу из эксплуатации, закреплен порядок осуществления

деятельности организаций, эксплуатирующих объекты использования атомной энергии [1, с.153].

Отдельная глава Закона посвящена обеспечению физической защиты объектов использования атомной энергии, установлению требований, направленных на обеспечение ядерной безопасности. В Законе освещены вопросы организации аварийной готовности и аварийного реагирования. Важнейшей новацией Закона является закрепление положений о создании в республике внешнего аварийного плана, которым будут определены зоны аварийного реагирования и действия республиканских органов государственного управления, органов местного управления и самоуправления, государственных и иных организаций, направленные на защиту жизни и здоровья населения, охрану окружающей среды и защиту имущества в случае радиационной аварии. Указанные мероприятия будут подготовлены, в том числе и на случай радиационной аварии, произошедшей на объектах атомной энергетики, расположенных за пределами нашей страны (ближе ста километров от Государственной границы Республики Беларусь) [2].

Таким образом, Закон позволит создать в республике систему аварийного реагирования, в соответствии с которой каждый государственный орган, организация так или иначе ответственные за обеспечение безопасности населения будут иметь соответствующее финансовое обеспечение, а также четкий алгоритм действий в случае возникновения угрозы радиоактивного заражения.

Закон устанавливает особенности правового положения работников (персонала) эксплуатирующих организаций, права граждан и организаций на получение информации в области использования атомной энергии, а также аспекты международного сотрудничества в данной области.

***Використані джерела*:**

1. *Пожого Я.А. Некоторые аспекты административной и уголовной ответственности в сфере ядерной энергетики / Я.А. Пожого // Вестник Полоцкого государственного университета. – Полоцк, 2008. - №4. – С. 153-156.*
2. *Об использовании атомной энергии: Закон Республики Беларусь, 30 июл. 2008 г., №426-3 // Эталон – Беларусь Электронный ресурс / Нац. центр правовой информации Республика Беларусь. – Минск, 2009.*

Ломако Алла Юрьевна

магистрантка 2-го курса, факультет права
Белорусского государственного экономического университета,
ассистент кафедры международного экономического права, факультет права Белорусского государственного экономического университета

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Важным принципом, направленным на решение задач обеспечения благоприятной окружающей среды и упреждение вредного воздействия хозяйственной или иной деятельности на ее качество, в Законе Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» определено научно обоснованное сочетание экологических, экономических и социальных интересов граждан, общества и государства [2].

Реализация этой идеи обеспечивается путем действия нормативов качества окружающей среды; установления экологических требований к хозяйственной и иной деятельности, оказывающей влияние на окружающую среду; определения механизма исполнения этих требований.

Так, показатели предельно допустимой концентрации (ПДК), используемые в законодательстве Республики Беларусь, более жесткие, чем, например, применяемые в странах Западной Европы и США. Однако фактическое содержание загрязняющих веществ в окружающей среде часто превышает уровень ПДК в несколько раз. Это объясняется низким уровнем технологий производственного сектора, недостатком средств для выполнения программ экологизации производства. Меры экономического стимулирования, в определенной мере обоснованные в теории, в настоящее время не оказывают решающего воздействия на обеспечение экологической безопасности. Не всегда они дополняются мерами правовой ответственности предприятий-загрязнителей и должностных лиц.

В результате требование о недопустимости причинения вреда здоровью человека и окружающей среде часто остается декларацией. Эта ситуация находит отражение в возможности превышать установленные лимиты и в существовании нормативов временно согласованных выбросов и норм потребления. С одной стороны, установлены предельно допустимые концентрации, превышение которых недопустимо, с другой – законодательно определена цена за превышение выбросов (сбросов) и потребление природных ресурсов.

Сложившаяся система штрафов за невыполнение экологических нормативов содержит признаки административного регулирования и не позволяет рассматривать ее как действенную экономическую систему, что было бы важно для экологизации производственной сферы. Эта система является скорее совокупностью экономических и административных методов регулирования. Для совершенствования системы штрафов за загрязнение окружающей среды следует сместить акценты в сторону совершенствования и развития именно экономических методов регулирования, уделив особое внимание механизму налогов и льгот.

Несовершенство практического применения системы ПДК заключается в том, что она не учитывает многофакторности влияния загрязнений на человека. Одна и та же концентрация вредного вещества в одних условиях (когда оно одно действует на организм) действительно допустима, а в других (при одновременном действии и других вредных веществ) может оказаться губительной. Кроме этого, действующая система ПДК несовершенна и потому, что оценивает влияние вредных веществ только на человека, который является лишь звеном в круговороте веществ, а все косвенные влияния не учитываются. Нормативы качества окружающей среды должны в большей степени способствовать сочетанию экологических и экономических интересов общества.

Таким образом, целесообразным представляется взимание суммы экологического налога из прибыли, остающейся в распоряжении хозяйствующего субъекта, который будет экономически заинтересован в принятии мер по обеспечению экологической безопасности. Кроме того, необходимо установить лимиты использования природных ресурсов и для тех природопользователей, которые в соответствии с действующими актами освобождаются от экологических платежей, а также довести эти лимиты до сведения таких природопользователей. В случае аварийных выбросов (сбросов) загрязняющих веществ хозяйствующий субъект должен возместить в полном объеме причиненный экологический ущерб. Необходимо предусмотреть систему кредитных и налоговых льгот на экологические цели: снижение до 30 % ставок платежей за использование природных ресурсов и загрязнение окружающей среды для природопользователей, добившихся снижения потерь в процессе добычи и переработки природного сырья, уменьшения загрязнения окружающей среды в сравнении с установленными нормативами не менее чем на 5 %.

Положительное влияние при этом окажут: предоставление беспроцентных кредитов для предприятий, производящих продукцию природоохранного назначения, налоговые льготы для производителей экологически чистой продукции, освобождение хозяйствующих субъектов от уплаты таможенной пошлины за поставку импортного оборудования природоохранного назначения, значительно превосходящего по качественным показателям отечественное.

Использованные источники:

1. *Краснова, И.О. Экологическое право и управление в США / И. О. Краснова. – М.: Байкальская Академия, 1992. – 324 с.*
2. *Об охране окружающей среды: Закон Республики Беларусь от 26 ноября 1992 г. № 1982-XII в редакции Закона от 8 июля 2008 г. № 373-З // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2008. – № 172. – 2/1470.*
3. *О порядке проведения оценки воздействия на окружающую среду планируемой хозяйственной и иной деятельности в Республике Беларусь: постановление Министерства природных ресурсов и охраны окружающей среды Республики Беларусь от 17 июня 2005 г., № 30 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2005. – № 110. – 8/12855.*
4. *Национальный план действий по рациональному использованию природных ресурсов и охране окружающей среды Республики Беларусь на 2006-2010 годы, утв. Указом Президента Республики Беларусь от 5 мая 2006 № 302 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2006. – № 73. – 1/7557.*

Луценко Роман Олександрович,
студент 4-й курс юридичного факультету Хмельницького університету управління та права

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Обов’язком України, як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держава є: закріпити за своїми громадянами та юридичними особами відповідні гарантії земельних прав і відповідні обов’язки, що їм кореспондують, створити найсприятливіші умови для реалізації цих права та їх захисту, у разі порушення, оспорення чи невизнання. Тому одним із найголовніших завдань держави у галузі земельного права і законодавства, є запровадження системи дієвих юридичних засобів забезпечення здійснення земельних прав фізичними та юридичними особами, а також захист законних прав громадян та юридичних осіб на землю.

Так, відповідними засобами забезпечення земельних прав виступають конституційні імперативи про те, що «кожний громадянин має право користуватися природними об’єктами права власності народу відповідно до закону», що «власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству», що «держава забезпечує захист прав усіх суб’єктів права власності і господарювання», а також про те, що «усі суб’єкти права власності рівні перед законом» (ст. 13 Конституції України). Право власності на землю гарантується відповідно до положень ст. 14 Конституції України[1; ст.13].

Перелічені положення являють собою основу, на якій базуються гарантії земельних прав.

В рамках захисту земельних прав, доцільно розрізняти такі поняття, як форми та методи захисту порушених прав на землю. Так, методи захисту - це дії уповноваженої особи, за допомогою яких остання може вимагати здійснення захисту своїх земельних прав від посягань інших суб’єктів (наприклад, подання позову, скарги, заяви) та/або дії державних органів у межах їх компетенції, які безпосередньо спрямовані на захист земельних прав громадян (наприклад, визнання права на землю судом, розгляд земельних спорів радою, опротестування прокуратурою акта органу державної влади, що порушує земельні права тощо). Форми захисту - це варіанти звернення громадян за захистом свого порушеного права, обумовлені різницею діяльності державних та інших органів по захисту прав у цілому. Тобто, громадяни та юридичні особи вправі звертатися за захистом своїх земельних прав до правоохоронних органів, органів адміністративної чи судової юрисдикції, які зобов’язані в межах своїх повноважень розглянути такі звернення та застосувати відповідні способи захисту порушених прав[3; с.480].

Земельне законодавство передбачає змішаний, тобто адміністративно-судовий порядок захисту земельних прав. Адміністративний порядок захисту прав на землю базується на конституційному положенні про можливість звернення до органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування. Це питання регулюється ст.40 КУ і Законом України «Про звернення громадян» від 29 жовтня 1996 р., яким закріплена юридична можливість захисту прав громадян відповідним органом управління. Деякі категорії земельних спорів можуть бути вирішені органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади у випадках та в порядку, визначених статтями 158—161 ЗК України.

Також відповідно до ст.55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, оскільки кожному гарантується право оскарження до суду рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Тому п.7 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ» від 25 грудня 1996 р. № 13 зазначає, що земельні спори розглядаються у позовному провадженні. Права юридичних осіб на землю захищаються господарськими судами.

Також надається можливість звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини(ч.2 ст.55 КУ), в тому числі й при порушенні земельних прав. Це зазначено і в ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини».

Після використання всіх національних засобів правового захисту, кожному надається право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна(ч.3 ст.55 КУ).

Щодо методів захисту, то їх перелік подано у ст.152 ЗКУ(але слід мати на увазі, що він не є вичерпним)[2; ст.152]:

а) визнання прав(необхідність у даному способі захисту виникає тоді, коли в інших осіб виникають сумніви щодо наявності у особи певного суб'єктивного земельного права, суб'єктивне право оспорюється, заперечується чи створюється неможливість реалізації позивачем свого права через наявність таких сумнівів чи відсутність або втрату належних правовстановлюючих документів на таку земельну ділянку тощо. Визнання права є засобом усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення необхідних умов для його реалізації і запобігання дій з боку третіх осіб, що перешкоджають його нормальному здійсненню. Визнання права як спосіб захисту за своєю природою може бути реалізоване лише в юрисдикційному порядку, але не шляхом здійснення позивачем якихось самостійних однобічних дій. Вимога позивача щодо визнання права зазвичай спрямована не до відповідача, а до суду, який повинен офіційно підтвердити наявність чи відсутність у позивача оспорюваного права.)[5; с.214];

б) відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав;

в) визнання угоди недійсною;

г) визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування;

ґ) відшкодування заподіяних збитків(відповідно до ст.56 КУ кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. А ЗКУ не передбачає відшкодування збитків, спричинених бездіяльністю вказаних органів і осіб. Тому в таких випадках потрібно застосовувати норми КУ, що мають пряму дію. Також можна ставити питання про відшкодування моральної шкоди, але слід мати на увазі, що це питання не досліджене в земельному праві.);

д) застосування інших, передбачених законом, способів(відповідно до цивільно-правових способів захисту прав іншими способами захисту прав на землю можуть

виступати: захист права спільної (спільної часткової чи спільної сумісної) власності на землю; захист інтересів власників землі і землекористувачів у надзвичайних ситуаціях; захист права власності чи користування землею осіб, оголошених безвісно відсутніми або померлими тощо.).

Виходячи з аналізу чинного законодавства потрібно виділити наступні способи захисту:

- Негаторний позов. Він пред'являється у випадках, коли власник має земельну ділянку у своєму володінні, але дії інших осіб перешкоджають йому вільно її використовувати або розпоряджатися нею.

- Іншим ефективним способом захисту прав на землю є витребування майна з чужого незаконного володіння, тобто віндикаційний позов. Такий позов можливий у випадках самовільного зайняття земельної ділянки, що фактично належить уповноваженій особі з метою її повернення тощо

- Також велике значення має самозахист. Він передбачений ч.4 ст.55 КУ відповідно до якої, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. А також ст.19 ЦКУ згідно з якою, особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань. Самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Способи самозахисту мають відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, що спричинені цим порушенням. Способи самозахисту можуть обиратися самою особою чи встановлюватися договором або актами цивільного законодавства.[4; с.459]

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 30, ст. 141*
2. *Земельний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 3-4, ст.27*
3. *Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар/За заг. ред. В.І.Семчика. – 2-ге вид.,перероб. і доп. – К.:Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2004. – 748 с.*
4. *Носік В.В., Право власності на землю Українського народу: Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 544с.*
5. *АндрейцевВ.І.,Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – К.: Знання, 2005. – 445с.*

Мирошниченко Ігор Миколайович

аспірант Академії праці і соціальних відносин ФПУ (м. Київ)

ЗЕМЕЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СКЛАДУ ЗЕМЕЛЬ ЖИТЛОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

Зі зміною юридичних реалій в Україні виникає нагальна потреба розроблення чіткого внутрішнього розподілу земель громадської та житлової забудови.

Відповідно до змісту ст. 19 ЗК України, землі житлової та громадської забудови виступають окремим об'єктом правової охорони земель. Згідно зі ст.38 ЗК України до земель житлової та громадської забудови належать земельні ділянки в межах населених пунктів, які використовуються для розміщення житлової забудови, громадських будівель і споруд, інших об'єктів загального користування[1]. Таким чином, виділивши з земель населених пунктів землі громадської та житлової забудови, з однієї сторони, законодавець чітко окреслив їхнє цільове призначення. З іншої, землі громадської та житлової забудови, відповідно до діючого законодавства, не мають сьогодні внутрішнього розподілу. Оскільки характер використання земель населених пунктів визначається планами земельно-господарського устрою та містобудівною документацією, ускладнюється здійснення контролю за їх використанням за

основним цільовим призначенням, а також за додержанням природоохоронних вимог при відведенні та забудові цих земель.

Відповідно до ст.23 Закону України «Про планування і забудову території», забудова територій полягає в розміщенні та здійсненні будівництва нових об'єктів, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, впорядкування існуючих об'єктів містобудування, розширення та технічного переоснащення підприємств (далі — будівництво). Розміщення об'єктів містобудування на території населених пунктів та за їх межами здійснюється відповідними органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування відповідно до їх повноважень шляхом надання містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки згідно із затвердженою містобудівною документацією, регіональними або місцевими правилами забудови[2].

Земельний кодекс України в категорії земель житлової та громадської забудови розрізняє два види забудови: житлову та громадську. Житловою забудовою слід вважати забудову, що складає житловий фонд. Відповідно до ст.4 Житлового кодексу України житловий фонд утворюють жилі будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях, що знаходяться на території України[3]. Класифікація об'єктів, що утворюють житловий фонд, яка надається в Житловому кодексі, сьогодні вже не є актуальною. Зокрема, в Житловому кодексі передбачено наявність державного житлового фонду, громадського житлового фонду, фонду житлово-будівельних кооперативів, приватного житлового фонду, житлового фонду соціального призначення, але не зазначено комунального житлового фонду. Тобто фонду, що належить на праві власності територіальним громадам населених пунктів та призначений для задоволення житлових потреб населення конкретної території. Комунальний житловий фонд утворюється шляхом передачі відповідним територіальним громадам об'єктів права державної власності. Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» в ст.60 встановлено, що державний житловий фонд передається у комунальну власність місцевим органам самоврядування[4].

Виходячи зі змісту глави 6 ЗК України, до земель житлової забудови слід також відносити земельні ділянки для будівництва і обслуговування жилого будинку та господарських будівель, земельні ділянки житлово-будівельних (жилих) кооперативів та земельні ділянки багатоквартирних житлових будинків.

Громадською забудовою слід вважати забудову громадського призначення. Детальний перелік будинків та споруд громадського призначення дано в Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна[5], яка розроблена відповідно до ДБН 2.2-9-99 «Громадські будинки і споруди». Зокрема, визначено, що до громадської забудови відносяться основні будинки, господарські будівлі, основні та допоміжні приміщення громадських будинків та споруд, приміщення громадського призначення, вбудовані в житлові будинки. Детальний аналіз змісту положень вказаного ДБН свідчить, що між переліком, наданим в ДБН 2.2.-9-99 та змістом ст.40-41 ЗК України виникають колізії, зокрема, не визначено статус гаражного будівництва. Так, окрім вказаних в ДБН споруд та будівель, відповідно до ст.40-41 ЗК України, гаражне будівництво, як індивідуальне, так і кооперативне, також є громадськими будівлями і спорудами (або їх можна віднести до інших об'єктів загального користування), що, очевидно, не узгоджується із вказаним ДБН. Отже, законодавець не надає чіткий перелік громадських будівель та споруд.

Законодавець при визначенні поняття земель житлової та громадської забудови не відніс до вказаних земель земельні ділянки, на яких вже ведеться будівництво (такі землі теж підлягають правовій охороні, оскільки будівництво має проводитися відповідно до встановлених правил та норм, при цьому мають дотримуватися вимоги земельного законодавства щодо збереження ґрунтів та раціонального використання земель), та земельних ділянок, на яких відповідно до містобудівної документації передбачено проведення забудови(тобто земель, на яких планується проведення житлової або громадської забудови). До земель житлової та громадської забудови відносяться: землі, на яких

розташовані будинки та споруди житлового та громадського призначення; землі, на яких ведеться відповідне будівництво; землі, на яких планується розміщення комунально-побутових і соціально-культурних об'єктів та споруд. При цьому всі вказані землі повинні мати статус земель житлової та громадської забудови, незалежно від стану будівництва (незалежно від того, на землях вже збудовані об'єкти чи лише плануються).

Підсумовуючи викладене, для чіткого розуміння складу земель житлової та громадської забудови сьогодні потребують вирішення такі задачі: 1) розроблення чіткого внутрішнього розподілу земель громадської та житлової забудови; 2) чітке визначення об'єктів, що утворюють житловий фонд, з тим, щоб вони відповідали сучасності; 3) чітке визначення об'єктів громадської забудови, узгодження між собою ДБН 2.2-9-99 та норм Земельного Кодексу, зокрема, визначення статусу гаражного будівництва; 4) законодавче надання землям, незалежно від стану будівництва, тобто незалежно від того, на землях вже збудовані об'єкти житлової та громадської забудови чи лише плануються, статусу земель житлової та громадської забудови.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України від 15 жовтня 2001 року// Відомості Верховної Ради, далі - ВВР, 2002, N 3-4, ст.27*
2. *Закон України «Про планування і забудову територій» від 20.04.2000 N 1699-III // ВВР, 2000, N 31, ст.250*
3. *Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983// ВВР, 1983, Додаток до N 28, ст.573*
4. *Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року // ВВР, 1997, N 24, ст.170*
5. *Інструкція про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, затверджена наказом Комітету будівництва, архітектури та житлової політики України № 127 від 24.05.2001. BudInfo – строительные нормативные акты. Режим доступу: http://www.budinfo.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=666&article_id=1002605*

Мишура Андрей Дмитриевич
студент 3-го курса юридического факультета
Международного института трудовых и социальных отношений
г. Минск, Республика Беларусь

КОНЦЕССИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ КАК ПРАВОВАЯ ФОРМА ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

В условиях реформирования земельных отношений и создания земельного рынка (вовлечение земель в гражданский оборот), происходит расширение прав собственников земли, землепользователей, появляются новые виды использования земли и в целом складывается экономический механизм в области использования и охраны земель.

В силу статьи 16 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» осуществление природопользования в процессе экономической деятельности разрешается юридическим лицам и индивидуальным предпринимателям за плату на основании решений государственных органов, в компетенцию которых входит принятие таких решений, специального разрешения (лицензии), договора аренды, концессионного договора и на иных основаниях, предусмотренных законодательством Республики Беларусь [1, ст. 16]. Из чего следует, что одной из правовых форм специального природопользования является концессия природных ресурсов.

Концессия представляет собой особый инвестиционный инструмент, применяемый в целях создания благоприятных условий для развития экономики Республики Беларусь.

Обычно концессия природных ресурсов ограничена рядом условий. Так, в области природопользования таким условием должно являться обеспечение экологической безопасности территории, где осуществляется природопользование.

В соответствии со статьей 49 Инвестиционного кодекса Республики Беларусь на основе концессии может осуществляться инвестиционная деятельность в отношении недр, вод, лесов, земель [2]. Однако в природоресурсном законодательстве право специального природопользования на основе концессионного договора установлено только в Лесном кодексе Республики Беларусь. Так, согласно статье 45-1 Лесного кодекса Республики Беларусь установлены общие положения о концессии лесов (участков лесного фонда). Предусматривается, что леса (участки лесного фонда) могут предоставляться в пользование на основе концессии. Перечень лесов (участков лесного фонда), предоставляемых в пользование на основе концессии, порядок их предоставления, условия и сроки концессии лесов (участков лесного фонда) определяются в соответствии с законодательством Республики Беларусь об инвестиционной деятельности [3].

В свою очередь, концессия земельных участков имеет свою специфику. В первую очередь это особый субъект концессионного договора, поскольку концессионным органом всегда выступает государство в лице уполномоченных органов. Кроме того, в пользование концессионеру передается только объект государственной собственности. Соответственно, концессионер не может быть собственником имущества, предоставляемого в концессию (в данном случае земель).

За время проведения земельной реформы принимались земельно-правовые законы, на основе которых сложилось обширное и динамично развивающееся законодательство. Однако определенные моменты недостаточно учитываются при разработке нормативных правовых актов. Так, на данный момент в новой редакции Кодекса Республики Беларусь о земле, которая вступила в силу 1 января 2009 г., концессия земельных участков не получила должного правового регулирования, т.е. отсутствует отдельная норма, которая бы регулировала концессию земельных участков как правовую форму землепользования [4]. Поэтому, в связи с тем, что использование земель как одного из объектов концессии должно осуществляться в соответствии с нормами природоресурсного законодательства, в силу статьи 5 Закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» и статьи 49 Инвестиционного кодекса Республики Беларусь необходимо закрепить в Кодексе Республики Беларусь о земле концессию земельных участков как правовую форму землепользования.

Использованные источники:

1. *Об охране окружающей среды: Закон Респ. Беларусь, 26 ноя 1992 г., № 1982-XII: в ред. Закона Респ. Беларусь от 02.07.2009 г., № 32-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*
2. *Инвестиционный кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь, 22 июня 2001, № 37-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 15.07.2008 г., № 397-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*
3. *Лесной кодекс Республики Беларусь: Кодекс Респ. Беларусь, 14 июля 2000, № 420-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 10.11.2008 г., № 444-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*
4. *Кодекс Республики Беларусь о земле: Кодекс Респ. Беларусь, 23 июля 2008, № 425-З: в ред. Закона Респ. Беларусь от 06.11.2008 г., № 447-З // Консультант Плюс: Беларусь [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Нац. Центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2009. – Дата доступа: 10.10.2009.*

Нагребельний Андрій Володимирович,
аспірант Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

КОНТРОЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ І ВИКОРИСТАННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН В УКРАЇНІ

Інтенсифікація виробництва, переважна орієнтація на соціально-економічні показники без належного врахування екологічних вимог і стандартів істотно актуалізує проблему охорони та раціонального використання водних об'єктів, а також земель водоохоронних зон в Україні. Вирішення цієї проблеми значною мірою обумовлено станом державного контролю у цій сфері як одної з основних функцій управління охороною навколишнього природного середовища та земельним фондом, а також забезпечення раціонального природокористування, охорони та використання земель.

Відповідно до чинного водного законодавства України водоохоронна зона являє собою природоохоронну територію регульованої господарської діяльності, що створюється для підтримання сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколишніх рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм. До складу цих зон входять: заплави річки, перша надзаплавна тераса, бровки і круті схили берегів, а також прилеглі балки та яри.

Земельним законодавством визначено, що водоохоронні зони відносяться до земель водного фонду, які є самостійною складовою земель України. До їх складу належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами; прибережними захисними смугами вздовж цих водних об'єктів; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів. Вказаний перелік земель є вичерпним, а правовий режим їх використання та охорони визначається переважно нормами земельного законодавства України.

Під державним контролем в сфері охорони та використання водоохоронних зон в Україні слід розуміти врегульовану нормами права владно організуючу діяльність спеціально уповноважених державних органів, спрямовану на забезпечення додержання норм екологічного, земельного і водного законодавства всіма суб'єктами відповідних суспільних відносин, попередження та виявлення правопорушень, вжиття заходів впливу на порушників і поновлення порушених прав відповідних суб'єктів.

Особливість державного контролю в сфері охорони та використання водоохоронних зон полягає у тому, що він поєднує як екологічний контроль, так і контроль за використанням і охороною земель. Характерним для нього є також широкий склад уповноважених суб'єктів державного контролю, та велика кількість правових актів (у тому числі спеціальних) і норм, що визначають форми, умови та порядок здійснення контрольної діяльності відповідних державних органів.

Зокрема, на даний час суб'єктами державного контролю в сфері охорони та раціонального використання водоохоронних зон є: Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Державний комітет земельних ресурсів України, Державна екологічна інспекція, Державний комітет України по водному господарству, Державна санітарно-епідеміологічна служба України, місцеві державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад. Вищі органи державної влади України (Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України) здійснюють державний контроль у вказаній сфері в контексті їх контрольних функцій в цілому.

Особливе місце в системі державного контролю за охороною та використанням об'єктів водоохоронних зон посідають органи прокуратури, які проводять перевірки виконання у цих зонах екологічного, земельного та водного законодавства, вносять протести і подання на

виявлені правопорушення, звертаються з позовами до судів про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення вказаного законодавства, та про припинення екологічно небезпечної діяльності.

У системі органів прокуратури діють також спеціальні природоохоронні прокуратури на правах міжрайонних з підпорядкуванням прокурорам областей. Ці органи здійснюють нагляд за дотриманням і правильним застосуванням екологічного законодавства у водоохоронних зонах підприємствами, організаціями незалежно від їх підвідомчості і форми власності, а також громадянами.

Правові засади державного контролю в сфері охорони та використання водоохоронних зон визначаються численними нормами адміністративного, земельного, екологічного, водного законодавства, а також нормативними актами, якими регулюється правовий статус відповідних державних контрольних органів, у тому числі спеціальної компетенції.

Таким чином, система державного контролю в сфері охорони та використання водоохоронних зон характеризується значною кількістю суб'єктів контролю з дублюванням їх функцій і компетенції, що, як показує практика, негативно впливає на якість та ефективність державного контролю за додержанням правового режиму використання території водоохоронних зон. У зв'язку з цим, є очевидним, що одним із основних напрямів вдосконалення контрольної діяльності має стати більш чітка визначеність у чинному законодавстві функцій і компетенції суб'єктів державного контролю у вказаній сфері, усунення дублювання цих функцій, посилення координації контрольної діяльності. Віднесення водоохоронних зон до категорії таких, що підлягають особливій охороні з боку держави, обумовлює необхідність зосередження функцій державного контролю в сфері охорони та використання цих зон в державних органах екологічного контролю та державного контролю за використанням і охороною земель.

Важливим є також питання вдосконалення форм і методів державного контролю в сфері охорони та використання водоохоронних зон (попередній та поточний контроль, контроль у формі перевірок, інспектування, нагляду, обстеження тощо), його взаємодії з іншими видами контролю: відомчим, виробничим, громадським.

Крім того, в процесі здійснення контрольної діяльності у вказаній сфері слід ширше впроваджувати основні засоби державного моніторингу, зокрема: спостереження; аналіз (докуметальний аналіз); розгляд звернень юридичних і фізичних осіб; окремі різновиди обстеження; паспортизація водоохоронних зон та розташованих у їх межах об'єктів; прогнозування; розробка відповідних рекомендацій тощо.

В чинному законодавстві України також слід встановити спеціальну відповідальність за порушення правового режиму водохоронних зон, оскільки зараз у разі вчинення відповідних правопорушень застосування засобів юридичної відповідальності (майнової, дисциплінарної, адміністративної, кримінальної) до винних осіб здійснюється на загальних засадах. Тому віднесення водоохоронних зон до категорій таких, що підлягають особливій охороні з боку держави, повинно вважатися юридичною підставою для застосування до правопорушників посилених (підвищених) санкцій (адміністративних, фінансових, матеріальних, дисциплінарних, кримінальних) у межах санкцій відповідних норм законодавства, які передбачають відповідальність за вчинення земельного, водного та екологічного правопорушення.

Основними напрямами підвищення ефективності і якості державного контролю у сфері охорони та використання водоохоронних зон в Україні (надвідомчого, відомчого, міжвідомчого) має стати: а) удосконалення правового режиму водоохоронних зон, а також законодавства, що визначає правовий статус та повноваження контрольно-наглядових органів у вказаній сфері; б) оптимізація структури цих органів, чітке визначення їх задань і функцій, а також форм і методів контрольної діяльності та способів взаємодії відповідних уповноважених органів.

Настечко Катерина Олександрівна
аспірантка 3 року навчання
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА»

Визначення поняття «земля» наведене у Державному стандарті «Земля. Терміни і визначення» [1, с.7]: земля – це найважливіша частина навколишнього природного середовища, яка характеризується простором, рельєфом, ґрунтовим покривом, рослинністю, надрами, водами, є головним засобом виробництва у сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення галузей народного господарства [2, с.3-15]. Н.І. Титова переконливо та аргументовано доводить, що землі, будучі об'єктом права власності, не створюються працею людей, а виступають результатом багатовікового еволюційного розвитку природи і загальнолюдським надбанням, особливою і самостійною юридичною категорією. На її думку, об'єктом земельного права слід вважати не землю, а «землі». Термін «земля», виступаючи специфічним майном як об'єктом цивільного права, означає певну відокремлену від природного середовища працею людини частину (масу) речовини. В той же час «землі» як об'єкт земельного та екологічного права – це органічний компонент екосистеми, не вилучений з довкілля, який тісно взаємодіє з іншими природними об'єктами (водами, лісами, атмосферним повітрям тощо) [3, с.79-80]. Із прийняттям нового Земельного кодексу України 2001 року (далі-ЗК України), вона відмітила, що він на відміну від попередніх земельних кодексів широко використовує термін «земельні ділянки» і це є однією з позитивних його характеристик. Проте, здебільшого він не робить істотної різниці між вживанням терміну «землі» і «земельна ділянка». Так, наприклад, глава 5 ЗК України, з одного боку, правомірно використовує термін «землі», коли йдеться про більш узагальнюючі поняття, а «земельні ділянки» - коли про більш деталізовані. А з другого боку, у ст. 34 невдало вживає термін «землі», маючи на увазі земельні ділянки для сінокосіння та випасання худоби. Поняття земельної ділянки завжди передбачає чітку локалізованість земель сільськогосподарського призначення, їхню відносну визначеність і конкретність. «Земельна ділянка» - певна їх складова [4, с.12-13].

Законодавче поняття «земельної ділянки» закріплене у ч. 1 ст. 79 ЗК України № 2768-III від 25 жовтня 2001 року, у якій земельна ділянка визначається як об'єкт права власності, а саме як частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [5]. У вищезазначеній статті вперше в земельному законодавстві України визначено поняття земельної ділянки як об'єкта права власності [6, с.204]. Однак, ЗК України не дає визначення земельної ділянки як об'єкта земельних правовідносин. Зазначений підхід не є повним, якщо взяти до уваги, що земельна ділянка може виступати не тільки у відносинах власності, користування, але й у господарсько-ринковому обігу, в управлінських, охоронних та інших правовідносинах, що й обумовлює певні уточнення її характерних ознак [7, с.14-15].

Із цим було запропоновано ряд уточнень та визначень поняття «земельної ділянки», які спрямовані відобразити за допомогою юридичної термінології зміни у суспільних відносинах, які відбуваються останнім часом в Україні. Зокрема, І.І. Каракаш пише, що важливішою ознакою земельної ділянки як об'єкта права власності є його означення по місцю розташування і розміру площі у складі однієї із численних категорій земельного фонду країни, тому що без відокремлення земельної ділянки є неможливим встановлення права власності на неї [8, с.12]. Н.В. Ільницька дає наступне визначення земельної ділянки: «це частина земель, яка будучи безпосереднім об'єктом земельних правовідносин, має фіксовану прощу, межі, місце розташування, характеризується якісним станом, що відповідає її цільовому призначенню та притаманним їй правовим режимом» [9, с.8]. В.І. Андрейцев пропонує наступне визначення земельної ділянки: земельна ділянка – це територіально-просторова, індивідуально визначена і юридично відособлена поверхнева частина (включаючи ґрунтовий покрив) відповідної категорії земель, межі якої встановлені

на місцевості та зафіксовані у земельно-правових документах, що посвідчують її приналежність на підставі відповідного юридичного титулу власникам чи користувачам для цільового використання в якості операційної бази, засобу, умови та джерела життєдіяльності та задоволення матеріальних, соціальних, екологічних, духовних, інших потреб та інтересів особи [10, с. 16-19].

Зважаючи на вищезазначене, слід відмітити, що «земельна ділянка» має й таку характеристику, яка визначає, що межі земельної ділянки мають бути встановлені на місцевості та зафіксовані у земельно-правових документах, що посвідчують її приналежність на підставі відповідного юридичного титулу власникам чи користувачам. Вважаємо, такий підхід прогресивним до визначення поняття «земельної ділянки». На нашу думку, ця ознака й такою ознакою, що відмежовує поняття «земельна ділянка» від абстрактного поняття «землі». Зважаючи на те, що обов'язковою умовою визначення земельної ділянки на місцевості та визначення прав щодо неї є розроблення землевпорядної документації із наступним оформленням права на неї та враховуючи здійснення державних заходів щодо запровадження ринку земель, державного земельного кадастру, поняття земельної ділянки слід удосконалити наступним чином: земельна ділянка – це виділена в натурі і на місцевості документально оформлена відповідно до чинного законодавства частина земної поверхні із встановленими межами, певним місцем розташування та визначеними щодо неї правами та обов'язками.

***Використані джерела*:**

1. *ГОСТ 17.5.1.05-80. Охрана природы. Термины и определения. – М., 1980. – С. 7.*
2. *Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним Кодексом України / головний редактор В.В. Копєйчиков Науково – практичні коментарі. - К: ТОВ «Український інформаційно – правовий центр», 2002. - №2. - С. 3 – 15.*
3. *Шульга М.В. Стан розвитку земельного права с. 64-85 / Правова система України: історія, стан та перспективи у 5 томах – Х. Право, 2008. / Т.4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / за ред. Ю.С. Шемшученка. – 480 с.*
4. *Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України. Науково-навчальний посібник / За ред. докт. юрид. наук, проф. Н.І. Титової.-Львів: ПАІС, 2005.–368с.*
5. *Земельний кодекс України Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 3-4, ст.27.*
6. *Размєтаєв С.В.Земельна ділянка як об'єкт права власності (коментар до ст. 79 ЗК України), с. 204-206 / Земельний кодекс України. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2002. – 600с.*
7. *Андрейцев В.І. Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним Кодексом України / головний редактор В.В. Копєйчиков Науково - практичні коментарі. - К: ТОВ «Український інформаційно – правовий центр», 2002. - №2. - С. 3 – 15.*
8. *Право собственности на землю и право землепользования в Украине: научно-практическое пособие. – К.: Истина, 2004, - 216с.*
9. *Ільницька Н. В. Оренда земель сільськогосподарського призначення: правові аспекти: Автореф. дис…канд.юрид.наук: 12.00.06. – Київ, 2001. – 21с.*
10. *Андрейцев В.І. Правовий режим землі як основного національного багатства (Коментар до ч.1 ст.1 ЗК України) / Законодавство України. Науково-практичні коментарі, 2002. – №4. – С. 15 -19.*

Олійник Олександр Миколайович
аспірант 2-го року навчання Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

УНІФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО НАДРА, ЯК ОДНА З УМОВ ЇХ ОХОРОНИ (окремі аспекти)

Відповідно до ч.1 ст.56 Кодексу України про надра (далі – КУпН) основними вимогами в галузі охорони надр є забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр, раціональне вилучення корисних копалин і наявних у них компонентів.

Таким чином, держава дозволяє використання надр, але за умови, коли таке використання буде повним, комплексним та раціональним.

Згідно з ст.13 КУпН користувачами надр можуть бути підприємства, установи та організації всіх форм власності, у т.ч. іноземні юридичні особи та громадяни.

Ні для кого не секрет, що юридичні особи приватного права використовують надра перш за все з метою отримання прибутку. Для того, щоб змусити їх при цьому повно, комплексно та раціонально вилучати корисні копалини необхідно створити єдині та прозорі «правила гри», тобто законодавче поле, яке регулює порядок отримання надр у користування.

Проте, на жаль, сьогодні нормативно-правові акти, які регулюють порядок надання надр у користування, змінюються кожного року, а умови (засади) їх надання не прописані належним чином в КУпН (до речі – єдиному кодифікованому нормативно-правовому акті завданням якого відповідно до ст.2 КУпН є регулювання гірничих відносин з метою забезпечення раціонального та комплексного використання надр!).

Про причини такого становища, та дії, направлені на його виправлення і піде мова у даній статті25.

Причини. Згідно з ст.16 КУпН та ст.11 Закону України «Про нафту і газ» (далі також - Закон) користування надрами здійснюється лише за наявності спеціальних дозволів на користування надрами, що надаються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з геологічного вивчення та забезпечення раціонального використання надр, на умовах, визначених чинним законодавством.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» спеціальний дозвіл на користування надрами є документом дозвільного характеру. Згідно ч.2 ст.4 вказаного закону порядок видачі спеціальних дозволів установлюється Кабінетом Міністрів України.

З 1995-го по 2005-й рік існував один порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами26, що забезпечувало єдиний механізм їх видачі.

З 2005 року Кабінет Міністрів України започаткував практику приймання кожного року нової постанови, яка б регулювала порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами27.

Це призвело до того, що на початку кожного року надрокористувачі, до прийняття Кабміном відповідної постанови, не можуть отримати спеціальні дозволи. Окрім цього, не відомо, які будуть «правила гри» і чи будуть дотриманні Кабінетом Міністрів України визначенні законом умови надання надр у користуваня.

Зокрема, у 2009 році порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами регулюється Порядком надання у 2009 році спеціальних дозволів на користування надрами, який затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 608. Відповідно до ч.11 ст.15 Закону України «Про нафту і газ» користувач нафтогазоносними

---

[25] Одразу зазначимо, що рамки даної статті не дозволять нам повною мірою висвітлити всі сторони поставленої проблеми. Тому автор, не претендуючи на вичерпність, з метою стимулювання подальших досліджень спробує тезово показати причини виникнення проблеми та шляхи її подолання.

[26] Див. Порядок надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами, затверджений постановою КМУ від 31.08.95 р. № 709, який був замінений в 2003 році на Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами, затверджений постановою КМУ від 02.10.03 р. № 1540.

[27] Див. ПКМУ №827 від 30.08.05; №168 від 20.02.06; №480 від 14.03.07; №273 від 27.02.08 та №608 від 17.06.09.

надрами має право на отримання у користування ділянки надр поза конкурсом, у випадку проведення ним за власні кошти геологічного вивчення даної ділянки надр з метою подальшої її промислової розробки та здійснення ним підрахунку запасів корисної копалини, який затверджено Державною комісією України по запасах корисних копалин.

Відповідно до п.2 Порядку надання у 2009 році спеціальних дозволів на користування надрами дозволи надаються Мінприроди переможцям аукціонів з їх продажу, а також у випадках, передбачених пунктом 8 цього Порядку. Проте пунктом восьмим Порядку, не передбачено право надрокористувача на отримання у користування розвіданої ним ділянки надр поза конкурсом, що є прямим порушенням вказаної вище ч.11 ст.15 Закону України «Про нафту і газ».

Ми навели лише один, але не єдиний, приклад прямого порушення Кабінетом Міністрів України визначених законом умов надання надр у користування. За таких обставин, надрокористувачі, не знаючи, чи буде наступного року законодавче поле дозволяти їм отримати у промислову розробку надра, геологічне вивчення яких вони провели за власні кошти, будуть намагатися будь що вилучити якомога більшу кількість корисних копалин ще на стадії геологічного вивчення родовища. Це неодмінно призведе до нераціонального вилучення корисних копалин, тобто до порушення однієї з вимог галузі охорони надр.

Шляхи подолання. Оскільки право на користування надрами посвідчується спеціальним дозволом на користування надрами, який є документом дозвільного характеру, і порядок його надання має регулюватися Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення стабільності та прогнозованості регулювання гірничих відносин, повного і комплексного геологічного вивчення надр, раціонального вилучення корисних копалин і наявних у них компонентів Кабінету Міністрів України, на нашу думку, необхідно:

припинити практику прийняття постанов, які кожного року по новому регулюють порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами;

прийняти одну постанову про порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами, у який закріпити механізм реалізації визначених в законі умов надання надр у користування.

В свою чергу, на наш погляд, у Кодексі України про надра слід детально прописати умови надання надр у користування і переважні права користувачів надр на отримання надр поза конкурсом.

Олійник Олександр Васильович
студента 4 курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИРІШЕННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Важливим способом забезпечення земельних прав суб’єктів є вирішення земельних спорів, яке здійснюється компетентними органами у встановленому порядку. Правові приписи, які регулюють це питання, зосереджені у V розділі Земельного кодексу України (далі – ЗКУ), який називається «Гарантії прав на землю» [1]. Це свідчить про те, що інститут земельних спорів є одним з різновидів гарантій прав на землю.

Земельні спори – це особливий вид правових відносин щодо розв’язання конфлікту, який виникає у зв’язку з порушенням прав та законних інтересів власників земельних ділянок, землекористувачів, у тому числі й орендарів земельних ділянок та інших суб’єктів земельних правовідносин.

Предметом земельного спору є заявлена вимога суб’єкта цих правовідносин до компетентного органу щодо забезпечення реалізації належних йому суб’єктивних прав, а в

деяких випадках – щодо зобов'язання інших суб'єктів спору додержуватися обов'язків, визначених законодавством.

Під вирішенням земельних спорів у широкому сенсі треба розуміти діяльність усіх уповноважених, відповідно до п. 1 ст. 158 ЗКУ, органів по їх розв'язанню, так само, як і діяльність осіб по вирішенню та подоланню суперечностей, що виникають між власниками землі (землекористувачами), органами місцевого самоврядування та виконавчими органами з приводу реалізації положень ЗКУ. Але, враховуючи той факт, що положеннями ЗКУ не може бути визначена процесуальна діяльність суду щодо вирішення суперечностей, пов'язаних, наприклад, з порушенням права власності на земельну ділянку (права користування), тощо, то під категорією вирішення земельного спору у вузькому сенсі слід розуміти лише ту позасудову процедуру вирішення (подолання) суперечностей, що визначається положеннями ЗКУ.

Земельні спори, що передбачаються положеннями глави 25 ЗКУ, можуть бути об'єднані за своєю підвідомчістю у такі групи:

підвідомчі виключно судам – з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб, а також щодо розмежування територій сіл, селищ, міст, районів та областей (п. 2 ст. 158 ЗКУ);

підвідомчі органам місцевого самоврядування — щодо меж земельних ділянок, які перебувають у власності і користуванні громадян; щодо додержання громадянами правил добросусідства; щодо розмежування меж районів у містах;

підвідомчі органам виконавчої влади з питань земельних ресурсів - щодо меж земельних ділянок за межами населених пунктів; щодо розташування обмежень у використанні земель та земельних сервітутів.

Отже, на законодавчому рівні передбачено, що такі спори можуть вирішуватися як у судовому, так і в позасудовому порядку. Слід зазначити, що позасудове вирішення земельних спорів не суперечить ст. 124 Конституції України, відповідно до якої юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини в державі, у тому числі й земельні. Це зумовлено тим, що ст. 158 ЗКУ передбачає не обов'язковий позасудовий порядок вирішення земельних спорів, а вказує на ряд питань, які вирішуються саме органами виконавчої влади з питань земельних ресурсів чи органами місцевого самоврядування. Іншими словами, обрання особою певного способу захисту земельних прав та інтересів, у тому числі й позасудового вирішення спору, є, по-перше, правом, а не обов'язком суб'єкта; по-друге, відповідні положення щодо можливості реалізації, наприклад, громадянами свого права на звернення за захистом до уповноважених органів передбачені, зокрема, Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР, за яким громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення (ст. 1) [6].

На жаль, сучасне земельне законодавство не тільки не передбачає чіткої процедури розгляду радами земельних спорів, але й визначає однаковість проведення такої процедури у порівнянні з органами державної виконавчої влади, хоча відомо, що названі органи є різні за своїм правовим статусом. Інакше кажучи, статті 159–161 ЗКУ, які передбачають процес вирішення земельних спорів, залишають забагато запитань. Тому доцільно було б прийняття, принаймні, типового порядку розгляду земельних спорів відповідними радами, який базувався б на єдиних для всієї країни принципах і враховував локальні особливості. Компетенція органів державної виконавчої влади з питань земельних ресурсів щодо вирішення земельних спорів не врегульована на законодавчому й підзаконному рівнях. Об'єктивні умови, що склалися в результаті реформування економіки й розвитку різних форм власності на землю, потребують активної участі цих органів, поряд з органами судової

влади, у процесі захисту земельних прав громадян і юридичних осіб, що робить процедуру вирішення земельних спорів швидкою, доступною й спрощеною, незатратною й неформалізованою.

Судовий захист земельних прав громадян на сьогодні розглядається як найбільш кваліфікований та універсальний. Одним з найважливіших його переваг — менша можливість необ'єктивного розгляду справи та відомчого впливу на остаточне вирішення питання. Крім того, безперечними позитивами є номінальне підкорення суду лише закону, широка гласність в обговоренні, безпосереднє дослідження в судовому засіданні всіх обставин справи, змагальність процесу, детальна процесуальна регламентація та інші демократичні принципи процесу. Але в той же час не варто ідеалізувати судовий розгляд. Практика свідчить про завантаженість судів, що тягне за собою затягнення строків розгляду спору. Тому використати цей спосіб завжди надзвичайно складно [5].

Першим питанням, з яким стикається пересічний громадянин при бажанні звернутися до суду з позовом про захист власних земельних прав є визначення підсудності його справи у зв'язку із поліструктурністю судової системи України. На сьогодні це питання стосується розмежування компетенції між господарськими, загальними та судами адміністративної юрисдикції. Значна частина з тих справ, які раніше вирішувалися загальними судами перейшли у підвідомчість адміністративних, а основною ознакою розмежування компетенції являється, як і у випадку з господарськими судами, суб'єктний склад спору. На сьогодні, при проблемі визначення із підвідомчістю та підсудністю справи судам, недоречним є правило, що міститься у ст.115 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України): «Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, заява повертається позивачеві для подання до належного суду, про що постановляється ухвала. Ухвала суду разом із заявою та всіма додатками до неї надсилаються позивачеві.» Зважаючи на існуючий судовий апарат та порядок його добору, вважаю, що суди самі здатні направляти непідвідомчі їм справи до належних судових інстанцій з повідомленням про це позивачів. Для цього слід внести зміни до ст.116 ЦПК України [2].

Ч.1 ст.114 ЦПК України встановлює виключну територіальну підсудність щодо справ про нерухомість за місцем знаходження цього майна. Таке положення є правильним, оскільки наближає сам розгляд до спірної земельної ділянки яка є нерухомо закріплена у просторі. Це дає змогу реалізувати судам їх повноваження, які передбачені п. 6 ч. 6 ст.130 ЦПК України, п.1 ч. 2 ст.110 КАС України [3], ст. 39 ГПК України [4] та надзвичайно необхідні в справах про спори щодо земельних ділянок — виїзд та проведення огляду на місці. Це особливо актуально, оскільки доволі часто документація щодо спірних меж чи ділянок застаріла і не відповідає реаліям, а для правильного вирішення спору необхідно вивчити реалії ситуації всесторонньо. На жаль, цю можливість суди використовують надзвичайно рідко.

Ще одним негативом у вирішенні земельних спорів судами є складність прийнятих ними рішень. Вказувати у рішеннях конкретні межі та їх конфігурацію щодо межових спорів звичайно потрібно, але куди більш наочно та зрозуміло було би видання поруч із рішенням в якості додатку замовленої землевпорядної документації у вигляді відповідного плану або схеми, завіреної печаткою суду та підписом судді. Такі «судові» плани мали б за своєю природою рівне із іншими землевпорядними документами значення, але це не затягувало б процес поновлення прав громадян через суд, оскільки не вимагало б повторного звернення до відповідних установ на виготовлення документів на основі судового рішення.

Найбільш радикальною пропозицією, що на сьогодні висловлена у законодавстві щодо вирішення земельних спорів є створення спеціалізованих земельних судів. Їх функціонування, розв'язання правових та організаційних проблем діяльності сприятиме не лише суттєвому розвантаженню судів загальної юрисдикції, а й ефективності роботи багатьох державних інституцій щодо забезпечення захисту законих прав та інтересів суб'єктів земельних правовідносин [7]. Але створення цих інституцій та ще більше

розпорошення судової компетенції може призвести до очевидних труднощів: знову постане питання розмежування підвідомчості справ (і особливо щодо комплексних вимог у одному позові), проблема нормативного регулювання діяльності земельних судів, ускладення координації громадян щодо визначення необхідного органу для адресації власного звернення тощо. Існуюча на сьогодні у нормативному вигляді система судочинства цілком здатна задовільнити потреби громадян у правосудді через примусову силу держави. Інше питання як завжди пов'язується з належною реалізацією вже виписаних норм, але ця ж проблема безперечно постане і перед новоствореною системою земельних судів. Звичайно, не можна відкидати очевидних позитивів існування такого новоутворення — професіоналізм розгляду справ, зниження навантаження на суди, а отже підвищення оперативності розгляду справ. Але виходячи з реалій сьогоднішньої ситуації, достатнім для виконання цього завдання буде вввести до складу загальних судів окремих суддів, що спеціалізуватимуться на вирішення саме земельних спорів у тих судах, що за статистичними даними розглядають їх найбільше. Відповідно для того, аби не використовувати при розгляді справ сторонньої допомоги, помічниками до таких суддів доцільно призначати з числа осіб зі спеціальною освітою з питань землевпорядкування, що підвищить коефіцієнт професіоналізму при розгляді таких справ.

Використані джерела:

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року (із змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2002. - № 3-4. – Ст. 27.*
2. *Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року (із змінами та доповненнями) //ВВРУ. – 2004. - № 40-41, 42. – Ст. 492.*
3. *Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (із змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2005. - № 35-36, 37. – Ст. 446.*
4. *Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року (із змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 1992. - № 6. – Ст . 56.*
5. *Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. — Х.: Фирма»Консум»,1998. - Ст. 185-186.*
6. *Ковальський Д. Проблеми позасудового вирішення земельних спорів // ЮВУ. – 2006. - № 27. – Ст. 12.*
7. *Лейба Л.В. Правове регулювання вирішення земельних спорів// Автореф. дис. ... канд. юрид. наук.— Х.: Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 2005. — Ст. 15.*
8. *Марусенко Р.І. Проблеми підвідомчості земельних спорів // Земельне право України. – 2008. - № 1.*

Петрушко Максим Леонідович
студент 4-го курсу юридичного факультету
Хмельницького університету управління та права

ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Прийнятий 25 жовтня 2001 року Земельний Кодекс України (далі ЗК України), не виправдав сподівань стосовно запровадження стабільної системи земельного законодавства України. Тому помилково стверджувати, що процес кодифікації земельного законодавства з прийняттям чинного ЗК України, та ряду спеціальних законів та підзаконних актів, завершено на цьому етапі, оскільки реалізація кодифікаційної функції цього Закону не дає підстав стверджувати, що в Україні створено належну юридичну основу для завершення реформування земельних відносин та утворення якісно нової системи земельного законодавства. У зв'язку з цим виникає потреба у науковому і прикладному дослідженні проблем реалізації земельного законодавства України у сучасних умовах.

З прийняттям чинного та недосконалого ЗК України, науковцями відзначаються наступні основні проблеми, які ускладнюють реалізацію його положень: методологічна недосконалість Кодексу як акта прямої дії, яким передбачається прийняття цілої низки законодавчих актів у його розвиток, що вказує на те, що ЗК України не містить дієвого

механізму реалізації норм матеріального права; чинний ЗК України не відтворює і не розкриває положень ст.ст.13,14 Конституції України, щодо права власності на землю Українського народу, гарантування права власності на землю, набуття і реалізації громадянами, юридичними особами і державою права власності на землю виключно відповідно до закону; у ЗК України не були інкорпоровані чинні закони, які регулюють земельні відносини, внаслідок чого виникли суперечності між ЗК України та цими законами; недостатньо виваженою і чіткою є система ЗК України. Як правило кодекс повинен мати загальну та особливу частину, які мають бути чітко в ньому виділені. Проте у чинному ЗК України зазначена лише «Загальна частина», а «Особлива частина» взагалі не визначена; про безсистемність Кодексу свідчить і тематична непослідовність розміщення окремих розділів та глав. Так, наприклад, детальний виклад повноважень різних державних органів у галузі земельних відносин (Розділ I глава 2) передує розділу про склад та цільове призначення земель (Розділ II); на безсистемність Кодексу вказує і те, що окремі положення у ньому прописані дуже детально (наприклад Розділ III, глава 17. Добросусідство) а інші, які складають самостійні правові інститути, (такі як оренда земель, застава земельних ділянок, плата за землю та інші.) зафіксовані на рівні Основ земельного законодавства з відсильним характером правових норм; однією чи з не найбільших вад ЗК України, є закріплення в ньому визначення поняття земельних відносин, так відповідно до ст.2 ЗК України земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Тобто, законодавець відтворивши дефініцію ч.1 ст.2 Закону України «Про власність», створив дуже складну проблему, фактично звівши поняття земельні відносини до поняття права власності. Між тим, окрім цих відносин, до змісту земельних звичайно ж належать і відносини по раціональному використанню, охороні земель та управлінські земельні відносини.

Доцільно було б закріплення в якості принципів земельного законодавства: поділ земель відповідно до їх цільового призначення; диференційований підхід до встановлення правового режиму земель, у відповідності з яким при визначенні їх правового режиму повинні враховуватись природні, соціальні, економічні та інші фактори. Так, фактично, досі залишається невизначеним правовий режим земель церковного фонду (культового призначення), енергетичної системи, земель оборони, космічного забезпечення, державного матеріального резерву та інш., що свідчить на необхідність закріплення таких принципів у ЗК України.

На мою думку кодифікація земельного законодавства, має здійснюватись за допомогою розроблення та прийняття концептуального закону (певного стратегічного напряму держави). На розвиток й доповнення вищезазначеного концептуального закону, доцільно розробити і прийняти три базових закони: України: «Про власність на землю Українського народу», «Про використання землі Українського народу», «Закон про охорону землі Українського народу». Таким чином, запропоновані нормативні акти за своїм характером є базовим стрижнем та пріоритетними напрямками розвитку земельного законодавства України, за допомогою яких має бути узгоджена та побудована система Земельного Кодексу України. Крім того доцільно є внесення змін до структури ЗК України, яка має виглядати наступним чином:

Розділ 1. Основні положення;

Розділ 2. Право на землю;

Розділ 3. Набуття та реалізація прав на землю;

Розділ 4. Гарантії прав на землю;

Розділ 5. Охорона земель;

Розділ 6. Склад Земельного фонду України;

Розділ 7. Державне та самоврядне управління у галузі використання та охорони земель;

Розділ 8. Відповідальність за порушення земельного законодавства. У відповідності з наведеною структурою ЗК України, кодифікація земельного законодавства має здійснюватись за окремими інститутами шляхом прийняття низки законів, які б

конкретизували, розвивали та визначали якісні механізми реалізації норм Земельного Кодексу України.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року (із змінами та доповненнями) // ВВРУ. – 2002. - № 3-4. – Ст. 27.*
2. *Шеремет А.П. Земельне право України : Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.р;*
3. *Земельне право України. : Підручник / М.В. Шульга. – К.: Юрінком Інтер .*

Позняк Еліна Владиславівна

доцент кафедри трудового, земельного та екологічного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. юрид. наук

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНО-ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЕКОЛОГІЧНИМ ТА САНІТАРНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Обмеження, тимчасову заборону (зупинення) та припинення екологічно небезпечної діяльності, яка здійснюється з порушенням екологічних вимог, в науковій літературі запропоновано розглядати у контексті спеціальної еколого-правової відповідальності. В теорії екологічного права ідею спеціальної (а в її складі – превентивної) еколого-правової відповідальності за правопорушення науково обґрунтували такі відомі вчені, як В.І. Андрейцев [1, с.194; 2, с.312–330; 3, с.5–13], Г.І. Балюк [4, с.76], Б.В. Єрофеєв [5, с.309], В.І. Івакін [6, с.255–256], М.В. Краснова [7, с.14], В.В. Петров [8, с.271] та інші; дана проблематика є актуальною і сьогодні [9, с.105–110; 10, с.136–141; 11, с.143–147].

1. Правовим підґрунтям для застосування заходів обмеження, тимчасової заборони (зупинення) або припинення діяльності, яка здійснюється з порушенням вимог екологічного законодавства, є конституційні засади екологічної безпеки, охорони довкілля та використання природних ресурсів, відображені у статтях 16, 50, 66 Конституції України, окремі положення екологічного та інших галузей законодавства. У відповідності до п.»в» ст.13 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. визначення правових основ регулювання відносин щодо обмеження, зупинення (тимчасово), або припинення діяльності підприємств і об’єктів, в разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища, здійснює Верховна Рада України (далі – ВР України). Отож дане повноваження було реалізоване ВР України із затвердженням Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об’єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища, згідно з її Постановою від 29 жовтня 1992 р. № 2751–XII. Порядком визначено умови, підстави, порядок застосування превентивної еколого-правової відповідальності, суб’єктний та об’єктний склад правовідносин, характеристика трьох її форм (обмеження, тимчасова заборона (зупинення) та припинення). Практично всі положення цього Порядку спрямовані на гарантування, насамперед, права громадян на екологічну безпеку як безпосередньо, так і у зв’язку з іншими екологічними правами (на здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів) й суміжними до них правами громадян (на охорону здоров’я, санітарно-епідемічне благополуччя території життєдіяльності, безпеку праці, захист прав споживачів). Підстави обмеження та тимчасової заборони (зупинення) екологічно небезпечної діяльності підприємств перелічені у п. 4 цього Порядку, серед них – перевищення лімітів використання природних ресурсів, порушення екологічних нормативів, екологічних стандартів, а також вимог екологічної безпеки, що законодавець деталізував у підпунктах «а» – «і».

Безпосереднє застосування заходів обмеження та тимчасової заборони (зупинення) зазначеної діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів віднесено до компетенції Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі – ВР АРК) (п.»ж» ст.14), Кабінету Міністрів України (далі – КМ України) (п.»з» ст.17), місцевих рад (п.»й» ст.15), Міністерства охорони навколишнього природного середовища України (далі – Мінприроди України) та його органів на місцях (п.»ж» ст.20). Підстави для проведення опломбування або опечатування, порядок, процедуру та контроль за цілісністю пломб або печаток, зняття пломб і печаток, оформлення відповідних документів та забезпечення фактичного обмеження чи зупинення (тимчасово) діяльності суб'єктів господарювання у разі порушення ними екологічного законодавства здійснюється на підставі Положення про порядок опломбування або опечатування підприємств, окремих їх цехів (дільниць) і одиниць обладнання у разі обмеження чи зупинення (тимчасово) діяльності підприємств і об'єктів, затвердженого Наказом Мінприроди України від 15 вересня 2004 р. № 353 (зареєстровано у Міністерстві юстиції України (далі – Мін'юст України) 1 жовтня 2004 р. за № 1242/9841).

Припинення екологічно небезпечної діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними екологічного законодавства містить ознаки покарання винних (безвинних) осіб за скоєний делікт [3, с.13], є більш суворим заходом превентивної еколого-правової відповідальності та гарантією реалізації екологічних прав громадян згідно з ч.2 ст.10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Право на припинення екологічно небезпечної діяльності законодавчо надане ВР АРК (п.»ж» ст.14), місцевим радам (п.»й» ст.15) та органам прокуратури у сфері здійснення прокурорського нагляду за додержанням екологічного законодавства (ч.2 ст.37). Органам прокуратури надано право на звернення до судів з позовами, зокрема, про припинення екологічно небезпечної діяльності. Підставами припинення екологічно небезпечної діяльності підприємств є систематичне перевищення лімітів використання природних ресурсів, порушення екологічних нормативів та екологічних стандартів, що не можуть бути усунуті з технічних, економічних чи інших причин (п.5 зазначеного вище Порядку). Це означає, що підставами застосування найбільш суворого засобу впливу на порушника є вчинення перелічених у підпунктах «а» – «і» п. 4 цього Порядку правопорушень систематично.

Отож, система органів у зазначеній сфері є досить розгалуженою, проте форми їх взаємодії у застосуванні обмежувально-запобіжних заходів до порушників екологічного законодавства із наведених нами законодавчих положень чітко не прослідковуються.

2. Застосування превентивно-запобіжних заходів законодавчо надане і органам санітарно-епідеміологічного нагляду. На засадах ст. 49 Конституції України та ст. 27 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. базується система охорони здоров'я в Україні, частиною якої є забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення та організація державного санітарного нагляду. Згідно з положеннями Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 р. (ч.1 ст.42) головні державні санітарні лікарі (їх заступники) застосовують заходи з обмеження, тимчасової заборони чи припинення діяльності, яка призводить до порушень санітарного законодавства. Окремі підстави для цього пов'язані із забезпеченням безпеки для здоров'я людей та здійсненням викидів (скидів) забруднюючих речовин за умови порушення санітарних норм (пункти «в», «г» та ін. даної статті).

У випадках правопорушень, передбачених пунктами «в», «г» та деякими іншими, повноваження застосовувати заходи для припинення порушення санітарного законодавства ч.2 цієї статті надаються й іншим посадовим особам органів, установ і закладів державної санітарно-епідеміологічної служби, у необхідних випадках – із залученням працівників органів внутрішніх справ (ч.3 ст.42 цього Закону). Порядок та особливості здійснення зазначених вище заходів, які названо «адміністративно-запобіжними», врегульовано в Інструкції про порядок застосування державною санітарно-епідеміологічною службою України адміністративно-запобіжних заходів (обмеження, тимчасова заборона, заборона,

припинення, зупинення), затвердженій Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 14 квітня 1995 р. № 67 (зареєстровано в Мін'юсті України15 серпня 1995 р. за № 298/834). У п.2.1 наведено визначення кожного з них.

Забезпечення виконання постанов про зазначені адміністративно-запобіжні заходи може бути забезпечено шляхом опечатування або опломбування джерел енергії, сировини, приміщень, агрегатів, механізмів, засобів транспорту тощо згідно з п. 4.1 цієї Інструкції. Відмітимо той факт, що зазначені заходи не узгоджуються з еколого-правовими підходами, насамперед, в частині припинення екологічно значимої діяльності, яка має вплив і на санітарно-епідеміологічне благополуччя населення.

3. Недостатньою мірою, на наш погляд, обмежувально-запобіжні заходи прописані у Господарському кодексі України: згідно з ч. 2 ст. 246 у разі здійснення господарської діяльності з порушенням екологічних вимог діяльність суб'єкта господарювання може бути обмежена або зупинена КМ України, РМ АРК, а також іншими уповноваженими органами в порядку, встановленому законом. Проте підстави та процедура припинення такої діяльності тут не передбачена. Заходи припинення екологічно небезпечної діяльності в судовому порядку, зокрема, й за позовами громадян, містяться у частинах 2 і 3 ст. 293 Цивільного кодексу України: діяльність фізичної та юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. Кожен має право вимагати припинення такої діяльності.

Останнім часом спостерігається тенденція до впровадження виключно судового порядку припинення діяльності, яка здійснюється з порушенням екологічних вимог. Законом України від 27 квітня 2007 р. було доповнено ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» частиною 3 наступного змісту: діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду, а КМ України та місцеві ради виключені з переліку органів, які уповноважені застосовувати заходи припинення екологічно небезпечної діяльності. Варто звернути увагу і на те, що Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 р. в числі загальних вимог до здійснення державного нагляду (контролю) передбачається, що виключно законами встановлюється вичерпний перелік підстав для зупинення господарської діяльності (п.4 ст.4), а отже – і з підстав порушення вимог екологічного законодавства. Вважаємо, що при напрацюванні позитивного досвіду в частині застосування судового порядку припинення екологічно небезпечної діяльності, яка здійснюється з порушенням екологічних вимог, цілком можливо буде згодом перейти і до закріплення виключно судового порядку обмеження та тимчасової заборони (зупинення) діяльності. Крім цього, на наш погляд, доцільно усунути суперечності між положеннями екологічного та санітарного законодавства в частині застосування виключно судового порядку припинення (в санітарному законодавстві також і заборони) діяльності з підстав, зазначених у наведених нами вище джерелах.

***Використані джерела*:**

1. *Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів / Володимир Іванович Андрейцев. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.*
2. *Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посіб. / Володимир Іванович Андрейцев. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.*
3. *Андрейцев В.І. Превентивні гарантії реалізації та захисту конституційного права громадян на екологічну безпеку / В.І. Андрейцев // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2001. – Вип. 44. – С. 5 – 13.*
4. *Балюк Г.І. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): Навч. посібник / Галина Іванівна Балюк. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.*
5. *Ерофеев Б.В. Экологическое право России: Учебник / Борис Владимирович Ерофеев. – М.: Юристъ, 1996. – 624 с.*
6. *Ивакин В.И. Теория юридической ответственности за экологические правонарушения и практика ее применения / Владимир Иванович Ивакин. – М.: Право и государство, 2004. – 257 с.*

7. *Краснова М.В. Загальний огляд екологічних прав громадян України та механізмів їх захисту в суді / М.В. Краснова, Н.Р. Малишева, П.І. Шевчук [та ін.] // Судовий захист екологічних прав громадян України: Довідник для суддів. – К.: Вид. дім "КМ Академія», 2001. – С. 8 – 14.*
8. *Петров В.В. Экологическое право России: Учебник для юрид. вузов / Владислав Васильевич Петров. – М.: БЕК, 1995. – 557 с.*
9. *Ільків Н.В., Гаєцька-Колотило Я.З. Екологічне право України: Навчальний посібник / Н.В. Ільків, Я.З. Гаєцька-Колотило. – К.: Істина, 2008. – 296 с.*
10. *Позняк Е.В. Правові проблеми обмеження, тимчасової заборони (зупинення) та припинення екологічно небезпечної діяльності в Україні / Е.В. Позняк // Екологічне законодавство України: стан та перспективи розвитку: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.; м. Харків, 13 – 14 груд. 2007 р. / Редкол.: Ю.П. Битяк, М.В. Шульга, І.В. Яковюк. – Х.: Право, 2008. – С. 136 – 141.*
11. *Позняк Е.В. Проблеми застосування превентивних гарантій реалізації та судового захисту права громадян на екологічну безпеку в Україні / Е.В. Позняк // Права і свободи людини і громадянина: проблеми судового захисту. Збірник наукових праць міжнар. наук.-практ. конф.: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка (23 – 24 листопада 2007 р.). – К.: ВГЛ «Обрії», 2008. – С. 143 – 147.*

Пригара Ольга Василівна
викладач кафедри кримінально-правових дисциплін та кримінології
Закарпатського державного університету

ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

В умовах прискореного соціально-економічного розвитку країни, збільшення масштабів антропогенного впливу на природу особливої актуальності набувають заходи щодо посилення охорони природних ресурсів, ефективності їх використання, оздоровленню навколишнього середовища, забезпеченню екологічної безпеки.

Основні напрями державної політики України у галузі охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки визначено відповідною Постановою Верховної Ради [5].

Успішна реалізація завдань екологічної політики залежить від ефективності екологічного законодавства, рівня його реалізації.

Реалізація екологічного законодавства – це втілення приписів правової норми у діяльності суб'єктів права - відбувається в актах людської, екологічно значимої поведінки, реалізації прав і обов'язків, дозволів, вимог, заборон. Екологічне законодавство реалізується повністю, якщо всі члени суспільства будуть діяти на основі та у відповідності до його вимог. Реалізація права по своїй соціальній суті виступає як правомірна поведінка, тобто поведінка, яка не перечить нормам права, соціально корисна, одобрювана суспільством та державою.

Правомірна еколого значима поведінка (тобто така що впливає на навколишнє природне середовище) може базуватись на знанні еколого-правових норм, солідарності з їх вимогами, свідомому їх виконанню.

Таке свідоме добровільне виконання норм екологічного законодавства є особливо соціально цінним, оскільки держава зацікавлена у свідомому виконанню правових норм.

Правомірна еколого значима поведінка може бути конформною, тобто заснованою на підкоренні правовим приписам, думкам, оцінкам, які панують у суспільстві. Часто суб'єкт реалізації екологічного права діє як усі, не задумуючись, чому всі поступають саме так. Сюди ж можна віднести і звичну правомірну поведінку, дії, які здійснюються автоматично, без роздумів, знань і усвідомлення правових норм.

Суб'єкт може бути зацікавленим у реалізації права, діяти відповідно до правових приписів, але в результаті застосування до нього державного примусу або під страхом можливості такого застосування. Така поведінка є найбільш "ненадійною», оскільки вона відповідає нормам екологічного законодавства тільки завдяки контролю з боку відповідних державних органів і у випадку послаблення контролю змінюється на неправомірну.

Зміст реалізації еколого-правових норм залежить від типу дій суб'єкта: активні дії, спрямовані на досягнення якихось результатів, чи пасивне утримання від дій, за власним бажанням суб'єкта реалізації чи всупереч йому.

Пасивною формою реалізації екологічного законодавства є його дотримання, що означає утримання від дій, заборонених законодавством. Екологічне законодавство містить багато заборонних норм. Так, ст.98 Водного кодексу забороняє введення в дію підприємств, споруд та інших об'єктів, що впливають на стан вод; ст.99 забороняє скидання у водні об'єкти виробничих, побутових, радіоактивних та інших відходів і сміття [2].

Активною формою є виконання вимог еколого-правових норм, тобто активні дії суб'єктів права по виконанню покладених на них юридичних обов'язків. Суб'єкт зобов'язаний виконувати вимоги еколого-правових норм незалежно від внутрішнього ставлення до них. Так, землекористувачі зобов'язані забезпечувати використання землі за цільовим призначенням (ст.96 Земельного кодексу України) [1], користувачі надр зобов'язані приводити земельні ділянки, порушені при користуванні надрами, в стан, придатний для подальшого їх використання у суспільному виробництві (ст.24 Кодексу України про надра) [3].

При реалізації екологічного законодавства у формі використання відбувається реалізація суб'єктивних прав, якими наділені суб'єкти правовідносин. У цій формі реалізуються уповноважуючі норми, правові дозволи, можливості. Тому їх використання залежить від волі і бажання суб'єкта реалізації. Наприклад, ст.49 Лісового кодексу надає громадянам право вільно перебувати в лісах, безкоштовно збирати для власного споживання дикорослі трав`яні рослини, квіти, ягоди, горіхи, гриби [4].

Особливою, специфічною формою реалізації екологічного законодавства є застосування. Застосування норм права здійснюється відповідними державними органами чи за їх делегуванням громадськими структурами (органами законодавчої влади, прокуратури, суду, виконавчої влади, громадськими організаціями) і полягає у винесенні на основі норм права і відповідних фактичних обставин індивідуально-конкретних правових приписів. Правозастосовча діяльність завжди має активний характер, спрямована на виникнення, зміну, припинення правовідносин, здійснюється в особливих процесуальних формах і завершується прийняттям правозастосовчих актів, де фіксуються індивідуально конкретні приписи.

Застосування права відрізняється від дотримання, виконання та використання, які здійснюються всіма суб'єктами, в тому числі і громадянами, і представляють безпосередню реалізацію норм права, тоді як правозастосування забезпечує, організує реалізацію правових норм. Акти застосування права прив'язані до певних суб'єктів чи конкретних обставин, місця, часу (висновок державної екологічної експертизи, ухвала суду, рішення виконкому Ради депутатів тощо).

Правозастосовчі акти, які прийняті у суворій відповідності з законом і за одностороннім волевиявленням компетентних органів, мають юридичну силу та є обов'язковими для виконання всіма особами, яким вони адресуються; вони забезпечуються в необхідних випадках державним примусом.

Застосування права як організуюча діяльність компетентних органів держави і громадських формувань є необхідною у випадках, коли не спрацьовують закріплені в законодавстві вимоги, дозволи, заборони, які визначають межі екологічно спрямованої поведінки.

Так, наприклад, для виникнення права землекористування необхідне рішення компетентного органу держави про надання земельної ділянки у користування. У випадку

виникнення земельних спорів землекористувачі звертаються до відповідних виконкомів Рад депутатів або до суду. Вчинення екологічного правопорушення тягне за собою притягнення винного до юридичної відповідальності.

Дієвість, ефективність екологічного законодавства залежить у першу чергу від його якості, змісту закріплених вимог, їх відповідність волі більшості членів суспільства, добровільного, свідомого дотримання еколого-правових норм.

***Використані джерела*:**

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001р.*
2. *Водний Кодекс України від 6 червня 1995 р.*
3. *Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р.*
4. *Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р.*
5. *Постанова Верховної Ради України "Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 5 березня 1998 р.*

Проскура Ганна Миколаївна
студент 4 курс юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Право на доступ до екологічної інформації є фундаментальною складовою права на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Незважаючи на те, що це право регулюється як законодавством України так і рядом міжнародних актів на сьогодні стоїть гостра проблема доступу до екологічної інформації.

Про актуальність для юридичної науки проблематики свідчить рівень наукової розробки та інтерес учених-правників, що знайшло відображення у працях В. Андрейцева, Г. Балюк, М. Єрофеєва, Ю. Шемшученка, Т.Захарченко та інших. [1]

Екологічна інформація — це відкриті, повні та достовірні відомості про природні явища, події, предмети, процеси та осіб у сфері приналежності природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, використання й відтворення й охорони навколишнього природного середовища, які надаються своєчасно.

На основі аналізу стану нормативно-правового регулювання конституційного права громадян на екологічну інформацію вказано на існування проблем необхідності визначення понять «достовірна, повна та своєчасна екологічна інформація», більш конкретного формулювання змісту зазначеного права, доцільність існування нормативно-правового акту, що повинен безпосередньо регулювати це питання. [2, с. 6]

Держава визначила методи забезпечення цього конституційного права. Одним із них є покладення обов'язку на відповідних суб'єктів інформаційних відносин активно і пасивно надавати необхідну інформацію.

Активне надання інформації передбачає надання інформації:мвиконання покладеного державою обов'язку поширення цієї інформації у певних ситуаціях і з дотриманням відповідної системності.

У пункті 2.2 Положення про порядок надання екологічної інформації декларується, що власники екологічної інформації «забезпечують у межах своєї компетенції формування та постійне оновлення електронних баз даних екологічної інформації і забезпечують громадськості вільний доступ до них через мережу Інтернет.[3]

Непоодинокими є випадки порушення даної норми органами державної влади, місцевого самоврядування, державними установами. Яскравим прикладом є його невиконання

Міністерством охорони навколишнього природного середовища. Наприклад, на його сторінці в Інтернеті [4] станом на 13 жовтня 2009 року остання Національна доповідь про стан навколишнього середовища є тільки за 2007 рік, перелік актів законодавства дуже обмежений, звітів про дотримання природоохоронного законодавства немає тощо.

У пункті 2.4 Положення декларується, що власники інформації «забезпечують оприлюднення інформації через засоби масової інформації.

Оскільки не зазначені ні періодичність, ні процедура виконання цього пункту, ні відповідальність за його невиконання, ці декларації лишаються на папері.

Пасивне надання інформації передбачено у тих випадках, коли один суб'єкт інформаційних відносин звертається до іншого з вимогою надати екологічну інформацію. Ситуація з наданням доступу громадськості до інформації в Україні вельми суперечлива. Проблема полягає у відсутності механізмів прямої дії в більшості нормативно-правових актів, і цілком задовільне за світовими стандартами екологічне законодавство фактично не застосовується для захисту прав громадян. Так, фактично правилом можна вважати і ненадання чи несвоєчасне надання екологічної інформації на відповідні запити, і надання інформації не в повному обсязі.

В МОНПС діє своєрідна цензура на доступ до інформації у вигляді грифа «Для службового користування (ДСК)». [5]

10 квітня 2008 року в приміщенні Орхуського центра відбулася прес-конференція членів Громадської ради при Мінприроди за участі членів представників Всеукраїнських громадських екологічних організацій та експертів щодо незаконного втаємничення екологічної інформації. Було обговорено питання законності наказу Мінприроди від 28.03.2008 №159 «Про затвердження Переліку конфіденційної інформації, який надається гриф ДСК. Чи не найбільше занепокоєння викликає включення до цього переліку «окремих висновків державної екологічної експертизи», не кажучи вже про «регулювання екологічних питань на транскордонних річках України», або що стосується Генетично модифікованих організмів. «Гриф ДСК використовується на власний розсуд чиновника, що відкриває широке поле для корупції. Більше того, чиновники виявляють необізнаність у тому, що саме означає гриф ДСК та яким чином він повинен застосовуватись. Виникає ситуація, коли аналогічні документи в межах одного відомства в одній області є з грифом ДСК, а в іншій є абсолютно відкритою інформацією та вивішується на веб-сайті.» [6] Зокрема, дослідники дійшли висновку, що формально система надання громадськості доступу до екологічної інформації в Україні існує. Вона закріплена законодавчо й інституційована. Але в реальному житті ця система працює лише формально, відбувається симуляція доступу до інформації, вона надається неповністю, невчасно або не надається по суті чи взагалі не надається.

Треба зазначити, що незважаючи на прийняття на законодавчому рівні важливих правових актів, має місце вкрай незадовільна робота відповідних відомств щодо роз'яснення екологічних прав громадян та їх гарантій у державі. Механізм реалізації проголошеного права громадян вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати екологічну інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій розсуд поки що не відпрацьовано. Не стали нормою здійснення екологічного моніторингу та підготовка за його наслідками щорічних доповідей про стан навколишнього природного середовища в цілому по Україні та в конкретних регіонах, зокрема з оприлюдненням через засоби масової інформації. Несвоєчасно, а у багатьох випадках зі значним запізненням громадяни України інформуються про природні та техногенні аварії та катастрофи, що спричинили чи загрожують спричинити шкідливі екологічні наслідки. Тобто, відповідне правове і організаційне підґрунтя забезпечення права громадян України на вільний доступ до екологічної інформації не чітке, містить протиріччя.

В Україні тенденція до приховування екологічної інформації посилюється. Це підтверджують і результати моніторингу стану інформаційної відвертості сайтів органів державної влади, проведеного Українським незалежним центром політичних досліджень.

Можна зробити висновок, що на сьогодні принцип доступу до екологічної інформації проголошений декларативно, та фактично на практиці майже не реалізується, механізм застосування є невідпрацьованим і суперечливим.

На мою думку механізм реалізації права на екологічну інформацію шляхом прийняттям ряду нормативно-правових актів, які б регулювали це питання, необхідно впорядкувати; чинне законодавство привести у відповідність до Конституційних принципів та ратифікованих міжнародних договорів (в першу чергу - до Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля), переглянути фактичну державну політику в цьому аспекті.

***Використані джерела*:**

1. *Т.В.Чубарук. Система джерел екологічної інформації: в аспекті конституційного права доступу до такої інформації/ http://www.bod.kiev.ua/*
2. *Грицкевич С.Г. Конституційні екологічні права людини й громадянина та їх забезпечення органами внутрішніх справ. - Рукопис.Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02. - конституційне право. - Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2002.*
3. *Н.Карпачова. Право на безпечне довкілля для життя і здоров'я людини/ http://www.ombudsman.kiev.ua*
4. *http://www.menr.gov.ua*
5. *А.Комарова, Засекречена екологія/ http://pryroda.in.ua/blog/zasekrechennaya-ekologiya/#more-677*
6. *С.Жабка. Прес-реліз прес-конференції про втаємничення екологічної інформації/ http://ecoclub.kiev.ua/*

Романюк Михайло Зіновійович

викладач кафедри господарського та екологічного права

Прикарпатського юридичного інституту Львівського державного університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВІЙСЬКОВИХ ЗЕМЕЛЬ В ЗАКОНОДАВСТВІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (XVII-XIX ст.)

Здійснення будь-якої військової діяльності нерозривно пов'язане з використанням земель. І хоча процеси організації військових формувань на території сучасної України беруть свій початок з утворення перших держав, акти правового регулювання у сфері використання, охорони та управління землями, які призначені для постійної діяльності цих формувань, з'являються ще в добу середньовіччя.

В той час законодавець не виділяв такого виду земель як землі оборони, відтак не було й комплексного регулювання відносин щодо їх використання охорони та управління. Слід також зазначити, що не існувало й уніфікованого підходу до визначення військових формувань, що використовують землі в процесі своєї діяльності.

Окрему групу нормативних актів, що визначали використання земель військовими формуваннями на території України складають акти Російської Імперії.

Ці акти містили особливі норми щодо правового режиму земель наданих для розміщення і постійної діяльності Запорозького війська.

Згідно з п. 50 гл. XVI Уложенія Царя Олексія Михайловича 1649 року встановлювалася заборона козакам продавати та здавати надані їм землі. Пізніше, Іменним Указом від 26 грудня 1680 року запроваджується заборона для козаків будь-яким чином відчужувати ці землі стороннім особам. У цьому документі також зазначається, що такі обмеження встановлюються з метою закріплення в повному обсязі та на постійній основі за козаками земель для проведення на них військової служби [1, с.289-290]. А 18 вересня 1763 року, реагуючи на протиправні факти відчуження козаками наданих їм земель, Сенат зазначає, що

«продаж козацьких земель, з яких вони справляють службу, забороняється не тільки стороннім особам, а й між собою… щоб… через такий перепродаж, землі ці, з часом, більшою частиною не перейшли в поміщицьке володіння» [2, с.377].

Як бачимо, керівництво Російської Імперії в той період вбачало стратегічну цінність земель, наданих козакам для військових потреб, та недопустимість їх втрати.

Разом з тим, визначаючи кордони між землями Запорозьких та Донських козаків, Сенат Указом від 30 квітня 1746 року, встановлює також певні обмеження на використання козаками прикордонних земель, закріплюючи, що «…для зайняття рибним і тваринним промислом, у водах, лісах та степах, задовольнятися вказаними для цього місцями, без будь-якого спору» [3, с.544].

Певними особливостями характеризувалося і управління землями, призначеними для оборони державного кордону. У зв'язку з відносно частою зміною кордонів держави, виникала необхідність виділення нових земельних ділянок для спорудження прикордонних фортець чи інших укріплень. Такий висновок можна зробити з аналізу положень указів «Про Українську лінію Слов'яно-Сербії; про розташовані за цією лінією поселень та про підпорядкування їх Новоросійській Губернії під єдине право» від 11 липня 1764 року, «Про затвердження лінії фортець від Берди до Дніпра» від 2 вересня 1770 року, «Про облаштування нових укріплень по кордону Єкатеринославсько Губерніїї» від 10 грудня 1784 року.

Разом з тим, ті фортеці, які зі зміною кодонів, опинилися всередені держави, як правило претворювали у міста чи інші поселення. Так Бєлгородську фортецю Указом від 30 квітня 1785 року у зв'язку з «віддаленостю кордонів» було виключено з переліку фортець, та передано місцевій владі. Однак, цільове призначення земель під фортецями, змінювалося і з інших причин. Так Указом від 30 жовтня 1811 року Одеська фортеця виключалася з числа штатних, та передавалась зі всіма військовими спорудами в розпорядження місцевої влади, оскільки була «..признана до дієвої оборони нездатною.».

Особливу увагу слід звернути на Сенатський Указ від 27 серпня 1806 року «Про припинення переселення казенних селян на військові землі»[4]. В цьому нормативному документі вперше землі, що надані для розміщення та постійної діяльності військових формувань визначаються як «військові землі», а також вперше встановлюється відповідальність конкретних посадових осіб за незаконне використання цих земель. І хоча в подальшому термін «військові землі» і не знайшов поширення в законодавчих актах Російської Імперії, що діяли на території сучасної України, однак закріплення його в нормативному акті було вагомим кроком у становленні законодавства про правовий режим земель оборони.

Аналізуючи правовий режим земель дореволюційної Росії, можна зробити висновок, що цей період характеризується встановленням державної власності на землі оборони, спеціальних правил щодо їх використання як військовими формуваннями так і цивільним населенням, запровадженням відповідальності посадових осіб за незаконне використання цих земель. Також характерною ознакою цього етапу є впровадження в законодавстві нового терміну – «військові землі». Важливим є поява в цей час перших спеціальних актів управління землями, якими здійснювалося надання земель для оборонних потреб, встановлення та зміна цільового призначення цих земель.

***Використані джерела*:**

1. *О запрещеніи Полковникамъ, Ротмистрамъ и иныхъ чинов людямъ покупать и выменивать у Смоленских и иныхъ городовъ грунтовыхъ козаковъ, поместных земель. / Именный Указъ, помеченный Думнымъ Дякомъ от 26 декабря 1680 года / Полное Собраніе законовъ Россійской имперыи съ 1649 года / Томъ I (1649 -1675) № 852 / Печатано въ типографіи II Отделенія Собственной Его Имераторскаго Величества Канцелярія., 1830. – С. 289-290*
2. *О непродаже казакамъ земель своихъ, с которыхъ они службу отправляютъ / Сенатскій Указъ от 18 сентября 1763 года / Полное Собраніе законовъ Россійской имперыи съ 1649*

года / Томъ XVI (1762 -1764) № 11.926 / Печатано въ типографіи II Отделенія Собственной Его Имераторскаго Величества Канцелярія., 1830. – С. 376-377

3. *О Назначеніи пограничной межи между землями Запорожцевъ и Донскихъ казаковъ / Сенатскій Указъ от 30 апреля 1746 года / Полное Собраніе законовъ Россійской имперыи съ 1649 года / Томъ XII (1744 -1748) № 9282 / Печатано въ типографіи II Отделенія Собственной Его Имераторскаго Величества Канцелярія., 1830. – С. 544-545*
4. *О прекращеніи переселенія казенныхъ крестьянъ на войсковыя земли. Сенатский Указъ по Высочайше утвержденному докладу от 27 августа 1806 года / Полное Собраніе законвъ Россійской имперыи съ 1649 года / Томъ XXIX (1806-1807) № 22.254 / Печатано въ типографіи II Отделенія Собственной Его Имераторскаго Величества Канцелярія., 1830. – С. 699-700.*

Сенкевич Елена Альфредовна
студентка 2-го курса, факультета права
Белорусского государственного экономического университета

РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В РЕГУЛИРОВАНИИ ПРОБЛЕМ РАДИАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Глобальные проблемы не имеют границ, и именно с ними связано развитие современного международного права. Осознание мировым сообществом глобального характера проблем радиационной безопасности привело к тому, что проблемы, связанные с охраной окружающей среды, стали одним из главных приоритетов мировой политики и отношения по их разрешению нуждаются в международно-правовом регулировании. Для Беларуси, переживающей последствия аварии на Чернобыльской АЭС, данная проблема особенно актуальна. Ведь одной из составных частей безопасности населения является радиационная безопасность [1]. Происходящая в современном мире интеграция государств приводит к новому соотношению национального и международного права в области радиационной безопасности. Государствами предпринимаются определенные шаги по созданию единого правового пространства, гармонизации, унификации законодательств государств. Однако в рамках гармонизации нельзя допустить стирания различий правовых систем, сближение законодательств государств должно проходить при сохранении национальных особенностей [2].

Несмотря на меры, принимаемые в направлении минимизации и преодоления последствий катастрофы на Чернобыльской АЭС, многие вопросы не только остаются нерешенными, но и представляются стоящими все более и более остро в условиях экономического кризиса. Проблема радиационного загрязнения требует контроля и детальной регламентации. В частности, необходима правовая защита окружающей среды, общества и государства в целом. Здесь возможно заимствование международного опыта и совершенствование уже действующих норм белорусского законодательства.

За последние годы было принято немало международных соглашений, регулирующих проблемы радиационной безопасности на мировой арене. Это, к примеру, Решение Совета Министров иностранных дел государств-членов СНГ «О проекте решения о дальнейшем ходе выполнения решения Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 1 июня 2001 года о мероприятиях в связи с 15-летием аварии на Чернобыльской АЭС», Договор о нераспространении ядерного оружия, Договор между Правительством Республики Беларусь и Правительством Республики Польша «Об оперативном оповещении о ядерных авариях и сотрудничестве в области радиационной безопасности». В настоящее время соглашения, принятые в результате международного сотрудничества Республики Беларусь в сфере радиационной безопасности, являются базовыми как для правового регулирования

экологических отношений, так и для управленческой деятельности в этой сфере, а также защиты населения и государства от радиационных катастроф.

Сейчас наблюдается взаимодействие международных и национальных норм. Так, в Республике Беларусь приняты законы «О социальной защите граждан, пострадавших от катастрофы на Чернобыльской АЭС», «О правовом режиме территорий, подвергшихся радиоактивному загрязнению в результате катастрофы на Чернобыльской АЭС», «О радиационной безопасности населения».

Благодаря правовому регулированию в Беларуси проводится регулярный радиационный контроль и мониторинг. Их целью является наблюдение за естественным радиационным фоном; радиационным фоном в районах воздействия потенциальных источников радиоактивного загрязнения, радиоактивным загрязнением атмосферного воздуха, почвы, поверхностных вод на территориях, подвергшихся радиоактивному загрязнению в результате катастрофы на Чернобыльской АЭС.

Деятельность по совершенствованию правовых норм в данной сфере продолжается. При этом, с одной стороны, создаются условия для все более активного использования «правовых образцов» других стран, а с другой - гармонизации национального законодательства и тесного переплетения национальных и «внешних» норм [3].

Государство путем заключения международных соглашений будет стремиться достигнуть урегулирования правовых отношений с участием юридических или физических лиц, находящихся под его суверенитетом и юрисдикцией.

Использованные источники:

1. *В.М. Клячин "Некоторые аспекты исследования проблемы правового регулирования радиационной безопасности», Вестник УГТУ-УПИ, 2005, № 1*
2. *Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды). - М.: Юрист, 1998.*
3. *Международное частное право. Иностранное законодательство. - М.: Статут, 2001.*

Степанишина Л.О.

студентка 4-го курсу юридичного факультету

Хмельницького університету управління та права

ЗЕМЕЛЬНІ СЕРВІТУТИ В УКРАЇНІ

Найбільш розповсюдженими видами прав на земельні ділянки є право власності, право постійного користування, а також право оренди. Однак, існує також інститут обмеженого права користування чужою земельною ділянкою – земельний сервітут, яке увійшло до вжитку цивілістів з моменту набрання чинності новими редакціями Земельного (2002 р.) та Цивільного (2004 р.) кодексів України. Юридична природа земельного сервітуту ще й досі залишається поза увагою науковців, про що свідчить факт неузгодженої регламентації земельних сервітутних відносин нормами різних галузей права. На сьогоднішній день, спеціального закону «Про сервітут» немає. Проте даному інституту присвячено главу 16 Земельного кодексу України, де розкривається зміст, види, порядок встановлення та припинення дії земельного сервітуту і главу 32 Цивільного кодексу України та ряд підзаконних нормативно-правових актів. Відповідно до норм Цивільного кодексу України (далі ЦКУ) (ст.401) сервітутом вважається право користування чужим майном, що може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб [2;с.152]. Водночас Земельний кодекс (далі ЗКУ) визначає, що право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками) [1; с.41]. Безсумнівно, визначення поняття «сервітут» у ЗКУ є більш юридично конкретним, адже у цьому визначенні робиться акцент на те, що сервітут не

просто право користування чужою земельною ділянкою, а обмежене користування. Отже це право належить до числа обмежень на земельні ділянки на рівні з правом постійного користування або оренди. Сервітут по своїй природі викликаний необхідністю надати особі обмежене право користування чужою земельною ділянкою, оскільки іншим способом вирішити проблему виявляється неможливим. Також сервітут є виходом із ситуації, коли на деякий час необхідно задіяти землі, які не можна передавати в приватну власність (в тому числі і на умовах оренди, так як орендатору надається виключне право користування земельною ділянкою і інші особи використовувати цю ділянку вже не можуть). Припустимо, що для забезпечення безпеки громадян на період будівництва, будівельній організації необхідно поставити огорожу, яка займе частину пішохідного тротуару на вулиці міста. Передати в оренду цю ділянку землі не можна, так як це заборонено законодавством. Виходом в такій ситуації є встановлення земельного сервітуту на користь будівельної організації на цю ділянку землі на необхідний для проведення таких робіт період часу.

Згідно ч.1 ст.100 ЗК, вимагати встановлення земельного сервітут має право власник або землекористувач земельної ділянки. Йдеться про можливість власника земельної ділянки, щодо якої встановлений сервітут, укладати будь-які цивільно-правові договори: купівля-продаж, міна, дарування тощо, оскільки на підставі ст.101 ЗКУ дія земельного сервітуту зберігається у разі переходу прав на земельну ділянку, щодо якої встановлений земельний сервітут, до іншої особи [1; с. 42]. Водночас право постійного користування або оренди обмежує власника земельної ділянки саме щодо здійснення даних правочинів. Встановлення ж земельного сервітуту призводить лише до відносного зменшення кількості можливих варіантів використання обслуговуючої земельної ділянки її власником (користувачем). Причому встановлення земельного сервітуту не веде до втрати власником цієї земельної ділянки права володіння, користування чи розпорядження ним. Якщо власник вирішить продати (обміняти чи подарувати) земельну ділянку, обтяжений сервітутом, то про це обов'язково вноситься запис у відповідний договір (п.»д» ст. 132 ЗКУ). У випадку переходу прав на земельну ділянку, по відношенню до якої встановлений земельний сервітут, до іншої особи дія сервітуту зберігається. Крім того судова практика пішла тим шляхом, що встановила наступне твердження: сервітут здійснюється способом, найменш обтяжуючим для власника земельної ділянки, по відношенню якої він встановлений.

Згідно із ЦКУ і ЗКУ можна окреслити кілька ознак, за якими може бути класифікований сервітут. Зокрема в чинному законодавстві сервітути класифікують за його предметом, строком дії, оплатністю, підставами встановлення тощо.

Так в ЗКУ (ст.99) вказує, що власники або землекористувачі земельних ділянок мають право вимагати встановлення таких земельних сервітутів - (право проходу і проїзду на велосипеді; право проїзду на транспортному засобі наявним шляхом; право прокладання і експлуатації ліній електропередач, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних телекомунікацій тощо). Вважається, що наведений перелік в статті не є вичерпним, адже неможливо встановити усі суспільні відносини, за яких може виникнути необхідність встановлення права обмеженого користування земельною ділянкою.

ЗКУ встановлює, що сервітути можуть бути постійними або строковими. Крім того, ЦКУ (ч.2 ст. 401) встановлює, що сервітути можуть бути класифіковані за правоволодільцем [2;с.153]. Таким чином, вони можуть бути: предіальні (належать власникові(володільцеві) сусідньої земельної ділянки); особисті (встановлений щодо конкретно визначеної особи).

Важливу роль на практиці відіграють підстави встановлення сервітуту. Сервітут – це право, що виникає на основі договору, закону, судового рішення або заповіту. Щодо встановлення земельних сервітутів законом цивілісти вважають, що сервітути можуть встановлюватись ВРУ з метою забезпечення суспільних потреб. Стосовно заповітів, йдеться про можливість спадкодавця покласти на одного зі спадкоємців обов'язок надавати право користування водоймищем (глиняним, пісчаним, кам'яним кар'єром тощо) іншими спадкоємцями, земельні ділянки яких не мають відповідного природного ресурсу. Якщо ж сервітут виникає на підставі договору або рішення суду, то в такому випадку право

земельного сервітуту виникає після його державної реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на земельну ділянку (ст.402) [2;с.152]. Виняток - встановлення сервітуту на основі рішення суду, а воно, як відомо, реєстрації не підлягає. Відповідно до ЗУ «Про оренду землі» договір оренди не потребує нотаріального посвідчення (тільки на вимогу однієї із сторін). Таким чином, за аналогією можна припустити, що договір встановлення сервітуту може бути укладений в довільній формі (адже типової форми такого договору не існує) із зазначенням істотних умов, проте обов'язково зареєстрований в органах державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень. Істотні умови такого договору не визначені, але виходячи з практики застосування норм земельного і цивільного права цілком логічно було б передбачити в договорі такі суттєві вимоги: спосіб обтяження земельної ділянки; опис місцезнаходження з визначенням меж поширення права земельного сервітуту на плані (схемі); об'єм наданого права; строк дії договору та плата за земельний сервітут. На практиці виникають проблемні питання, пов'язані з порядком державною реєстрацією та часом вступу в силу такого договору. Такий порядок встановлюється ЗУ «Про реєстрацію речових прав на нерухоме майно і їх обмежень», який в даний час має обмежену дію. Ця обставина пов'язана з тим, що ще не прийнято ряд нормативних актів, передбачених в перехідних положеннях вказаного закону.

Встановлення платного чи безоплатного чи безоплатного земельного сервітуту залежить від бажання власника або землекористувача земельної ділянки щодо якої його встановлюють. Відповідно до ч.1 ст. 98 ЗКУ, право земельного сервітуту – це право власник або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою. Згідно ч.3 ст. 101 ЗКУ, власник, землекористувач земельної ділянки щодо якої встановлений сервітут, має право вимагати від осіб, в інтересах яких встановлено, плату за його встановлення, якщо інше не передбачено законом. У ч.2 ст.100 ЗКУ визначено, що земельний сервітут встановлюється за домовленістю між власниками сусідніх земельних ділянок на підставі договору або за рішенням суду, тобто виходить, що встановлення платного чи безоплатного сервітуту залежить від власника або землекористувача земельної ділянки, щодо якої його встановлюють. У разі якщо встановленням безоплатного земельного сервітуту власнику землі спричинені збитки, він має право на їх відшкодування в порядку, передбаченою Постановою КМУ від 19.04.1993 року №284 «Про порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам». Разом з тим єдиної методики по визначенню плати не існує, якщо не досягнуто домовленості, тоді дане питання вирішується в судовому порядку із врахуванням ринкових цін в конкретному регіоні.

ЗКУ (ст.102) встановлює випадки, з настанням яких припиняється дія земельного сервітуту [2;с.43]. Такими випадками є: поєднання в одній особі суб'єкта права земельного сервітут, в інтересах якого він встановлений та власника земельної ділянки; відмови особи, в інтересах якої він встановлений; рішення суду про скасування земельного сервітуту; закінчення терміну, на який було встановлено сервітут; невикористання земельного сервітуту протягом трьох років (для цього власник обслуговуючої земельної ділянки повинен подати до органу державної реєстрації прав на землю або суду відповідну заяву (позовну заяву) до якої мають додаватися незаперечні письмові докази невикористання земельного сервітуту протягом цього часу); порушення власником сервітуту умов користування сервітутом.

Крім того, за рішенням суду дія сервітуту може бути припинена: у разі припинення підстав його встановлення; коли встановлення земельного сервітуту унеможливлює використання земельної ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, за її цільовим призначенням.

Враховуючи викладене, очевидна наявність визначеної динаміки в розвитку нормативного регулювання земельних правовідносин, що дозволяє зробити слідуючий висновок: юридична природа земельного сервітуту ще й досі залишається поза увагою науковців, про що свідчить факт неузгодженої регламентації земельних сервітутних відносин

нормами різних галузей права проте земельні сервітути – це вже практика сьогодення, яка потребує подальшого розвитку і регулювання.

Використані джерела:

1. *Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року //Урядовий кур'єр, 2001. -15 листопада. - № 211-212 – ст. 102;*
2. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV//ОВУ. – 2003. - № 11. – ст. 461;*
3. *Постанова кабінету міністрів України від 17 липня 2003 року № 1088 «Про створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру»//Офіційний вісник України, 2003 р., № 21, ст. 921;*
4. *Наказ Держкомзему від 23.05.2003 № 135 «Про створення єдиної системи державної реєстрації земельних ділянок, нерухомого майна та прав на них у складі державного земельного кадастру та вдосконалення структури державного земельного кадастру та удосконалення структури державного підприємства «Центр державного земельного кадастру при Державному комітеті України по земельних ресурсах»;*
5. *Наказ Держкомзему від 02.07.2003 № 174 «Про затвердження Тимчасового порядку ведення державного реєстру земель»// Офіційний вісник україни, 2003 р., № 31, ст. 231.*

Федорович Володимир Іванович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЗМІСТ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Змістом земельних правовідносин є сукупність взаємозв'язаних суб'єктивних прав та обов'язків їх учасників, що виникають з приводу об'єкта цих відносин.

Загальноприйнятим є поділ прав та обов'язків суб'єктів земельних правовідносин на загальні та спеціальні (особливі). Загальними є ті, що характерні для всіх землекористувачів. Вони значною мірою закріплені у Земельному кодексі України (надалі ЗК) [1]. Так, у ст.ст. 90-91 ЗК закріплені права та обов'язки власників земельних ділянок, у ст. 95-96 – права та обов'язки землекористувачів. До загальних суб'єктивних прав відносяться : самостійне господарювання на землі; право власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур; на вироблену продукцію; відшкодування у передбачених законом випадках збитків; використання для власних потреб загальнопоширених корисних копалин і т.і. Обов'язками загального характеру є використання земель за цільовим призначенням; додержання вимог законодавства про охорону довкілля; дотримання правил добросусідства та обмежень, пов'язаних із встановленням земельних сервітутів та охоронних зон, та ін.

Спеціальні права та обов'язки суб'єктів земельних правовідносин у конкретних правовідносинах пов'язані з низкою факторів, що суттєво впливають на зміст цих правовідносин. Погоджуємося з тим, що у сучасному земельному законодавстві використовуються два основні способи визначення змісту земельних правовідносин: публічно-правовий і приватно-правовий [2;с.104-105].

До основних публічно-правових способів, зокрема, можна віднести:

1) особливості об'єкта правовідносин; 2) правовий статус суб'єкта правовідносин; 3) встановлення обмежень прав на землю; 4) зонування земель. Зупинимося коротко на кожному з них:

1. Особливості об'єкта правовідносин передусім пов'язані із цільовим призначенням земельної ділянки (приналежність до певної категорії земель). Зміст прав і обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів безпосередньо залежать від цільового призначення використовуваних земель. У зв'язку з цим цілком зрозуміло, що права та

обв'язки, наприклад, власника сільськогосподарських земель відрізняються від прав та обов'язків власника земель, що відносяться до категорії земель промисловості, транспорту, енергетики, зв'язку, оборони та іншого призначення.

Таким чином, основне цільове призначення земель є основним фактором, що визначає зміст прав та обов'язків власників земель та землекористувачів [3; с.236].

2. Зміст земельних правовідносин істотно залежить від правового статусу суб'єктів земельних правовідносин.

Очевидно, що коло прав власника земельної ділянки є значно ширшим, ніж у землекористувача. Тільки власнику належить право продавати або іншим шляхом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину.

Права та обов'язки фізичних осіб як суб'єктів земельних правовідносин значною мірою залежать від громадянства. Так, виключно громадяни України мають право на безоплатну передачу їм у власність земельних ділянок із земель державної або комунальної власності (ст.121 ЗК).

Іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати право власності на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також на земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належать їм на праві приватної власності (п.2 ст.81 ЗК).

3. На зміст земельних правовідносин істотно впливають обмеження прав на землю, які можуть бути встановлені законом або договором. У чинному ЗК України обмеження прав на землю виділені в окрему главу – 18. Права на землю можуть бути обмежені шляхом встановлення заборон на окремі види господарської діяльності по використанню земель або вимог про утримання від вчинення певних дій і т.і. Крім того, земельне законодавство передбачає встановлення в ряді випадків зон з особливими умовами використання земель (охоронних зон (ст.112 ЗК); зон санітарної охорони (ст.113 ЗК); санітарно-захисних зон (ст.114 ЗК); зон особливого режиму використання земель (ст.115 ЗК)), що має на меті обмеження прав на землю осіб, які використовують земельні ділянки в межах зазначених зон.

4. Наступним вагомим фактором, що впливає на зміст земельних правовідносин, є зонування земель. По суті, це є додатковий стосовно до поділу земель на категорії спосіб регулювання використання земель, як правило, в межах окремих категорій. Через зонування уточнюються і деталізуються привила використання та охорони земель, регулюється порядок господарської діяльності в публічних інтересах [2; 106]. Прикладами такого зонування є зонування територій населеного пункту, виділення різних функціональних зон в межах національних природних парків і т.і.

Розглянуті вище фактори, що впливають на зміст земельних правовідносин, встановлюються у законодавстві, і, як зазначалося, мають публічний характер. Проте в ряді випадків на зміст правовідносин з приводу використання земель впливають і приватно - правові способи, наприклад, встановлення за договором земельного сервітуту.

Таким чином, обсяг прав та обов'язків суб'єктів земельних правовідносин не є сталим. Він залежить від багатьох факторів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Використані джерела:

1. *Земельний кодекс України: Київ. Видавець ПАЛИВОДА, 2009. – 104 с.*
2. *Крассов О.И. Земельное право. Учебник. – М.: Юристь, 2000. – 624с.*
3. *Крассов О.И. Право частной собственности на землю. – М.: Юристь, 2000. – 379с.*

Цюцик Оксана Василівна
аспірант юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ФУНКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ

Сільськогосподарські товаровиробники України відіграють важливу роль в аграрному секторі вітчизняної економіки. Вони є виробниками продуктів харчування, сировини та продовольства рослинного і тваринного походження. Значимість цих домінуючих суб'єктів аграрного права зумовлена функціями, які вони виконують при здійсненні своєї діяльності.

Соціальну функцію сільськогосподарських товаровиробників можна розглядати через призму виняткової значимості продукції сільського господарства та земель сільськогосподарського призначення, як незамінної основи виробництва даної продукції.

Основним предметом діяльності сільськогосподарських товаровиробників є виробництво сільськогосподарської продукції. У Законі України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17 жовтня 1990 року вперше підкреслено особливе значення продукції сільського господарства для забезпечення життєвих потреб людини. Згодом у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року були визначені основні засади державної політики щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції, розвитку агратного ринку та забезпечення продовольчої безпеки населення. Це свідчить про те, що сільськогосподарські товаровиробники відіграють важливу роль в житті суспільства, адже завдяки їхній продуктивній діяльності може бути вирішена основна життєзабезпечувальна проблема – продовольча.

Для виробництва сільськогосподарської продукції необхідний певний базис – земля. Земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави (ст.14 Основного закону України, ст.1 Земельного кодексу України). Пріоритетне місце серед усіх категорій земель посідають землі сільськогосподарського призначення, що свідчить про їхню велику цінність та соціальну важливість. Головними суб'єктами господарювання на землях сільськогосподарського призначення є сільськогосподарські товаровиробники. Використовуючи землі сільськогосподарського призначення як основний засіб виробництва сільськогосподарської продукції, сільськогосподарські товаровиробники відіграють важливу соціальну роль в забезпеченні життєдіяльності суспільства.

Економічна (виробничо-господарська) функція сільськогосподарських товаровиробників проявляється у процесі виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, що є різновидом господарської діяльності.

Відповідно до ст.3 Господарського кодексу України господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

У Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23 грудня 1997 року виробником вважається фізична або юридична особа (її філії, відділення, інші відокремлені підрозділи, представництва), що здійснюють господарську діяльність з виробництва харчових продуктів, харчових добавок, ароматизаторів, дієтичних добавок, допоміжних матеріалів для переробки та допоміжних засобів і матеріалів для виробництва з метою введення їх в обіг, а також обіг (ст.1). Звичайно, дане визначення поняття виробника є вузьким, що зумовлено специфікою даного закону. Однак, у визначенні «фізична або юридична особа…, що здійснюють господарську діяльність з виробництва харчових продуктів» розуміються саме сільськогосподарські товаровиробники.

У цьому законі також визначено поняття сільськогосподарської продукції як сільськогосподарських харчових продуктів тваринного і рослинного походження, що призначені для споживання людиною у сирому або переробленому стані як інгредієнти для їжі (ст.1 цього ж Закону). Подібне формулювання міститься і у Законі України «Про

стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» від 18 січня 2001 року».

Екологічна функція сільськогосподарських товаровиробників полягає у цільовому та раціональному використанні земель, а також у виробництві екологічно чистих і безпечних продуктів харчування. Раціональне використання земель запобігає їх виснаженню та сприяє збереженню екологічної обстановки та охороні природи, а виробництво якісних, безпечних та придатних до споживання харчових продуктів сприяє підтриманню фізичного здоров'я людини. Вимоги щодо забезпечення якості та безпечності харчових продуктів, прав та обов'язків виробників і продавців (постачальників) цих продуктів визначені Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів». У Законі України «Про охорону земель» від 19 червня 2003 року охорона грунтів виділена в окрему правову категорію, що зумовлено пріоритетністю правового режиму земель сільськогосподарського призначення і визначається як система правових, організаційних, технологічних та інших заходів, спрямованих на збереження і відтворення родючості та цілісності грунтів, їх захист від деградації, ведення сільськогосподарського виробництва з дотриманням грунтозахисних технологій та забезпеченням екологічної безпеки довкілля.

Важливою функцією сільськогосподарських товаровиробників є забезпечення зайнятості населення. Зайнятість – це діяльність громадян, пов'язана із задоволенням особистих та суспільних потреб і така, що, як правило, приносить їм доход у грошовій або іншій формі (ст.1 Закону України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 року). За законодавством України членів особистих селянських господарств (далі-ОСГ), сільськогосподарських кооперативів, фермерських господарств віднесено до категорії зайнятого населення. Наголосимо, що члени ОСГ вважаються зайнятим населенням за умови, що робота в цьому господарстві для них є основною і вони забезпечують себе роботою самостійно (ст.8 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року в редакції Закону №799-VI від 25 грудня 2008 року). Крім цього, відповідно до Порядку реєстрації, перереєстрації та ведення обліку громадян, які шукають роботу, і безробітних, затвердженого Постановою КМУ від 14 лютого 2007 року №219, ведення ОСГ вважається основною роботою для члена такого господарства за умови, що протягом 12 місяців він провадив лише діяльність, пов'язану з веденням ОСГ, чи одночасно працював на умовах найму або займався видом діяльності, що визначений ч.3 ст.1 Закону України «Про зайнятість населення», менше 26 календарних тижнів (п.2 в редакції Постанови КМУ №144 від 25 лютого 2009 року).

На жаль, у законодавстві не визначено чи відносити ОСГ до сільськогосподарських товаровиробників. Члени ОСГ здійснюють сільськогосподарську діяльність з метою задоволення особистих потреб, можуть реалізовувати лише надлишки сільськогосподарської продукції. Тому виробництво їхньої сільськогосподарської продукції не має товарного характеру. Через це де-юре ОСГ не можна відносити до сільськогосподарських товаровиробників, хоча де-факто вони такими вже давно є.

Беззаперечним фактом є те, що виробництво сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими товаровиробниками здійснюється не тільки з використанням землі, але із залученням фізичної праці. Проблема зайнятості населення досі залишається болючою і невирішеною. Тому на практиці саме на сільськогосподарських товаровиробників в першу чергу «покладається місія» забезпечення зайнятості населення, зокрема сільського. Створення нових робочих місць та належна оплата праці – перший крок до вирішення проблеми зайнятості. А для цього потрібна не тільки декларативна, а й реальна державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників. Держава повинна допомагати цим суб'єктам, що вплине на рентабельність їх виробництва та конкурентоспроможність виробленої ними продукції.

Одже, функції сільськогосподарських товаровиробників – це основні напрямки діяльності сільськогосподарських товаровиробників у соціальній, виробничо-господарській, природоохоронній сферах і в процесі забезпечення зайнятості здебільшого сільського

населення, які визначають суть і призначення цих суб'єктів в суспільстві загалом та в аграрному секторі економіки зокрема.

Шумяков Дмитрий Юрьевич
курсант 5-го курса, факультета внутренних войск
Учреждения образования «Военная академия Республики Беларусь»

ЗЕМЕЛЬНЫЙ ВОПРОС В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Земля была и остается одним из главных элементов национального богатства любого государства. Богатство – землей прирастает, – гласит одна из пословиц. Роль, которую играет земля в экономике Республики Беларусь, сбережения и приумножения ее природных богатств, воспитания молодежи в духе любви к Отечеству, постоянно возрастает. Президентом Республики Беларусь А.Г. Лукашенко 2009 год объявлен годом родной земли [1].

Отметим, что «принимать меры по охране окружающей среды в районе расположения воинской части (подразделения), целевому и рациональному использованию закрепленных земельных участков» – это одна из обязанностей командиров (начальников), которые должны помнить и на практике выполнять требования статьи 75 Устава внутренней службы Вооруженных Сил Республики Беларусь [2].

Проблемы соблюдения субъектами хозяйствования законодательства в области охраны и использования земель имеют важное значение в связи с развитием рыночных отношений, вступления с 1 января 2009 года в силу Кодекса Республики Беларусь о земле от 23 июля 2008 года, продолжения реализации Государственной программы возрождения и развития села на 2005-2010 годы, увеличением числа участников земельных отношений среди государственного сектора, частного бизнеса, в том числе и обслуживающего сельское хозяйство. Одновременно к ним возрастают требования в области рачительного, хозяйственно-целесообразного использования предоставленных для ведения бизнеса земельных участков.

Наиболее ответственными в рассматриваемой области экономической жизни страны должны стать участники хозяйственных отношений: юридические лица, индивидуальные предприниматели, совокупность прав и обязанностей на землю которых зависит от их правового статуса, целей, для которой предоставлены земельные участки [3, с. 507].

В юридической учебной литературе отмечается, что «осуществление предпринимательской деятельности юридическими лицами и индивидуальными предпринимателями, производство при этом продукции (работ, услуг) и их последующая реализация с целью извлечения прибыли основываются на определенной материальной базе, которая позволяет выполнять соответствующие производственные и иные процессы, обеспечивающие достижение поставленной цели» [4, с. 54-55]. Вместе с тем, базисом для помещений, в которых располагаются юридические лица, их дирекции, бухгалтерские службы, производственные мощности и т.д. является земля (земельные участки). Поэтому субъекты хозяйствования должны четко представлять свое правовое положение в земельных отношениях, которые корреспондируют с хозяйственно-правовыми отношениями.

Анализ показывает, что в режиме законности в области земельных отношений с участием субъектов хозяйствования, продолжают оставаться актуальными следующие вопросы: самовольное занятие земель; строительство без разрешительных документов и нецелевое использование земли (складирование строительными материалами, строительными отходами и др.); незаконное использование земельных участков под торговые объекты (особенно в водоохраной зоне); самовольное расширение границ отведенных участков; уничтожение плодородного слоя почвы и вырубка леса.

«Экономические преобразования невозможны без дисциплины в широком смысле – как на рабочих местах, так и в использовании ресурсов…», – отмечал глава государства А.Г. Лукашенко в своем Послании 29 апреля 2008 года белорусскому народу и Национальному собранию [5].

Неправомерное использование субъектами хозяйствования земельных участков для осуществления коммерческой деятельности влечет не только нарушение земельного законодательства, но и способствует уклонению коммерческих структур от уплаты налоговых платежей.

В соответствии с действующим законодательством «юридические лица, индивидуальные предприниматели в течение шести месяцев со дня получения свидетельства (удостоверения) о государственной регистрации создания земельного участка и возникновения права на него обязаны приступить к занятию участка в соответствии с целью и условиями его предоставления» [6].

Таким образом, субъекты хозяйствования обязаны эффективно использовать земельные участки, повышать их плодородие, применять природоохранные технологии производства и не допускать ухудшения экологической обстановки в результате своей деятельности.

Использованные источники:

1. *Об объявлении 2009 года годом родной земли: Указ Президента Респ. Беларусь, 29 декабря 2008 г., N 710 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2009. – № 5. – 1/10344.*
2. *Об утверждении общевоинских уставов Вооруженных Сил Республики Беларусь: Указ Президента Респ. Беларусь, 26 июня 2001 г., № 355: в ред. Указа Президента Респ. Беларусь от 01.03.2007 г. № 116 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2001. – № 62. – 1/2794, 2008.– № 248.– 1/10104.*
3. *Станкевич, Н.Г. Земельное право: учеб. пособие / Н.Г. Станкевич. – Мн.: Книжный Дом, 2003. – 544 с.*
4. *Правовое регулирование предпринимательской деятельности в Республике Беларусь: практ. пособие / В.А. Витушко [и др.]; под общ. ред. В.А.Витушко, В.И. Семенкова. – Мн.: МНО, 2001. – 400 с.*
5. *Лукашенко, А.Г. Здоровье государства – это благополучие человека, согласие в обществе, целеустремленность нации / А.Г. Лукашенко // Беларусь сегодня (Советская Белоруссия) СБ. – 2008. – 30 апр. – С. 3.*
6. *Об изъятии и предоставлении земельных участков: Указ Президента Респ. Беларусь, 27 декабря 2007 г., N 667: в ред. Указа Президента Респ. Беларусь от 21.08.2009 г. № 427 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2008. – № 6. – 1/926.*

Ярощук Василь Григорович

аспірант 2 року навчання відділу проблем аграрного, земельного та екологічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРИНЦИПУ ПРІОРИТЕТУ ВИМОГ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗЕМЕЛЬНОМУ ПРАВІ

В основі правового регулювання земельних відносин лежать принципи, які відображають характер і тенденції розвитку всього змісту земельного права. Основні принципи земельного права закріплені ст. 5 Земельного кодексу України, одним з яких є принцип пріоритету вимог екологічної безпеки. Даний принцип спрямований на реалізацію у земельному праві ряду конституційних норм, передусім ст. 50 Конституції України, яка проголошує право кожного на безпечне для життя і здоров’я довкілля, та ст. 16 Основного Закону України, що встановила обов’язок держави стосовно забезпечення екологічної безпеки.

Та незважаючи на законодавче закріплення даного принципу, в науковій літературі не існує єдиного доктринального підходу стосовно його правової природи. Витоки даної проблеми лежать в площині одного з найдискусійніших питань еколого-правової науки, а саме питання про антропоцентристський і біоцентристський підходи до регулювання екологічних відносин.

Так, згідно з антропоцентристським підходом, охорона природи повинна здійснюватись для збереження або відновлення сприятливих екологічних умов життя людини. І, як наслідок, прихильники даного підходу поряд з екологічними правовідносинами користування природними ресурсами та охорони навколишнього середовища виділяють відносини забезпечення екологічної безпеки [2, с. 94].

Прибічники іншої позиції, біоцентристської, виходять з необхідності захисту живої природи в цілому. Вони категорично заперечують існування правовідносин щодо забезпечення екологічної безпеки.

Ці два підходи, хоча і вплинули на погляди науковців на зміст принципу пріоритету вимог екологічної безпеки в земельному праві, але не суттєво.

Насамперед, варто зупинитись на антропоцентристському підході до розуміння принципу пріоритету вимог екологічної безпеки.

Так, на думку Андрейцева В.І. екологічна безпека є різноплановою і поліфункціональною інтегрованою категорією, яка відтворює реальне біолого-фізичне, технологічне, економічне та соціально-правове явище [1, с. 37-38].

З його поглядів на правову природу екологічної безпеки, а також вимог екологічної безпеки, не важко не помітити, що вимоги екологічної безпеки він ототожнює з імперативними правилами екологічної безпеки, тобто правилами, які забезпечують такий стан розвитку суспільних відносин і відповідних їм правових зв'язків, за яких системою правових норм, інших державно-правових і соціальних засобів гарантується захищеність права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, забезпечується регулювання екологічно-небезпечної діяльності і запобігання погіршенню стану довкілля та інших наслідків, небезпечних для життя і здоров'я особи, суспільства і держави. А принцип пріоритету вимог екологічної безпеки полягає саме у пріоритеті застосування норм екологічної безпеки, що передбачені розділом XI Закону «Про охорону навколишнього природного середовища (нормативи ГДК, ГДР та ГДВ), у порівняні з іншими нормативами та правилами.

У свою чергу Мірошниченко А.М. та Марусенко Р.І. [5, с. 56-57] вважають, що даний принцип земельного права полягає в дотриманні нормативів екологічної безпеки (нормативів ГДК, ГДР, ГДВ), що виступають формальними критеріями безпечності середовища. На сьогодні, як зазначають науковці, вище наведенні нормативи мають характер санітарно-гігієнічних, оскільки фактично орієнтовані не на забезпечення безпеки та стабільності для природних систем, а саме на забезпечення санітарно-гігієнічної безпеки людини.

Не зважаючи на протилежну позицію від правників-екологів антропо-центристського підходу щодо правової природи екологічної безпеки, біоцентристи, зокрема Бринчук М.М., розглядають даний принцип також з позиції пріоритету застосування екологічних нормативів у порівняні з іншими.

Так, на його думку, принцип забезпечення екологічної безпеки є принципом природокористування та охорони навколишнього природного середовища, у відповідності з яким будь-яка екологічно важлива діяльність, а також природоохоронні заходи, що передбачені законодавством та реалізуються на практиці, повинні оцінюватись з позиції екологічної безпеки [3, с. 42], тобто з позиції дотримання відповідних нормативів.

Даний принцип за Бринчуком М.М. охоплює собою принцип охорони життя та здоров'я людини, тобто є ширшим за нього за змістом. Згідно з даним принципом при плануванні і веденні господарської та іншої діяльності повинні бути прийняті такі рішення та здійсненні такі варіанти діяльності, які дозволили б забезпечення життя людей, запобігли б або знизили

б вплив несприятливих факторів навколишнього природного середовища на здоров'я людини [4, с. 64].

У свою чергу, Семчик В.І. [6, с. 37-39] веду мову не про принцип пріоритету вимог екологічної безпеки, а про принцип пріоритету екологічного благополуччя навколишнього природного середовища, вкладаючи у нього фактично той самий зміст, що і Бринчук М.М. у принцип забезпечення екологічної безпеки.

Отже, підсумовуючи вище наведене, незважаючи на різні погляди на правову природу екологічної безпеки, науковці сходяться у тій чи іншій мірі на думці, що під принципом пріоритету вимог (забезпечення) екологічної безпеки варто розуміти такий принцип земельного права, зміст якого полягає в пріоритеті дотриманні у земельних правовідносинах нормативів екологічної безпеки перед іншими передбаченими законодавством нормами та правилами.

Використані джерела:

1. *Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. Посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.*
2. *Бринчук М.М. 15 лет Конституции РФ в эколого-правовом контексте // Государство и право. – 2008. – № 12. – с. 91-103.*
3. *Бринчук М.М. Обеспечение экологической безопасности как правовая категория // Государство и право. – 2008. – № 9. – с.30-42.*
4. *Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): Учебник для высших юридических учебных заведений. – М.: Юристь, 1998. – 688 с.*
5. *Мірошниченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. – К.: Правова єдність, 2009. – 496 с.*
6. *Семчик В.І. Принципи земельного права // Земельне право України: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. Закл. / В.І. Семчик, П.Ф. Кулинич, М.В. Шульга. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008. – 600 с.*

ТРУДОВЕ ПРАВО

ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕНЯ

LABOUR LAW

SOCIAL GUARANTEE LAW

Баранкевич Анна Вікторівна
студентка 4-го курсу
Львівського національного університету ім. І. Я. Франка

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ОДЕРЖАННЯ ДОЗВОЛУ НА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ В УКРАЇНІ ІНОЗЕМНИХ ГРОМАДЯН

Іноземців та осіб без громадянства, які іммігрували на територію України можна поділити на дві категорії:

іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні і одержали у встановленому порядку посвідчення на проживання в Україні [1, с.161];

іноземці та особи без громадянства, які тимчасово перебувають на території нашої держави.

Серед іноземців, які тимчасово перебувають на території України чималу кількість складають ті, які прибули з метою одержання роботи. Їх трудова діяльність може здійснюватися на різних правових підставах. З огляду на це, іноземців та осіб без громадянства, які працюють в Україні можна поділити на такі групи:

іноземці та особи без громадянства, які працюють в Україні на основі трудового договору і одержали дозвіл на працевлаштування у встановленому законом порядку;

іноземці та особи без громадянства, які працюють на основі трудового договору, але не потребують одержання дозволу на працевлаштування в Україні;

іноземців та осіб без громадянства, які працюють на території нашої держави, але їх трудова діяльність не регулюється трудовим законодавством України.

За загальним правилом іноземцям необхідно одержати дозвіл на працевлаштування в Україні. Трудова діяльність таких осіб врегульована такими нормативно-правовими актами: Постановою Кабінет Міністрів України від 8 квітня 2009р. «Про затвердження Порядку видачі, продовження строку дії та анулювання дозволів на використання праці іноземців та осіб без громадянства» [2], Інструкцією про порядок продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затверджена Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1456 від 01.12.2003р. [3] та ін. Водночас, є категорії іноземних громадян для працевлаштування яких отримувати дозвіл не потрібно. Особливості їх працевлаштування здебільшого регулюється умовами двосторонніх угод України з іншими державами, або ж спеціальними законами. Відтак доцільно розгянути ці особливості.

До іноземців та осіб без громадянства, які працюють на основі трудового договору і не потребують одержання дозволу на працевлаштування, законодавство України відносить:

іноземців, які найняті інвестором у межах і за посадами (спеціальністю), визначеними угодою про розподіл продукції;

іноземців та осіб без громадянства, які залучаються до виконання робіт чи надання послуг комерційними партнерами, компанією, призначеними особами або відповідно до планів заходів приймаючих міст до виконання робіт чи надання послуг, пов’язаних з організацією і проведенням фінальної частини чемпіонату Європи 2012р. з футболу в України.

У першому випадку ст.35 Закону України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999р. встановлює, що прийняття (наймання) працівників інвестором (у тому числі іноземним) на території України для потреб угоди про розподіл продукції здійснюється шляхом укладення з ними трудового договору (контракту), який за формою та змістом повинен відповідати законодавству України про працю [4, с.39]. Працевлаштування в Україні іноземців, найнятих інвестором у межах і за посадами (спеціальністю), визначеними угодою про розподіл продукції, здійснюється без отримання дозволу на працевлаштування.

Закон України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» від 19 квітня 2007 р. встановлює правило згідно з яким не потребують дозволу на працевлаштування іноземці та особи без громадянства, які залучаються до виконання робіт чи надання послуг комерційними партнерами, компанією,

призначеними особами або відповідно до планів заходів приймаючих міст до виконання робіт чи надання послуг, пов'язаних з організацією і проведенням фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні.

Проведений вище аналіз нормативних документів дозволяє зробити висновок, що можливість працевлаштування без отримання дозволу, в основному, зумовлюється метою здійснюваної діяльності, її пріоритетністю або ж правовим статусом роботодавців.

Оскільки праця іноземців в Україні регулюється різними нормативно-правовими актами, то доцільно навести в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» перелік таких осіб.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994р. // ВВР України. – 1994. - № 23.*
2. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оформлення іноземцями та особами без громадянства дозволу на працевлаштування в Україні» від 01.11.1999р. № 2028. // www.rada.gov.ua.*
3. *Інструкція про порядок продовження терміну перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства, затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1456 від 01.02.2003р. // www.rada.gov.ua*
4. *Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999р. // ВВР України. – 1999. - № 44.*

Бек Уляна Павлівна

аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права

Львівський національний університет імені Івана Франка

НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ МОП У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Статутом Міжнародної організації праці передбачено, що рішення, прийняте щодо будь-якого питання, яке розглядалось на Міжнародній конференції праці, отримує форму міжнародної конвенції, або ж рекомендації. Ухвалення цих актів в основному і визначає нормотворчу діяльність МОП.

Аналіз положень Статуту МОП дозволяє виділити характерні для нормотворчої діяльності МОП ознаки. Зокрема, участь у прийнятті конвенцій та рекомендацій беруть не тільки представники органів державної влади, але також і представники роботодавців та найманих працівників. Наприклад, інтереси кожної держави - члена МОП, яка бере участь в роботі Міжнародної конференції праці, представляють два урядових делегати, один делегат від роботодавців та один делегат найманих працівників. Тристороння структура головних органів МОП, тобто формування їх на основі тристороннього співробітництва, дозволяє скоординувати та збалансувати інтереси найманої праці, капіталу та інтереси суспільства, що безперечно унеможливлює прийняття технократичних рішень і забезпечує контроль за діяльністю МОП.

Крім цього, нормотворча діяльність МОП має систематичний характер, адже МОП щорічно аналізує існуючі проблеми у сфері праці і прагне до їхнього вирішення шляхом прийняття відповідних міжнародних актів.

Треба зазначити, що конвенції та рекомендації МОП приймаються за однією і тією ж процедурою. Разом з тим, юридична сила цих актів та порядок їхнього застосування відмінні між собою. Зокрема, конвенції після ратифікації їх не менш як двома державами – членами МОП вважаються міжнародними угодами і покладають обов'язки як на ті держави, що їх ратифікували, так і на решту.

Рекомендації МОП ухвалюються у тих випадках, коли прийняття відповідної конвенції є неможливим, або ж, у разі якщо конвенцію прийняти все ж можна, але неможливо очікувати на її ратифікацію державами – учасницями. Варто наголосити, що рекомендацій МОП, на відміну від Конвенцій, не є міжнародними договорами і не потребують ратифікації. За висловом Болотіної Н.Б. та Чанишевої Г.І., рекомендація є свого роду побажанням, пропозицією ввести відповідні норми в національне законодавство і вона лише деталізує положення Конвенції та дає можливість вибору державам при застосуванні міжнародної норми.

У сфері охорони праці ухвалені Міжнародною організацією праці конвенції та рекомендації встановлюють вимоги щодо забезпечення належних, безпечних та здорових умов праці усім найманим працівникам, захисту їх від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, запровадження на виробничому та національному рівнях ефективних систем управління охороною праці, а також вимоги щодо охорони праці в окремих галузях діяльності та для певних категорій найманих працівників (неповнолітніх осіб, жінок, інвалідів та ін.).

Згідно з Статутом МОП схвалені конвенції та рекомендації МОП не можуть змінювати на шкоду працівникам чинне у певній країні законодавство.

Нормотворча діяльність МОП не обмежується прийняттям лише конвенцій та рекомендацій. Так, Міжнародна організація праці практикує також схвалення протоколів замість нових конвенцій, якщо запропоновані зміни є несуттєвими.

Актами, що мають правову форму вважаються також і Декларації МОП. Вони приймаються на сесіях Міжнародної конференції праці і враховують особливості певного типу політичного, соціального та економічного розвитку суспільства, зміни у сфері праці тощо. Кожна з трьох декларацій МОП визнається світовою спільнотою основою розвитку загальноприйнятих міжнародних принципів і норм права. Першою у 1944 р. була ухвалена Філадельфійська Декларація про цілі та завдання Міжнародної організації праці. У ній отримали подальший розвиток положення Статуту і принципи МОП.

У 1998 році було ухвалено Декларацію МОП про основоположні принципи і права у сфері праці (1998 р.), що скерована на досягнення того, щоб економічний прогрес супроводжувався прогресом соціальним, забезпечував гарантії дотримання основних принципів і прав у сфері праці. Виконання положень цієї Декларації є обов’язковим для всіх держав – членів МОП з огляду на факт їхнього членства в Організації.

Як приклад нормотворчої діяльності у сфері охорони праці можна навести прийняття МОП у 2001 р. Керівних вказівок щодо систем управління професійною безпекою та здоров’ям та у 2003 р. Глобальної стратегії в сфері професійної безпеки та здоров’я.

У сучасних умовах нормотворча діяльність МОП характеризується комплексним підходом до розроблення міжнародних трудових норм на основі прийняття всеохоплюючих (рамкових) конвенцій. З цією метою МОП розроблена структура загальної моделі конвенції нового типу. Першою такою конвенцією стала Зведена конвенція про працю у морському судноплавстві, прийнята 23 лютого 2006 р. У 2007 році МОП прийняла другу таку Конвецію про працю в риболовецькому секторі.

Аналіз нормотворчої діяльності МОП дозволяє поділити всі акти цієї Організації за ступенем обов’язковості виконання на акти обов’язкового та рекомендаційного характеру. До першої групи, на нашу думку, належать конвенції та декларації Міжнародної організації праці. Другу групу складають рекомендації, керівні положення, стратегії та інші програмні документи МОП.

Бомбергер Інна Леонідівна
аспірант Львівського національного університету ім. І. Франка,
викладач НАДПСУ ім. Б. Хмельницького

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИДИ СТАЖУ У ПРАВІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Запровадження в системі соціального захисту страхового стажу замість трудового є віддзеркаленням нових економічних перетворень та змін у соціальній політиці держави. Відмова від планово-розподільчої системи та перехід до соціально-ринкових відносин, де головна увага акцентується на особистій відповідальності особи за майбутні соціальні ризики, зумовили переорієнтацію в оцінці юридичних фактів. Тепер для одержання особою соціальних виплат у системі загальнообов'язкового соціального страхування необхідним є не лише факт заняття нею суспільно-корисною діяльністю, а й факт сплати соціально-страхових внесків[1]. Страховий стаж є своєрідним відображенням часткової участі особи у формуванні загальнообов'язкової державної системи соціального стахування та слугує підставою для обчислення її майбутніх пенсійних виплат.

Так, в чинному пенсійному Законодавстві передбачено такий юридичний факт, як страховий стаж [2], під яким розуміється період (строк) протягом якого особа підлягає загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню та за який щомісяця сплачені страхові внески в сумі не меншій, ніж мінімальний страховий внесок.

На відміну від трудового стажу, який обчислюється на основі записів до трудової книжки працівника- страховий стаж передбачає обчислення тривалості сплати особою, або на її користь іншими зобов'язаними суб'єктами страхових внесків до спеціальних страхових фондів.

В свою чергу страховий стаж має кількісну і якісну характеристики.Тривалість в роках відображає кількісну сторону. Якісна сторона відображається в особливостях умов праці (шкідливі, важкі та інші), територій, в яких здійснювалась трудова діяльність[3].

Кількісна властивість страхового стажу вказує на його сумарну тривалість в часі і складається із суми страхових періодів. Вартісна величина одного страхового періоду може відповідати тривалості календарного року. Тривалість страхового стажу безпосередньо впливає на зміст правомочностей суб'єктів правовідносин, з її врахуванням визначаються розміри страхових пенсій[4].

Якісна властивість страхового стажу пов'язана із спеціальним страховим стажем, який дає право на забезпечення спеціальною (професійною) пенсією за рахунок професійних (корпоративних) пенсійних фондів в системі недержавного пенсійного забезпечення. При цьому спеціальний (професійний) страховий стаж є частиною загального страхового стажу.

На думку Н.М.Бодерскової, спеціальний трудовий (страховий) стаж розглядається як вид загального, а також передбачає сумарний і безперервний стаж. Автор розглядає поняття загального і спеціального стажу роботи, виходячи із змісту роботи. Що стосується часу та тривалості трудової діяльності, то загальний і спеціальний стаж роботи розподіляють на два підвиди: сумарний і безперервний.

Як бачимо, в основу такої класифікації покладено два критерії: «умови праці» і «час» [5].

Аналізуючи цей вид класифікації, доходимо висновку, що, вникаючи в суть понять «загальний» і «сумарний», можна переконатися в їх ідентичності, як правових критеріїв[6].

Якісний бік знаходить своє вираження в рисах: 1) зміст роботи; 2)певна займана посада; 3) умови праці; 4) галузь народного господарства; 5)кліматичний регіон здійснення трудової діяльності.

Кількісний бік передбачає такі його риси : 1) загальна тривалість трудової діяльності; 2) безперервність такої діяльності, що здійснюється на різних підприємствах, установах, організаціях; 3) тривалість такої діяльності на одному підтриємстві.

Враховуючи зазначені критерії, страховий стаж варто класифікувати, враховуючи якісний бік, на загальний і спеціальний стаж роботи, а враховуючи кількісний,- на загальний і безперервний стаж.

Для одержання відповідного пенсійного забезпеченя застрахована особа повинна мати, крім страхового стажу, ще і спеціальний трудовий стаж.

На думку більшості вчених, спеціальний трудовий стаж – це сумарна тривалість певної трудової діяльності, яка виділяється за умовами праці, місцевості, де вона протікала, чи за характером роботи[7].

Таким чином, можна виділити три види зазначеного стажу:

- стаж роботи в особливих умовах праці;
- стаж роботи в особливих кліматичних умовах;
- стаж, обумовлений особливим характером роботи , пов'язаної з підвищеним емоційним, нервовим навантаженням на людський організм – вислуга років.

Дещо інша класифікація видів спеціального стажу подана авторами підручника з «Права соціального забезпечення» за редакцією П.Д.Пилипенка, згідно якої спеціальний трудовий стаж, якому надається значення юридичного факту для виникнення соціально-забезпечувальних правовідносин, поділяється на два види:

спеціальний стаж, який дає право на призначення пільгового пенсійного забезпечення в солідарній пенсійній системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на підставі Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

вислуга років, як особливий вид спеціального страхового стажу, що зумовлює виникнення права на пенсію за вислугу років, якщо це передбачено спеціальними законами.

Спеціальний страховий стаж іноді називається професійним[8;103].Особливим видом професійного стажу є вислуга років. Вона слугує юридичним фактом, який дає право на пенсію незалежно від віку, або по досягненню встановленого законом віку[8;107].

Вислуга років виділяється за характером праці. Від стажу роботи в особливих умовах праці вона відрізняється тим, що для неї характерні підвищені навантаження, пов'язані з психічним, емоційним, нервовим напруженням, властивим певним професіям. Важливою рисою вислуги років є те, що вона, як і вік та страховий стаж, належить до основних підстав, що зумовлюють право на пенсію. Таке її значення безпосередньо випливає із законодавчої презумпції про втрату професійної працездатності чи придатності внаслідок тривалого виконання того чи іншого виду діяльності до настання віку, який дає право на пенсію за віком на загальних підставах.

В тлумачному словнику вислуга років визначається як тривалий, вимірюваний рядом років період період трудової чи державної діяльності, що за певних умов надає право на конкретні пільги і переваги[9].

Вислугою років вважаються відповідні періоди виконання особою особливого виду трудової діяльності, а саме: державної служби; військової служби і служби в правоохоронних органах, а також іншої суспільно-корисної діяльності, які дають право на пенсію незалежно від віку, але за умови звільнення зі служби (роботи), у зв'язку з якою призначається пенсія.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що внаслідок проведення в Україні пенсійної реформи значення трудового стажу в соціальному забезпеченні суттєво змінилося. Залежність розміру пенсій від тривалості страхового стажу і сплачуваних страхових внесків дозволяє громадянам краще усвідомлювати їхню особисту відповідальність за пенсійні заощадження і сумлінне виконання обов'язків по сплаті страхових внесків. Це в свою чергу дозволяє державі боротися із виплатою заробітної плати «в конвертах».Страховий стаж є юридичним фактом, з яким пов'язано призначення усіх видів пенсій в солідарній пенсійній системі, а для одержання відповідного пенсійного забезпечення застрахована особа повинна мати ще й спеціальний трудовий стаж(вислугу років).

***Використані джерела*:**

1. *Право соціального забезпечення: Навч. посіб.для студ. вищ. навч. закл./ П.Д. Пилипенко, В.Я. Буряк, С.М. Синчук та ін./ За ред. П.Д. Пилипенка, К.: Видавничий Дім «Ін Юре»,2006.496с. -С.147*
2. *Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення»*
3. *Е.Е. Мачульская, К.В.Добромыслов.Право социального обеспечения. Уч. пособ. Практикум.2-е изд перераб.и доп.-М.: Книжный мир;2009.-416с. -С.103*
4. *Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения.-М.: Международный центр финансово-экономического развития.-1997-206с. -С.75*
5. *Бодерскова Н.Н. Трудовий стаж робочих и служащих.-М.: Юрид.лит.,1975 -232с.-С.23-24*
6. *Словарь русского языка./ Сост.С.И. Ожегов. -М.: Русский язык, 1985.-750с.-С.354;636*
7. *Гинцбург Л.Я. Трудовой стаж рабочих и служащих.-М.: Изд. АН СССР, 1958.-203с. -С.181; Александров И.С. , Теплицкая М.Ф. Трудовой стаж рабочих и служащих.-К.: Политиздат Украины, 1987.-94с.*
8. *Мачульская Е.Е., Добромыслов К.В. Право социального обеспечения. Уч. пособ. Практикум.2-е изд перераб.и доп.-М.: Книжный мир;2009.-416с. -С.103;107*
9. *Толковый словарь русского языка/Глав. ред. Б.М.Волин,Д.Н.Ушаков:Сост.В.В. Виноградов, Г.О.Винокур, Б.А.Ларин/ Под ред. Д.Н.Ушакова, Т.3. Ряшин.-М.: Гос.изд-во иностр. и нац. слов – 1939.-1424с. -С.827*

Бурак Володимир Ярославович
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового аграрного й екологічного права
Львівського національного університету ім. Івана Франка

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

У Конституції України проголошено, що наша держава є правовою і соціальною, в якій права і свободи та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Ці конституційні норми визначають соціальну спрямованість усієї системи права України.

Соціальна сутність української держави виражається у її функціях щодо регулювання освіти, культури, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та інших форм соціального захисту своїх громадян. Реалізація цих функцій повинна відбуватися на основі панування права, створення гарантій прав людини, дотримання демократичних принципів здійснення соціально-економічної політики і створення ефективної системи захисту цих прав.

Українська держава спрямовує свою політику на розвиток соціальної справедливості, соціальної захищеності, соціального партнерства і соціальної солідарності членів суспільства. Її основними завданнями визнаються досягнення стабільності рівня життя населення, захист та здійснення прав і свобод громадян, створення сучасних систем охорони здоров'я, освіти, соціального забезпечення, підтримки соціально незахищених та бідних соціальних верств, попередження і вирішення соціальних конфліктів.

Акцент на правах людини підвищує роль загальнодемократичних цінностей і міжнародних стандартів в сфері соціального захисту, які закріплені в міжнародних актах. Зокрема, Україні ратифікувала ряд конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці, закріпила пріоритет міжнародного права по відношенню до внутрішнього. Отже, зробивши акцент на права людини, на зростання ролі загальнолюдських цінностей у сфері соціального

захисту, Українська держава ухвалила подальше розширення своєї соціальної функції. В умовах переходу до ринкової економіки такі напрями впливу на суспільні відносини слід визнати перспективними.

Соціальний захист передбачає регулювання суспільних відносин, що існують у державно організованому суспільстві з приводу убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків з метою створення достатніх можливостей особи для її всебічного розвитку та нормальної життєдіяльності. Суб'єктами соціального захисту виступають усі громадяни, а не лише ті, що в силу об'єктивних обставин втратили роботу (безробітні), пенсіонери, хворі, інваліди тощо. Соціального захисту потребують особи, які працюють, займаються підприємницькою діяльністю, служать у війську, правоохоронних органах та інші. Проголошуючи, наприклад, право громадян на безпечне і здорове довкілля (ст. 50 Конституції України) держава тим самим гарантує соціальний захист кожному громадянину, а не тільки тим, що постраждали внаслідок техногенних катастроф. Або ж, створюючи можливості здобуття освіти своїм громадянам, держава піклується про кожного з них, забезпечуючи гарантії соціального захисту права на освіту (ст. 53 Конституції України).[1, с.11]

Здійснення державою соціальної функції є одним із факторів формування соціального права,[2, с. 84] як своєрідної правової спільності, яка об'єднує в собі цілу низку самостійних галузей для яких визначальним чинником є забезпечення соціального захисту громадян, що в силу об'єктивних обставин потребують допомоги держави, як основного соціального гаранта.

Можна зробити висновок про те, що соціальна функція держави отримує своє втілення у соціальному праві, яке може розглядатися як окреме структурне утворення у системі права, поряд із традиційними її складовими – публічним та приватним правом. Соціальне право об'єднує правові норми, покликані регулювати відносини соціального захисту громадян та забезпечувати їм гарантії реалізації основних соціально-економічних прав.

Право соціального забезпечення належить до тих галузей соціального права, які лягли в основу становлення останнього.[1, с. 49] Оскільки право соціального забезпечення є складовою частиною соціального захисту, то воно на рівні з трудовим правом є ядром формування і становлення соціального права. Проте помилково вважати, що соціальне право можна ототожнювати із соціальним захистом. Адже соціальне право є правовою спільністю, яка охоплює ряд галузей права, зокрема, крім трудового права і права соціального забезпечення сюди відносимо медичне право, житлове право, освітянське право, екологічне право та деякі інші. Необхідно зауважити, що до соціального права не можна механічно віднести названі галузі права. До правової спільності «соціальне право» можна віднести їх норми, які регулюють здійснення особою соціальних прав передбачених Конституцією України, та міжнародно-правовими актами.

Переважно галузі права, що входять до групи соціального права активно взаємодіють між собою. Вони взаємодіють на рівні правових інститутів, а також на рівні завдань правового регулювання. Також об'єднуючим для них є те, що за їхньою допомогою держава реалізує свою соціальну функцію.

Особливістю соціального права є те, що у нього відсутній єдиний предмет правового регулювання. Мова йде про те, що відносини, які регулюються соціальним правом є різноманітні, але їх об'єднує те, що вони виникають з приводу реалізації громадянами своїх соціальних прав. Що ж стосується методу, то він зумовлений особливою роллю соціального права в системі права України. Оскільки соціальне право знаходиться на межі приватного і публічного права, то йому притаманний імперативний метод виникнення правовідносин, а також централізований спосіб встановлення прав і обов'язків суб'єктів цих відносин.

Отже можна зробити висновок про те, що право соціального забезпечення на рівні з трудовим правом є ядром формування соціального права. Останнє регулює відносини з приводу реалізації громадянами соціальних прав.

***Використані джерела*:**

1. *Право соціального забезпечення: Академічний курс: підр. для студ. вищ.навч.закл. // За ред.. П.Д.Пилипенка. – 2-ге вид., переробл. і доп. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008.*
2. *Див.: Мешкова О.Е. Роль функций государства в формировании предметного и функционального критериев выделения отраслей в системе права // Вестник ОмГУ. – 1998. – Вып. 3.*

Ведерникова Наталья Андреевна
студентка 1 курса, юридического факультета Санкт-Петербургского филиала Государственного Университета – Высшая Школа экономики

ОБЪЯВЛЕНИЯ О ВАКАНСИЯХ В КОНТЕКСТЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА ГРАЖДАНИНА НА ТРУД (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ)

Поиск квалифицированных сотрудников в различных отраслях деятельности на рынке труда в современных условиях усложняется. Поэтому умение привлечь нужного специалиста с помощью качественной рекламы агентством по трудоустройству или отдельным работодателем приобретает особое значение.

Федеральная антимонопольная служба Российской Федерации и Федеральная служба по труду и занятости Российской Федерации акцентировали внимание на том, что реклама и объявления о вакансиях могут нарушать права человека и носить дискриминационный характер в отношении ряда соискателей. Государственные органы подчеркнули необходимость разработки механизма, который позволит запретить публикации объявлений о вакансиях с указанием возраста, пола, места проживания и гражданства, поскольку они носят дискриминационный характер. Они намерены сообщать работодателям о незаконности публикации таких рекламных объявлений в СМИ, а в отдельных случаях штрафовать их на сумму от 40 до 500 тыс. руб. за нарушение закона о рекламе.

По данным аналитиков, 44 % объявлений о вакансиях в России в целом и около 60 % в Москве являются дискриминационными. Чаще всего в объявлениях содержатся неправомерные требования к возрасту (44 %), полу сотрудника (29 %), стажу работы (19 %) [3]. Насколько законны такие ограничения? В США, например, существует специальный закон о недопущении дискриминации по возрасту на работе и при найме на работу. Данный закон запрещает не только указывать предпочитаемый возраст и возрастные ограничения в объявлениях о приеме на работу, он запрещает работодателю даже задавать кандидату вопросы о его возрасте или дате рождения на собеседованиях. Закон действует не только на бумаге. В случае если кандидат подвергся дискриминации по возрасту, он может подать жалобу в государственную комиссию по соблюдению равноправия в трудоустройстве. Подобная практика присутствует во всех европейских странах — размещение в СМИ или Интернете объявлений с указанием на возраст рассматривают как претензию на ограничение трудовых прав граждан [10].

Результаты исследований специалистов свидетельствуют, что в современной России гендерная дискриминация становится угрозой с точки зрения расточительности кадровых ресурсов. Ситуация на рынке труда складывается не в пользу женщин. При приеме на работу женщина рассматривается как объект защиты, заведомо обреченный на проигрышную социальную позицию, работодатель отдает предпочтение лицам мужского пола, игнорируя профессиональные качества женщин. Вследствие этого молодые женщины теряют квалификацию, длительное время не могут устроиться на работу. «Зачастую женщинам даже не объясняют реальные причины того, почему ее не берут на работу, просто говорят, что вы не прошли по конкурсу. На самом деле происходит просто фальсификация конкурсных процедур, и оговариваются дискриминационные условия при приеме на работу. Угроза увольнения или потери карьерных преимуществ ведут к резкому снижению рождаемости

среди молодых женщин» [8]. Гендерная дискриминация проявляется при приеме на работу, при сокращении кадров, в оплате труда. Работодатели отмечают, что «мужчины реже берут больничный и не сидят дома с больными детьми», «у женщин слишком много семейных обязанностей», к тому же мужчина должен содержать семью.

Требования к работникам в объявлениях о вакантных должностях в Британии, Франции и Германии свидетельствуют, что работодатели акцентируют внимание на различных требованиях. В Британии выделяется размер заработной платы, а в вакансиях Германии и Франции он отсутствует. Большинство английских газет, помимо материальных стимулов, упоминают предоставление автомобиля и выплату премиальных. Соискателя привлекают и наградами, которые показывают важность работы и степень ее ответственности. Во Франции и Германии редко указывается подобная информация, при этом часто обращается внимание на опыт и квалификацию, от которых зависит заработная плата [1]. Во Франции иногда не только упоминается требование высшего образования, но дается название учебного заведения, чаще всего одного из престижных университетов, тогда как в объявлениях Британии и Германии этого нет. В Британии важным считается наличие общественных, политические и лидерских качеств, энергичности, готовности к общению, мотивированности специалиста. Немецкие компании предпочитают рассматривать кандидатов, обладающих нужными знаниями и опытом в данном направлении. Во Франции наиболее значимыми являются интеллектуальные способности.

Внимание исследователей привлекает стиль и язык написания рекламных статей. Французская и немецкая реклама о вакансиях чрезвычайно прямолинейна и неприхотлива: работодатели стремятся выставить информацию о вакансии, а не продать ее, поэтому и лексика, и синтаксические конструкции просты и точны. Тон британской прессы, рекламирующей вакансии, совершенно другой: соискателям бросают вызов и привлекают громкими лозунгами, такими как: «Вы достигли всего, на что способны?» — по немецким и французским стандартам эти объявления слишком смелые и восторженные. Различные стиль и язык рекламных статей свидетельствуют о наличии различных концепциях привлечения соискателей, об интересе руководства компании в странах Европы к различным существенным характеристикам работников: в Англии большее внимание уделяется межличностным отношениям, во Франции – умственным способностям, в Германии – технической подготовке претендентов на вакантную должность.

Таким образом, для эффективного развития экономики и решения вопросов кадрового обеспечения предприятий и учреждений на рынке труда должен соблюдаться баланс между вакансиями и дипломированными специалистами. Заинтересованность предприятий в сотрудниках находит свое отражение в создании работодателями оптимальных условий работы (достойная зарплата, возможности карьерного роста, улучшения жилищных условий и т. д.). Чтобы у соискателя появилось желание устроиться на вакантную должность, объявления о приеме на работу должны соответствовать правовым, коммуникативным и этическим нормам.

Использованные источники:

1. *Barsoux J.-L. Job Ads: Reading Between The Lines // International Management. 1993. May.*
2. *http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/*
3. *http://www.dialog-21.ru/news/digest.asp?id=138905*
4. *http://www.finansmag.ru/23465/23568/23569/print/*
5. *http://www.hospitalguild.com/GuidePro/Managament/job_advert/htm*
6. *http://www.hospitalguild.com/GuidePro/Managament/job_description/htm*
7. *http://www.hospitalguild.com/GuidePro/Managament/Main.htm*
8. *http://www.hro.org/editions/wom/2006/12/21.php*
9. *http://www.hr-zone.net/index.php?mod=articles&go=show&id=1141*

10. *http://www.rostrud.ru/portal/load/doc-fc849193922834db358c09d49ab6342-1df01f.cfc849193922834db358c09d49ab6342-3cd876.htm*

Вериго Анастасия Брониславовна
студентка 5-го курса юридического факультета ВГУ им. П.М. Машерова

СОВМЕЩЕНИЕ РАБОТЫ С ОБУЧЕНИЕМ

В последние десятилетия во многих странах наблюдается значительный рост студенческой занятости. Появилось большое количество работ, в которых анализируется совмещение студентами обучения и работы. И эта проблема привлекает все большее внимание как экономистов, так и социологов. Жесткие финансовые ограничения, постоянный рост цен за обучение и жизненные расходы заставляют студентов искать работу. Но нельзя сказать, что основным и единственным побудительным мотивом для выхода студентов на рынок труда является денежный фактор. Многие студенты предпочитают работать по своей будущей специальности в качестве стажеров, даже зарабатывая при этом гораздо меньше, чем могли бы получать в другой области, к примеру, в сфере услуг. Многие начинают искать работу на третьем-четвертом курсе вуза и к окончанию вуза в дополнение к диплому уже имеют стаж работы по специальности. И хотя в целом склонность студентов к поиску работы обратно пропорциональна доходам их семьи, многие студенты из обеспеченных семей начинают работать достаточно рано. Кроме того, студенты с более высокими академическими успехами начинают работать раньше. Сами работодатели ценят диплом о высшем образовании намного меньше, чем трудовой опыт. В связи с низким качеством образования диплом уже не считается гарантом высокой производительности выпускника. Работодатели ориентируются не на диплом, а на опыт работы. На принятие студентами решения о работе во время обучения оказывают влияние как финансовые, так и социальные факторы. Значительная и постоянно увеличивающаяся плата за обучение, недостаточные доходы, необходимость финансовой поддержки являются основными факторами студенческой занятости. Но вместе с тем работа предоставляет студентам не только денежные преимущества, важную роль играет такой фактора, как приобретение опыта работы, соответствующих профессиональных навыков, навыков общения, приобретение независимости и уверенности в себе, встречи с новыми людьми, что в конечном итоге может помочь найти лучшую работу в будущем.

Вопрос совмещения работы с обучением нашел отражение и в законодательстве Республики Беларусь, ему посвящена целая глава в Трудовом кодексе. С вступлением в силу Закона Республики Беларусь «О внесении изменений и дополнений в Трудовой кодекс Республики Беларусь» статьи главы подверглись корректировке. Многие изменения носят сущностный характер и отражают новые подходы законодателя к решению вопросов обеспечения социальных гарантий, которые предоставляются работникам, совмещающим работу с обучением, а так же вопросов защиты прав и законным интересов нанимателей.

Согласно статье 206, 208 и 211 ТК для работников, успешно обучающихся в вечерних(сменных) общеобразовательных учреждениях и по направлению (заявке) нанимателя либо в соответствии с заключенными с ними договорами (на подготовку рабочих (служащих), коллективным или трудовым) в учреждениях, обеспечивающих получение профессионально-технического образования, в вечерней или заочной форме получения образования, устанавливается сокращенная рабочая неделя или сокращенная продолжительность ежедневной работы с сохранением не менее 50 % средней заработной платы и предоставляются отпуска в связи с обучением в вечерних (сменных) общеобразовательных школах и отпуска в связи с обучением в учреждениях,

обеспечивающих получение профтехобразования, в вечерней или заочной форме получения образования.

Нормы, изложенные в статье 206 носят общий характер. Их конкретизация приводится в статье 207, которая претерпела некоторые изменения:

исключен дифференцированный подход для определения размера возможного сокращения рабочего времени для работников, обучающихся в соответствующих учреждениях образования в зависимости от их вида (в старой редакции ст.207 ТК для обучающихся в школах рабочей молодежи и школах сельской молодежи размер такого сокращения был различен);

наниматель не ограничен предельным количеством дней, которые он вправе предоставлять работнику без сохранения заработной платы (в старой редакции это 1-2 дня в неделю);

в случаях, предусмотренных коллективным договором, соглашением либо трудовым договором, дополнительно предоставляется по желанию работника в период учебного года без ущерба для производственной деятельности еженедельные свободные от работы дни с сохранением заработной платы;

исключено указание на минимум свободных от работы дней в течение учебного года – не менее 42 календарных дней при 6-дневной рабочей неделе, что создавало на практике определенные сложности с ее применением;

исключена гарантия, предусмотренная старой редакций ст.207, суть которой в том, что в отдельных случаях, когда по условиям производства обучающиеся работники не могу регулярно пользоваться свободными днями, наниматели могут предоставлять им свободные от работы дни в суммированном виде взамен еженедельного предоставления этих дней. Исключение указанной нормы не лишает нанимателя права и возможности найти оптимальные подходы к решению подобного вопроса в соответствии с условиями коллективного договора [1, с.88].

Глава Трудового кодекса, посвященная совмещению работы с обучением, имеет и нормы, содержащие гарантии для таких работников:

сокращение рабочего времени;

отпуска в связи с обучением;

оплата проезда по месту нахождения учреждения образования.

В данной главе имеются нормы, содержащие гарантии не только для работников, реально совмещающих работу с обучением в соответствующих учреждениях образования, но и для тех, кто только намеревается совмещать работу с обучением.

Трудовым кодексом предусмотрены поощрения работников, совмещающих работу с обучением. Так, при установлении более высокой квалификации (разряда, класса, категории и др.) по профессии (должности) или при продвижении по работе учитываются успешное прохождение работниками профессиональной подготовки, повышение квалификации. Таком образом государство и общество заинтересованы в повышении интеллектуального уровня граждан. Существует ряд норм, регулирующих данную сферу, но вместе с тем имеются пробелы, которые необходимо устранять путем разработки новых норм и уточнения уже существующих.

Использованные источники:

1. *Трудовой кодекс Республики Беларусь от 26 июля 1999 г. N 296-З: в ред. Закона Республики Беларусь от 06.07.2009 N 37-З) // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр», Национальный центр правовой информации Республики Беларусь. – Минск, 2009.*
2. *Подгруша В., Совмещение работы с обучением: утверждены новые подходы // БНПИ.Юридический мир. – 2007 - №10 – с.87-93.*

Вишновецька Світлана Василівна
доцент кафедри цивільного права і процесу
Національного авіаційного університету, кандидат юридичних наук, доцент

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТРУДОВОГО ПРАВА

Першочерговою умовою розвитку юридичної науки, подолання її відставання від вимог сучасності є визначення методології наукових досліджень та проведення аналізу методологічних проблем юридичної науки [6, 3].

Проблема як своєрідна форма пізнання дійсності виступає мобілізуючим початком у науковому пошуку. Через неї в науці вперше сповіщається про те, що в пізнанні виникли труднощі і їх слід вирішити. Жодна наука не може розвиватись без постановки проблем і їх вирішення [3, 144]. Особливо цікаві наукові проблеми виникають перш за все в кризові періоди розвитку наукових знань, коли чітко спостерігаються різного роду протиріччя в основах науки.

Методологічні проблеми науки – це такі проблеми конкретної науки, які є формою усвідомлення недостатності парадигмальних засобів даної науки і тим самим необхідності пошуку адекватних засобів у «позапарадигмальному світі», де зняті всі парадигмальні межі [5, 13].

З точки зору С.С. Розової, до кола основних проблем загальної методології науки можна віднести наступні [4, 130-131]:

1. Проблема предмета загальної методології науки, її співвідношення з філософією, гносеологією, соціологією науки, психологією наукової творчості, наукознавством, історією науки і т.п.

2. Проблема побудови методологічної картини (образу, моделі) науки, її структури, її функцій у суспільстві, механізмів формування нового знання, висунення нових наукових ідей.

3. Проблема виділення методологічної діяльності вчених на відміну від їх предметної діяльності. Проблема виділення методологічних проблем науки на відміну від її спеціально-наукових проблем, визначення статусу методологічних проблем даної науки, умов, за яких наукова проблема набуває характеру і назви методологічної проблеми.

4. Проблема фіксації і опису конкретних зразків методологічної діяльності вчених, особливостей процедури методологічного пошуку, побудови методологічних аналогій, вироблення методологічних установок і формулювання методологічних принципів конкретного наукового дослідження.

5. Проблема типології методологічної діяльності вчених і методологічних проблем науки з метою розробки загальних схем методологічної діяльності різних типів. Припускається, що ці схеми, побудовані на базі минулого досвіду, можуть служити певними орієнтирами при методологічному пошуку, при обговоренні нових методологічних проблем, що постають у науці. Наприклад, схема розробки нового методу дослідження, або схема методологічного аналізу стану науки чи її окремих компонентів – понятійної бази, термінології, теорії, класифікацій і т.п., схема побудови предмета науки і її місця в системі наук.

6. Проблема виявлення і формулювання методологічних регуляторів, що спрямовують науковий пошук, типу принципу відповідності, принципу спостереження або принципу доповнення.

Можна виділити таке коло методологічних проблем науки трудового права:

1) з’ясування вихідних позицій дослідження суспільних відносин, що виникають у сфері застосування найманої праці;

2) з’ясування змісту понять і основних категорій, які відображають відносини у сфері найманої праці, визначення їх обсягу і співвідношення;

3) з'ясування і аналіз суперечливих понять, які відображають наявність суперечливих сторін у трудовій діяльності (матеріальне і ідеальне, об'єктивне і суб'єктивне, індивідуальне і колективне і т.п.);

4) виявлення, аналіз і обґрунтування критеріїв і ознак визначення кола і змісту суспільних відносин, які складають предмет трудового права;

5) аналіз тенденцій у генезисі трудової діяльності і породжуваних нею соціальних змінах.

Заслуговує уваги позиція В.М. Лебедєва, який стверджує: «Поняття, система і структура трудового права багато в чому залежать від праворозуміння, основних вихідних положень тієї школи права, яка утвердилась у правосвідомості суспільства, знайшла визнання у правознавстві» [1, 38].

Проблеми правового регулювання трудових відносин зачіпають в тій чи іншій мірі інтереси практично всіх громадян. Вони тісно інтегровані з проблемами економіки, політики, соціальної сфери, культури, релігії. Тому теоретичні проблеми галузі не можуть бути розглянуті без взаємодії з іншими гуманітарними науками, перш за все економікою, соціологією, політологією та ін. Цілком поділяємо точку зору російських науковців про те, що аналіз проблем трудового права не може обмежуватись вивченням тільки трудового права у вузькому розумінні, навіть з урахуванням вивчення систем ідей про право і правовідносини, а також інших елементів правової системи. У цьому зв'язку дослідження теоретичних проблем галузі з необхідністю передбачає міждисциплінарний аспект [2, 29]. Адже сам «ринок праці» як економічна категорія, тісно пов'язана з такими поняттями як робоча сила, праця, послуги, потребує всебічного дослідження і розмежування її з такими категоріями як ринок товарів та послуг.

***Використані джерела*:**

1. *Лебедев В.М. Недостатки и перспективы развития нормативной школы трудового права России // Современные тенденции в развитии трудового права и права социального обеспечения. – М., 2007.*
2. *Лушников А.М., Лушникова М.В. Курс трудового права: Учебник: В 2 т. Т.1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека. Общая часть. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Статут, 2009. – 879 с.*
3. *Павлов В.Г. Логико-гносеологический аспект понятия «проблема» // Структура и развитие научного знания. Системный подход к методологии науки. Материалы к VIII Всесоюзной конференции «Логика и методология науки». – М., 1982. – 260 с.*
4. *Розова С.С. Классификационная проблема в современной науке. – Новосибирск: Наука, 1986. – 224 с.*
5. *Розова С.С. О понятии «проблемы методологии науки» // Проблемы методологии научных исследований. Сборник научных трудов. – Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т, 1982. – 168 с.*
6. *Тацій В., Шемшученко Ю. Концепція розвитку юридичної науки і освіти в Україні // Право України. – 1994. – №1-2. – С.3-6.*

Гоголь Юлія Володимирівна

викладач кафедри трудового, екологічного та аграрного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, аспірант Львівського національного університету імені Івана Франка

ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ ПЕРЕВЕДЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ НА ІНШУ РОБОТУ

Класифікація переведення працівників на іншу роботу, зокрема визначення критеріїв такої класифікації має важливе як теоретичне, так і практичне значення, оскільки вона

сприяє детальному вивченню конкретних видів переведення, аналізу їх особливостей, а також дає можливість встановити взаємозв'язки між різними видами переведення на іншу роботу, що в кінцевому результаті дозволить більш глибоко дослідити роль і значення переведення працівників на іншу роботу як правового інституту.

В результаті дослідження праць вчених-трудовиків, можемо констатувати той факт, що в правовій літературі немає єдиного критерію класифікації переведення на іншу роботу, що зумовлює неоднозначність думок різних авторів щодо такої класифікації.

Різноманітні підходи і думки з цього приводу висловлювали радянські дослідники трудового права. Наприклад, Голеня Е.Ф. відзначаючи, що переведення на іншу роботу є збірним поняття, поділяв переведення на різні види беручи до уваги критерії місця, часу та ініціативи такого переведення [1, с. 18].

Голованова Е.А. за основу класифікації переведень працівників на іншу роботу взяла такі критерії як місце і строки, джерело ініціативи, ціль [2, с. 22].

Аналогічні критерії класифікації виділяла і Шебанова А.І., яка зазначала, що переведення на іншу роботу класифікуються в залежності від строку, місця, цілі (мети) та ініціатора переведення [3, с. 86]. Не можна не погодитися з твердженням Шебанової А.І., що фактично кожен з видів переведення нерідко визначається двома чи кількома ознаками (обставинами), наприклад, метою і строком переведення.

Сучасні вчені-трудовики теж не дійшли до спільної думки щодо критеріїв класифікації переведень.

Прокопенко В.І. поділяв переведення працівників на іншу роботу на постійні та тимчасові [4, с. 229]. Аналогічної позиції притримуються автори підручника з трудового права за загальною редакцією Хуторян Н.М., відзначаючи, що в окремих випадках в основу класифікації переведень покладено ініціативу і на цій підставі виділяються переведення з ініціативи власника чи працівника. Хоча по суті і при такій класифікації, як цілком правомірно вважають автори цього підручника, розкриваються особливості постійних і тимчасових переведень [5, с. 273].

Болотіна Н.Б. виділяє наступні критерії такої класифікації: залежно від терміну; за територіальною ознакою; за ініціативою сторін. Залежно від терміну розрізнюють постійні й тимчасові переведення. За територіальною ознакою переведення поділяють на такі:

переведення в межах підприємства, організації, установи або того ж власника для виконання іншої роботи (спеціальності, кваліфікації, посади), не обумовленої трудовим договором;

переведення на інше підприємство, в установу, організацію, до іншого власника;

переведення на роботу в іншу місцевість, у тому числі разом з підприємством, установою, організацією [6, с. 275-276].

Що стосується законодавчого закріплення класифікації переведення на іншу роботу, то чинне трудове законодавство України не містить чіткого поділу переведення на види. Однак, аналізуючи норми КЗпП України, можна дійти до висновку, що переведення поділяються на постійні та тимчасові, які в свою чергу поділяються на окремі підвиди.

Отже, як ми бачимо, критерієм класифікації переведення працівників на іншу роботу на законодавчому рівні є часовий критерій. Такий підхід законодавця видається правильним, оскільки при характеристиці постійних та тимчасових переведень одночасно досліджується й інша ознака таких переведень, наприклад ознака причини переведення (тимчасове переведення працівника на іншу роботу в разі простою).

На підтримку класифікації переведення за часовим критерієм, можна згадати думку Миронова В.І, який зазначає, що для класифікації переведень правове значення має строк переведення. Цей критерій дозволяє виділити постійні і тимчасові переведення. Водночас переведення можуть підлягати класифікації в залежності від характеру змін умов трудового договору (трудової функції чи інших істотних умов трудового договору). Миронов В.І. також вказує, що для класифікації переведень можуть застосовуватися і інші критерії, наприклад,

такий поділ переведень здійснюється залежно від того, хто виступає ініціатором переведення [7, с. 372-373; 377].

Як бачимо, критеріїв для класифікації переведення працівників на іншу роботу можемо виділити декілька (враховуючи прерогативу часового критерію), зокрема можна підтримати наступну класифікацію переведень за такими ознаками:

за строками (постійні і тимчасові);

за місцем (на тому самому підприємстві, в установі, організації; в іншій місцевості, у тому числі разом з підприємством, установою, організацією);

за метою (заохочення сумлінного працівника переведенням на іншу, вищу посаду тощо);

за причиною (скорочення чисельності або штату працівників; аварія, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, інші обставини, які можуть поставити під загрозу життя чи нормальні життєві умови людей; простій; стан здоров'я працівника – переведення на легшу роботу; інші);

за джерелом ініціативи (роботодавця; працівника; третьої особи – не учасника трудових відносин) [8, с. 54].

На нашу думку, серед критеріїв класифікації переведення на іншу роботу можна визначити також інтерес, зацікавленість в переведенні однієї із сторін. Тому, переведення можна класифікувати залежно від того, в чиїх інтересах здійснюється таке переведення на переведення в інтересах працівника та переведення в інтересах роботодавця. Цей критерій класифікації не слід ототожнювати з таким критерієм як джерело ініціативи, тобто від кого із сторін така ініціативи переведень виходить. Оскільки, наприклад, переведення працівника на легшу роботу може відбуватися і за ініціативою роботодавця, проте в інтересах працівника.

Водночас цілком можна погодитися з твердженням Миронова В.І., що перелік критеріїв для класифікації не може бути вичерпним, оскільки в науці і на практиці можуть з'являтися і інші види переведень на іншу роботу [7, с. 377].

***Використані джерела*:**

1. *Голеня Е.Ф. Трудовой договор: порядок заключения, изменения и прекращения. – К.: О-во «Знание» УССР, 1985. – 48 с.*
2. *Голованова Е.А. Переводы рабочих и служащих на другую работу. – М.: Юрид. лит., 1986. – 96 с.*
3. *Шебанова А.И. Гарантии законности перевода на другую работу по советскому трудовому праву // Право на труд: советский и британский подходы (по материалам второго советско-британского симпозиума). – М., 1989. – С. 84-92.*
4. *Прокопенко В.І. Трудове право України: Підручник. Видання друге, стереотипне. – Х.: Консум, 2000. – 480 с.*
5. *Трудове право України: Академічний курс: Підручник / А.Ю. Бабаскін, Ю.В. Баранюк, С.В. Дріжчана та ін.; За заг. ред. Н.М. Хуторян. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 608 с.*
6. *Болотіна Н.Б. Трудове право України: Підручник. – К.: Вікар, 2003. – 725 с.*
7. *Миронов В.И. Трудовое право России. Учебник. – М.: ООО «Журнал «Управление персоналом», 2005. – 1152 с.*
8. *Рожнов В. Кадрові рішення: ухвалення рішень про переведення та переміщення на іншу роботу // Довідник кадровика. – 2007. – 8 (62) серпень. – С. 54 -60.*

Грицишина Лариса
магістр права, Львівський національний університет ім. Івана Франка

«ПРАВО НА ПРАЦЮ» ЧИ «СВОБОДА ПРАЦІ»: ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Конституція України, проголосивши в ст.1 Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою, в її розділі закріплює цілий ряд прав та свобод людини та громадянина в Україні. Якісно по-новому закріплене в конституції і одне з основних та первинних соціально-економічних прав громадян – права на працю.

В ст.43 Конституції України проголошено: «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується…»

З аналізу змісту цієї конституційної норми вбачається, що тут фактично не йдеться про право на працю у його традиційному розумінні бо не міститься жодних гарантій з боку держави щодо реалізації та захисту проголошеного права.

Можливо, закріплення права на працю саме в такій, ні до чого не зобов'язуючій редакції, було обрано нашими законодавцями з огляду на вже існуючий міжнародний досвід. Так, наприклад, Конституція Італії у ст.4 проголошує: "Республіка визнає за всіма громадянами право на працю і сприяє створенню умов, які забезпечують реальність цього права». [1; 45]. Основний закон ФРН взагалі не передбачає конституційного закріплення права на працю на загальнодержавному рівні. Воно передбачене конституціями земель і міжнародними угодами. [2; 28]

Однак, чи досконалим з юридичної точки зору є закріплення саме «права на працю»? Чи може держава в сучасних умовах гарантувати громадянину здійснення його права на працю саме як «…можливості заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується…?. Враховуючи, що в суспільстві з ринковою економікою держава не є монополістом на ринку роботодавців і повинна утримуватися від керівництва економічними функціями підприємств чи підприємців (роботодавців), (в тому числі і функцією набору працівників), а відтак не може гарантувати кожному своєму громадянину можливість «…заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується…», тобто не може гарантувати здійснення громадянином його права на працю.

В зв'язку з цим, вважаю, що закріплення в ст.43 Конституції України «права на працю», яке держава не може забезпечити на відповідному рівні є правовою фікцією та є ознакою недосконалості конституційного механізму проголошення прав, які з огляду на їхній характер не можуть бути проголошені взагалі. Як доцільно відмічено проф. П.Д. Пилипенком («Проблеми теорії трудового права»), складається враження, що закріплення у ст.43 Конституції України права на працю має, скоріше, політичний, а не правовий підтекст.[3; 5].

Доцільнішим буде закріпити в Конституції України не «право на працю», а «свободу праці», яка включає право особи розпоряджатися своїми здібностями до праці шляхом укладення трудового договору, договорів цивільно-правового характеру, шляхом вступу на державну, військову, альтернативну (невійськову) службу, до органів внутрішніх справ та органів СБУ, зайняття підприємництвом, творчою та іншою, незабороненою законодавством роботою, або шляхом самозайнятості.

Крім того, основним елементом «свободи праці» є можливість особи взагалі не займатися трудовою діяльністю. Ще одним важливим елементом свободи праці є заборона залучення особи до примусової праці, що є однією з найважливіших гарантій прав людини в демократичному суспільстві.

Дана позиція вже знайшла своє відображення в Конституціях інших держав. Так, наприклад російські законодавці при прийнятті Конституції РФ 1993р., відмовились від закріплення права на працю в буквальному його трактуванні та надали перевагу закріпленню

саме «свободи праці», яку визначили як право кожного вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці, вибирати вид діяльності та професію.

Що ж до обов'язків держави, то демократична держава в умовах ринкової економіки може брати на себе обов'язок лише по створенню належних умов для безперешкодного здійснення громадянами свого права на працю, а саме створення системи державних органів зайнятості, органів державного контролю та нагляду за дотриманням норм трудового законодавства, а також по створенню належних умов для діяльності профспілкових та інших представницьких органів працівників для ефективного захисту їхнього права на працю в разі його порушення.

Таким чином, внесення змін до ст.43 Конституції України, шляхом заміни декларативного «права на працю» «свободою праці» (можливість громадян самостійно розпоряджатися своїми здібностями до праці, в тому числі і взагалі не вступати в трудові правовідносини), незмінно призведе до покращення правового регулювання трудових правовідносин.

***Використані джерела*:**

1. *Конституції та конституціоналізм в зарубіжних країнах. Вип 1. - Львів: Видання юрид. ф-ту ЛДУ ім.Франка, 1997.*
2. *Яковюк І. Право на працю в ФРН і Україні // Право України,1998.-№ 11,*
3. *Пилипенко П.Д. Проблеми теорії трудового права - Львів: Видавн. центр ЛНУ ім.Франка, 1999.*

Долголева Ирина Алексеевна

аспирант Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь

НЕКОТОРЫЕ ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ПЕНСИОННОГО СТРАХОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Одним из важнейших направлений реформирования пенсионной системы Республики Беларусь является перевод досрочных пенсий по условиям труда в дополнительные профессиональные пенсионные системы. В целях реализации данного направления был принят ряд нормативных правовых актов, регулирующих вопросы профессионального пенсионного страхования, введенного в Республике Беларусь с 1 января 2009 года.

В профессиональные были переведены пенсии по возрасту за работу с особыми условиями труда, на подземных и открытых горных работах, а также пенсии за выслугу лет некоторым категориям медицинских, педагогических работников, спортсменам, занимающимся профессиональным спортом, отдельным категориям артистов театров и других театрально-зрелищных организаций, работникам авиации и летно-испытательного состава. В юридической литературе существует мнение о том, что профессиональному пенсионному страхованию должны подлежать помимо указанного круга лиц и иные категории работников. Так, по мнению Т.К. Мироновой, профессиональному пенсионному страхованию должны подлежать не только работники, занятые в особых условиях труда, но и работники иных профессий (например, государственные служащие) [1, с. 187]. Данное предложение не является бесспорным. По отмеченному вопросу мы придерживаемся мнения В.Д. Роика и С. Чернышева, согласно которому на государственном уровне система профессиональных пенсий должна охватывать работников, занятых в производствах с высокими уровнями профессиональных рисков (экстремальными условиями труда), где профессиональный риск обусловлен объективными причинами [2, с. 384, 395; 3]. Вместе с тем, для государственных служащих, занятых на работах, связанных с повышенным риском

(работники прокуратуры, судьи и др.), опасными условиями профессионального труда (спасатели, водолазы, пожарные и др.) может быть в обязательной форме организовано дополнительное (профессиональное) социальное страхование жизни и здоровья [2, с. 192].

Национальным законодательством предусмотрены следующие условия назначения профессиональных пенсий:

1) включение работника в систему профессионального пенсионного страхования, которое осуществляется в случаях, если: - профессия (должность) работника установлена ст. 5 Закона Республики Беларусь от 05.01.2008 г. «О профессиональном пенсионном страховании» и указана в списке (перечне) соответствующих производств, работ, профессий, должностей и показателей, учреждений и организаций; - условия труда по результатам аттестации либо с применением критериев оценки условий труда для отдельных категорий работников и (или) особенностей и видов выполняемых работ признаны неблагоприятными;

2) наличие у застрахованного лица профессионального стажа;

3) достижение установленного возраста и наличие общего стажа работы, которые законодателем были сохранены, как правило, для всех категорий работников;

4) уплата нанимателями после 1 января 2009 года дополнительных страховых взносов на профессиональное пенсионное страхование, размер которых был установлен с учетом их дифференциации по категориям работников, занятых на рабочих местах с особыми условиями труда. Данная дифференциация обусловлена объективными особенностями, присущими каждой профессиональной группе, а также существенными различиями длительности периодов уплаты взносов и получения пенсий, установленных для каждой из этих групп.

Характеризуя систему профессионального пенсионного страхования в целом, следует отметить ее условно-накопительный механизм реализации. Предполагается, что доходы от размещения средств на профессиональное пенсионное страхование в банке покроют инфляционные процессы и иные общеэкономические факторы. Однако, учитывая опыт зарубежных стран, представляется, что пенсионная практика потребует дальнейшего совершенствования законодательства с целью повышения эффективности профессиональной пенсионной системы.

Профессиональное пенсионное страхование в западных странах формируется, как правило, в рамках отдельной отрасли или предприятия и не обусловлено спецификой условий труда [4, с. 189]. Системы профессионального пенсионного страхования могут создаваться в качестве обязательных, являющихся дополнительными к государственному пенсионному страхованию, либо добровольных. Данные системы основываются на принципах распределения или накопления. В странах с высоким уровнем дохода населения особое развитие получило негосударственное профессиональное пенсионное страхование (США, Нидерланды, Швейцария, Япония).

Анализируя зарубежный опыт развития профессиональных пенсионных систем, следует уделить особое внимание следующим мерам: 1) проведению обязательной (не реже одного раза в три года) актуарной оценки платежеспособности страховщика и разработке соответствующих мер при невозможности удовлетворить требования по выплате профессиональной пенсии в установленном минимальном размере; 2) предоставлению дополнительных компенсационных выплат в размере установленных тарифов на профессиональное пенсионное страхование работникам, занятым в особых условиях труда, достигшим общеустановленного пенсионного возраста, в связи с неуплатой нанимателями взносов на профессиональное пенсионное страхование за указанную категорию работников; 3) развитию негосударственного дополнительного профессионального пенсионного страхования, в частности, посредством разработки мер стимулирующего характера (например, налоговых льгот для нанимателей); 4) разработке эффективного механизма, позволяющего инвестировать профессиональные пенсионные накопления.

Реализация указанных предложений наряду с иными мерами позволит при условии прозрачности процесса страхования повысить эффективность системы профессионального

пенсионного страхования, обеспечить уровень пенсий, адекватный доходам в период трудовой деятельности застрахованных.

Использованные источники:

1. *Миронова, Т.К. Право и социальная защита / Т.К. Миронова. – М.: Права человека, 2006. – 336 с.*
2. *Роик, В.Д. Основы социального страхования: организация, экономика и право: Учебник / В.Д. Роик. – М.: РАГС, 2007. – 456 с.*
3. *Чернышев, С. Льготные пенсии, профессиональные риски и пенсионная реформа в Российской Федерации / С. Чернышев // Пенсионная реформа в России: оценка специалистов; под ред. В.Н. Баскакова, А.С. Орлова. – М.: Пенсия, 1999 [Электронный ресурс]. – 2007. – Режим доступа: http://www.actuaries.ru/lib/detail.php?ID=2000. – Дата доступа: 28.08.2009.*
4. *Зобнина, Т.Ю. Формирование профессиональных пенсионных систем на современном этапе / Т.Ю. Зобнина: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Моск. гос. юрид. акад. – М.: РГБ, 2005. – 214 с.*

Дормешкина Ирина Олеговна
студентка 5 курса юридического факультета
Белорусского государственного университета

К ВОПРОСУ О СПОСОБАХ СОКРАЩЕНИЯ ИЗДЕРЖЕК НА ОПЛАТУ ТРУДА

Финансовый кризис обусловил значительный спад экономической деятельности, повлекший, в свою очередь, уменьшение объемов производства и реализации продукции. Например, в январе-июле 2009 г. на 24,6% снизился объем производства на предприятиях, подчиненных республиканским органам государственного управления, на 6,9% - у юридических лиц без ведомственного подчинения. [3] Сумма чистого убытка промышленных предприятий выросла за полгода в 5 раз и составила 622, 4 млрд. рублей.

В случае существенного снижения объема выполняемых у нанимателя работ может возникнуть простой. Простой выражается в приостановке работы на рабочем месте, участке, в цехе, в организации в связи с отсутствием сырья, материалов, поломками оборудования и другими обстоятельствами. [1, с. 356] Согласно ч. 1 ст. 71 Трудового кодекса Республики Беларусь (далее – ТК) при простое не по вине работника заработная плата не может быть ниже двух третей установленной ему тарифной ставки (оклада). Фактически складывается ситуация, когда работником не выполняются работы в прежнем объеме, но наниматель обязан выплачивать ему значительную часть заработной платы, зачастую несоразмерную количественной составляющей трудовой функции сотрудника и его трудовым затратам. Тем не менее, существуют способы более рациональной организации труда работников, позволяющие также сократить издержки на оплату труда, в частности, в условиях финансового кризиса. В юридической литературе выделяют различные способы минимизации издержек на оплату труда, как то: установление неполного рабочего времени, предоставление работникам трудовых или социальных отпусков, временный перевод в случае простоя, сокращение численности и (или) штата и другие.

Законодательством предусмотрена возможность установления по соглашению между работником и нанимателем неполного рабочего времени, заключающегося в уменьшении нормы продолжительности ежедневной работы, сокращении числа рабочих дней в неделю, либо же в одновременном уменьшении норм продолжительности ежедневной работы и числа рабочих дней в неделю. Например, в Беларуси в январе-апреле 2009 г. 233,5 тыс. работников организаций, что составляет 6,6% от среднемесячной численности, работали на условиях

неполного рабочего времени. Оплата труда производится на основе рационального принципа: пропорционально отработанному времени (при повременной оплате труда) или в зависимости от выработки (при сдельной оплате труда). При недостижении между работником и нанимателем соглашения об установлении неполного рабочего времени нанимателем может быть использована конструкция изменения существенных условий труда. В соответствии с ч. 2 ст. 32 ТК установление или отмена неполного рабочего времени признается существенным условием труда. При несогласии работника с установлением рабочего времени трудовой договор прекращается по п. 5 ст. 35 ТК – отказ от продолжения работы в связи с изменением существенных условий труда. Неполное рабочее время также может быть установлено по инициативе определенных категорий работников. При применении любого из трех вариантов установления неполного рабочего времени работник, как минимум, не должен возражать против подобного установления, чего не всегда можно достичь.

В качестве самостоятельного способа сокращения затрат на оплату труда можно выделить предоставление отпусков, преимущественно социальных. Во-первых, по договоренности между работником и нанимателем при наличии уважительных причин работнику может предоставляться кратковременный отпуск продолжительностью до 30 календарных дней без сохранения заработной платы. Возможность применения данного способа ограничена тремя факторами: добровольностью волеизъявления работника; наличием уважительных причин для предоставления отпуска; а также предельным сроком отпуска. Наиболее обоснованным представляется использование конструкции отпуска без сохранения или с частичным сохранением заработной платы, предоставляемого по инициативе нанимателя в случае необходимости временной приостановки работ или временного уменьшения их объема, а также при отсутствии другой работы, на которую необходимо перевести работника. Например, в январе-апреле 2009 г. в отпуска по инициативе нанимателя было отправлено 108,4 тыс. человек (против 24,6 тыс. в январе-апреле 2008 г.). Размер сохраняемой заработной платы определяется по договоренности между нанимателем и работником, если иное не предусмотрено коллективным договором, соглашением.

Сокращение численности (штата) работников является одним из самых распространенных способов минимизации издержек. Сокращение численности (штата) работников может быть сопряжено с уменьшением объемов работ или же без него. При наличии подобных уменьшений объемы работ обычно перераспределяются между оставшимися работниками, что на практике не всегда влечет за собой увеличение размеров выплачиваемой заработной платы при значительном возрастании количественной составляющей трудовой функции работников.

Можно выделить следующие недостатки сокращения численности (штата) работников как способа минимизации издержек. Во-первых, существует необходимость значительных материальных затрат при проведении данного процесса. Указанный способ рационально применять в отношении совместителей, так как им не выплачивается выходное пособие. Во-вторых, нанимателем должны быть соблюдены многочисленные гарантии прав работников при увольнении по данному основанию, что значительно усложняет процедуру. В-третьих, проведение мероприятий по сокращению численности (штата) занимает длительный период времени – от двух до трех месяцев. [2, с. 87] Подводя итог анализу сокращения штата (численности) работников, следует отметить, что данный способ сокращения издержек является достаточно непопулярной и дорогостоящей мерой. Рекомендуется ее применение лишь в случае невозможности или неэффективности использования иных способов.

Существуют и иные, менее распространенные способы минимизации издержек на оплату труда. Возможность использования того или иного способа зачастую обусловлена финансовым положением нанимателя, причинами организационного и технологического характера.

Использованные источники:

1. *Комментарий к Трудовому кодексу Республики Беларусь / Под общ. Ред. Г.А. Василевича. – 3-е изд, перераб. и доп. – Мн.: Амалфея, 2006. – 1136 с.*
2. *Томашевский К.Л. Сокращение персонала и «нагрузки» на фонд оплаты труда в период экономического кризиса // Юрист. – 2009. - № 1. – С. 86-89.*
3. *Объем производства промышленной продукции предприятий Минска в январе-июле сократился // TUT.BY Новости – Экономика и бизнес [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://news.tut.by/economics/145874.html. - Дата доступа: 12.10.2009.*

Дріжчана Світлана Володимирівна
старший науковий співробітник Інституту держави і права НАН України ім. В.М.Корецького, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КОДИФІКАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ТРУДОВИЙ ДОГОВІР

Реформування трудового законодавства зумовлюється докорінними змінами всієї системи суспільних відносин та соціально-економічних перетворень, що певною мірою пов'язані з працею. Практика застосування норм трудового законодавства висвітила багато проблем, які вже не в змозі вирішити діючий кодекс, прийнятий за часів радянської влади. А це, в свою чергу, негативно впливає на рівень гарантій трудових прав громадян.

Сучасне законодавство України – це великий масив правових норм, що прийняті за різних економічних, соціальних та історичних умов. Тому важливим завданням науковців на сучасному етапі є робота по розробці нових та вдосконаленню діючих норм, що регулюють все різноманіття трудових відносин. Подолати ситуацію, яка склалась, покликана кодифікація.

Кодифікація – найбільш складна та досконала форма систематизації нормативно-правових актів, яка передбачає впорядкування норм, переробку їх змісту, скасуванням одних та прийняттям інших норм права. Кодифікація направлена на зовнішню та внутрішню переробку діючого законодавства шляхом підготовки та прийняття нового кодифікаційного акту.

У чому полягає значення кодифікації? У тому, що вона забезпечує єдність, узгодженість та повноту законодавства. Єдність у тому, що кодекс – це закон, логічно і органічно пов'язаний між собою у всіх його частинах. Узгодженість полягає у тому, що кодекс, як єдиний закон, залишає менш суперечностей, ніж у випадках, коли одні й ті самі суспільні відносини регулюються за допомогою різних законодавчих актів. Повнота законодавства означає, що кодекс за своєю природою спрямований на урегулювання в цілому визначеної галузі суспільних відносин.

Загальне значення кодифікації полягає також у тому, що вона створює найбільш сприятливі умови для користування законами, оскільки у цьому випадку пошуки необхідної норми обмежуються єдиним, створеним за тематичним принципом законодавчим актом.

Привести у відповідність трудове законодавство до вимог сьогодення та міжнародних договорів про працю, конвенцій тощо, збалансувати інтереси сторін трудових відносин, встановити норми взаємовідносин роботодавця і працівника, при цьому сформулювати основні принципи регулювання таких відносин, сферу дії трудового законодавства зробила спробу Верховна Рада України на 2 сесії VI скликання, ухваливши у першому читанні проект Трудового кодексу України (номер законопроекту 1108).

Трудовий договір можна розглядати в декількох аспектах: як центральний інститут трудового права, норми якого регулюють прийняття на роботу, переведення, звільнення працівників; як організаційну форму існування та укомплектування штату підприємства,

установи, організації; як правову форму волевиявлення його сторін; як підставу виникнення, зміни та припинення трудових відносин.

Трудовий договір покликаний закріплювати та розвивати договірний метод регулювання відносин. Треба зауважити, що децентралізація правового регулювання, що знаходить прояв в обмеженні втручання держави у сферу трудових відносин сприяє демократизації суспільства, безпосередньому включенню працівників і роботодавців у процес створення правових норм. При цьому дуже важливо, щоб розповсюдження індивідуально договірного регулювання не призвело до зниження рівня соціальної захищеності працівників.

Видається, що завдання кодифікації трудового законодавства повинне полягати у досягненні гармонійного поєднання методів регулювання, при цьому враховуючи правовий досвід та традиції, які склались у цій сфері.

З розвитком нових форм організації праці чітко намітилась тенденція до розширення договірного регулювання трудових відносин сторін. В певній мірі це знайшло прояв в редакції статей проекту ТК, що присвячені визначенню трудового договору його змісту, формі укладення тощо.

Проект Трудового кодексу у сфері регулювання укладення, зміни і припинення трудового договору вносить чимало змін з урахуванням практики застосування трудового законодавства та намагається усунути прогалини у регулюванні трудових відносин, які вже сформовані в нових економічних умовах. Так, стаття 39 проекту визначає трудовий договір та його зміст вже з позицій відмежування трудових договорів від цивільно-правових відносин, зміст трудового договору визначається на підставі послідовного розмежування обов’язкових та додаткових умов трудового договору (ст.40 ТК) тощо.

Новий ТК покликаний внести вагомі корективи у розв’язання проблем, пов’язаних з переведенням та переміщенням працівників. Суть коректив – підвищення ролі трудового договору як угоди сторін, в якому закріплюється волевиявлення сторін. На жаль, сьогодні власник або уповноважена ним особа може вільно переміщувати працівників, не дивлячись на умови трудового договору, обгрунтовуючи такі зміни виробничими потребами. Змінами умов трудового договору визнається зміна умов трудового договору внаслідок: 1) переміщення; 2) переведення на іншу роботу; 3) змін істотних умов праці; 4) змін інших умов трудового договору.

Держава, залишаючись формально гарантом трудових прав громадян, сьогодні практично втратила функції загального роботодавця та повну владу у трудових відносинах, що передбачає передачу вирішення багатьох питань на рівень сторін цих відносин та більш активну участь роботодавців, працівників та їх представницьких органів у питаннях визначення взаємовигідних умов праці, зміни та припиненні трудових відносин. Норми про припинення трудових відносин повинні, з одного боку, характеризувати високий рівень трудових прав громадян і, з іншого – бути надійним гарантом від незаконних звільнень. Аналізуючи проект ТК, потрібно відмітити, що правовою новелою є норми, що містяться у главі 6 «Припинення трудових відносин». У загальних положеннях визначаються умови і підстави припинення. В основну класифікації підстав покладений принцип волевиявлення сторін – суб’єктів трудових відносин. Основоположним принципом інституту звільнення з ініціативи власника або уповноваженого ним органу є і повинен залишатися принцип, згідно з яким працівник може бути звільнений тільки на підставах, передбачених законом. Перелік таких підстав передбачається законом.

При реформуванні та проведенні кодифікації трудового законодавства, з нашої точки зору, необхідно враховувати наступне. Всі підстави розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця можна розподілити на дві групи: підстави звільнення, обумовлені об`єктивними обставинами, що не залежать від працівника і не можуть бути поставлені йому в провину. Інша група підстав знаходиться у прямій залежності від дій суб`єкта трудових правовідносин (працівника), які виражаються в його винній протиправній поведінці, у невиконанні або неналежному виконанні ним своїх трудових обов`язків; аморальних вчинків, а також підстави, пов’язані з особою працівника, коли нема його вини.

Новий Трудовий кодекс України має стати основою для подальшого реформування і розвитку трудового законодавства, у тому числі і щодо правового регулювання виникнення, зміни і припинення трудових відносин.

Дробот Жанна Анатоліївна
старший викладач кафедри публічного права
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ПРАВОВІ ДЕФІНІЦІЇ «СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ» ТА «СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ» ЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

На даному етапі розвитку суспільних відносин щодо забезпечення непрацездатних членів суспільства різними видами матеріального забезпечення, використовуються поняття «соціальне забезпечення» та «соціальний захист».

Питання аналізу та визначення понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» були в центрі уваги українських вчених Н.Б. Болотіної, М.Д. Бойка, М.Б. Ріппи, І.М. Сироти, Б.І. Сташківа та інших.

Аналіз наукової юридичної літератури показує відсутність єдиної точки зору на ці поняття не лише в Україні, але і в російській юридичній літературі.

Термін «соціальне забезпечення», який означає форму матеріального забезпечення непрацездатних громадян, з'явився в юридичній літературі в перші роки радянської влади. Н.Б. Болотіна відзначає, що 31 жовтня 1918 року РНК Росії затвердила Положення про соціальне забезпечення трудящих. І термін цей згодом отримав широке застосування в усьому світі [1, 35].

Офіційно цей термін був закріплений у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, прийнятому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року. У ньому, зокрема, зазначається, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на соціальне забезпечення [2].

Термін «соціальне забезпечення» застосовується і у такому документі, як Концепція соціального забезпечення населення України, схваленої постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 року [3], хоча в ній цей термін не визначається.

На думку Б.І. Сташківа, соціальне забезпечення це ті види і форми матеріального забезпечення, що надаються на умовах, передбачених законом чи договором, зі спеціально створених для цього фондів особам, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [4, 26].

Російська дослідниця О.Е. Мачульська під соціальним забезпеченням вбачає систему норм, які закріплюють умови надання засобів захисту від соціальних ризиків (старості, інвалідності, втрати годувальника, безробіття та інших) у вигляді виплат, послуг або пільг, які гарантуються кожному за рахунок держави [5, 12].

У другій половині XX століття поряд із поняттям «соціальне забезпечення» з'явилось поняття «соціальний захист», яке дедалі ширше стало застосовуватися в міжнародних правових актах і зарубіжній юридичній практиці.

Автор поділяє думку науковців, що термін «соціальний захист» є більш ширшим поняттям і включає в себе «соціальне забезпечення». Так, М.Д. Бойко констатує, що термін «соціальний захист» за своїм змістом має значно ширше поняття і включає в себе термін «соціальне забезпечення» [6, 8]. На думку І.М. Сироти «соціальний захист» містить у собі «соціальне забезпечення» [2, 8], тобто «соціальний захист» - більш широке поняття.

Аналізуючи поняття «соціального захисту» в Україні, Н.Б. Болотіна дійшла висновку, що соціальне забезпечення за стандартами Ради Європи і Європейського Союзу включено до більш широкої за змістом системи, яка включає крім соціального забезпечення (через

соціальне страхування) також інші форми соціального захисту, зокрема державну соціальну допомогу, а також спеціальний і особливий (додатковий) соціальний захист для окремих категорій населення [7, 94].

Свої висновки Н.Б. Болотіна підкріплює нормами міжнародного права, зокрема ст. 10 Хартії основних прав трудящих Співтовариств (Європейський союз, 1989 р.) та ст. 14 Європейської соціальної хартії (переглянутої) (Рада Європи, 1996 р.), які визначають право на соціальний захист та конкретизують його різні аспекти [8, 55-56].

За ст. 46 Конституції України громадяни мають право на соціальний захист [9, ст. 46]. Цей термін використовується і у національному законодавстві, науковій літературі, у зарубіжній юридичній практиці.

В Росії термін «соціальний захист» набув розповсюдження у зв'язку з перейменуванням у 1992 році системи органів соціального забезпечення в систему органів соціального захисту населення. У Концепції соціального захисту пенсіонерів, інвалідів, сімей з дітьми та інших осіб, які потребують соціальної підтримки, міститься поняття соціального захисту як комплексу додаткових заходів щодо матеріальної підтримки найменш захищених верств населення (престарілих, інвалідів, малозабезпечених сімей з дітьми, молоді, що навчається, осіб, які не мають коштів для існування) [10, 33].

М.Л. Захаров та О.Г. Тучкова роблять висновки, що введення поняття соціального захисту населення в оборот наукових понять правомірно та необхідно. І тому соціальне забезпечення – один зі способів соціального захисту населення при настанні соціальних ризиків [10, 35].

Усі вищенаведені аргументи говорять на користь соціального захисту. Нині діюча система захисту населення країни від соціальних ризиків дає підстави застосовувати поняття «соціальний захист», а не поняття «соціальне забезпечення», яке є складовою частиною соціального захисту населення України.

Таким чином, соціальний захист – це сукупність правових, соціально-економічних, організаційно-правових, фінансових заходів, спрямованих на забезпечення відповідного рівня життя населення країни при настанні соціальних ризиків.

***Використані джерела*:**

1. *Болотіна Н.Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблеми термінів і понять // Право України. – 2000. - № 4. – С. 35 – 39.*
2. *Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. – Х.: «Одіссей», 2001. – 384 с.*
3. *Социальная защита населения. М., 1992.*
4. *Сташків Б. Поняття права соціального забезпечення // Право України. – 2000. - № 5. – С. 25 – 28.*
5. *Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения в условиях рыночной экономики: теория и практика правового регулирования: автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудовое право; право социального обеспечения» / Е.Е. Мачульская. – Москва, 2000. – 49 с.*
6. *Бойко М.Д. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. – К.: «Олан», 2004. – 312 с.*
7. *Болотіна Н.Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в Україні. – К.: Знання, 2005. – 381 с.*
8. *Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: Навч. посіб. – К.: Знання, 2005. – 615 с. – (Вища освіта XXI століття).*
9. *Конституція України (із змінами і доп.). – К.: Атіка, 2006. – 64 с.*
10. *Захаров М.Л., Тучкова Э.Г. Право социального обеспечения России: Учебник. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 608 с. – (Серия «Библиотека студента»).*

Жолнович О. І.
кандидат юридичних наук, асистент кафедри трудового, аграрного й екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ПРАЦІВНИКІВ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

Однією з форм соціального партнерства називають участь працівників в управлінні підприємством. Ця форма взаємодії соціальних партнерів перебуває у стані переосмислення її основних засад, кола суб'єктів та правового регулювання.

Правова регламентація діяльності трудового колективу на підприємстві здійснюється переважно застарілими нормативними актами (Законом СРСР від 17 червня 1983 р. «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» [1], Кодексом Законів про працю України від 10.12.1971 р. [2], Законами України «Про колективні договори та угоди» від 01.07.1993 р. [3] та «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. [4]). Багато нормативних актів, у яких містилися норми, присвячені трудовим колективам втратили чинність або застаріли морально (наприклад Закон УРСР «Про підприємства в Україні» від.27.03.1991 р. [5], Закони України «Про приватизацію державного майна» у редакції від 19 лютого 1997 р. [6], «Про оренду державного і комунального майна» від 10.04.1992 р. [7]) До того ж у науці трудового права висловлюються погляди про недоцільність збереження за трудовим колективом статусу суб'єкта колективно-трудових відносин.

Видається, що в наш час, коли профспілки, як незалежні організації практично перестали існувати, а ті, що залишилися, переважно виконують декларативні функції і цілком підтримують рішення роботодавця, наймані працівники не мають ефективних законодавчих механізмів для захисту своїх прав. Крім того, в багатьох випадках на підприємстві не потрібно створювати профспілку, сплачувати внески і виконувати багато інших бюрократичних дій, а достатньо епізодично на загальних зборах вирішувати ті чи інші проблеми колективу найманих працівників. На таких зборах кожен працівник може висловити свою думку з конкретного питання, а не покладатися на виборних представників профспілки, яких він міг і не обирати. Також ефективною, як видається, була б норма, яка забороняє присутність представників адміністрації під час обговорення рішень на загальних зборах трудового колективу, оскільки вони є представниками роботодавця і можуть тиснути на працівників.

Норми про участь працівників підприємства (персоналу) в управлінні підприємством прийняті в багатьох країнах Європи [8, 244-248]. Наприклад, у Німеччині на підприємстві створюються так звані «виробничі ради» (Beitribsrat), які обираються працівниками підприємства. Взаємодія роботодавця і виробничої ради здійснюється виключно на засадах довіри і співпраці. Через виробничу раду працівники можуть брати участь у виробленні економічних і соціальних рішень пов'язаних з персоналом, а також отримувати інформацію про плани і фінансовий стан підприємства. Вони також можуть подавати пропозиції роботодавцю з приводу напрямів розвитку підприємства [8, 244-245].

Подібні повноваження має і рада працівників підприємства у Польщі. Згідно з польським трудовим законодавством, члени ради можуть висловлювати свої погляди стосовно справ підприємства і його керівництва, звертатися із запитами до керівника підприємства, контролювати дотримання вимог охорони праці на виробництві та ін. [9, 311-316].

Аналізуючи стан захисту трудових прав і інтересів найманих працівників України, приходимо до висновку про необхідність збереження і розширення повноважень колективу працівників у колективно-трудових відносинах. Ефективними були б ради працівників, які утворювались би як дорадчі органи при адміністрації підприємств. Їх завданням має бути вироблення пропозицій щодо вдосконалення діяльності підприємства та отримання інформації про стан його справ. Така діяльність, заснована на взаємодії працівників і

роботодавця, дозволить нести солідарну відповідальність за діяльність підприємства і підвищить зацікавленість працівників у результатах господарської діяльності.

Також, з огляду на український менталітет, дієвим було б закріплення можливості найманих працівників делегувати представництво своїх інтересів перед роботодавцем незалежному представнику (юридичній фірмі або юристу). Необхідно надати працівникам можливість колективно укладати договір про представництво їхніх інтересів з юридичною фірмою, а представнику можливість отримувати всю необхідну інформацію для здійснення такого представництва. Переваг укладення такого договору, очевидно, є декілька. Насамперед, захист інтересів здійснюватиметься професійно, по-друге, представник є незалежним від роботодавця (на відміну від профспілкових діячів), а по-третє, зацікавлений ефективно здійснювати свою діяльність, щоб продовжити термін дії договору. Також відпадає потреба звільняти окремих працівників від трудових обов'язків для вирішення питань, пов'язаних із захистом інтересів цілого колективу (що зазвичай викликає невдоволення роботодавця).

Таким чином інститут участі працівників в управлінні підприємством є важливим і необхідним елементом соціального партнерства у трудових відносинах. Незважаючи на декларативність і незначну кількість норм, які його утворюють сьогодні, перспективи його збереження і розширення у структурі колективного трудового права більш ніж очевидні.

***Використані джерела*:**

1. *Закон СРСР «Про трудові колективи і підвищення їх ролі в управлінні підприємствами, установами, організаціями» від 17.06. 1983 р. / № 9500 – X. // [електронний ресурс] (з наступними змінами і доповненнями). // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Законодавство. – Режим доступу до журн.: http: // zakon1.rada.gov.ua /cgi-bin/laws/main.*
2. *Кодекс Законів про працю України від 10.12.1971 р. (з наступними змінами і доповненнями). // Науково-практичний коментар до законодавства України про працю / [В.Г. Ротань, І.В. Зуб, Б.С. Стичинський] – [6-те вид., доп. і переробл.] – К.: А.С.К., 2005. – 976с.*
3. *Закон України «Про колективні договори та угоди» від 01.07.1993 р. / № 3356 – XIII. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №36. – Ст.361. (з наступними змінами і доповненнями).*
4. *Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. / № 2694 – XII. (у ред. Закону України від 21.11.2002р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №2. – Ст.10. (з наступними змінами і доповненнями).*
5. *Закон України «Про підприємства в Україні» від.27.03.1991 р. № 887-XII // Голос України від 06.05.1991 р.(втратив чинність).*
6. *Закон України «Про приватизацію державного майна» від 19 лютого 1997 р. / № 3356 – XIII. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №17. – Ст.122. (з наступними змінами і доповненнями).*
7. *Закон України «Про оренду державного і комунального майна» від 10.04.1992 р. / № 2269 – XII. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №30. – Ст.416. (з наступними змінами і доповненнями).*
8. *Киселев И.Я. Сравнительное трудовое право. Учебник. / И.Я. Киселев – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 360с.*
9. *Walerian Sanetra. Prawo pracy. Zarys wyklady. [Tom I.] / Walerian Sanetra – Bialystok., 1994. – 355с.*

Иванова Татьяна Сергеевна,
помощник судьи Свердловского областного суда, преподаватель кафедры трудового права Уральской Государственной Юридической Академии (г. Екатеринбург), магистр частного права

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ ТРУДОВЫХ ДОГОВОРОВ С РАБОТНИКАМИ УПОЛНОМОЧЕННЫМИ ОТ ИМЕНИ РАБОТОДАТЕЛЯ ЛИЦАМИ

В соответствии с ч. 2 ст. 67 ТК РФ, трудовой договор, не оформленный в письменной форме, считается заключенным, если работник приступил к работе с ведома или по поручению работодателя или его представителя. Установление факта заключения трудового договора от имени работодателя уполномоченным лицом необходимо в тех случаях, когда требуется подтверждение факта наличия трудовых отношений. В ГК РФ содержится ст. 312 «Исполнение обязательства надлежащему лицу»: если иное не предусмотрено соглашением сторон и не вытекает из обычаев делового оборота или существа обязательства, должник вправе при исполнении обязательства потребовать доказательств того, что исполнение принимается самим кредитором или управомоченным им на это лицом, и несет риск последствий не предъявления такого требования. В соответствии со ст. 182 ГК РФ, полномочия лица могут также явствовать из обстановки, в которой действует представитель (продавец в розничной торговле, кассир и т.п.). Аналогичных норм в ТК РФ нет. В то же время, в соответствии со ст. 57 ТК РФ, в трудовом договоре указываются сведения о представителе работодателя, подписавшем трудовой договор, и основание, в силу которого он наделен соответствующими полномочиями. Таким образом законодатель создает некоторые предпосылки для того, чтобы работник был осведомлен о полномочиях лица, подписывающего трудовой договор от имени работодателя.

Намереваясь заключить трудовой договор, потенциальный работник может предложить представителю работодателя, представить ему документы, подтверждающие полномочия на заключение трудового договора от имени работодателя (соответствующие протокол общего собрания учредителей (решение единственного учредителя), приказ о назначении руководителя на должность, доверенность, локальный нормативный акт, трудовой договор или должностную инструкцию, содержащие соответствующие полномочия), однако обязанности у представителя работодателя предоставить такие документы ТК РФ не предусматривает. В связи с этим необходимо определиться, могут ли к представителю работодателя, заключившему трудовой договор с работником быть применены правила аналогичные ст. 182 ГК РФ: явствуют ли полномочия представителя работодателя из обстановки, или для заключения, изменения, расторжения трудового договора с работниками представителю работодателя необходимо получение специальных полномочий? На наш взгляд, ТК РФ сегодня не предусматривает наличия у представителя работодателя полномочий «из обстановки». Об этом свидетельствует редакция ст. 20 ТК РФ, однозначно предусматривающая необходимость наделения представителя работодателя полномочиями в установленном порядке. В соответствии со ст. 20 ТК, права и обязанности работодателя в трудовых отношениях осуществляются: самим физическим лицом - работодателем; органами управления организации или уполномоченными ими лицами в порядке, установленном ТК РФ, другими федеральными законами и иными нормативными правовыми актами, учредительными документами организации и локальными нормативными актами. Законодатель, формулируя данную норму предусмотрел возможность использования гражданско-правовых механизмов (наделение представителя полномочиями в учредительных документах и по правилам гл. 10 ГК РФ «Представительство. Доверенность»), но и трудоправовых: осуществление прав и обязанностей работодателя может быть реализовано в порядке, установленном ТК РФ и локальными нормативными актами.

Порядок наделения представителя работодателем полномочиями по заключению (а также изменению и расторжению) трудовых договоров, на наш взгляд, предусмотрен в ТК РФ не достаточно полно: редакция ст. 8 ТК РФ «Локальные нормативные акты, содержащие нормы

трудового права» не содержит самого определения таких актов и их незакрытого (с учетом возможного разнообразия видов таких актов) перечня, хотя, и дает их некоторое определение, относя локальные нормативные акты к иным нормативным актам, содержащим нормы трудового права и устанавливая их место в системе источников норм трудового права (ст. 5 ТК РФ) и указывая отношения, которые должны (могут) быть оформлены локальными нормативными актами (ст. 33, ст. 59, ст. 81, ст. 88, ст. 94, ст. 97, ст. 101, ст. 102, ст. 105, ст. 112, ст. 123 и т.д.). На наш взгляд, определение локальных нормативных актов и их незакрытый перечень необходимо внести в ч. 1 ст. 8 ТК РФ, поскольку, в отличие от иных актов, содержащих нормы трудового права, это единственный акт, который (наряду с коллективным договором и соглашением – определение которым законодатель дал соответственно в ст. 40 и ст. 45 ТК РФ) является исключительно трудоправовым по природе, в отличие от не требующих определения в рамках ТК РФ других актов, указанных в ст. 5 ТК РФ.

На наш взгляд, сегодня в ТК РФ заложен только один более или менее эффективный правовой механизм, позволяющий работнику еще до заключения трудового договора ознакомиться с документами, подтверждающими наделение представителя работодателем полномочиями по заключению такого договора – это наделение представителя работодателя полномочиями в порядке, установленном локальными нормативными актами (наиболее эффективно – в порядке, установленном таким локальным нормативным актом, как правила внутреннего трудового распорядка), поскольку, согласно норме ч. 3 ст. 68 ТК РФ, при приеме на работу (до подписания трудового договора) работодатель обязан ознакомить работника под роспись с правилами внутреннего трудового распорядка, иными локальными нормативными актами, непосредственно связанными с трудовой деятельностью работника. Недостатки такого механизма заключаются, в том, что принятие локальных нормативных актов не является обязательным для работодателей в силу прямого указания ч. 4 ст. 189 и п. 6 ч. 1 ст. 22 ТК РФ. Кроме того, при заключении трудового договора путем фактического допущения работника к работе (а именно при таком способе заключения договора чаще всего и возникает необходимость в определении наличия предоставленных работодателем полномочий лицу, с ведома или по поручению которого работник допущен до работы) работников с локальными нормативными актами до заключения трудового договора чаще всего не знакомят.

Действующий ТК РФ, как представляется, в полной мере не задает необходимых правовых рамок для обеспечения заключения трудовых договоров с работниками (как путем подписания, таки в случае фактического допуска работника к работе) именно уполномоченными надлежащим образом лицами; не предусматривает правовых последствий (как для работников, так и для работодателей) заключения трудовых договоров лицами, не уполномоченными работодателями. В то же время, в ТК РФ содержится норма, обязывающая работника предоставить работодателю все необходимые документы (ст. 65 ТК РФ). На наш взгляд, отсутствие правовых рамок, правового обеспечения реальной возможности для работника удостовериться в том, что трудовой договор заключается от имени работодателя уполномоченным лицом, что работник не введен в заблуждение относительно личности работодателя (и корреспондирующей обязанности работодателя), отсутствие правовых последствий, обеспечивающих защиту трудовых прав работника (а в некоторых случаях, которые мы рассмотрим далее – обеспечение прав работодателя) создает сегодня почву для злоупотребления в сфере трудовых отношений.

В определенной степени решить проблему позволило бы, на наш взгляд, включение в ТК РФ нормы, предусматривающей обязанность работодателя обеспечивать заключение трудовых договоров только уполномоченными лицами путем обязательного включения в правила внутреннего трудового распорядка или иной локальный нормативный акт условия о том, кто (по должности) от имени работодателя вправе заключать (изменять и расторгать) трудовые договоры. А также включить в ТК РФ обязанность работодателя оплатить труд работника, если трудовой договор от имени работодателя был заключен не уполномоченным

лицом, в связи с тем, что работодателем надлежащим образом не был урегулирован порядок и не велся контроль за заключенем трудовых договоров (кроме случаев, когда работник знал или должен был знать об отсутствии о соответствующего лица полномочий на заключение трудовых договоров).

Касьянова Елена Васильевна
научный сотрудник отделения исследований в социальной сфере
Института правовых исследований Национального центра законодательства и правовых исследований Республики Беларусь

ДОПУСТИМОСТЬ КОНТРАКТНОЙ ФОРМЫ НАЙМА В ОТНОШЕНИИ ТРУДЯЩИХСЯ-МИГРАНТОВ

На территории Республики Беларусь трудовые отношения с работниками оформляются только в письменной форме. Установление трудовых отношений происходит посредством заключения трудового договора или контракта.

Понятие трудового договора закреплено в статье 1 Трудового кодекса Республики Беларусь (далее ТК). Им является соглашение между работником и нанимателем (нанимателями), в соответствии с которым работник обязуется выполнять работу по определенной одной или нескольким профессиям, специальностям или должностям соответствующей квалификации согласно штатному расписанию и соблюдать внутренний трудовой распорядок, а наниматель обязуется предоставлять работнику обусловленную трудовым договором работу, обеспечивать условия труда, предусмотренные законодательством о труде, локальными нормативными правовыми актами и соглашением сторон, своевременно выплачивать работнику заработную плату.

Определение понятия «контракт» предусмотрено Декретом Президента Республики Беларусь от 26 июля 1999 г. № 29 «О дополнительных мерах по совершенствованию трудовых отношений, укреплению трудовой и исполнительской дисциплины» (далее – Декрет). Контрактом является трудовой договор, заключаемый в письменной форме на определенный в нем срок и содержащий особенности по сравнению с общими нормами законодательства о труде. Частью второй статьи 17 ТК определено, что контракт является разновидностью срочного трудового договора, который заключается в порядке и на условиях, предусмотренных законодательством о труде.

В настоящее время оформление трудовых отношений с трудящимися-мигрантами (иностранными гражданами) происходит посредством заключения трудового договора, но на законодательном уровне допускается и применение контрактной формы найма. В том числе в статьей 2 Закона Республики Беларусь от 17 июня 1998 г. № 169-З «О внешней трудовой миграции» (далее – Закон) при определении внешней трудовой миграции используется понятие «трудовой договор «контракт». Так внешней трудовой миграцией является добровольный выезд на законном основании граждан, постоянно проживающих на территории Республики Беларусь, за границу, а также въезд иностранных граждан и лиц без гражданства, постоянно проживающих вне пределов Республики Беларусь, на ее территорию для получения работы по трудовому договору (контракту). Формулировка «трудовой договор (контракт)» встречается и в части 4 Положения о лицензировании деятельности, связанной с привлечением в Республику Беларусь иностранной рабочей силы и трудоустройством граждан Республики Беларусь за границей (утверждено постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 17 октября 2003 № 1335), где под деятельностью, связанной с привлечением иностранной рабочей силы, понимается наем иностранных граждан и лиц без гражданства, постоянно проживающих вне пределов Республики Беларусь, для выполнения работы в Республике Беларусь, предусматривающий заключение с

данными иностранцами трудового договора (контракта). Также упоминание о контракте встречается и в других нормативных правовых актах Республики Беларусь.

Поскольку в отношении трудящихся-мигрантов на территории Республики Беларусь действует национальный правовой режим, постольку при осуществлении трудовой деятельности на иностранных граждан распространяются те же права и гарантии, что и на граждан Республики Беларусь. В отношении работников, с которыми заключается контракт, предусмотрены определенные гарантии. Например, срок трудового договора (контракта), заключаемого с трудящимся-мигрантом в соответствии с частью 1 статьи 10 Закона является обязательным условием, а в соответствии с пунктом 1 Декрета нанимателю предоставлено право заключать с работниками контракты на срок не менее одного года. В случае с трудящимися-мигрантами срок трудовых отношений напрямую будет зависеть от документов, дающих право иностранному гражданину находиться в Республике Беларусь и заниматься трудовой деятельностью. Такими документами являются специальное разрешение на право занятия трудовой деятельностью, которое выдается на один год с возможностью продления еще на один год, а также однократная, двукратная или многократная краткосрочная виза, выдаваемая с целью осуществления трудовой деятельности (работы (з правам працы па найме), которая выдается на срок не более 90 суток. Учитывая изложенное, полагаем целесообразным сделать вывод о невозможности применения контрактной формы найма с трудящимися-мигрантами.

В правоприменительной практике в контракте закрепляются особенности по сравнению с общими нормами законодательства о труде, в том числе и установленные Указом Президента Республики Беларусь от 12 апреля 2000 г. № 180 «О порядке применения Декрета Президента Республики Беларусь от 26 июля 1999 г. № 29». Например, каждая из сторон, заключивших контракт, не позднее, чем за две недели до истечения срока его действия письменно предупреждает другую сторону о решении продолжить или прекратить трудовые отношения; при заключении контракта с работником, продлении либо заключении нового контракта срок его действия с работающей женщиной, находящейся в отпуске по беременности и родам, матерью (отцом ребенка вместо матери, опекуном), находящейся в отпуске по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет, определяется не менее чем до окончания указанных отпусков; с работником предпенсионного возраста (женщины - 53 года, мужчины - 58 лет), добросовестно работающим и не допускающим нарушений трудовой и исполнительской дисциплины, - не менее чем до достижения общеустановленного пенсионного возраста (женщины - 55 лет, мужчины - 60 лет) и получения им права на пенсию по возрасту; контракт с беременной женщиной с ее согласия продлевается на период беременности либо иной срок по соглашению сторон и др. Считаем, что данные гарантии неприменимы на практике при регулировании трудовой деятельности трудящихся-мигрантов, поскольку срок пребывания данной категории трудящихся в Республике Беларусь напрямую зависит от срока действия документов на основании которых они в стране и пребывают.

Таким образом, положения законодательства, допускающие заключение с трудящимися-мигрантами контракта, считаем необоснованными, а их реализацию на практике – сомнительной. Учитывая изложенное, полагаем необходимым исключить из нормативных правовых актов, регулирующих отношения, субъектом которых является трудящийся-мигрант, формулировку «трудовой договор (контракт)», заменив ее на одну из следующих формулировок «трудовой договор» или «срочный трудовой договор».

Кепич Ірина
магістр права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА НА ПРАЦЮ

Право на працю є одним із найбільш важливих соціально-економічних прав і визнає можливість людей займатися працею як для забезпечення матеріального благополуччя, так і для задоволення духовних потреб.

Саме в час світової фінансової кризи особливо актуальним залишається питання реалізації такого права, а відтак і розуміння правової природи цього поняття.

В науці трудового права вже давно ведеться дискусія про те чи є право на працю суб'єктивним правом чи елементом трудової правоздатності. Багато вчених-трудовиків визначають право на працю як суб'єктивне право працівника, і як будь – яке суб'єктивне право воно повинно підлягати судовому чи квазісудовому захисту при відмові в наданні роботи при наявності вакансії [1, с. 16-18]. О. В. Смірнов, характеризуючи право на працю, виділяє дві стадії його реалізації як суб'єктивного права. До того як громадяни використовують своє право на працю воно має абсолютний характер, цьому право кореспондує обов'язок невизначеної кількості соціалістичних організацій приймати їх на роботу. На другій стадії, після укладення трудового договору, громадянин має право на фактичну зайнятість в праці по обумовленій трудовій функції.

Проте, ряд відомих вчених-цивілістів (С. М. Братусь, Ю. К. Толстой), та вчених-трудовиків(Л. Я. Гінцбург) розглядали право на працю як елемент трудової правоздатності громадян. Л. Я. Гінцбург писав, що конструкція «право на працю - суб'єктивне право» є неприйнятною. Рівне для всіх право на працю не може включати можливість мати претензії до конкретного підприємства. Відмова організації в прийомі на роботу це реалізація права цієї організацій на підбір необхідних їй кадрів [2, с. 195]. З огляду на вищенаведене, науковці розглядають право на працю тільки до укладення трудового договору, тобто до виникнення трудових правовідносин, проте право на працю не полягає виключно у праві на укладення трудового договору, а й у - праві на отримання винагороди за працю, забезпеченні здорових і безпечних умов праці тощо. Бегічев Б. К. пропонує теорію подвійної природи права на працю - як суб'єктивного права та елементу трудової правоздатності [3, с. 111]. Ми ж, підтримуючи думку авторів праці «Очерки теории трудового права» [4, с. 150], зробимо наступний висновок: до укладення трудового договору право на працю є елементом трудової правоздатності, а після - суб'єктивним правом, якому кореспондує обов'язок роботодавця. Адже, до виникнення трудових правовідносини, організація, що підбирає кадри не зобов'язана укладати трудовий договір з особою професійні якості котрої не підходять їй, проте, після укладення трудового договору, та ж організація, що виступає вже у якості роботодавця, зобов'язана вчиняти певні дії – забезпечити здорові і безпечні умови праці, виплачувати заробітну плату тощо. До укладення трудового договору є виключно обов'язок організації, що здійснює набір кадрів не допускати дискримінації щодо осіб, котрі претендують на ту чи іншу посаду.

Ст. 43 Конституції України проголошує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. З огляду на це законодавець розуміє право на працю як суб'єктивне право працівника, проте держава не гарантує надання роботи кожному. На нашу думку, цю статтю Конституції необхідно перефразувати наступним чином: «Держава створює рівні умови для реалізації громадянами свого права на працю».

Право на працю служить основою для інших прав працівника, таких як право на оплату праці та забезпечення безпечних і не шкідливих умов праці, право працівника на трудову честь (право на моральну оцінку праці, право вимагати усунення порушень і ущемлень трудової честі працівника, право на кар'єрний ріст).

Трудова правосуб'єктість включає в себе такі елементи як трудова правоздатність (властивість працівника мати права та обов'язки) та трудова дієздатність (властивість працівника здійснювати, реалізувати права та обов'язки). Відтак, право на працю до виникнення трудових правовідносин може бути елементом виключно трудової правоздатності, а після їх виникнення елементом трудової правосуб'єктності.

Отже, з вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

До укладення трудового договору право на працю є елементом трудової правоздатності, а після - суб'єктивним правом, якому кореспондується обов'язок роботодавця.

Статтю 43 Конституції України необхідно перефразувати наступним чином: «Держава створює рівні умови для реалізації громадянами свого права на працю».

Право на працю служить основою для інших прав працівника.

***Використані джерела*:**

1. *Смирнов О. В. Природа и сущность права на труд в СССР / О. В. Смирнов. - М., 1964.- С. 16-18.*
2. *Гинцбург Л. Я. Социалистическое трудовое правоотношение / Л. Я. Гинцбург. – С. 195.*
3. *Бегичев Б. К. Трудовая правоспособность советских граждан / Б. К. Бегичев. - М., 1972.- С. 111.*
4. *Лушникова М. В., Лушников А. М. Очерки теории трудового права / М. В. Лушникова, А. М. Лушников.- СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр», 2006.- С. 150.*

Козак Зоряна Ярославівна

доцент трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук

СУБ'ЄКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОХОРОНУ ПРАЦІ

Захист трудових прав громадян завжди перебував у центрі уваги представників трудового права України, йому присвячені окремі дисертаційні дослідження [1]. Проте залишилася низка питань, які обділені увагою як законодавця, так і науковців. Пропоноване дослідження головно зосереджено на визначенні кола суб'єктів, що через систему громадського контролю за охороною праці, здійснюють захист прав та інтересів працівників, а також розглядає окремі проблеми встановлення гарантій особам, що здійснюють такий контроль.

1. З прийняттям Закону України «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII (далі у тексті – Закон) від професійних спілок забрано функції управління і нагляду за охороною праці та залишено право здіснення громадського контролю [2, с. 230]. Закон передбачив, що громадський контроль за охороною праці здійснювався не лише професійними спілками, але й безпосередньо трудовими колективами через обраних ними уповноважених (ст. 46). Отже, Закон передбачав одночасну наявність двох повноправних суб'єктів, що здійснювали громадський контроль за додержанням законодавства про охорону праці.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону праці» від 21 листопада 2002 року № 229-IV, що виклав Закон у новій редакції, положення щодо кола суб'єктів, які здійснюють громадський контроль, суттєво змінилися. Формально він також передбачив два суб'єкти, що здійснювали такий контроль – професійні спілки та уповноважені найманими працівниками особи з питань охорони праці (далі у тексті – уповноважені особи). Проте наявність останніх є можливою лише у разі відсутності професійної спілки на підприємстві (ч. 4 ст. 41). Такий підхід бере витоки із Закону України

«Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV, що передбачив право професійних спілок представляти та захищати колективні інтереси працівників незалежно від їхнього членства у профспілках (ст. 19). Його поширення на усі випадки представництва інтересів найманих працівників, у тому числі шляхом здійснення громадського контролю професійними спілками, не є виправданим. У такому разі працівники позбавляються можливості безпосередньо представляти свої інтереси та здійснювати контроль. Не заперечуючи і не зменшуючи ролі професійних спілок у захисті прав працівників, вважаємо, що такий підхід порушує право особи на свободу об'єднання у громадські організації, яке гарантується Конституцією України від 28 червня 2006 року, та свободи вибору представників власних інтересів.

Варто наголосити, що Міжнародна організація праці представниками працівників на підприємстві вважає як професійні спілки, так і виборні представники, що обрані працівниками і функції яких не охоплюють діяльність, котру визнано як виключну прерогативу професійних спілок (ст. 3 Конвенція № 135 про захист прав представників працівників на підприємстві і можливості, що їм надаються (1971 р.) [3, с. 963]). Ані Конституція України, ані Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» не містять прямої і чіткої вказівки про те, що лише професійні спілки представляють інтереси працівників, зокрема з питань охорони праці. Тому пропонуємо повернутися до попередньої редакції Закону і встановити можливість одночасного здійснення громадського контролю за охороною праці як професійними спілками, так і уповноваженими особами.

2. Правове регулювання надання гарантій суб'єктам, що здійснюють громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, також потребує доопрацювання. Міжнародні стандарти з цього питання не знайшли достатньої підтримки держав-членів Міжнародної Організації Праці, а тому були відображені не у конвенції, а тільки у Рекомендації № 143 щодо захисту прав представників працівників на підприємстві та можливостей, які їм надаються (1971 р.) [3, с. 965-968]. Базовий підхід, закладений у Рекомендації, полягає у тому, що захист має бути однаково надано усім представникам працівників.

Порівнюючи правовий статус представників працівників, що здійснюють громадський контроль за дотриманням законодавства з охорони праці, то зразу ж виникають зауваження, що:

– уповноваженим особам не встановлені однакові гарантії, що і професійним спілкам (наприклад, для осіб, котрі раніше були уповноваженими особами, не передбачено жодних гарантій і, зокрема щодо їх захисту від звільнення, що ґрунтується на їхній діяльності як представників працівників),

– уповноваженим особам надаються гарантії значно вищі, ніж професійним спілкам (наприклад, особливості притягнення до матеріальної відповідальності).

Закон у новій редакції передбачає звільнення уповноважених осіб або притягнення їх до дисциплінарної чи матеріальної відповідальності здійснюється лише за згодою найманих працівників у порядку, визначеному колективним договором. Первинно схоже положення було передбачене Типовим положенням про роботу уповноважених трудових колективів з питань охорони праці, затвердженим Наказом Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 28 грудня 1993 року № 135.

Такі гарантії суперечать конституційним основам встановлення юридичної відповідальності. Конституція України передбачає, що виключно законами України визначаються «засади цивільно-правової відповідальності, діяння, які є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них» (п. 22 ч. 1 ст. 92). Тому як вид юридичної відповідальності, так і порядок притягнення уповноважених осіб, повинні визначатися законом, а не колективним договором, у тому числі порядок одержання згоди найманих працівників. Окрім того, відсутність колективного

договору чи відсутність відповідних положень у чинному колективному договорі унеможливлює реалізацію роботодавцем права звільнити уповноважену особу.

Також вважаємо не правовим положення про можливість притягнення уповноваженої особи до матеріальної відповідальності лише за згодою працівників. Погоджуємося з позицією Н. Хуторян, котра вважає, що гарантійна функція матеріальної відповідальності у трудовому праві повинна бути спрямована на однаковий захист сторін трудового договору і передбачати відшкодування матеріальної шкоди роботодавцеві і працівникові у повному розмірі [4, с. 19]. Згідно з Главою IX КЗпП України працівник, що заподіяв шкоду роботодавцеві, несе матеріальну відповідальність і наявність згоди працівників не розглядається як умова звільнення від такої. Тому пропонуємо виключити положення про притягнення уповноваженої особи до матеріальної відповідальності лише за згодою працівників, як таке, що суперечить правовим основам встановлення та притягнення до матеріальної відповідальності.

***Використані джерела*:**

1. *Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Ірина Вікторівна Лагутіна. – Одеса, 2007. – 20 с.*
2. *Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону праці» / С.П. Ткачук (керівник робочої групи), В.В. Андрійчук, З.М. Васильова, В.П. Вашіпан, О.В. Галицький та ін. – К.: Видавничо-виробниче об'єднання «Основа», 1997. – 528 с.*
3. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною Організацією Праці. У двох томах. Том II (1965-1999 рр.). – Женева: Міжнародне Бюро Праці, 1999. – 1559.*
4. *Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін правових правовідносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / Наталія Миколаївна Хуторян. – Харків, 2003. – 38 с.*

Костюк Тетяна Миколаївна

студентка відділення підготовки магістрів заочного факультету
Хмельницького університету управління та права

ОДНОРАЗОВА ДОПОМОГА ЯК СОЦІАЛЬНА СТАРХОВА ВИПЛАТА У РАЗІ НАСТАННЯ НЕЩАСНООГО ВИПАДКУ НА ВИРОБНИЦТВІ ЧИ ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Стан умов та безпеки праці в Україні характеризується наявністю та зростанням питомої ваги небезпечних та шкідливих виробничих факторів у загальній системі виробничих факторів, які обумовлюють ризики ушкодження для здоров'я та життя працюючих. Кількість працюючих, які трудяться в несприятливих умовах з загрозою ушкодження для здоров'я коливається в межах від 20 до 70% в залежності до відповідного виду економічної діяльності.

На початок встановлення незалежності в Україні діяла система соціального забезпечення, в якій система соціального страхування існувала в якості підпорядкованого елемента державної системи соціального забезпечення. Її характеризувало єдине бюджетне фінансування, залежність від загального економічного стану країни, монопольне становище держави у відносинах із споживачами послуг.

У системі відшкодування шкоди потерпілим на виробництві діяла ідеологія компенсації втраченого заробітку, а не компенсації втраченого здоров'я. При незначних розбіжностях в рівнях заробітної плати, що існували у галузях економіки, розміри фактичних виплат у своїй

більшості були незначними, бо навіть у разі встановлення значного відсотка стійкої втрати професійної працездатності, потерпілий під час працевлаштування на нову роботу не мав суттєвих розбіжностей у рівні заробітної плати і тому значна кількість потерпілих не зверталась до роботодавців за відшкодуванням шкоди.

Саме тому, запровадження в Україні системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві було вкрай актуальним. Становлення цієї системи проходило послідовно, так в Законі України "Про охорону праці» (1992 року) закріплено ідеологію компенсації втраченого здоров'я і на роботодавця було покладено обов'язок відшкодування заподіяної шкоди працівнику внаслідок виробничої травми або профзахворювання. При цьому були закладені значні виплати відшкодування шкоди, які в деяких випадках перевищували мінімальні норми, передбачені відповідними Конвенціями міжнародної організації праці[11,9].

Тому прийняття Верховною Радою України Закону "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», що набув чинності з 1 квітня 2001 року (далі - Закон), ознаменувало впровадження в Україні нового механізму захисту працюючих від шкідливих та небезпечних для здоров'я виробничих ризиків.[1,18]

Одним із завдань страхування від нещасного випадку є відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати (відповідної її частини) під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також у разі їх смерті здійснення страхових виплат непрацездатним членам їх сімей. Починаючи з 01.04.2001 р. Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі – Фонд) виплачено потерпілим (членам їх сімей) 8,4 млрд. гривень.

Однією з причин такого значного зростання середньомісячного розміру виплат потерпілим (членам їх сімей) є проведений робочими органами виконавчої дирекції Фонду, відповідно до частини другої статті 29 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та постанови правління Фонду від 28.02.2007р. № 9 «Про перерахування сум щомісячних страхових виплат застрахованим особам (членам їх сімей) з 1 березня 2007 року», перерахунок щомісячних страхових виплат потерпілим (членам їх сімей) з 1 березня 2007 року. За рахунок цього витрати на щомісячні страхові виплати у березні 2007 р. були збільшені на 22,5 млн. грн., або на 18,6%. Таке значне зростання середнього розміру одноразової виплати потерпілим пояснюється зростанням граничної межі заробітної плати (доходу), з якої справляються внески до Фонду.

Так, за законодавством України у разі травми на виробництві або професійного захворювання Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (далі - Фонд) забезпечує виплату та організацію одноразової допомоги в разі встановлення стійкої втрати професійної працездатності — в сумі середньомісячного заробітку за кожен відсоток втрати професійної працездатності, але не вище 4-кратної граничної суми, з якої справляються страхові внески за формулою:

Од = Зс х С, де

Зс — середньомісячна заробітна плата.

У Франції якщо процент втрати професійної працездатності нижче 10%, то сплачується фіксована сума, а в Німеччині при втраті працездатності нижче 20% одноразова допомога взагалі не надається, а з 20% до 40% можлива виплата капіталізованої суми на певний період. Тимчасова допомога може надаватись потерпілим під час медичної та професійної реабілітації у тих випадках і на той період, коли є сподівання відновити працездатність до рівня, не вище 20%. У разі втрати працездатності менше 14% потерпілим Великої Британії сплачується одноразова допомога, а в разі смерті чоловіка дружина отримує одноразову виплату 1584 євро. Одноразова допомога в Росії розраховується за формулою:

Од = 60 х Зм х С : 100, де:

Зм — мінімальна заробітна плата;

С - ступінь втрати професійної працездатності у відсотках. У разі смерті потерпілого одноразова допомога дорівнює 60 мінімальним заробітним платам.

Одноразова допомога виплачується застрахованій особі в місячний строк з дня визначення МСЕК стійкої втрати професійної працездатності в день, встановлений постановою робочого органу виконавчої дирекції Фонду (у тому числі при призначенні одноразової допомоги за рішенням суду) за наявності усіх необхідних документів.

Відповідно до п.2.2. про зміни до Типового положення про комісію з питань охорони праці підприємства, затвердженого наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 25.09.2007 року №216, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 07.11.2007 року №1252/14519, комісії з охорони праці підприємства надано приймати рішення про відсоток зменшення розміру одноразової допомоги потерпілому але не більше ніж на 50%, якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я працівника настало не тільки з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим нормативно – правових актів з охорони праці.

Механізм реалізації вищезазначеної норми встановлено Порядком призначення, перерахування та проведення страхових виплат, затвердженим постановою правління Фонду соціального страхування від нещасних випадків від 27.04.2007 року №24 та зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 22.04.2007 року №715/13982, в якому визначено, що відсоток зменшення розміру одноразової допомоги визначається рішенням комісії з питань охорони праці підприємства, а в разі якщо її не створено, - комісією з питань вирішення спорів при робочих органах виконавчої дирекції Фонду, виходячи з таких критеріїв.

До складу комісії з питань вирішення спорів при робочих органах виконавчої дирекції Фонду на громадських і паритетних засадах входять представники місцевих органів виконавчої влади, застрахованих осіб і страхувальників.

На розгляд комісії подають акти за формами Н-5 та Н-1, пропозиції щодо відсотка зменшення одноразової допомоги, проекти протоколів рішення комісії тощо.

Порядок зменшення одноразової допомоги набирає чинності з моменту настання права застрахованої особи на одержання страхових виплат відповідно до рішення МСЕК після 1 січня 2006 р.

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після його смерті.

Отже, з кожним роком суми виплат для потерпілих збільшується, а кількість підприємств, які сплачують страхові внески або зменшується, або ж зменшується їх страховий тариф. Як наслідок, через деякий час Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України матиме лише зобов'язання щодо відшкодування шкоди, які прибуткова частина бюджету Фонду не зможе покрити і половини встановлених виплат і компенсацій.

***Використані джерела*:**

1. *Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності: Закон України від 23.09.99 №1105-XIV, що набув чинності з 1 квітня 2001 року.*
2. *Порядок призначення, перерахування та проведення страхових виплат , затверджений постановою правління Фонду від 27.04.07 р. N 24.*
3. *Порядок призначення та здійснення страхових виплат застрахованим особам (членам їх сімей), затверджений постановою правління Фонду від 22.12.2005 р. N 83.*

4. *Положення про комісію з питань вирішення спорів при робочих органах виконавчої дирекції Фонду затверджене постановою Правління від 01.11.2001 № 37..*
5. *Про максимальну величину фактичних витрат на оплату праці найманих працівників, оподатковуваного доходу(прибутку), сукупного оподатковуваного доходу (граничну суму заробітної плати (доходу), з яких справляються страхові внески(збори) до соціальних фондів: постанова КМУ від 07.03.2001 року N 225(225-2001-п).*
6. *Номенклатура технічних засобів реабілітації осіб з дефектами опорно-рухового апарату, затвердженою наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 17 березня 2003 року N 59 (із змінами та доповненнями).*
7. *Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти: Закон України від 22.02.2000 року N 1490-III (із змінами та доповненнями).*
8. *Положення про забезпечення необхідними видами догляду інвалідів внаслідок нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання затвердженого Постановою правління Фонду від 25.10.2005 N 66.*
9. *Про затвердження Порядку проведення витрат на поховання у разі смерті потерпілого від нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2001 року N 826.*
10. *Інструкція про порядок передачі виконавчій дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України документів, що підтверджують право застрахованого або членів його сім'ї на страхову виплату № 10 від 20.04.01., затверджена постановою Правління Фонду від 20.04.01. №10.*
11. *Г.Г. Лесенко, Д. Томанек. Соціальний захист працюючих від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. - К.: Основа,2006.-336с.*
12. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України.-2004.- № 6: відшкодування матеріальної та моральної шкоди. - 400 с.*

Костюченко Олена Євгенівна
кандидат юридичних наук, доцент кафедри банківської справи
Харківського інституту банківської справи УБС НБУ

БАЛАНС ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Світова фінансова криза, що розпочалась у 2008 році, показала суттєві недоліки вітчизняного законодавства у всіх сферах. Не стало виключенням і трудове законодавство. На сьогодні з усією гостротою стоїть питання про надання людям можливості «заробляти собі на життя працею» [1]. Ця можливість переважно реалізується у трудових відносинах, що регулюються нормами трудового права, які не завжди діють ефективно. Наслідком такого становища є загострення проблеми забезпечення балансу інтересів суб'єктів трудового права. Сьогодні Україна не має шляхів забезпечення означеного балансу. Отже, у підсумку − відсутність такого балансу та незахищеність працівника у трудовій сфері, зокрема.

Разом з тим, ринкова економіка, як об'єктивний фактор впливу на порядок виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин, вимагає суттєвого перегляду, а також удосконалення існуючих моделей забезпечення балансу інтересів учасників трудової сфери. Однією з ключових задач при вирішенні цієї проблеми є напрацювання та впровадження моделей забезпечення такого балансу та захист працівника при реалізації його права на працю. На нашу думку, локальне та централізоване регулювання є одним із способів вироблення балансу інтересів суб'єктів трудового права. При вирішенні цієї проблеми головна роль відведена науці трудового права, задачею якої є опрацювання правових ідей та

правових можливостей досягнення балансу інтересів держави, роботодавців, працівників, трудових колективів та суспільства в цілому у сфері праці.

Дослідження балансу інтересів суб'єктів трудового права в умовах ринкової економіки у багатьох питаннях має дискусійний характер. Саме тому теоретико-інституціональний аналіз сприятиме вирішенню практичного завдання щодо реалізації балансу інтересів означених суб'єктів. З цією метою слід вирішити ряд взаємопов'язаних завдань, зокрема: визначити правову природу інтересів суб'єктів трудового права; охарактеризувати роль держави у забезпеченні реалізації балансу інтересів у сфері праці; розкрити правові можливості, закладені у нормах права, щодо забезпечення балансу інтересів у трудовій сфері роботодавців, працівників трудових колективів, держави та суспільства в цілому; розкрити зміст інституціональних особливостей договорів у трудовій сфері; визначити місце інституту оплати праці у системі заходів по реалізації досліджуваного балансу інтересів; розкрити локальне та централізоване регулювання як спосіб реалізації балансу інтересів суб'єктів трудового права; виявити можливі способи реалізації балансу інтересів учасників виробничих відносин.

Отже, баланс − рівновага, урівноважування. Або система показників, що характеризують співвідношення елементів у будь-якому явищі, що постійно змінюється [2, с. 84]. Вважаємо, що пошук балансу інтересів суб'єктів трудового права слід проводити аналізуючи: перше, інтереси суб'єктів як об'єктивне, реальне явище, існуюче взаємозалежно між працівниками, роботодавцями, трудовими колективами та державою; друге, правові умови та можливості реалізації як способи реалізації інтересів, закріплені у нормативно-правових акта; третє, трудові правовідносини як одну з найпоширеніших форм реалізації права на працю; четверте, трудова активність, яку слід розглядати як результат досягнення балансу інтересів та гарантію зайнятості населення (див. рис.1). Разом з тим, слід наголосити, що праця виступає одним із способів існування суспільства, розвиток якого обумовлюється соціально-економічними процесами у державі та розподілом праці між індивідами. Отже, виходячи зі змісту статті 3 Конституції України, інтерес людини, у нашому випадку працівника, посідає ключове місце серед інших інтересів. Але й інтерес держави має не останнє значення. Він реалізується через принципи та норми трудового права, які регулюють трудові правовідносини. Більш того, держава через свої органи впливає на хід соціально-економічних процесів шляхом прийняття нормативних актів, зокрема і у сфері праці.

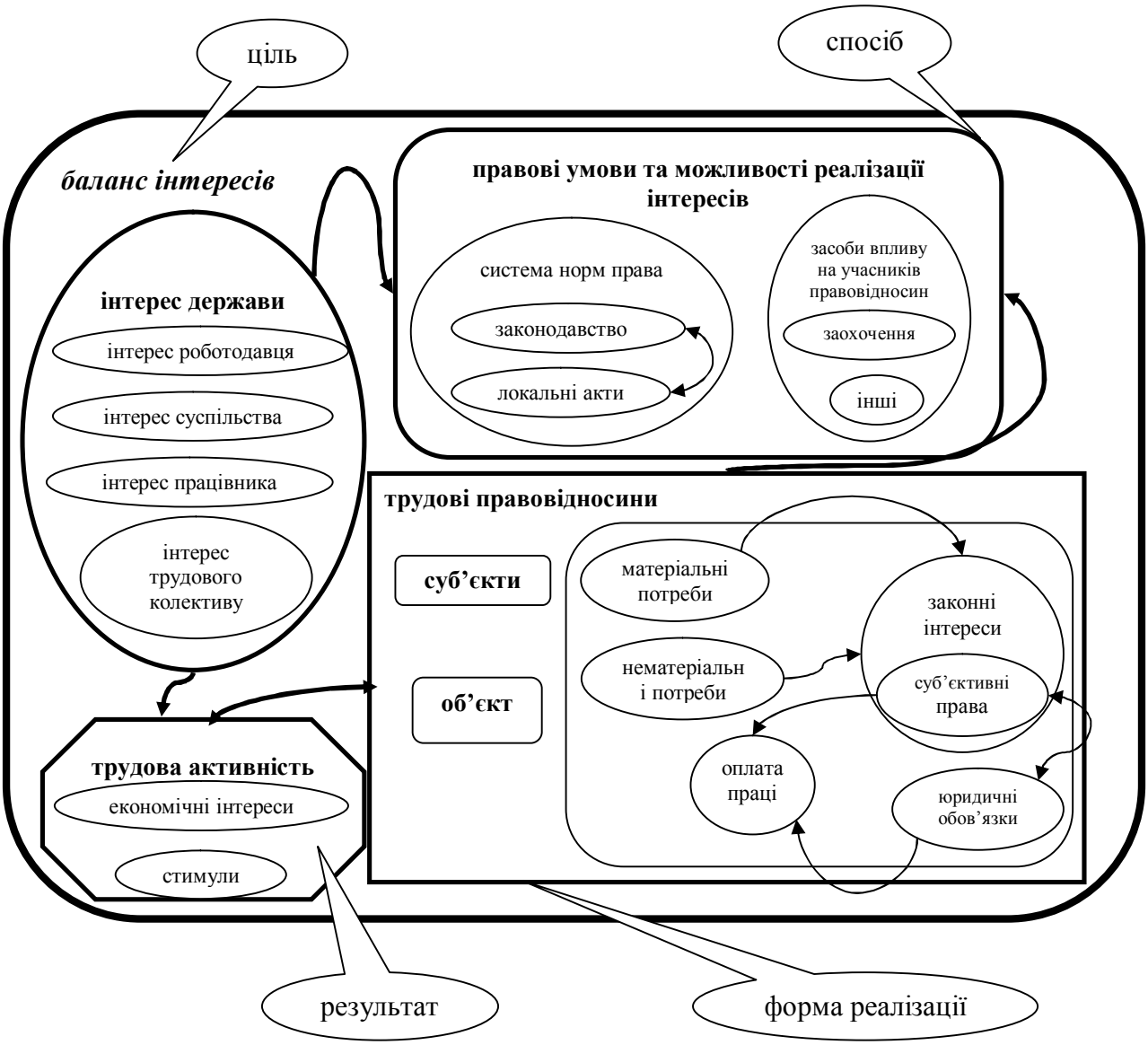

Рис. 1. Логіко-графічна структура показників, що характеризують співвідношення елементів у балансі інтересів суб'єктів трудового права

Викладене дає підставу стверджувати, що розробка правової моделі забезпечення балансу інтересів суб'єктів трудового права надасть можливість сформулювати науково обґрунтовані пропозиції та рекомендації до проекту Трудового кодексу України, зокрема для забезпечення балансу інтересів суб'єктів трудового права у сфері праці.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України: станом на 1 січня 2006 р. / Мінюст України. − Офіц. вид. – К. : Укр. Центр Правничих Студій, 2006. – 128 с.*
2. *Словник іншомовних слів / [за ред. члена-кореспо. АН УРСР О.С. Мельничука]. − К. : Укр. Рад. Енциклоп. АП УРСР, 1974. − 776 с.*

Кульбашна Олена Анатоліївна
старший викладач кафедри приватного права та інтелектуальної власності Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОПРАВОВОГО СТАТУСУ КЕРІВНИКА ПІДПРИЄМСТВА

Економічна ефективність діяльності підприємств залежить від професійних якостей керівника. Правове регулювання його праці є важливим як з точки зору власника підприємства, так і трудового колективу останнього. При виконанні трудових обов'язків керівник здійснює діяльність, яка регулюється не лише нормами трудового, але і цивільного, господарсього права. Ця специфіка правового положення керівника дає підстави законодавцю встановлювати особливості правового регулювання праці цієї категорії працівників.

Трудові відносини з керівником виникають на підставі трудового договору. Чинний КЗпП України не визначає особливостей щодо строку дії трудового договору з керівником чи конкурсного заміщення вакансії керівника. Стаття 69 проекту Трудового кодексу (ТК) усуває цю прогалину щодо строку дії трудового договору, встановлюючи трудові відносин на визначений строк з керівником юридичної особи[8]. Зазначимо, що норма статті 69 проекту ТК не виникла спонтанно. Підпрємства державної форми власності насьогодні уже очолюються керівниками виключно на основі контрактів[4,5].

Конкурс дозволяє відібрати з числа претендентів найбільш гідних і вісокопрофесійних, виключити переваги, що надаються претендентам за особистими чи груповими мотивами. Так, порядок проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання уже запроваджено Постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 р. № 777 [3].Вважаємо, що статтю 62. Проекту ТК варто доповнити нормою про обов'язковість конкурсного заміщення усіх керівників.

На практиці може виникнути питання про можливість роботи керівника за сумісництвом. Щодо підприємств державної форми власності, така можливість законодавцем виключена. А от щодо інших - пряма заборона відсутня. Проте, на наш погляд, таку заборону варто передбачити загальною нормою в проекті ТК для усіх керівників юридичної особи з наступних міркувань. Керівник підприємства – особа, якій власником довірено поточне керівництво, тобто щоденне вирішення питань господарської діяльності з метою її найбільшої ефективнсті. Зрозуміло, що робота за сумісництвом керівника на інших посадах відніматиме час і тим сами перешкоджатиме якісному виконанню трудових обов'язків або спрятиме виникненню особистої заінтересованості всупереч інтересам власника.

Права і обов'язки керівника в загальному вигляді нормативуються рекоменаційно в Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників. Проте для державних підприємств діє Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 1995 р. N 597 «Про Типову форма контракту з керівником підприємства, що є у державній власності».[5]. Зокрема, керівник здійснює поточне (оперативне) керівництво підприємством, організує його виробничо-господарську, соціально-побутову та іншу діяльність, забезпечує виконання завдань підприємства, передбачених статутом підприємства та цим контрактом. Керівник підприємства зобов'язується забезпечити виконання показників ефективності використання державного майна і прибутку згідно з додатком до контракту, з яких обов'язковими є рентабельність виробництва та співвідношення (коефіцієнти) між темпами приросту фонду споживання і продуктивністю праці.

Керівники відносяться до категорій працвників з режимом ненормованого робочого дня, який допускає періодичний переробіток понад встановлену законом тривалість робочого часу. Ця специфіка зумовлена тим, що праця керівника не піддається точному обліку в часі. Компенсація переробітку в даному випадку здійснюється на підставі загальної норми Закону

України «Про відпустки», а саме наданням додаткової щорічної оплачуваної відпустки за особливий характер роботи тривалістю до 7 календарних днів.[2].

Важливою умовою трудового договору є заробітна плата, яка є економічним аргументом професійної самовідданості працівника. На сьогоднішній день оплата праці керівника юридичної особи визначається відповідно до загальних норм трудового законодавства. Для оплати праці керівників державних підприємств прийнято Постанову Кабінету Міністрів України від 19 травня 1999 р. N 859 «Про умови і розміри оплати праці керівників підприємств,заснованих на державній, комунальній власності, та об'єднань державних підприємств».

КЗпП України [1] передбачає додаткові порівняно з іншими працівниками підстави розірвання трудового договору з керівником, а саме: за п. 1 ст. 41 у випадку одноразового грубого порушення трудових обов'язків керівником підприємства; за п. 1-1 ст 41 у випадку винних дій керівника підприємства, установи, організації, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася несвоєчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати; за ст. 45 на вимогу виборного органу первинної профспілкової організації власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір з керівником підприємства, установи, організації, якщо він порушує законодавство про працю, про колективні договори і угоди, Закон України "Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності». Додаткові підстави також може передбачати і укладений з керівником контракт, і звільнення в цьому випадку матиме формулювання п.8 ст. 36 КЗпП України. Проект ТК запроваджує розірвання трудового договору з керівником юридичної особи на вимогу державної інспекції праці, якщо в разі перевірки дотримання трудового законодавства виявлено грубе чи систематичне порушення керівником вимог трудового законодавства та невиконання ним приписів про усунення цих порушень.

Отже, вдосконалення правового регулювання трудоправового статусу керівника є запорукою стабільного результату спільної трудової діяльності колективу підприємства та ефективності господарювання юридичної особи.

***Використані джерела*:**

1. *Кодекс законів про працю України*
2. *Закону України «Про відпустки»*
3. *Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2008 р. N 777 «Порядок проведення конкурсного відбору керівників державних суб'єктів господарювання»*
4. *Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 1999 р. N 859 «Про умови і розміри оплати праці керівників підприємств,заснованих на державній, комунальній власності, та об'єднань державних підприємств»*
5. *Постанова Кабінету Міністрів України від 2 серпня 1995 р. N 597 «Про Типову форма контракту з керівником підприємства, що є у державній власності*
6. *Типова форма контракту з керівником підприємства, що є у загальнодержавній власності Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство праці України, Фонд державного майна України №27-18/449-10 від01.03.93*
7. *Наказ Міністерства праці і соціальної політики від 29.12.2004 N 336 «Про затверджен-ня Випуску 1 "Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників»*
8. *Проект Трудового кодексу України*

Лиса Галина Омелянівна
аспірант Львівського національного університету ім. Івана Франка
юридичний факультет кафедра трудового, аграрного та екологічного права

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА І ПРАЦІ

Становлення в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки неможливе без чіткого законодавчого регулювання статусу учасників правових відносин. Профспілки і їхні об'єднання, котрі є учасниками правових відносин, не є винятками.

Важливість правового статусу профспілок зумовлена у самому існуванні трудових відносин між працівниками та роботодавцями і в необхідності захисту прав та інтересів працівників у цих відносинах. Наявність у профспілок правового статусу не суперечить суспільній природі цих організацій, адже завдяки йому профспілки користуються певними правами що встановлені державою. І це не лише права у сфері праці, а й права профспілок як юридичної особи (право на участь в управлінні державними соціальними фондами, права в галузі екології, приватизації тощо).

Правовий статус профспілок в сфері виробництва і праці визначається державою виходячи із потреб суспільства за участю профспілок. На цей статус впливають юридичні фактори – демократичний характер правової системи держави, юридичні принципи взаємовідносин держави і профспілок і навіть норми міжнародних договорів, що стосуються прав людини і самих профспілкових організацій.

Права і обов'язки профспілок, котрі закріплені в правових нормах і які є частиною їхнього соціального статусу вважаються правовим статусом профспілок. Лише правовий статус профспілок в сфері виробництва і праці характеризує юридичну сторону діяльності профспілок, можливості цієї громадської організації як юридичної особи. Саме у цій сфері профспілки користуються найбільшими за обсягом повноваженнями.

Суттю правового статусу профспілок є об'єм передбачених законодавством юридичних можливостей цієї організації та її органів, а права і обов'язки є елементами правового статусу. Вони складають його основу. Особливістю правового статусу профспілок у сфері праці є те, що їхні права за об'ємом перевищують встановлені обов'язки. Останні є елементом правового статусу, необхідним для забезпечення прав. Вони прямо не покладаються державою на профспілки, а випливають із захисної функції цієї організації, спираються на її статути і нерозривно зв'язані з правами.

Зазначимо також, що профспілки несуть обов'язки не перед державою, а перед працівниками, чиї інтереси вони представляють і захищають. Тому юридичні обов'язки профспілок полягають у необхідності реалізації наданих їм прав, інакше вони не змогли б захищати працівників. У правах профспілок закладений зміст соціальної необхідності, без надання права не може бути зобов'язання для його реалізації.

З початку 90-х років в Україні здійснені зміни трудового законодавства, окрім іншого, призвели до зменшення прав профспілок. Ці зміни, зокрема, суттєво обмежили вплив профспілок на формування соціально-трудових відносин, оскільки профспілки позбавили права законодавчої ініціативи та практично усунули від захисту прав найманих працівників при розірванні трудового договору за ініціативою роботодавця. Таку ж тенденцію до послаблення правового статусу профспілок продовжує і проект вже нового Трудового кодексу України.

Усе це вказує на те, що український Уряд визнає профспілки своїми соціальними партнерами лише формально і не зацікавлений у законодавчому зміцненні їхнього правового статусу. Натомість, 36 стаття Конституції України та світова практика профспілкової діяльності засвідчують необхідність законодавчого виправлення існуючої в Україні правової колізії.

Максимишин Роксолана Володимирівна
магістр права Львівського національного університету імені Івана Франка

ТРУДОВЕ ПРАВО У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАВА

Трудове право покликане виконувати особливу стабілізуючу роль у сучасному суспільстві. Окремі інститути трудового права є важливим інструментом для соціального захисту, соціального забезпечення найманих працівників тощо. Не можна не погодитись із авторами навчального посібника із трудового права, в якому зазначено, що "вся історія трудового права — це, по суті, історія соціального законодавства» [1, с. 6]. Адже трудове право було і залишається галуззю, покликаною регулювати соціально-трудові відносини.

У процесі свого становлення трудове право поєднало в собі як приватні інтереси, так і публічні. Такий дуалістичний характер трудового права передбачає інтерес не лише працівників та роботодавців (так, працівники заінтересовані у забезпеченні хорошими умовами праці, у високій оплаті своєї праці тощо, а роботодавці зацікавлені у високих результатах праці та щонайменших затратах), але й інтерес держави (публічний інтерес), яка зацікавлена у збереженні трудового потенціалу, в стабільній ситуації, у сприянні організації праці з метою підвищення економічного рівня соціально – організованого суспільства.

Основною формою погодження інтересів найманих працівників та роботодавців може бути та, котра базується на партнерських відносинах і виключає диктатуру в соціально-трудових відносинах будь-якого класу, органу чи особистості. З появою соціального партнерства трудове право почало будуватися на принципах взаємодії роботодавця і працівника, пошани один до одного, мінімізації виробничих конфліктів і вирішення їх шляхом діалогу, встановлення гарантій для працівників з урахуванням рівня економічного розвитку країни. Дедалі поширенішим стає застосування прикметника «соціальний» як в доктрині трудового права, так і в законодавстві про працю загалом.

Для ефективного функціонування соціально-трудових відносин у ринковій економіці, як свідчить міжнародний досвід і передусім досвід країн з розвинутою ринковою економікою, необхідна, з одного боку, наявність дієвої системи соціального партнерства, а з іншого — активна діяльність держави в соціально-трудовій сфері. Водночас украй важливо задіяти комплекс заходів (адміністративних, організаційних, економічних тощо), які оптимізують відносини між роботодавцем і найманими працівниками безпосередньо на виробничому рівні, забезпечать баланс інтересів суб'єктів та органів, що функціонують на цьому рівні.

Сутність соціального напряму трудового права визначається також його соціальною функцією, яка здійснюється в межах соціального права. Соціальна функція трудового права є багатогранною за змістом. Вона охоплює багато сфер соціальної діяльності, а саме: забезпечення гідних умов праці для усіх громадян шляхом забезпечення соціальної безпеки, надання безоплатної медичної допомоги, безплатної освіти, соціального житла, здійснення соціального страхування, подолання соціальних протиріч, усунення чи пом'якшення можливої соціальної напруженості в суспільстві, справедливу винагороду за трудову діяльність, тощо.

Соціальна функція виявляється також і у державному втручанні в суспільні відносини у сфері праці шляхом закріплення прав людини, соціальних гарантій, їх забезпечення, захисту прав у разі порушень. Держава повинна виступати гарантом соціального партнерства на всіх її рівнях. Існує необхідність підтримки працівника державою як більш слабкої сторони у відносинах з роботодавцем. Разом з тим, із встановленням та забезпеченням прав, інтересів та гарантій працівників, не слід забувати і про інтереси роботодавців, чия роль у трудових відносинах так само важлива, оскільки вони забезпечують роботою працівників, і тим самим сприяють розвитку економіки (у глобальному розумінні). Таким чином виникає проблема співвідношення соціальної та виробничої функції. Як зазначає П.Д. Пилипенко, трудове право, незважаючи на його соціальну природу, не може не захищати інтересів протилежної сторони у трудових відносинах [1, с. 36]. Крім того, погоджуючись із О. Панасюком [2, с.

20], необхідно визнати, що тенденція захисту працівників має й зворотний бік. Великі зобов'язання держави щодо підтримки працівника є нереальним, не виконуваним та відповідно істотним негативним чинником усіх сфер суспільного життя. Науковець справедливо наголошує на недостатності розгляду соціальності у захисному контексті, оскільки на другий план відходить риса солідарності у трудових відносинах. Захист потрібно розглядати із погляду на інтереси всіх учасників трудових відносин: «самозахист» працівника, захист інтересів роботодавця, захист інтересів держави (як інтересу суспільства).

Переплетення приватних і публічних інтересів у трудових нормах свідчить про те, що трудове право вже давно полишило рамки приватного права і стало каталізатором для формування соціального права, посідаючи чільне місце у його системі. Тому, як цивільне право відображає принципи приватного права, адміністративне – принципи публічного права, так і трудове найбільшою мірою охоплює засади соціального права [3, с. 20].

Враховуючи, що трудове право своєю природою має гуманістичний характер, забезпечує впорядкування і регулювання ринку робочої сили, оптимальні умови її виробничого використовування, гармонізацію соціальних відносин на основі ідеалів соціальної справедливості, спрямоване на захист прав та інтересів осіб, є інструментом правового впливу держави на відносини між працею і капіталом, гарантією підтримки соціального миру у суспільстві, покликане вирішувати соціальні питання працівників, було і залишається галуззю, у якій повною мірою відбиваються соціальні стандарти забезпечення рівня умов праці, її охорони, рівня життя громадян у суспільстві тощо, можна зробити висновок, що трудове право посідає центральне та головне місце у системі соціального права.

***Використані джерела*:**

1. *Пилипенко П.Д., Бурак В.Я., Козак З.Я., Синчук С.М., Парпан Т.В.Трудове право України. Київ, 2005.*
2. *Панасюк О. Про соціальний аспект трудових відносин //Право України, 2004, №4.*
3. *Жолнович О.І. Публічні та приватні інтереси і їх вплив на трудове право // Молодь у юридичній науці: Збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Четверті осінні юридичні читання» (21-22 жовтня 2005 року); У 3-х частинах: Частина третя: «Публічно-правові науки». Підтом І. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2005.*
4. *Пилипенко П.Д. Трудове право України. Навч. посібник – К., - 2003*
5. *Пилипенко П.Д., Бурак В.Я., Козак З.Я., Синчук С.М., Парпан Т.В.Трудове право України. Київ, 2005.*
6. *Панасюк О. Про соціальний аспект трудових відносин // Право України, 2004, №4.*
7. *Жолнович О.І. Публічні та приватні інтереси і їх вплив на трудове право // Молодь у юридичній науці: Збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих вчених «Четверті осінні юридичні читання» (21-22 жовтня 2005 року); У 3-х частинах: Частина третя: «Публічно-правові науки». Підтом І. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2005.*

Малихіна Яна Анатоліївна

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи НБУ

ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ОСІБ ВІКОМ ДО 18 РОКІВ У ПРОЕКТІ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Як відомо трудова діяльність є однім із важливих чинників виховання особистості. Особливо важливе значення трудова діяльність має для підростаючого покоління. Так як

сьогодні дуже важливе місце в життєдіяльності суспільства та держави посідають особи віком до вісімнадцяти років, то залучаючись до трудового процесу ця специфічна соціально–демографічна група населення, перебуваючи в стані фізіологічного, професійного та духовного формування, утвердження життєвих позицій має свої інтереси, орієнтації та потреби, а тому і потребує особливої уваги, опіки та підтримки з боку суспільства та держави. В процесі праці молоді особи здобувають знання, уміння та навички, в трудовій діяльності формуються нові види мислення, а під впливом успіхів радикальним образом змінюється самооцінка молодої людини.

Саме тому у сучасному світі досить серйозно стоїть проблема дитячої праці. Багато дітей працюють у важких і навіть небезпечних умовах, що не може негативно не позначатися на їх здоров'ї. Нерідко діти стають жертвами поганого поводження, піддаються побиттям, покаранню голодом, сексуальним домаганням тощо.

Світове співтовариство робить певні кроки на шляху захисту прав неповнолітніх, особливо у сфері праці [1]. Особливо це стосується таких міжнародних організацій як Організація Об'єднаних Націй та Міжнародна організація праці. Так, вже у Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 р. міститься положення, що материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу.

Конституція України (ст.51) закріплює, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняється державо [2]. В Кодексі законів про працю України та проекті Трудового кодексу України особи віком до 18 років виділяються як особлива категорія населення, що потребує підвищеної охорони праці [3].

З метою посилення захисту осіб віком до 18 років у трудових правовідносинах пропонуємо внести наступні зміни та доповнення до проекту Трудового кодексу України:

- доповнити ст. 3 «Основні засади правового регулювання трудових відносин» принципом такого змісту: «підвищеної охорони праці осіб віком до 18 років»;

- викласти назву гл. 2 книги четвертої в такій редакції: «Особливості праці осіб віком до 21 року» та замінити у тексті Проекту термін «неповнолітні» на термін «особи віком до 18 років»;

- ч. 2, ч. 3, ч. 4. ст. 20 в такій редакції: «(ч. 2) Укладання трудового договору допускається з особами, які досягли шістнадцятирічного віку. (ч. 3) За наявності письмової згоди одного з батьків або особи, яка їх замінює, трудовий договір може бути укладено з особами, які досягли п'ятнадцятирічного віку і здобули базову загальну середню освіту. (ч. 4) Допускається за письмовою згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних навчальних закладів, які досягли чотирнадцятирічного віку, для виконання у вільний від навчання час легкої роботи. З особою, яка досягла чотирнадцятирічного віку, трудовий договір може бути укладений і у випадку, якщо в порядку, передбаченому законом, вона виключена з навчального закладу. Для цих осіб обов'язковими є вимоги щодо надання письмової згоди одного з батьків або особи, яка їх замінює, та виконання ними тільки легкої роботи. Легка робота означає будь-яку роботу, яка, зважаючи на специфічну природу завдань, з яких вона складається, та спеціальні умови, в яких виконуються такі завдання: не є шкідливою для безпеки, здоров'я або розвитку дітей, та не перешкоджає їхньому навчанню в школі, участі в програмах професійного направлення або навчання, які затверджені компетентними органами, або на їхню здатність отримувати користь від навчання. Перелік видів легкої роботи, до виконання якої можуть залучатися особи, що не досягли п'ятнадцяти років, затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань праці»;

- доповнити ст. 294 ч.3 в такій редакції: «До виконання трудових обов'язків не допускаються працівники віком до 21 року, які не пройшли обов'язковий щорічний медичний огляд, а також у випадку медичних протипоказань»;

- викласти ч. 1 ст. 132 в такій редакції: «(ч. 1) Скорочений робочий час встановлюється: 1) для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 14 до 16

років – 24 години на тиждень; 2) для працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, – не більш як 36 годин на тиждень»;

- доповнити ст. 142 нормою такого змісту: «Тривалість однієї зміни не може перевищувати: для працівників у віці від 14 до 16 років – 5 годин, у віці від 16 до 18 років – 7 годин; для учнів загальноосвітніх шкіл і професійно–технічних навчальних закладів, що працюють у вільний від навчання час, у віці від 14 до 16 років – 2,5 години, у віці 16 до 18 років – 3,5 години»;

- доповнити ч. 1 ст. 156 нормою такого змісту: «Особам віком до 18 років через кожні дві години встановлюється додаткова десятихвилинна перерва, яка не включається в робочий час»;

- доповнити Проект наступною статтею: «(назва) Зміна трудового договору з працівником віком до 16 років. (ч. 1) З працівником віком до 16 років зміна трудового договору допускається за письмовою згодою працівника та одного з батьків або особи, яка їх замінює».

***Використані джерела*:**

1. *Конвенція «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» №182 (1999р.) //Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965–1999. – Женева, Міжнародне бюро праці, Том ІІ. – 667с.*
2. *Конституція України //Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1996. - №30. – Ст.141*
3. *Кодекс законів про працю України //Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1971, – додаток до № 50. – Ст. 375.*

Масловська Вероніка Олександрівна
студент юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ПОВНА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ У ВИПАДКАХ ВИЗНАЧЕНИХ СПЕЦІАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Випадки повної матеріальної відповідальності, крім ст. 134 Кодексу законів про працю України, можуть визначатися також іншим законодавством. Про це безпосередньо зазначено у п. 6 ст. 134 КЗпП України.

Відповідно до рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. під терміном «законодавство» розуміють закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України. Цим терміном також охоплюються закони Української РСР та інші акти, ухвалені Верховною Радою Української РСР, що діють на території України, якщо вони не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності України. Відтак, ці законодавчі акти можуть встановлювати випадки повної матеріальної відповідальності працівників.

Наприклад, згідно з п. 14 Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про підвищення ефективності використання автотранспортних засобів у народному господарстві, посилення боротьби з приписами при перевезенні вантажів автомобільним транспортом та забезпечення цілості паливно – мастильних матеріалів», яка зберігає свою чинність, працівників автомобільного транспорту, а саме водіїв автомобільних засобів, які винні у перевитраті палива, можна притягнути до повної матеріальної відповідальності. Наведений випадок повної матеріальної відповідальності не суперечить законам України, а відтак, у разі

заподіяння роботодавцю шкоди така буде компенсована у повному розмірі згідно з п. 6 ст. 134 КЗпП України. Разом з тим, порядок притягнення до матеріальної відповідальності визначений у п. 14 цієї Постанови застарів, а тому у відповідній частині не повинен застосовуватися.

Досить довгий час також вважалось, що можливе застосування Постанови Ради Міністрів СРСР «Про матеріальну відповідальність осіб, винних у загибелі або розкраданні великої рогатої худоби, свиней, овець, кіз та коней, які належать колгоспам і радгоспам». Проте на сьогодні у застосуванні цієї постанови немає необхідності. По-перше, тому, що в ній йдеться про винні дії найманих робітників колгоспів і радгоспів. А як відомо, таких юридичних осіб уже не існує. По-друге, на роботах з вирощування, годівлі, утримання та розведення сільськогосподарських тварин відповідно до п. 1 ст. 134 КЗпП України передбачено можливість укладення договорів про повну індивідуальну матеріальну відповідальність і колективну (бригадну) матеріальну відповідальність. Враховуючи наведене, п. 6 ст. 134 КЗпП України не може бути підставою для застосування повної матеріальної відповідальності до працівників у випадках, зазначених у Постанові.

У науковій літературі юридичного спрямування висловлюється думка, що не потрібно застосовувати в Україні і постанову Ради Міністрів СРСР в редакції від 27 серпня 1953 р., якою встановлена повна матеріальна відповідальність позаштатних страхових агентів. Зокрема, автори науково-практичного коментаря до Кодексу законів про працю України Зуб І.В., Ротань В.Г. та Стичинський Б.С., які підтримують цю позицію, зазначають, що оскільки Закон України «Про страхування» дозволяє страховим агентам у відповідних випадках укладати договір про повну матеріальну відповідальність, то і необхідності застосовувати цю Постанову немає. Проте у разі, якщо такий договір не укладено, вважаємо, що роботодавець може скористатися положеннями Постанови для захисту свого порушеного права в частині компенсації завданої йому шкоди.

Працівники дрібнороздрібної торговельної мережі несуть повну матеріальну відповідальність за недостачу або зіпсуття товарів, а також за втрату або пошкодження довіреного їм іншого майна відповідно до ст. 14 Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про умови праці працівників дрібнороздрібної торговельної мережі». Передбачена в законодавстві можливість укладення договорів про повну матеріальну відповідальність на роботах із продажу (відпуску) товарів (продукції), їх підготовки до продажу незалежно від форм торгівлі, на нашу думку, не виключає можливість застосування п. 6 ст. 134 у разі, якщо такий договір не укладений.

Відповідно до п. 5 Наказу Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 18 березня 2003 року «Про затвердження Правил виплати відшкодування операторами поштового зв'язку збитків, завданих унаслідок ненадання чи неналежного надання послуг з пересилання міжнародних поштових відправлень» передбачається повна матеріальна відповідальність для операторів поштового зв'язку за повну втрату (пошкодження) рекомендованого міжнародного поштового відправлення (листа, бандеролі, дрібного пакета, секограми).

Миколаєць Вікторія Анатоліївна
студентка 4 курсу КНУ імені Тараса Шевченка

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Поняття «дитяча праця» це праця дітей, яка охоплює як оплачувану, так і не оплачувану роботу та діяльність, що в психологічному, фізичному і соціальному або моральному планах пов'язані з небезпекою чи заподіянням шкоди. Це праця, яка позбавляє дітей можливості навчатися у школі або змушує їх окрім занять і домашніх обов'язків,

завантажувати себе додатковою роботою, що виконується в інших місцях, роботою, котра закріпачує їх і відриває від сім'ї.

Конвенція з прав дитини визначає дитину як людську істоту, що не досягла віку вісімнадцяти років. Але пріоритет у цій сфері залишається за національними законодавствами. У Сімейному кодексі України вказано, що «правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття», і відповідно «неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років», «малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років».

Стаття 32 конвенції ООН Про Права Дитини зазначає, що «держави – сторони визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку»[1, с.19]. Звертаючи увагу на той факт, що її ратифікувало чимала кількість держав, робимо висновок, що праця дітей в сучасному світі є комплексною проблемою, масштаби якої величезні. Причини дитячої праці – різні: історичні, соціальні, економічні тощо.

Згідно зі статтею 188 КЗпП, не допускається прийняття на роботу осіб до 16 років. У винятковому випадку можуть прийматися на роботу особи, які досягли 15 років(іноді 14років) [4,с.73]. Бачимо, що діючий КзпП не передбачає такого суб'єкта трудового права як Діти.

Радянська доктрина в цій сфері приділяла увагу такому суб'єкту як молодь. Молоддю вважали особливу групу населення, яка відрізняється від інших її віковими межами, її специфічним положенням в суспільстві і пов'язана з тим, що це частина суспільства, що формується[7,с.33]. Їй давали назву: «молоді спеціалісти», «молодь», «молоді працівника», пізніше почали називати «неповнолітні», «підлітки», «малолітні», «особи, що не досягли 16-річного(18-річного) віку» тощо. Вперше законодавча диференціація всередині неповнолітніх була викладена в Правилах про працю осіб, що не досягли 18-річного віку, де було зазначено, що особи від 16-18 років вважаються підлітками, а від 16років – малолітніми[8,с.8-9].

В радянській літературі і в офіційних документах вікові межі молоді в соціальному аспекті визначаються по-різному. Наприклад, С.Н. Иконникова и В.Т. Лисовський в своїх дослідженнях опираються на данні про про цю категорію суспільства в межах 17-30 років. А Гусейнов визначає ці межі між 14 – 26 років. Конвенцією 1973 року про мінімальний вік зарахування на роботу була встановлена межа у 15 років.

Як і в радянській доктрині, так і нині необхідною умовою суб'єкта трудових відносин є трудова правосуб'єктність. «кожен радянський громадянин, - писав А.В. Венедиктов, - є єдиним суб'єктом радянського прав, але наділений різного роду правосуб'єктністю залежно від характеру тих соціалістичних правовідносин, учасником яких він може бути і є насправді»[5,с.18-19]. Таким чином, трудова правосуб'єктність є частиною правосуб'єктності, що має свою специфіку, обумовлену визнанням громадянина суб'єктом трудового права[6,с.17]. Робимо висновок, що з усіх перелічених ознак суб'єкта дитина не належить та об'єктивно не може належати до такої категорії.

Надалі, приходимо до запитання, що означає сьогодні модельний бізнес, в якому працюють навіть 4-5-річні? Що таке юні актори, співаки, музиканти, спортсмени, циркові артисти? Хто дає згоду на те, щоб дитина упродовж тривалого часу виступала на сцені? Як унормовується їх праця? Яким чином оформляються такі відносини? Як і чим з нею розраховуються? Якщо батькам оплачується участь їхньої дитини у заході, хто розпоряджається цими грошима і на які цілі вони спрямовані? Маємо серйозну проблему, спричинену частково народженням нових соціальних груп і нових цінностей, які заміщають розвиток обдаровань і вмінь дитини новими формами їх експлуатації.

Якщо звернути увагу і на такі види праці, які явно загрожують і виснажують дітей та передбачені наступною конвенцією МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації

найгірших форм праці №128[2,48с.], то це тема для окремої непростої розмови, контури якої зараз можна лише намітити.

Ст.3 проекту Трудового кодексу України вказує на заборону праці дітей та заборону дитячої праці. Бачимо, що Україна йде шляхом подолання проблем дитячої праці.

Ніхто не стане заперечувати – дітей потрібно привчати до праці, але є одне «але», про яке ми вже говорили з самого початку. Необхідно, щоб та праця не ставала на перешкоді всебічному, повноцінному розвитку дитини, щоб вона не вбивала у ній все дитяче. Але ж добра третина з-поміж тих дітей України, які не відвідують школу, не навчаються саме через те, що примусово чи добровільно, на власні потреби чи на потреби родини – заробляють. Ці діти страшенно ризикують своїм майбутнім.

Аналіз трудового законодавства України демонструє, що окремі норми стосовно праці дітей, потребують істотного доопрацювання з урахуванням сучасних потреб ринку праці України. Удосконалення системи освіти має бути складовою частиною програми допомоги малозабезпеченим верствам населення; ліквідація соціальної дискримінації, що дасть можливість одержувати заробіток, достатній для утримання сім'ї. існує ряд нерозв'язаних проблем, що зумовлюють загострення ситуації у сфері дитячої праці.

***Використані джерела*:**

1. *Конвенція ООН Про Права дитини – Видана в Україні за підтримки Представництва ЮНІСЕФ в Україні – 32с.*
2. *Конвенція про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (конвенція №182).- Боротьба проти використання праці дітей: Пер. з англ. Заг.ред.укр.вид. О.П. Пебращук.-К.: Унів.вид-во «Пульсари» 2002-48с.*
3. *Кодекс законів про працю України: чинне законодавство зі змінами і доповненнями станом на 1 вересня 2009р.-К.:Паливода А.В.,2009.-104с.*
4. *Венедиктов А.В. О субъектах социалистических правоотношений.-Советское государство и право, 1995, №6, с.18-19.*
5. *Законодательство о труде подростков. Николаева Л.А. Алма-Ата, «Наука» КазССР, 1979.-с.17.*
6. *Шебанова А.И. Право и труд молодежи. М., «юрид.лит.»,1973.-224с.*
7. *«Бюлетень ВЦСПС» 1921г. №1921г. №12, стр.8-9.*

Михайлова Ірина Юріївна

аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ЗАВДАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним з пріоритетних напрямків державної політики є соціальна сфера, обов'язок держави турбуватися про непрацездатних громадян України, до числа яких входять і пенсіонери. Йдеться про досить чисельну категорію громадян. В Україні на сьогодні налічується близько 14 млн. пенсіонерів, які в умовах реформування економічної системи України у зв'язку з переходом до ринкових відносин опинилися у дуже тяжкому становищі.

Солідарна пенсійна система грунтується на тому, що нинішнє покоління працюючих утримує своїми внесками теперішнє покоління пенсіонерів. Середня пенсія складає лише 60% прожиткового мінімуму. Проте й ці вкрай незначні пенсії нерідко виплачуються із затримкою. Вони є найвагомішими в Україні. Але, на жаль, на сьогодні соціальний рівень більшості громадян похилого віку не відповідає стандартам розвинутого цивілізованого суспільства.

В Україні продовжується реформа законодавства з пенсійного забезпечення. Відповідно до Конституції України, формування і види пенсійного забезпечення визначаються тільки законами. Тому, було прийнято ряд нових законів, зокрема Закон України «Про

загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1], Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2].

Нова пенсійна система в Україні працює майже 6 років. Строк немаленький для визначення, чого в ній більше - плюсів чи мінусів? Нові закони далекі від досконалості, оскільки вони не забезпечують того основного завдання, яке покладалося на пенсійну реформу – забезпечити гідне життя непрацездатних осіб. Практичне застосування цих законів призвело до різкої диспропорції в пенсійному забезпеченні осіб, які вийшли на пенсію до введення в дію цих законів, і осіб, які виходять на пенсію зараз. Скільки особа не трудилася у радянські часи, до нового реформування пенсійної системи - 25 чи 40 років, розмір її пенсії на сьогодні практично однаковий.

Наряду з цими новими законами продовжують діяти і старі закони, зокрема Закон України «Про пенсійне забезпечення»[3], що призводить до неоднозначного розуміння тих чи інших норм та неправильного застосування їх на практиці.

Становище пенсіонера в нашому суспільстві, його правова й економічна захищеність, встановлення розміру пенсій у залежності від сумлінності і тривалості праці, розвиток економіки – це основні критерії, які держава повинна враховувати задля соціальної захищеності та благоустрою осіб похилого віку[5, с.5].

Одним з найважливіших питань майбутньої пенсійної реформи є її фінансування, адже пенсійна система працює в умовах максимального фінансового напруження, не забезпечуючи при цьому достатнього задоволення потреб пенсіонерів, які з виходом на пенсію втрачають половину свого заробітку.

Не все населення працездатного віку працює, і не всі працюючі сплачують внески до Пенсійного фонду. Але все населення пенсійного віку отримує пенсію. Значна кількість пенсіонерів набувають пенсійні права раніше, ніж це передбачено загальними засадами. У перспективі, до 2030 року, на 1000 платників внесків припадатиме 1005 пенсіонерів. Цей процес спинити неможливо. Старіння розвивається у всьому світі. Тоді відповідно кожний працюючий зі своїх внесків муситиме фінансувати пенсію більш як одному пенсіонерові [4].

Основні проблеми, які необхідно вирішувати це: перебороти постійний розрив між матеріальним становищем пенсіонерів і рівнем життя, що змінюється, працюючого населення; забезпечити суворе дотримання єдності підходів до соціального забезпечення різних категорій і груп населення; гарантувати відповідність рівня пенсій тривалості та якості праці, відданої на благо суспільства. Необхідна реалізація ефективної та зрозумілої пенсійної політики, створення дійових механізмів захисту прав та інтересів таких громадян, забезпечення прозорості пенсійної системи, забезпечення повного виконання зобов'язань держави перед сьогоднішніми пенсіонерами, включаючи запровадження ефективного та справедливого механізму індексації пенсійних виплат.

Сьогодні ми можемо відверто говорити про те, що усі проблеми, які десятиліттями не вирішувалися і в остаточному підсумку погіршували становище працівника в нашому суспільстві, знижуючи його життєвий рівень, з найбільшою гостротою піднімалися перед людиною тоді, коли вона йшла на пенсію. Зараз ціль нашої держави, усього суспільства – здійснити корінні соціальні перетворення, які мають на меті ліквідувати соціальну несправедливість, нівелювати таке поняття, як "зрівнялівка", підняти рівень пенсій до бажаної межі.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 49-51. – Ст.356.*
2. *Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 9 липня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 47-48. – Ст. 372.*
3. *Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 року № 1788-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 3. – Ст.10.*
4. *Елла Лібанова. Про деякі моменти щодо пенсійної реформи [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://pension.ukrinform.ua/analyt-libanova2.html*

5. *О пенсионном обеспечении граждан в СССР. – М. Политиздат, 1989. – 78 с.*

Мішуровська Ольга Володимирівна
студентка 4-го курсу юридичного факультету
Національного університету державної податкової служби України

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА ГРОМАДЯН НА НАЛЕЖНУ ОПЛАТУ ПРАЦІ

Конституція України передбачає, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сімї, що включає достатнє харчування, одяг, житло.[1]

Формування нового ринку праці й поява нових його учасників в особі роботодавців різних організаційно-правових форм та видів власності зумовили значне погіршення стану дотримання законності у сфері трудових відносин, поширення злочинних порушень у цій галузі. На тлі економічних труднощів керівники суб'єктів господарювання умисно не виплачують заробітну плату чи сплачують її у розмірі нижче мінімального. Нерідко практикуються незаконні розрахунки «у конвертах» та у натуральній формі, приховані трудові відносини. Недодержання роботодавцями вимоги закону щодо індексації та компенсації працівникам втрати частини заробітку у зв'язку із затримкою термінів її виплати. Натомість ці злочини та порушення закону посадовці приховують шляхом фальсифікації державної статистичної звітності про розмір заборгованості із заробітної плати.

Кризові явища, що спіткали світ, спричинили загострення ситуації у сфері розрахунків з працівниками. Заборгованість з виплати заробітної плати на 1 січня 2009 року 1188,7 млн.грн. проти 668,7 млн.грн. на цю ж дату 2008 року. Таке стрімке зростання порушило тенденцію постійного щорічного показника, яке спостерігалося впродовж останніх десяти років.

Станом на 1 січня 2009року вчасно не отримали заробітну плату 371,7 тис. осіб, що становить 3,4% від загальної кількості штатних працівників, охоплених спостереженням. Рік тому ці показники становили відповідно 119,4 тис. осіб та 1,1%. Кожному із зазначених працівників не виплачено в середньому 1820 грн., що майже на рівні середньомісячної заробітної плати за 2008 рік.

За порушення законодавства про заробітну плату законодавець встановив такі види відповідальності:

кримінальну;
адміністративну;
дисциплінарну;
матеріальну

Наявність норм в законодавстві, що закріплюють і встановлюють відповідальність за порушення законодавства про заробітну плату ще не свідчить про ефективне забезпечення права громадян на належну оплату праці. Аналіз нормативно-правових актів з цього приводу дозволяє нам виділити певні проблеми.

Кримінальне законодавство в ст.175 КК говорить про те, що безпідставна невиплата заробітної плати, стипендії чи іншої установленої законом виплати громадянам більше ніж за один місяць, вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності тягне за собою кримінальну відповідальність. [2] Перша проблема, яка випливає з цієї норми це те, що визначення терміну «безпідставність» не передбачено трудовим законодавством України, тобто немає чіткої регламентації про те, що являється «…безпідставною невиплатою заробітної плати, стипендії…». Другою проблемою у цій статі

є вживання конкретно терміну «керівник», хоча суб'єктом трудових правовідносин може бути не тільки керівник, а і власник, і уповноважений орган. Це означає, що виходячи із буквального трактування положень вказаної статті ми можемо стверджувати, що нести кримінальну відповідальність повинен лише керівник а не власник підприємства. Чому законодавець відійшов від встановленої практики визначати суб'єктом злочину службових осіб підприємства є абсолютно незрозумілим.

Відповідно до статті 41 Кодексу про адміністративні правопорушення визначено адміністративну відповідальність за порушення встановлених термінів виплати заробітної плати, виплату її не в повному обсязі, що тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та громадян-суб'єктів підприємницької діяльності від 30 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. [3]

Слід відмітити, що відповідно до статті 2 Закону України «Про оплату праці» заробітна плата конкретного працівника може складатися із трьох частин: основної, додаткової заробітної плати та інших заохочувальних чи компенсаційних виплат. [4]

Основна заробітна плата - це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців. Додаткова заробітна плата - це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій. До інших заохочувальних та компенсаційних виплат належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні та інші грошові і матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми. Проблема полягає в тому, що інші заохочувальні чи компенсаційні виплати власник підприємства має право встановлювати на власний розсуд, а отже при певних обставинах, наприклад незадовільному фінансовому становищі даного підприємства він вважатиме правильним і законним направляти цю частину заробітної плати працівників на господарські потреби, що і спричиняє виплату її в неповному обсязі.

Отже, наявні у законодавстві проблеми, які пов'язані із забезпечення конституційних прав громадян на належну та гідну заробітну плату на наш погляд не дозволяють ефективно здійснювати захист порушених прав працівників. Для вирішення зазначених проблем повинен застосовуватися комплексний підхід, який полягатиме не лише у зміні формулювання статей відповідних кодексів, але і у реформуванні правової свідомості усіх суб'єктів вказаних нами правовідносин.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 30, ст. 141*
2. *Кримінальний кодекс України №2341 від 5 квітня 2001 р. //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 25-26, ст.131*
3. *Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073 від 7 грудня 1984 р // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до N 51, ст.1122*
4. *Про оплату праці: Закон України № 108 від 24 березня 1995 р.// Відомості Верховної Ради (ВВР), 1995, N 17, ст.121*

Пак Уляна Ігорівна
аспірантка Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРО СТРОКИ ПРИМИРНИХ ПРОЦЕДУР ПРИ ВИРІШЕННІ КОЛЕКТИВНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

В процесі соціального партнерства сторони інколи не можуть уникнути розбіжностей в інтересах і, внаслідок цього виникають колективні трудові спори чи конфлікти. Здійснюючи нормативне регулювання розгляду і вирішення таких трудових спорів, законодавець нерідко використовує строки. Вони служать засобами для впорядкування та стимулювання поведінки учасників колективних трудових спорів, оптимального поєднання вчинення ними усіх необхідних дій та затраченого на це часу.

Порядок проведення примирних процедур врегульований у Законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03 березня 1998 р. (далі - Закону) [1]. Відповідно до цього Закону, примирна комісія здійснює розгляд колективних трудових спорів з питань встановлення нових або зміни існуючих соціально-економічних умов праці та виробничого побуту, а також укладення чи зміни колективного договору. Вона утворюється із представників сторін на виробничому рівні у триденний, на галузевому чи територіальному – у п’ятиденний та на національному рівні – у десятиденний строк з моменту виникнення колективного трудового спору (конфлікту). Колективні трудові спори розглядаються виробничою, галузевою та територіальною і національною примирними комісіями, відповідно, у п’ятиденний, десятиденний та п’ятнадцятиденний строки з моменту утворення такої комісії. Однак, за згодою сторін ці строки можуть бути продовжені. Рішення примирної комісії направляється по одному примірнику кожній стороні і Національній службі посередництва і примирення на другий день після його прийняття. Воно підлягає виконанню в порядку і строки, визначені примирною комісією у самому рішенні.

У діяльності примирної комісії може брати участь незалежний посередник. Так, згідно з Положенням про посередника, затвердженим Наказом Національної служби посередництва і примирення від 18.11.2008 р.[2]. , за письмовою заявою сторін спору НСПП або її відділення пропонують посередників для участі у примирній процедурі, але не пізніше ніж протягом 24 годин після надходження такої заяви. Незалежний посередник приступає до виконання своїх повноважень з моменту отримання письмового доручення від НСПП або її відділення, про що він повідомляє сторони колективного трудового спору (конфлікту) протягом доби.

Серед органів, які беруть участь у розгляді і вирішенні колективних трудових спорів можна виділити трудовий арбітраж. Він безпосередньо розглядає колективні трудові спори з питань виконання колективного договору, угоди або окремих їх положень та невиконання вимог законодавства про працю, а також спори, вирішення яких віднесене до компетенції примирних комісій у випадку, якщо вони не прийняли відповідного рішення у визначені строки. Трудовий арбітраж утворюється у триденний строк з моменту закінчення строків прийняття рішення примирною комісією, або у такий самий строк з моменту виникнення колективного спору, якщо він не підлягає розгляду примирною комісією, а безпосередньо трудовим арбітражем. Трудовий арбітраж приймає рішення у десятиденний строк з моменту його створення, однак, за рішенням більшості його членів цей строк може бути продовжений до двадцяти днів. Рішення трудового арбітражу не пізніше ніж в триденний строк після його прийняття надсилається сторонам колективного трудового спору (конфлікту), виконавцям, визначеним цим рішенням, та НСПП або її відділенням в Автономній Республіці Крим та областях.

Ще одним органом, який не лише здійснює посередництво при вирішенні колективних трудових спорів, але й сприяє їх вирішенню та запобігає виникненню, є, створена Президентом України, Національна служба посередництва і примирення.

У випадку звернення сторін до НСПП за сприянням у вирішенні колективного спору, вона в десятиденний строк від дня отримання звернення сторін колективного трудового спору

(конфлікту) надсилає їм свої рекомендації. Якщо у вимогах найманих працівників чи профспілки містяться питання, вирішення яких відповідно до законодавства віднесено до компетенції центральних або місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, Національна служба посередництва і примирення надсилає свої рекомендації разом з відповідними матеріалами керівникам цих органів, які повинні їх розглянути у семиденний строк і проінформувати про прийняті ними рішення сторони колективного трудового спору (конфлікту) та Національну службу посередництва і примирення.

Встановивши значну кількість строків здійснення розгляду колективних трудових спорів примирними органами, законодавець здійснив спробу запобігти зловживанням з боку таких органів та забезпечити вчасність виконання ними своїх повноважень. Однак, правове регулювання деяких із цих строків, все-таки, залишається недостатньо чітко визначеним і потребує доопрацювання. Так, наприклад, можливість продовження строків розгляду колективного трудового спору примирною комісією є обмеженою лише згодою сторін, а не часовими рамками. На нашу думку, законодавець повинен встановити чіткі часові межі продовження таких строків, можливо, збільшивши загальний порядок розгляду спорів на кожному із рівнів вдвічі. До того ж, законодавець визначивши і для трудового арбітражу і для НСПП десятиденний строк для прийняття ними рішення по суті колективного трудового спору, встановив можливість продовження такого строку до двадцяти днів лише для трудового арбітражу. Відповідно, ми вважаємо, що у зв'язку із складністю спорів, які розглядає НСПП для неї також необхідно встановити право продовження розгляду колективних спорів хоча б до двадцяти днів.

***Використані джерела*:**

1. *Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 03 березня 1998 р.//Відомості Верховної Ради, 1998, №34*
2. *Наказ Національної служби посередництва і примирення «Про затвердження Положення про посередника» від 18.11.2008 р.№133*

Попов Георгій Володимирович

аспірант кафедри теорії прокурорської діяльності
та кримінального процесу Національної академії прокуратури України

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ЩОДО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Відповідно до ч.2 ст.19 Закону України «Про прокуратуру» передбачено, що перевірка виконання законів проводиться за заявами та іншими повідомленнями про порушення законності, що вимагають прокурорського реагування, а за наявності приводів — також з власної ініціативи прокурора.

Згідно з п.6 Наказу Генерального прокурора України №3 гн від 19.09.2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів щодо захисту прав і свобод громадян, державних та публічних інтересів» перевірки проводити за заявами та іншими повідомленнями, в тому числі у засобах масової інформації, про порушення законів, матеріалами контролюючих або правоохоронних органів, а також з власної ініціативи за наявності даних про порушення закону, зокрема за результатами вивчення статистичних та оперативних даних, аналітичних досліджень, кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних справ. Л.Ткаченко справедливо зазначає, що для прокурорів інформаційна діяльність повинна давати об'єктивне і повне уявлення про

фактичний стан справ щодо додержання законів у різних галузях та про результативність їх роботи [1, с.108].

Стаття 43 Конституції України закріплює положення відповідного до якого кожен має право на працю. Важливо зазначити, що спеціально уповноваженого органу який би був зобов'язаний здійснювати контроль за дотриманням трудових прав безпосередньо неповнолітніх на даний час в Україні немає. Між тим слід зауважити, що згідно з п.1 ч.1 ст.4 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» основними завданнями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноваженого органу влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей є розроблення і здійснення самостійно або разом з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, громадськими організаціями заходів щодо захисту прав, свобод і законних інтересів дітей.

У п.п.7, 10 ч.2 ст.4 цього ж Закону закріпив норму відповідно до якої спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей мають право (виділено мною – Г.П.) перевіряти умови роботи працівників молодше 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності; давати згоду на звільнення працівників молодше 18 років за ініціативою власника підприємства, установи та організації незалежно від форми власності або уповноваженого ним органу. Натомість, вважаємо, у Законі України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» право перевіряти умови роботи працівників молодше 18 років на підприємствах, в установах та організаціях незалежно від форми власності доцільно визначити як обов'язок, тим самим визнавши вказані установи, як спеціально уповноважені органи з контролю з додержанням трудових прав неповнолітніх, що, на нашу думку, сприятиме підвищенню гарантування трудових прав зазначених осіб.

З метою забезпечення виконання такого обов'язку пропонуємо ст.189 КЗпП доповнити частиною 2, яку викласти у наступній редакції: «Роботодавець зобов'язаний протягом 5 днів з моменту видання наказу (розпорядження) про зарахування неповнолітнього на роботу або фактичного допущення його до роботи повідомити про це спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді, уповноважений орган влади Автономної Республіки Крим у справах сім'ї, дітей та молоді, службу у справах дітей з обов'язковим доданням копії наказу (розпорядження)».

Таким чином, прокурори здійснюючи нагляд за додержанням законів щодо захисту трудових прав неповнолітніх матимуть змогу, використовуючи повноваження на одержання інформації про стан законності і заходи щодо її забезпечення (п.2 ч.1 ст.20 Закону України «Про прокуратуру»), отримувати дані від органу спеціально уповноваженого контролювати додержання трудових прав неповнолітніх.

Крім того, важливо звернути увагу на те, що згідно з п.8 Наказу Генерального прокурора України №3 гн від 19.09.2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів щодо захисту прав і свобод громадян, державних та публічних інтересів» прокурорів усіх рівнів зобов'язано виключити з практики роботи випадки підміни діяльності контролюючих органів. Перевіряти законність і повноту вжитих ними заходів щодо усунення порушень закону, притягнення винних осіб до відповідальності, у тому числі за несвоєчасну передачу до правоохоронних органів матеріалів, що містять ознаки злочину. З цією метою, у разі необхідності, перевірки проводити безпосередньо на підконтрольних ним об'єктах.

Вважаємо, що обов'язковим є отримання інформації про кількість працюючих неповнолітніх; перелік підприємств, установ та організацій на яких працюють особи до 18 років; відомості про порушення норм трудового права виявлені контролюючими органами; заходи вжиті за результатами перевірки; наслідки вжиття заходів та реально відновлені трудові права неповнолітніх.

П.М.Каркач зазначає, що інформаційне забезпечення базується на наступних принципах: оперативності, повноти та достовірності [2, с.35]. На нашу думку, до наведеного переліку слід додати й принцип систематичності, оскільки лише систематичне отримання даних надасть найбільш повну інформацію про стан дотримання законів у сфері трудових прав неповнолітніх.

Слід також відмітити, що відповідно до п.11 Наказу Генерального прокурора України №3 гн від 19.09.2005 р. «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів щодо захисту прав і свобод громадян, державних та публічних інтересів» прокурори всіх рівнів зобов'язані виключити випадки неякісної підготовки документів прокурорського реагування, їх внесення без проведення перевірок, на підставі лише статистичних даних і матеріалів, одержаних від органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Отже, доцільним є отримання зазначеної інформації від кількох основних органів, до яких слід віднести: Державний департамент нагляду за додержанням законодавства про працю; Інспекція по контролю за додержанням законодавства про зайнятість населення; Державний комітет по нагляду за охороною праці; територіальні відділення Державного комітету статистики України та Державної служби зайнятості.

Крім того, слід також звернути увагу й на інші джерела отримання інформації, такі як заяви та інші повідомлення, що надходять до органів прокуратури, в тому числі повідомлення у засобах масової інформації, про порушення законів.

Важливим також є й право прокурора на проведення перевірок з власної ініціативи, проте, на нашу думку, проводити такі перевірки доцільно за наслідками аналітичного дослідження інформації отриманої із зазначених вище джерел.

Таким чином, лише поєднання кількох джерел отримання інформації дозволить прокурору володіти об'єктивною інформацією про стан додержання трудових прав неповнолітніх.

***Використані джерела*:**

1. *Ткаченко Л. Інформаційне забезпечення в органах прокуратури /Л.Ткаченко// Вісник прокуратури. – 2009. - №3. – С.107-112.*
2. *Каркач П.М. Організація роботи прокуратури міста, району. Методичний посібник з організації роботи в міських, районних прокуратурах / Каркач П.М. – Х.: Право, 2008. – 352 с.*

Прокопчук Наталія Романівна

здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
старший викладач кафедри загально-правових дисциплін Галицького інституту імені В'ячеслава Чорновола

«ПІЛЬГА» ЯК ГАРАНТІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Важливе місце у забезпеченні трудових правовідносин щодо професійного навчання займає питання надання пільг працівникам, які здійснюють професійну підготовку, перепідготовку та підвищують свій кваліфікаційний рівень, як гарантії здійснення їхніх трудових прав. Актуальність дослідження даної проблеми пов'язана з тим, що врегулювання цього питання в чинному законодавстві залишається недосконалим. Метою даної публікації є виявлення сутності та ролі «пільги», а також визначення її місця в системі гарантій забезпечення захисту трудових прав працівників.

Гарантії трудових прав беруть свій початок від основного конституційного права громадян – права на працю, яке забезпечується системою господарювання, неухильним

ростом виробництва, професійним навчанням, підвищенням трудової кваліфікації і навчання нових спеціальностей та розвитком системи професійної орієнтації і працевлаштування [1, с. 6].

Проголошуючи право на працю, будь-яка демократична держава створює певні гарантії, тобто такі умови, способи і засоби, що забезпечують реалізацію конституційного права на працю. На думку М.С. Малеіна, гарантії – це умови, засоби та способи, які забезпечують здійснення у повному обсязі і всебічну охорону прав та свобод людини [2, с. 49]. В.М. Скобелкін під поняттям гарантій розуміє засоби, способи і умови, за допомогою яких у суспільстві забезпечується реальне виконання наданих громадянам прав і свобод [3, с. 10]. До гарантій варто також віднести і "пільгу», що є досить важливими у юриспруденції та часто зустрічаються у трудовому законодавстві.

Чинний КЗпП України містить поняття «пільга», яке на думку автора публікації, є однією із складових терміна «гарантії здійснення трудових прав». Саме поняття «пільга» є доволі неоднозначним. Чинне законодавство не дає визначення цього поняття, хоча такий термін вживається доволі часто, і не лише у трудовому законодавстві. Так, у ст. 20 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [4], визначено гарантовані державою компенсації та пільги громадянам, віднесеним до першої категорії. У розділі III Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [5] теж встановлено пільги зазначеній категорії громадян. Проте варто зауважити, що хоча визначення даного поняття і міститься у законодавстві, але мало вивчене ученими.

Поняття «пільга» можна зустріти і у тлумачних словниках. Це повне або часткове звільнення від дотримання встановлених законом загальних правил, виконання яких-небудь обов'язків; привілей, вільгота [6, с. 788; 7, с. 406]. Саме поняття «пільга» за своїм змістом близьке до терміну «привілей». Привілей – це особливе право, виняток або імунітет, наданий особі чи класу осіб; виняток з обов'язку. Це особлива перевага, яку закон надає окремим особам, групам людей або певному станові, класові (класам): право, прерогатива, патент [6, с. 926; 7, с. 687].

На думку автора публікації, «пільга» – це передбачене законодавством повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов'язку або надання додаткових прав при настанні певних обставин. Дане поняття необхідно віднести до нематеріальної форми вираження гарантій здійснення прав і виконання обов'язків, які становитимуть окрему відносно самостійну групу гарантій.

Встановлення державою пільг забезпечує реалізацію певної її функції чи слугує окремій важливій суспільній меті. Законодавець встановлює ряд важливих гарантій для певних категорій осіб за певні заслуги чи задля того, щоб заохотити задля здійснення чогось.

Варто погодитись з думкою В.М. Скобелкіна, що деякі пільги, встановлені для робітників і службовців законодавством про працю, можуть розглядатись як юридичні гарантії. До них науковець відносить професійне навчання молоді. І це перш за все юридичні гарантії, а не пільги [3, с. 35]. Такі гарантії встановлюються для конкретно визначених трудовим законодавством категорій працівників, що здійснюють професійне навчання з відривом чи без відриву від виробництва.

У діючому трудовому законодавстві встановленню пільг відведено цілу главу XIV КЗпП України, яка має назву «Пільги для працівників, що поєднують роботу із навчанням». Глава 26 Трудового кодексу Російської Федерації визначає гарантії і компенсації працівникам, що поєднують роботу з навчанням [8], що є більш прийнятною для автора публікації. Тобто, працівнику не надаються певні привілеї а додаткові права, як зазначалось вище. Йому надаються певні гарантії і компенсації, визначені законодавством для працівників, що поєднують роботу з навчанням. Звичайно, держава в особі законодавця встановлює важливі гарантії у формі пільг для осіб, які поєднують роботу з навчанням, що включає в себе підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації. У даному випадку держава заохочує громадян вчитись і здійснювати підготовку перепідготовку і підвищувати свою трудову

кваліфікацію. У відповідності до ст. 203 КЗпП України при підвищенні кваліфікаційних розрядів або при просуванні по роботі повинні враховуватись успішне проходження працівниками виробничого навчання, загальноосвітня і професійна підготовка та успішне проходження працівниками навчання в навчальних закладах. Як бачимо йдеться не про встановлення пільг, а про гарантії і заохочення для тих, хто успішно навчається.

Працівник, який навчається в закладах освіти без відриву від виробництва, але не належить до категорії тих, хто успішно навчається, не має права на оплачувану відпустку, оскільки такі відпустки надаються тільки тим, хто успішно навчається (ст. 213 - 216 КЗпП України). Таким чином, лише у випадку успішного навчання працівник користується такою гарантією нематеріального змісту, як відпустка.

З огляду на зміст поняття «гарантія», за якою визначаються умови, засоби, способи, що у суспільстві здійснюють реальне забезпечення у повному обсязі і всебічну охорону прав і свобод людини, можна прийти до наступного висновку. «Пільга» – це одна із видів гарантій забезпечення і здійснення трудових прав працівників, яку необхідно віднести до нематеріальної форми вираження гарантій, що становитимуть окрему, відносно самостійну групу. Автор публікації пропонує наступне визначення поняття “пільга» – це передбачене законодавством повне або часткове звільнення певних категорій громадян від виконання обов’язку або надання додаткових прав при настанні певних обставин, визначених законодавством.

***Використані джерела*:**

1. *Карпенко Д.А. Гарантии трудових прав / Карпенко Д.А. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 87 с.*
2. *Малеин Н.С. Юридическая ответственность и справедливость / Малеин Н.С. – М. : Манускрипт, 1992. – 204 с.*
3. *Скобелкин В.Н. Юридические гарантии трудових прав рабочих и служащих / Скобелкин В.Н. – М. : Юрид. лит-ра, 1969. – 183с.*
4. *Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28.02.1991р. – № 796-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 16. – Ст. 200.*
5. *Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993р. № 3551-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 45. – Ст. 425.*
6. *Великий тлумачний словник сучасної української мови / [Уклад. і голов. ред. Бусел В.Т.] – К. : Ірпінь: Вид. ВТФ Перун, 2001. – 1440 с.*
7. *Новий тлумачний словник української мови у 4-х томах / [Уклад. В. Яремко, О. Сліпушко] – К. : Вид. Аконіт. – Т. 3, 1999. – 927 с.*
8. *Комментарий к Трудовому кодексу Российской Федерации. – 2-е изд., испр., доп. и перераб. / Отв. ред. проф. Орловський Ю.П. – КОНТРАКТ: ИНФРА – М. : 2006. – 1197с.*

Рим Олена Михайлівна

кандидат юридичних наук, асистент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІНФОРМУВАННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Інформаційне забезпечення у галузі охорони праці є одним із першочергових завдань у сфері управління охороною праці.

Законодавство України покладає обов'язок поширення інформації у галузі охорони праці на таких суб'єктів:

- роботодавець;
- державні органи і органи місцевого самоврядування;
- Фонд соціального страхування від нещасних випадків на професійних захворювань.

Зокрема, роботодавець зобов'язаний інформувати працівників, професійні спілки та їх об'єднання, уповноважених найманих працівників з питань охорони праці про стан охорони праці, причини аварій, нещасних випадків і професійних захворювань та про заходи, яких вжито для їх усунення та для забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог. Крім цього, відповідно до п. 1 ч.1. ст. 29 Кодексу законів про працю України до початку роботи за укладеним трудовим договором роботодавець зобов'язаний проінформувати працівника під розписку про умови праці, наявність на робочому місці, де він буде працювати, небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, та можливі наслідки їх впливу на здоров'я, його права на пільги та компенсації за роботу в таких умовах відповідно до чинного законодавства і колективного договору.

Обов'язок інформувати працівника про введення в дію нових або перегляд нормативно-правових актів з охорони праці, а також про внесення змін та доповнень до них, та приведення умов праці у відповідність з чинним законодавством також покладено на роботодавця. Таке інформування здійснюється шляхом проведення навчання з питань охорони праці, зокрема, позапланового інструктажу.

Надання інформації працівникові про стан охорони праці носить системний характер. Водночас працівники та їх представники мають право звертатись до роботодавця та інших суб'єктів з вимогою про надання їм необхідної інформації про охорону праці. Під такою вимогою потрібно розуміти викладені в письмовій або усній формі заяви, клопотання чи інші звернення.

Законодавство України про звернення громадян зобов'язує органи державної влади, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, керівників та посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, до повноважень яких належить розгляд відповідних заяв (клопотань) об'єктивно і вчасно розглянути такі, перевірити викладені в них факти, прийняти рішення відповідно до чинного законодавства і забезпечити їх виконання, а також повідомити про наслідки розгляду заяв (клопотань).

Крім цього, працівникам та/або їхнім представникам забезпечується доступ до інформації та документів, що містять результати атестації робочих місць, заплановані роботодавцем профілактичні заходи, результати розслідування, обліку та аналізу нещасних випадків і професійних захворювань і звіти з цих питань, а також до повідомлень, подань та приписів органів державного управління і державного нагляду за охороною праці. Оскільки у законодавстві не встановлено, яким чином реалізується право працівника на доступ до відповідної інформації, то порядок ознайомлення з такою повинен визначатись на локальному рівні, наприклад, у колективному договорі.

Обов'язок поширювати інформацію з питань охорони праці покладено також на державні органи управління охороною праці та органи місцевого самоврядування. Зокрема, вони інформують населення України чи відповідного регіону, а також найманих працівників про реалізацію державної політики з охорони праці, виконання національних, територіальних чи галузевих програм з цих питань, про рівень і причини аварійності, виробничого травматизму і професійних захворювань, про виконання своїх рішень щодо охорони життя та здоров'я працівників. Зокрема, відповідно до Положення про Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2006 р., Держгірпромнагляд проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу з питань, що належать до його компетенції. З метою висвітлення питань реалізації державної політики у сфері промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду Комітет має право право організовувати і провадити видавничу діяльність.

Крім цього, на рівні міністерств та інших центральних органів виконавчої влади передбачається створення Галузевих інформаційних центрів з охорони праці, які відповідатимуть за інформаційне забезпечення з питань управління охороною праці, і повинні будуть забезпечити: збір, обробку інформації і доведення її до усіх підприємств галузі та створити галузеву автоматизовану систему «Охорона праці».

Також на виконання Закону України «Про Національну програму інформатизації» та для забезпечення підприємств нормативними актами про охорону праці було розроблено та впроваджено систему доступу через Інтернет до електронної бази даних з питань охорони праці. До такої бази даних включено систематизовані та актуалізовані нормативно-правові, нормативні та інформаційні матеріали з питань безпеки на виробництві та гігієни праці.

З метою доведення основних питань охорони праці до широких верств населення, запобігання виробничому травматизму органи місцевого самоврядування організовують через місцеві засоби масової інформації пропаганду безпечних та нешкідливих умов праці на виробництві, інформують населення про стан травматизму, хід реалізації регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища. Інформування населення відповідного регіону відбувається також шляхом випуску тематичних інформаційних листків про обставини, причини та заходи щодо запобігання найбільш характерним аваріям та нещасним випадкам на виробництві, створенні єдиної інформаційно-нормативної бази даних з охорони праці, організації роботи з передплати та розповсюдження на підприємствах, в організаціях і установах області, міста, району журналу «Охорона праці» тощо.

Поширенню правдивої та об'єктивної інформації про діяльність Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, його цілі та завдання сприяє Постійна комісія правління цього Фонду з питань пропаганди охорони праці, зв'язків із засобами масової інформації та міжнародного співробітництва. Так, у межах своїх повноважень комісія бере участь у створенні освітніх програм з профілактики безпечного виробничого процесу та життєдіяльності, розробці та впровадженні міжнародних програм щодо пропаганди безпечних умов праці тощо.

У сфері інформаційного забезпечення Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України проводяться також наступні заходи: засідання круглих столів щодо перегляду інструкцій з охорони праці підприємства; семінари-наради із спеціалістами з охорони праці на підприємствах; книжкові виставки на тему: «Охорона праці»; виступи на радіо та телебаченні представників Фонду; висвітлення діяльності Фонду у друкованих засобах масової інформації тощо.

Рудницька Ольга Павлівна
здобувач Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

КЛАСИФІКАЦІЯ ГАРАНТІЙНИХ ВИПЛАТ

На сьогодні у теорії трудового права відсутня класифікація гарантійних виплат, яка відповідала б сучасним вимогам до трудового законодавства. У зв'язку з цим актуальним є визначення критеріїв розподілу гарантійних виплат на види. Для покращення забезпечення і охорони державою прав працівників на гарантійні виплати необхідно створити таку класифікацію цих виплат, до якої увійшли б усі підстави їх надання. Метою даної публікації є класифікація гарантійних виплат у трудовому праві.

Для класифікації гарантійних виплат необхідно встановити критерії розподілу їх на види. Таких критеріїв може бути один або декілька. Основа розподілу гарантійних виплат на види повинна надати можливість класифікувати всі складові елементи даної правової конструкції. При визначенні критеріїв класифікації гарантійних виплат на види необхідно враховувати,

що загальною характерною ознакою гарантійних виплат є їх цільове призначення – збереження або недопущення зниження заробітку працівника.

На підставі загальної мети надання гарантійних виплат пропонується класифікувати дані виплати за їх соціально-економічним призначенням на:

гарантійні виплати, що надаються з метою збереження існуючого доходу (заробітку) працівника. До таких виплат належать ті, що здійснюються у випадках проходження медичного обстеження, направлення для підвищення кваліфікації, у зв'язку із відрядженням, донорам крові та її компонентів, авторам винаходів, корисних моделей, промислових зразків і раціоналізаторських пропозицій;

гарантійні виплати, що надаються з метою збереження права працівника на отримання заробітку. Підставами надання гарантійних виплат тут є: надання оплачуваних відпусток, оплата часу вимушеного прогулу при незаконному звільненні або переведенні на іншу роботу, здійснення грошової виплати за невикористану відпустку або її частину;

гарантійні виплати, що надаються з метою попередження втрати заробітку працівника. Такими виплатами є ті, що здійснюються у випадках простою не з вини працівника, виконання державних або громадських обов'язків, у разі переїзду працівника на роботу в іншу місцевість.

Характерною особливістю правового регулювання трудових відносин в Україні є прагнення правотворчого органу створити рівні можливості здійснення прав сторонами даних відносин. У трудовому законодавстві значне місце відводиться договірному регулюванню трудових відносин. Так, У статтях 12, 15 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року [1, ст. 121] встановлено, що гарантії і компенсації працівника встановлюються КЗпП України та іншими актами законодавства України, підприємствами у колективному договорі з дотриманням норм і гарантій, передбачених законодавством, генеральною та галузевими угодами. Крім того, можливість встановлення додаткових підстав надання працівникам гарантійних виплат може бути встановлено колективним договором, що не суперечить статті 7 Закону України «Про колективні договори та угоди» від 01 липня 1993 року, оскільки норми цієї статті передбачають встановлення у колективних договорах додаткових матеріальних гарантій [2, ст. 361]. Проаналізувавши норми даного законодавчого акту, можна прийти до висновку, що у трудовому та колективному договорі або угоді можуть бути передбачені випадки надання працівнику гарантійних виплат. У них також можуть встановлюватися й інші підстави здійснення на користь працівників вказаних виплат ніж ті, що закріплені у чинному законодавстві про працю України. Отже, підстави надання гарантійних виплат можуть встановлюватися на основі як державного, так і договірного регулювання. Тому є можливою інша класифікація гарантійних виплат за методами їх правового регулювання на:

гарантійні виплати централізованого характеру (встановлені правотворчим органом, норми про їх надання є обов'язковим до застосування, вони передбачені на державно-правовому рівні у трудовому законодавстві);

гарантійні виплати локального характеру (визначаються сторонами трудових правовідносин).

Договірне регулювання оплати праці у науці трудового права поділяють на два види: індивідуально-договірне та колективно-договірне регулювання. Основним засобом індивідуально-договірного регулювання є трудовий договір. Для колективно-договірного регулювання характерними засобами є колективні договори і угоди [3, с. 138-140]. Отже, договірне регулювання гарантійних виплат найманим працівникам здійснюється шляхом колективно-договірного або індивідуально-договірного регулювання. З огляду на вище наведене, доцільно класифікувати гарантійні виплати за системою договірного регулювання трудових правовідносин на:

індивідуально-договірне регулювання гарантійних виплат на основі трудового договору (контракту) між працівником і роботодавцем;

колективно-договірне регулювання гарантійних виплат на основі колективних договорів і угод.

Крім того, можна поділити гарантійні виплати за критерієм їх залежності від стадії розвитку трудових правовідносин на:

гарантійні виплати, що здійснюються у процесі реалізації трудових правовідносин (проходження працівником медичного обстеження, направлення його для підвищення кваліфікації);

гарантійні виплати, що надаються у разі зміни трудових правовідносин (у разі переведення працівника на роботу в іншу місцевість);

гарантійні виплати, що здійснюються при припиненні трудових правовідносин (вихідна допомога)

гарантійні виплати, що спрямовані на відновлення порушеного права (оплата часу вимушеного прогулу при незаконному звільненні або переведенні).

Гарантійні виплати можна класифікувати за джерелами їх встановлення на законодавчі, підзаконні та локальні. Такі виплати встановлюються державними органами або самими суб'єктами трудових правовідносин та закріплюються у відповідних актах.

Теоретична розробка проблем, пов'язаних із подальшим розвитком системи гарантійних виплат у трудовому праві, має важливе практичне значення. Розробка цих проблем допоможе удосконалити правові норми, що регулюють право працівників на гарантійні виплати. Класифікація гарантійних виплат буде сприяти поліпшенню діяльності державних і громадських органів й організацій (роботодавців), що застосовують ці норми, та забезпеченню охорони матеріальних інтересів працівників.

***Використані джерела*:**

1. *Про оплату праці. Закон України від 24 березня 1995 року // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 1995. - № 17. – Ст. 121. – (Бібліотека офіційних видань).*
2. *Про колективні договори і угоди. Закон України від 01 липня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – Офіц. вид. – 1993. – № 36. – Ст. 361. – (Бібліотека офіційних видань).*
3. *Сімутіна Я. Методи регулювання заробітної плати на сучасному етапі: дис...канд. юрид. наук: 12.00.05 / Сімутіна Яна Володимирівна. – Х., 2007. – 206 с.*

Свічкарьова Ярослава Віталіївна

доцент кафедри цивільного права та цивільного процесу

Кіровоградського юридичного інституту ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент

НЕМАТЕРІАЛЬНІ НОРМИ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Нематеріальні норми посідають у трудовому праві значне місце. Пояснюється це насамперед тим, що законодавством закріплено обов'язок роботодавця погоджувати певні дії із встановлення та зміни умов праці, застосування законодавства як із профспілковими органами, так і з самими працівниками. Саме цим трудове право значною мірою відрізняється від інших галузей права.

За предметом правового регулювання нематеріальні норми класифікуються на такі групи:

1. Організаційні. Ця група містить юридичні правила нематеріального характеру, за допомогою яких регулюється організаторська діяльність різних суб'єктів трудового права в створенні умов, що необхідні для ефективного функціонування всіх виробничих циклів, вони встановлюють окремі процедури, що належать до динаміки функціонування відповідних органів.

2. Процесуальні. Такі норми призначені для регулювання порядку вирішення трудових спорів (конфліктів) спеціалізованими органами: комісіями з трудових спорів, примирними комісіями за участю посередника, трудовим арбітражем, судами. Ця група також містить норми, пов'язані із застосуванням такими органами юридичних санкцій.

3. Процедурні. До них віднесено норми, які призначені для юридичного забезпечення реалізації та захисту матеріальних норм і закріплених у них прав та обов'язків суб'єктів трудового права, а також такі, що регулюють порядок розгляду трудових спорів неспеціалізованими органами чи окремими посадовими особами.

Слід зазначити, що за кількісним складом процедурні норми значно перевищують організаційні та процесуальні, але за ступенем регламентації відповідних форм діяльності поступаються процесуальним.

Процедурні норми є відносно самостійним елементом механізму правового регулюваня трудових та цільно з ними пов'язаних правовідносин. Роль будь-яких правових норм як регуляторів суспільних відносин полягає у тому, що за їх допомогою здійснюється упорядкованість, організованість відносин, усі вони зводяться у «єдині межі». Тому особливістю процедурних норм є те, що регламентуючи одні відносини, вони упорядковують виникнення та реалізацію інших.

Іноді у науковій літературі зустрічаються спроби ототожнити процедурні та процесуальні норми. Перші у даному випадку йменуються «процесуальними» [1, с.23]. Визнання даних норм процесуальними може призвести до розмивання меж, які складаються між матеріальними та процесуальними нормами. Маючи декілька загальних ознак, процедурні та процесуальні норми розрізняються, по-перше, за сферою застосування. Так, процедурні норми регулюють будь-яку діяльність, що спрямована на виконання прав та обов'язків (наприклад, у процесі укладання цивільно-правового та трудового договорів суб'єкти не застосовують, а використовують права, передбачені законом). Як зазначає С.С. Алексєєв, діяльність з укладання договорів за своїм характером є складною, а тому потребує певної регламентації [2, с.203]. Таку регламентацію здійснюють саме процедурно-правові норми. По-друге, процедурні норми регламентують порядок діяльності будь-якого органу, а не тількі створеного для правозастосування. По-трєте, у процедурних нормах містяться певні вимоги до порядку реалізації прав та обов'язків суб'єктами правовідносин. Тобто «процедурно-правові норми призначені регулювати внутішньоорганізаційну діяльність» [3, с.79]. По-четверте, сфера дії процесуальних норм є значно вужчою порівняно зі сферою дії процедурних.

***Використані джерела*:**

1. *Рабинович П.М. Упрочение законности – закономерность социализма. / П.М. Рабинович. – Львов, 1975, – 279 с.*
2. *Алексеев С.С. Проблемы теории права. / С.С. Алексеев. – Свердловск: Изд-во Свердловского юрид.ин-та, 1972. – 305 с.*
3. *Аракчеев В.С. О некоторых видах норм трудового права / В.С. Аракчеев // Актуальные вопросы правоведения. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1978. – С.79 – 85.*

Синчук Світлана Миколаївна
доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ТА ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Принцип обов'язковості в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування однаково поширюється як на страхувальника, так і на страховика. Перший, повинен обов'язково застрахувати передбачений законодавством об'єкт, а другий – не вправі відмовити йому в такому страхуванні. При цьому, обов'язок щодо здійснення страхування повинен бути покладений на страхувальника лише законом; у протилежному випадку, якщо обов'язок щодо проведення страхування заснований на договорі, таке страхування не може вважатись обов'язковим.

Зміст принципу обов'язковості страхування найманих працівників і самозайнятих осіб полягає в наступному. Від волі найманого працівника або особи, яка забезпечує себе роботою самостійно не залежить її участь як застрахованої особи в системі державного пенсійного страхування. В свою чергу, страхувальники, тобто роботодавці та інші особи, які відповідно до закону зобов'язані сплачувати страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, зобов'язані нараховувати, обчислювати та сплачувати в установлені строки та в повному обсязі страхові внески та вести облік виплат застрахованої особи. Страхувальники набувають статусу платників страхових внесків також не з власної волі, а з дня взяття їх на облік територіальним органом пенсійного фонду. Відповідно до ст. 26, 43 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців», державний реєстратор не пізніше наступного робочого дня з дати державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи – підприємця, зобов'язаний передати відповідним органам статистики, державної податкової служби, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування повідомлення про проведення державної реєстрації юридичної особи із зазначенням номера та дати внесення відповідного запису до Єдиного державного реєстру та відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи.

Загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню підлягають наймані працівники незалежно від їх волі. Цей принцип спрямований перш за все на забезпечення прав та захист інтересів найманих працівників, незалежно від їх громадянства, статі, раси, мови, релігійних переконань, національності, віросповідання, місця проживання, рівня доходів, виду підприємств, установ та організацій, форми власності, виду господарської діяльності, виконуваної працівниками роботи чи займаної посади, оскільки з моменту виникнення трудових відносин починає обчислюватись страховий стаж. Державному пенсійному страхуванню підлягають як громадяни України, так і іноземці чи особи без громадянства. Виникає питання про можливість поширення системи державного пенсійного страхування на біженців. Вважаємо, що оскільки Законом України «Про біженців» передбачено право біженців на працю, на одержання грошової допомоги, пенсії та інших видів соціального забезпечення в порядку, встановленому законодавством України, також визначено, що особи, яким надано статус біженця в Україні є іноземцями чи особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, такі особи, за умови їх працевлаштування або забезпечення себе роботою самостійно, також підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню.

Слід зазначити, що окрім інтересів найманих працівників та самозайнятих осіб, цей принцип також спрямований на захист державних інтересів. Держава економічно зацікавлена в збільшенні кола застрахованих осіб, оскільки таким чином, за рахунок сплачуваних страхових внесків на державне пенсійне страхування, зростають грошові надходження до Пенсійного фонду а також зменшується фінансове навантаження на Державний бюджет.

Національним законодавством передбачена також можливість добровільної участі у системі пенсійного страхування осіб, які в силу Закону не підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню. Суть цього принципу пояснюється тим, що законодавець, визначивши коло осіб, які підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню, надав можливість всім іншим особам, включаючи іноземців та осіб без громадянства, набути статусу застрахованих осіб – учасників системи загальнообов'язкового державного або недержавного пенсійного страхування. Держава, з метою реалізації конституційного права людей на соціальний захист, розділила пенсійне страхування на державне (загальнообов'язкове) і на недержавне (добровільне). Таким чином, кожна фізична особа може стати учасником пенсійного страхування. Це можливо або шляхом добровільної участі у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, або добровільної участі у системі недержавного пенсійного забезпечення.

На осіб, що не належать до кола тих, що підлягають загальнообов'язковому пенсійному страхуванню, не поширюється принцип обов'язковості про який йшла мова вище, а тому спостерігається відхід від імперативних засад правового регулювання в бік диспозитивності. Такі особи можуть брати добровільну участь у солідарній або накопичувальній (державній або недержавній) системі пенсійного страхування, або одночасно в двох системах, можуть обумовлювати термін своєї участі в системі загальнообов'язкового пенсійного страхування.

З особою, яка подала заяву про добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, територіальним органом Пенсійного фонду укладається договір про добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. При цьому ініціатива щодо укладення таких договорів є особистою справою кожної особи, яка наділена правом на укладення договору про добровільну участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Вважаємо, що добровільна участь в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування має певні ознаки цивільно-правового страхування: 1) така участь має диспозитивний характер, ініціатива щодо укладення договору про добровільну участь належить винятково зацікавленій особі; 2) основним регулятором правовідносин у сфері добровільного державного пенсійного страхування, виступає укладений сторонами договір про добровільну участь; 3) зміст договору про добровільну участь в основному є подібний до змісту договору страхування; 4) законом встановлена як можливість особи за власною волею породжувати правовідносини, що виникли у зв'язку з добровільною участю в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування шляхом укладення договору про добровільну участь, так і можливість дострокового розірвання цього договору.

Принцип можливості права на добровільну участь у системі пенсійного страхування означає, що держава не обмежує, а навпаки, тільки забезпечує розширення кола учасників системи пенсійного страхування. Ми вважаємо, що для держави, з економічної точки зору, більший інтерес становить залучення осіб до солідарної системи пенсійного страхування. Таке прагнення зі сторони держави, на наш погляд, зумовлене як конституційною нормою про право громадян на соціальний захист, в тому числі і на забезпечення їх у старості, так і вже нами згадуваним прагненням держави збільшити грошові надходження до Пенсійного фонду та збільшити кількісну перевагу працюючої частини населення над особами, які вийшли на пенсію, знов ж таки для того, щоб зменшити фінансове навантаження на Пенсійний фонд в умовах солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Ситницька Оксана Анатоліївна
старший викладач кафедри трудового, земельного, екологічного, аграрного та господарського права Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук

ЩОДО ПОНЯТТЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ

Право на працю – одне з фундаментальних прав людини, яке є основою всього комплексу соціально-економічних прав. Конституція України закріплює для кожного право на працю як право, «що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується» (ч. 1 ст. 43) [1]. Необхідно зазначити, що Кодекс законів про працю України (далі по тексту – КЗпП) дещо по-іншому формулює визначення цього права, зокрема як право громадян України «на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, – включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи», яке забезпечується державою (ч. 1 ст. 2) [2].

Відмінність змісту цих норм очевидна у визначенні кола осіб, які мають право на працю. Якщо Конституція України передбачає право на працю для кожного, то в Кодексі мова йде лише про громадян України. Право на працю повинні мати всі особи, які на законних підставах перебувають на території України, тому наведену норму ст. 2 КЗпП потрібно привести у відповідність до Основного Закону.

Конституційне визначення права на працю дозволяє виділити широке та вузьке значення права на працю. Широке значення охоплює будь-яку трудову діяльність – роботу за договором найму, роботу письменника, композитора, підприємницьку діяльність тощо. Вузьке значення полягає у виконанні роботи в якості найманого працівника, тобто відображає реалізацію права на працю у трудових правовідносинах.

Конституційні акти минулих років закріплювали право на працю у вузькому значенні, в такому ж значенні трактували його, як правило, і в науковій літературі. На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні все частіше право на працю використовують у його широкому розумінні – як можливість заробляти собі на життя будь-яким, не забороненим законом видом діяльності. Такий підхід є цілком правильним, оскільки реалізація права на працю полягає не лише в отриманні роботи шляхом укладання трудового договору, але й у виконанні іншої діяльності, яка дозволяє заробляти собі на життя. Проте не будь-яку діяльність, у зв'язку з якою особа отримує ті чи інші виплати, можна вважати реалізацією права на працю (наприклад, навчання студентів у вищих навчальних закладах та отримання ними стипендії, яка виплачується не за те, що особа навчається, а є матеріальною допомогою).

Питання про юридичну природу права на працю є предметом тривалої дискусії, в ході якої сформульовано дві основних концепції щодо розуміння сутності права на працю: як елемента правоздатності [3, с. 177-181; 4, с. 56] або як суб'єктивного права [5, с. 36; 6, с. 5, 32; 7, с. 66-71]. Підставою для такої дискусії стало закріплення у ст. 38 Конституції Української РСР 1978 року права на працю як права на «одержання гарантованої роботи...» [8, с. 167-168]. Таке формулювання правової норми наштовхнуло науковців на думку: як саме повинно забезпечуватись одержання роботи, на кого в цьому випадку покладається обов'язок надати роботу? Враховуючи тогочасну політику, панування державної власності, а також те, що держава утримувала в своїх руках усі необхідні важелі у сфері праці та зайнятості населення, можна припустити, що вона й брала на себе обов'язок забезпечити всіх роботою. Цей погляд свого часу підтримували С. О. Іванов [7, с. 68-70], О. В. Смірнов [9, с. 13].

Ця позиція була піддана критиці. Так, Л. Я. Гінцбург писав, що права, які випливають з Конституції, не визначають суб'єкта обов'язку, який протистоїть суб'єкту права. Таким суб'єктом не можна вважати і державу. Вона встановлює та гарантує конституційні права, але це менш за все є здійсненням «міри необхідної поведінки», що складає сутність

суб'єктивного обов'язку як елемента правовідношення [10, с. 197]. Серед сучасних представників науки трудового права позицію Л. Я. Гінцбурга поділяє М. М. Пурей, який звертає увагу, що відповідно до чинного законодавства бажанню правоздатної особи вступити в трудові правовідносини не протистоїть нічий конкретний обов'язок надати йому роботу. Крім того, чинне трудове законодавство не містить вказівок про право вимагати та юридичний обов'язок надати роботу тій чи іншій особі на будь-якому підприємстві [4, с. 37].

Справді, сучасне формулювання права на працю у редакції чинної Конституції України є відмінним від згадуваної вище ст. 38 Конституції УРСР 1978 року [8]. Відповідно до чинної Конституції, право на працю передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується. Основний Закон не містить жодного нормативного припису, який би зобов'язував когось надати або запропонувати цю працю.

На відміну від Основного Закону, ст. 2 КЗпП [2] прямо встановлює, що право на працю забезпечується державою. Відповідно чинне формулювання ст. 43 Конституції [1] значно меншою мірою встановлює для держави зобов'язання перед особою, якій надано право на працю, ніж ст. 2 КЗпП. Але слід пам'ятати, що норма Конституції є нормою прямої дії і має вищу юридичну силу, ніж норма КЗпП. Відповідно в цьому випадку слід керуватися Основним Законом України, який не передбачає для держави обов'язку забезпечити особу роботою. Крім того, ч. 1 ст. 43 Конституції України, на відміну від ч. 1 ст. 2 КЗпП, відображає у даному випадку сучасні економічні можливості суспільства та держави. Встановлення для держави обов'язку забезпечити всіх працею сьогодні «не є реальним в умовах ринкової економіки, коли держава не може та й не повинна бути єдиним джерелом надання роботи» [11, с. 18]. Такий порядок міг існувати за часів СРСР, де пануючою була державна власність на засоби виробництва, коли держава тримала в своїх руках всі необхідні важелі для забезпечення всезагальної зайнятості.

Право на працю можна розглядати як суб'єктивне право лише в тих випадках, коли укладення трудового договору є правовим обов'язком роботодавця, тобто коли відмова у прийомі на роботу тягне за собою невигідні для адміністрації наслідки. Як суб'єктивне право воно реалізується в конкретних правовідносинах, у які вступає певний суб'єкт, зокрема як право на звернення в державні органи для отримання роботи або за сприянням у її отриманні, право працювати після вступу на роботу, тобто після виникнення трудових правовідносин.

***Використані джерела*:**

1. *Конституція України від 28 червня 1996 року (із змінами, внесеними Законом України від 08 грудня 2004 року № 2222-IV) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 43; Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44.*
2. *Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. — Додаток до № 50. — Ст. 375.*
3. *Александров Н. Г. Трудовое правоотношение / Н. Г. Александров — М.: Госюриздат, 1948. — 336 с.*
4. *Пурей М. М. Право на працю в Україні в умовах ринкової економіки: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Пурей Микола Миколайович. — Х., 2002. — 173 с.*
5. *Болотіна Н. Б. Трудове право України: Підручник / Н. Б. Болотіна. — К.: Вікар, 2003. — 725 с.*
6. *Егоров В. В. Право на труд рабочих и служащих: теория и практика / Егоров В. В. — М.: Наука, 1986. — 117 с.*
7. *Иванов С. А. Советское трудовое право: вопросы теории / С. А. Иванов, Р. З. Лившиц, Ю. Н. Орловский. — М.: Наука, 1978. — 368 с.*
8. *Конституція (Основний Закон) Української радянської соціалістичної республіки від 20 квітня 1978 року // Конституції і конституційні акти України. Історія і сучасність. — К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — 2001. — 400 с.*

9. *Смирнов О. В. Природа и сущность права на труд в СССР / О. В. Смирнов. — М.: Юр. лит., 1969. — 210 с.*
10. *Гинцбург Л. Я. Социалистическое трудовое правоотношение / Л. Я. Гинцбург. — М.: Наука, 1977. — 310 с.*
11. *Трудове право України: Академ. курс: Підручник / [А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана та ін.; за заг. ред. Н. М. Хуторян]. — К.: А.С.К., 2004. — 608 с.*

Сорочишин Михайло Васильович
студент 5 курсу соціально-правового факультету
Одеської національної юридичної академії

ПРАВОВІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ У СФЕРІ ПРАЦІ

У сфері колективних трудових відносин формою демократичного регулювання трудових відносин між їх суб'єктами є соціальний діалог. В Україні не прийнято спеціального законодавчого акту про соціальний діалог, а сам термін «соціальний діалог» у національному законодавстві до цього часу не визначений.

Правові аспекти соціального діалогу досліджувались у працях таких вчених як Г.Чанишева, Н. Болотіна, П. Пилипенко, В. Жернаков, В. Новиков та ін.

Згідно з проектом Закону України «Про соціальний діалог», прийнятим Верховною Радою України у першому читанні, соціальний діалог – це процес узгодження напрямів реалізації соціально-економічної політики в державі, галузі, на відповідній території, на підприємстві, в установі, організації, спрямований на вдосконалення трудових, соціально-економічних відносин шляхом проведення взаємних консультацій та переговорів між професійними спілками, організаціями роботодавців, органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування відповідно на національному, галузевому, територіальному, виробничому рівнях.[3, ст.1] Дане визначення потребує доопрацювання. На нашу думку, соціальний діалог не можна розглядати як процес, оскільки в даному випадку йдеться не про процес, а про якісно нові відносини, які складаються у суспільстві і мають на меті досягнення взаєморозуміння та прийняття узгоджених рішень, що стосуються економічної та соціально-трудової сфери, а також інших питань, які становлять спільний інтерес. Це визначення буде більше відповідати визначенню соціального діалогу, яке дає Міжнародна організація праці.

Експерти МОП досить широко визначають поняття «соціальний діалог». До даного терміну вони включають всі види переговорів, консультацій і просто обмін інформацією між або серед представників уряду, роботодавців та працівників, що стосуються спільних інтересів, пов'язаних з економікою та соціальною політикою. МОП вважає, що соціальний діалог – це найбільш вдалий засіб для вдосконалення життєвих умов і умов праці та встановлення соціальної справедливості.[5, с.2]

Соціальний діалог у сфері праці є системою колективних відносин між працівниками (їх представниками) та роботодавцями (їх представниками). А. отже, система цих відносин повинна ґрунтуватися на певних принципах, якими б керувалися сторони цих відносин. У проекті Закону України «Про соціальний діалог» дається наступний перелік принципів соціального діалогу: законності; повноважності й рівноправності сторін та їх представників; конструктивності та взаємодії; добровільності і прийняття реальних зобов'язань; взаємної поваги та пошуку компромісних рішень; обов'язковості розгляду прийнятих рішень органами, організаціями, роботодавцями, яким вони адресовані. Даний перелік принципів необхідно доповнити такими принципами як сприяння соціальному діалогу з боку держави; відкритість та гласність; обов'язковість виконання домовленостей, взятих зобов'язань та відповідальності за їх невиконання; пріоритетність примирних процедур; взаємне

інформування; обов'язковість розгляду пропозицій сторін (оскільки за допомогою цих принципів забезпечується виконання домовленостей та угод між сторонами).[4]

Будь-які відносини протікають у певній формі, тобто способі прояву, вираження або здійснення. У проекті Закону «Про соціальний діалог» зазначається, що соціальний діалог здійснюється у формах консультацій та переговорів. У Законі потрібно передбачити ще таку форму соціального діалогу, яку виділяють експерти МОП, як обмін інформацією. МОП наголошує, що обмін інформацією, безумовно, є одним із фундаментальних і найважливіших факторів, які роблять соціальний діалог ефективним. [5,ст. 4].Хоча за допомогою обміну інформацією не здійснюється обговорення і прийняття рішень, не дивлячись на це обмін інформацією - найважливіша частина процесу, за допомогою якого соціальний діалог може бути встановлено і може бути прийнято вірне рішення. Деякі вчені також пропонують передбачити у законопроекті інші форми соціального діалогу: прийняття рішень та контроль за їх виконанням; участь працівників в управлінні організацією. Також доцільно було б внести до законопроекту доповнення, що характеризують кожну з форм соціального діалогу.

У проекті Трудового кодексу України соціальному діалогу присвячена Глава перша Книги шостої «Колективні трудові відносини». При опрацюванні проекту Кодексу в Комітеті Верховної Ради з питань соціальної політики було висловлено думку, що главу 1 Книги шостої Трудового кодексу доцільніше замінити текстом проекту Закону «Про соціальний діалог». Також пропонується виключити із проекту положення, які стосуються створення, організації діяльності, фінансування органів соціального діалогу та органів, що здійснюють їх матеріально-технічне забезпечення. [4]

Для утвердження в країні системи відносин між працівниками, роботодавцями та органами державної влади щодо вирішення соціально-економічних питань на партнерських засадах необхідною є наявність декількох умов. Перша з них – це наявність реального, не декларативного соціального діалогу на всіх рівнях: від підприємства до держави. Також необхідно сказати про певний рівень стійкості (усталеності, послідовності) сторін, тобто сторони повинні бути зацікавлені у веденні постійного діалогу та в його результатах. Друга важлива умова соціального діалогу – це розвинуті інститути громадянського суспільства та демократичних процедур прийняття рішень як на рівні суспільства, так і на рівні окремого підприємства.

***Використані джерела*:**

1. *Про організації роботодавців:Закон України// Відомості Верховної Ради України.-2001.-№32.-с.171.*
2. *Проект Трудового кодексу України 1108 від 04.12.2007 1 сесія VI скликання//www.rada.gov.ua*
3. *Проект Закону про соціальний діалог в Україні 1440 від 25.01.2008 1 сесія VI скликання//www.rada.gov.ua*
4. *Висновок Головного науково-експертного управління на проект Трудового кодексу України (№ 1108 від 4.12.2007р.)// www.rada.gov.ua*
5. *Social Dialogue: all partners for decent work.// International Labor Office, - Geneva. 2007.*
6. *Чанишева Г. Організаційно-правові форми соціального діалогу у сфері праці:Збірник наукових праць// Актуальні проблеми держави та права. .-Одеса:юридична література.-2007.-с.40-45*
7. *Чанишева Г. Основні принципи соціального діалогу у сфері праці:Збірник наукових праць// Актуальні проблеми держави та права. .-Одеса:юридична література.-2007.-с15-20.*

Стасів Оксана Василівна
асистент кафедри трудового, аграрного та екологічного права ЛНУ імені Івана Франка

КЛАСИФІКАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ТРУДОВОГО ПРАВА.

Право на працю у трудовому праві має основоположний, фундаментальний характер, з нього випливають усі інші трудові права. Воно включає в себе весь комплекс спеціально-правових засад. Реалізуючи своє право на працю особа укладає трудовий договір. З цього моменту на працівника поширюється дія всіх конституційних засад трудового права. Спеціально-правові засади права мають особливе значення, адже вони визначають основи здійснення та особливості всіх трудових відносин. До них слід віднести: право на відпочинок та оплату праці; право на безпечні та здорові умови праці, заборону примусової праці, а також захист трудових і соціально-економічних прав громадян професійними спілками та іншими уповноваженими трудовим колективом органами; право на страйк, захист трудових та соціальних прав іншими не забороненими законом засобами.

У сучасній літературі з трудового права можна виділити різноманітні підходи до формулювання спеціально-правових засад трудового права.

Так, існує позиція, за якою засади трудового права поділяються на чотири групи: такі, що виражають політику держави в галузі правового регулювання ринку праці і ефективної зайнятості; які містять керівні засади в галузі встановлення умов праці працівників; які визначають правове регулювання застосування праці найманих працівників; які віддзеркалюють напрями правової політики в галузі охорони здоров'я і захисту трудових прав працівників [1, 23-24].

До засад, які виражають політику в галузі правового регулювання ринку праці і ефективної зайнятості належать: свобода праці і свобода трудового договору. До засад, які визначають встановлення умов праці, - єдність і диференціація умов праці, а також активна участь працівників і профспілок у встановленні умов праці. До засад, які визначають застосування праці працівників, - визначення трудової функції; стійкість трудових відносин; забезпечення нормальної дисципліни праці; винагорода за працю без будь-якої дискримінації і не нижче встановленого законодавством мінімуму. До засад, які визначають охорону трудових прав працівників, - забезпечення охорони праці і здоров'я працівників, а також гарантованість трудових прав працівників.

Також спеціально-правові засади трудового права за їхньою спрямованістю поділяють на три групи: засади залучення до праці, забезпечення занятості і використання робочої сили; засади високого рівня умов праці і охорони трудових прав; засади захисту трудових прав і розвитку особи працівника [2, 55].

Запропоновані класифікації включають у свій зміст загально-правові засади, зокрема свободу праці та свободу трудового договору, що є диференціацією засади свободи праці у трудовому праві. Звичайно, спеціально-правові засади підлягають впливу загально-правових, але вони є самостійною юридичною категорією. Тому більш правильною видається класифікація запропонована Н.Б. Болотіної та Г.І. Чернишової. Ними запропоновано, виходячи із класифікації суспільних відносин, які є предметом сучасного трудового права, принципи трудового права поділяти на два види: принципи трудового регулювання індивідуальних трудових відносин; принципи правового регулювання колективних трудових відносин [3, 87].

Слід зазначити, що, не дивлячись на різноманітні переліки засад, деякі особливості в їх формулюваннях і неспівпадінні в кількості, складова сторона всіх зазначених засад все ж немає якихось кардинальних розбіжностей. Це означає, що погляди різних представників сучасної науки на сучасні засади трудового права в загальному співпадають.

Виходячи із вищесказаного вважаю за необхідне запропонувати свій підхід до групування конституційних засад трудового права.

Оскільки право на працю відносно усіх спеціально-правових засад трудового права має загальний характер, то очевидно є комплекс конституційних засад, які спрямовані на його реалізацію. До таких засад слід віднести: право на відпочинок та оплату праці; право на безпечні та здорові умови праці і заборону примусової праці.

У разі порушення гарантованого Основним законом нашої держави права на працю передбачаються конституційні засади захисту. А саме: захист трудових і соціально-економічних прав громадян професійними спілками та іншими уповноваженими трудовим колективом органами; право на страйк як гарантія захисту трудових та соціальних інтересів; захист трудових та соціальних прав іншими не забороненими законом засобами.

Тому виходячи із особливостей відносини, які регулюють спеціально-правові конституційні засади трудового права, можна виділити: конституційні засади, які спрямовані на реалізацію права на працю та конституційні засади захисту трудових прав в Україні.

Отже, конституційні засади трудового права визначають напрямок розвитку всієї галузі трудового права. Особливе значення мають спеціально-правові конституційні засади, оскільки вони визначають основні особливості, які відрізняють галузь трудового права від усіх інших галузей права та визначають її спеціальний напрямок розвитку. Тому їхнє наукове дослідження потребує подальшого розроблення.

***Використані джерела*:**

1. *Трудове право: Учебник / Под. ред. проф. О.В. Смирнов. - М.: «Статус ЛТД+», 1996. - С. 23-24.*
2. *Гусов К.Н., Толкунова В.Н. Трудовое право России: Учебник. – М.: Юристь, 1999. – с.55.*
3. *Трудове право України. Підручник / За ред. Н.Б.Болотіної, Г.І.Чанишевої. – К.: т-во «Знання», КОО, 2001. –с.87.*

Хомцій Ярина Романівна

аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В АКТАХ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ

Згідно з Статутом Міжнародної організації праці (далі – МОП) одним з головних напрямків її діяльності є нормотворчість, тобто встановлення міжнародних трудових стандартів у конвенціях та рекомендаціях.

Формуючи базові міжнародні трудові стандарти, МОП не залишала без уваги питання робочого часу та поступово покращувала їх. І хоча питання робочого часу не регулюються фундаментальними та пріоритетними конвенціями МОП, але вони відображені у великій кількості інших її актів.

В епоху глобалізації мандат МОП незмінно базується на досягненні соціальної справедливості – лейтмотиві діяльності організації протягом всього часу її існування. Процесу глобалізації необхідно надати сильного соціального звучання для забезпечення більш широких справедливих результатів для всіх – досягти справедливої глобалізації, яка базуватиметься на принципах гідної праці. Положення про соціальну справедливість відображені у декларативних актах МОП: Статуті Міжнародної організації праці; Декларації стосовно цілей і завдань Міжнародної організації праці 1944 року (Філадельфійська декларація); Тристоронній декларації принципів, які стосуються багатонаціональних корпорацій та соціальної політики 1977 року; Декларації основних принципів та прав у світі

праці 1998 року; Декларації про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації 2008 року.

Декларація МОП про соціальну справедливість в цілях справедливої глобалізації [1] надає нормативно-правового характеру Концепції гідної праці МОП, одним з акцентів якої є робочий час. У такий спосіб МОП продовжує реалізовувати свою нормотворчу діяльність через перехід від прийняття положень, що включають визначені правила поведінки, до розроблення, впровадження та перегляду політик [2, 233]. Крім того, у нормотворчій діяльності МОП спостерігається тенденція до систематизації конвенцій і рекомендацій, що регулюють визначені питання (прикладом є Конвенція 2006 року про працю в морському судноплавстві).

Свідченням значимості питань робочого часу у діяльності МОП є те, що три з шести конвенцій, прийнятих на першій конференції організації у 1919 році, присвячено їм. Актуальність проблематики робочого часу підкріплюється визнанням його тривалості одним з трьох пріоритетних стандартів умов праці (разом з оплатою праці та захистом материнства) при реалізації Програми МОП умов праці та зайнятості (TRAVAIL) [3, 1].

Актами МОП охоплено широкий спектр аспектів робочого часу: поняття, тривалість (нормальна та відхилення від неї), облік, склад робочого часу, його особливості для окремих категорій працівників (наприклад, жінки, діти, підлітки, медичний персонал) та в окремих галузях економіки (наприклад, на дорожньому транспорті, в сільському господарстві, в морському судноплавстві). Робочий час розглядався як в спеціально присвячених конвенціях та рекомендаціях, так і в поєднанні з іншими питаннями (час відпочинку, безпека і гігієна праці, зайнятість). За класифікацією МОП питанням робочого часу присвячено 25 конвенцій та 14 рекомендацій [4]. Здійснюючи комплексне дослідження правового регулювання робочого часу з наведеного переліку варто виключити інструменти щодо регулювання часу відпочинку (5 конвенцій та 6 рекомендацій), які безпосередньо не регулюють робочий час, хоча тісно з ним пов'язані. Крім того, до актів, присвячених робочому часу, на нашу думку, слід віднести конвенції та рекомендації, включені МОП до інших груп, які містять диференційовані норми про робочий час для окремих категорій працівників або в окремих галузях економіки.

Останніми роками (з 2006 року) МОП не приймала нормативно-правових актів щодо робочого часу. Але українське законодавство суттєво відстає від існуючих міжнародних стандартів робочого часу – в державі діє застарілий Кодекс законів про працю України 1971 року, який не відповідає ринковим умовам, частина важливих конвенцій МОП не ратифікована Україною, а рекомендацій – не імплементована (наприклад, Конвенція МОП 1994 року про роботу на умовах неповного робочого часу (№ 175) і рекомендація до неї, Конвенція МОП 1996 року про надомну працю (№177) та рекомендація до неї).

На базі Концепції гідної праці у 2006 – 2007 роках у нашій державі діяла Програма "Гідна праця в Україні» [5], яка є складовою UNDAF (Рамкова програма допомоги ООН для України) та Цілей розвитку тисячоліття. З-поміж її результатів було заплановано визначити та рекомендувати заходи, спрямовані на реформування трудового законодавства та політики ринку праці з метою досягнення кращого балансу між гнучкістю для роботодавців та захищеністю для працівників. В Україні досі існує потреба подальшого впровадження гідної праці за підтримки МОП, про що свідчить відповідний Меморандум [6].

Результатом співпраці МОП та тристоронніх партнерів в Україні повинна стати нова Програма гідної праці на 2008-2011 роки, метою якої є сприяння гідній праці (аспектом якої є робочий час) і як фактору продуктивності, і як ключовому елементу розвитку соціальної та трудової сфер в Україні. Слід відмітити, що триває вже другий з чотирьох років, на які сторонами задекларовано намір реалізації програми, однак вона ще не укладена. Очевидно, причиною цьому стало недосягнення згоди між соціальними партнерами з ключових питань.

Таким чином, Україна послідовно заявляє про відданість міжнародним трудовим стандартам, в тому числі і з питань робочого часу, але на практиці намічені пріоритети носять більш декларативний, ніж нормативний характер.

***Використані джерела*:**

1. *Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации, принята Международной конференцией труда на ее 97-й сессии, Женева, 10 июня 2008 года [Электронный ресурс] / Международная конференция труда. Женева: Международное бюро труда, 2008. – 28 с. – Режим доступа: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/--- cabinet/documents/publication/wcms_100193.pdf*
2. *Козак З. Я. Становлення та розвиток актів міжнародної організації праці з безпеки та гігієни праці / З. Я. Козак // Форум права. – 2008. – № 3. – С.229-234. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-3/08kzytgp.pdf*
3. *Working conditions laws 2006-2007: A global review / Eléonore Evain; International Labour Office – Geneva: ILO, 2008. – 60 p.*
4. *International Labour Standards By Subjects [Електронний ресурс]. – Джерело доступу: http://www.ilo.org/ilolex/english/subjectE.htm#s11*
5. *Decent Work Country Programme Ukraine 2006-2007 / International Labour Office – URL: http://www.oit.org/public/english/bureau/program/dwcp/download/ukraine.pdf*
6. *Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством праці та соціальної політики України та Міжнародною Організацією Праці щодо Програми гідної праці на 2008–2011 р.р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 55. – Ст. 1847.*

Чернявська Галина Павлівна

аспірант кафедри трудового, аграрного та екологічного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ПРОЦЕДУРНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У 1996 році, приймаючи Основний Закон, Україна проголосила себе соціальною державою, визнавши тим самим свою соціальну спрямованість. Соціальна сутність держави полягає, перш за все, у визнанні природних, життєво важливих прав людини – соціальних прав.

Таке визнання здійснюється шляхом їх конституційного закріплення та деталізації у поточному законодавстві.

Одним із таких соціальних прав людини, закріпленим у статті 46 Конституції України, є право на соціальне забезпечення, зміст якого полягає у наданні забезпечення у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Власне, визнання державою права на соціальне забезпечення та його конституційне закріплення становить собою перший етап у механізмі забезпечення вказаного права.

Однак право на соціальне забезпечення як право на матеріальне забезпечення, будучи закріпленим тільки на конституційному та законодавчому рівні, є лише певною можливістю людини. Для того, щоб забезпечити перехід можливостей, передбачених чинним законодавством, в конкретні правовідносини, необхідно створити належний механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина [1; 404-405]. Тобто громадянин зможе реально здійснити своє конституційне право на соціальне забезпечення тільки у тому випадку, коли законодавством буде регламентовано порядок його реалізації. Закріплення у нормах права процедурних правил здійснення права на соціальне забезпечення є другим важливим елементом механізму забезпечення вказаного соціального права.

Порядок реалізації права на соціальне забезпечення закріплюється у процедурних нормах. Така їх назва зумовлена перше за все тим, що вони, по-перше, є складовою матеріальної галузі права – права соціального забезпечення. По-друге, передбачають процедуру реалізації права на соціальне забезпечення, яку, як вже зазначалося, в силу ступеня її регламентації не можна назвати процесом.

В.К. Субботенко виділяє такі ознаки процедурних норм у сфері соціального забезпечення. По-перше, вони визначають порядок втілення в життя матеріально-правових норм. По-друге, призначені для регулювання правозастосовчої діяльності органів держави, суспільних організацій, які покликані сприяти реалізації правомірних вимог громадян на матеріальне і в іншій формі соціальне забезпечення. По-третє, застосовуються до невизначеного кола осіб. По-четверте, приписи процедурних норм реалізуються як шляхом застосування, так і шляхом звичайного виконання. По-п'яте, специфіка процедурних норм визначає зміст діяльності органів, компетентних в сфері соціального забезпечення. По-шосте, основне навантаження у процедурних нормах несе диспозиція, в якій закріплені права та обов'язки суб'єктів процедурних правовідносин. По-сьоме, названі норми не відокремлені в чинному законодавстві від матеріальних норм. По-восьме, в процедурних нормах передбачена певна самостійність органів, які здійснюють процедурну діяльність із соціального забезпечення [2; 11-16].

Процедурні норми у сфері соціального забезпечення закріплюють процедуру реалізації права на соціальне забезпечення, а саме: порядок встановлення фактів, які мають юридичне значення; порядок звернення за призначенням відповідного виду соціального забезпечення; порядок та строки розгляду документів та прийняття рішення про надання чи відмову у наданні соціального забезпечення відповідними органами; порядок надання соціального забезпечення.

Попри вище наведене найважливішим етапом у механізмі забезпечення права на соціальне забезпечення є власне реалізація громадянином цього права. Саме на вказаному етапі, як зазначає С.С. Алексєєв, права із можливостей перетворюються в реальність, і це здійснюється на основі волевиявлення громадянина, тобто саме від останнього залежить, чи буде право реалізоване, коли і в яких межах [3; 311].

Для здійснення права на соціальне забезпечення громадянин повинен дотриматися тих процедурних правил, які встановлені у процедурних нормах, а саме: звернутися за призначенням соціального забезпечення, подати документи, які підтверджують його право відповідний вид забезпечення тощо. Для цього він вступає у відповідні відносини із органами, які уповноважені розглядати питання про надання соціального забезпечення та безпосередньо його надавати. При цьому ці відносини є правовими, адже, як зазначалося вище, виникають на підставі процедурних норм.

У науковій літературі існує позиція, згідно якої наявність тільки процедурної норми є недостатнім для виникнення процедурних правовідносин. Так, на думку І.Р. Маматказіна, процедурні правовідносини не можуть виникати тільки на основі однієї процедурної норми; в основу останніх повинна бути покладена і матеріальна норма, яка в майбутньому буде підставою для виникнення матеріальних правовідносин, створених за посередництвом процедурних [4; 56].

Громадянин вступає у процедурні правовідносини з метою реалізації свого права на соціальне забезпечення. Вказане право передбачене матеріальною нормою права. А от як його реалізувати – відповідає процедурна норма. У зв'язку із вище наведеним, варто погодитися із позицією І.Р. Маматказіна про те, що процедурна правовідносини виникають не тільки на підставі процедурних норм. Для їх виникнення необхідною є також і матеріальна норма, яка закріплює право на конкретний вид соціального забезпечення, і для реалізації якого особа активізує свої дії.

Таким чином, механізм забезпечення права на соціальне забезпечення складається із таких етапів: по-перше, визнання державою права на соціальне забезпечення та його проголошення у Конституції України; по-друге, закріплення процедури реалізації права у

процедурних нормах; по-третє, безпосереднє здійснення громадянином права на соціальне забезпечення на основі власного волевиявлення.

Реалізуючи право на соціальне забезпечення шляхом дотримання правової процедури, громадянин вступає у процедурні правовідносини у сфері соціального забезпечення. Під вказаними правовідносинами необхідно розуміти відносини, які є результатом дії процедурних норм та опосередковують реалізацію матеріальних норм, виникають між суб'єктом права на соціальне забезпечення та державою в особі уповноважених органів з приводу реалізації права на соціальне забезпечення.

***Використані джерела*:**

1. *Общая теория права и государства / Под ред. В.В. Лазарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 1996. – 472 с.*
2. *ред. И.А. Галагана. – Воронеж. Издательство Воронежского университета. – 1985. – 208 с.*
3. *Субботеко В.К. Процедурные правоотношения в социальном обеспечении. Издательство Томского университета. – Томск, 1980. – 195 с.*
4. *Алексеев С.С. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. – 453 с.*
5. *Маматказин И.Р. Процедурные правоотношения, возникающие в России в связи с действием Закона о государственных пенсиях / дисс. … канд. юрид. наук. – Пермь. – 2000.– 162 с.*

ЗМІСТ

Конституційне право. Адміністративне право. Фінансове право. Інформаційне право……. 3
Антоненко В. В. Прозорість бюджетного процесу в сучасних умовах ……..... 4
Бак В. І. Конституційно-правові основи взаємодії президента та парламенту: на прикладі Республіки Польща…….. 5
Бакумов О. С. Конституційно-правовий статус прокуратури в контексті проекту нової редакції конституції, запропонованої Президентом України…….. 7
Бакун А. С. Правовое закрепление свободы вероисповедания в законодательстве Республики Беларусь и Украины……. 9
Барвіцький В.Ю. Деякі аспекти реформування місцевого самоврядування на конституційному рівні…… 11
Башняк А. О. Деякі питання вдосконалення служби в органах місцевого самоврядування……. 12
Беляев Н. А. Общественный контроль, как способ обеспечения законности……. 14
Берченко Г. В. Конституційне закріплення статусу інститутів громадянського суспільства в зарубіжних країнах……... 16
Білик В. В. Сучасний стан дослідження бюджетно-правових понять і категорій…….. 18
Бойко Ю. В. Проблеми розвитку місцевого самоврядування в контексті адміністративно - територіальної реформи……... 19
Братковський А. В. Перспективи правового забезпечення прав депортованих за національною ознакою в Україні……. 21
Васильєва І. В. Проблема інституту подвійного громадянства…… 23
Васильчук В.А., Матат Ю. І. Адміністративне судочинство та захист прав учасників виборчого процесу…… 25
Воробйова О. О. Перспективи розвитку форми державного правління в Україні на сучасному етапі…… 27
Воронцова И. В. О нормативности постановлений Конституционного Суда Российской Федерации……. 28
Галус О. О. Загальна характеристика легітимних форм безпосереднього народовладдя в Україні…… 30
Геворкян Д. С. Контроль таможенной стоимости как средство реализации таможенными органами охранительных норм в сфере обеспечения экономической безопасности государства…… 33
Германович Ю. Л. К вопросу о правовом регулировании эвтаназии…….. 35
Глущенко С. В. Окремі проблемні питання касаційного провадження (конституційно-правовий аспект)…….. 38
Гнатовська А. І. Державні та муніципальні доходи: поняття та структура…….. 40
Голей В. П. Правові засади повернення іноземних кредитів залучених під гарантії уряду України……... 41
Голубенко И. А. Административно-правовая защита информации, предназначенной для потребителей……. 43
Гришина Я. С. Некоторые проблемы взаимодействия судов, судебного департамента при Верховном Суде Российской Федерации, управлений судебного департамента в субъектах Российской Федерации, органов судебного сообщества с редакциями средств массовой информации и пути их решения……. 45
Гуменчук Т. А. Конституційно-правове регулювання права на свободу та особисту недоторканність…… 47
Гуров О. В. Вдосконалення організаційно-правових засад державного регулювання оподаткування доходів фізичних осіб…… 49
Данилюк Ю. В. Правові аспекти залучення громадськості до участі в законотворчому процесі…… 51
Данилюк С. М. Державне регулювання сільськогосподарської діяльності……. 53
Детюк А. М. Щодо принципів системи забезпечення економічної безпеки України……... 54
Довгань В. І. До питання правового регулювання ветеринарної медицини……... 56
Довгань Л. І. До питання правового регулювання протитуберкульозних заходів в Україні…… 58
Домбровська О. В. Взаємозв'язок правової культури та конституційного процесу…….. 59

Дорохін Д. В. Швецький досвід правового регулювання участі місцевих громад у бюджетному процесі…… 61
Залізняк В. А. Удосконалення інформаційного законодавства України: стан та перспективи……... 63
Заплітна Ю. В. Державна служба в Україні та чинники впливу на її функціонування…… 64
Івановська А. М. Перспективи застосування конституційної скарги як засобу захисту прав та свобод людини Конституційним Судом України…….. 66
Ільїна Я. В. Переваги і недоліки виборчої системи України……..... 68
Ірха Ю. Б. Політичний абсентеїзм в Україні: причини виникнення та шляхи подолання……... 73
Измайлова Е. Природа отношений депутата и фракции в российском парламенте…….. 75
Калабаева Е. А. Вопросы правового обеспечения административных процедур…….. 77
Кафарський О. В. Спеціальне законодавство у сфері правового регулювання туризму та сільського туризму…… 78
Книш В. В. Основні методологічні підходи до наукового дослідження конституційно-правової відповідальності суб'єктів владних відносин……. 80
Кобільник Р. І. Питання кваліфікації порушень законодавства про бюджетну систему України…….. 81
Ковальчук Н. М. Застосування обмежувальних заходів щодо імпорту в Україну: протекціоністська політика держави чи вимушена необхідність…… 83
Корейба І. В. Повноваження Конституційного Суду України у сфері встановлення конституційності міжнародних договорів: проблемні питання……... 85
Коссе Д. Д. Особливості структури правового режиму в економіці…… 87
Крупенина Е. Э. Нормотворческая инициатива граждан: законодательный опыт Республики Беларусь……. 90
Лисюк О.Ю. Порівняльний аналіз підходів до визначення поняття інсайдерської інформації…….. 92
Литвин О. П. Здійснення контрою та управління місцевими фінансами у Російській імперії в XIX ст……. 94
Личенко І. О. Адміністративно-правовий та організаційний аспекти діяльності правоохоронних органів щодо захисту права власності……... 95
Лукашенко А. А. Самоорганізація населення як складова системи місцевого самоврядування України…….. 97
Лунін С. В. Змагальність судового процесу на теренах України у XIV-XVII ст.ст…… 99
Мазур Т. В. Система гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку……... 101
Майба В. С. Основні моделі конституційно-правового статусу особи……... 103
Максименко С. В. Некоторые аспекты миграционной политики современного государства и деятельность профессиональных союзов в России и Украине…… 105
Манченко О. В. Вдосконалення законодавства України у сфері фінансового контролю……. 107
Маринич Л. В. Проблемні питання адміністративної відповідальності юридичних осіб……. 108
Мартинюк Р. С. Інститут імпічменту в Україні: конституційно-правовий аналіз…… 110
Масловський І. М. Окремі аспекти правового регулювання фінансування політичних партій в Україні……..... 112
Матвієнко П. Є. Місце та роль адміністративної відповідальності у системі заходів з охорони прав на комерційну таємницю……. 115
Михайлова О. В. Методи боротьби з корупцією…… 116
Михеева Е. В. О правовом статусе электронного документа…… 118
Мищак І. М. Народний депутат як суб'єкт законодавчої ініціативи……... 119
Молодець У. Парламентська республіка в Україні: переваги і недоліки…… 120
Моткова О. Д. Правові межі державної влади…….. 124
Музика-Стефанчук О. А. Повноваження та права у бюджетному праві…… 126
Мурадян Г. А. Проблема визначення поняття та характеристики основних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина……... 129
Насушна О. В. Щодо необхідності удосконалення інституційного забезпечення державної політики як основного напряму протидії проявам корупції в земельній сфері……. 131
Нечипорук С. В. Конституційні принципи здійснення судової влади……. 133

Носова Т. В. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх……. 135
Окопник О. М. Місце та роль правоохоронних органів у системі органів державної влади та місцевого самоврядування…… 137
Олуйко В. М. Проблеми та перспективи застосування закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»…… 139
Осика Д. В. Актуальные вопросы формы правления в Беларуси…… 141
Острогляд О. В. Рішення Конституційного Суду України в системі джерел фінансового права…… 143
Павлющик С. В. Конституционно-правовой статус военнослужащих внутренних войск…..... 145
Петров А. Ю. Понятие, функции и содержание процессуального законодательства субъектов Российской Федерации: итоги и заключения……. 147
Плотнікова К. В. Соціально - політичні принципи перегляду Конституції України…… 149
Побережна В. А. Професіоналізація державних службовців як умова побудови передової Української держави……..... 151
Побережний В. В. Корупція як суспільне явище. (соціально-історичний аналіз)……. 152
Полящук Н. А. Общая характеристика правового регулирования деятельности депутата местного совета депутатов в Республике Беларусь……... 154
Припхан І. І. Суспільна мораль як об'єкт правового захисту……..... 156
Провізіон Т. О. Попередній контроль конституційності міжнародних договорів: зарубіжний досвід і українські реалії……... 158
Прокопенко О. Б. Деякі питання визначення конкурсних засад при доборі кандидатів на посади суддів загальних судів…….. 160
Пукліч В. Т. Теоретичні аспекти бюджетної політики в Україні…….. 162
Пшіник П. В. Удосконалення застосування методів адміністративної діяльності міліції з профілактики адміністративних правопорушень серед неповнолітніх……... 164
Рижук І. В. Проблемні питання встановлення двопалатного парламенту в Україні …… 166
Рідкоус В. М. Основні поняття стратегії національної безпеки Російської Федерації до 2020 року……. 169
Романовский Г.Б., Брызгунова О. В. Социальное государство, достойная жизнь, репродуктивные права…….. 171
Русенко І. Я. Конституційне закріплення ювенальних судів як альтернативний захист прав дітей…… 173
Саєнко М. І. Внутрішній і зовнішній контроль у сфері фінансових послуг…… 175
Сайко В. М. Народ как субъект правотворчества……... 176
Семчик О. О. Захист прав людини в умовах фінансової кризи…… 177
Собовий О. М. Про поняття та структуру адміністративно-юрисдикційних проваджень……..... 180
Соколянський Г. М. До питання зворотної дії у часі рішень Конституційного Суду України про визнання правових актів неконституційними……. 181
Соловей Г. Д. До питання про вдосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за проступки, що посягають на права і свободи громадян…….. 183
Соловьева Т. В. О проблеме исполнения решений Конституционного Суда Российской Федерации…….. 185
Спінчевська О. М. До питання про структуризацію стадій провадження в Конституційному Суді України…….. 187
Стефанчук М. М. Деякі проблеми правової регламентації організаційно-правового статусу органів виконавчої влади в Україні…… 189
Стоєцький О. В. Адміністративно-правовий статус президента України як суб'єкта забезпечення інформаційної Безпеки…….. 191
Сторожук І. П. Взаємозв'язок місцевого управління з територіальністю……. 193
Твердохліб В. Ю. Теорія і практика легалізації громадських організацій в Україні……..... 194
Тищенко Ю. В. Конституційні основи забезпечення прав споживачів в Україні……... 196
Товстопят Л. М. Правові питання функціонування адміністративної системи України……. 198
Токар А. М. Підвищення ефективності окремих форм управління в сучасних умовах…… 200
Томчак Н. В. Питання програмних механізмів розвитку судової системи України…….. 201
Tyc A., Siuciński R. A brief outline of judicial control of administration in Turkey and Poland ……... 203
Удалов О. С. Окремі фінансово-правові аспекти класифікації страхування державних інвестицій…….. 208

Харитончик И. Д. Расширение полномочий Конституционного Суда Республики Беларусь в свете нового законодательства…… 209
Цимбалістий Т. О. До питання про засади правового статусу Конституційного Суду України.. 210
Циц С. В. Проблеми та перспективи класифікації посад державних службовців в органах державної влади на регіональному рівні……. 212
Чвалюк А. М. Корисність «руйнівних» процесів у правовій науці……..... 214
Шагурова С. Б. Проблемы соотношения конституционных категорий «обязанность» и «права и свободы» как элементов основ правового положения личности…….. 216
Шепєта О. В. Роль та місце законів у системі нормативного регулювання технічного захисту інформації в Україні……. 218
Шиманська І. С. Акти місцевих державних адміністрацій…….. 219
Шостак В. А. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний етап реформування…… 221
Шумляк О. П. Окремі аспекти правового регулювання реєстрації виборців у контексті проведення чергових виборів Президента України 2010 року…… 223
Юбко В. А. Французская конституционная реформа 2008 г.: основные направления……. 226
Якубовський Р. В. До питання про грант як джерело фінансування освіти…… 228
Янишевская Е. А. Нормативно-правовое регулирование цензуры в сети Інтернет…… 229
Янчук А. О. Теоретичні аспекти правового регулювання референдумного процесу в умовах сучасного розвитку української держави……... 231
Яцків І. І. Неправомірна вигода як адміністративне правопорушення: загальна характеристика…….. 233

Земельне право. Аграрне право. Екологічне право. Природоресурсне право…….. 237
Базыма Н. А. Экологический аудит в Республике Беларусь, Российской Федерации и Украине: сравнительно-правовой аналіз…… 238
Белобородая А. А. Место закона Республики Беларусь «Об охране окружающей среды» в иерархии источников экологического права……. 239
Бицюра Л. В. Загальні особливості механізму інтервенційних операцій сільськогосподарської продукції на території держав-членів ЄС та на території України…….. 241
Богатюк І. Г. Особливості правового режиму округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони курортів та лікувально-оздоровчих місцевостей…… 243
Бондарчук Н. В. Актуальні питання правового режиму земель авіаційного транспорту України……... 245
Брикуля Т. О. Проблемні питання правового режиму земель капітального будівництва……. 247
Вітовська І. В. Вповноважені і зобов'язані суб'єкти екологічних правовідносин…… 249
Василюк В. В. Безкоштовна приватизація земельних ділянок: позитивні та негативні аспекти... 251
Врублевський П. С. Проблеми форм права власності на землю…… 253
Галайдюк Л. Ю. До питання правового регулювання ветеринарної медицини…….. 255
Гноянко М. М. Співвідношення понять «охорона» і « захист» в системі гарантування права власності на землю в Україні……... 257
*Гончарова О. С.*Деякі теоретичні проблеми в сфері судового вирішення земельних спорів…… 258
Горелько А. В. Общественный контроль в системе контроля за охраной и использованием земель в Республике Беларусь……. 260
Грицан О. А. Реформування системи органів державного контролю за використанням та охороною надр: окремі питання…….. 261
Данькова В. С. Особливості набуття права власності на земельну ділянку в контексті змін до земельного законодавства…… 263
Домбровський С. Ф. Організація правового виховання і навчання сільського населення та надання йому юридичної допомоги на Поділлі……. 265
Ілларіонов О. Ю. Правове забезпечення видобування газу (метану) вугільних родовищ……. 268
Кітнік О. М. Обмеження прав на землю в інтересах сусідів……... 269
Касьянчик А. И. Правовая природа земельного участка: сравнительный анализ законодательства Украины, Российской Федерации и Республики Беларусь…… 272
Кондратьева Т. А. Инновационные элементы организационно-правового механизма охраны окружающей среды и экологической безопасности…….. 274
Костяшкін І. О. Проблеми забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні…… 276

Крушеніцький В. М. Реєстрація прав на землю в Україні…….. 277
Кудінов В. О. Окремі проблеми адаптації земельного законодавства України до законодавства Європейського Союзу…….. 280
Кудрейко П. Н., Шкаева А. В. Участие государства в развитии земельной собственности……..... 281
Лышко А.О. Использование атомной энергии в Республике Беларусь: законодательное регулирование……... 283
Ломако А. Ю. Совершенствование правового регулирования эколого-экономических отношений……. 284
Луценко Р. О. До питання правового регулювання захисту земельних прав громадян……. 286
Мирошниченко І. М. Земельний кодекс України: проблемні питання визначення складу земель житлової та громадської забудови…….. 288
Мишура А. Д. Концессия земельных участков как правовая форма землепользования в Республике Беларусь…… 290
Нагребельний А. В. Контрольна діяльність державних органів у сфері охорони і використання водоохоронних зон в Україні…….. 292
Настечко К. О. Удосконалення поняття «земельна ділянка»……. 294
Олійник О. М. Уніфікація законодавства про надра, як одна з умов їх охорони (окремі аспекти)……... 296
Олійника О. В. Проблеми законодавчого регулювання вирішення земельних спорів в Україні……..... 297
Петрушко М. Л. Формування земельного законодавства України…… 300
Позняк Е. В. Проблеми застосування обмежувально-запобіжних заходів за екологічним та санітарним законодавством……. 302
Пригара О. В. Форми реалізації екологічного законодавства…… 305
Проскура Г. М. Деякі аспекти проблеми реалізації права на доступ до екологічної інформації…….. 307
Романюк М. З. Особливості визначення правового режиму військових земель в законодавстві Російської імперії (XVII-XIX ст.)……..... 309
Сенкевич Е. А. Роль международного права в регулировании проблем радиационной безопасности в Республике Беларусь……. 310
Степанишина Л. О. Земельні сервітути в Україні……..... 312
Федорович В. І. Зміст земельних правовідносин…… 315
Цюцик О. В. Функції сільськогосподарських товаровиробників України…….. 317
Шумяков Д. Ю. Земельный вопрос в деятельности субъектов хозяйствования……. 319
Ярощук В. Г. Правова природа принципу пріоритету вимог екологічної безпеки у земельному праві…… 320

Трудове право та право соціального забезпечення……. 323
Баранкевич А. В. Про необхідність одержання дозволу на працевлаштування в Україні іноземних громадян……... 324
Бек У. П. Нормотворча діяльність МОП у сфері охорони праці……. 325
Бомбергер І. Л. До питання про види стажу у праві соціального забезпечення……..... 327
Бурак В. Я. Місце і роль права соціального забезпечення в системі соціального права……... 329
Ведерникова Н. А. Объявления о вакансиях в контексте обеспечения права гражданина на труд (сравнительно-правовые аспекты)……. 331
Вериго А. Б. Совмещение работы с обучением…….. 333
Вишновецька С. В. Методологічні проблеми науки трудового права…….. 335
Гоголь Ю. В. Щодо класифікації переведення працівників на іншу роботу…….. 336
Грицишина Л. «Право на працю» чи «свобода праці»: проблеми конституційного закріплення 339
Долголева И. А. Некоторые правовые аспекты профессионального пенсионного страхования в Республике Беларусь……. 340
Дормешкина И. О. К вопросу о способах сокращения издержек на оплату труда……. 342
Дріжчана С. В. Актуальні теоретичні та практичні проблеми кодифікації законодавства про трудовий договір…….. 344
Дробот Ж. А. Правові дефініції «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» за національним законодавством України……. 346

Жолнович О. І. Про вдосконалення правового регулювання участі працівників в управлінні підприємством…….. 348
Иванова Т. С. Обеспечение заключения трудовых договоров с работниками уполномоченными от имени работодателя лицами…….. 350
Касьянова Е. В. Допустимость контрактной формы найма в отношении трудящихся-мигрантов…….. 352
Кепич І. Правова природа права на працю……..... 354
Козак З. Я. Суб'єкти здійснення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці…… 355
Костюк Т. М. Одноразова допомога як соціальна страхова виплата у разі настання нещасного випадку на виробництві чи отримання професійного захворювання…….. 357
Костюченко О. Є. Баланс інтересів суб'єктів трудового права: постановка проблеми ……... 360
Кульбашна О. А. Особливості трудоправового статусу керівника підприємства……..... 363
Лиса Г. О. Правовий статус профспілкових організацій у сфері виробництва і праці……. 365
Максимишин Р. В. Трудове право у системі соціального права……..... 366
Малихіна Я. А. Посилення захисту трудових прав осіб віком до 18 років у проекті Трудового кодексу України: окремі питання…… 367
Масловська В. О. Повна матеріальна відповідальність працівників у випадках визначених спеціальним законодавством……... 369
Миколаєць В А. Регулювання праці дітей в Україні …… 370
Михайлова І.Ю. Завдання провового регулювання пенсійного забезпечення в Україні ……. 372
Мішуровська О. В. Правові проблеми забезпечення конституційного права громадян на належну оплату праці…….. 374
Пак У. І. Про строки примирних процедур при вирішенні колективних трудових спорів ……. 376
Попов Г. В. Інформаційне забезпечення прокурорського нагляду за додержанням законів щодо захисту трудових прав неповнолітніх……... 377
Прокопчук Н.Р. «Пільга» як гарантія забезпечення захисту трудових прав працівників……..... 379
Рим О. М. Правові засади інформування у галузі охорони праці……. 381
Рудницька О. П. Класифікація гарантійних виплат……... 383
Свічкарьова Я. В. Нематеріальні норми в трудовому праві…….. 385
Синчук С. М. До питання про обов'язковість та добровільність державного пенсійного страхування……... 387
Ситницька О. А. Щодо поняття права на працю……... 389
Сорочишин М. В. Правові основи соціального діалогу у сфері праці……. 391
Стасів О. В. Класифікація спеціально-правових засад трудового права……... 393
Хомцій Я. Р. Правове регулювання робочого часу в актах міжнародної організації праці…….. 394
Чернявська Г. П. До питання про поняття процедурних правовідносин у сфері соціального забезпечення…….. 396

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ:
Збірник тез міжнародної наукової конференції
«Восьмі осінні юридичні читання»
(м. Хмельницький, 13-14 листопада 2009 року):
у 4-х частинах

ЧАСТИНА ДРУГА:

Конституційне право
Адміністративне право
Фінансове право
Інформаційне право
Земельне право.
Аграрне право
Екологічне право
Природоресурсне право.
Трудове право та право соціального забезпечення

Підписано до друку 28.10.2009 року. Формат 60х90 $^{1}/_{16}$.
Гарнітура Times New Roman. Друк різографічний. Папір офсетний.
Облік. друк арк. 41,1. Умовн. друк. арк. 36,23.
Наклад 225 прим. Зам. № 325.

Комп'ютерне складання — Сапотніцький Д.О., Гарієвська М.Б.

Відповідальний за випуск — Сапотніцький Д.О.

Видавництво Хмельницького університету управління та права
Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.

29013, м. Хмельницький, вул. Театральна, буд. 8
Тел.: (0382) 71-75-91
Ел. адреса: nauka@univer.km.ua
www.univer.km.ua